

Octombrie 2025

100 cele mai presante probleme

Republica Moldova 2024

Imprint

Editor

Friedrich-Ebert-Stiftung e. V.
sucursala Chişinău (Moldova)
Strada Bucuresti 111,
Chisinau, MD-2012,
Republica Moldova

Responsabil:

Felix Hett
E-mail: fes.moldova@fes.de
Tel. +373 855830
moldova.fes.de

Grafică

Angela Ivanesi

Grafică copertă

Dragoş Popa

Opiniile exprimate în această publicație nu reflectă neapărat punctul de vedere al Friedrich-Ebert-Stiftung e.V. (FES). Utilizarea comercială a materialelor publicate de FES nu este permisă fără acordul scris al FES.

Octombrie 2025

© Friedrich-Ebert-Stiftung e.V.

Mai multe publicații ale fundației Friedrich-Ebert pot fi găsite aici:

➤ www.fes.de/publikationen

Octombrie 2025

100 cele mai presante probleme

Republica Moldova 2024

Autori:

Anastasia Guțu

Dan Gancearuc

Diana Enachi

Igor Codreanu

Ion Tornea

Mihai Țurcanu

Mihail Nesteriuc

Pavel Ventilă

Silviu Plopa

Veaceslav Ioniță

Victor Ursu

Cuprins

Introducere	9
Lista abrevierilor.....	10
Metodologie	13
Economie și energie.....	15
E1. Inflația ridicată și impactul asupra puterii de cumpărare	16
E2. Deficitul comercial și dependența de importuri.....	18
E3. Scăderea investițiilor străine directe.....	20
E4. Creșterea datoriilor de stat	22
E5. Dependența de remitențele din diaspora.....	24
E6. Nivelul scăzut al productivității muncii	26
E7. Creșterea economiei informale	28
E8. Șomajul ridicat în rândul tinerilor.....	30
E9. Migrația forței de muncă calificate.....	32
E10. Inegalitățile economice și sociale	34
E11. Presiunea costurilor energetice asupra populației și necesitatea reducerii consumului.....	36
E12. Vulnerabilitatea energetică a Republicii Moldova în contextul aprovizionării cu gaz.....	38
E13. Instabilitatea aprovizionării cu energie electrică.....	40
E14. Recesiunea economică, un indicator al crizei sistemice din economia Moldovei	42
E15. Scăderea și înrăutățirea structurii exporturilor.....	44
E16. Scăderea alarmantă a populației ocupate	46

Întreprinderi Mici și Mijlocii.49

IMM1. Deficitul de forță de muncă.	50
IMM2. Instabilitatea guvernamentală și a mediului de afaceri.	52
IMM3. Politicile de impozitare și administrarea taxelor	55
IMM4. Accesul redus la finanțare	57
IMM5. Ponderea mare a sectorului informal	59
IMM6. Corupția înaltă	61
IMM7. Birocrația și reglementările excesive.	63
IMM8. Accesul limitat la piețele de desfacere și competitivitatea scăzută .	66
IMM9. Infrastructura fizică slab dezvoltată	69
IMM10. Educația antreprenorială și practici de management deficiente. .	72

Social75

S1. Nivelul ridicat de sărăcie în mediul rural	76
S2. Creșterea costurilor de trai	79
S3. Accesul limitat la servicii de sănătate	81
S4. Inegalitățile în distribuția veniturilor	84
S5. Rata ridicată a șomajului în rândul tinerilor	86
S6. Migrația forței de muncă	88
S7. Pensiile insuficiente	90
S8. Condiții de locuire precare	92
S9. Acces limitat la educație de calitate	94
S10. Lipsa unei politici sociale coerente	96
S11. Dificultăți în menținerea identității culturale	99

Agricultura103

A1. Acces limitat la tehnologii agricole moderne	104
A2. Lipsa infrastructurii de irigații.	106
A3. Accesul limitat la finanțare pentru fermieri.	109
A4. Dependența de exporturile de produse agricole brute	111

A5. Suportul insuficient din partea statului	113
A6. Fragmentarea excesivă a terenurilor agricole	115
A7. Schimbările climatice adverse și secetele frecvente	117
A8. Concurența neloială și concentrația mare a piețelor	119
A9. Lipsa sprijinului pentru marketing și acces pe piețele externe	121
A10. Insuficiența pregătirii profesionale a agricultorilor	123
Justiție	125
J1. Proasta administrare a dosarelor judiciare	126
J2. Încălcările drepturilor omului în procesele judiciare	129
J3. Corupția în sistemul judiciar	132
J4. Protecția insuficientă a martorilor și victimelor	135
J5. Subfinanțarea reformei justiției	138
J6. Recidiva – consecința ineficienței mecanismelor de reintegrare socială	141
J7. Starea deplorabilă a penitenciarelor și condițiile inumane de detenție	144
J8. Criză de personal în penitenciare	147
J9. Suprapopularea penitenciarelor	150
Mass-media	153
MM1. Dezinformare	154
MM2. Hărțuirea și intimidarea jurnaliștilor	157
MM3. Finanțarea insuficientă a mass-mediei	159
MM4. Cenzura și influența politică asupra mass-media	161
MM5. Calitatea jurnalismului	164
Educație	167
ED1. Programul școlar învechit	168
ED2. Infrastructura academică învechită	171
ED3. Abandonul universitar	173

ED4. Lipsa profesorilor calificați în învățământul superior	176
ED5. Finanțarea inadecvată a învățământului superior	179
ED6. Deficitul de cadre didactice din sistemul preuniversitar.	182
ED7. Lipsa de integrare între cercetare și educație	184
ED8. Subfinanțarea cronică a instituțiilor publice de învățământ superior din Republica Moldova	187
ED9. Lipsa resurselor pentru educație în limba maternă.	190
Politică externă, integrare europeană și securitate	193
PE1. Ineficiența actorilor internaționali în soluționarea conflictului transnistrean	194
PE2. Insuficiența combaterii miturilor legate de integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană.	199
PE3. Provocările regionale în politica externă a Republicii Moldova (Ucraina, Georgia, Armenia)	204
PE4. Influențele destabilizatoare ale Rusiei în Republica Moldova	208
PE5. Amenințări la adresa securității naționale a Republicii Moldova.	212
PE6. Întârzierea adoptării și implementării acquis-ului comunitar.	217
PE7. Deficiențe în consolidarea diplomației economice	221
PE8. Gestionarea deficitară a comunicării externe și interne privind integrarea europeană	225
PE9. Inacțiune sau reacții slabe la acțiunile ostile ale Federației Ruse	229
PE10. Valorificarea insuficientă a sprijinului oferit de România.	233
Mediu	237
ME1. Poluarea aerului în zonele urbane.	238
ME2. Deșeurile și gestionarea deficitară a acestora	241
ME3. Defrișările și degradarea pădurilor	244
ME4. Poluarea apei și lipsa accesului la apă potabilă de calitate	247
ME5. Eroziunea solului și deșertificarea	250
ME6. Utilizarea pesticidelor și a îngrășămintelor chimice.	252
ME7. Biodiversitatea în pericol	256

ME8. Efectele schimbărilor climatice asupra agriculturii.	259
ME9. Lipsa educației și a conștientizării de mediu	262
ME10. Lipsa unui sistem de alertă timpurie (SAT) la schimbările climatice	265
Guvernanță.	269
G1. Capacitatea redusă de absorbție a fondurilor europene	270
G2. Corupția și reformele anticorupție	273
G3. Divergențele politice între partide	276
G4. Securitatea cibernetică și dezinformarea.	278
G5. Criza politică și instabilitatea guvernamentală.	281
G6. Percepția corupției în Republica Moldova	283
G7. Lipsa unui mecanism de profesionalizare și certificare a specialiștilor în achiziții publice	285
G8. Sistem electronic de achiziții publice deficient	287
G9. Încredere scăzută în instituțiile publice	290
G10. Transparența redusă în procesul decizional și realitatea aplicării ei în Republica Moldova	293

Introducere

După ce cetățenii Republicii Moldova au votat, la referendumul din 20 octombrie 2024, pentru aderarea țării la Uniunea Europeană, acest obiectiv a devenit „obiectiv strategic” național, fiind stipulat în preambulul Constituției, unde se evidențiază și faptul că identitatea poporului Republicii Moldova este una „europeană”. Astfel, procesul de integrare europeană a fost oficializat prin modificarea Constituției și prin adoptarea Programului Național de Aderare la UE (PNA) pentru perioada 2025–2029. Reamintim că Republica Moldova a depus cererea de aderare în anul 2022, a obținut statutul de țară candidată, iar negocierile de aderare au fost deschise în 2024.

Republica Moldova, aflată sub unda de șoc a războiului din proximitate și în contextul reformelor care trebuie implementate în parcursul său european, se confruntă cu multiple probleme social-politice și economice. În anul 2024, de exemplu, economia națională a înregistrat o creștere de doar 0,1%, reflectând efectele provocărilor interne și externe.

Din această perspectivă, echipa IDIS „Viitorul”, în parteneriat cu Fundația „Friedrich Ebert” Moldova, și-a propus să identifice cele mai presante 100 de probleme socio-economice ale Republicii Moldova, în special cele legate de exodul populației, rata înaltă a sărăciei, deficitul forței de muncă, dezvoltarea economică, consolidarea mediului de afaceri, securitate, criza de mediu etc. Prin acest demers, ne dorim să atragem atenția cetățenilor, opiniei publice, instituțiilor statului, clasei politice, decidenților politici, partenerilor strategici și tuturor celor implicați sau interesați asupra problemelor identificate în contextul integrării europene a Republicii Moldova.

Materialele prezentate au fost elaborate în baza unei metodologii funcționale, valorificând atât abordări cantitative, cât și calitative, date statistice oficiale, precum și opiniile unor experți recunoscuți în domeniile analizate. Este evident pentru orice observator de bună credință că întârzierea soluționării problemelor menționate va genera derapaje grave în dezvoltarea socio-economică a țării. Totodată, devine clar că

amplarea acestor probleme nu poate fi abordată exclusiv prin resurse interne și, din acest motiv, accesarea fondurilor europene reprezintă o soluție necesară și viabilă. În același timp însă, accesarea acestor fonduri este strict condiționată de ritmul și consistența reformelor implementate în cadrul procesului de integrare europeană.

Uniunea Europeană, prin intermediul Planului de Creștere, va acorda Republicii Moldova un sprijin semnificativ axat pe integrarea europeană, dezvoltarea socio-economică și consolidarea rezilienței. Astfel, în perioada 2025–2027, țara noastră va beneficia de asistență financiară de circa 2 miliarde de euro, destinată susținerii reformelor, consolidării securității și combaterii dezinformării și ingerințelor externe.

Avem convingerea că o parte din aceste resurse va fi utilizată eficient de instituțiile statului, inclusiv pentru soluționarea problemelor evidențiate în acest studiu.

În realizarea cercetării au fost implicați următorii membri ai echipei IDIS „Viitorul”: Veaceslav Ioniță și Silviu Plopa (domeniul economic și energetic), Ion Tornea (IMM-uri), Mihai Țurcanu (politică internă și educație), Pavel Ventilă (politică externă și securitate), Victor Ursu (domeniul social), Dan Gancearuc (domeniul juridic), Anastasia Guțu (educație), Igor Codreanu (domeniul ecologic), Diana Enachi (achiziții publice) și Mihail Nesteriuc (mass-media). Studiul a fost coordonat de Liubomir Chiriac și Carolina Ungureanu.

Sperăm că acest studiu va fi util instituțiilor guvernamentale, societății civile, liderilor de opinie și decidenților politici preocupați de creșterea eficienței procesului de elaborare a politicilor publice relevante pentru dezvoltarea Republicii Moldova.

Echipa IDIS “Viitorul”

Lista abrevierilor

<i>ANOFM</i>	<i>Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă</i>
<i>AIPA</i>	<i>Agenția de Intervenție și Plăți pentru Agricultură</i>
<i>AMTAP</i>	<i>Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice</i>
<i>ANRE</i>	<i>Agenția Națională de Reglementare în Energetică</i>
<i>ANSP</i>	<i>Agenția Națională pentru Sănătate Publică</i>
<i>APL</i>	<i>Autorități Publice Locale</i>
<i>ARWU</i>	<i>Academic Ranking of World Universities (Shanghai)</i>
<i>ASEM</i>	<i>Academia de Studii Economice din Moldova</i>
<i>ATV</i>	<i>Canal de televiziune din Găgăuzia</i>
<i>BERD</i>	<i>Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare</i>
<i>BM</i>	<i>Banca Mondială</i>
<i>BNM</i>	<i>Banca Națională a Moldovei</i>
<i>BNS</i>	<i>Biroul Național de Statistică</i>
<i>BPN</i>	<i>Bugetul Public Național</i>
<i>CA</i>	<i>Consiliul Audiovizualului</i>
<i>CALM</i>	<i>Congresul Autorităților Locale din Moldova</i>
<i>CE</i>	<i>Comisia Europeană</i>
<i>CJI</i>	<i>Centrul pentru Jurnalism Independent</i>
<i>CMA</i>	<i>Concentrații Maxime Admise</i>
<i>CNED</i>	<i>Centrul Național pentru Energie Durabilă</i>
<i>CO</i>	<i>Monoxid de carbon</i>
<i>COP27</i>	<i>Conferința ONU privind schimbările climatice, ediția a 27-a</i>
<i>CtEDO</i>	<i>Curtea Europeană a Drepturilor Omului</i>
<i>EaP</i>	<i>Parteneriatul Estic</i>
<i>EE</i>	<i>Eficiența Energetică</i>
<i>Erasmus+</i>	<i>Program UE pentru educație, formare, tineret și sport</i>
<i>EU4Moldova</i>	<i>Program al UE pentru susținerea Republicii Moldova</i>
<i>EUR</i>	<i>Euro</i>
<i>EUROSTAT</i>	<i>Oficiul European de Statistică</i>
<i>FEERM</i>	<i>Fondul pentru Eficiență Energetică în Sectorul Rezidențial din Moldova</i>
<i>FM</i>	<i>Fondul Monetar</i>
<i>FNDAMR</i>	<i>Fondul Național de Dezvoltare a Agriculturii și Mediului Rural</i>
<i>FR</i>	<i>Federația Rusă</i>
<i>GNL</i>	<i>Gaz Natural Lichefiat</i>
<i>GRT</i>	<i>Gagauziya Radio Televizionu</i>
<i>ha</i>	<i>Hectar(e)</i>
<i>HCH</i>	<i>Hexaclorciclohexan (pesticid din categoria Poluanților Organici Persistenti)</i>

<i>HG</i>	<i>Hotărâre de Guvern</i>
<i>HORECA</i>	<i>Hoteluri, Restaurante, Cafenele</i>
<i>ICAS</i>	<i>Institutul de Cercetări și Amenajări Silvice</i>
<i>ICR</i>	<i>Indicele calității reglementărilor</i>
<i>IDIS</i>	<i>Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale</i>
<i>IGSU</i>	<i>Inspectoratul General pentru Situații de Urgență</i>
<i>IMAS</i>	<i>Institutul de Marketing și Sondaje</i>
<i>IMF</i>	<i>Fondul Monetar Internațional</i>
<i>IMM</i>	<i>Întreprinderi Mici și Mijlocii</i>
<i>Interreg</i>	<i>Program de cooperare teritorială europeană</i>
<i>IPM</i>	<i>Inspectoratul pentru Protecția Mediului</i>
<i>IPP</i>	<i>Institutul de Politici Publice</i>
<i>IPRE</i>	<i>Institutul pentru Politici și Reforme Europene</i>
<i>IRI</i>	<i>International Republican Institute</i>
<i>ISD</i>	<i>Investiții străine directe</i>
<i>ISPM</i>	<i>Indicele privind Situația Presei în Moldova</i>
<i>IT</i>	<i>Tehnologia Informației</i>
<i>kg.</i>	<i>Kilogram</i>
<i>kWh</i>	<i>Kilowați-oră</i>
<i>lei</i>	<i>Moneda națională a Republicii Moldova</i>
<i>m³</i>	<i>Metru cub</i>
<i>MDL</i>	<i>Moldovan Leu</i>
<i>ME</i>	<i>Ministerul Energiei</i>
<i>MECC</i>	<i>Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova</i>
<i>MF</i>	<i>Ministerul Finanțelor</i>
<i>MGRES</i>	<i>Centrala de la Cuciurgan</i>
<i>mil</i>	<i>milioane</i>
<i>mld</i>	<i>Miliarde</i>
<i>MMPS</i>	<i>Ministerul Muncii și Protecției Sociale</i>
<i>MW</i>	<i>Megawați</i>
<i>NATO</i>	<i>Organizația Tratatului Atlanticului de Nord</i>
<i>NDICI</i>	<i>Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument (Instrumentul de vecinătate, dezvoltare și cooperare internațională al UE)</i>
<i>NEET</i>	<i>Neither in Employment, Education or Training (Tineri care nu sunt angajați, nu urmează studii și nici cursuri de formare profesională)</i>
<i>NGO</i>	<i>Non-Governmental Organization (prescurtare uzuală pentru organizații neguvernamentale)</i>
<i>NO₂</i>	<i>Dioxid de azot</i>
<i>O₃</i>	<i>Ozon</i>
<i>ODA</i>	<i>Organizația pentru Dezvoltarea Antreprenoriatului</i>
<i>OECD</i>	<i>Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică</i>
<i>OIM</i>	<i>Organizația Internațională a Muncii</i>
<i>ONG</i>	<i>Organizații Neguvernamentale</i>
<i>ONU</i>	<i>Organizația Națiunilor Unite</i>
<i>OPCOM</i>	<i>Operatorul Pieței de Energie Electrică</i>

OSC	<i>Organizații ale Societății Civile</i>
OSCE	<i>Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa</i>
OTS	<i>Operatorul de Transport și Sistem</i>
p.p.	<i>Puncte procentuale</i>
PACC	<i>Programul național pentru promovarea antreprenoriatului și creșterea competitivității</i>
PAS	<i>Partidul Acțiune și Solidaritate</i>
PE	<i>Politica Externă</i>
PEC	<i>Directiva privind Performanța Energetică a Clădirilor</i>
PIB	<i>Produsul Intern Brut</i>
PNB	<i>Produsul Național Brut</i>
PPE	<i>Partidul Popular European</i>
PSRM	<i>Partidul Socialiștilor din Republica Moldova</i>
QS	<i>QS World University Rankings</i>
R. Moldova	<i>Republica Moldova</i>
RESTART	<i>Nume al reformei sistemului de asistență socială în Republica Moldova</i>
RM	<i>Republica Moldova</i>
SHS	<i>Serviciul Hidrometeorologic de Stat</i>
SIG	<i>Sistem Informațional Geografic</i>
SIS	<i>Serviciul de Informații și Securitate</i>
SNED	<i>Strategia Națională de Educație 2030</i>
SO2	<i>Dioxid de sulf</i>
SRE	<i>Directiva privind Sursele Regenerabile de Energie</i>
SUA	<i>Statele Unite ale Americii</i>
TI	<i>Tehnologia Informației</i>
TIC	<i>Tehnologia Informației și Comunicațiilor</i>
TRM	<i>Teleradio-Moldova</i>
TV	<i>Televiziune</i>
TV8	<i>Post de televiziune independent din Republica Moldova</i>
TVA	<i>Taxă pe Valoare Adăugată</i>
UE	<i>Uniunea Europeană</i>
UNDP	<i>Organizația Națiunilor Unite pentru Dezvoltare</i>
UNFPA	<i>Fondul Națiunilor Unite pentru Populație (United Nations Population Fund)</i>
UNICEF	<i>Fondul Internațional pentru Urgențe ale Copiilor al Națiunilor Unite</i>
UNISDR	<i>United Nations International Strategy for Disaster Reduction (Strategia Internațională ONU pentru Reducerea Riscurilor de Dezastre)</i>
URSS	<i>Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste</i>
USAID	<i>United States Agency for International Development</i>
USD	<i>Dolar american</i>
USM	<i>Universitatea de Stat din Moldova</i>
UTA	<i>Unitate Teritorială Autonomă</i>
UTM	<i>Universitatea Tehnică a Moldovei</i>
v.a.	<i>Valoare anuală</i>
VET	<i>Învățământul vocațional-tehnic</i>

Metodologie

Obiectivul principal al studiului a fost identificarea și înțelegerea corectă a problemelor majore cu care se confruntă societatea, printr-o abordare comprehensivă și analitică, în vederea formulării unor soluții adecvate. Cercetarea reprezintă rezultatul unui efort colectiv al unui grup de experți din diverse domenii, care au evaluat măsura în care anumite subiecte promovate sau amplificate de mass-media influențează agenda publică și afectează evoluțiile din societate pe parcursul unui an întreg. Prin analiza informațiilor provenite din studii, rapoarte, materiale de presă și conținut publicat pe rețelele de socializare, grupul de experți a identificat problemele în funcție de domeniile lor specifice de expertiză.

Valoarea acestui studiu constă în metodologia sa structurată și accesibilă, precum și în tehnicile utilizate pentru identificarea și validarea problemelor reflectate în surse analitice și media. Studiul contribuie la configurarea unei agende publice coerente, care integrează majoritatea subiectelor de interes strategic pentru dezvoltarea Republicii Moldova. În același timp, oferă instrumente de analiză comparativă și evaluare critică, utile în fundamentarea unor decizii publice cu impact semnificativ asupra societății.

Studiul urmărește stimularea reflecției critice și promovarea unei abordări analitice în procesul de elaborare a politicilor publice eficiente, contribuind astfel la consolidarea calității dezbaterilor publice și la orientarea discuțiilor către teme relevante pentru dezvoltarea națională.

Studiul este destinat decidenților politici, oficialilor guvernamentali, liderilor societății civile, experților independenți, mediului academic și reprezentanților instituțiilor media naționale și internaționale. Acesta poate servi drept instrument de orientare strategică pentru înțelegerea fenomenelor sociale, economice și politice cu impact major asupra Republicii Moldova.

Metodologia de cercetare

În cadrul cercetării, experții IDIS „Viitorul” au aplicat un set complex de instrumente metodologice, care au permis identificarea, analiza și evaluarea problemelor majore cu impact asupra societății. Aceste instrumente au inclus:

1. Analiza studiilor și a presei – au fost examinate studii și analize elaborate de IDIS „Viitorul” și de alte organizații naționale și internaționale, precum și articole din presa autohtonă din anul 2024, cu scopul de a colecta subiecte

de maximă sensibilitate care au influențat agenda publică.

2. Discuții și dezbateri în cadrul Agendei Naționale de Business (ANB) – platformă gestionată de IDIS „Viitorul” de peste 20 de ani, care reunește aproximativ 40 de asociații de afaceri din diverse ramuri ale economiei, în cadrul căreia au fost identificate problemele majore cu care se confruntă mediul de business din Republica Moldova.
3. Interviu în profunzime – realizate cu persoane publice, experți independenți, factori de decizie și reprezentanți ai mediului academic, pentru a identifica prioritățile naționale și provocările socio-economice actuale.
4. Sondaje de opinie – desfășurate la nivel național de IDIS „Viitorul” și alte organizații specializate, oferind date empirice privind percepțiile populației asupra problemelor societale.
5. Analiza statistică – bazată pe date oficiale și evaluări ale tendințelor economice, sociale și politice, care au permis identificarea problemelor structurale cu impact asupra dezvoltării țării.

Instrumentele metodologice aplicate au permis identificarea unor subiecte recurente cu impact major asupra societății și a agendei publice. În etapa inițială a fost realizată o analiză de conținut pentru selectarea a circa 100 de subiecte de maximă sensibilitate.

Criteriile de identificare a problemelor

Problemele au fost identificate după următoarele criterii:

- frecvența apariției – cât de des este prezentă problema în spațiul public;
- impactul – efectele directe sau indirecte asupra societății și instituțiilor;
- dinamica – evoluția problemei în timp și capacitatea acesteia de a se accentua;
- gradul de escaladare – riscul transformării problemei într-o criză;
- sursa dificultăților – factorii generatori ai problemei;

- cauza – originea structurală, instituțională sau circumstanțială a problemei.

Prioritate au avut subiectele care au generat dezbatere publice consistente și au fost reflectate coerent în surse credibile. Au fost evitate știrile de tip senzationalist, fără fundament analitic, care au drept scop deturnarea atenției publicului de la teme esențiale.

Analiza calitativă a problemelor identificate

Ulterior, problemele selectate au fost supuse unei analize calitative, utilizând o matrice structurată pe următorii indicatori:

- Subiectul – oferă o prezentare generală a problemei;
- Descrierea – explică domeniul de manifestare și motivele pentru care problema se menține în actualitate;
- Grupuri-țintă – identifică persoanele, categoriile sociale sau instituțiile afectate;
- Impactul – indică efectele economice, sociale și instituționale;
- Dinamica – descrie evoluția problemei în timp și perspectivele de agravare;
- Factorii – identifică actorii și instituțiile relevante;
- Anticipări – prezintă evoluțiile posibile pe termen scurt;
- Întrebări – clarifică esența problemei și principalele provocări.

Structurarea problemelor

Pentru a facilita analiza, cele aproximativ 100 de probleme identificate au fost grupate în zece domenii tematice majore:

- Economie și Energie
- Intreprinderi Mici și Mijlocii
- Social,
- Agricultură
- Justiție
- Mass-Media
- Educație
- Politică externă, integrare europeană și securitate
- Mediu

→ Guvernanță

Pentru a facilita identificarea, problemele din fiecare grup au fost marcate cu inițiala majusculă a denumirii grupului, urmată de numărul corespunzător al problemei din acel grup (de exemplu: Politică externă, integrare europeană și securitate – PE1, PE2 etc.).

Evaluarea externă a problemelor

Pe lângă analiza frecvenței apariției în studii, articole, interviuri și sondaje, problemele identificate au fost evaluate și printr-un proces de evaluare externă. În acest sens, un grup de experți reprezentând diferite domenii de activitate a analizat fiecare problemă pe baza unei grile de evaluare cuprinzând cinci indicatori:

- Impact – potențialul de gravitate al problemei asupra stabilității democratice și dezvoltării Republicii Moldova;
- Dinamica – gradul de evoluție a problemei și potențialul de agravare sau extindere;
- Grad de escaladare – proximitatea transformării problemei într-o criză cu efecte sistemice;
- Sursă de dificultăți – măsura în care problema afectează procesele de modernizare și europenizare a țării;
- Causă – dacă problema este generată de acțiunea sau inacțiunea unei instituții, organizații sau a unui grup restrâns de actori.

Fiecare problemă a fost evaluată pe o scală de la 1 la 7, unde 1 reprezintă importanță minimă, iar 7 importanță maximă.

Determinarea intensității problemelor

Pentru fiecare problemă a fost calculat un coeficient de intensitate pe baza mediei aritmetice a celor cinci indicatori evaluați de experți:

$$I = \frac{\text{Impactul} + \text{Dinamica} + \text{Grad de escaladare} + \text{Sursă de dificultăți} + \text{Cauza}}{5}$$

Acest indice a permis compararea problemelor și evaluarea relevanței lor din perspectiva impactului asupra societății și a mediului instituțional.

Limitări metodologice

Deși evaluarea externă implică un grad inerent de subiectivitate, aceasta a oferit repere importante pentru identificarea problemelor cu caracter prioritar pe agenda publică. Pornind de la premisa că fiecare problemă analizată este relevantă și poartă un nivel semnificativ de îngrijorare pentru societate, nu s-a realizat o ierarhizare strictă, problemele fiind prezentate în ordinea grupării tematice.

Economie și energie

E1.

Inflația ridicată și impactul asupra puterii de cumpărare

Subiectul

Inflația a continuat să fie o problemă majoră în Moldova în 2024, afectând puterea de cumpărare a cetățenilor și determinând creșterea prețurilor la bunuri de bază, precum alimentele și energia. Aceasta a lovit în special categoriile vulnerabile, accentuând inegalitățile sociale.

Descrierea

Subiectul inflației a fost intens discutat în spațiul public odată cu declanșarea războiului din Ucraina, perioadă în care Republica Moldova s-a confruntat cu o criză fără precedent, cauzată de dificultăți în aprovizionarea cu resurse energetice. Aceste probleme au generat o scumpire în lanț a bunurilor și serviciilor, determinând o creștere a inflației prin ofertă.

Fiind o economie puternic dependentă de mediul extern, Republica Moldova a înregistrat o formă specifică de inflație, cunoscută ca inflație importată. Astfel, conform datelor Băncii Naționale a Moldovei (BNM), în al treilea trimestru al anului 2022, inflația anuală a atins 34,62%, un record pentru ultimii 22 de ani. La sfârșitul anului 2022, inflația s-a temperat ușor, ajungând la 30,2%, iar media anuală a fost de 28,7%. Cele mai mari creșteri de prețuri s-au înregistrat la: locuință, apă, electricitate, gaze și alți combustibili – creștere de 67,0%; transport – creștere de 35,0%; produse alimentare și băuturi alcoolice – creștere de 32,7%.

În acest context, BNM a adoptat o politică monetară restrictivă, utilizând rata de bază ca principal instrument pentru a influența costul banilor în economie, reducând astfel accesibilitatea creditelor și descurajând îndatorarea. Un alt instrument aplicat a fost majorarea ratei rezervelor obligatorii, ceea ce a restricționat suplimentar lichiditatea. Aceste măsuri au avut un efect pozitiv, determinând o reducere a inflației la 4,2% la sfârșitul anului 2023.

Deși în 2024 inflația s-a stabilizat, pentru a analiza efectele creșterii galopante din 2022 asupra populației, este relevantă o comparație cu anul 2020, când Republica Moldova a înregistrat cel mai scăzut nivel al inflației din istorie – 0,39%. Astfel, comparativ cu 2020, prețurile au crescut semnificativ, în special la produsele alimentare. Chiar dacă salariul real a crescut față de 2020, prețurile la produsele alimentare au crescut cu aproximativ 62% până la sfârșitul anului 2024, conform calculului în baza datelor BNM. Această discrepanță arată că nici salariile, nici pensiile nu au crescut suficient pentru a compensa scumpirile, ceea ce a dus la o scădere a

nivelului de trai și a accesibilității produselor alimentare pentru cetățeni.

Grupul țintă

→ Guvernul Republicii Moldova

→ Banca Națională a Moldovei

Impactul

Deși în 2024 prețurile nu au înregistrat creșteri semnificative, inflația accelerată din 2022, alături de majorarea constantă a costurilor de trai, au continuat să erodeze puterea de cumpărare a populației. În ultimii ani, valoarea reală a veniturilor s-a redus considerabil, ceea ce înseamnă că, deși salariile pot părea mai mari în termeni nominali, acestea acoperă mai puțin din necesitățile zilnice comparativ cu anii precedenți. Scăderea puterii de cumpărare a avut un impact negativ asupra calității vieții, resimțit în special de gospodăriile cu venituri mici și medii.

Dinamica

Deși în 2024 ritmul de creștere a prețurilor a fost de 7%, inflația cumulativă din 2020 până în 2024 a ajuns la 65,4%. Chiar dacă salariul real a crescut în 2023 și se estimează o creștere de 8,7% în 2024 (conform calculului în baza datelor BNS), impactul inflației din anii precedenți se mai resimte. Populația, în special pensionarii, continuă să fie afectată din cauza puterii de cumpărare care rămâne redusă, chiar și în condițiile unei stabilizări a prețurilor.

Factorii

→ Creșterea prețurilor la resurse energetice pe plan mondial;

→ Criza generată de războiul din Ucraina;

→ Creșterea prețului la energie electrică.

Anticipări

În evoluția inflației pe viitor, factorii principali care au dus la creșterea prețurilor sunt deja epuizați, ceea ce sugerează că

inflația se va stabili la aproximativ 10%. Este de așteptat ca, începând cu primăvara, să asistăm la o scădere treptată a inflației, iar până la sfârșitul anului 2025, aceasta ar putea să coboare aproape de 5% anual.

Întrebări

1. Cum poate Guvernul Republicii Moldova să sprijine categoriile vulnerabile afectate de inflație, fără a agrava dezechilibrele bugetare?
2. Ce măsuri suplimentare ar putea adopta Banca Națională a Moldovei pentru a menține inflația sub control, fără a frâna excesiv creșterea economică?
3. Care sunt sectoarele economice cele mai afectate de scăderea puterii de cumpărare și cum ar putea fi sprijinite pentru a-și menține competitivitatea?
4. Cum a influențat inflația nivelul de economisire al populației și ce soluții există pentru protejarea economiilor cetățenilor de deprecierea valorii banilor?

E2.

Deficitul comercial și dependența de importuri

Subiectul

Republica Moldova se confruntă cu un deficit comercial semnificativ, depinzând în mare măsură de importurile de bunuri și servicii. Această dependență face economia vulnerabilă la fluctuațiile prețurilor pe piețele internaționale și la riscurile legate de aprovizionare.

Descrierea

În Uniunea Europeană, datele statistice privind comerțul exterior includ atât bunuri, cât și servicii. În Republica Moldova însă datele pentru comerțul cu bunuri și servicii sunt publicate separat. Astfel, conform datelor BNS și BNM, în 2024/III, calculat în valoare anuală, exportul total de bunuri și servicii al Republicii Moldova a ajuns la 6,27 mld. USD, în scădere cu 3,3% față de 2023, iar importurile totalizează 10,74 mld. USD, înregistrând o creștere de 5,12% comparativ cu anul precedent.

Creșterea deficitului comercial de la an la an se datorează în principal importurilor de bunuri, întrucât comerțul cu servicii are o balanță pozitivă începând din 2011. În prezent, conform datelor BNM, balanța comercială a serviciilor este pozitivă, fiind de 750,98 mil. USD în 2024/III v.a. Principalele sectoare în comerțul cu servicii în care exporturile depășesc importurile în 2024 sunt: serviciile de informatică (+547,6 mil. USD), serviciile de prelucrare a materiilor prime (+236,13 mil. USD) și serviciile pentru afaceri (+85,98 mil. USD). Aceste sectoare reprezintă principalele domenii de competitivitate ale RM și contribuie la echilibrarea balanței comerciale a țării, având un rol important în strategia de dezvoltare pe termen lung. În ceea ce ține de comerțul cu bunuri, conform datelor BNS în 2024/III v.a., s-a înregistrat un deficit de 5,21 mld. USD, marcând o creștere de 12,9% față de anul precedent. RM a continuat să importe majoritatea bunurilor din UE, care reprezintă aproximativ 49% din totalul importurilor, deficitul comercial fiind de 1,87 mld. USD. În același timp, importurile din alte țări au crescut, constituind 43% din totalul importurilor, cu un deficit de 3,03 mld. USD. Importurile din țările CSI au reprezentat 8% din total, iar deficitul aferent a fost de 316,8 mil. USD.

Această dependență tot mai mare de importuri face economia Moldovei vulnerabilă la șocurile externe și afectează competitivitatea produselor locale. Creșterea constantă a deficitului comercial subliniază necesitatea

unor politici economice orientate către reducerea dependenței de importuri și stimularea producției interne.

Grupul țintă

- Ministerul Economiei
- Guvernul
- Exportatorii
- Banca Națională a Moldovei

Impactul

Contul curent al RM este în mare măsură influențat de comerțul exterior cu bunuri. Conform calculelor preliminare, bazate pe datele BNM, în 2024/III v.a., deficitul contului curent al balanței de plăți al RM a fost de 2,48 mld. USD, în creștere cu 30,2% față de 2023, iar această creștere a fost determinată în mare parte de majorarea importurilor, care a dus la un deficit mai mare al comerțului cu bunuri. Această tendință negativă determină o presiune asupra rezervelor valutare, o creștere a datoriei externe și vulnerabilități economice suplimentare, afectând stabilitatea macroeconomică a țării.

Dinamica

Evoluția balanței comerciale evidențiază o tendință negativă în comerțul cu bunuri, unde importurile au depășit constant exporturile. Astfel, conform datelor BNS, începând din 2021, deficitul balanței comerciale a crescut semnificativ, ajungând la -4,03 mld. USD, în creștere cu 37,5% față de 2020, și continuând să crească până la -5,22 mld. USD în 2024/III v.a.

Factorii

- Pierderea rolului de hub de tranzit pentru comerțul cu Ucraina, afectând exporturile de bunuri;
- Scăderea producției agricole, conducând la o reducere a exporturilor de produse agricole;
- Facilități fiscale pentru sectorul IT care au stimulat creșterea exporturilor de servicii.

Anticipări

Deficitul balanței comerciale va continua să se adâncească, pe fondul creșterii importurilor de bunuri și al scăderii exporturilor. Printre factorii principali se numără pierderea rolului de hub de tranzit pentru Ucraina, reducerea exporturilor către țările CSI și declinul producției agricole. În acest context, este necesară implementarea unor politici economice coerente și eficiente pentru a contracara această tendință negativă.

Întrebări

1. Care sunt principalele sectoare de import care contribuie la creșterea deficitului comercial?
2. Ce măsuri ar putea fi implementate pentru a stimula exporturile de bunuri?
3. Cum influențează comerțul cu servicii balanța comercială a Republicii Moldova?
4. Care sunt riscurile economice asociate cu dependența ridicată de importuri?

E3.

Scăderea investițiilor străine directe

Subiectul

Investițiile străine directe (ISD) în Republica Moldova au înregistrat o scădere în 2024, pe fondul incertitudinii economice și politice. Această tendință afectează creșterea economică și crearea de noi locuri de muncă, limitând perspectivele economice pe termen lung.

Descrierea

Investițiile străine directe (ISD) reprezintă capitalul investit de o companie sau o persoană fizică dintr-o anumită țară într-o altă țară, fie prin înființarea unei noi întreprinderi, fie prin dobândirea de active, cum ar fi deținerea sau controlul asupra unor companii străine.

Astfel, în cadrul acestui subiect, ne concentrăm asupra fluxurilor nete de ISD, care reprezintă diferența dintre investițiile străine care intră în țară și cele care ies într-o perioadă specifică. Acești indicatori oferă o perspectivă dinamică asupra mișcării efective a capitalului străin, fără a lua în considerare stocul acumulat de ISD pe termen lung.

În anul 2022, conform datelor BNM, în pofida unui climat global marcat de incertitudine, investițiile străine directe în Republica Moldova au crescut semnificativ, cu 50% față de 2021, atingând 586 milioane USD, un record absolut pentru ultimii ani. Totuși, comparativ cu alte state, acest nivel al fluxurilor rămâne scăzut. Un raport publicat de *Emerging Europe* în 2022, care a analizat această perioadă de creștere, arată că Republica Moldova ocupa penultimul loc dintre 23 de țări din regiunea emergentă a Europei în ceea ce privește intrările nete de ISD. Totuși, în ciuda performanței pozitive din 2022, tendința s-a inversat în anii următori. Astfel, conform datelor BNM, în trimestrul III din 2024, investițiile străine directe în Republica Moldova au fost de 310 milioane USD, în valoare anuală, marcând o scădere semnificativă. Această evoluție poate fi explicată prin: (1) Impactul conflictului din Ucraina, care a amplificat incertitudinile economice și geopolitice din regiune; (2) Dezvoltarea economică modestă, care a contribuit la o reticență mai mare din partea investitorilor.

Pentru a contracara această tendință, este important ca autoritățile să adopte măsuri eficiente pentru stimularea investițiilor, având în vedere rolul crucial al ISD în dezvoltarea economică și în creșterea competitivității.

Grupul țintă

- Guvernul Republicii Moldova (Ministerul Economiei și Digitalizării)
- Agenția de Investiții „Invest Moldova”
- Antreprenori și investitori străini

Impactul

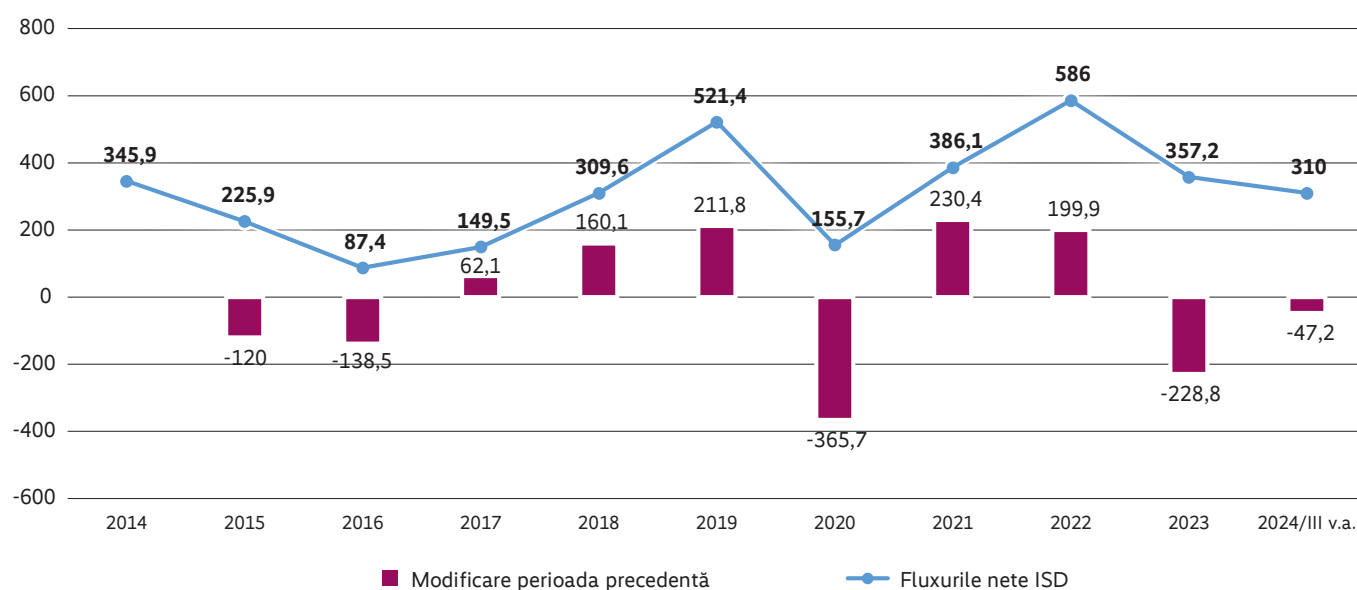
Conform unui studiu realizat de BIS Consulting, în ultimii 10 ani, ponderea întreprinderilor cu ISD în Republica Moldova a scăzut de la 8,3% în 2014 la 6,0% în 2023. Această scădere este atribuită în principal reducerii numărului de companii cu capital mixt. Un alt indicator relevant este fluxul net de ISD per capita. Moldova înregistrează unul dintre cele mai slabe rezultate din regiune, cu un flux cumulativ de 1.003 USD per capita, valoare considerabil mai mică decât media țărilor din Europa de Est.

Un alt aspect important îl reprezintă proiectele de tip *Greenfield*, care implică dezvoltarea unor noi infrastructuri fără construcții preexistente. Acestea sunt un indicator relevant al atractivității unei economii pentru investițiile străine. Astfel, conform aceluiași studiu, în perioada 2014-2023, Republica Moldova a înregistrat în medie 5,8 proiecte *Greenfield* pe an, o performanță comparabilă cu Albania (5,7) și Muntenegru (7,8), dar mult inferioară altor state mici din fostul spațiu sovietic, precum: (1) Armenia – 11,4 proiecte/an; (2) Azerbaidjan – 16,9 proiecte/an; (3) Georgia – 17,5 proiecte/an. De asemenea, pentru comparație, Lituania a atras de 11 ori mai multe proiecte *Greenfield* decât Republica Moldova.

Dinamica

Fluxurile nete de investiții străine directe (ISD) în Republica Moldova au fluctuat semnificativ în ultimul deceniu. Principalele evoluții înregistrate în această perioadă includ: în 2022, s-a consemnat cel mai mare flux net de investiții, în valoare de 586 milioane USD; în 2023, a avut loc o scădere abruptă de 228,8 milioane USD, fluxul reducându-se la 357,2 milioane USD; iar în 2024, conform datelor pentru trimestrul III, s-a produs o nouă scădere, de 47,2 milioane USD față de anul precedent, fluxurile totale ajungând la 310 milioane USD. Această scădere din 2024 reprezintă a doua cea mai mare diminuare a investițiilor din ultimii ani, după cea din 2020, când pandemia de COVID-19 a generat un declin de 365,7 milioane USD.

Evoluția fluxurilor nete de investiții, mil. USD

Sursa: Banca Națională a Moldovei

Factorii

- Incertitudinea politică;
- Performanțele economice modeste;
- Conflictul militar din Ucraina;
- Criza energetică și creșterea prețurilor resurselor energetice.

Anticipări

Scăderea fluxurilor de investiții nete în Republica Moldova este determinată de performanța economică scăzută a țării, reflectată printr-o creștere economică slabă și de factori externi precum scumpirea resurselor energetice, în special a energiei electrice. Riscurile de securitate, amplificate de contextul geopolitic și de incertitudinea politică internă constituie elemente suplimentare ce vor afecta atragerea de investiții

străine directe, în mod particular din țările Uniunii Europene. Aceste i de instabilitate economică și politică creează un climat mai puțin favorabil pentru atragerea de ISD, ceea ce va duce, cel mai probabil, la o scădere a investițiilor sau, în cel mai bun caz, la o creștere modestă.

Întrebări

1. Ce măsuri ar putea lua Guvernul Republicii Moldova pentru a stimula fluxurile nete de investiții străine?
2. Cum influențează conflictul din Ucraina deciziile investitorilor străini care doresc să intre pe piața moldovenească?
3. Ce politici economice au implementat alte state din regiune pentru a atrage mai multe investiții străine?
4. Care sunt sectoarele economice din Republica Moldova cu cel mai mare potențial de atragere a ISD?

E4.

Creșterea datoriei de stat

Subiectul

Datoria publică a Republicii Moldova a depășit 125 de miliarde de lei în 2024, marcând o creștere de 17,5 miliarde față de 2023, când a trecut de 100 de miliarde lei. Această creștere este rezultatul unor factori economici și politici care merita analiză și monitorizare atentă.

Descrierea

Datoria publică a devenit un subiect intens dezbătut în ultima perioadă, în principal din cauza creșterii accelerate a datoriei de stat, care reprezintă 96,3% din totalul datoriei publice a Republicii Moldova. Este esențial să analizăm această evoluție pentru a înțelege factorii care au contribuit la majorarea datoriei. În ultimii cinci ani, conform datelor Ministerului Finanțelor (MF), datoria de stat a crescut cu 56,37 miliarde de lei, ajungând în 2024 la 125 miliarde de lei. Spre comparație, între 2010 și 2019, datoria de stat a crescut cu 33,2 miliarde de lei, ceea ce înseamnă că, într-un interval de cinci ani, această valoare aproape s-a dublat.

Un indicator cheie pentru analizarea evoluției datoriei este raportul acesteia la PIB. Dacă în 2020 raportul datoriei la PIB era de 25,0%, acesta a crescut la 34,0% în anii următori, iar în 2024 a ajuns la 38,7%, pe fondul creșterii datoriei interne. Totuși, acest nivel este semnificativ sub maximum istoric de 83% din PIB atins în 1998.

Pentru a pune această datorie în context internațional, putem analiza situația altor state. Conform ultimelor date publicate de Eurostat, în trimestrul III din 2024, media datoriei guvernamentale în Uniunea Europeană a fost de 81,6% din PIB. Cele mai ridicate niveluri ale datoriei guvernamentale au fost înregistrate în Grecia (158,2% din PIB), Italia (136,3%), Franța (113,8%), Belgia (105,6%) și Spania (104,3%). În comparație cu alte țări din regiune, România a avut o datorie guvernamentală de 53,1% din PIB, Slovacia de 60,3%, Ungaria de 76,0%, iar Bulgaria de doar 24,6%. Deși Republica Moldova s-a confruntat cu multiple șocuri economice în ultimii ani, datoria de stat rămâne la un nivel relativ acceptabil în comparație cu alte țări europene.

Grupul țintă

→ Ministerul Finanțelor

→ Parlamentul Republicii Moldova (Comisia economie, buget și finanțe)

Impactul

Creșterea împrumuturilor a determinat o majorare considerabilă a cheltuielilor bugetare pentru plata dobânzilor la credite. În ultimii doi ani, conform datelor Ministerului Finanțelor, Republica Moldova s-a orientat mai mult către împrumuturile interne, unde ratele dobânzilor sunt mai mari. În 2023, rata dobânzii la creditele interne a fost de 10,0%, fiind de 4,3 ori mai mare decât cea aplicată creditelor externe. Statul a cheltuit 4 miliarde de lei pentru plata dobânzilor la creditele interne, ceea ce reprezintă o sumă de 2,6 ori mai mare comparativ cu cele 1,5 miliarde de lei plătite pentru dobânzile aferente creditelor externe. Deși în 2024 dobânda la creditele interne a scăzut, suma totală plătită pentru dobânzi rămâne ridicată. În acest context, este important ca Republica Moldova să înceapă să prioritizeze atragerea de credite externe, care sunt mai avantajoase, și să îmbunătățească accesul la granturi externe.

Dinamica

Analizând evoluția datoriei de stat, se observă o creștere semnificativă începând cu 2020, când datoria a crescut cu 15,3 miliarde MDL, din cauza pandemiei COVID-19. Ulterior, criza energetică și criza inflației au determinat noi creșteri, iar în 2024, datoria a ajuns la 125 miliarde MDL.

Factorii

- Creșterea împrumuturilor interne;
- Sprijinul partenerilor externi;
- Pandemia COVID-19;
- Criza energetică.

Anticipări

Conform prognozelor MF, în 2025, datoria de stat este estimată să crească la 136,4 miliarde MDL, ceea ce reprezintă o creștere de 9,9% față de 2024. Raportat la PIB, aceasta va constitui aproximativ 39,2%.

Întrebări

1. Care sunt principalele riscuri pe termen lung asociate creșterii datoriei de stat?
2. Cum poate Republica Moldova să își îmbunătățească accesul la credite externe cu dobânzi mai mici?
3. Ce politici fiscale ar putea fi implementate pentru a reduce dependența de împrumuturile interne?
4. În ce măsură creșterea datoriei publice afectează perspectivele de dezvoltare economică ale Republicii Moldova?
5. Ce măsuri ar putea fi luate pentru a reduce povara dobânzilor asupra bugetului de stat?

E5.

Dependența de remitențele din diaspora

Subiectul

Economia Republicii Moldova rămâne extrem de dependentă de remitențele din diaspora, care reprezintă o componentă esențială a veniturilor gospodăriilor. Această dependență afectează stabilitatea economică și limitează dezvoltarea sustenabilă pe termen lung.

Descrierea

Republica Moldova este una dintre puținele țări unde munca cetățenilor în străinătate are un impact semnificativ asupra Produsului Intern Brut (PIB). Numărul moldovenilor care lucrează peste hotare îl depășește pe cel al angajaților oficiali din țară. De-a lungul ultimilor 15 ani, remitențele au depășit valoarea salariilor plătite pe plan intern, iar timp de un deceniu, sumele trimise de moldovenii din diaspora au fost mai mari decât veniturile obținute din exporturile naționale. De regulă, volumul remitențelor este analizat pe baza transferurilor nete de valută către persoanele fizice. Conform datelor oficiale BNM, în 2022, acestea au însumat 1,74 miliarde USD; în 2023 – 1,62 miliarde USD; iar în 2024, la sfârșitul trimestrului III, au ajuns la 1,60 miliarde USD.

Deși există o ușoară scădere, aceste cifre nu reflectă în totalitate volumul real de bani trimiși de moldovenii din diaspora acasă. Statisticile oficiale includ doar sumele transferate prin sistemele financiare formale, însă mulți cetățeni aleg metode alternative. Unii aduc bani personal în timpul vizitelor în țară, alții îi trimit prin intermediul prietenilor sau rudelor. În plus, o parte dintre fonduri sunt direcționate către carduri bancare emise în străinătate, dar utilizate în Republica Moldova. Un indicator mai relevant pentru a evalua volumul real al valutei care intră în Republica Moldova este reprezentat de vânzările nete de valută realizate de persoanele fizice, care includ sumele schimbate în țară, indiferent de modalitatea prin care au fost aduse. Conform datelor disponibile BNM, în 2022, vânzările nete de valută au fost de 2,47 miliarde USD, în 2023, au crescut la 2,85 miliarde USD, iar în 2024, la sfârșitul trimestrului III, au atins 3,10 miliarde USD.

Se remarcă o diferență semnificativă de aproximativ 1,5 miliarde USD între transferurile oficiale și vânzările de valută ale persoanelor fizice, ceea ce indică faptul că o parte importantă a banilor intră în țară prin metode alternative. În ceea ce privește transferurile totale din diasporă, datele disponibile arată că, începând cu anul 2000, volumul remitențelor către Republica Moldova a crescut semnificativ, de la aproximativ 153 milioane USD în acel an, la peste 2,8 miliarde USD în

2023. Astfel, remitențele cumulate din ultimele două decenii se ridică la zeci de miliarde de dolari, constituind o sursă esențială de susținere economică pentru gospodării și consumul intern. Totodată, este important de menționat că valoarea unui miliard de dolari transferat în anii 2000 are o putere de cumpărare semnificativ diferită față de cea din prezent. Dacă ajustăm remitențele la valoarea actuală a dolarului, impactul economic al acestor fonduri este și mai mare decât sugerează cifrele nominale.

Grupul țintă

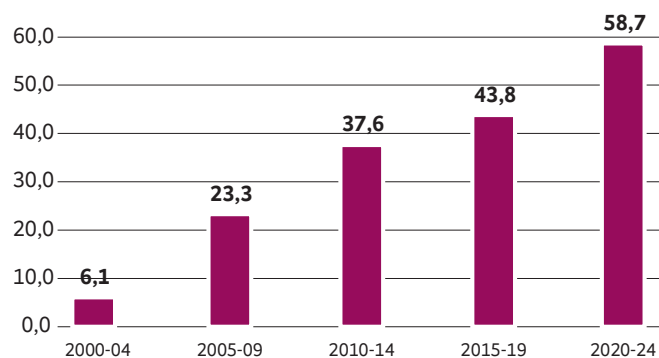
- Banca Națională a Moldovei
- Moldovenii din diaspora
- Populația aflată în țară
- Ministerul Finanțelor

Impactul

În ultimii ani, conform analizelor experților de la IDIS, „Viitorul”, contribuția diasporei la Bugetul Public Național (BPN) a înregistrat o scădere treptată: în perioada 2010-2014, a fost de 22,1% (echivalent cu 37,6 miliarde lei); între 2015-2019, a scăzut la 16,6% (43,8 miliarde lei); iar în 2020-2024, a ajuns la 13,4% (58,7 miliarde lei). Deși ponderea remitențelor în BPN s-a diminuat, 1 din 7 lei alocați din BPN provine din contribuțiile diasporei, sub formă de impozite. În plus, remitențele acoperă aproape jumătate din deficitul comercial al Republicii Moldova, continuând să joace un rol important în economie.

Contribuția diasporei la BPN, mld. lei

Fig. 2

Sursa: Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul”

Dinamica

Un indicator important în analiza transferurilor din diaspora este raportul acestora la PIB. Astfel, conform calculului în baza datelor BNM, în perioada 2004-2013, remitențele au avut cea mai mare pondere în PIB, atingând un nivel record de 39,7% în 2008. Deși au existat fluctuații, ponderea a rămas peste 30% din PIB. Începând cu 2014, s-a conturat o tendință de scădere, cu excepția anului 2016. În ultimii ani, ponderea remitențelor s-a stabilizat în jurul 20% din PIB. Chiar dacă acest procent este mai mic față de anii anteriori, remitențele rămân un factor economic crucial.

Factorii

- Migrația masivă a populației;
- Creșterea modestă a economiei;
- Salarii mai mari în străinătate;
- Dependența economiei de remitențe.

Anticipări

Deși contribuția diasporei la economie s-a diminuat, Republica Moldova rămâne puternic dependentă de remitențe. Creșterea migrației, alături de avansul economic modest din 2024 – de doar 0,1% – vor menține această dependență și în perioada următoare.

Întrebări

1. Cum ar putea Republica Moldova să reducă dependența de remitențe și să stimuleze creșterea economică internă?
2. Ce politici fiscale ar putea fi implementate pentru a atrage o parte mai mare din remitențe în investiții locale?
3. Care sunt riscurile unei scăderi bruște a remitențelor asupra stabilității financiare a țării?
4. Ce rol ar putea avea digitalizarea sistemului bancar în îmbunătățirea transparenței și eficienței transferurilor din diaspora?

E6.

Nivelul scăzut al productivității muncii

Subiectul

Productivitatea muncii în Republica Moldova este printre cele mai scăzute din Europa, afectând competitivitatea țării pe piețele internaționale. Acest lucru limitează creșterea economică și dezvoltarea pe termen lung.

Descrierea

Productivitatea muncii este un indicator economic esențial, corelat direct cu creșterea economică, competitivitatea și nivelul de trai. Acest indicator reflectă volumul total de producție (măsurat prin Produsul Intern Brut) generat per unitate de muncă (exprimată prin numărul de angajați sau ore lucrate) într-o anumită perioadă de referință. Astfel, încetinirea creșterii economice, combinată cu deficitul tot mai acut de forță de muncă – determinat în special de migrația populației tinere – a dus la epuizarea modelului economic bazat pe forța de muncă ieftină. Deși trecerea la un model economic bazat pe eficiență este inevitabilă, în Republica Moldova acest proces este extrem de lent.

Până în prezent, atragerea investițiilor străine directe s-a bazat pe forța de muncă ieftină, în special în sectoare precum automotive și textile, conform unui studiu realizat de Expert-Grup. Aceste industrii generează valoare adăugată limitată, deoarece depind de importul de materie primă și

de un nivel minim de procesare, după care produsele sunt exportate. Astfel, pe fundalul creșterii salariilor într-un ritm mai rapid decât productivitatea muncii și al fenomenului accentuat de emigrare a forței de muncă, mediul de afaceri se confruntă cu o criză acută de personal, afectând sustenabilitatea companiilor care s-au bazat pe costurile reduse ale forței de muncă.

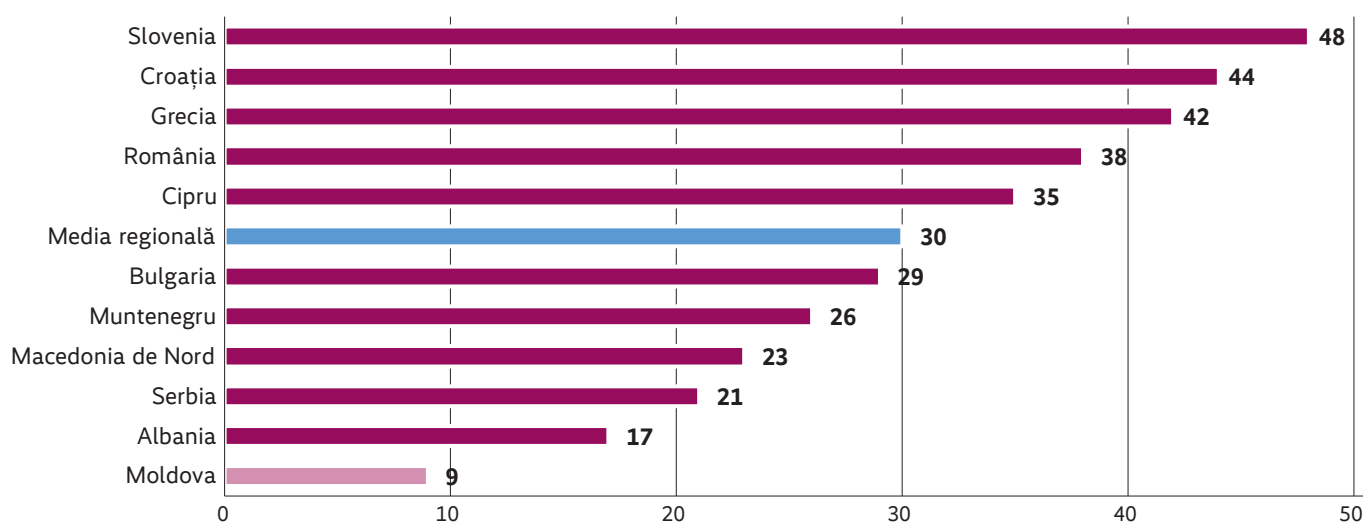
De asemenea, un alt factor major care contribuie la productivitatea scăzută este structura mediului antreprenorial. Astfel, conform datelor BNS, în 2023, din cele 63,8 mii de companii înregistrate, 56 de mii (87,7%) sunt micro-întreprinderi, având o cifră de afaceri sub 18 milioane de lei și cel mult nouă angajați. Aceste firme au capacități tehnologice limitate. Totodată, un număr semnificativ de întreprinderi activează în sectoare vulnerabile, precum agricultura (5,7 mii de companii) și industria (6 mii de companii), caracterizate prin volatilitate economică și sensibilitate la șocuri externe, ceea ce restrânge posibilitățile de inovare și creștere a eficienței muncii.

Grupul țintă

- Ministerul Muncii și Protecției Sociale
- Forța de muncă din Republica Moldova
- Mediul de afaceri

Valoarea producției create în țările din sud-estul Europei în anul 2023, USD/oră

Fig. 3

Notă: sunt luate în calcul diferențele de costuri și inflația

Sursa: Organizația Internațională a Muncii

Impactul

Modelul de competitivitate bazat pe forța de muncă ieftină și-a atins limitele, în condițiile în care Republica Moldova traversează o perioadă de creștere economică lentă și incertă. În 2023, conform Organizației Internaționale a Muncii, productivitatea muncii în Moldova a fost una dintre cele mai scăzute din Europa de Sud-Est, atingând doar 9 USD pe oră. Aceasta este de 3,3 ori mai mică decât media regională, estimată la 30 USD pe oră.

În ceea ce privește inovațiile, conform Global Innovation Index, care evaluează economiile în funcție de capacitatea lor de inovare, Republica Moldova s-a clasat pe locul 68 din 133 în 2024, înregistrând o scădere de opt poziții față de 2023. Această tendință subliniază necesitatea unor intervenții guvernamentale eficiente pentru stimularea productivității muncii.

Dinamica

Economia Republicii Moldova continuă să depindă de forța de muncă ieftină, un model nesustenabil în contextul migrației masive și al creșterii economice modeste. Deși au fost implementate diverse programe de sprijin pentru antreprenariat, impactul acestora este redus. Este important ca economia să se reorienteze spre activități generatoare de valoare adăugată, precum: procesarea materiei prime locale, modernizarea proceselor de producție, adoptarea inovațiilor la nivel de firmă, extinderea capacităților de export.

Factorii

- Capacități limitate de inovare;
- Lipsa sectoarelor cu valoare adăugată ridicată;
- Resurse financiare insuficiente pentru susținerea inovării.

Anticipări

O creștere economică lentă, combinată cu majorări salariale nesuținute de o creștere proporțională a productivității muncii, poate constitui un obstacol semnificativ pentru dezvoltarea mediului de afaceri. Sectoarele dependente de forța de muncă ieftină sunt cele mai vulnerabile, iar lipsa unor investiții în tehnologii avansate și în dezvoltarea competențelor forței de muncă va limita capacitatea de a concura pe piețele internaționale.

Întrebări

1. Cum influențează migrația forței de muncă sustenabilitatea actualului model economic al țării?
2. Ce măsuri ar putea fi adoptate pentru a accelera tranziția spre un model economic bazat pe eficiență?
3. Cum poate Republica Moldova să atragă investiții în sectoare cu valoare adăugată ridicată?
4. Ce rol ar trebui să joace Guvernul în stimularea inovației și tehnologizării întreprinderilor locale?

E7.

Creșterea economiei informale

Subiectul

Economia informală reprezintă o parte semnificativă a activității economice din Republica Moldova, afectând colectarea impozitelor și limitând resursele disponibile pentru investițiile publice. Aceasta generează pierderi considerabile pentru bugetul de stat.

Descrierea

Economia informală include diverse aspecte, cum ar fi fluxurile ilicite de capital, plata salariilor „în plic” și ocuparea forței de muncă în sectorul informal. Deși comerțul ilicit nu este întotdeauna ilegal, acesta contribuie la evaziunea fiscală. De exemplu, atunci când o persoană trece frontiera cu mărfuri nedeclareate, fără a încălca legislația, se creează un flux ilicit de mărfuri, reducând veniturile fiscale ale statului. În Republica Moldova, ca și la nivel global, fluxurile ilicite de capital pot fi clasificate în patru tipuri: importuri și exporturi ilicite de bunuri, precum și intrări și ieșiri ilicite de capital. În ceea ce privește importurile, fluxurile ilicite de capital sunt generate, în principal, prin două metode: supraestimarea facturilor, utilizată pentru a transfera capital din țară și adesea asociată cu acte de corupție, și subestimarea facturilor, prin care valoarea reală a mărfurilor este redusă în documentele vamale, permițând intrarea acestora la un preț artificial mai mic și generând evaziune fiscală. În cazul exporturilor, metodele sunt similare: supraestimarea facturilor presupune declararea unor prețuri mai mari decât valoarea reală, facilitând astfel transferul ilegal de fonduri în afara țării, în timp ce subestimarea facturilor permite scoaterea ilicită a capitalului prin declararea unei valori mai mici a bunurilor exportate.

Datele oficiale privind fluxurile ilicite de capital în Republica Moldova sunt limitate, însă estimările disponibile sugerează o amploare considerabilă a fenomenului. În 2023, valoarea acestor fluxuri a fost estimată la aproximativ 1,8 miliarde USD, incluzând atât intrări, cât și ieșiri nedeclareate de capital. Din această sumă, aproximativ 1 miliard USD ar reprezenta intrări, iar în jur de 700 milioane USD ieșiri prin mecanisme precum supraevaluarea facturilor. Deși nu există statistici guvernamentale clare pentru perioada 2009–2018, literatura internațională referitoare la economiile emergente sugerează că fluxurile ilicite pot reprezenta între 15% și 20% din volumul comerțului internațional, interval aplicabil și în cazul Republicii Moldova, având în vedere structura economică și nivelul de conformare fiscală. Pentru 2024, unele evaluări preliminare indică o posibilă reducere a volumului total al acestor fluxuri la aproximativ 1,35 miliarde USD, ceea ce poate fi

interpretat ca o tendință pozitivă, dar care totuși reflectă persistența economiei informale la un nivel semnificativ.

Grupul țintă

- Serviciul Fiscal de Stat
- Inspectoratul General al Poliției de Frontieră
- Ministerul Finanțelor
- Centrul Național Anticorupție

Impactul

Potrivit unui raport al IDIS „Viitorul”, publicat în septembrie 2023, fluxul ilicit de capital aferent comerțului internațional a fost de aproximativ 1,8 miliarde USD pe parcursul anului 2023. Din această sumă, se estimează că intrările ilicite au fost în jur de 1 miliard USD, iar ieșirile – de aproximativ 1,06 miliarde USD, reflectând mecanisme precum facturile supraevaluate (prin care se transferă capital din țară) și facturile subevaluate (folosite pentru a extrage capital din țară). Raportul adaugă că, în 2024 se preconizează o diminuare modestă a ieșirilor ilicite de capital, de aproximativ 22 milioane USD, adică la un nivel estimat de 524 milioane USD. Această tendință poate fi interpretată ca o ușoară îmbunătățire a cadrului de control, însă volumul persistă la un nivel ridicat, semnalând că economia informală și vulnerabilitățile de reglementare rămân o problemă serioasă.

Dinamica

Analiza evoluției fluxurilor ilicite de capital în Republica Moldova evidențiază o accentuare a acestora în ultimii ani, pe fondul vulnerabilităților persistente în sistemul comercial și financiar. Deși lipsesc date oficiale sistematice pentru întreaga perioadă 2010–2024, estimările recente arată că nivelul acestor fluxuri a atins cote ridicate începând cu 2021, în contextul instabilității economice regionale și al intensificării comerțului nedeclarat. În anul 2023, s-a estimat că volumul total al fluxurilor ilicite s-a apropiat de 1,8 miliarde USD, reflectând un mix de intrări și ieșiri de capital efectuate prin metode precum manipularea valorii facturilor comerciale. Aceste mecanisme, deși dificil de cuantificat cu precizie, au fost identificate drept canale dominante de evitare a reglementărilor fiscale și financiare. Pentru anul 2024, prognozele

preliminare indică o posibilă reducere a dimensiunii acestor fluxuri, însă nivelul rămâne ridicat în raport cu dimensiunea economiei naționale. Această tendință subliniază nevoia consolidării capacității instituționale în domeniul controlului vamal, combaterii spălării banilor și creșterii transparenței în tranzacțiile comerciale internaționale.

Factorii

- Creșterea intrărilor ilegale de capital ilicit;
- Creșterea ieșirilor de capital ilicit.

Anticipări

Tendința de scădere a fluxurilor ilicite de capital în 2024 este un semnal pozitiv pentru economia Republicii Moldova, însă

eforturile de combatere a economiei informale trebuie consolidate prin măsuri mai stricte de supraveghere și transparență fiscală.

Întrebări

1. Ce rol joacă companiile offshore în facilitarea ieșirilor ilegale de capital?
2. De ce fluxurile ilicite de capital au crescut semnificativ începând cu 2021?
3. Cum poate Republica Moldova să reducă economia informală și să îmbunătățească colectarea impozitelor?
4. Ce măsuri au fost implementate în 2023 și 2024 pentru a combate comerțul ilicit și evaziunea fiscală?

E8.

Șomajul ridicat în rândul tinerilor

Subiectul

Rata șomajului în rândul tinerilor din Republica Moldova este semnificativ mai mare decât media națională, afectând perspectivele economice ale acestora și determinându-i să emigreze în căutarea unui trai mai bun.

Descrierea

Conform datelor oficiale ale Biroului Național de Statistică (BNS), rata medie a șomajului în Republica Moldova în anul 2023 a fost de 4,6%, iar pentru trimestrul III al anului 2024 se estimează o ușoară scădere, ajungând la 4,2%. Una dintre principalele provocări ale pieței muncii, atât în Republica Moldova, cât și în alte state, este integrarea tinerilor și reducerea șomajului în rândul acestora, care este considerabil mai ridicat decât media națională. De asemenea, un aspect important în analiza problemei șomajului în rândul tinerilor îl reprezintă împărțirea acestora pe grupe de vârstă, pentru a înțelege mai bine particularitățile fiecărei categorii. În cazul tinerilor cu vârste între 15 și 24 de ani, rata șomajului în anul 2023 a ajuns la 11,5%, înregistrând o creștere de 0,8 puncte procentuale față de anul precedent. Mai mult, există disparități semnificative între mediul rural și cel urban: 14,6% în mediul rural comparativ cu 9,4% în mediul urban.

Diferențele dintre mediul rural și urban în ceea ce privește rata șomajului se explică prin mai mulți factori. În mediul rural, oportunitățile de angajare sunt limitate, iar locurile de muncă sunt adesea sezoniere, legate de activități agricole. În schimb, în orașe, în special în Chișinău, există mai multe locuri de muncă, dar rata șomajului rămâne ridicată din cauza concentrării afacerilor și locurilor de muncă în capitală, în timp ce în celelalte orașe oportunitățile sunt mai reduse. De asemenea, un alt factor care contribuie la șomajul ridicat este lipsa de experiență profesională a tinerilor. Mulți dintre aceștia întâmpină dificultăți suplimentare în integrarea pe piața muncii, întrucât angajatorii preferă candidații cu experiență. Tinerii din zonele izolate se confruntă cu și mai multe provocări în găsirea unui loc de muncă.

Pentru categoria de tineri cu vârste între 25 și 34 de ani, rata șomajului în 2023 a fost de 4,5%, în creștere cu 2 puncte procentuale față de 2022. La această vârstă, mulți dintre tineri finalizează studiile și se concentrează pe angajare. Astfel, analizând rata șomajului în funcție de nivelul de instruire, conform datelor BNS, se observă că tinerii cu

studii superioare au o rată mai mică a șomajului comparativ cu ceilalți. Totuși, în 2023, aceasta a crescut cu 1,4 puncte procentuale, ajungând la 3,3%. Această creștere poate fi explicată prin dificultățile în tranziția de la școală la muncă, lipsa experienței profesionale și neconcordanța între formarea educațională și cerințele pieței muncii.

Grupul țintă

- Ministerul Muncii și Protecției Sociale
- Agenția de Ocupare a Forței de Muncă
- Tinerii

Impactul

Șomajul ridicat în rândul tinerilor cu vârste între 15 și 24 de ani este influențat de dezvoltarea economică inegală a țării. Aproape 60% dintre angajații sectorului real sunt concentrați în Chișinău, iar 82% dintre afacerile mari se află în capitală, conform datelor BNS, limitând astfel oportunitățile de angajare pentru tinerii din alte regiuni, în special din mediul rural. De asemenea, pentru tinerii cu vârste între 25 și 34 de ani, rata șomajului de 4,5% este apropiată de media națională (4,6%), însă acest fapt nu reflectă o situație favorabilă. Republica Moldova se confruntă cu un deficit semnificativ de forță de muncă, cauzat în principal de natalitatea scăzută și emigrarea masivă. Astfel, numărul tinerilor activi din această grupă de vârstă a scăzut de la 202,1 mii în 2020 la 180,3 mii în 2023, iar tendința de scădere s-a accentuat în ultimii doi ani.

Dinamica

În 2023, conform BNS, rata șomajului în rândul tinerilor cu vârste între 15 și 24 de ani a atins 11,5%, cea mai mare din ultimii 5 ani. Rata șomajului în rândul tinerilor cu studii superioare a crescut semnificativ, atingând 18,4% în 2023, cu 8,8 puncte procentuale mai mult decât în 2022. Comparativ, în 2020, aceasta fusese de 17,8%. De asemenea, pentru tinerii cu vârste între 25 și 34 de ani, rata șomajului a crescut la 4,5% în 2023, cu 2 puncte procentuale mai mult decât în 2022. Astfel, cea mai mare creștere a fost observată în rândul celor cu studii gimnaziale (+3 p.p.), urmată de cei cu studii medii de specialitate și generale (+2,4 p.p.).

Factorii

- Lipsa de experiență profesională;
- Oportunități inegale de angajare;
- Migrația tinerilor;
- Dificultăți în tranziția de la studii la muncă.

Anticipări

Republica Moldova a fost afectată de multiple crize economice în ultimii ani, ceea ce a avut un impact major asupra șomajului în rândul tinerilor. Deși stabilizarea economică ar putea duce la o reducere a șomajului, incertitudinea persistă din cauza emigrației masive. Acest fenomen a dus la o scădere semnificativă a forței de muncă active.

Autoritățile trebuie să implementeze politici eficiente care să sprijine tinerii în procesul de integrare profesională și să stimuleze dezvoltarea unor oportunități economice sustenabile.

Întrebări

1. De ce rata șomajului este mai ridicată în rândul tinerilor cu studii superioare în 2023 comparativ cu anii anteriori?
2. Cum influențează emigrarea masivă a tinerilor piața muncii din Republica Moldova?
3. Ce măsuri ar putea fi implementate pentru a reduce șomajul în rândul tinerilor?
4. Cum poate fi îmbunătățită tranziția de la sistemul educațional la piața muncii pentru a reduce rata șomajului?

E9.

Migrația forței de muncă calificate

Subiectul

Un număr mare de lucrători calificați emigrează din Moldova, ceea ce duce la un deficit de competențe în sectoare economice cheie, cum ar fi sănătatea, educația și IT-ul. Acest fenomen afectează capacitatea țării de a dezvolta o economie bazată pe inovație și cunoaștere.

Descrierea

Procesul de migrație rămâne un subiect de importanță majoră pentru Republica Moldova, având în vedere intensificarea acestuia în ultimii ani. La 1 ianuarie 2024, populația totală a Republicii Moldova era estimată la aproximativ 3,954 milioane de persoane, incluzând atât diaspora, cât și populația din regiunea transnistreană. Aceasta reprezintă o scădere față de anul 2020, când populația totală depășea 4 milioane. Din totalul de 3,494 milioane de persoane care locuiesc pe malul drept al Nistrului, 2,423 milioane sunt rezidenți în țară, iar aproximativ 1,070 milioane se află peste hotare. În același timp, evaluările realizate de organizații precum organizația Internațională pentru Migrație (OIM) și IDIS „Viitorul” indică existența unor fluxuri semnificative de migrație sezonieră și reveniri periodice ale cetățenilor moldoveni. Totuși, nu există o cifră anuală oficial confirmată privind numărul persoanelor care pleacă și se întorc. Estimările sugerează că acest fenomen ar putea implica zeci de mii de persoane anual, însă lipsa unor statistici precise face dificilă cuantificarea exactă a acestui tip de mobilitate.

Astfel, unul dintre principalii factori care determină emigrarea populației din Republica Moldova este factorul salarial. Conform unui sondaj realizat în februarie 2024 de CBS Research, la comanda IDIS „Viitorul”, referitor la migrarea și așteptările salariale ale populației, s-au observat schimbări semnificative în percepțiile oamenilor. În anul 2021, 62,3% dintre respondenți considerau că un salariu de până la 15.000 lei ar fi suficient pentru a rămâne în țară, iar 37,7% credeau că era nevoie de un salariu mai mare de 15.000 lei. În schimb, în 2024, 63,0% dintre respondenți consideră că este necesar un salariu de peste 15.000 lei pentru a rămâne în țară. Astfel, așteptările salariale au crescut semnificativ, ajungând la 17.500 de lei — cu 2.950 de lei mai mult față de 2021.

De asemenea, pentru a înțelege mai bine rolul factorului salarial în migrarea populației, este important să analizăm intențiile de plecare peste hotare. Conform aceluiași sondaj, la nivel național, 44,5% dintre respondenți au afirmat că nu vor

pleca niciodată din țară, 38,6% intenționează să plece pentru o anumită perioadă, iar 14,6% vor pleca definitiv. Cu toate acestea, atunci când aceste intenții sunt analizate pe categorii de vârstă, se observă că, în rândul tinerilor cu vârsta între 18 și 29 de ani, 60,8% au indicat că vor pleca pentru o perioadă determinată. Aceasta reflectă dorința tinerilor de a căuta oportunități mai bune în străinătate pentru a obține un salariu mai mare și un trai decent.

În plus, 23,3% dintre tinerii cu vârsta între 18 și 29 de ani au răspuns că intenționează să plece definitiv, un procent semnificativ mai mare decât în alte categorii de vârstă. Aceasta reflectă o tendință tot mai pronunțată în rândul tinerelor generații de a căuta oportunități în străinătate pentru un trai mai bun. De asemenea, în rândul populației cu vârsta între 30 și 44 de ani, 47% dintre respondenți au indicat că intenționează să plece pentru o anumită perioadă. Un alt factor care determină populația să migreze este infrastructura slab dezvoltată în regiuni, comparativ cu municipiul Chișinău. Prin infrastructură ne referim la drumuri, locuri de recreere, precum și la mediul antreprenorial, care nu este distribuit uniform. Astfel, populația din regiuni are oportunități limitate de angajare și de locuri de muncă bine plătite. Diferențele salariale dintre regiuni determină populația să migreze de la sate la orașe, în special spre capitală sau peste hotare. Mulți dintre cei care pleacă preferă să se stabilească definitiv în alte țări, datorită salariilor mai mari, infrastructurii mai dezvoltate și serviciilor publice de calitate.

Grupul țintă

- Autoritățile publice centrale
- Comunitățile din mediul rural
- Populația
- Angajatorii

Impactul

În 2024, conform analizei IDIS „Viitorul”, 43,2% dintre tinerii cu vârste între 18-29 de ani și 42,5% dintre persoanele între 30-44 de ani sunt stabiliți peste hotare. Astfel, migrația masivă a generat un deficit semnificativ de forță de muncă înalt calificată și a dus la depopularea regiunilor, în special a mediului rural. Aceste tendințe au contribuit la o natalitate

extrem de scăzută: numărul de nașteri pe malul drept al Nistrului a fost de doar 24.000, un record negativ care nu a mai fost înregistrat în ultimii 180 de ani.

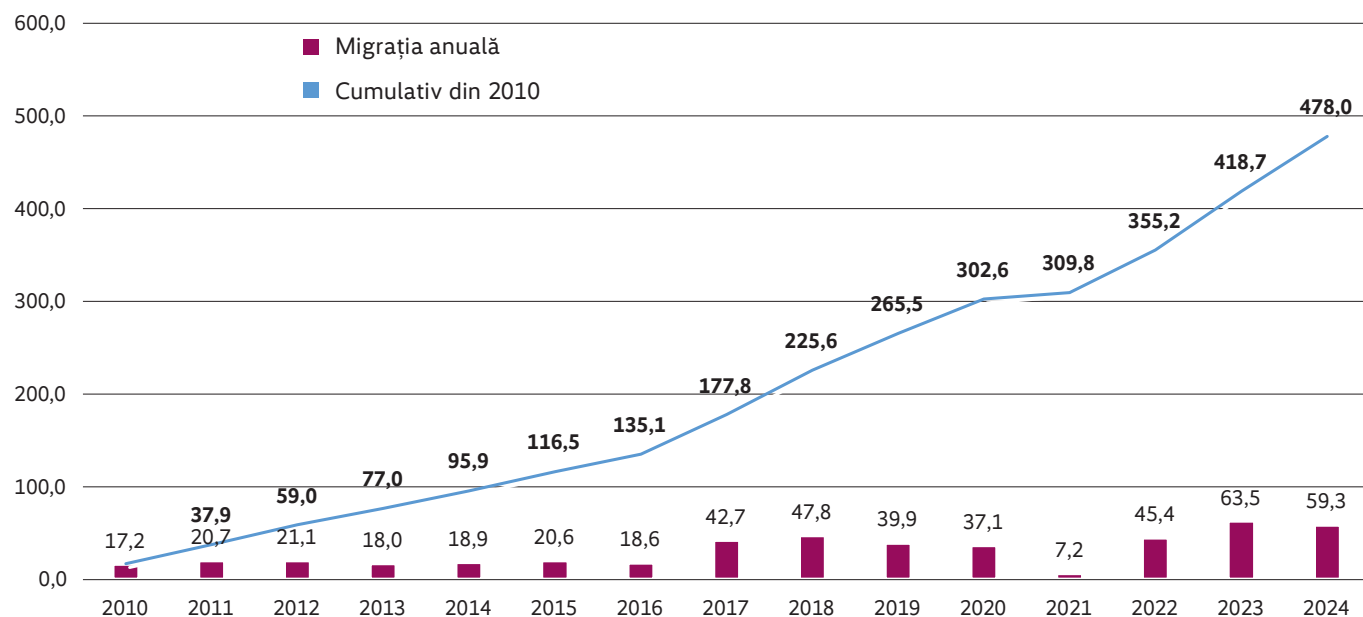
Dinamica

Din 2010 până în 2015, până la 20 de mii de persoane emigrau anual din Republica Moldova. Cu toate acestea, după jaful bancar și creșterea instabilității politice, numărul

emigranților a crescut semnificativ. Pandemia COVID-19 din 2019 și 2020 a dus la o încetinire temporară a acestui fenomen, dar în anii următori s-a înregistrat din nou o creștere. Astfel, în 2022, 45,4 mii de persoane au plecat peste hotare, principalele cauze fiind războiul din Ucraina și incertitudinile economice și sociale. În 2023, s-a observat o creștere a numărului de persoane care au emigrat. Astfel, cumulativ, între 2010 și 2024, aproximativ 478 mii de persoane au emigrat, fenomenul intensificându-se începând cu 2016 și continuând să ia amploare în prezent, conform analizei IDIS „Viitorul”.

Migrația populației peste hotarele țării, mii persoane

Fig. 4

Sursa: www.ionita.md

Factorii

- Salarii mici;
- Infrastructură slab dezvoltată;
- Oportunități limitate de angajare.

Anticipări

În ultima perioadă, procesul de migrație s-a amplificat semnificativ comparativ cu anii anteriori. Cel mai îngrijorător este impactul major asupra tinerilor apti de muncă, la care intenția de a emigra a crescut considerabil. Astfel, rezultatele economice slabe, instabilitatea politică și scăderea calității vieții în țară vor contribui la menținerea acestei tendințe negative.

Întrebări

1. Care sunt principalele domenii economice afectate de migrația forței de muncă calificate?
2. Cum a evoluat salariul mediu așteptat de populație în 2025 ?
3. Care sunt principalele motive pentru care populația din regiuni migrează către orașe sau peste hotare?
4. Cum a influențat războiul din Ucraina tendințele migraționiste ale populației din Republica Moldova?

E10.

Inegalitățile economice și sociale

Subiectul

Inegalitățile economice și sociale au crescut în Moldova în 2024, cu o parte semnificativă a populației care trăiește sub pragul sărăciei. Acest lucru afectează coeziunea socială și limitează dezvoltarea echitabilă a țării.

Descrierea

Inegalitățile economice și sociale din Republica Moldova s-au accentuat pe fondul crizelor din ultimii ani, în special în 2024, având un impact semnificativ asupra regiunilor. Aceste disparități sunt determinate de o serie de factori, printre care accesul inegal la resurse, oportunitățile economice limitate și diferențele în infrastructura regională. De asemenea, începând cu anul 2019, Republica Moldova a fost afectată de o serie de crize majore, printre care criza economică și de sănătate publică provocată de pandemia COVID-19, precum și impactul economic și umanitar al războiului din Ucraina. Aceste evenimente au accentuat vulnerabilitățile economiei naționale, determinând o creștere fără precedent a prețurilor la resursele energetice, în special la gazele naturale, ceea ce a dus la o inflație medie de 28,7% în anul 2022, conform datelor BNM. Astfel, scumpirea considerabilă a resurselor energetice a fost însoțită de o creștere semnificativă a prețurilor la produsele alimentare, care au înregistrat un avans de aproximativ 32%. Această creștere a afectat majoritatea populației, care a resimțit puternic creșterea costurilor produselor alimentare. În plus, măsurile de sprijin financiar, cum ar fi indexările pensiilor și ale salariilor în sectorul bugetar, nu au fost suficiente pentru a compensa pierderea puterii de cumpărare, contribuind astfel la agravarea problemelor sociale și economice. Analizând evoluția salariului real începând cu anul 2020, când s-a înregistrat cea mai mică rată a inflației din istorie, astfel în baza datelor BNS și BNM, s-a determinat că în ultimii ani, cea mai semnificativă scădere a salariului real a avut loc în 2022, cu un declin de 11,4%. Abia în 2024, salariul real a revenit la nivelul anului 2020, dar impactul asupra nivelului de trai a rămas negativ, contribuind la creșterea nivelului de sărăcie și la accentuarea inegalităților sociale.

Analiza regională arată că salariile medii din majoritatea regiunilor sunt sub media națională. Singura excepție este municipiul Chișinău, unde salariul mediu brut în 2024, conform BNS, a fost cu aproximativ 18% peste media națională. Această situație se explică prin concentrarea a 82% dintre marile afaceri ale țării în capitală, precum și prin faptul că 60% din toți angajații din sectorul real lucrează în Chișinău.

Această distribuție inegală limitează oportunitățile economice în alte regiuni ale țării.

Grupul țintă

- Ministerul Muncii și Protecției Sociale
- Fundații și organizații nonguvernamentale
- Populația vulnerabilă economic
- Organizația Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (UNDP)
- Direcțiile de Asistență Socială în cadrul APL-urilor

Impactul

Conform datelor BNS, rata sărăciei absolute a continuat să crească în anul 2023, atingând 31,6%, crescând nesemnificativ față de anul precedent. Totuși, mai relevant ar fi să comparăm rata cu cea din 2021, anul anterior crizei, când se observă o majorare semnificativă de 7,1 p.p., astfel putem observa impactul crizelor asupra nivelului de trai al populației. În mediul rural, situația este și mai gravă, 42% din populație trăind în sărăcie absolută, un indicator care a crescut cu 9,2 p.p. față de 2021. În mediul urban, rata sărăciei în 2023 a fost de 31,6%, înregistrând o creștere de 5,8 p.p. comparativ cu 2021.

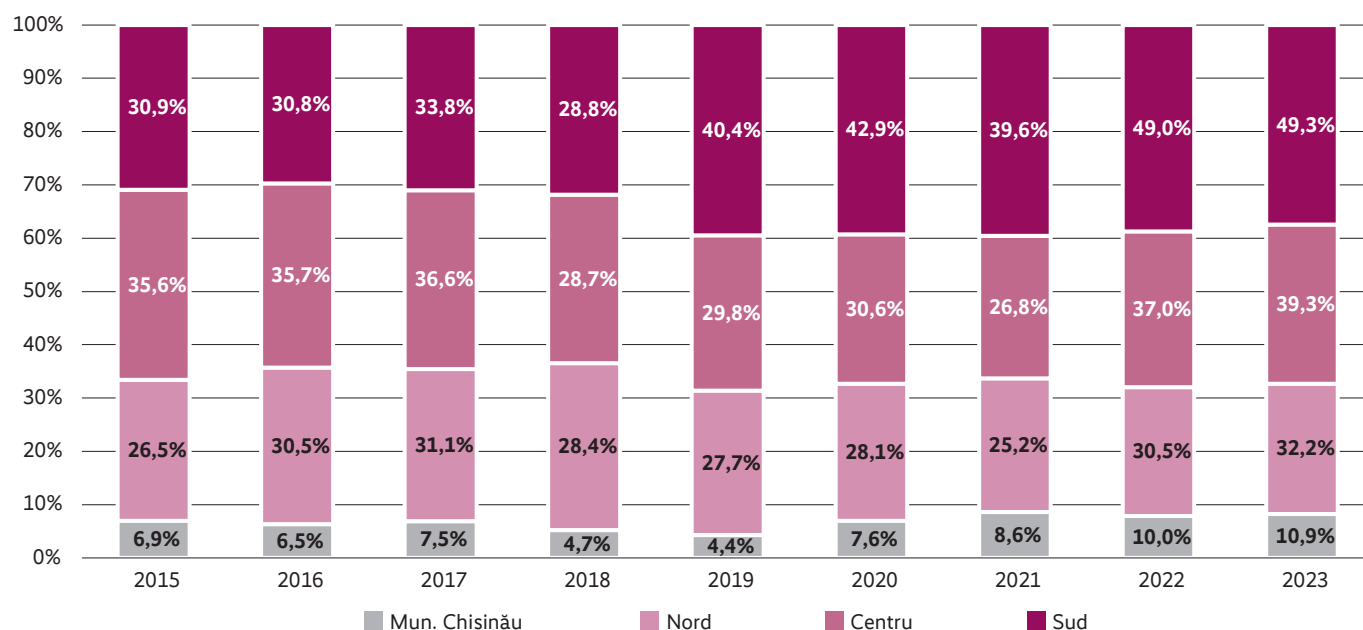
Dinamica

În 2023, conform datelor BNS, rata sărăciei absolute a fost cea mai mare din ultimii 10 ani, ajungând la 31,6%. Regiunea Centru a înregistrat cea mai mare creștere a sărăciei absolute, cu 10,2 p.p. între 2021 și 2022, iar în 2023 a ajuns la 39,3%. Regiunea Sud rămâne cea mai afectată, cu o rată a sărăciei de 49,3% în 2023.

Factorii

- Crizele economice;
- Creșterea prețurilor;
- Măsuri ineficiente;
- Inegalitatea regională.

Rata sărăciei absolute pe regiuni, procente (%)

Sursa: Biroul Național de Statistică

Anticipări

Există o mare probabilitate ca inegalitățile economice și sociale să continue să se adâncească din cauza rezultatelor economice modeste și a diferențelor de dezvoltare între regiuni. Aceste discrepanțe nu s-au atenuat, iar în prezent economia rămâne practic concentrată doar în mun. Chișinău. Acest fenomen va accentua în continuare disparitățile în accesul la oportunități, nivelul veniturilor și calitatea vieții. Este important să se întreprindă acțiuni pentru stimularea economică a regiunilor, pentru a reduce inegalitățile sociale dar și pentru a stimula o dezvoltare economică echilibrată a țării.

Întrebări

1. Cum va evolua salariul real în Moldova în următorii ani?
2. Ce regiuni sunt cele mai afectate de sărăcie și de ce?
3. Ce măsuri ar putea fi luate pentru a reduce inegalitățile economice?
4. Cum influențează distribuția inegală a afacerilor dezvoltarea regională?

E11.

Presiunea costurilor energetice asupra populației și necesitatea reducerii consumului

Subiectul

În ultimii ani, prețurile la gaze naturale au crescut semnificativ, iar începând cu 2025 s-au majorat și tarifele la energia electrică. Aceste scumpiri au determinat o creștere a costurilor suportate de populație, ceea ce face necesară adoptarea unor măsuri pentru reducerea cheltuielilor și creșterea eficienței energetice.

Descrierea

Costurile suportate de populație pentru consumul de energie au crescut considerabil în ultimii ani, iar situația s-a agravat în ianuarie 2025, odată cu majorarea tarifelor la energia electrică. În acest context, devine importantă o analiză detaliată a principalelor surse de energie utilizate de populație, pentru a identifica măsuri eficiente de reducere a costurilor și de optimizare a consumului. Problema gazelor naturale s-a accentuat în urma declanșării războiului din Ucraina, care a dus la o creștere semnificativă a prețurilor. Republica Moldova, fiind anterior dependentă de gazele rusești, a fost nevoită să își diversifice sursele de aprovizionare, achiziționând gaze de pe piața europeană. Totuși, din cauza unor decizii greșite luate în anii 2022-2023, populația a plătit unul dintre cele mai mari prețuri din regiune. Deși se aștepta o îmbunătățire în 2024-2025, lipsa unor acțiuni strategice – cum ar fi achiziția de gaze ieftine în perioada estivală – a dus la un cost suplimentar de 2,4 lei/m³. Pentru a reduce costurile pe termen lung, este necesară o gestionare mai eficientă a achizițiilor de gaze naturale.

Un alt aspect crucial este creșterea eficienței energetice a clădirilor, având în vedere că intensitatea energetică a Republicii Moldova este de aproximativ trei ori mai mare decât media țărilor UE, conform Ministerului Energie (ME). Acest lucru demonstrează existența unui potențial semnificativ de economisire. Transpunerea în legislația națională a Directivei privind Eficiența Energetică (EE), a Directivei privind Performanța Energetică a Clădirilor (PEC) și a Directivei privind Sursele Regenerabile de Energie (SRE) creează premisele necesare pentru optimizarea consumului energetic.

În ceea ce privește energia electrică, aceasta a înregistrat o creștere considerabilă în contextul crizei regionale, atingând în decembrie 2022 un tarif de 4,77 lei/kWh. Deși prețurile au scăzut ulterior, începând cu 1 ianuarie 2025, situația s-a înrăutățit din cauza stopării tranzitului de gaze prin Ucraina și a suspendării activității MGRES, principalul furnizor de energie

electrică al Republicii Moldova, care asigură 68% din consumul energetic în 2024, conform datelor Energocom. Drept urmare, țara achiziționează energie din România la prețuri mai ridicate, ceea ce a dus la majorarea tarifelor. Pe termen mediu și lung, o soluție viabilă este tranziția către surse regenerabile de energie, un domeniu în care s-au înregistrat progrese semnificative în ultimii ani.

Grupul țintă

- Populația Republicii Moldova
- Guvernul (Ministerul Energiei)
- Agenția Națională de Reglementare în Energetică
- Energocom

Impactul

Pentru a analiza impactul scumpirii gazelor naturale asupra populației, utilizăm indicatorul *accesibilitatea gazelor naturale*, care determină numărul de metri cubi de gaz ce pot fi achiziționați cu un salariu mediu. Astfel conform analizei lui Veaceslav Ioniță, între 2018 și 2021, moldovenii puteau cumpăra între 1000 și 1500 m³, atingând un record istoric. În iarna 2022-2023, pe fondul exploziei tarifelor, accesibilitatea gazelor a scăzut dramatic la doar 340 m³, similar cu nivelul din criza economică din 1998. În sezonul 2024-2025, acest indicator s-a îmbunătățit, ajungând la 829 m³.

În sectorul energiei electrice, de la 1 ianuarie 2025, Republica Moldova se confruntă cu o criză energetică. ANRE a aprobat o majorare a tarifelor cu aproximativ 75%, ceea ce a determinat o creștere semnificativă a facturilor plătite de populație. Dacă anterior factura medie per familie era de 320 lei/lună, aceasta a crescut cu 240 lei/lună, ajungând la 560 lei/lună. Astfel, dacă populația Moldovei plătea anual 4,4-4,5 miliarde lei pentru energia electrică, după majorare suma totală va crește cu 3 miliarde lei anual, ajungând la 7,5 miliarde lei.

Dinamica

Sectorul clădirilor consumă aproximativ 50% din energia din Republica Moldova, iar pierderile cauzate de eficiența

energetică scăzută sunt de circa 25%. În acest context, Guvernul a aprobat în 2024 Programul de finanțare *Fondul pentru Eficiență Energetică în Sectorul Rezidențial din Moldova* (FEERM). Programul prevede investiții de aproximativ 1,4 miliarde lei până în 2027 pentru modernizarea blocurilor locative, având ca obiectiv renovarea anuală a 155.000 m² de suprafață încălzită în blocuri și 56.000 m² în case individuale, reducând consumul energetic cu cel puțin 30%.

Pentru reducerea costurilor la energia electrică, tranziția către surse regenerabile reprezintă o soluție esențială. În 2024, conform datelor Centrului Național de Energie regenerabilă (CNED), Moldova a produs 860 milioane kWh din surse regenerabile, acoperind 20% din consumul național, ceea ce reprezintă o dublare față de anul precedent și o creștere de 15 ori comparativ cu acum cinci ani. Din această cantitate, 560 milioane kWh au fost generate de 261 de companii locale din domeniul energiei verzi, iar 300 milioane kWh de cetățenii care și-au instalat panouri fotovoltaice, contribuind astfel cu 7% la consumul total de energie electrică. De asemenea, în 2024, capacitatea instalată a panourilor fotovoltaice a atins 200 MW, de 50 de ori mai mult decât în urmă cu cinci ani.

Factorii

- Aprobarea Directivei privind Eficiența Energetică;
- Sistarea livrărilor de gaze naturale în regiunea transnistreană;

→ Suportul financiar oferit de partenerii externi.

Anticipări

Implementarea măsurilor de creștere a eficienței energetice și accelerarea producției de energie regenerabilă vor contribui la reducerea treptată a costurilor suportate de populație. Clădirile eficiente energetic vor diminua consumul și vor oferi beneficii economice pe termen lung. O gestionare mai eficientă a achizițiilor de gaze naturale, prin cumpărarea acestora în perioadele cu prețuri mai reduse, va preveni majorările inutile. Dacă Republica Moldova evită greșelile din trecut în ceea ce privește achizițiile de gaze, prețurile vor reflecta mai bine realitatea pieței, reducând impactul administrativ asupra costurilor.

Întrebări

1. Care sunt principalele măsuri prin care populația poate reduce consumul de energie?
2. Cum poate Republica Moldova gestiona mai eficient achizițiile de gaze naturale?
3. Ce impact a avut majorarea tarifelor la energia electrică asupra economiei populației?
4. Cât de mult programul de eficiență energetică a clădirilor va contribui la reducerea costurilor suportate de populație în viitor?

E12.

Vulnerabilitatea energetică a Republicii Moldova în contextul aprovizionării cu gaz

Subiectul

De la începutul războiului din Ucraina, care a determinat o creștere semnificativă a prețurilor la resursele energetice și sistarea importurilor de gaze naturale din Federația Rusă, problema aprovizionării cu gaze a devenit un subiect de mare interes public. Aceasta a fost determinată de scumpirea fără precedent a gazelor naturale și de gestionarea ineficientă a crizei energetice și a achizițiilor de gaze.

Descrierea

În Republica Moldova, problema asigurării eficiente cu gaze naturale nu ține doar de sursele de aprovizionare, ci și de politicile incorecte și deciziile eronate care au condus la achiziționarea gazelor la prețuri mai ridicate decât ar fi fost necesar. Astfel, populația este nevoită să suporte costurile acestor greșeli. De asemenea, un alt factor este lipsa unei piețe liberalizate, existând încă un monopol dominant.

Totuși, trebuie menționate inițiativele și eforturile autorităților de a deschide piața. Deși legea ce permite alegerea furnizorului a fost adoptată în 2016, aplicarea efectivă a acestui drept a devenit realitate abia în 2023. Republica Moldova parcurge acum un proces similar cu cel al României, Lituaniei, Ucrainei și al altor state europene, în conformitate cu obligațiile asumate prin implementarea Pachetului Energetic III și semnarea deciziei nr. D/2011/O2/MC-EnG.

De asemenea, în prezent, în Republica Moldova există 24 de companii licențiate, conform ME, pentru furnizarea gazelor naturale. Piața se deschide treptat către competiție, oferind consumatorilor mai multe opțiuni. Cu toate acestea, un singur jucător domină încă piața, controlând 93% din furnizarea gazelor. Situația urmează să se schimbe, deoarece, începând cu 1 ianuarie 2025, toate întreprinderile mari achiziționează gaze naturale doar pe piața liberă, iar din 1 ianuarie 2027 acest lucru se va aplica și întreprinderilor mijlocii. Aceste măsuri sunt necesare pentru a crește eficiența achizițiilor de gaze naturale.

Grupul țintă

- Populația
- Guvernul

→ Agenția Națională de Reglementare în Energetică (ANRE)

→ Moldovagaz

→ Energocom

Impactul

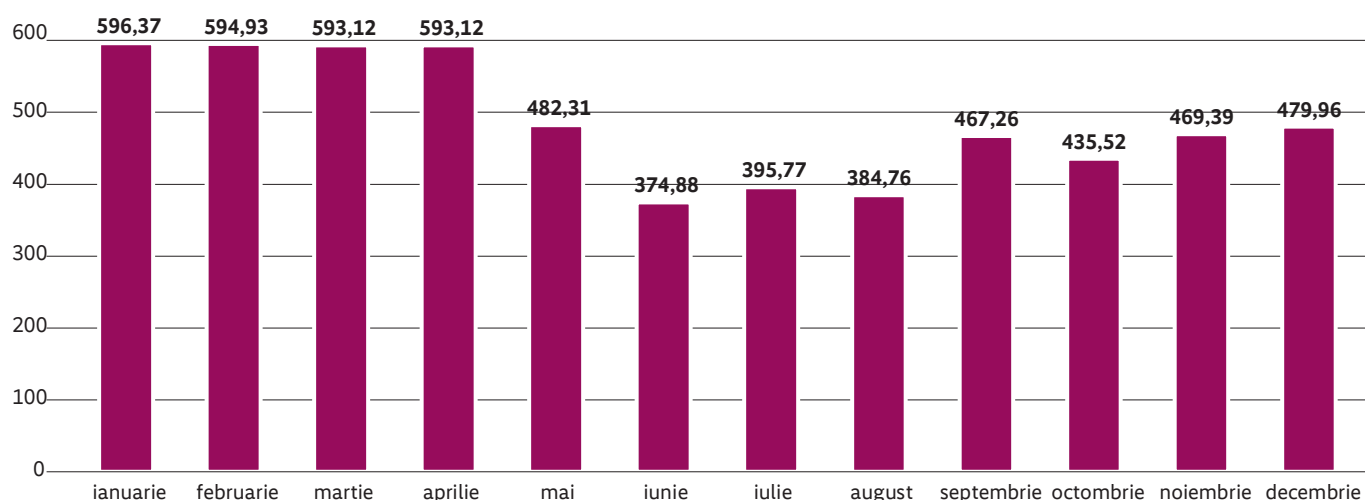
Începând cu 1 decembrie 2024, conform datelor ANRE, tariful la gazele naturale a crescut cu aproape 30%, ajungând la 16,75 lei/m³ (inclusiv TVA). Aceasta reprezintă o creștere de 3,6 lei față de tariful anterior, deși este de două ori mai mic decât în urmă cu două ierni. Cu toate acestea, cetățenii sunt nevoiți să suporte consecințele unor decizii guvernamentale deficitare, inclusiv lipsa achizițiilor de gaze la prețuri mai avantajoase în perioada de primăvară. Acțiunile instituțiilor responsabile, cum ar fi Guvernul, Ministerul Energiei și ANRE, trebuie analizate. Acestea nu au supravegheat eficient activitatea Moldovagaz și Energocom, iar decizia de a nu cumpăra gaz la timp ne costă acum 2,4 lei în plus pe metru cub.

Dinamica

În perioada 2022-2023, Republica Moldova s-a confruntat cu o criză energetică fără precedent. Achizițiile de gaze de pe piața europeană au fost marcate de deficiențe, ridicând semne de întrebare privind corectitudinea prețurilor și transparența procesului. În 2024, situația achizițiilor de gaze părea mai promițătoare datorită stabilizării pieței. Până în aprilie 2024, Energocom a fost responsabil de achizițiile de gaze, în conformitate cu dispoziția Comisiei pentru Situații Excepționale, fiind obligat să le vândă către Moldovagaz până la sfârșitul lunii aprilie. Din 1 mai 2024, companiile au fost obligate să își organizeze propriile achiziții de gaze.

Totuși, și în 2024 au existat deficiențe în procesul de achiziție. Moldovagaz a început achizițiile abia în luna iulie, deși prețurile din aprilie-mai erau mai avantajoase. Conform datelor oficiale publicate pe pagina Moldovagaz, prețul de achiziție al gazelor în mai 2024 a fost de 353,29 USD/m³, cu 12,2% mai mic decât cel din iulie, care a fost de 395,77 USD/m³. Perioada 19 aprilie – 20 mai a fost favorabilă pentru achiziții, însă deciziile întârziate au dus la costuri mai mari. De asemenea, în urma acuzațiilor reciproce între instituțiile responsabile, în societate persistă confuzia și lipsa asumării responsabilității.

Prețul de achiziție a gazelor naturale de către Moldovagaz în 2024, USD/ 1000 m³

Sursa: Moldovagaz

Factorii

- Neachiziționarea gazelor naturale în luna mai;
- Politici incorecte de procurare;
- Liberalizarea insuficientă a pieței.

Anticipări

Piețele globale de gaze naturale vor rămâne tensionate în 2025, conform analizei *International Energy Agency*, din cauza creșterii cererii și a extinderii lente a ofertei. În 2024, cererea globală de gaze a crescut cu 2,8% (115 miliarde m³), în special datorită piețelor asiatice. Închiderea tranzitului rusesc de gaze prin Ucraina, la 1 ianuarie 2025, nu reprezintă un risc major pentru Uniunea Europeană, dar ar putea crește cererea de gaz natural lichefiat (GNL). Totuși, vulnerabilitatea Republicii Moldova este mult mai mare decât cea a UE. Astfel,

pentru a-și asigura eficient aprovizionarea cu gaze, Republica Moldova trebuie să își coordoneze mai bine achizițiile cu partenerii regionali și internaționali, precum și să implementeze o strategie eficientă de procurare care să permită obținerea gazelor la cele mai avantajoase prețuri.

Întrebări

1. Cum poate fi accelerat procesul de liberalizare a pieței gazelor naturale în Republica Moldova?
2. Care sunt principalele lecții învățate din greșelile recente privind achizițiile de gaze naturale?
3. Cum poate Moldova să negocieze prețuri mai avantajoase pentru gazele naturale?
4. Ce măsuri trebuie luate pentru a preveni repetarea unor crize energetice similare în viitor?

E13.

Instabilitatea aprovizionării cu energie electrică

Subiectul

Stoparea tranzitului de gaze naturale către regiunea transnistreană, principalul furnizor de energie electrică al Republicii Moldova, a creat o provocare semnificativă în asigurarea necesarului energetic. În acest context, Chișinăul a fost nevoit să caute soluții alternative, pentru a asigura malul drept cu necesarul de energie.

Descrierea

Până la data de 1 ianuarie 2025, centrala de la Cuciurgan (MGRES) a fost principala sursă de aprovizionare cu energie electrică pentru malul drept, asigurând aproximativ 80% din consumul de energie electrică, procentaj care a scăzut treptat la 60%. Aceasta a furnizat energie electrică la prețul de 63,75 euro/MWh, fiind cel mai mic preț în comparație cu alte surse, conform datelor Energocom. Un pas foarte important pentru sporirea securității energetice și asigurarea cu energie electrică din alte surse a fost interconectarea sistemului electroenergetic al Republicii Moldova la rețeaua continentală a ENTSO-E. Această conectare a deschis mai multe posibilități pentru importul de energie electrică, în condițiile în care, până la conectare, malul drept depindea în mare parte de livrările din stânga Nistrului. Conectarea s-a întâmplat într-un moment tensionat, la câteva săptămâni după începerea războiului din Ucraina. Astfel, șapte luni mai târziu, Republica Moldova s-a confruntat cu o criză energetică fără precedent, ajungând să importe din România circa 90% din necesarul de energie electrică. ENTSO-E a fost un colac de salvare într-o perioadă incertă, iar fără conectarea la această rețea, importurile din România nu ar fi fost posibile. Prin urmare, interconectarea cu ENTSO-E nu doar că a contribuit la stabilitatea energetică, dar a și deschis noi oportunități pentru colaborări energetice pe termen lung. De asemenea, în prezent, în urma stopării tranzitului de gaze pe malul stâng, malul drept procură energie electrică din România prin încheierea a două contracte de către Energocom, cu OMV Petrom și Nuclearelectrica, la un preț reglementat de circa 90 EUR/MWh. De asemenea, trebuie de menționat că pe lângă interconectarea la rețeaua continentală ENTSO-E, se realizează și proiecte care vor crește securitatea energetică a RM și ne va permite să ne asigurăm cu energie necesară. Aceste proiecte includ linia electrică aeriană de 400 kV Vulcănești – Chișinău, aprobată în 2019 și demarată efectiv în aprilie 2024, după finalizarea etapelor pregătitoare. Proiectul este finanțat printr-un împrumut de 61 de

milioane de euro de la Banca Mondială și prevede extinderea și modernizarea stațiilor electrice de la Chișinău și Vulcănești. Un alt proiect major este linia electrică aeriană de 400 kV Bălți – Suceava. Guvernul a ratificat un acord cu BERD pentru un grant de 15,4 milioane de euro, parte a proiectului „Interconectarea rețelelor de energie electrică dintre Republica Moldova și România, Faza II”. Valoarea totală a acestui proiect este de 77 de milioane de euro, restul fiind acoperit prin împrumuturi acordate de BERD și BEI. Lucrările includ și reconstrucția stației electrice Bălți 400 kV și urmează să fie finalizate până în decembrie 2027, contribuind astfel la integrarea în rețeaua continentală ENTSO-E. Cel de-al treilea proiect este linia electrică aeriană de 400 kV Strășeni – Gutinaș, cu o lungime de 190 km, dintre care 70 km se află pe teritoriul Republicii Moldova. Această linie urma să fie finanțată printr-un grant de 220 de milioane USD oferit de USAID, însă după suspendarea finanțării, proiectul a fost pus pe pauză, iar autoritățile caută în prezent soluții alternative pentru reluarea lucrărilor.

Grupul țintă

- Populația
- Ministerul Energiei
- Energocom
- Moldelectirca

Impactul

Lipsa investițiilor în infrastructura electroenergetică din 1991 până în 2022 a menținut Republica Moldova dependentă de Centrala de la Cuciurgan (MGRES), care asigura circa 80% din necesarul de energie. În ultimii ani, această cotă a scăzut la 60%, însă centrala a fost principalul furnizor. Deși din 2022 Moldova nu mai cumpără gaze naturale direct din Federația Rusă, dependența energetică a continuat prin achiziția de electricitate produsă din gaz rusesc livrat gratuit regiunii transnistrene. La 1 ianuarie 2024, Gazprom a sistat unilateral livrările de gaze către Transnistria, ceea ce a blocat producția de energie la MGRES. Astfel pentru a acoperi deficitul, Chișinăul cumpără energie din România – fie la tarife plafonate prin contracte cu companii precum Nuclearelectrica, fie la prețuri mai mari,

în orele de vârf, prin bursa de energie OPCOM.

De asemenea, trebuie de specificat un lucru foarte important, și anume că energia electrică cumpărată din România ajunge în Republica Moldova prin linia de 400 kV Isaccea (România) – Vulcănești (Moldova) – MGRES (Centrala de la Cuciurgan, aflată sub controlul autorităților separatiste transnistrene). De la MGRES, energia este transportată către Chișinău prin două linii de 330 kV, apoi distribuită în întreaga țară, conform ME. Această situație complică securitatea energetică și reprezintă un obstacol pentru desfășurarea unei politici de reintegrare a țării care și așa este foarte pasivă.

Totuși, cele trei proiecte majore de interconectare energetică vor integra rețeaua electrică a Republicii Moldova în piața UE, sporind gradul de interconectare cu rețeaua europeană ENTSO-E. Aceasta va aduce beneficii economice și tehnologice semnificative țării noastre în următorii ani. Conectată la rețelele europene, vom avea acces la prețuri mai avantajoase și la piețe energetice mai stabile și mai competitive, permițând importul și exportul energiei după necesități. Acest proces va determina toți participanții de pe piață să concureze între ei, oferind o securitate energetică sporită pentru Republica Moldova.

Dinamica

Analizând dinamica sectorului electroenergetic, unul dintre cele mai importante evenimente a fost sincronizarea sistemelor electrice moldo-ucrainene cu cel al Europei Continentale. Astfel conform ME, acest proces a început în 2017 și urma să se încheie în 2024. Totuși, pe 27-28 februarie 2022, OTS-ul Europei Continentale au primit o solicitare de la Ukrenergo și Moldelectrica pentru o sincronizare de urgență cu sistemul energetic al Europei Continentale, susținută de miniștrii Energiei UE în cadrul unui Consiliu din 28 februarie 2022.

OTS-urile Europei Continentale au răspuns pozitiv solicitării și au analizat condițiile pentru o sincronizare de urgență, asigurând în același timp siguranța sistemului de alimentare din Europa Continentală. La 11 martie 2022, OTS-urile Europei Continentale au concluzionat că au fost îndeplinite condițiile pentru această sincronizare de urgență și au finalizat procedurile tehnice de conexiune a rețelelor pe 16 martie 2022.

Factorii

- Construcțiile celor 3 linii electrice;
- Integrarea în sistemul ENTSO-E;
- Suportul financiar oferit de partenerii externi;
- Acțiuni modeste în privința sporirii securității energetice.

Anticipări

În ultimii ani, s-au făcut progrese în securitatea energetică, iar proiectele de interconectare vor avea cu siguranță un impact pozitiv. Astfel, dacă se va finaliza linia Vulcănești-Chișinău conform planului, va fi un pas semnificativ pentru securitatea energetică și va crea oportunități și permise pentru o politică de reintegrare mai activă. Totuși, trebuie să ținem cont că construcția la două din cele trei linii nu a început încă. De asemenea, linia Strășeni-Gutinaș se confruntă cu probleme de finanțare după retragerea USAID, iar găsirea unor noi parteneri va dura ceva timp. De asemenea, există incertitudini privind termenele de construcție anunțate, deoarece astfel de proiecte în RM avansează greu din diverse motive, dar totuși încă există speranța că s-a învățat din greșelile făcute anterior, iar liniile vor fi construite conform termenilor stabiliți.

Întrebări

1. Ce obstacole va întâmpina Republica Moldova în realizarea celorlalte două proiecte de interconectare energetică cu România?
2. În ce proporții Republica Moldova va putea să atragă noi surse de finanțare pentru proiectele de interconectare energetică și ce parteneriate ar putea fi valorificate în acest sens?
3. De ce, până în ultimii ani, nu au fost realizate proiecte de construcție a unor noi linii electrice pentru reducerea dependenței energetice de malul stâng al Nistrului?
4. Cât de semnificativ va fi factorul întăririi securității energetice a Republicii Moldova prin finalizarea liniei aeriene Vulcănești-Chișinău în promovarea unei politici de reintegrare mai active?

E14.

Recesiunea economică, un indicator al crizei sistemice din economia Moldovei

Subiectul

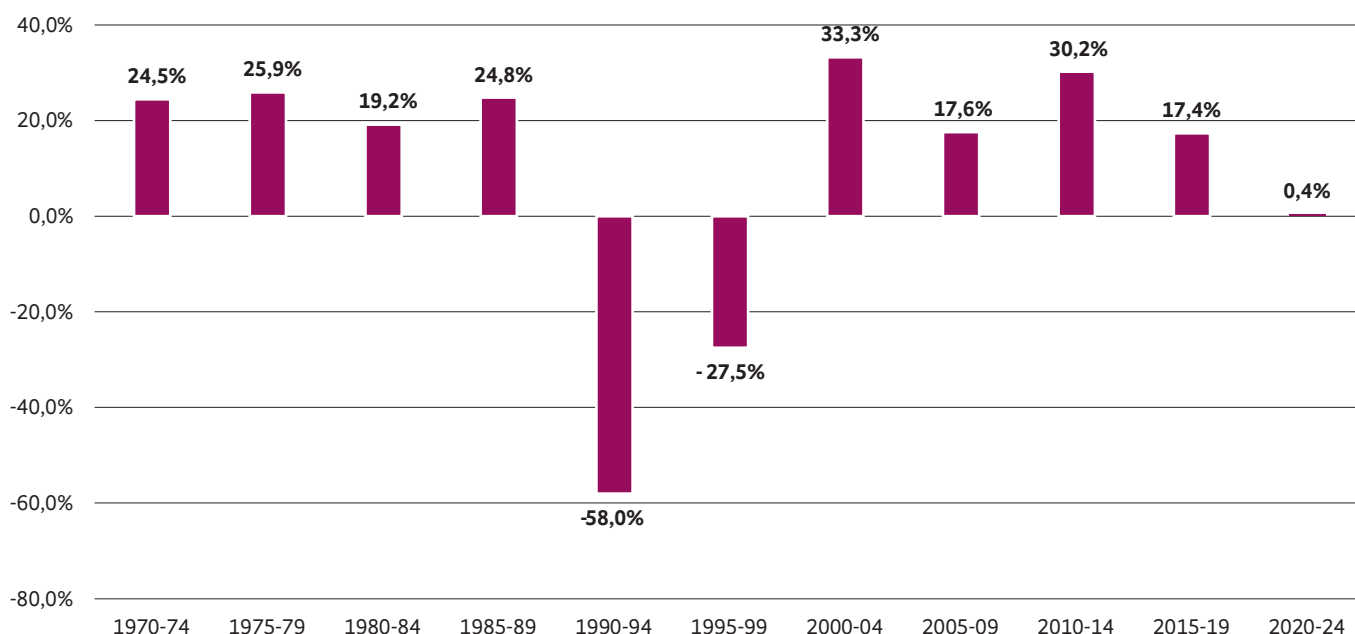
În ultimele două trimestre ale anului 2024 PIB-ul Republicii Moldova a înregistrat valori negative, astfel intrând oficial în recesiune. Chiar dacă pe final de an PIB-ul a înregistrat o creștere aproape invizibilă de +0,1%, recesiunea din a doua jumătatea a anului 2024 reflectă starea critică din industrie (-3,4%), agricultură (-14,6%) și ocuparea forței de muncă (-3,7% sau -33 mii persoane), toți acești indicatori înregistrând valori negative. În paralel, creșterea salariilor și pensiilor fără acoperire în venituri reale duce la dezechilibre bugetare. Se pune întrebarea: ne aflăm într-o simplă recesiune sau asistăm la un declin economic sistemic?

Descrierea

Moldova a trecut prin patru crize majore în ultimii cinci ani: pandemia de COVID-19, criza energetică, războiul din Ucraina și o inflație fără precedent în ultimii 25 de ani. Aceste crize, agravate și de seceta din ultimii trei ani, au condus la o stagnare economică, iar PIB-ul a înregistrat, în această perioadă, o creștere cumulativă de doar 0,4% — cea mai redusă creștere de la criza din 1998 încoace. Mai mult, în ultimele două trimestre ale anului 2024, PIB-ul a scăzut, ceea ce ne permite să vorbim despre intrarea economiei naționale în recesiune.

Creșterea cumulativă a Produsului Intern Brut: 1970 - 2024

Fig. 7

Autor: Veaceslav Ioniță, expert IDIS „Viitorul”

Agricultura și industria au înregistrat scăderi semnificative în 2024, industria fiind afectată în special de declinul din sectorul prelucrător, mai ales în ceea ce privește prelucrarea produselor alimentare. Producția agricolă a continuat să scadă și în primul trimestru din 2025, de această dată din cauza diminuării activității în sectorul zootehnic, afectat de o epidemie de pestă porcină care a lovit cele mai mari complexe din țară. În paralel, exporturile au scăzut cu 12,2%, în special cele industriale și agroalimentare, fiind afectate de reducerea cererii externe și de problemele de competitivitate.

Pe partea fiscală, veniturile bugetare au crescut cu doar 3%, în timp ce cheltuielile sociale – în special salariile și pensiile – au crescut cu 14%. Această discrepanță creează presiuni asupra bugetului de stat și pune sub semnul întrebării sustenabilitatea actualului model economic. Investițiile străine directe au scăzut cu 30%, iar economia este tot mai dependentă de granturi externe și remitențe.

Toate aceste semnale sugerează o posibilă epuizare a modelului de dezvoltare economică actual, bazat pe consum și pe

	2023	2024	Creșterea reală	Deviere
Agricultura, miliarde lei	41,0	41,4	-14,6%	-7,1
Industrie (2024 estimativ), miliarde lei	87,6	86,0	-3,4%	-3,0
Populație ocupată, mii persoane	886,9	853,9	-3,7%	-33,0
Exporturi, milioane USD	4048,3	3555,4	-12,2%	-492,9
PIB (2024 estimativ), miliarde lei	300,5	320,6	0,1%	0,3

Autor: Veaceslav Ioniță, expert IDIS "Viitorul"

forța de muncă ieftină, fără o strategie clară de modernizare și reziliență economică.

Grupul țintă

- Factorii de decizie din Guvern și Parlament
- Economisti și analiști
- Organizații internaționale
- Publicul larg

Impactul

Riscul major nu este doar recesiunea ciclică, ci un declin sistemic ce afectează competitivitatea generală a economiei, capacitatea de a atrage investiții, de a genera locuri de muncă bine plătite și de a oferi un trai decent cetățenilor. Fără o reformă structurală profundă, Moldova riscă să intre într-un cerc vicios de stagnare economică, migrație accelerată și degradare instituțională.

Dinamica

Tendențele negative nu sunt recente. Deja din 2019, creșterea economică a devenit inconstantă, iar crizele succesive (pandemia, criza energetică, războiul din Ucraina) au accentuat fragilitățile sistemice. Lipsa investițiilor în educație, infrastructură, precum și capacitatea administrativă slabă au adâncit dezechilibrele structurale.

Factorii

- Scădere în investiții productive;
- Pondere redusă a industriei și exporturilor în PIB;
- Cheltuieli sociale nesustenabile;
- Epuizarea modelului bazat pe consum și remitențe.

Anticipări

Dacă nu vor fi adoptate reforme structurale în domeniile cheie – economie, fiscalitate, educație și guvernare – Republica Moldova riscă să se confrunte cu o stagnare economică de durată. Consolidarea unei economii competitive, bazată pe inovație și investiții, este vitală pentru ieșirea din acest declin latent.

Întrebări

1. Care sunt principalele diferențe dintre o recesiune ciclică și un declin economic sistemic?
2. Ce sectoare economice au fost cel mai grav afectate în 2024 și de ce?
3. Cum afectează dezechilibrul dintre venituri și cheltuieli sustenabilitatea bugetară a Republicii Moldova?
4. Ce rol joacă investițiile străine directe în redresarea economică și de ce au scăzut atât de mult?
5. Ce reforme structurale ar fi prioritare pentru a evita stagnarea economică pe termen lung?

E15.

Scăderea și înrăutățirea structurii exporturilor

Subiectul

Exporturile Republicii Moldova scad pentru al doilea an consecutiv, tendință influențată în mare parte de reducerea exporturilor către Ucraina. Acestea au înregistrat o creștere semnificativă în 2022, ca efect al războiului, și s-au menținut la un nivel ridicat în 2023. În prezent, scăderea exporturilor este parțial determinată de reducerea exporturilor generate în 2022 de războiul din Ucraina. Totodată, asistăm la o scădere a exporturilor de produse agricole, care, alături de industria alimentară, reprezintă aproximativ 45% din totalul exporturilor țării. Mai mult, în cazul agriculturii și al industriei alimentare, nu vorbim doar despre o reducere cantitativă a exporturilor, ci și despre o înrăutățire a structurii acestora, prin trecerea de la exportul de produse finite către exportul de materii prime.

Descrierea

Regesia Republicii Moldova către un model de export axat pe materii prime reamintește de tendințele economiilor emergente slab industrializate. În lipsa unor politici industriale

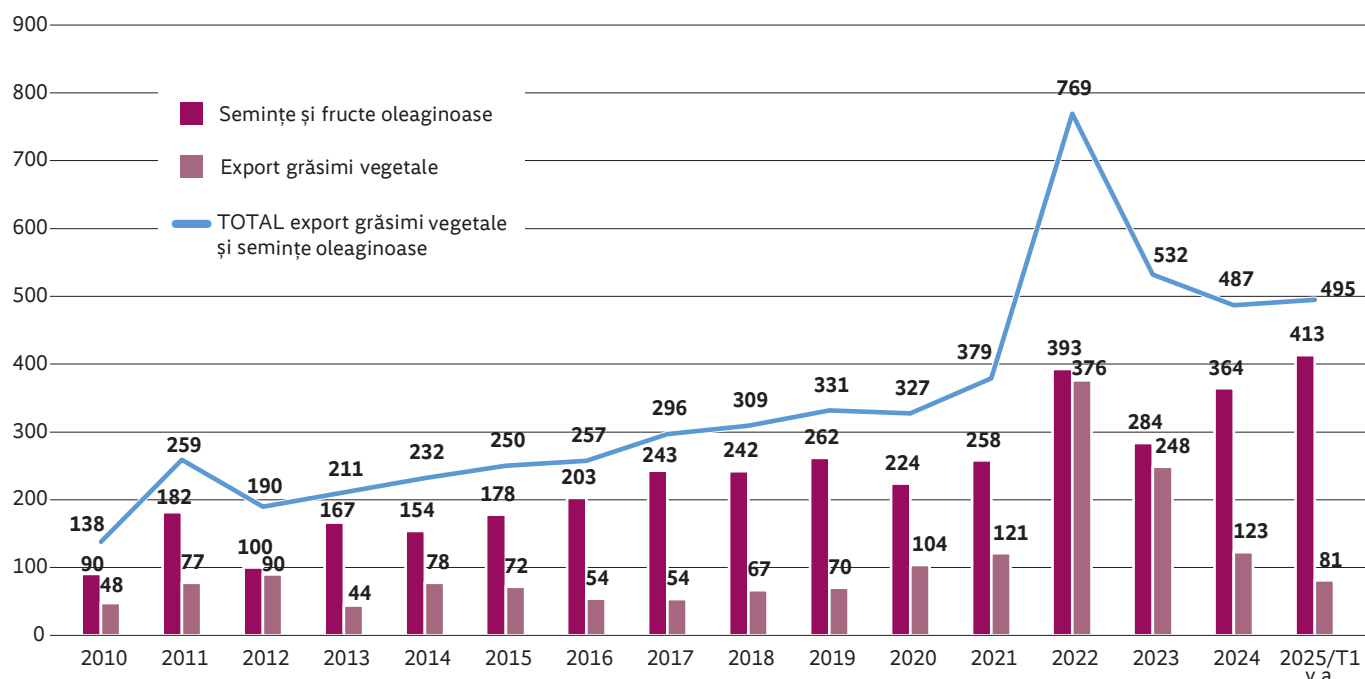
coerente și a sprijinului real pentru procesatorii locali, există riscul consolidării unui model economic vulnerabil, bazat pe exporturi brute, cu valoare adăugată redusă. Acest tip de structură comercială este extrem de expus la șocuri externe — precum fluctuațiile prețurilor internaționale sau efectele schimbărilor climatice — și afectează negativ capacitatea țării de a-și reconstrui lanțuri valorice competitive și sustenabile.

În plus, dependența tot mai mare de importuri pentru produse agroalimentare finite vulnerabilizează securitatea alimentară a Republicii Moldova, mai ales în contextul crizelor globale și regionale. Slăbirea capacităților interne de procesare reduce atractivitatea țării pentru investiții industriale și agravează fenomenul de exod al forței de muncă din sectoarele productive.

Un exemplu elocvent este scăderea semnificativă din ultimii doi ani a exporturilor de ulei de floarea-soarelui, concomitent cu o creștere accentuată a exporturilor de semințe de floarea-soarelui. În paralel, importurile de ulei procesat au crescut, în timp ce cele de materie primă au scăzut.

Export de ulei vegetal și semințe oleaginoase, milioane USD

Fig. 8

Sursa: Biroul Național de Statistică, Comerțul exterior pe Indicatori, Secțiuni și capitole conform NCM, Ani și Trimestre

Această inversare a fluxurilor comerciale indică o degradare structurală a comerțului exterior: pierdem capacitatea de a procesa local materia primă și de a exporta produse cu valoare adăugată. Consecința imediată este declinul industriei alimentare, unul dintre pilonii principali ai sectorului industrial al Republicii Moldova.

Grupul țintă

- Ministerul Economiei
- Agenția pentru Investiții și Exporturi
- Producători industriali
- Asociații din sectorul agroalimentar

Impactul

Această schimbare a afectat negativ producția industrială, diminuând atât volumul producției locale cât și locurile de muncă în industrie. Republica Moldova riscă să devină o economie agrară simplificată, fără capacitate de procesare, cu dependență crescută de importuri și cu un deficit comercial agravat.

Dinamica

În doar doi ani, Republica Moldova a trecut de la o economie cu un export alimentar diversificat și integrat industrial, la una centrată pe exportul de materie primă. În același timp, capacitățile industriale au fost reduse, iar dependența de importuri a crescut. Tendința respectivă a devenit mai pronunțată în ultimii doi ani.

Factorii

- Scăderea competitivității industriei alimentare;
- Lipsa politicilor de protecție a procesatorilor locali;
- Presiunea prețurilor internaționale și a cererii externe.

Anticipări

Fără măsuri rapide de sprijinire a industriei de procesare alimentară, Republica Moldova riscă să devină un simplu exportator de materie primă. Este necesară reindustrializarea sectoarelor agroalimentare pentru a readuce valoarea adăugată în interiorul țării.

Întrebări

1. Ce cauzează trecerea de la exportul de produse procesate la cel de materie primă?
2. Cum influențează acest regres industria alimentară locală și ocuparea forței de muncă?
3. Ce politici ar putea stimula procesarea locală și reindustrializarea sectorului agroalimentar?
4. Care sunt riscurile economice ale creșterii dependenței de importuri în contextul unei agriculturi net exportatoare?
5. Cum pot fi sprijiniți procesatorii locali pentru a redeveni competitivi pe piața internațională?

E16.

Scăderea alarmantă a populației ocupate

Subiectul

Populația ocupată în Republica Moldova a înregistrat o scădere dramatică în ultimele decenii. În 2024, față de anul precedent, numărul persoanelor ocupate în sectorul real s-a redus cu 40 mii, în timp ce în sectorul bugetar numărul lor a crescut cu 7 mii. Rezultatul net este o pierdere de 33 mii locuri de muncă, o tendință îngrijorătoare care afectează în special economia informală și sectorul agricol, două domenii-cheie pentru ocupare în mediul rural.

Descrierea

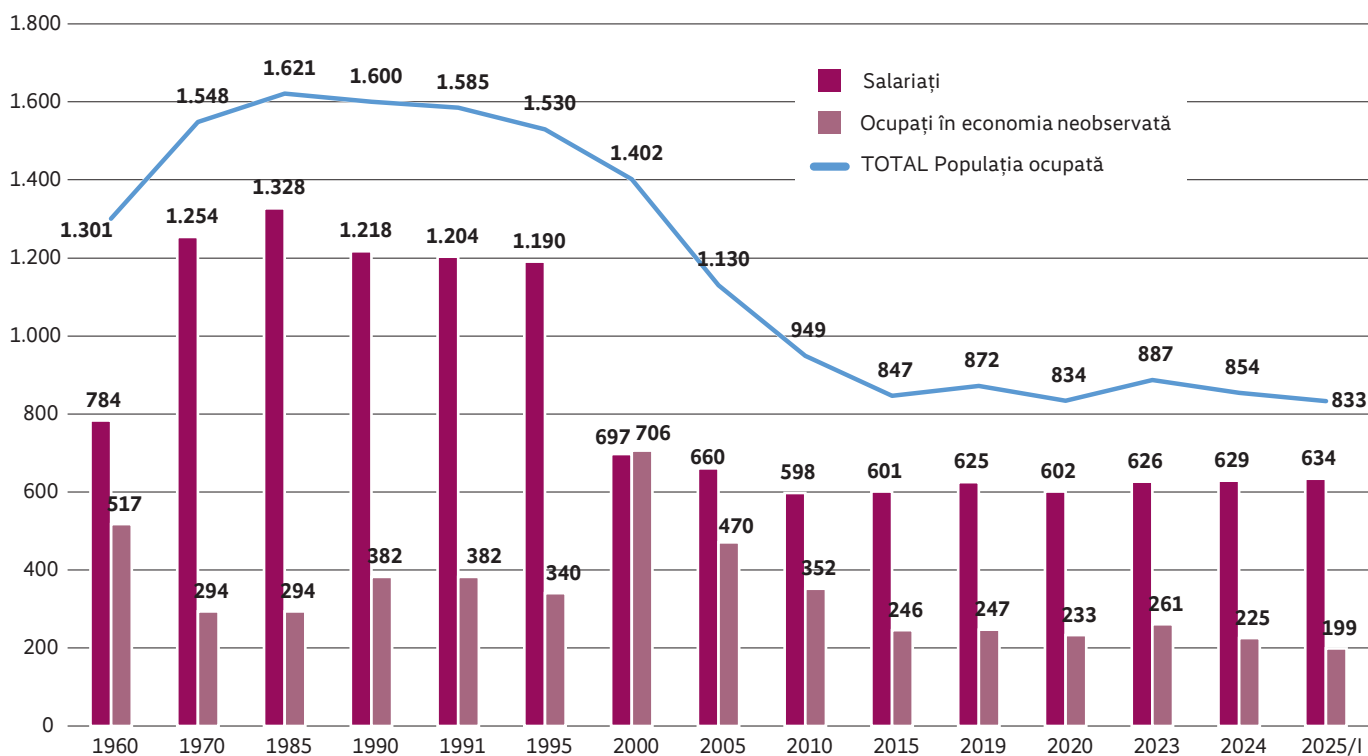
Această scădere nu este un fenomen conjunctural, ci o tendință de durată. Republica Moldova suferă de pe urma unei tranziții economice prelungite, în care restructurarea post-sovietică nu a fost dublată de politici eficiente de creare a locurilor de muncă în sectoare moderne și competitive.

Potrivit datelor din 2024, sectorul agricol a fost cel mai grav afectat, pierzând aproximativ 31 mii de persoane ocupate. Această scădere se manifestă preponderent în zonele rurale, unde lipsa oportunităților de muncă împinge populația spre migrație – fie spre municipiul Chișinău, fie peste hotarele țării. Această redistribuire dezechilibrată a forței de muncă adâncește discrepanțele teritoriale și contribuie la depopularea satelor.

Tendința pe termen lung este și mai alarmantă. În anul 2000, populația ocupată totală era de 1,6 milioane de persoane, în timp ce în 2024 aceasta s-a redus la 854 de mii. Numărul salariaților s-a diminuat de la 1,3 milioane în 1985 la 630 de mii în 2024, iar populația ocupată în economia neobservată (informală) a ajuns la 224 de mii – cel mai scăzut nivel din ultimele două decenii. Această contracție profundă a forței de muncă indică nu doar o problemă demografică, ci și eșecul unor politici economice și industriale de susținere a ocupării și dezvoltării regionale.

Populația ocupată din Republica Moldova, mii persoane

Fig. 9

Sursa: Biroul Național de Statistică, Populația ocupată pe Activități economice,

Grupul țintă

- Ministerul Muncii și Protecției Sociale
- Autoritățile publice locale
- Antreprenori și investitori în zonele rurale
- Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă

Impactul

Impactul acestei tendințe este multiplu. Scăderea ocupării contribuie la accelerarea migrației, în special în rândul tinerilor, ceea ce duce la îmbătrânirea accelerată a populației rurale. Comunitățile locale devin astfel tot mai vulnerabile din punct de vedere economic și social. Declanșarea acestui cerc vicios între migrație, îmbătrânire și scăderea natalității riscă să conducă la colapsul socio-economic al zonelor rurale, iar în paralel, se exercită o presiune crescândă asupra centrelor urbane, în special asupra municipiului Chișinău, care atrage o parte importantă a populației active. În același timp, Republica Moldova pierde potențial economic valoros, iar dezechilibrele regionale se adâncesc.

Dinamica

Media anuală a migrației din zonele rurale și orașele mici în ultimii 10 ani este de aproximativ 45.000 persoane, dintre care o treime migrează spre Chișinău, iar două treimi peste hotarele țării. Reducerea ocupării în agricultură și lipsa alternativelor economice în zonele rurale alimentează acest exod, perpetuând cercul vicios al depopulării și al declinului economic regional. Aceste realități sunt cauzate de lipsa locurilor de muncă atractive și diversificate în zonele rurale și urbanul mic, de ponderea ridicată a ocupării informale, de subdezvoltarea infrastructurii și a serviciilor publice, de îmbătrânirea forței de muncă și de absența unor politici coerente de revitalizare locală.

Factorii

- Lipsa locurilor de muncă atractive în zonele rurale;
- Declanșarea unui cerc vicios între migrație, îmbătrânire și scăderea natalității;
- Subdezvoltarea infrastructurii și a serviciilor publice în sate.

Anticipări

Dacă nu vor fi implementate politici active de stimulare a ocupării în rural – prin investiții, sprijin pentru antreprenoriat și modernizarea agriculturii – populația ocupată va continua să scadă. Această evoluție poate avea implicații profunde asupra structurii economice a țării, afectând echilibrul pieței muncii, dinamica demografică și distribuția teritorială a activității economice. În timp, presiunile asupra coeziunii sociale și sustenabilității economiei naționale ar putea deveni din ce în ce mai vizibile.

Întrebări

1. Care sunt principalele cauze ale scăderii populației ocupate în sectorul real al economiei?
2. Cum afectează această scădere structura socială și demografică a mediului rural?
3. Ce măsuri pot fi luate pentru a reduce migrația forței de muncă și a revitaliza zonele rurale?
4. În ce mod poate fi sprijinit antreprenoriatul rural pentru a crea locuri de muncă sustenabile?
5. Cum influențează această tendință capacitatea statului de a menține sistemele sociale și economice funcționale?

Întreprinderi Mici și Mijlocii

IMM1.

Deficitul de forță de muncă

Subiectul

Deficitul de forță de muncă a devenit una dintre principalele provocări pentru angajatori, regăsindu-se tot mai des în capul de listă al obstacolelor cu care se confruntă companiile din Republica Moldova. Aceasta se referă atât la aspectul cantitativ – este dificil să identifice personal, indiferent de calificările cerute –, cât și la cel calitativ, fiind dificil de a găsi angajați cu competențele cerute.

Descrierea

Ultima ediție a Sondajului Întreprinderilor, realizat de Banca Mondială, care are ca scop identificarea celor mai importante obstacole cu care se confruntă mediul de afaceri din Republica Moldova a plasat „forță de muncă insuficient instruită” pe primul loc în lista de obstacole cu care se confruntă toate categoriile de întreprinderi din Moldova, cu un scor mediu de 28%, ceea ce depășește de aproape 2 ori următoarea cea mai stringentă problemă. Gravitatea acestei probleme pare să crească în funcție de mărimea întreprinderii. Astfel, în cadrul întreprinderilor mari, această problemă este resimțită de 56% din companii, cifra scăzând la 28% în rândul întreprinderilor mijlocii și la 25% în rândul celor mici.¹ La fel și conform prognozei pieței muncii pe termen scurt realizate anual de Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă a Republicii Moldova (ANOFM), în baza chestionării agenților economici, cca. 30% din angajatori s-au confruntat în ultimul an al cercetării (2023) cu deficit de personal. Această pondere este cu 2 puncte procentuale mai mare decât cea din anul precedent. Principalele motive ale deficitului de forță de muncă, din perspectiva angajatorilor, sunt lipsa personalului calificat cu experiență, numărul redus de solicitanți și posibilitățile limitate ale angajatorilor de a oferi salarii adecvate.²

Grupul țintă

- Populația cu vârstă aptă de muncă
- Angajatorii
- Autoritățile publice centrale
- Instituțiile de învățământ
- ANOFM

Impactul

Deficitul mare de forță de muncă face dificilă recrutarea personalului. Același studiu al ANOFM a arătat că pentru a recruta personal, 25% din angajatori au avut nevoie de mai mult timp ca de obicei: cca. 24% nu au putut recruta personal deloc, cca. 14% au redus cerințele cu privire la experiență pentru a putea recruta persoana, iar cca. 23% au oferit un salariu mai mare sau alte beneficii. Totodată, angajatorii indică că consecințele principale ale deficitului forței de muncă sunt povara suplimentară de muncă asupra angajaților existenți (aceștia sunt nevoiți să muncească mai mult) – 53%, renunțarea la anumite comenzi – 9%, necesitatea de a oferi formare internă pentru personal – 9% și reducerea capacităților de producție – 9%. Astfel, consecințele directe ale deficitului de personal se traduc în faptul că aproape 1/5 din companii produc/vând mai puțin decât le permit capacitățile sau piețele de desfacere existente. La acestea se adaugă pierderile de productivitate rezultate din cheltuielile mari de timp și financiare pentru recrutarea și formarea personalului, sau cele rezultate din angajarea personalului mai puțin experimentat și alocarea de beneficii suplimentare.

Dinamica

Conform datelor BNS, din anul 2008 până în 2023, forța de muncă (populația activă) s-a redus cu peste 373 mii persoane sau cu cca. 29% (de la mai mult de 1,3 milioane persoane până la cca. 929 mii persoane). În același timp, numărul populației ocupate s-a redus cu mai mult de 364 mii persoane, de la 1,25 milioane în 2008 la 887 mii în 2023 (cu cca. 31%). Rata de ocupare s-a diminuat de la 48,1% în 2008 la 43,1% în 2023, cu valori de cca. 40% în anumiți ani din acest interval (2019, 2022). Reducerea ratelor de activitate și ocupare s-a datorat diminuării semnificative a numărului populației cu vârstă aptă de muncă (din cauza sporului natural negativ și a migrației populației), îmbătrânirii populației (din 2008 până în 2023, ponderea acestei categorii în totalul populației de 15 ani și peste a crescut de la 13% la mai mult de 21%). În plus, o mare parte din populația cu vârstă aptă de muncă nu se regăsește pe piața muncii, ponderea acestei categorii în populația de 15 ani și peste crescând de la cca. 50% în 2008, până la cca. 55% în 2023. În mare parte, aceasta este populația care preferă să lucreze temporar peste hotare.

¹ Enterprise Surveys 2024/ „Sondajul întreprinderilor 2024”, Banca Mondială

² „Prognoza pieței muncii pentru anul 2024 din perspectiva angajatorilor”, Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă

Indicatorii principali ai forței de muncă în Republica Moldova, 2008-2023

Anul	Persoane cu vârsta de 15 ani și peste, mii	Forța de muncă, mii pers.					Persoane cu vârsta de 15 ani și peste în afara forței de muncă, mii pers.	Rata activității	Rata de ocupare	Rata șomajului
		Populația activă	Ocupați			Șomeri				
			Total	Ocupare formală	Ocupare informală					
2023	2.059,4	929,5	886,9	683,3	203,6	42,6	1.129,9	45,1%	43,1%	4,6%
2022	2.130,1	890,0	862,3	672,9	189,5	27,7	1.240,1	41.8%	40.5%	3.1%
2019	2.175,2	919,3	872,4	670,6	201,8	46,9	1.255,9	42.3%	40.1%	5.1%
2008	2.600,8	1.302,8	1.251,0	861,4	389,6	51,7	1.298,0	50.1%	48.1%	4.0%

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică

Factorii

- Migrația peste hotare cu scop de angajare la salarii mai mari;
- Sporul natural negativ al populației;
- Standarde mai înalte de viață în țările de destinație ale migranților în scop de muncă;
- Neconcordanța calitativă dintre cererea de pe piața muncii și oferta instituțiilor de învățământ;
- Oportunități limitate de angajare, din cauza atractivității investiționale/de afaceri reduse a țării;
- Productivitatea mică a companiilor, ce nu le permite să ofere salarii mai mari.

Anticipări

Cel puțin pe termen scurt și mediu, tendințele descrise mai sus se vor păstra, iar problema va persista. Conform prognozei demografice până în anul 2040, realizată de guvernul RM, numărul populației RM va scădea de la 2423,3 mii persoane în 2023, până la 1835,9 mii în 2040 într-un scenariu pesimist, până la 1955,6 mii într-un scenariu mediu și

până la 2101,7 mii conform scenariului optimist. Ponderea populației cu vârstă de 65 de ani și peste se va majora la cca. 25-26% conform tuturor scenariilor. În același timp, numărul de nașteri se va reduce de la 24,7 mii în 2023 până la 15,2 mii în 2032, în scenariul pesimist. Scenariul optimist anticipează o scădere continuă până în 2032, urmată de o redresare a situației. Reducerea migrației, conform prognozei, constituie factorul principal pentru stabilizarea situației demografice, stoparea declinului natalității și crearea condițiilor favorabile pentru creșterea numărului populație. Iar acest lucru se poate întâmpla doar odată cu creșterea oportunităților de câștig salarial până la niveluri apropiate de cele ale țărilor-țintă ale migrației și odată cu creșterea standardelor de viață în țară.

Întrebări

1. Ce măsuri urgente ar trebui să întreprindă autoritățile pentru a stopa sau, cel puțin, atenua consecințele negative ale reducerii numărului populației active și ocupate?
2. Cum poate fi aliniată, într-un mod eficient, oferta instituțiilor de învățământ la cerințele pieței muncii?
3. Cum se poate adapta businessul, în cel mai eficient mod, la realitățile actuale ale pieței muncii (scăderea cantitativă și calitativă a ofertei de forță de muncă)?

IMM2.

Instabilitatea guvernamentală și a mediului de afaceri

Subiectul

Stabilitatea politică și predictibilitatea mediului sunt condiții esențiale pentru crearea și dezvoltarea unor afaceri durabile. Deși a făcut multiple progrese, Republica Moldova se mai confruntă încă cu provocările construirii unei democrații și a unei economii funcționale în condițiile unor instituții fragile. Contextul politic și guvernamental instabil și vulnerabil agravează procesul de consolidare a economiei, infrastructurii și instituțiilor statului.

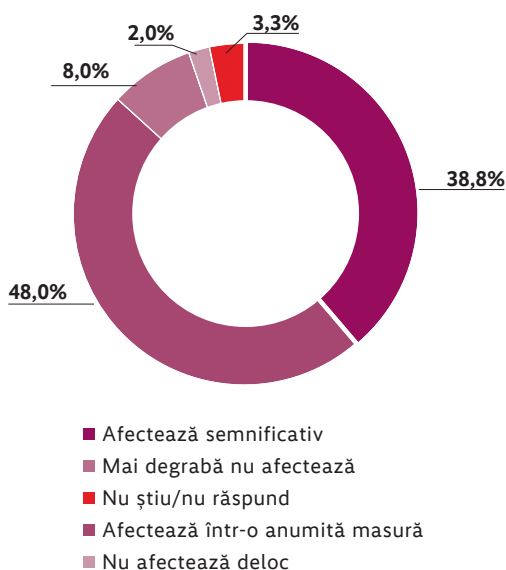
Descrierea

Instabilitatea politică are un impact major asupra instituțiilor, precum și asupra economiei și indicatorilor sociali și economici. Efectele crizelor frecvente din ultimii ani (Covid-19, războiul din Ucraina, crizele energetice din 2022 și 2024) tind să fie asociate instabilității politicilor, așa cum șocul acestora necesită decizii de politici care conduc, la rândul lor, la efecte negative pentru mediul de afaceri (creșterea inflației și a prețurilor, perturbarea lanțurilor de aprovizionare, înăsprirea condițiilor financiare etc.), cu consecințe asupra evoluției întreprinderilor. În cadrul ultimului Sondaj al întreprinderilor,

realizat de Banca Mondială, instabilitatea politică a fost al doilea cel mai frecvent obstacol menționat de companiile din RM în calea dezvoltării afacerilor lor, după lipsa de personal calificat, cu o pondere medie de 15%, semnificativ mai înaltă decât media țărilor din Europa și Asia Centrală (10%). Cel mai mult această problemă este resimțită de către întreprinderile mici (15%) și mijlocii (16%), și doar de 10% din întreprinderile mari. Concluziile de mai sus sunt confirmate și de alte cercetări. În cadrul cercetării „Mediul favorabil pentru dezvoltarea durabilă a întreprinderilor”, realizată de Organizația Internațională a Muncii (OIM), 38,8% dintre reprezentanții întreprinderilor din RM au menționat că perioadele de instabilitate au afectat în mod semnificativ dezvoltarea întreprinderilor, iar alți 48,0% au spus că au afectat într-o anumită măsură. Doar cca. 10% au menționat că această influență este nesemnificativă sau inexistentă (figura 10). Întrebați dacă consideră că RM are un mediu macroeconomic solid și stabil și dacă economia este bine gestionată, 54,3% dintre întreprinderile respondente au declarat că nu sunt de acord, iar cca. 1/3 au spus că sunt de acord doar într-o anumită măsură (figura 11). Doar 7,3% sunt de acord cu această afirmație. În același timp, peste 50% din respondenți au fost de acord că legea este deschisă interferențelor politice.

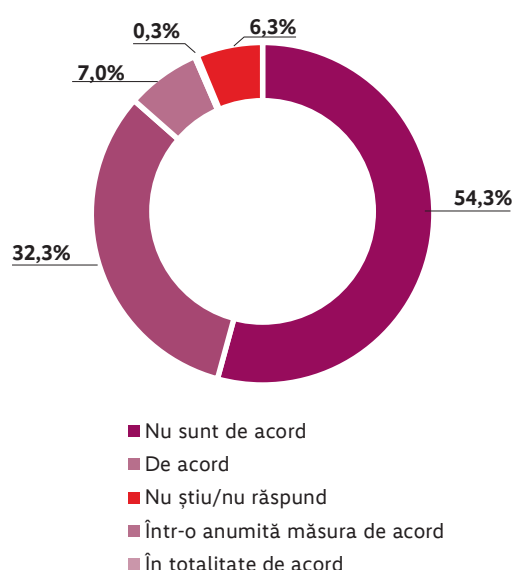
În ce măsură instabilitatea politică afectează dezvoltarea întreprinderilor?

Fig. 10

Credeți că RM are un mediu macroeconomic stabil și o economie bine gestionată?

Fig. 11

Sursa: „Mediul favorabil pentru dezvoltarea durabilă a întreprinderilor”, Organizația Internațională a Muncii

Grupul țintă

- Guvernul RM
- Banca Națională a Moldovei
- Președintele țării
- Partidele politice

Impactul

Dacă mediul de afaceri al unei țări este predictibil și competitiv, resursele sunt adesea canalizate către cele mai productive utilizări și firmele investesc pentru a-și spori productivitatea. Dacă privim în calitate de indicatori ai productivității, rata anuală de creștere a ocupării forței de muncă și a vânzărilor reale, atunci aceștia corespund aprecierilor de mai sus referitoare la instabilitatea politică și a mediului macroeconomic. În ultimii 3 ani, rata medie anuală de creștere a ocupării forței de muncă a fost în RM de +0,2%, față de +3,2% în țările din Europa și Asia Centrală, iar rata medie anuală de creștere a vânzărilor – de -2,5%, față de +4,2% în țările din Europa și Asia Centrală.³ Analizând măsurile privind mediul de afaceri împreună cu indicatorii de performanță ai

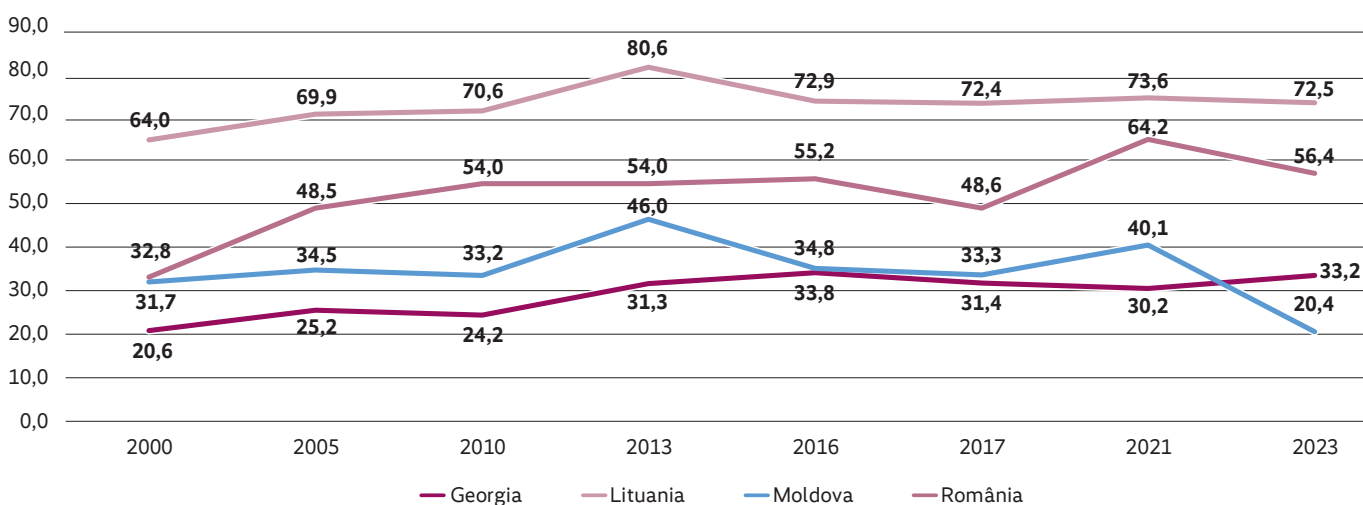
întreprinderilor, factorii de decizie pot determina ce aspecte concrete ale mediului de afaceri pot împiedica sau stimula creșterea sectorului privat.

Dinamica

Pentru măsurarea stabilității politice și guvernamentale pe plan internațional, se utilizează indicatorul stabilității politice și absenței violenței, elaborat de Banca Mondială. Acesta prezintă probabilitatea ca guvernul să fie destabilizat prin mijloace neconstituționale sau violente, și estimează stabilitatea guvernantei pe o scară de la 0 la 100, valorile mai mari corespunzând unei guvernante mai bune. Pe baza acestor date, stabilitatea politică din Moldova în 2023 a fost apreciată la nivelul de 20,4, ceea ce reprezintă un regres de aproape 2 ori față de anul 2021, reflectând tulburările cauzate de șocurile financiare, economice și politice. Aceasta este cea mai scăzută valoare printre țările de comparație din Europa Centrală și de Est, cu excepția Ucrainei, Rusiei, Belarus, Armeniei și Azerbaidjanului, țări care se află sau au trecut recent prin situații de război și/sau tulburări de stradă. Conform acelorași date, instabilitatea politică și guvernamentală în RM este apreciată ca fiind acum mai mare chiar decât în anul 2010 sau 2000.

Indicatorul stabilității politice în comparație cu statele din regiune

Fig. 12

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Băncii Mondiale

Factorii

- Instabilitatea guvernamentală;
- Crizele energetice, economice și financiare;
- Instabilitatea geopolitică regională;
- Deciziile politice și macroeconomice.

Anticipări

Cu o economie mică și deschisă, supusă influențelor geopolitice regionale, Republica Moldova nu va putea asigura o stabilitate politică și macroeconomică pe termen lung decât integrându-se în blocuri politice și economice mai mari, care să-i asigure stabilitate. Același lucru s-a întâmplat în cazul altor țări din regiune. De exemplu, creșterea economică a României și țărilor baltice, care le-a permis să ajungă din urmă

³ Enterprise Surveys 2024/ „Sondajul întreprinderilor 2024”, Banca Mondială

și chiar să depășească astăzi anumite țări din Europa Centrală și de Sud după PIB pe cap de locuitor și/sau nivelul salariilor, a fost posibilă datorită integrării lor în UE, care le-a asigurat o stabilitate și previzibilitate relativă legislativă și economică pe termen lung, precum și aderării la NATO, care le-a asigurat umbrela de securitate și stabilitate geopolitică. Acest aspect a fost decisiv mai ales pentru investitorii străini, care au asigurat o mare, dacă nu cea mai mare parte, din această creștere economică.

Întrebări

1. Cum poate fi asigurată o stabilitate mai bună politică a țării în condițiile turbulențelor și influențelor geopolitice mondiale și regionale actuale?
2. Cum poate fi îmbunătățită atractivitatea și imaginea investițională a țării în condițiile războiului din Ucraina și a turbulențelor geopolitice regionale?

IMM3.

Politicele de impozitare și administrarea taxelor

Subiectul

O bună guvernanta în domeniul impozitării reprezintă un pilon fundamental al unui mediu de afaceri favorabil. Plata taxelor și respectarea reglementărilor fiscale reprezintă o parte componentă importantă a eforturilor de conformare pentru oricare afacere. Pentru companii, subiectul legat de plata impozitelor are o implicare dublă: pe de o parte, acestea sunt influențate de povara fiscală legată de mărimea taxelor, iar pe de altă parte – de povara administrativă legată de conformarea cu reglementările fiscale.

Descrierea

Aparent, Republica Moldova are un mediu fiscal atractiv. Nivelul actual al impozitului pe profit este de 12%, ceea ce este relativ atractiv în comparație cu multe țări din regiune. La fel și nivelul general al impozitelor pe salarii (impozitul pe venitul persoanelor fizice, contribuții sociale și de sănătate), dar și cel al TVA este relativ competitiv în comparație cu țările din regiune și media europeană. Totuși, sistemul de impozitare forfetară din Moldova nu este atât de competitiv în comparație cu țările care utilizează sisteme de impozitare diferențiate în funcție de venituri și avantajează mai degrabă companiile ce generează venituri mari, fiind mai împovăraător pentru companiile mici. Acest lucru este confirmat și de Sondajul întreprinderilor 2024, realizat de Banca Mondială, care a plasat povara fiscală pe locul 3 în lista de obstacole pentru companiile din RM, cu o pondere de 14,2% din respondenți. În timp ce acest nivel este cu cca. 4 puncte procentuale mai mic decât media țărilor din Europa și Asia Centrală (18%), răspunsurile diferă mult în funcție de mărimea companiei. Astfel, doar 3,3% din companiile mari și 8,9% din cele mijlocii consideră ratele de impozitare un obstacol major, în rândul companiilor mici această pondere fiind de 17,1%. În ceea ce privește administrarea taxelor, doar 3,7% dintre companiile din RM văd această problemă ca un obstacol major, față de media țărilor din Europa și Asia Centrală de 4,2%. Doar întreprinderile mijlocii din RM percep mai acut această problemă (7%), față de doar 2,8% în cazul întreprinderilor mici și 0,6% în cazul celor mari. Problema pare să fie determinată de controalele fiscale, precum și de modificările frecvente ale reglementărilor fiscale. Astfel, ponderea întreprinderilor care au fost vizitate sau care trebuiau să se întâlnească cu funcționarii fiscali este de 41% în RM, față de media de 31% în țările

din Europa și Asia Centrală.⁴ În același timp, doar în anul 2023, Codul Fiscal a înregistrat o medie de 2 modificări pe lună. Frecvența înaltă a modificărilor cadrului de reglementare și utilizarea unui limbaj formalizat și complex, tehnic, face ca procesul de înțelegere și previzibilitate a modificărilor fiscale să fie foarte dificil pentru IMM-uri.⁵

Grupul țintă

- Guvernul
- Ministerul Finanțelor
- Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării
- Serviciul Fiscal de Stat
- Parlamentul
- Asociațiile de afaceri și companiile

Impactul

Politica fiscală joacă un rol crucial în modelarea mediului de afaceri. Prin influențarea cererii, a deciziilor de investiții, a costului capitalului și a stabilității economice generale, aceasta poate avea un impact semnificativ asupra performanței și perspectivelor de creștere a întreprinderilor. Totodată, întreprinderile trebuie să rămână informate cu privire la modificările politicii fiscale pentru a-și adapta strategiile în consecință. În general, povara fiscală mai mică și reglementările fiscale mai liberale stimulează creșterea întreprinderilor, însă statul trebuie să mențină un echilibru între interesul public, care constă în colectarea maximă a impozitelor și conformarea fiscală, și asigurarea unui mediu fiscal stimulator creșterii. În aceste condiții, impactul pozitiv al politicii fiscale poate fi asigurat prin abordări diferențiate și țintite, așa ca reducerea poverii fiscale pentru întreprinderile mici, introducerea cotei unice de impozitare pentru sectoarele prioritare (după exemplul cotei unice a impozitului pentru rezidenții Parcului virtual TI), facilități pentru întreprinderile nou create, în vederea încurajării spiritului antreprenorial și a unor stimulente/înlesniri pentru primul an de activitate etc. Consultările în vederea aplicării reglementărilor fiscale, emiterea avertizărilor înainte de aplicarea amenzilor ar

⁴ Enterprise Surveys 2024/ „Sondajul întreprinderilor 2024”, Banca Mondială

⁵ „Cartea albă a IMM-ilor”, Alianța Întreprinderilor Mici și Mijlocii din Moldova

reprezintă, de asemenea, schimbări care ar putea fi aduse procedurilor de administrare fiscală pentru maximizarea impactului politicii fiscale.

Dinamica

Dacă utilizăm în calitate de indicator de comparație pentru povara fiscală ponderea veniturilor din impozite în PIB-ul țărilor respective, obținem o confirmare a concluziilor de mai sus, precum că povara fiscală în Moldova este comparabilă cu cea

a țărilor din regiune, puțin mai joasă în comparație cu media țărilor din Europa și Asia Centrală, dar mai înaltă ca în unele țări vecine (România, Ucraina), dar și din regiune (Cehia, Belarus). Ceea ce face ca povara fiscală să fie resimțită de către companii ca un obstacol major este faptul că acestea s-au majorat într-un ritm accelerat. Dacă în anul 2000 Republica Moldova avea una dintre cele mai reduse ponderi ale impozitelor în PIB, printre țările de comparație, către anul 2022 aceasta s-a majorat în ritmul cel mai înalt, cu excepția Georgiei. În același timp, în majoritatea țărilor povara fiscală în aceeași perioadă s-a majorat nesemnificativ sau chiar s-a redus.

Veniturile din impozite ca % din PIB

Tabel 3

Țara	2000	2015	2018	2021	2022	Creșterea, 2022/2000
Belarus	16,62	14,17	14,67	12,83	11,23	-32%
Cehia	14,39	14,69	14,66	12,94	12,64	-12%
Estonia	19,69	21,25	20,56	21,44	20,76	5%
Georgia	11,40	22,35	22,05	21,47	22,90	101%
Ungaria	22,38	23,24	22,53	21,48	23,43	5%
Lituania	20,25	16,65	16,63	21,20	21,10	4%
Moldova	14,73	16,29	18,01	18,39	18,94	29%
România	17,96	18,92	14,37	14,92	16,16	-10%
Ucraina	13,62	20,45	20,14	19,08	16,69	23%
Europa & Asia Centrală	20,17	19,00	19,26	19,51	19,60	-3%

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Băncii Mondiale

Factorii

- Accentul mare al politicii fiscale pe funcția de maximizare a colectării impozitelor, în detrimentul funcției de stimulare economică;
- Ponderea înaltă a economiei informale;
- Gradul înalt de instabilitate și impredictibilitate a politicii fiscale;
- Atractivitatea investițională redusă a țării, care nu stimulează ISD și inițierea afacerilor.

Anticipări

În comparație internațională, povara fiscală în Moldova este la un nivel mediu și nu există premise de reducere, mai ales ce odată cu procesul de aliniere la normele și legislația UE, taxele vor avea tendința de creștere până la nivelul mediu al UE. Singurele domenii de intervenție în acest sens ar putea fi sectorul întreprinderilor mici și micro, pentru care sistemul actual de impozitare este unul mai împovăraător decât pentru întreprinderile mijlocii și mari. În plus, anumite măsuri de stimulare ar putea fi

întreprinse în privința companiilor din anumite sectoare prioritare, pentru a da un impuls de dezvoltare. Totuși, facilitățile fiscale vor avea tendința de a fi înlocuite cu scheme de ajutor de stat regional, în conformitate cu angajamentele asumate de RM prin Acordul de asociere la UE. Alinierea la normele și practicile UE, dar și creșterea gradului de digitalizare a economiei vor aduce anumite îmbunătățiri în privința administrării fiscale. Totuși, progresul în această direcție va depinde, în primul rând, de faptul dacă autoritățile vor reuși să schimbe accentele pe funcțiile de stimulare și suport, asigurând, în același timp, o reducere a sectorului informal al economiei.

Întrebări

1. Cum poate fi redusă povara fiscală pentru companii, asigurând, în același timp, un echilibru cu interesul public de majorare a veniturilor la buget?
2. Cum poate fi modificată politica fiscală, pentru ca aceasta să stimuleze activitatea economică?
3. Cum poate fi asigurată o stabilitate și previzibilitate mai mare a politicii fiscale?

IMM4.

Accesul redus la finanțare

Subiectul

Existența unor servicii financiare relevante și accesibile reprezintă unul dintre factorii cheie pentru dezvoltarea economiei și a întreprinderilor. Acest lucru este deosebit de important pentru toate întreprinderile, indiferent de mărime sau de sectorul în care își desfășoară activitatea. Sectorul financiar este important pentru crearea și promovarea de noi întreprinderi, dar și pentru sprijinirea celor existente în vederea extinderii activității și creșterii exporturilor de produse și servicii.

Descrierea

Existența unor piețe financiare eficiente reduce dependența companiilor de fonduri interne sau surse informale, prin conectarea firmelor la o gamă largă de creditori și investitori. Instrumentele financiare sunt încă în proces de evoluție în Moldova, în timp ce piața valorilor mobiliare este subdezvoltată și nu reprezintă o opțiune reală pentru finanțare. Indicii importanți cu privire la accesul facilitat și sursele de finanțare ale companiilor le putem obține din cercetări relevante, așa ca Sondajul întreprinderilor, realizat de Banca Mondială. Conform ultimei ediții din 2024, aproape 11% din companiile din RM au identificat accesul la finanțare ca o problemă majoră (locul 4 în lista celor mai mari 10 obstacole), față de doar 9% media țărilor din Europa și Asia Centrală. Problema pare mai acută în cazul companiilor mari: aceasta a fost menționată ca un obstacol major de 20% din întreprinderile mijlocii și 12% din cele mari, față de doar 7% în cazul companiilor mici. Conform aceluiași sondaj, doar 13% din investițiile

realizate de companiile din RM sunt finanțate de bănci, față de 16% media țărilor din Europa și Asia Centrală și 17% media țărilor cu venituri mai mari de medie (grupul de țări, conform clasificării Băncii Mondiale, în care este inclusă și Moldova). Cifra respectivă crește odată cu mărimea companiilor: doar 12% din companiile mici utilizau credite bancare pentru finanțarea investițiilor, în comparație cu 53% în cazul companiilor mijlocii și 29% în cazul celor mari. În același timp, companiile din Moldova dețin una dintre cele mai înalte ponderi ale investițiilor finanțate din capitaluri proprii (84%), cu 10 p.p. mai mult decât media țărilor din Europa și Asia Centrală și cu 14 p.p. mai mult decât media țărilor cu venituri mai mari de medie. O proporție mai mare a investițiilor finanțate din surse proprii indică potențiale probleme cu accesul la finanțare. Primele trei cel mai des menționate probleme de către antreprenori, în procesul de solicitare a finanțării, sunt gajul insuficient (36%), costurile ridicate ale împrumuturilor (35%) și lipsa garanțiilor (24%).⁶

Grupul țintă

- Băncile comerciale
- Companiile de microfinanțare și leasing
- Banca Națională a Moldovei
- Guvernul
- Întreprinderi Mici și Mijlocii

Surse de finanțare pentru investiții

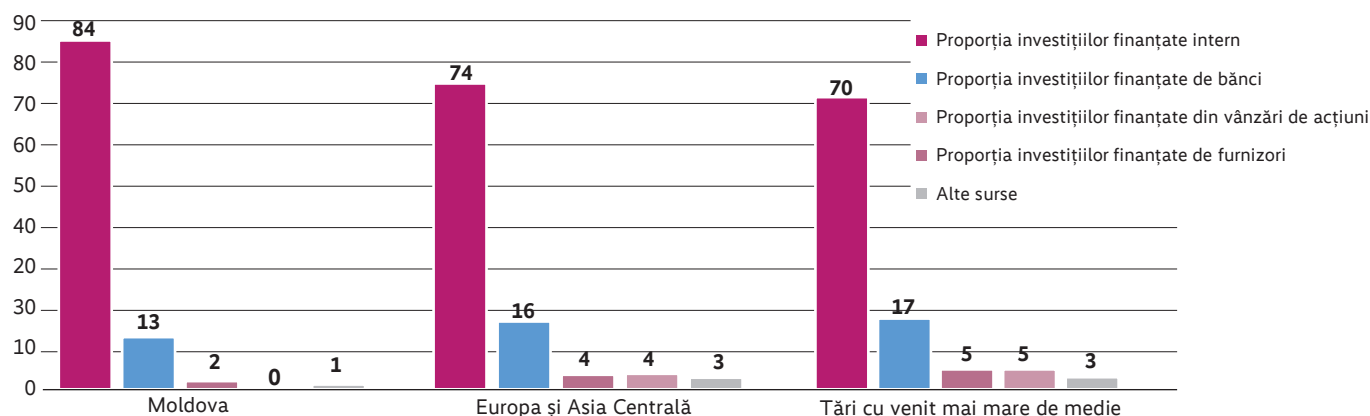

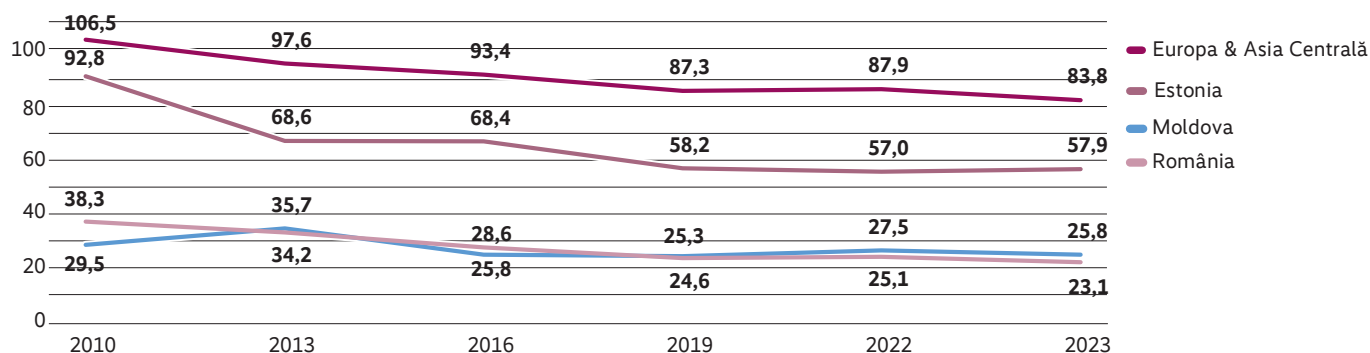
Fig. 13

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor „Enterprise Surveys 2024”, Banca Mondială

⁶ „Mediul favorabil pentru dezvoltarea durabilă a întreprinderilor”, Organizația Internațională a Muncii

Creditul intern către sectorul privat (ca % din PIB nominal)

Fig. 14

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Băncii Mondiale

Impactul

Disponibilitatea creditelor permite finanțarea proiectelor care, în caz contrar, ar fi restricționate de fondurile limitate ale fiecărei întreprinderi în parte. O dependență excesivă de fondurile interne ale companiilor din Moldova indică asupra unei intermediari financiare ineficiente a sistemului financiar din țară și asupra existenței unui deficit de finanțare. Estimarea mărimii deficitului de finanțare este un exercițiu destul de aproximativ, totuși anumite cercetări apreciază că acesta s-ar cifra la cca 2,64 miliarde euro, din care cca. 1,1 miliarde euro în privința micro companiilor, 884 mlrd. euro- companiilor mici și 643 mlrd. euro- companiilor mijlocii.⁷ Dificultățile în accesarea finanțărilor necesare împiedică firmele să facă investiții și să își extindă operațiunile, reducând potențialul lor de dezvoltare.

Dinamica

Un indicator internațional des utilizat pentru măsurarea/compararea și urmărirea evoluției nivelului de finanțare al companiilor este ponderea creditului intern (care cuprinde toate sursele de finanțare pentru sectorul privat) în PIB-ul țării. Deși în valori absolute finanțările din toate sursele pentru sectorul privat în RM sunt, în general, în creștere, ritmul de creștere este mai redus decât cel al creșterii PIB-ului nominal, ceea ce a făcut ca indicatorul respectiv să scadă în ultimii 10 ani cu cca. 10 p.p. Dintre țările din regiune, doar România avea în anul 2023 o pondere mai redusă a creditului intern în PIB, media țărilor din Europa și Asia Centrală fiind de cca. 3,2 ori mai mare, ceea ce iarăși indică asupra unor potențiale probleme cu accesul la finanțare.

Factorii

- Inflația ridicată, care determină dobânzile înalte la credite;
- Volatilitatea înaltă a altor condiții macroeconomice, care la fel nu favorizează stabilitatea dobânzilor și nu oferă

orizonturi lungi de planificare;

- Intensitatea economică redusă, care limitează aria de acoperire geografică a produselor de creditare;
- Tendința companiilor de a activa „în umbră”, capacitățile lor limitate de gestionare și planificare financiară;
- Punerea în aplicare a drepturilor creditorilor este îndelungată și complexă, ceea ce face ca cerințele acestora referitoare la gaj să fie ridicate;
- Insuficiența instrumentelor de garantare;
- Piața de capital slab dezvoltată.

Anticipări

Accesul la finanțare reprezintă rezultatul unei interacțiuni complexe a diferitor factori endogeni și exogeni în raport cu sectorul financiar, al unui cadru legal și regulator sănătos. Extinderea accesului la finanțare prin influențarea factorilor de natură endogenă presupune dezvoltarea capacităților și practicilor în cadrul diferitor elemente ale infrastructurii financiare (bănci, organizații de microfinanțare, leasing, burse etc.). La rândul lor, factorii de natură exogenă influențează accesul la finanțare prin intermediul condițiilor macroeconomice, climatului de afaceri, nivelului de integrare economică, eficienței instituțiilor, calității justiției ce determină aplicarea eficientă a legilor. În final, îmbunătățirea accesului la finanțare în Moldova va fi influențat de viteza și calitatea reformelor menite să aducă în ordine toate aceste elemente.

Întrebări

1. De ce piața de capital din RM nu reprezintă o opțiune viabilă de finanțare pentru companiile din RM?
2. Ce măsuri ar trebui să întreprindă autoritățile pentru a asigura un cadru macroeconomic stabil și previzibil?

⁷ „SME finance in Moldova: estimation of financing and priorities for improving access”/ „Finanțarea IMM-urilor în Moldova: estimarea deficitului de finanțare și priorități pentru îmbunătățirea accesului”, GET Moldova

IMM5.

Ponderea mare a sectorului informal

Subiectul

Existența unui sector informal mare reprezintă o provocare pentru companiile concurente ce activează în sectorul formal, deoarece firmele informale pot utiliza practici care să ofere un avantaj concurențial față de cele formale, care trebuie să respecte regulile și reglementările în vigoare, conducând la înrăutățirea mediului de operare pentru întreprinderi.

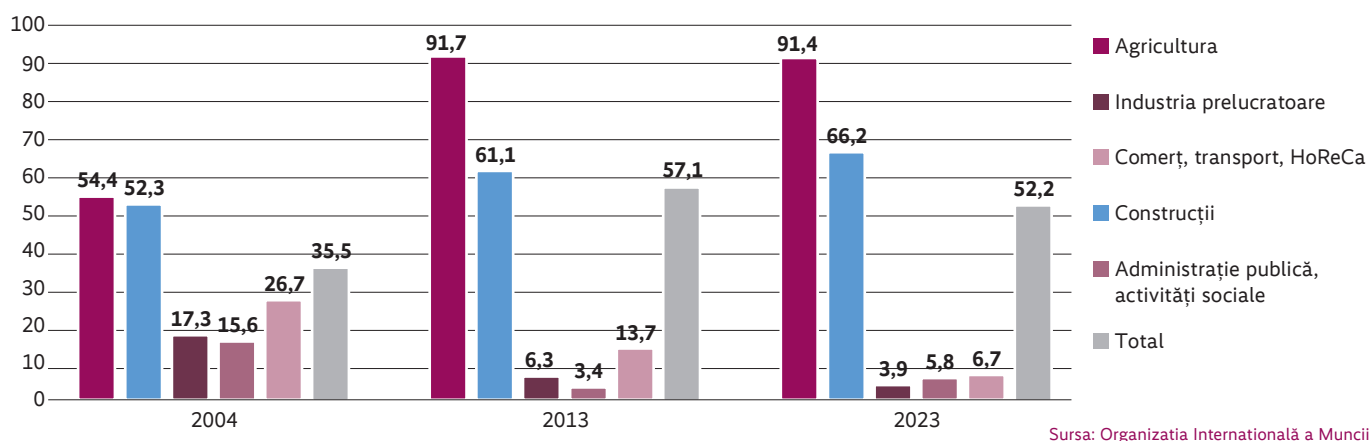
Descrierea

Conform unor aprecieri, economia informală constituie circa o pătrime din economia Republicii Moldova, fiind

împărțită în părți mai mult sau mai puțin egale între producția gospodăriilor casnice pentru consum propriu, producția ascunsă în sectorul formal (evaziunea fiscală) și activitățile neînregistrate.⁸ Conform altor estimări, economia informală cuprinde aproximativ un sfert din economia RM.⁹ Diferențele mari în cifre se datorează lipsei datelor veridice și dificultăților de colectare a acestora, precum și variilor metodologii utilizate. În anul 2023, conform datelor Organizației Internaționale a Muncii (OIM), ponderea persoanelor ocupate în economie care aveau un loc de muncă informal a fost de 52,2%, cu cel mai mare nivel de informalitate în agricultură (91,4%) și construcții (66,2%), ambele în creștere în comparație cu 2004.

Fig. 15

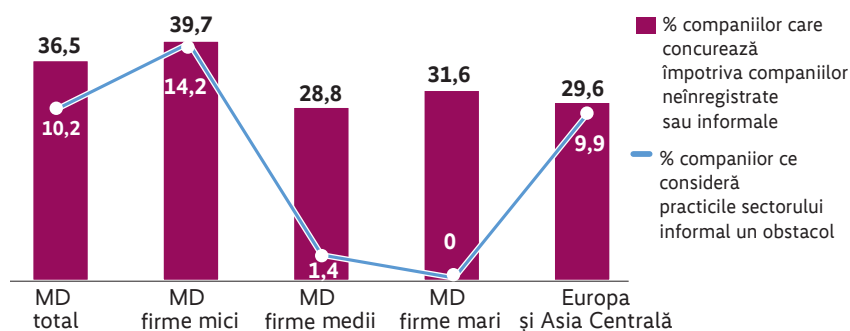
Ponderea ocupării informale pe sectoare

Conform datelor Sondajului întreprinderilor 2024, realizat de Banca Mondială, 37% din companiile din RM se confruntă cu concurență din partea firmelor neînregistrate sau informale, față de 30% media țărilor din Europa și Asia Centrală. Acest nivel era mai mare în rândul companiilor mici (aproape 40%), față de 29% în rândul companiilor mijlocii și 32% al celor mari. În același timp, practicile sectorului informal sunt văzute ca un obstacol doar de cca. 10% din companiile din RM, aproximativ la același nivel cu media țărilor din Europa și Asia Centrală, dintre care cca. 14% reprezintă companii mici, iar 1,4% – companii de mărime medie.

Fig. 16

Incidența informalității în funcție de mărimea companiei și în comparație internațională

⁸ Fenomenul economiei și ocupării informale în contextul pandemiei Covid-19, Expert-Grup, noiembrie 2021

⁹ Cartea Alba a IMM, Alianța Întreprinderilor Mici și Mijlocii din Moldova

Grupul țintă

- Populația cu vârstă aptă de muncă
- Angajatorii
- Guvernul
- Asociațiile de afaceri

Impactul

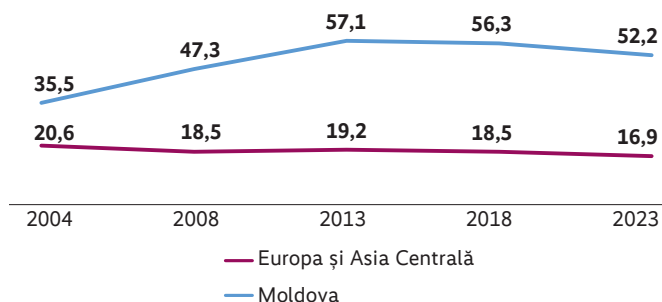
Nivelul ridicat al economiei informale subminează buna funcționare a economiei de piață și duce la concurență neloială. Ca rezultat al economiei informale, se estimează că bugetul statului ratează venituri de peste 7% din PIB¹⁰ sau peste 20 miliarde de lei. În afara de ratările directe de venituri pentru programe sociale, de infrastructură etc., o altă consecință este că guvernul este nevoit să conteze mai mult pe veniturile indirecte (TVA, accize), ceea ce nu stimulează, la rândul său, activitatea antreprenorială și atractivitatea investițională a țării.

Dinamica

Conform datelor Organizației Internaționale a Muncii (OIM), nivelul ocupării informale a crescut cu aproape 17 p.p în ultimii 20 de ani sau cu 47%. În același timp, în țările din Europa și Asia Centrală acest indicator s-a redus, în aceeași perioadă, în medie cu aproape 4 p.p. (18%). Aceste date atestă eșecul politicilor guvernamentale de a reduce ocuparea informală, mai ales în perioada 2004-2018, când s-a înregistrat cea mai mare creștere (cu aproape 21 p.p.). În ultimii 5 ani se înregistrează o tendință de reducere a ponderii ocupării informale (cu 4,1 p.p.). Factorii care au influențat această situație sunt multipli, însă perioada de progres a coincis cu renunțarea la impozitarea progresivă a salariilor (7-8%, 13% și 18-20%) și introducerea cotei unice de impozitare (12%), dar și cu crearea Parcului virtual IT cu impozit unic de 7%, care a determinat intrarea în formalitate a multor companii din domeniul IT și sectoare conexe.

Evoluția ocupării informale a forței de muncă în totalul ocupării forței de muncă

Fig. 17

Sursa: Organizația Internațională a Muncii

Factorii

- Situația socioeconomică generală și fragmentarea pieței muncii;
- Calitatea slabă a instituțiilor publice și a cadrului de reglementare;
- Calitatea scăzută a bunurilor și serviciilor publice;
- Moralitatea fiscală scăzută;
- Povara fiscală relativ ridicată;
- Legătura slabă dintre contribuțiile sociale și prestațiile sociale.

Anticipări

Buna guvernare, corupția redusă și o economie de piață funcțională sunt cea mai bună modalitate de a reduce economia subterană și informală. Din 2011, guvernul a inclus lupta împotriva informalității pe agenda politică. De atunci au fost lansate mai multe planuri de acțiune, însă ponderea totală a ocupării informale, inclusiv a angajaților a rămas neschimbată.¹¹ Pentru a aborda eficient problema economiei informale este nevoie de o voință politică la nivel de guvern, susținută de asociațiile de afaceri și societate. Aceasta trebuie însoțită de un set de măsuri generale și specifice în cadrul unei strategii pe termen lung.

Întrebări

1. Ce factori stimulează în continuare companiile să activeze informal chiar și după mai mult de 30 de ani de reforme economice și instituționale?
2. De ce ponderea ocupării informale este atât de înaltă în agricultură și în sectorul construcțiilor?
3. Care ar fi măsurile care ar stimula companiile să treacă din sectorul informal al economiei în cel formal?

¹⁰ „Informal Economy in Moldova, Assessment and ways to tackle” „Economia informală în Moldova: evaluare și modalități de combatere”, Martin Hutsebaut

¹¹ Ibid

IMM6.

Corupția înaltă

Subiectul

Buna guvernare, absența corupției și instituțiile eficiente încurajează antreprenoriatul și promovează creșterea și dezvoltarea sectorului privat. În condițiile în care Republica Moldova se confruntă încă cu provocările construirii unei democrații sănătoase și economii funcționale, în contextul unor instituții fragile, riscurile de corupție rămân încă destul de înalte.

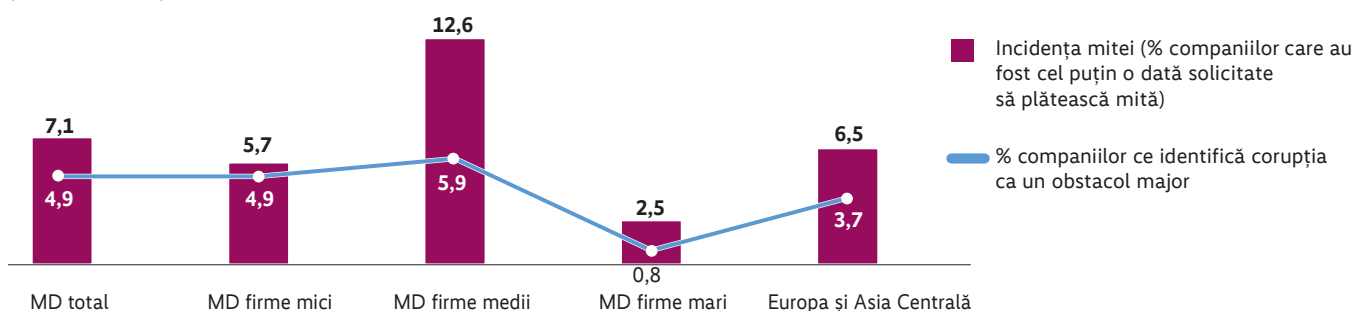
Descrierea

După cum o arată numeroasele cercetări, corupția este o realitate pentru multe IMM-uri din Republica Moldova. Corupția se manifestă în mai multe forme, dar poate fi diferențiată în două tipuri principale, după modul cum afectează IMM-urile. Pe de o parte, corupția se poate manifesta prin abuzul de putere al funcționarilor care să ia mită de la antreprenori.

Cazuri de astfel de tip de mită estorcată pot fi în cursul inspecțiilor și controalelor efectuate de autorități sau pentru facilitarea anumitor autorizații și documente permissive. Pe de altă parte, corupția este, de asemenea, utilizată în mod instrumental de IMM-uri pentru a rezolva anumite probleme mai ușor. Ambele tipuri de corupție sunt strâns legate de complexitatea cadrului juridic și de reglementare din Moldova, care oferă oportunități de a fi exploatate în scopuri private de către funcționarii corupți și impune, de asemenea, o povară costisitoare asupra IMM, care încearcă să se conformeze. Conform datelor Băncii Mondiale, 4,9% din toate companiile din RM identifică corupția ca un obstacol major (locul 6 în lista celor mai mari obstacole), față de 3,7% media țărilor din Europa și Asia Centrală. Pondere este mai mare în cazul companiilor mijlocii (5,9%). În același timp, 7,1% din companii s-au confruntat cu solicitări de a plăti mită, față de 6,5% media țărilor din Europa și Asia Centrală, ponderea companiilor mijlocii fiind și aici mai mare (12,6%).

% companiilor care percep corupția ca un obstacol major și incidența mitei

Fig. 18

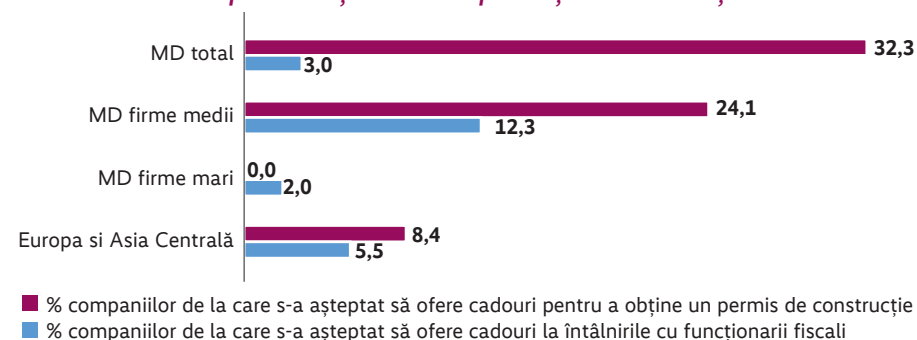

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor „Enterprise Surveys 2024”, Banca Mondială

Cea mai mare incidență a mitei se atestă în cazul obținerii permiselor de construcție și în cadrul controalelor fiscale. Cca. 32% din companiile din RM s-au confruntat cu expectative de mită la obținerea permiselor de construcție, față de doar 8,4% în cazul țărilor din Europa și Asia Centrală. În cadrul controalelor fiscale incidența este mai mare doar în cazul companiilor mijlocii (12,3%), media pentru toate companiile fiind mai mică (3,0%) decât în grupul țărilor de comparație din Europa și Asia Centrală (5,5%).

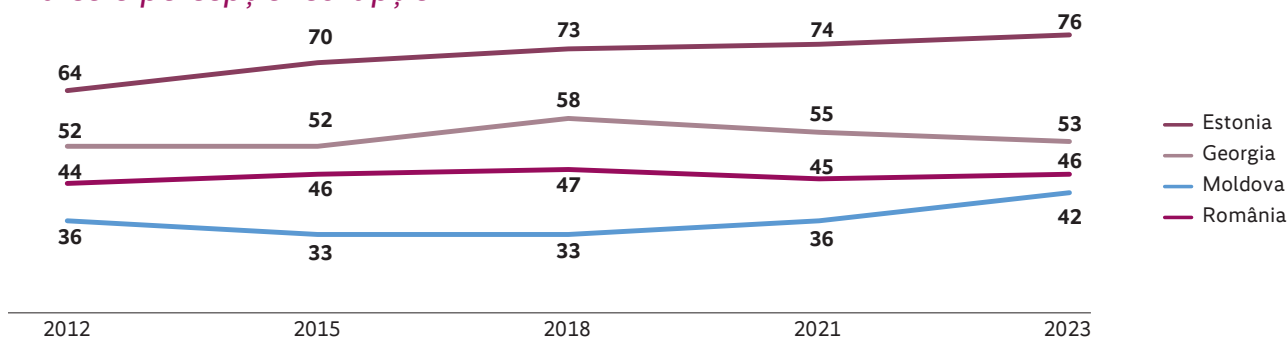
Incidența informalității în funcție de mărimea companiei și în comparație internațională

Fig. 19

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor „Enterprise Surveys 2024”, Banca Mondială

Indicele percepției corupției

Sursa: Transparency International

Grupul țintă

- Autoritățile publice centrale
- Autoritățile publice locale
- Structurile statului responsabile de eliberarea actelor permissive, controale, inspecții
- Asociațiile de business și companiile

Impactul

Nivelul ridicat al corupției poate submina grav creșterea economică, prin reducerea calității guvernării, distorsionarea concurenței, slăbirea protecției drepturilor de proprietate și inhibarea investițiilor. În cazul RM, reducerea corupției poate contribui la accelerarea convergenței economice către UE. O reducere a percepției corupției, reprezentată de o creștere cu o unitate a indicelui de corupție din Ghidul internațional privind riscul de țară, poate duce la creșterea PIB pe cap de locuitor cu aproximativ 0,6%. Dacă RM nu va reuși să reducă corupția, PIB pe cap de locuitor va rămâne la aproximativ 30% din media UE către 2040. În cazul în care corupția este redusă la nivelul mediu al țărilor UE, PIB pe cap de locuitor ar putea ajunge la 35% din media UE, iar în cazul în care Moldova reduce corupția la nivelul celor mai performante țări din UE, PIB pe cap de locuitor poate atinge 45% din media UE în 2040, cu o convergență accelerată ulterior.¹²

Dinamica

Deși datele recente sugerează o oarecare îmbunătățire a indicatorilor de corupție în Moldova, aceștia rămân în continuare mai ridicați în raport cu alte țări din regiune. În 2023, Moldova a fost clasată pe locul 76 din 180 țări în clasamentul Indicelui de Percepție a Corupției, cu un scor de 42 puncte, unde 0 înseamnă corupție înaltă și 100 lipsă de corupție. Acest indice măsoară nivelul corupției din sectorul public percepute de oamenii de afaceri și de analiști și este un indice

compozit, bazat pe diferite sondaje ale experților și de afaceri. Deși a avansat cu aproape 20 de locuri în ultimii 10 ani, majoritatea țărilor din regiune aflate în competiție directă cu RM pentru investiții, au scoruri mai înalte, respectiv un mediu de afaceri mai atractiv pentru investiții și afaceri, datorită costurilor și riscurilor de desfășurare a afacerilor mai mici.

Factorii

- Complexitatea cadrului juridic și de reglementare;
- Instituții slabe și ineficiente;
- Centralizarea deciziilor și birocrăția excesivă;
- Transparența scăzută în adoptarea și aplicarea legilor și reglementărilor;
- Nivelul scăzut al veniturilor;
- Cultura organizațională și de afaceri slabă.

Anticipări

Corupția este o manifestare a slăbiciunii instituționale și disfuncționalităților economice și sociale. Aceasta este influențată într-o foarte mare măsură de calitatea guvernării, nivelul de prosperitate și funcționalitate a economiei. La rândul ei, corupția are repercusiuni negative asupra performanțelor macroeconomice și structurale ale sistemului economic, asupra eficienței economice la nivelul companiilor. Din aceste considerente, orice măsuri anticorupție nu pot fi viabile decât în contextul mai larg al strategiilor de creștere economică și constituire a unor instituții puternice și unei economii de piață funcționale.

Întrebări

1. De ce, în ciuda eforturilor întreprinse de autorități, corupția rămâne în continuare o problemă majoră?
2. Ce măsuri ar trebui întreprinse pentru a reduce incidența corupției?

¹² „Corruption and Economic Growth in Moldova: A Reexamination”/ „Corupția și creșterea economică în Moldova: o reexaminare”, FMI, 2024

IMM7.

Birocrația și reglementările excesive

Subiectul

Conformarea cu numeroasele reglementări și norme în Republica Moldova este costisitoare pentru companii. Reglementările excesive sau ineficiente descurajează activitatea sectorului privat și investițiile străine directe. În mod ideal, aceste reglementări și norme trebuie să protejeze interesul public, rămânând transparente, previzibile și neimpunând sarcini împovărătoare pentru sectorul privat.

Descrierea

Deși de-a lungul anilor Guvernul Republicii Moldova a întreprins măsuri pentru a raționaliza și simplifica procesul de înregistrare și eliberare a actelor permissive pentru întreprinderi, reglementările comerciale, vamale, de muncă etc., birocrăția excesivă rămâne o problemă majoră cu care se confruntă antreprenorii. Aceste concluzii sunt confirmate de numeroasele cercetări privind ușurința de a face afaceri, cu toate că la anumite capitole RM stă mai bine decât țările din regiune.

Astfel, în cadrul Sondajului întreprinderilor 2024, realizat de Banca Mondială, RM stă mai prost decât media țărilor de comparație la capitolul reglementări vamale și comerciale, atât per total, cât și în toate grupurile de companii, în funcție de mărime (Tabelul 4.1). În același timp, deși per total, numărul de zile pentru obținerea unui permis de construcție este la nivelul sau chiar mai mic decât media țărilor de comparație, companiile mijlocii indică un număr de zile de peste 2 ori mai mare decât cel necesar companiilor mari pentru același scop. În contrast, obținerea licențelor și permiselor este o problemă majoră pentru companiile mari (de 4-5 ori mai mare decât media grupurilor de țări de comparație), în timp ce cele mici și mijlocii nu par să se confrunte cu astfel de dificultăți deloc. Și reglementările de muncă par să creeze constrângeri doar companiilor mici din RM, în timp ce scorul pentru companiile mari și mijlocii este sub media grupurilor de țări de comparație. La fel, conducerea companiilor mici cheltuie cel mai mult timp pentru conformarea cu cerințele reglementărilor guvernamentale (8,6% din timp), la nivelul mediu al țărilor de comparație, în timp ce companiile mari și mijlocii dedică mai puțin timp în acest scop.

Tabel 4

Indicatorii privind reglementările și ușurința obținerii permiselor

Indicatorii	MD total	MD firme mici	MD firme medii	MD firme mari	Europa si Asia Centrală	Tari cu venit mai mare de medie
Timpul dedicat de conducerea companiei pentru cerințele reglementărilor guvernamentale (%)	7,5	8,6	4,2	6,3	8,5	9,1
Zile pentru obținerea unui permis de construcție	60,5	n.a.	117,9	51,5	93,0	53,1
Reglementări vamale și comerciale	4,3	3,8	5,9	3,7	2,7	3,1
Licențe de afaceri și permise	0,8	0,0	0,0	12,4	2,5	3,7
Reglementări de muncă	4,1	5,2	1,6	0,8	5,0	2,6

Sursa: „Enterprise Surveys 2024”, Banca Mondială

Datele de mai sus sunt confirmate și de alte cercetări. Un sondaj recent realizat de Secretariatul Consiliului Economic pe lângă Prim-ministrul RM a evidențiat că 61% dintre cei intervievați consideră că este „suportabil” să faci afaceri în Republica Moldova, 33,33% au declarat că este „dificil”.¹³ Și conform Indicelui libertății economice 2024, Moldova ocupa locul 95 din 184 țări în lume la libertatea reglementărilor, fiind clasată în categoria țărilor cu economie „în mare parte neliberă”. În comentariul de țară, ediția menționează că mediul general de reglementare din RM este slab instituționalizat și ineficient. Doar scorurile pentru libertatea comerțului și financiară sunt mi mari de media mondială, în timp ce cele mai mici scoruri sunt pentru reglementările de muncă, monetare, de afaceri și investiționale.¹⁴

Grupul țintă

- Autoritățile publice centrale
- Autoritățile publice locale
- Structurile statului responsabile de eliberarea actelor permissive, controale, inspecții
- Asociațiile de business și companiile

Impactul

Simplificarea birocrăției și a reglementărilor excesive este o necesitate imperativă pentru a stimula competitivitatea și dezvoltarea economică a țării. Întârzierile în obținerea permiselor/autorizațiilor, conformarea cu reglementările nejustificate se traduc în cheltuieli de timp și financiare pentru antreprenori, de asemenea adăugând incertitudine și costuri

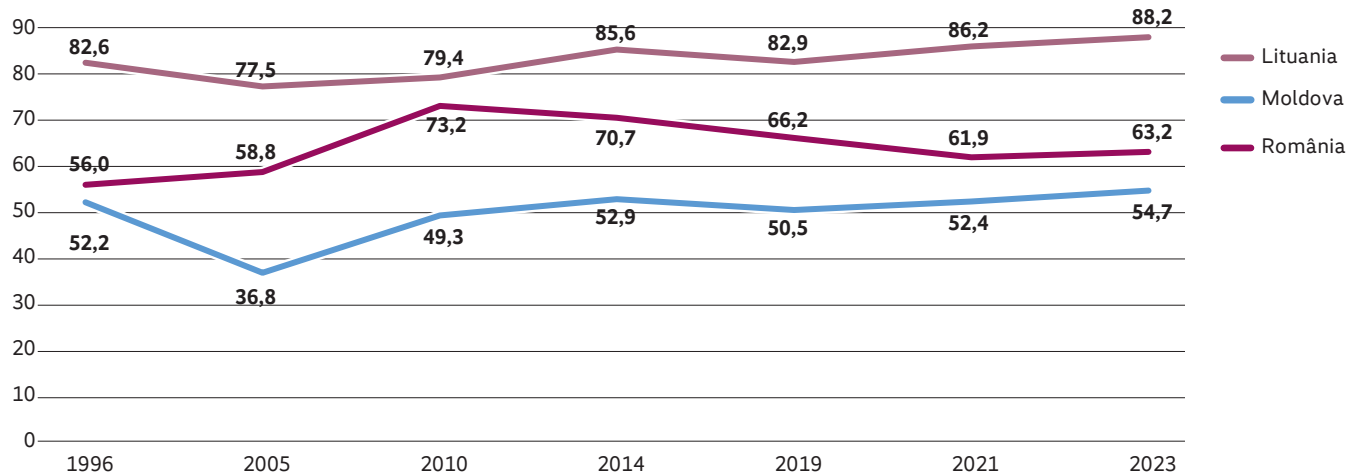
suplimentare. Conform estimărilor, economiile pentru agenții economici doar din reducerea cerințelor birocratice ca urmare a adoptării doar a unui singur pachet de simplificări regulatorii în anul 2023, ar varia de la cca. 50 milioane la peste 100 de milioane de lei anual.¹⁵ În plus, la acestea ar putea fi adăugate beneficii majore legate de o activitate economică mai amplă datorită eliminării barierelor la intrarea pe piață și la activitatea de afaceri. Conform estimărilor guvernului, debirocratizarea ar putea aduce o creștere cu până la 2,5% a PIB. Reglementările ineficiente constrâng companiile și deoarece prezintă oportunități de corupție, întrucât firmele pot fi obligate sau tentate să facă plăți „neoficiale” către funcționarii publici pentru a soluționa mai ușor problemele de conformare.

Dinamica

Un indicator internațional utilizat pentru aprecierea calității reglementărilor, precum și a aplicării acestora este Indicele calității reglementării (ICR), elaborat de Banca Mondială. Acesta măsoară capacitatea guvernului de a formula și a implementa politici și reglementări solide care să promoveze dezvoltarea sectorului privat. Scorul ICR indică rangul țării în rândul tuturor țărilor incluse în indicatorul agregat. Valorile mai mari corespund unei guvernante mai bune. Pentru a îmbunătăți acest indicator, o țară trebuie să implementeze reforme mai cuprinzătoare, să adopte modificări legislative, precum și să asigure o mai bună aplicare a reglementărilor. Deși aparent Moldova și-a îmbunătățit poziția în clasamentul ICR, de fapt până în anul 2021 a avut loc o recuperare a poziției de la care țara a pornit în anul 1996. Doar în 2022 și 2023 a fost depășit acest nivel. Majoritatea țărilor din Europa Centrală și de Est (cu excepția Rusiei, Ucrainei, Belarusului, Armeniei și Azerbaidjanului) au poziții mai înalte în acest clasament.

Evoluția Indicelui calității reglementărilor

Fig. 21

Sursa: Indicatorii dezvoltării mondiale, Banca Mondială

¹³ Consiliul Economic pe lângă Prim-Ministrul, RM <https://consecon.gov.md/en/2024/07/24/simplifying-bureaucracy-remains-a-priority-for-the-business-environment-in-the-republic-of-moldova/>

¹⁴ Indexul Libertății Economice, <https://www.heritage.org/index/pages/country-pages/moldova>

¹⁵ UNDP Moldova, <https://medium.com/undp-moldova/good-news-for-moldovan-smes-the-regulatory-burden-on-entrepreneurial-activity-has-been-reduced-3bcd3f5c8ec>

Factorii

- Complexitatea cadrului juridic și de reglementare;
- Instituții ineficiente;
- Centralizarea excesivă a deciziilor;
- Transparența scăzută în adoptarea și aplicarea legilor și reglementărilor;
- Corupția și interesele particulare în detrimentul celor publice.

Anticipări

Pe parcursul cel puțin al ultimilor 20 de ani, guvernul a implementat mai multe reforme și pachete de dereglementare, fără însă a soluționa esențial problema. Este important ca

procesul de dereglementare să cuprindă mai mult decât metodele tradiționale de modificare legislativă pentru a reduce birocrația. Pentru a facilita debirocratizarea, este necesară liberalizarea anumitor procese sau sectoare ale economiei sub supravegherea statului. Astfel de măsuri au fost adoptate și s-au dovedit eficiente în special în privința sectorului TI, care a crescut vertiginos după liberalizarea regimului fiscal și de reglementare pentru rezidenții parcului virtual TI din Moldova.

Întrebări

1. De ce, în ciuda numeroaselor reforme întreprinse de-a lungul anilor, reglementările și birocrația excesivă rămâne în continuare o problemă majoră pentru antreprenori?
2. Ce alte măsuri eficiente ar trebui întreprinse pentru a atenua problema birocrației/reglementărilor excesive?

IMM8.

Accesul limitat la piețele de desfacere și competitivitatea scăzută

Subiectul

Capacitatea redusă a companiilor locale de a accesa piețele internaționale, dar și de a se integra în lanțurile de aprovizionare ale companiilor străine care activează în Republica Moldova, este un rezultat al competitivității reduse a acestor companii, respectiv a capacității limitate a acestora de a face față concurenței altor firme ce produc bunuri/servicii similare pe piețele țintă. Pe de altă parte, participarea la comerțul internațional ar permite companiilor să se extindă, să-și ridice standardele și să acceseze tehnologii mai bune.

Descrierea

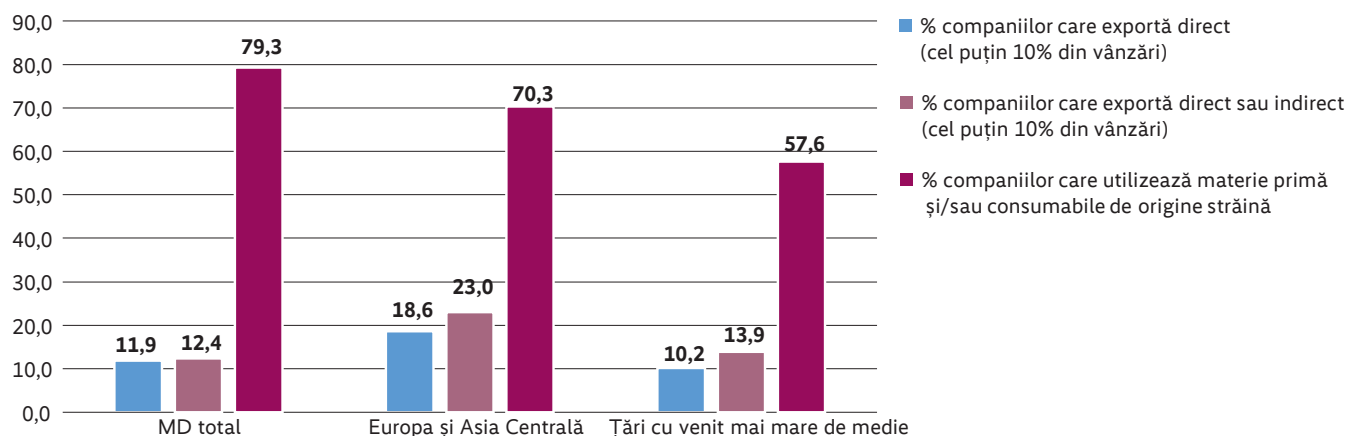
După cum am arătat în capitolul precedent, reglementările vamale și comerciale în RM, deși sunt mai restrictive decât cele din țările din regiune, sunt peste media mondială după nivelul de libertate și ar trebui, teoretic, să stimuleze schimburile comerciale. Mai mult decât atât, numărul de zile pentru îndeplinirea formalităților privind exporturile și importurile prin vamă în RM este mai mic decât în țările de comparație din Europa și Asia Centrală, precum și în raport cu țările similare ca nivel de venituri.¹⁶ Totuși, după cum arată figura 15.1 de mai jos, ponderea companiilor care exportă direct sau indirect cel puțin 10% din vânzările lor anuale este mai mică în Moldova decât media țărilor din Europa și Asia Centrală, sau a țărilor cu venituri mai

mari de medie. Aceeași figura arată, de asemenea, că procentul firmelor producătoare din RM, care utilizează materie primă sau consumabile de origine străină este mult mai mare decât media țărilor de comparație. Primul indicator vorbește despre competitivitatea relativ redusă a produselor companiilor din RM pe piețele externe. Referitor la ce de-al doilea indicator, potrivit unei cercetări referitoare la gradul de integrare al companiilor locale în lanțurile de aprovizionare ale companiilor cu investiții străine în RM, în medie, inputurile locale reprezintă doar 18% din totalul achizițiilor efectuate de companiile străine în Republica Moldova, în timp ce importurile – restul de 82%. În același timp, acest nivel al aprovizionării locale este susținut în principal de câteva sectoare: prelucrarea produselor agroalimentare, construcțiile și metalurgia. Ponderele inputurilor locale în sectorul componentelor auto este mai mică de 1%, iar în sectoarele componentelor electronice, textilelor și confecțiilor – mai mică de 5%. Conform aceleiași cercetări, principalele bariere care împiedică companiile străine să facă mai multe achiziții de la firmele locale sunt nivelul scăzut de pregătire tehnologică a IMM-urilor locale, calitatea scăzută a inputurilor furnizate și capacitățile insuficiente de gestionare ale acestora.¹⁷

Potrivit Programului național pentru promovarea antreprenoriatului și creșterea competitivității pentru anii 2023-2027, accesul limitat la piețele de desfacere se regăsește printre cele 10 provocări majore ale antreprenorilor din RM. Acest lucru se datorează capacității reduse a antreprenorilor de a accesa piețele

Intensitatea comerțului exterior

Fig. 22

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor „Enterprise Surveys 2024”, Banca Mondială

¹⁶ „Enterprise Surveys 2024”, Banca Mondială

¹⁷ Viorel Munteanu: „Analiza lanțului aprovizionărilor locale al companiilor cu investiții străine directe în Republica Moldova”, GFA Consulting Group

internaționale, înțelegerii și aplicării reduse a standardelor, capacităților insuficiente disponibile de certificare pe piața internă și costurilor ridicate ale serviciilor externe de certificare.¹⁸

Grupul țintă

- IMM-urile
- Companiile multinaționale/cu investiții străine
- Organizația pentru Dezvoltarea Antreprenoriatului (ODA)
- Ministerul Economiei și Digitalizării

Impactul

Efectele unui acces mai bun la piețele de desfacere pentru IMM-uri sunt multiple. Pentru companiile locale acestea se traduc în îmbunătățiri organizaționale și tehnologice datorită unui acces mai bun la clienți, la informații despre piețe, la transferul de tehnologii și cunoștințe, la finanțări mai bune pentru extindere și la perspective mai bune de creștere. Pentru Guvern – în competențe și capacități mai înalte la nivel de agenții guvernamentale, impact economic sporit asupra investițiilor interne, crearea locurilor de muncă, venituri mai mari din impozite. Și invers, în cazul în care nivelul de internaționalizare și accesul la piețele de desfacere este limitat, toate aceste efecte se minimizează.

Dinamica

Indicele politicilor IMM pentru țările Parteneriatului Estic, publicat de Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD), măsoară accesul la piețele de

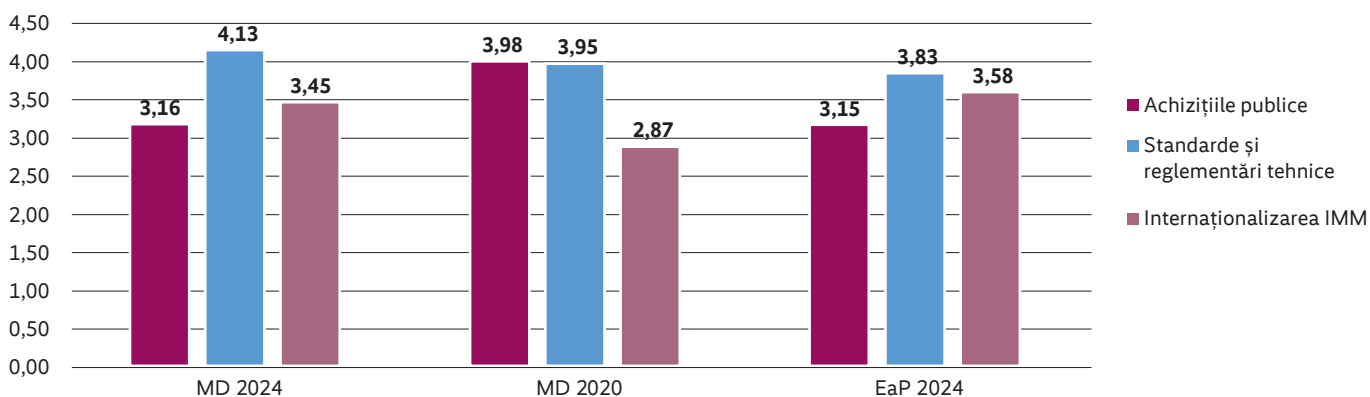
desfacere pentru IMM-uri prin intermediul a trei dimensiuni: 1. Accesul la achizițiile publice; 2. Nivelul de adoptare/implementare a standardelor și reglementărilor tehnice; 3. Gradul de internaționalizare a IMM-urilor. Indicele politicilor IMM arată că Moldova a regresat esențial în anul 2024 față de perioada evaluării precedente (2020) în privința accesului IMM-urilor la achizițiile publice (un scor mai mare indicând o situație mai bună), însă se află la nivelul mediei țărilor din Parteneriatul Estic (EaP). Principalele impedimente pentru un acces mai bun al IMM-urilor la achizițiile publice țin, în principal, de deficiențele cadrului regulator și practicile autorităților competente în privința achizițiilor publice de valori mici.¹⁹ Lucrurile stau mai bine în privința adoptării și implementării standardelor și reglementărilor tehnice, atât în comparație cu perioada precedentă (2020), cât și cu media țărilor EaP. În privința gradului de internaționalizare a IMM-urilor, deși situația e mai bună în comparație cu anul 2020, RM rămâne în urma nivelului mediu pentru țările EaP. Principalele deficiențe țin de slăbiciunile instituționale ale agențiilor responsabile de dezvoltarea IMM-urilor și promovarea exportului, insuficiența programelor de îmbunătățire a pregătirii pentru export a IMM-urilor/crearea legăturilor dintre IMM-uri și companiile cu ISD.

Factorii

- Practici deficiente de management și de gestionare a afacerilor în cadrul IMM-urilor;
- Nivel tehnologic și tehnic redus;
- Nivel redus de implementare a standardelor de calitate și organizaționale;
- Insuficiența programelor și suportului de stat pentru internaționalizare/ integrare în lanțurile valorice.

Indicatorii accesului la piețele de desfacere

Fig. 23

¹⁸ Programului național pentru promovarea antreprenoriatului și creșterea competitivității în anii 2023-2027

¹⁹ Indicele politicilor IMM pentru țările Parteneriatului Estic 2024, OECD

Anticipări

Explorarea avantajelor economice ale internaționalizării IMM-urilor și stimularea legăturilor acestora cu companiile străine nu a fost o prioritate a planurilor de dezvoltare economică a țării până de curând. Doar după 2016 importanța acestor elemente a fost recunoscută și anumite programe lansate în aceste direcții. Amploarea acestora este însă insuficientă pentru a face un avans calitativ și rapid. Succesul în aceste privința va depinde, în mare măsură, de resursele și

eforturile care vor fi canalizate, precum și de reușitele în atragerea mai multor ISD.

Întrebări

1. Cum poate fi stimulată mai bine integrarea firmelor locale în lanțurile valorice internaționale?
2. Ce alte măsuri de suport pentru IMM-uri are trebui întreprinse pentru a ridica competitivitatea acestora?

IMM9.

Infrastructura fizică slab dezvoltată

Subiectul

Dezvoltarea durabilă a afacerilor depinde în mod esențial de calitatea și ușurința accesului la infrastructura fizică disponibilă, cum ar fi facilitățile de producție și logistice, sistemele de transport, utilitățile și serviciile de telecomunicații. Infrastructura de calitate conectează eficient întreprinderile la piețele pentru materie primă, produse și tehnologii.

Descrierea

Majoritatea mărfurilor în Republica Moldova (aproape 91% în 2023) erau transportate pe cale rutieră, iar alte aproape 9% – pe calea ferată. În același timp, aproximativ 26% din drumurile naționale sunt în stare proastă, 28% sunt în stare foarte proastă, 25% sunt în stare mediocră, iar aproximativ 16% sunt în stare bună și doar 8% sunt în stare foarte bună.²⁰ Într-un sondaj realizat de Organizația Internațională a Muncii, atunci când li s-a cerut să evalueze calitatea infrastructurii, reprezentanții companiilor din RM au menționat că cea mai dezvoltată infrastructură este cea a telecomunicațiilor (74% bună și foarte bună), iar cea mai deficitară – cea a drumurilor (62% – slab și foarte slab dezvoltată). Cea mai mare parte a respondenților au considerat că infrastructura de alimentare cu energie electrică, aeroportuară, apă și canalizare sunt bune/foarte bune sau satisfăcătoare (figura 16.1). Totuși, din Sondajul Întreprinderilor 2024 realizat de Banca Mondială, vedem că numărul de zile necesare pentru a obține o conexiune electrică în RM este mult mai mare decât în țările din

regiune sau cele apropiate ca nivel al veniturilor (219 zile în Moldova față de o medie de 54 zile în țările din Europa și Asia Centrală și 48 zile în țările cu venituri mai mari de medie). Întârzierile la conectarea la utilități impun costuri suplimentare firmelor și pot constitui bariere pentru inițierea afacerilor și investiții. Infrastructura slabă și tehnologiile învechite se regăsește și în lista celor 10 provocări majore ale antreprenorilor din RM, identificate de Programul național pentru promovarea antreprenoriatului și creșterea competitivității în anii 2023-2027.

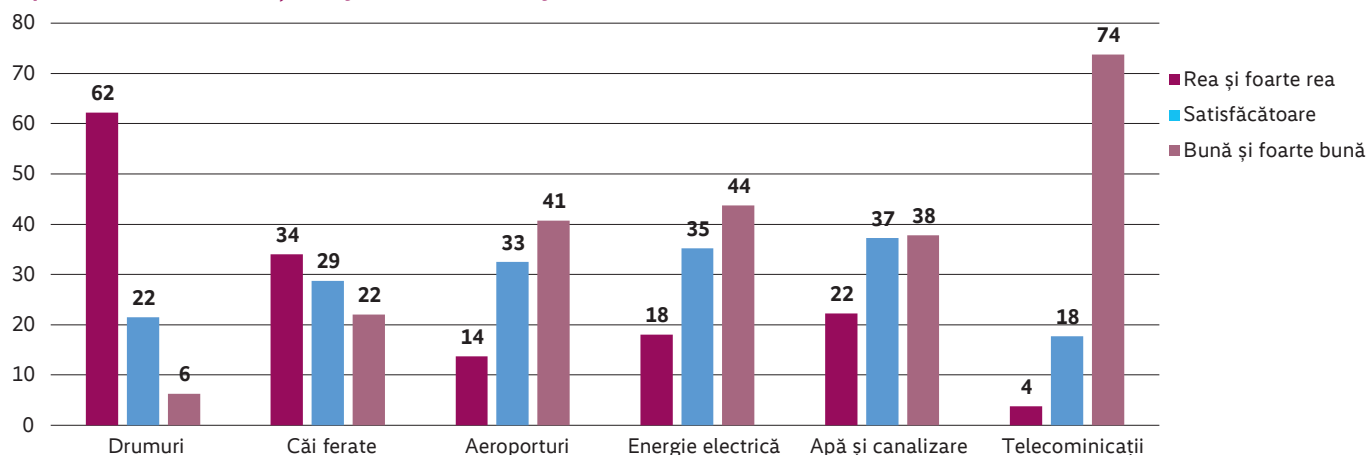
O altă dimensiune importantă ține de costurile pentru utilități. Începând cu anul 2022, companiile din RM plătesc constant semnificativ mai mult pentru gaz decât în medie companiile din UE. După ultima majorare a prețului la energia electrică în RM, și acesta a depășit media pentru țările UE. Costurile mai mari pentru utilități reduc din competitivitatea producătorilor locali, atât pe piețele externe, cât și pe cea internă.

Grupul țintă

- Guvernul
- Autoritățile publice centrale din domeniul infrastructurii, transportului, energiei, achizițiilor publice
- Autoritățile publice locale
- Întreprinderile de stat din domeniul transportului, energiei, gestionării infrastructurii

Aprecierea calității infrastructurii fizice în Moldova

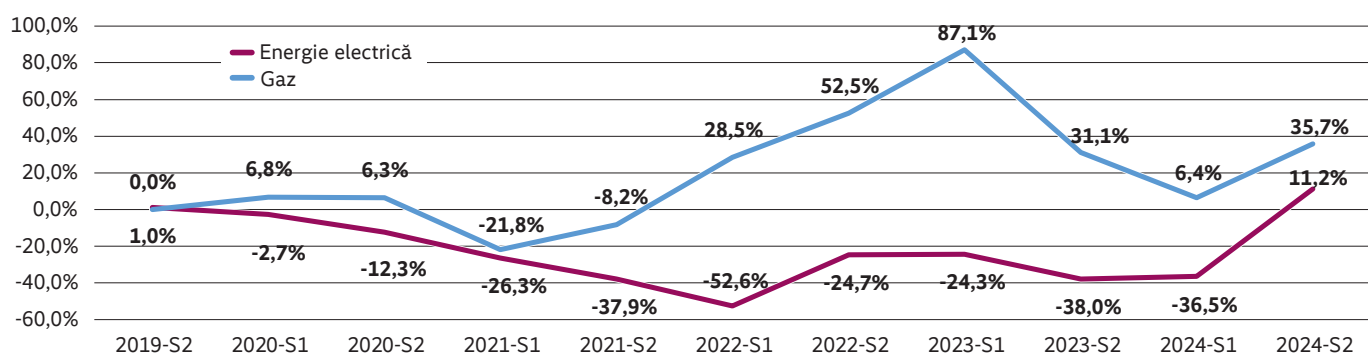
Fig. 24

Sursa: „Mediul favorabil pentru dezvoltarea durabilă a întreprinderilor”, Organizația Internațională a Muncii

²⁰ Informație oferită de Guvernul Republicii Moldova pentru chestionarul Comisiei Europene, mai 2022

Diferența de preț la gaz și electricitate pentru consumatorii non-casnici, RM vs. UE-27

Sursa: Eurostat și calculele autorului

Impactul

Conform estimărilor Asociației Drumarilor Antreprenori din RM, pierderile directe ale economiei doar din cauza stării infrastructurii rutiere ar fi de cca. 12 miliarde lei anual.²¹ Pe lângă pierderile directe, conectivitatea/mobilitatea slabă inhibă dezvoltarea economică prin creșterea altor costuri, împiedicarea schimburilor comerciale și subminarea dezvoltării unor industrii competitive. Aceasta se reflectă, la rândul său, în volume mai mici ale exporturilor și importuri mai mari, într-o balanță comercială negativă a țării, activitate economică subdimensionată, cu toate consecințe asupra ocupării și veniturilor. În contrast, calitatea înaltă a infrastructurii fizice reduce costurile și sporește competitivitatea firmelor pe piețele interne și internaționale.

Dinamica

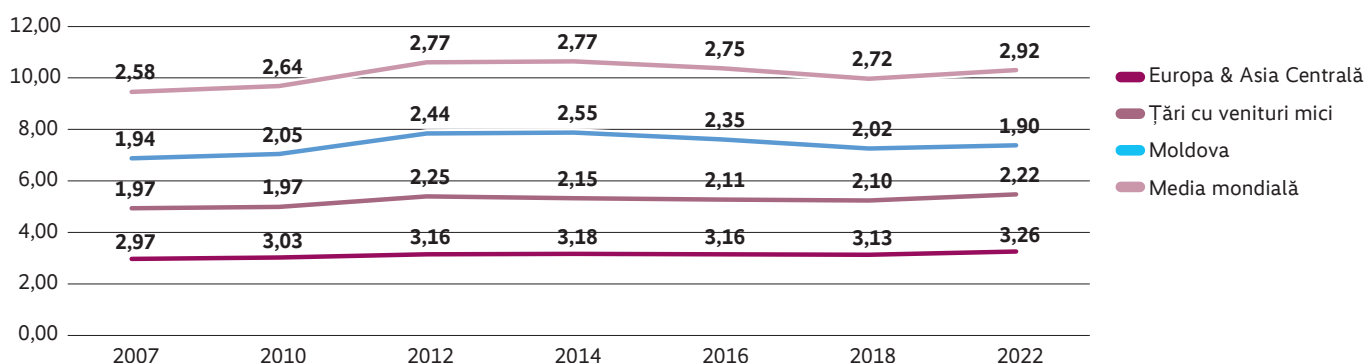
Indicele performanței logistice arată calitatea infrastructurii legate de comerț și transport, pe baza unui interval

de la 1 la 5, valorile mai mari indicând o performanță mai bună. Moldova are cele mai scăzute valori printre țările din regiune și Europa. Chiar și în comparație mondială, RM se situează mult sub media mondială sau a țărilor cu venituri mici (RM fiind clasată de Banca Mondială în categoria țărilor cu venituri mai mari de medie). Mult mai important, după o perioadă de progres în 2007-2014, Republica Moldova a regresat ulterior până sub nivelul anului 2007.

Factorii

- Cheltuieli mici cu infrastructura în bugetul public și capacități limitate de asimilare a finanțărilor externe;
- Management defectuos al întreprinderilor de stat din domeniul infrastructurii de transport/publicice;
- Sistem ineficient de achiziții publice;

Evoluția indicelui performanței logistice în comparație regională și mondială

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor „Indicatorii dezvoltării mondiale”, Banca Mondială

²¹ TVR Moldova, <https://tvrmdova.md/article/63c273fad56eab2f/noua-strategie-de-mobilitate-2030-elaborata-de-ministerul-infrastructurii-din-r-moldova-este-critica-ta-de-specialisti.html>

- Mecanisme ineficiente de amortizare a volatilității prețurilor pe piețele de resurse energetice;
- Corupția/promovarea intereselor particulare în detrimentul celor publice în cadrul autorităților publice.

Anticipări

Deși, după cum am menționat mai sus, infrastructura slabă este plasată de Programul național pentru promovarea antreprenoriatului și creșterea competitivității în anii 2023-2027 printre 10 cele mai mari provocări ale antreprenorilor din RM (locul 4), documentul nu prevede careva măsuri sau acțiuni pentru abordarea problemei. Acestea se conțin, în schimb, în

Strategia de mobilitate 2030, aprobată în 2024. Totuși, deși obiectivele acesteia sunt destul de ambițioase, ele par puțin realiste, mai ales în condițiile asimilării lente de până acum a finanțărilor externe destinate infrastructurii și a dinamicii actuale slabe a indicatorilor calității infrastructurii și logisticii, la care ne-am referit mai sus.

Întrebări

1. De ce performanța logistică a țării a progresat foarte puțin sau chiar a regresat în ultimii 15 ani, în ciuda dezvoltării economiei și a investițiilor în infrastructură?
2. Cum poate fi îmbunătățită infrastructura fizică în condițiile investițiilor publice relativ limitate?

IMM10.

Educația antreprenorială și practici de management deficiente

Subiectul

Unul dintre cei mai importanți piloni pentru dezvoltarea societății este cultura antreprenorială. Antreprenorii aduc contribuții semnificative la PIB și sunt principalul motor al dezvoltării economice. La rândul lor, practicile sănătoase de management reprezintă un element cheie pentru productivitatea și performanța generală antreprenorială. În ciuda acestor axiome, nivelul scăzut al culturii antreprenoriale în RM reprezintă una dintre provocările principale pentru dezvoltarea antreprenariatului.²²

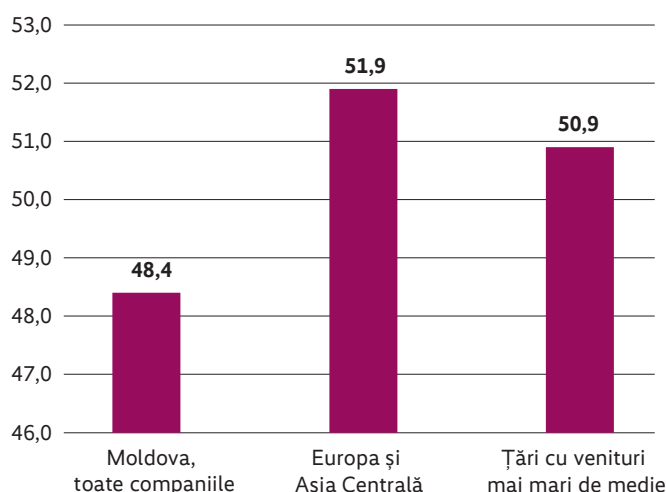
Descrierea

În ultimii ani, Moldova a înregistrat anumite progrese în ceea ce privește abordarea față de educația antreprenorială, făcând din aceasta unul dintre pilonii documentelor de planificare strategică. În special, a fost adoptată Strategia de dezvoltare Educația 2030 și Programului național pentru promovarea antreprenariatului și creșterea competitivității în anii 2023-2027 (PACC 2023-2027). Ambele documente conțin acțiuni relevante pentru învățarea antreprenorială: Educația 2030 subliniază rolul educației antreprenoriale și economice a tinerei generații și a societății pentru a edifica o economie durabilă, în timp ce PACC 2023-2027 cuprinde acțiuni concrete dedicate dezvoltării culturii și a competențelor antreprenoriale. Cu toate acestea, la nivel practic progresul este limitat. Deși există exemple la diferite niveluri de învățământ și în diferite școli, majoritatea din ele sunt implementate cu sprijinul donatorilor și nu au caracter sistematic. În plus, în timp ce Moldova beneficiază de exemple bune de cooperare între învățământul vocațional-tehnic (VET), învățământul superior și mediul antreprenorial, cooperarea între școlile generale și IMM-uri privind educația antreprenorială rămâne limitată.²³ În ceea ce privește calitatea practicilor de management, pentru comparația dintre țări, Banca Mondială calculează pentru fiecare din acestea un indice al practicilor de management compozit, care îmbină informații din opt componente: inițierea acțiunilor de remediere când a apărut o problemă; numărul de indicatori de performanță corporativă monitorizați; focalizarea pe timp a țințelor de producție/furnizării de servicii; realizarea obiectivelor de producție/prestării de servicii; cunoașterea obiectivelor de producție/

prestării de servicii; bonusurile de performanță ale directorilor; măsura în care lucrătorii simpli sunt promovați pe baza performanței; măsura în care lucrătorii simpli cu rezultate nesatisfăcătoare sunt redistribuiți sau demisi.²⁴ Indicele practicilor de management compozit variază de la 0 la 100, cu 100 reprezentând o practică de management ideală bine structurată, în care toate cele opt subcomponente sunt utilizate cel mai eficient. Conform acestui indice compozit, companiile din Moldova se situează sub nivelul mediu al țărilor din Europa și Asia Centrală, precum și al țărilor cu venituri mai mari de medie.

Fig. 27

Indicele practicilor de management

Sursa: „Enterprise Surveys 2024”, Banca Mondială

Grupul țintă

- Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării
- Ministerul Educației și Cercetării, instituțiile de învățământ
- Organizația pentru Dezvoltarea Antreprenariatului
- Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă

²² Această constrângere este pe locul 10 în lista provocărilor majore pentru antreprenorii din RM în PACC 2023-2027

²³ Indicele politicilor IMM pentru țările Parteneriatului Estic 2024, OECD

²⁴ Enterprise Surveys 2024/ „Sondajul întreprinderilor 2024”, Banca Mondială

Impactul

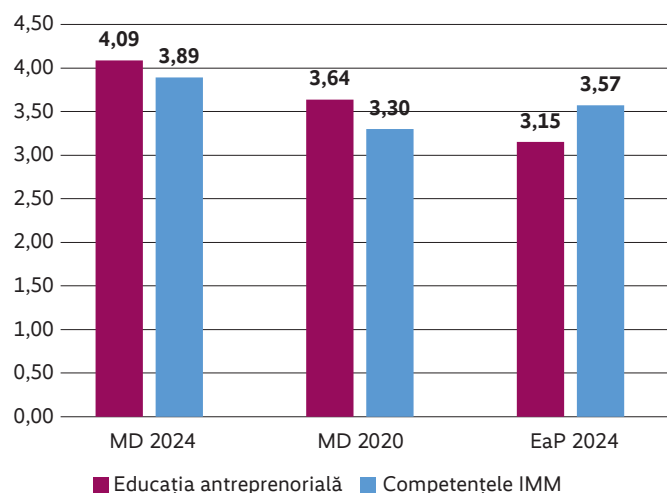
IMM-urile sunt recunoscute ca un motor al creșterii economice, ceea ce face rolul lor unul esențial pentru dezvoltare. În special în țări care urmăresc sporirea ritmurilor de dezvoltare, precum Moldova, este important ca performanța IMM-urilor să fie îmbunătățită, prin ridicarea calității practicilor interne de management și a spectrului de competențe de care acestea dispun. Investițiile și eforturile în domeniul educației antreprenoriale și continue, în dezvoltarea competențelor IMM-urilor ajută la evitarea sau minimalizarea efectelor ciclului negativ al productivității scăzute și al unei economii mai puțin sofisticate.

Dinamica

În special datorită măsurilor întreprinse, descrise mai sus, precum și datorită progreselor înregistrate de RM în educația non-formală, în ultima sa evaluare a politicilor IMM-urilor din RM, OECD a menționat progresul țării în cadrul pilonului „educația antreprenorială și nivelul de competențe al IMM-urilor”. RM a progresat față de perioada precedentă de evaluare (2020) la ambele dimensiuni, precum și înregistrarea scoruri mai înalte decât media țărilor Parteneriatului Estic incluse în evaluare (Georgia, Ucraina, Armenia și Azerbaidjan). Progresul în educația non-formală se referă, printre altele, la introducerea unui cadru pentru educația extrașcolară pentru a stimula antreprenoriatul la toate nivelurile de educație și dezvoltarea de centre regionale de educație antreprenorială. În ceea ce privește competențele IMM-urilor, au fost remarcate progresele în privința programelor și instruirilor dedicate IMM-urilor, în special în domeniul digitalizării, precum și în specializarea inteligență.²⁵

Educația antreprenorială și competențele IMM

Fig. 28

Sursa: Indicele politicilor IMM pentru țările Parteneriatului Estic 2024, OECD

Factorii

- Amploarea redusă a educației antreprenoriale în cadrul instituțiilor de învățământ formal și programelor de educație non-formală;
- Cooperarea limitată între instituțiile de învățământ și mediul de afaceri;
- Eficiența redusă/lipsa sistemelor de colectare a datelor, evaluare a impactului și anticipare a competențelor pentru IMM-uri.

Anticipări

Republica Moldova și-ar putea consolida abordarea privind cultura antreprenorială prin amplificarea programelor de educație antreprenorială în cadrul instituțiilor de învățământ și în educația non-formală, dar și prin stimularea cooperării între instituțiile de educație formală și non-formală și mediul de afaceri. Succesul unei astfel de abordări va depinde însă de calitatea sistemelor de colectare a datelor, evaluare a impactului și anticipare a competențelor, care la moment sunt la un stadiu incipient. În ceea ce privește competențele și practicile manageriale ale IMM-urilor, autoritățile ar trebui să-și reconsidere eforturile în acest sens prin asigurarea evaluării tuturor programelor de suport pentru IMM-uri din domeniu. Această abordare ar trebui să urmărească să promoveze măsuri de suport bazate pe dovezi și care să asigure dobândirea efectivă a competențelor antreprenoriale care să conducă la atingerea unor indicatori de performanță sesizabili și măsurabili pentru IMM-uri.

Întrebări

1. De ce, în ciuda progresului înregistrat, practicile de management ale IMM-urilor în RM rămân în urma țărilor din regiune?
2. Care ar fi măsurile de suport necesare din partea statului pentru a îmbunătăți cultura/educația antreprenorială și practicile de management în cadrul IMM-urilor?

25 Indicele politicilor IMM pentru țările Parteneriatului Estic 2024, OECD

Social

Nivelul ridicat de sărăcie în mediul rural

Subiectul

Republica Moldova se confruntă cu o problemă majoră legată de sărăcia și bunăstarea populației, fiind unul dintre statele europene cu cele mai mari rate a sărăciei. Potrivit celor mai recente date, sărăcia este mult mai răspândită în mediul rural, iar inegalitățile economice și sociale dintre urban și rural continuă să se adâncească. Creșterea costurilor de trai, migrarea tinerilor și accesul limitat la servicii de sănătate și educație sunt factori care contribuie la amplificarea acestui fenomen. De asemenea, migrarea forțată din cauza lipsei oportunităților economice și a pensiilor insuficiente agravează situația.

Descrierea

Datele Biroului Național de Statistică relevă că rata sărăciei absolute în Moldova era de 31,6% în 2023, conform pragului național al sărăciei de 6294 de lei/lunar. Sărăcia în mediul rural reprezintă una dintre cele mai mari provocări pentru Republica Moldova, unde aproximativ 53,6% din populație locuiește în zone rurale. În aceste regiuni, accesul la resurse economice, educație și servicii medicale este mult mai limitat decât în urban, ceea ce contribuie la perpetuarea sărăciei. Potrivit datelor Biroului Național de Statistică (BNS), aproximativ 78,5% dintre gospodăriile din mediul rural au venituri sub media națională, ceea ce face dificilă acoperirea nevoilor de bază ale familiilor. Acest indicator diferă de minimul de existență, care reprezintă pragul minim necesar pentru trai zilnic (2877 lei/ lunar în 2024).

Pe lângă aceasta, creșterea costurilor de trai este un factor semnificativ care afectează bunăstarea populației. Inflația are un impact considerabil asupra veniturilor, prețurile alimentelor și energiei electrice crescând substanțial în ultimii ani. De exemplu, în 2022, indicele prețurilor de consum a înregistrat un record – 34,6% față de anul 2021, ceea ce a erodat puterea de cumpărare a gospodăriilor, în special în rândul celor cu venituri mici. În anul 2024 inflația a constituit 7%, iar pentru anul 2025 și 2026 BNM și-a revizuit în creștere prognoza asupra creșterii prețurilor la 7,3% în 2025 și de 4,7% în 2026, valori mai mari cu 2,4 puncte procentuale și respectiv 0,9 puncte procentuale față de prognoza de 5%.

În zonele rurale, accesul la servicii de sănătate este dificil din cauza lipsei infrastructurii medicale adecvate. Conform datelor BNS din 2022, aproximativ 43,6% din populația rurală declara că serviciile medicale au rămas la același nivel, fără îmbunătățiri. Acest lucru duce la o scădere generală a calității vieții și la perpetuarea problemelor de sănătate, mai ales în rândul celor care trăiesc în sărăcie.

Inegalitățile în distribuția veniturilor sunt, de asemenea, o problemă majoră. Coeficientul GINI în Republica Moldova este de aproximativ 0,32, ceea ce reflectă inegalitatea (Coeficientul GINI este un indicator folosit pentru a măsura inegalitatea veniturilor într-o țară. Acesta variază între 0 și 1: un coeficient de 0 înseamnă că toți oamenii au venituri egale, iar un coeficient de 1 indică faptul că o singură persoană deține toate veniturile, iar restul nu au nimic). Aceasta înseamnă că cetățenii mai bogați continuă să dețină o parte mult mai mare din veniturile naționale, în timp ce o mare parte din populație trăiește sub pragul sărăciei.

În același timp, migrarea din cauza lipsei de oportunități economice afectează grav țara. Conform BNS (2024), 28,4% din populația activă este plecată peste hotare în căutarea unui trai mai bun. În mediul rural, acest fenomen este și mai accentuat, cu un procent de 34,2% fiind plecată în străinătate. Migrarea, în special în rândul tinerilor, a dus la un deficit de forță de muncă, ceea ce pune presiune pe economia locală și pe capacitatea dezvoltării economice a Republicii Moldova. Conform BNS, în satele Republicii Moldova, populația a scăzut cu 15% în ultimul deceniu, în principal din cauza migrației tinerilor.

În ceea ce privește pensiile, situația este alarmantă. Potrivit datelor Biroului Național de Statistică, în anul 2024, pensia medie pentru limita de vârstă în Republica Moldova a fost de 3.926 de lei. În mediul rural, această sumă este și mai mică, ajungând la doar 3.520 de lei (Ministerul Muncii, 2024). Această pensie este insuficientă pentru a acoperi cheltuielile de bază, în condițiile în care minimul de existență a fost estimat la 2.877 de lei. Aceasta pune pensionarii într-o situație vulnerabilă, iar majoritatea acestora trăiesc în condiții de sărăcie extremă.

Sărăcia extremă din mediul rural și creșterea costurilor de trai au un impact semnificativ asupra bunăstării populației. În plus, migrarea forțată a unei părți importante a populației active contribuie la o scădere a forței de muncă disponibile în țară, ceea ce afectează negativ productivitatea și dezvoltarea economică. Migrația continuă a dus la depopularea satelor și la o creștere semnificativă a coeficientului de îmbătrânire al populației.

Grupul țintă

- Autoritățile publice centrale și locale
- Populația din mediul rural
- Tinerii din Republica Moldova
- Pensionarii

Impactul

La începutul anului 2024, conform datelor BNS, în Republica Moldova locuiau 610,7 mii persoane în vârstă de 60 ani, ceea ce constituie 25,2% din totalul populației cu reședință obișnuită, față de 16,3%, la începutul anului 2020. În ceea ce privește populația cu reședință obișnuită în mediul rural, la 1 ianuarie 2024,²⁶ aceasta a scăzut cu 3,6% comparativ cu începutul anului precedent, în timp ce în mediul urban s-a înregistrat o scădere de 1,6%. Această tendință este influențată de sporul natural negativ și de migrația internațională netă, care rămâne negativă, înregistrând o valoare de -59,6 mii persoane în anul 2023. Or, acest lucru adâncește inegalitățile economice, ceea ce limitează mobilitatea socială și perpetuează sărăcia, în special în rândul tinerelor generații.

Un alt aspect important este legat de accesul la educație și sănătate. Tinerii din mediul rural nu au aceleași oportunități de învățământ și formare profesională, ceea ce le reduce semnificativ șansele de a-și îmbunătăți statutul economic. De asemenea, lipsa unui sistem de sănătate adecvat crește riscurile pentru sănătatea publică, punând presiune pe bugetul public și resursele guvernamentale. Conform datelor Biroului Național de Statistică (BNS), în 2023, 26,1% dintre tinerii cu vârste între 15 și 24 de ani nu erau angajați și nu urmau niciun program de educație sau formare profesională (categoria NEET). Acest procentaj este de două ori mai mare decât media Uniunii Europene. Disparitățile dintre mediul urban și cel rural sunt evidente – tinerii din sate au acces limitat la oportunități educaționale și economice, fiind mai expuși sărăciei și discriminării în accesul la bunuri și servicii. Accesul la servicii medicale²⁷ de calitate în zonele rurale este deficitar. În unele raioane, asigurarea cu medici de familie este mult sub media națională, cu doar 2,4 medici la 10.000 de locuitori în raionul Cantemir, 2,7 în Hâncești și Leova, și 2,8 în Fălești. În plus, 58% dintre medicii de familie activează în mediul urban, lăsând doar 42% pentru zonele rurale. Această distribuție inegală afectează negativ starea de sănătate a populației rurale și pune presiune suplimentară pe bugetul public și resursele guvernamentale.

Dinamica

Sărăcia în Republica Moldova a fost într-o continuă schimbare în ultimele două decenii, dar în mod constant a fost influențată de factori economici externi și politici interne. După criza economică globală din 2009, sărăcia a scăzut, dar continuă să rămână o problemă, în special în regiunile rurale, unde populația se confruntă cu acces limitat la servicii și oportunități economice viabile. Mijloacele tradiționale de atenuare a sărăciei în Republica Moldova, precum remitențele și

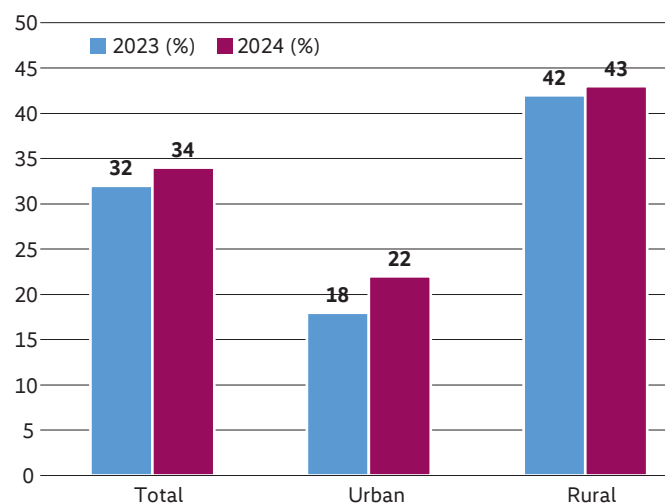
asistența socială, au înregistrat schimbări în ultima perioadă. Conform datelor Băncii Naționale a Moldovei, în anul 2022, valoarea remitențelor a crescut cu 8,3% față de anul precedent, atingând 1,8 miliarde de dolari. Cu toate acestea, în 2023, s-a observat o încetinire a creșterii remitențelor, ceea ce a redus impactul acestora asupra atenuării sărăciei.

În ceea ce privește asistența socială,²⁸ Guvernul Republicii Moldova a inițiat reforma sistemului de asistență socială pentru perioada 2023-2026, având ca obiectiv promovarea și respectarea drepturilor populației vulnerabile. Cu toate acestea, implementarea reformei este în curs, iar efectele sale asupra reducerii sărăciei urmează să fie evaluate în anii următori.

Nivelul redus de participare și ocupare a forței de muncă continuă să reprezinte o provocare majoră în tranziția Republicii Moldova către o strategie eficientă de reducere a sărăciei, axată pe crearea de locuri de muncă. În anul 2024, rata de participare la forța de muncă a populației cu vârsta de 15 ani și peste a fost de 44,5%, în ușoară scădere față de 45,1% înregistrată în 2023. De asemenea, rata de ocupare a fost de 42,7%, față de 43,1% în anul precedent. Deși aceste variații sunt moderate, ele indică stagnarea procesului de integrare pe piața muncii, iar valorile rămân semnificativ sub media țărilor din regiune, unde rata de ocupare depășește 60%. În 2024, BNS a raportat o creștere a numărului de persoane care trăiesc sub pragul sărăciei (33,6% față de 31,6%), iar rata migrației a rămas ridicată, de circa 32% din rândul populației active de muncă, cu vârsta de 20-39 ani.

Fig. 29

Evoluția sărăciei în Republica Moldova (2023-2024)

Sursa: Biroul Național de Statistică

²⁶ Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, https://statistica.gov.md/ro/numarul-populatiei-cu-resedinta-obisnuita-pe-sexe-grupe-de-varsta-si-in-profil-t-9578_61297.html

²⁷ Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, <https://statistica.gov.md/ro/accesul-populatiei-la-serviciile-de-sanatate>

²⁸ Reforma sistemului de asistență socială RESTART, https://social.gov.md/wp-content/uploads/2023/05/Reforma-sistemului-de-asistenta-sociala_FINAL-1.pdf?utm

Factorii

- În anul 2024, Republica Moldova a înregistrat o creștere a inflației, reflectată prin majorarea prețurilor de consum. Conform Biroului Național de Statistică (BNS), în luna decembrie 2024, prețurile medii de consum au crescut cu 1,0% față de luna noiembrie 2024 și cu aproximativ 7,0% comparativ cu luna decembrie 2023. Banca Națională a Moldovei (BNM) a raportat că, în luna decembrie 2024, rata anuală a inflației a fost de 6,97%, depășind ținta inflației de 5,0% $\pm 1,5$ puncte procentuale.
- Aceste date indică o creștere a costului vieții în Republica Moldova în anul 2024, influențată de majorarea prețurilor la produse și servicii esențiale. Cel mai mult a crescut tariful la energia electrică, cu 50,4%.²⁹
- Migrarea masivă a tinerilor din Republica Moldova în căutarea unui trai mai bun a avut un impact semnificativ asupra economiei și asupra pieței forței de muncă.
- Inegalitățile economice și sociale sunt profund înrădăcinate, cu o distribuție inechitabilă a resurselor între urban și rural.
- Sistemul de protecție socială este insuficient și nu reușește să sprijine familiile vulnerabile și pensionarii, ceea ce contribuie la perpetuarea sărăciei.

Anticipări

În perioada următoare, se estimează că sărăcia va rămâne o problemă majoră în Republica Moldova, din cauza ratei ridicate a migrației, a costurilor în continuă creștere și a lipsei unor reforme semnificative în sectorul social. De asemenea, se anticipează că inegalitățile economice vor continua să se adâncească, iar migrarea tinerilor va fi un factor determinant pentru viitorul economic al țării. Un alt aspect important va fi necesitatea revitalizării infrastructurii și a sectorului de sănătate pentru a reduce inegalitățile și a îmbunătăți bunăstarea populației.

Întrebări

1. Ce politici publice ar putea reduce sărăcia în mediul rural?
2. Cum poate fi oprită migrația tinerilor din sate?
3. Ce măsuri pot îmbunătăți accesul la educație și sănătate în zonele rurale?

²⁹ Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, https://statistica.gov.md/ro/indicii-preturilor-de-consum-in-republica-moldova-in-luna-decembrie-2024-si-in-a-9485_61590.html

S2.

Creșterea costurilor de trai

Subiectul

Inflația și creșterea prețurilor la alimente și energie au redus semnificativ puterea de cumpărare a populației, afectând bunăstarea generală și crescând vulnerabilitatea grupurilor sărace.

Descrierea

Costul vieții în Republica Moldova a înregistrat o creștere alarmantă în ultimii ani, pe fondul inflației persistente și a scumpirilor în lanț la produse esențiale. Potrivit datelor Biroului Național de Statistică (BNS), în ianuarie 2025, rata anuală a inflației a fost de 9,1%,³⁰ iar prețurile la alimente au crescut cu 7,4% față de anul precedent.

Printre cele mai afectate categorii de produse se numără legumele (+31%), fructele (+23,2%), ouăle (+15%), precum și uleiul vegetal (+6%). În același timp, facturile la energie s-au majorat considerabil, prețul energiei electrice s-a majorat cu 47% în ianuarie 2024, iar cel al gazului cu 21%.

Această presiune a prețurilor este resimțită mai ales de familiile cu venituri mici, care alocă peste 50% din bugetul

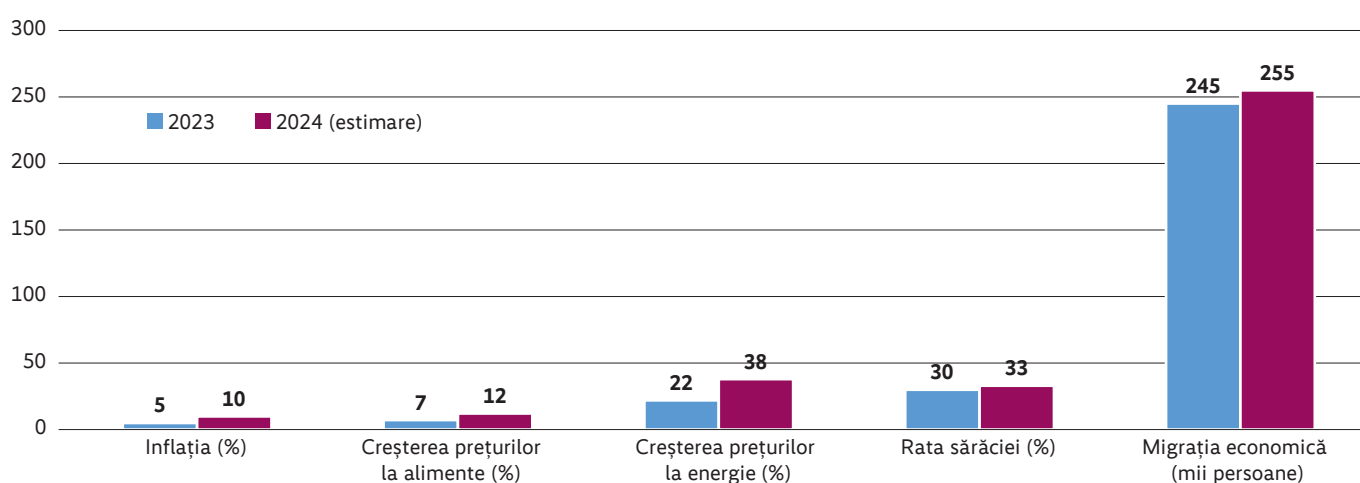
lunar pentru alimente și utilități. Datele arată că salariul mediu brut în Moldova, a fost de 15.024 de lei în anul 2024,³¹ care nu reușește să acopere creșterea rapidă a cheltuielilor. În zonele rurale, unde veniturile sunt mai mici, impactul este și mai sever. De exemplu, gospodăriile urbane au înregistrat un venit mediu de 4.309,0 lei, cu 22,8% mai mare decât media națională, în 2023, în timp ce în mediul rural venitul mediu a fost de 2.985,0 lei, cu 15,0% sub media națională. Or, gospodăriile rurale au alocat 43,0% din cheltuieli pentru alimente, comparativ cu 34,6% în urban.³²

Grupul țintă

- Autoritățile publice centrale și locale, responsabile de elaborarea politicilor economice și sociale;
- Populația, în special categoriile vulnerabile afectate de creșterea costurilor;
- Mediul de afaceri, în special IMM-urile afectate de scăderea puterii de cumpărare;
- Organizațiile internaționale și ONG-urile, care pot sprijini măsuri pentru combaterea sărăciei.

Creșterea costurilor de trai 2023 vs 2024

Fig. 30

Sursa: Biroul Național de Statistică

³⁰ Biroul Național de Statistică, https://statistica.gov.md/index.php/ro/indicii-preturilor-de-consum-in-republica-moldova-in-luna-9485_61651.html

³¹ Biroul Național de Statistică, https://statistica.gov.md/ro/statistic_indicator_details/2

³² Biroul Național de Statistică, https://statistica.gov.md/files/files/publicatii_electronice/Moldova_in_cifre/2022/Moldova_in_cifre_editia_2022.pdf

Impactul

Scumpirea produselor de bază și a energiei afectează profund populația vulnerabilă, cum ar fi pensionarii, familiile monoparentale și muncitorii cu salarii mici. O consecință directă este creșterea ratei sărăciei absolute, care, potrivit ultimelor date ale BNS, în 2023 a fost de 31,6%, cu 0,5 puncte procentuale mai mare față de anul precedent. Deși date exacte cu privire la nivelul sărăciei absolute pentru anul 2024 încă nu există, criza din domeniul energetic cu care se confruntă țara noastră a agravat semnificativ situația.

Un alt efect al acestei crize este creșterea migrației economice. Potrivit Biroului Național de Statistică, din 2014, cea mai mare creștere a migrației din Moldova a fost înregistrată în 2022. Atunci 241 448 de oameni au părăsit țara noastră pentru o perioadă de cel puțin 12 luni.³³ Nu există deocamdată informații pentru 2023 și 2024. Moldovenii au părăsit țara în căutarea unui trai mai bun, fenomen determinat în principal de salariile mici și scumpirea traiului. În plus, mulți tineri aleg să plece definitiv, ceea ce agravează criza demografică și scade forța de muncă activă.

Companiile locale resimt și ele impactul creșterii costurilor, în special IMM-urile din domeniul producției și comerțului, care au fost nevoite să reducă personalul sau să majoreze prețurile, afectând și mai mult consumatorii.

Dinamica

Inflația din Republica Moldova nu este un fenomen izolat, ci face parte dintr-o tendință globală de creștere a prețurilor. Între 2021 și 2023, Moldova a înregistrat cea mai mare rată a inflației din Europa de Est, ajungând la 34,6% în 2022. În ciuda măsurilor adoptate de Banca Națională pentru stabilizarea prețurilor, efectele inflației continuă să fie resimțite.

În 2023, inflația a scăzut la 4,2%, dar prețurile la energie și alimente au continuat să deterioreze nivelul de trai. Situația s-a agravat și din cauza războiului ruso-ucrainean, care a afectat lanțurile de aprovizionare și a dus la creșterea prețurilor la combustibili și cereale.

Factorii

- Inflația ridicată, care erodează puterea de cumpărare;
- Prețurile mari la energie și alimente, generate de factori

interni și externi;

- Salariile mici, care nu țin pasul cu scumpirile;
- Dependența de importuri, în special la produse alimentare și energie;
- Instabilitatea economică regională, care afectează investițiile și creșterea economică.

Anticipări

În următorii ani, se estimează continuarea majorării costurilor, deși într-un ritm mai lent. Prognoza Băncii Naționale indică o inflație medie anuală de 7,3% în 2025 și de 4,7% în 2026, valori mai mari cu 2,4 puncte procentuale și respectiv 0,9 puncte procentuale, față de prognoza anterioară.

Pentru a combate efectele negative asupra populației, Guvernul trebuie să implementeze măsuri urgente, cum ar fi adoptarea unor politici fiscale prudente, prin reducerea deficitului bugetar și creșterea eficienței colectării veniturilor fiscale. De asemenea, este necesar un control mai strict al prețurilor la energie, prin reglementări mai ferme asupra furnizorilor. Un alt pas important este stimularea producției interne, în vederea reducerii dependenței de importuri. Nu în ultimul rând, îmbunătățirea infrastructurii și a lanțurilor de aprovizionare, prin investiții și facilitarea comerțului, poate contribui la reducerea costurilor de transport și distribuție, ajutând astfel la stabilizarea prețurilor. Politici fiscale prudente. Reducerea deficitului bugetar prin controlul cheltuielilor publice și creșterea eficienței colectării veniturilor fiscale

Întrebări

1. Ce strategii guvernamentale sunt pentru îmbunătățirea puterii de cumpărare a cetățenilor, mai ales în zonele rurale unde veniturile sunt semnificativ mai mici?
2. Ce măsuri sunt întreprinse pentru a reduce dependența de importuri și a stabili prețurile la produsele de bază?
3. Cum intenționează statul să sprijine mediul de afaceri pentru a preveni creșterea în lanț a prețurilor și scăderea locurilor de muncă?

³³ Biroul Național de Statistică, https://statistica.gov.md/ro/statistic_indicator_details/34

S3.

Accesul limitat la servicii de sănătate

Subiectul

Mulți cetățeni, în special cei din mediul rural, nu au acces la servicii de sănătate adecvate din cauza costurilor ridicate și a lipsei infrastructurii medicale. Aceasta contribuie la o scădere generală a calității vieții.

Descrierea

Accesul populației la servicii de sănătate este o problemă majoră în Republica Moldova, în special pentru locuitorii din zonele rurale. Potrivit studiului „Accesul populației la serviciile de sănătate” al Biroului Național de Statistică (BNS), în 2021, doar 55,1% dintre locuitorii din mediul rural au beneficiat de servicii medicale în ultimul an, comparativ cu 70,8% dintre cei din mediul urban. Datele BNS relevă că în funcție de mediul de reședință, se constată faptul, că populația din mediul urban în proporție de 12 la sută nu dispune de asigurare medicală, iar în mediul rural 22,5% din populație este în afara sistemului asigurării obligatorii de asistență medicală. Totodată, ponderea persoanelor cu asigurare medicală prin contribuții lunare este de 2 ori mai mare în mediul urban față de rural, iar persoanele asigurate de Guvern sunt reprezentate în proporție de 43,7% și respectiv 53,2% în rural.

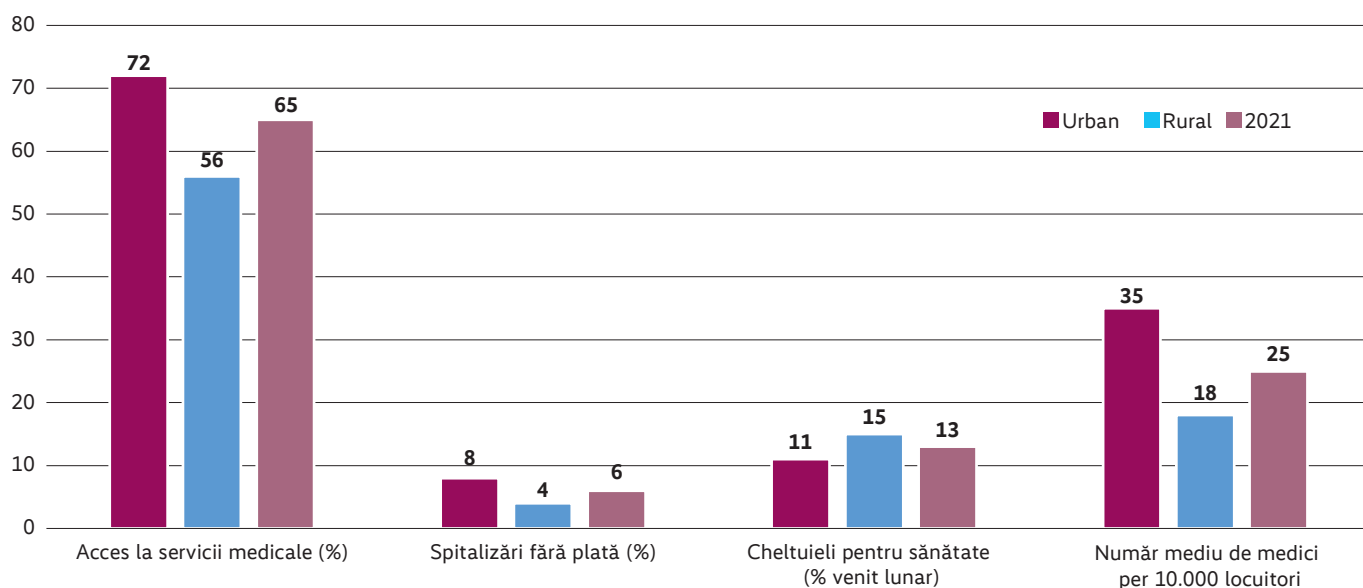
Principalele bariere în accesarea serviciilor medicale sunt costurile ridicate ale serviciilor medicale, chiar și cu polița de asigurare, prețurile ridicate ale medicamentelor, distanțele mari până la unitățile sanitare, numărul redus de specialiști în mediul rural, dar și lipsa asigurării medicale pentru o parte a populației.

Datele BNS³⁴ arată că 19,3% dintre persoanele neasigurate s-au adresat la instituții medicale private, unde tratamentele sunt mai scumpe. Persoanele neasigurate s-au adresat la privat din mai multe motive. În unele cazuri, pacienții nu găsesc specialiști disponibili în instituțiile publice sau trebuie să aștepte perioade îndelungate pentru consultații și tratamente, pe când sectorul privat oferă de obicei un timp de așteptare mai scurt, condiții mai bune și o atenție mai mare acordată pacienților. Totodată, unele tipuri de analize, investigații sau tratamente nu sunt disponibile sau necesită perioade de așteptare îndelungate în sistemul public.

Lipsa opțiunilor gratuite în sectorul public s-a manifestat prin timpi lungi de așteptare, deficit de specialiști și lipsa unor servicii esențiale. În acest context, 48,5% dintre consultațiile private au fost la medici specialiști, pacienții alegând sectorul privat fie din cauza lipsei de acces în spitalele publice, fie din necesitatea unor tratamente mai rapide și

Accesul la servicii medicale urban vs rural (2021)

Fig. 31

Sursa: Biroul Național de Statistică

34 Biroul Național de Statistică, https://statistica.gov.md/files/files/publicatii_electronice/acces_servicii_sanatate/Acces_servicii_sanatate_2022.pdf

mai calitative. De asemenea, 39,1% dintre cei care au accesat servicii private au făcut-o pentru probleme dentare, o categorie de servicii care nu este acoperită complet de asigurarea medicală obligatorie.

În ceea ce privește spitalizările, doar 4% dintre cei care au avut nevoie de internare au reușit să beneficieze de acest serviciu fără a plăti suplimentar, restul raportând costuri suplimentare pentru medicamente și investigații. În mediul urban, un procent mai mare de pacienți (8,1%) au fost spitalizați față de rural (6,9%), iar durata medie a spitalizării a fost mai scurtă în urban (8,3 zile) comparativ cu ruralul (8,6 zile). Pacienții din urban au avut acces mai frecvent la spitale municipale și republicane, unde serviciile sunt mai diversificate, în timp ce cei din rural s-au internat preponderent în spitale raionale, cu resurse limitate. De asemenea, pacienții din urban au ajuns mai des la spital prin ambulanță (33,5%) față de cei din rural (26%), care au fost mai des trimiși de un medic specialist. Costurile spitalizării au fost mai mari pentru pacienții neasigurați, iar o parte semnificativă dintre pacienți, indiferent de mediu, au trebuit să cumpere medicamente și consumabile suplimentare.

Grupul țintă

- Ministerul Sănătății și autoritățile locale, responsabile de dezvoltarea infrastructurii medicale;
- Populația vulnerabilă, în special cei din mediul rural și persoanele fără asigurare medicală;
- Sectorul privat din domeniul sănătății, care poate contribui la îmbunătățirea accesului la servicii;
- Organizațiile internaționale și ONG-urile, care pot sprijini inițiative pentru creșterea accesibilității serviciilor medicale.

Impactul

Lipsa accesului la servicii medicale de calitate contribuie la creșterea incidenței bolilor cronice, afectând 31,1% dintre moldoveni, cu o prevalență mai mare în mediul rural (31,7% față de 30,2% în urban). Cele mai frecvente afecțiuni sunt bolile aparatului circulator (179%), osteo-articulare (76%), endocrine (50%) și digestive (35%). Diagnosticul tardiv al bolilor grave, precum cancerul și afecțiunile cardiovasculare, crește costurile tratamentelor și reduce speranța de viață. 56% din cheltuielile pentru sănătate sunt pentru medicamente, iar 29% pentru consultații, ceea ce pune presiune pe gospodăriile vulnerabile. Accesibilitatea redusă la servicii medicale agravează starea de sănătate a populației, evidențiind necesitatea unor politici eficiente în domeniul sănătății.

Dinamica

Problema accesului la servicii medicale este agravată de scăderea numărului de unități sanitare și de deficitul de personal medical. Între 2015 și 2023, numărul medicilor în zonele rurale a scăzut cu 15%, ceea ce înseamnă că mulți pacienți trebuie să parcurgă distanțe mari pentru a ajunge la un medic specialist.

Pe lângă acest aspect, cheltuielile pentru sănătate au crescut constant. În 2023, gospodăriile au alocat în medie 11% din venitul lunar pentru servicii medicale, comparativ cu 7% în 2015.

Factorii

- Costurile ridicate ale tratamentelor și medicamentelor: Conform datelor Biroului Național de Statistică (BNS), cheltuielile pentru sănătate au o pondere semnificativă în bugetul gospodăriilor. Cheltuielile medii lunare pentru sănătate pe o persoană au fost de 186,3 lei în 2021, însă există diferențe majore între mediul urban (262,2 lei) și rural (136,4 lei).³⁵
- Lipsa infrastructurii medicale în mediul rural.
- Numărul insuficient de medici de familie și specialiști: 39,2% dintre pacienți au primit servicii medicale la oficiile medicilor de familie, iar 56,5% la centrele de sănătate. În mediul urban, 87,6% dintre pacienți s-au adresat la centrele de sănătate, în timp ce în mediul rural, 65% dintre pacienți au apelat la oficiile medicilor de familie, ceea ce indică o lipsă de centre medicale bine dotate în sate.
- Diferențele mari între accesul la servicii în mediul urban și rural: Ponderele celor care nu au acces la servicii medicale este mai mare în rural, unde 78,9% dintre locuitori nu au beneficiat de asistență medicală recentă, comparativ cu 71,6% în urban. De asemenea, cheltuielile pentru transport medical sunt de două ori mai mari în rural (13,2%) față de urban (6,2%).

- Creșterea cheltuielilor personale pentru sănătate: Persoanele neasigurate cheltuie mai mult pentru spitalizare, cu o pondere de 15,5% din cheltuielile totale, comparativ cu doar 4,2% pentru persoanele asigurate. În cazul persoanelor fără asigurare, costul unei internări a fost de 5.552,7 lei, comparativ cu 951,2 lei pentru asigurați.

Anticipări

În următorii ani, dacă nu sunt adoptate măsuri eficiente, accesul la servicii de sănătate va continua să se deterioreze, în special pentru persoanele din mediul rural și categoriile vulnerabile. Prognozele pentru 2025-2026 indică continuarea reducerii numărului de medici în mediul rural, ceea ce va

³⁵ Biroul Național de Statistică, https://statistica.gov.md/files/files/publicatii_electronice/acces_servicii_sanatate/Acces_servicii_sanatate_2022.pdf

amplifica problema lipsei de acces la servicii medicale, creșterea prețurilor pentru medicamente și servicii medicale, afectând populația cu venituri mici și exodul personalului medical către alte țări, ceea ce va accentua criza în sectorul sănătății.

Pentru a evita aceste probleme, Guvernul trebuie să implementeze măsuri urgente, precum extinderea rețelei de centre medicale în zonele rurale și introducerea unor burse și contracte de studii finanțate din bugetul de stat, care să prevadă obligativitatea ca beneficiarii să lucreze timp de 10 ani în sistemul medical din Republica Moldova. De asemenea, este esențială creșterea salariilor medicilor, pentru a reduce migrația acestora în străinătate, precum și compensarea unui număr mai mare de medicamente și servicii medicale destinate categoriilor vulnerabile. Nu în ultimul rând, digitalizarea programărilor și a consultațiilor ar facilita accesul populației la servicii medicale de calitate.

Întrebări

1. Cum intenționează autoritățile să reducă povara financiară a tratamentelor pentru persoanele neasigurate, având în vedere că acestea suportă costuri de spitalizare de până la șapte ori mai mari decât persoanele asigurate?
2. Ce măsuri sunt luate pentru a reduce decalajele dintre mediul urban și rural în ceea ce privește accesul la servicii medicale, având în vedere că majoritatea pacienților din rural depind exclusiv de medicii de familie?
3. Ce face Guvernul pentru a atrage mai multe cadre medicale în spitalele raionale și centrele de sănătate din zonele defavorizate?

S4.

Inegalitățile în distribuția veniturilor

Subiectul

Inegalitățile mari în distribuția veniturilor continuă să afecteze bunăstarea generală a populației. Cei mai bogați cetățeni acumulează o parte disproporționată în raport cu populația care trăiește sub pragul sărăciei.

Descrierea

Distribuția veniturilor în Republica Moldova rămâne la un nivel ridicat al inegalității, reflectând discrepanțe mari între diferitele categorii sociale și regiuni ale țării. Coeficientul Gini, un indicator al inegalității veniturilor, a fost estimat la 0,32 în 2023, indicând o distribuție relativ inechitabilă a resurselor economice.

Potrivit studiului Biroului Național de Statistică³⁶ „Aspecte privind nivelul de trai al populației în Republica Moldova”, cei mai bogați 20% dintre cetățeni cumulează peste 42% din veniturile naționale, în timp ce cei mai săraci 20% trebuie să se descurce cu doar 7% din totalul veniturilor. Aceste discrepanțe sunt accentuate de diferențele dintre mediul urban și rural. În municipiul Chișinău, cheltuielile de consum sunt semnificativ mai mari decât în mediul rural, ceea ce explică parțial diferența de venituri dintre aceste zone. Cheltuielile pentru

locuință, apă, electricitate și gaze reprezintă 14,5% din totalul cheltuielilor în Chișinău, în timp ce în sudul țării acestea ajung la 21,3%, ceea ce indică o povară mai mare a acestor costuri în zonele mai sărace. De asemenea, costurile pentru transport sunt de aproape trei ori mai mari în Chișinău (9,9%) decât în sudul țării (3,4%), reflectând dependența mai mare de transportul public și privat în capitală. Aceste diferențe contribuie la presiunea financiară mai mare asupra locuitorilor urbani, chiar dacă aceștia au venituri mai ridicate.

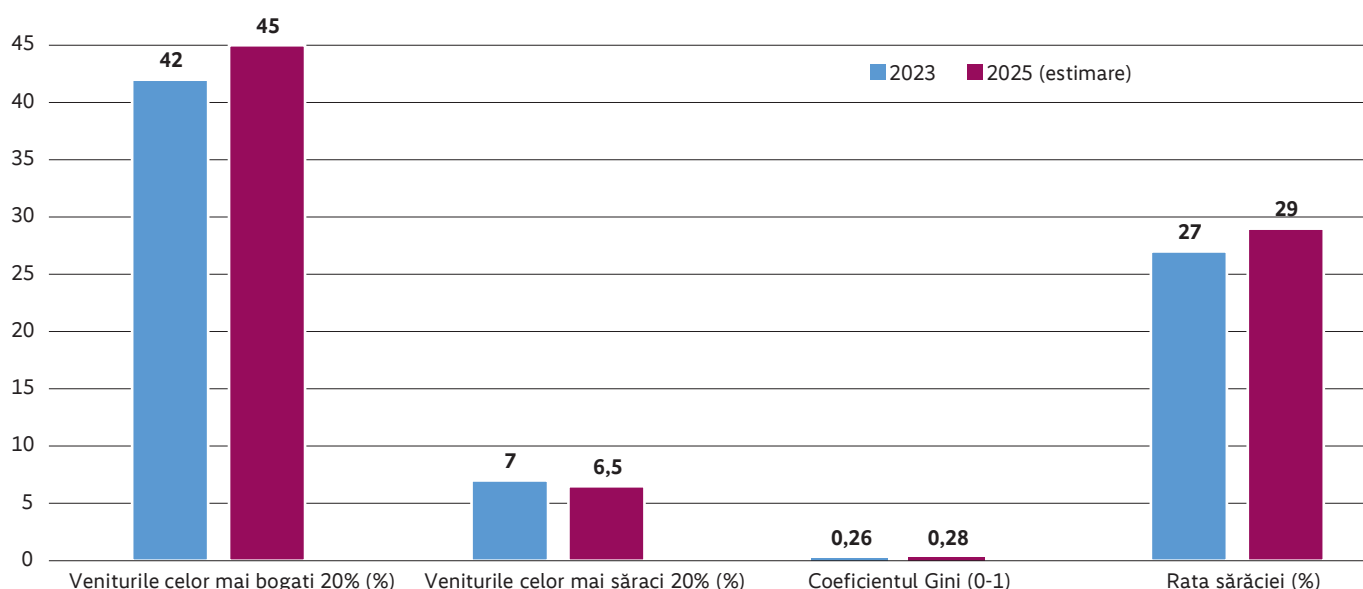
În mediul rural, veniturile din activitatea salarială reprezintă doar 41% din total, restul provenind din prestări sociale (25%), activități agricole și remitențe. În schimb, în mediul urban, salariile constituie peste 62% din venitul total. Un alt aspect important este dependența multor gospodării de remitențe. Transferurile de bani din străinătate reprezintă aproximativ 10% din venitul lunar mediu al populației, iar în unele regiuni acest procent este chiar mai mare, ceea ce face ca o parte semnificativă a cetățenilor să fie vulnerabili la fluctuațiile economice internaționale.

Grupul țintă

→ Guvernul și autoritățile economice, responsabile de elaborarea politicilor de reducere a inegalităților;

Accesul la servicii medicale urban vs rural (2021)

Fig. 32

Sursa: Biroul Național de Statistică

³⁶ Biroul Național de Statistică, https://statistica.gov.md/files/files/publicatii_electronice/aspecte_nivelul_trai/Publicatia_CBGC_editia_2024.pdf

- Populația cu venituri mici, afectată direct de distribuția inechitabilă a resurselor;
- Mediul de afaceri, care trebuie să contribuie la creșterea salariilor și la reducerea muncii informale;
- Organizațiile internaționale și ONG-urile, care pot oferi sprijin financiar și tehnic pentru politici sociale mai eficiente.

Impactul

Inegalitățile economice contribuie la extinderea fenomenului sărăciei și la scăderea calității vieții pentru o mare parte a populației. În 2023, rata sărăciei a ajuns la 27%, afectând în mod disproporționat gospodăriile cu copii și persoanele în vârstă, categoriile cele mai vulnerabile din punct de vedere economic.

Această situație are multiple consecințe sociale și economice, printre care accesul limitat la servicii de sănătate și educație pentru populația defavorizată, accentuarea migrației populației, invocând salariile mici și lipsa oportunităților de angajare. De asemenea, disparitățile regionale devin tot mai pronunțate, cu decalaje majore între Chișinău și restul țării, iar extinderea economiei informale determină tot mai mulți cetățeni să accepte locuri de muncă precare și slab remunerate.

Dinamica

În ultimii ani, inegalitățile economice din Republica Moldova au crescut, în ciuda unor măsuri guvernamentale de combatere a sărăciei cum ar fi creșterea valorii pensiilor și a prestațiilor sociale³⁷. În 2023, prestațiile sociale au reprezentat 20,7% din veniturile disponibile ale populației, din care 16,5% au fost pensii; majorarea salariului minim și ajustarea salariilor în sectorul public, pentru a reduce decalajele de venituri; extinderea programelor de asistență socială, cu un accent pe gospodăriile cu copii și persoanele în vârstă, cele mai afectate de sărăcie și subvenționarea unor servicii de bază, inclusiv pentru încălzire și energie electrică, în contextul creșterii prețurilor. Între 2019 și 2023, coeficientul Gini a crescut de la 0,29 la 0,3, ceea ce indică o creștere a diferențelor de venit.

Creșterea prețurilor la alimente și energie în ultimii doi ani a afectat mai grav gospodăriile cu venituri mici. În 2023, costurile de trai au crescut cu 12%³⁸, depășind ritmul de creștere al salariilor, ceea ce a dus la o scădere a puterii de cumpărare.

Factorii

- Disparitățile regionale mari, cu venituri mult mai mari în Chișinău față de restul țării;
- Dependența de remitențe, care nu sunt o sursă stabilă de venit pe termen lung;
- Ponderea ridicată a economiei informale, unde salariile sunt mici și nesigure;
- Accesul redus la educație și calificări profesionale pentru persoanele din mediul rural;
- Lipsa unor politici eficiente de redistribuire a veniturilor.

Anticipări

Dacă nu sunt luate măsuri concrete, inegalitățile economice vor continua să se adâncească, afectând stabilitatea socială și economică a țării. Prognoza pentru 2025 indică o posibilă creștere a coeficientului Gini la 0,34, ceea ce ar accentua decalajele sociale.

Pentru a reduce aceste inegalități, Guvernul trebuie să implementeze măsuri precum creșterea salariului minim și ajustarea pensiilor pentru a compensa efectele inflației, reducerea taxelor pentru categoriile cu venituri mici și aplicarea unor taxe mai mari pentru veniturile ridicate. De asemenea, sunt necesare investiții în infrastructura economică a zonelor rurale, cu scopul de a reduce decalajele față de mediul urban, precum și creșterea accesului la educație și formare profesională, pentru a îmbunătăți oportunitățile economice ale persoanelor cu venituri reduse. În absența acestor intervenții, polarizarea economică va continua să se accentueze, iar tot mai mulți moldoveni vor alege să emigreze în căutarea unui trai mai bun.

Întrebări

1. Ce măsuri suplimentare are în vedere Guvernul pentru a reduce decalajele de venituri, având în vedere că coeficientul Gini a crescut la 0,3356 în 2023?
2. Cum intenționează autoritățile să îmbunătățească eficiența programelor de asistență socială, astfel încât acestea să sprijine mai eficient categoriile vulnerabile și să reducă dependența de ajutoarele sociale?
3. Cum va fi stimulată creșterea veniturilor pentru categoriile sociale cu cele mai mici salarii, astfel încât reducerea inegalităților să nu depindă doar de transferurile sociale?

³⁷ Biroul Național de Statistică, https://statistica.gov.md/files/files/publicatii_electronice/aspecte_nivelul_trai/Publicatia_CBGC_editia_2024.pdf

³⁸ Biroul Național de Statistică, https://statistica.gov.md/ro/veniturile-si-cheltuielile-populatiei-in-anul-2023-9442_61079.html

S5.

Rata ridicată a șomajului în rândul tinerilor

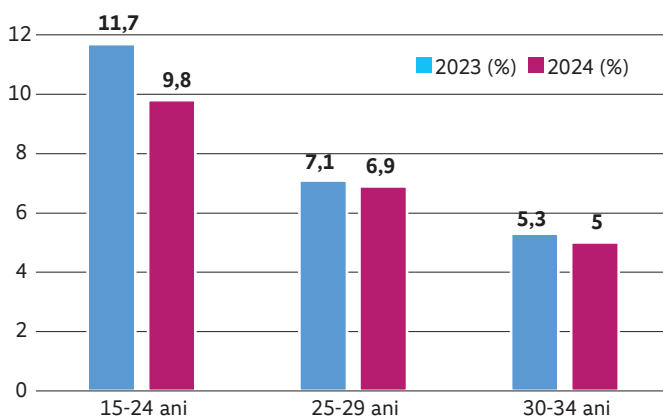
Subiectul

Republica Moldova se confruntă cu o problemă majoră în ceea ce privește rata ridicată a șomajului în rândul tinerilor. Acest lucru afectează dezvoltarea economică și stabilitatea socială a țării. Potrivit Biroului Național de Statistică (BNS), rata șomajului în rândul tinerilor cu vârste între 15 și 24 de ani rămâne una ridicată.³⁹ Lipsa oportunităților de angajare, salariile reduse, migrația masivă și accesul limitat la formare profesională sunt doar câțiva dintre factorii care determină această situație. Mulți tineri nu doar că nu reușesc să își găsească un loc de muncă, dar nici nu sunt încadrați într-un program de educație sau formare profesională, făcând parte din categoria NEET (tineri în afara sistemelor de educație, ocupare sau formare)⁴⁰.

Descrierea

Conform datelor BNS pentru trimestrul IV din 2024, rata șomajului în rândul tinerilor (15-24 ani) a fost de 17,6%, un nivel mai mare decât media națională de 4,3%. Mai mult decât atât, categoria NEET, adică tinerii care nu sunt angajați și nu urmează studii sau cursuri de formare, a ajuns la 25,6% din totalul tinerilor, ceea ce înseamnă că unul din patru nu au nicio activitate. Problema șomajului este mai gravă în mediul rural unde rata șomajului a fost de 19,5% și unde oportunitățile de angajare sunt și mai limitate. În zonele urbane, tinerii au mai multe șanse de a găsi un loc de muncă datorită prezenței unui sector economic mai diversificat.

Rata șomajului în rândul tinerilor 2023 vs 2024, %

Sursa: Biroul Național de Statistică

Grupul țintă

- Tinerii cu vârsta între 15 și 34 de ani: Aceștia sunt direct afectați de șomajul ridicat și de lipsa oportunităților de angajare.
- Autoritățile publice: Ministerele și agențiile guvernamentale responsabile de politici de ocupare, educație și tineret care trebuie să elaboreze și să implementeze strategii eficiente pentru integrarea tinerilor pe piața muncii.
- Angajatorii: Sectorul privat și public care trebuie să colaboreze pentru a crea oportunități de angajare și programe de formare pentru tineri.
- Instituțiile de învățământ: Acestea trebuie să adapteze curricula și să dezvolte parteneriate cu mediul de afaceri pentru a asigura că tinerii dobândesc competențele cerute pe piața muncii.

Impactul

Rata ridicată a șomajului în rândul tinerilor are multiple consecințe negative. Este vorba de migrația acestora în străinătate, lipsa oportunităților de angajare determină mulți tineri să caute locuri de muncă în străinătate, ceea ce duce la pierderea capitalului uman și la scăderea potențialului de dezvoltare economică a țării. Datele BNS relevă că în distribuția după categorii a tinerilor NEET din grupele de vârstă 15-29 ani și 15-34 ani, în funcție de motivul pentru care persoana nu lucrează sau nu studiază/nu învață, predomină persoanele care îngrijesc de familie, cu o pondere de 38,1% și, respectiv, 38,6%. Totodată, la grupa de vârstă 15-24 ani marea majoritate o formează categoria de tinerii care au un loc de muncă peste hotare sau care intenționează să plece la lucru peste hotare. Odată cu înaintarea în vârstă procentul acestora în totalul tinerilor descrește nesemnificativ: 30,0% la tinerii de 15-24 ani, 29,3% la cei de 15-29 ani și 29,9% – la tinerii de 15-34 ani. Migrația tinerilor crește dependența gospodăriilor de remitențe, ceea ce poate crea vulnerabilități economice în cazul fluctuațiilor economice globale, pierderea competențelor. Or, perioadele îndelungate de șomaj pot duce la deprecierea competențelor profesionale ale tinerilor, reducându-le șansele de angajare în viitor. Totodată, șomajul ridicat în rândul tinerilor

39 Biroul Național de Statistică, https://statistica.gov.md/ro/forta-de-munca-ocuparea-si-somajul-in-trimestrul-iv-9430_61685.html

40 Biroul Național de Statistică, https://statistica.gov.md/ro/tinerii-neet-in-trimestrul-iv-2024-9430_61705.html

poate duce la creșterea ratei criminalității, a problemelor de sănătate mintală și a altor fenomene sociale negative.

Dinamica

În ultimii ani, rata șomajului în rândul tinerilor a înregistrat fluctuații. De exemplu, în trimestrul II al anului 2023, rata șomajului pentru tinerii de 15-24 de ani a fost de 11,3%, iar în trimestrul I al anului 2024, aceasta a scăzut la 6,6%. Totuși, aceste variații pot fi influențate de factori sezonieri și de metodologiile de colectare a datelor.

Pe termen lung, tendința generală indică o provocare persistentă în integrarea tinerilor pe piața muncii, în special pentru cei cu niveluri scăzute de educație sau competențe nealiniate cerințelor actuale ale angajatorilor.

Factorii

- Sistemul educațional este adesea deconectat de cerințele pieței muncii, iar colaborarea între instituțiile de învățământ și sectorul privat este slab dezvoltată, ceea ce face ca absolvenții să nu fie pregătiți pentru locurile de muncă existente.
- Republica Moldova are un sector industrial și de producție redus, ceea ce limitează oportunitățile de angajare pentru tineri. Preponderent, tinerii optează pentru facultățile de drept, economie și limbii străine.
- Mulți tineri preferă să urmeze studii universitare în loc să opteze pentru școli de meserii, ceea ce duce la un deficit de muncitori calificați în domenii tehnice.

Anticipări

Dacă nu sunt implementate măsuri eficiente pentru integrarea tinerilor pe piața muncii, șomajul în rândul acestora ar putea continua să fie o problemă majoră, cu efecte negative pe termen lung. Pe baza tendințelor actuale și a estimărilor economice, se anticipează creșterea continuă a ratei șomajului în rândul tinerilor fără studii superioare. În lipsa unor programe eficiente de formare profesională și reconversie, tinerii cu studii medii sau inferioare vor avea dificultăți și mai mari în găsirea unui loc de muncă stabil.

Totodată, estimările arată că până la sfârșitul anului 2025, rata șomajului pentru tinerii de 15-24 de ani ar putea ajunge la 20%, dacă nu se iau măsuri pentru a crea locuri de muncă adaptate nevoilor lor.

Întrebări

1. Cum se va adapta sistemul educațional pentru a răspunde mai bine cerințelor pieței muncii și pentru a crește angajarea tinerilor?
2. Ce programe specifice sunt prevăzute pentru sprijinirea tinerilor NEET (tineri în afara sistemelor de educație, ocupare sau formare)?
3. Ce soluții are Guvernul pentru a reduce discrepanțele dintre mediul urban și cel rural în ceea ce privește accesul tinerilor la oportunități de muncă și educație?

S6.

Migrația forței de muncă

Subiectul

Migrația forței de muncă a devenit una dintre cele mai pre-sante probleme cu care se confruntă Republica Moldova. Un număr mare de cetățeni aleg să părăsească țara în căutarea unor oportunități economice mai bune, lăsând în urmă familii vulnerabile și contribuind la dezechilibre economice. Această tendință are efecte negative asupra pieței muncii, economiei și structurilor demografice ale țării.

Descrierea

Migrația forței de muncă în Republica Moldova este determinată de mai mulți factori interconectați. Conform datelor oficiale, aproximativ un milion de cetățeni⁴¹ moldoveni muncesc în străinătate, ceea ce înseamnă că peste 30% din populația activă este angajată în afara țării. În plus, fiecare an, aproximativ 100.000 de moldoveni pleacă temporar pentru muncă sezonieră.

Unul dintre principalii factori ai acestui exod este nivelul scăzut al salariilor. Conform unui sondaj realizat în anul 2024 de CBS Research pentru IDIS „Viitorul”, 63% dintre moldoveni consideră că un salariu mai mare de 15.000⁴² lei este necesar pentru a rămâne în țară, față de doar 37,7% în 2021.

Această creștere așteptată a salariilor reflectă o nemulțumire crescândă față de nivelul de trai din Republica Moldova.

În plus, diferențele salariale între regiunile țării determină o migrație internă intensă, mai ales în capitala Chișinău, unde salariile sunt de două ori mai mari decât în alte raioane. Totodată, lipsa infrastructurii dezvoltate în mediul rural, cum ar fi drumurile, locurile de muncă stabile și oportunitățile educaționale, forțează oamenii să caute alternative în afara țării.

Grupul țintă

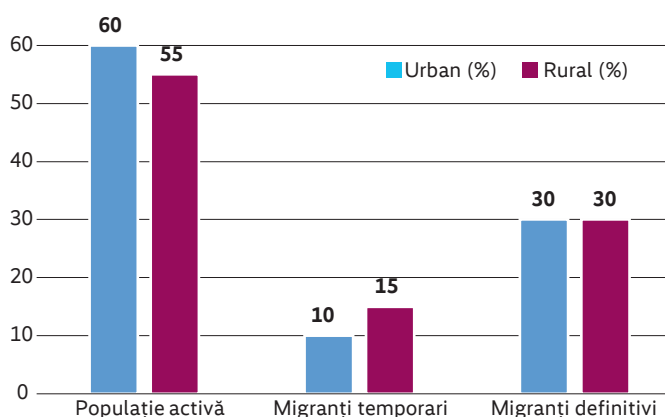
- Tinerii și absolvenții, care sunt cei mai predispuși să emigreze;
- Angajatorii locali, care se confruntă cu o lipsă acută de forță de muncă;
- Autoritățile statului, responsabile de implementarea măsurilor pentru reducerea migrației;
- Familiile afectate de migrație, care depind de remitențe pentru supraviețuire.

Impactul

Migrația masivă a forței de muncă are consecințe economice și sociale semnificative. Din punct de vedere economic, se constată un deficit acut de lucrători calificați în domenii esențiale precum sănătatea, educația și IT-ul. Emigrarea specialiștilor din aceste sectoare a condus la o lipsă de personal calificat, afectând calitatea și disponibilitatea serviciilor publice. De exemplu, în anul 2017, aproximativ 30% din potențialul uman al țării era implicat în migrația de muncă.⁴³ Un alt efect important este creșterea dependenței economice de remitențe, care constituie în prezent 14% din PIB, menținând Republica Moldova în topul statelor dependente de acest tip de venit.⁴⁴ Totodată, migrația a contribuit la scăderea investițiilor în sectoarele productive, din cauza lipsei acute de forță de muncă. În anul 2022, rata de ocupare a forței de muncă în Republica Moldova a fost de aproximativ 42%, semnificativ sub media de 60%

Migrația forței de muncă urban vs rural în Republica Moldova 2021

Fig. 34

Sursa: Biroul Național de Statistică

⁴¹ Profilul Migrațional Extins al RM, Ministerul Afacerilor Interne, https://igm.gov.md/wp-content/uploads/2024/04/PME_RM_2017-2021.pdf

⁴² Sondaj IDIS „Viitorul”, <http://www.viitorul.org/ro/content/sondaj-așteptările-salariale-ale-moldovenilor-sunt-aproape-de- ceea-ce-real-se-plătește-in>

⁴³ ANOFM, notă analitică. https://anofm.md/files/elfinder/Nota%20analitica_final_2%20%281%29.pdf

⁴⁴ Impactul proceselor migraționale asupra pieții forței de muncă din Republica Moldova, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/125-139_1.pdf

înregistrată în alte țări din regiune. Această realitate reflectă o disponibilitate redusă a forței de muncă și afectează negativ atractivitatea țării pentru investiții.⁴⁵

Migrația forței de muncă are și efecte sociale profunde. Unul dintre cele mai vizibile este depopularea satelor și dispariția treptată a comunităților rurale. În anul 2024, 53,6% din populația țării (1.287.500 de persoane) locuia în mediul rural, în scădere față de 61,5% în 2014⁴⁶, ceea ce reflectă un exod constant către orașe sau peste hotare. Un alt impact major este creșterea numărului de copii care cresc fără părinți, fapt ce le afectează dezvoltarea emoțională și educațională. La sfârșitul anului 2023, în Republica Moldova erau înregistrați 33.830 de copii separați de părinți, dintre care aproape 30.000 aveau părinții plecați la muncă în străinătate. Majoritatea acestor copii (70%) trăiesc în mediul rural, iar mai puțin de jumătate beneficiază de custodie legală. În același timp, se înregistrează un proces accelerat de îmbătrânire a populației – fiecare a patra persoană din Republica Moldova are peste 60 de ani,⁴⁷ ceea ce pune presiune suplimentară asupra sistemelor de asistență socială și sănătate.

Migrația forței de muncă are un impact considerabil asupra pieței muncii, contribuind la creșterea deficitului de muncitori calificați și la diminuarea forței de muncă tineri disponibile pe piață. În lipsa resurselor umane autohtone, apare necesitatea importului de forță de muncă străină pentru a acoperi golurile tot mai evidente din diverse sectoare economice. În plus, plecarea lucrătorilor specializați afectează direct productivitatea, diminuând capacitatea de dezvoltare și competitivitate a economiei naționale.

Dinamica

Începând cu anul 2010, migrația forței de muncă a fost într-o continuă creștere, atingând un vârf după criza financiară din 2015 și pandemia COVID-19. În anul 2022, aproximativ 63.500 de moldoveni au plecat peste hotare, principalele cauze fiind instabilitatea economică și efectele războiului ruso-ucrainean.

Între anii 2010 și 2023, peste 477.900 de cetățeni au emigrat definitiv, fenomen care continuă să ia amploare și în prezent. Tendințele actuale sugerează că migrația nu va încetini fără măsuri concrete de intervenție.

Factorii

- Salarii mici, care nu oferă un nivel de trai decent;
- Infrastructură slab dezvoltată, mai ales în mediul rural;
- Oportunități limitate de angajare, în special pentru tineri;
- Instabilitate economică și incertitudine politică, care descurajează investițiile.

Anticipări

Dacă nu se implementează reforme eficiente pentru reducerea migrației, Republica Moldova se va confrunta cu efecte negative severe. Este vorba de îmbătrânirea accelerată a populației, ceea ce va afecta sustenabilitatea sistemului de pensii, creșterea ratei de depopulare a zonelor rurale, ducând la un declin economic accentuat, pierderea capitalului uman, în special în sectoare strategice precum educația și sănătatea și o economie tot mai dependentă de remitențe, fără o bază industrială și productivă puternică.

Pentru a combate aceste riscuri, autoritățile trebuie să implementeze măsuri urgente, inclusiv ce vizează crearea unor locuri de muncă mai bine plătite și competitive cu cele din UE, sprijinirea antreprenoriatului și a startup-urilor, pentru a genera noi oportunități economice, facilități pentru reintegrarea migranților reveniți, oferindu-le sprijin economic și social, investiții în infrastructură, pentru a reduce decalajele între mediul rural și urban și reformarea domeniului educației, pentru a corela competențele absolvenților cu cerințele pieței muncii.

Întrebări

1. Ce politici concrete are Guvernul pentru a stopa depopularea satelor cauzată de migrația masivă a forței de muncă?
2. Cum intenționează autoritățile să sprijine angajatorii locali pentru a oferi salarii competitive și condiții de muncă atractive, astfel încât moldovenii să nu fie nevoiți să plece în străinătate?
3. Cum intenționează autoritățile să sprijine angajatorii locali pentru a oferi salarii competitive și condiții de muncă atractive, astfel încât moldovenii să nu fie nevoiți să plece în străinătate?

⁴⁵ Raport de Stare a Țării 2023, https://library.fes.de/pdf-files/bueros/moldau/20197/2023_raportul.pdf

⁴⁶ Rezultatele preliminare ale Recensământului Populației și Locuințelor 2024, Biroul Național de Statistică, https://statistica.gov.md/ro/rezultatele-preliminare-ale-recensam-antului-populatiei-si-locuintelor-2024-10077_61626.html

⁴⁷ Vârșnicii în Republica Moldova în anul 2023, Biroul Național de Statistică, https://statistica.gov.md/ro/varșnicii-in-republica-moldova-in-anul-2023-9578_61476.html

S7.

Pensiile insuficiente

Subiectul

Pensionarii din Republica Moldova se confruntă cu dificultăți majore în asigurarea unui trai decent, deoarece pensiile sunt insuficiente pentru a acoperi costurile de bază, cum ar fi alimentele și medicamentele.

Descrierea

În anul 2023, potrivit datelor Biroului Național de Statistică, valoarea medie a minimului de existență pentru pensionari a fost de 2403,9 lei, înregistrând o creștere de 9,6% față de anul precedent. Acest minim de existență variază însă în funcție de mediul de reședință: pentru pensionarii din orașele mari, valoarea a fost de 2723,3 lei; pentru cei din orașele mai mici – 2419,2 lei; iar pentru pensionarii din mediul rural – 2279,9 lei.

Mărimea medie a pensiei pentru limită de vârstă la 1 ianuarie 2023 a fost de 3164,9 lei, în creștere cu 21,9% față de anul precedent. Aceasta acoperă valoarea minimului de existență pentru pensionari în proporție de 131,6%. Cuantumul pensiei minime pentru limită de vârstă la aceeași dată a fost de 2620,6 lei, acoperind minimul de existență în proporție de 109,0%.

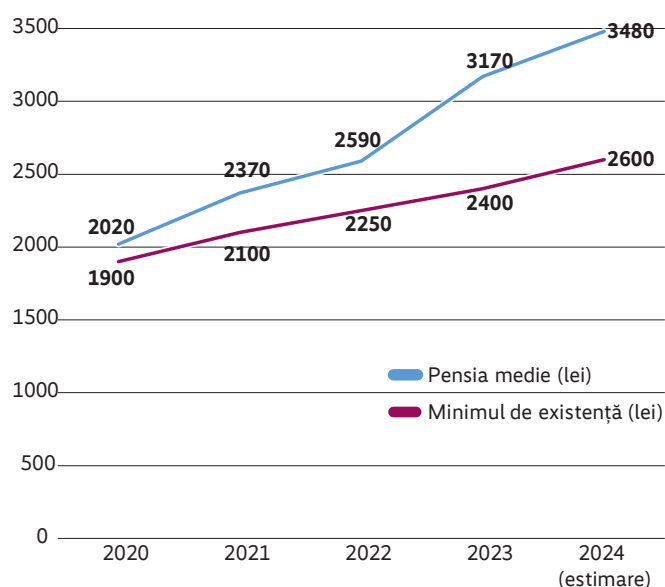
Pensionarii din Republica Moldova se confruntă cu dificultăți economice, în special în mediul rural,⁴⁸ unde venitul mediu lunar este mai mic (4.002 lei față de 5.498 lei în urban) și accesul la utilități și servicii este limitat. Minimul de existență pentru vârstnici variază și este mai ridicat în orașe (2.723 lei) decât în sate (2.279 lei), iar pensia medie de 3.683 lei abia acoperă necesitățile de bază. Povara costurilor pentru medicamente și alimente rămâne ridicată, în timp ce raportul dintre salariați și pensionari (1,2 la 1) pune presiune pe bugetul asigurărilor sociale. În plus, doar 11,6% dintre pensionarii din urban și 5,2% din rural își consideră nivelul de trai ca fiind bun sau foarte bun. Acest lucru arată inegalitățile și vulnerabilitățile sociale ale populației vârstnice.

Grupul țintă

- Pensionarii: Persoanele în vârstă care depind de pensii pentru supraviețuire.
- Guvernul și autoritățile publice: Instituțiile responsabile de politicile sociale și de asigurarea unui nivel de trai adecvat pentru cetățeni.
- Organizațiile non-guvernamentale: Entități care oferă suport și advocacy pentru drepturile pensionarilor.

Evoluția pensiei medii și a minimului de existență

Fig. 35

Sursa: Biroul Național de Statistică

Impactul

În Republica Moldova, costul vieții și situația financiară a pensionarilor variază între mediul urban și cel rural, influențând nivelul de trai al acestora. La 1 ianuarie 2024, pensia medie pentru limită de vârstă a fost de 3.683,7 lei, acoperind minimul de existență în proporție de 153,2%. Totuși, această acoperire diferă între sectoare: sectorul agricol–110,0% și sectorul non-agricol–171,5%. Gospodăriile cu vârstnici au avut un venit mediu lunar de 4.515,4 lei pe persoană, cu diferențe între mediul urban și rural: urban – 5.498,6 lei/persoană și rural– 4.002,2 lei/persoană. Prestațiile sociale reprezintă principala sursă de venit pentru gospodăriile formate numai din vârstnici, contribuind cu 94,4% la venitul total. În condițiile în care cea mai mare pondere a veniturilor vârstnicilor sunt prestațiile sociale, aceasta îi face vulnerabili la șocurile de prețuri și la acoperirea necesităților.

48 Biroul Național de Statistică, https://statistica.gov.md/index.php/ro/varstnicii-in-republica-moldova-in-anul-2023-9578_61476.html

Dinamica

Deși pensiile din Republica Moldova au înregistrat creșteri nominale în ultimii ani, inflația⁴⁹ și creșterea costului vieții au diminuat puterea de cumpărare a pensionarilor. De exemplu, în luna decembrie 2024, rata anuală a inflației a fost de 6,97%, conform datelor Băncii Naționale a Moldovei. Această inflație a afectat în special prețurile la produse alimentare și servicii esențiale, ceea ce a crescut povara financiară asupra pensionarilor.

Factorii

- Creșterea continuă a prețurilor la produse alimentare, bunuri și servicii scade treptat valoarea reală a pensiilor primite;
- Cheltuielile legate de sănătate și medicamente reprezintă adesea o presiune financiară greu de suportat pentru vârstnici;
- Pensionarii din sate primesc, în general, pensii mai reduse, iar cheltuielile lor zilnice sunt mai mari în raport cu veniturile disponibile.

Anticipări

Fără intervenții din partea autorităților, situația pensionarilor ar putea să se deterioreze în continuare, crescând rata sărăciei în rândul acestora și amplificând inegalitățile sociale.

Este esențial ca autoritățile să implementeze politici care să asigure pensii adecvate și să reducă costurile esențiale, precum cele pentru medicamente, pentru a îmbunătăți calitatea vieții pensionarilor.

Întrebări

1. Cum ar urma să fie rezolvată problema deficitului sistemului de pensii, în condițiile în care raportul dintre salariați și pensionari este de doar 1,2 la 1?
2. Ce măsuri ar urma să fie implementate pentru a asigura echitatea sistemului de pensii între pensionarii din mediul urban și cei din mediul rural?
3. Cum are de gând statul să soluționeze problema deficitului Bugetului Asigurărilor Sociale, în condițiile în care anual acesta se adâncește: numărul pensionarilor crește, iar al angajaților rămâne practic neschimbat?

⁴⁹ Banca Națională a Moldovei, <https://www.bnm.md/ro/content/rata-inflatiei-0>

S8.

Condiții de locuire precare

Subiectul

Multe familii sărace locuiesc în condiții insalubre, fără acces la utilități de bază precum apă curentă, canalizare și încălzire adecvată.

Descrierea

Condițiile de locuire din Republica Moldova variază între mediul urban și cel rural, fiind influențate de factori socio-economici, demografici și de infrastructură. Deși în ultimii ani autoritățile au făcut pași pentru îmbunătățirea accesului la utilități și pentru modernizarea fondului locativ, rămân în continuare probleme care afectează calitatea vieții unei părți semnificative a populației.

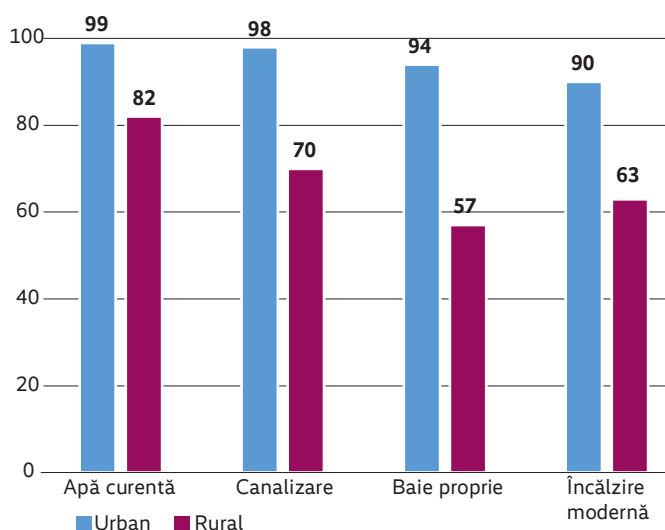
La condițiile de locuire precare contribuie starea clădirilor.⁵⁰ O mare parte dintre acestea, în special în mediul rural, sunt învechite și necesită reparații sau consolidări structurale. În orașe, blocurile construite în perioada sovietică prezintă probleme legate de izolația termică, infiltrații și instalații sanitare depășite. Lipsa investițiilor private în renovare sau reabilitare energetică agravează aceste deficiențe.

Un alt element al stării precare de locuire o constituie și faptul că doar o parte din gospodăriile din zonele rurale au acces la apă curentă, canalizare și sisteme de încălzire moderne. O proporție semnificativă a populației continuă să se bazeze pe sobe cu lemne sau cărbune, ceea ce generează costuri ridicate pentru încălzire și probleme de mediu, precum poluarea aerului.⁵¹

În mediul rural, lipsa rețelelor de apă și canalizare adecvate reprezintă un factor major de risc pentru sănătatea populației. O parte din gospodării continuă să folosească fântâni necorespunzătoare, cu apă potențial contaminată.⁵² În mediul urban, deficiențele de infrastructură se manifestă prin pierderi mari în rețea și probleme legate de calitatea apei furnizate. Potrivit Biroului Național de Statistică (BNS)⁵³, în 2023, 99,1% dintre gospodăriile urbane aveau acces la apeduct, comparativ cu doar 81,1% dintre gospodăriile rurale; 98,1% dintre gospodăriile urbane erau racordate la un sistem de canalizare, față de doar 69,7% în mediul rural. În același timp, 93,6% dintre gospodăriile urbane au baie proprie în casă, comparativ cu 56,6% dintre cele rurale. În mediul urban, 90,2% dintre locuințe sunt echipate cu sisteme moderne de încălzire, în timp ce în mediul rural această proporție scade la 62,3%. Aceste discrepanțe subliniază nivelul ridicat de inegalitate în condițiile de trai, în special în zonele rurale, unde accesul la utilități moderne rămâne o problemă critică.

Accesul la utilități urban vs rural (%)

Fig. 36

Sursa: Biroul Național de Statistică

Grupul țintă

- Populația rurală și categoriile vulnerabile, cele mai afectate de lipsa accesului la servicii esențiale;
- Autoritățile locale și centrale, responsabile de dezvoltarea infrastructurii;
- Organizațiile internaționale și ONG-urile, care pot oferi sprijin pentru proiecte de îmbunătățire a condițiilor de locuire.

Impactul

Condițiile de locuire precare în Republica Moldova afectează sănătatea și bunăstarea populației, în special în mediul rural.

⁵⁰ Raport Pentru Habitat III, Republica Moldova, https://habitat3.org/wp-content/uploads/Raport_Habitat_III__ro.pdf

⁵¹ Raport privind evaluarea sărăciei energetice și mecanismelor de susținere în Republica Moldova, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-09/sarac_Raport_Sar_ENER_UNDP-MD_var-ROM_14-09-2022_final_CORECTAT.pdf?utm_source=chatgpt.com

⁵² Banca Mondială, Securitatea alimentării cu apă și perspective pentru viitor, https://thedocs.worldbank.org/en/doc/7bf12b95f10a3daf7b570718b2100e15-0080012021/related/MEU-Water-Special-Note-May-2021-FINAL-rom-Copy.pdf?utm_source=chatgpt.com

⁵³ Biroul Național de Statistică, https://statistica.gov.md/index.php/ro/activitatea-sistemelor-publice-de-alimentare-cu-apa-si-de-9780_61263.html

Lipsa accesului la apă curentă și canalizare favorizează răspândirea bolilor infecțioase și afectează igiena personală. Or, în 2023⁵⁴, doar 9,7% dintre localități aveau acces la sisteme publice de canalizare, cu o discrepanță majoră între mediul urban și cel rural: 51 de orașe și municipii față de 92 de localități rurale. În ceea ce privește alimentarea cu apă, 967 de localități erau conectate la sistemele publice în 2023, însă accesul rămâne limitat în zonele rurale. Această lipsă de infrastructură modernă determină multe familii să aloce o parte semnificativă din buget pentru alternative costisitoare de încălzire și aprovizionare cu apă, afectând în special gospodăriile vulnerabile. De asemenea, inegalitățile de venit și reședința influențează accesul la aceste servicii esențiale, majoritatea gospodăriilor sărace trăind în zonele rurale.

Dinamica

În ultimii ani, au existat anumite îmbunătățiri în accesul la utilități, dar discrepanțele dintre urban și rural rămân semnificative. De exemplu, între 2018 și 2023 accesul la apă curentă în mediul rural a crescut de la 75,3% la 81,1%, dar rămâne mult sub nivelul urban. Conectarea la canalizare a avansat doar cu 4,5 puncte procentuale în mediul rural, în timp ce în orașe rețelele sunt aproape complete. Pondere locuințelor cu baie proprie în mediul rural a crescut cu doar 3% în ultimii cinci ani.

Aceste date sugerează că progresul este lent, iar diferențele teritoriale continuă să fie o problemă majoră.

Factorii

- Lipsa investițiilor în infrastructură – Rețelele de apă și canalizare sunt insuficient dezvoltate în zonele rurale.
- Costurile ridicate ale modernizării locuințelor – Multe gospodării nu își permit să instaleze sisteme moderne de încălzire sau canalizare.
- Depopularea satelor – Cu tot mai puțini locuitori, autoritățile investesc mai puțin în infrastructura rurală.
- Accesul dificil la finanțare – Multe familii nu pot accesa credite pentru renovarea locuințelor din cauza veniturilor reduse.

Anticipări

Dacă nu sunt implementate măsuri adecvate, discrepanțele dintre urban și rural vor persista, iar accesul la condiții decente de locuire va rămâne o problemă majoră. Estimările pentru perioada 2025-2030 indică o creștere lentă a accesului la apă curentă și canalizare în mediul rural, ajungând la 85% și,

respectiv, 75% până în 2030, rămânând însă sub standardele urbane. Deși numărul locuințelor fără baie proprie va scădea, peste 40% dintre gospodăriile rurale vor rămâne fără această facilități în următorii 5 ani. Încălzirea modernă va rămâne inaccesibilă pentru aproape 35% dintre locuințele rurale, menținând riscuri de sănătate și costuri mari de întreținere.

În ceea ce privește accesul la sursele de energie,⁵⁵ gospodăriile rurale se confruntă cu provocări semnificative. Dependente în mare măsură de importurile de energie, aceste gospodării resimt acut fluctuațiile prețurilor și disponibilitatea resurselor energetice. Pentru a atenua aceste probleme, proiecte precum „Eficiență Energetică și Energii Regenerabile în Republica Moldova” (E4M) au fost inițiate, având ca scop reducerea dependenței de importuri și promovarea surselor regenerabile de energie. În cadrul acestui proiect, 180 de gospodării rurale au beneficiat de finanțare pentru îmbunătățirea eficienței energetice, cu economii estimate la facturile de energie de cel puțin 40% până la 60%. În concluzie, deși locuințele din mediul rural oferă, în medie, un spațiu locuibil mai generos per persoană, acestea sunt adesea lipsite de facilități moderne și de infrastructură adecvată. Pe de altă parte, locuințele urbane, deși mai mici ca suprafață (mediul urban: 41.581,8 m² / 1.113,7 mii persoane ≈ 37,3 m²/persoană Mediul rural: 49.569,4 m² / 1.287,5 mii persoane ≈ 38,5 m²/persoană)⁵⁶, beneficiază de o infrastructură mai bine dezvoltată și de servicii publice mai accesibile, ceea ce contribuie la un standard de viață mai ridicat pentru locuitorii din zonele urbane.

Dacă nu sunt atrase investiții majore în infrastructură, ritmul de îmbunătățire va fi mult prea lent pentru a reduce decalajele existente. Iar pentru a evita aceste probleme, autoritățile trebuie să prioritizeze investițiile în infrastructura de bază, să acorde subvenții pentru modernizarea locuințelor și să stimuleze dezvoltarea economică în mediul rural. Altfel, calitatea vieții în sate va continua să fie inferioară celei din orașe, ceea ce va accelera migrația și va adânci decalajele teritoriale.

Întrebări

1. Cum influențează condițiile precare de locuire decizia populației rurale de a migra spre orașe sau în străinătate, și care sunt consecințele socio-economice ale acestei migrații?
2. Ce efecte pe termen lung poate avea asupra sănătății populației menținerea actualelor condiții precare de trai și lipsa facilităților sanitare în locuințele din mediul rural?
3. Ce urmează să facă autoritățile pentru a sprijini gospodăriile rurale vulnerabile pentru a avea acces la soluții eficiente energetic și încălzire modernă, având în vedere costurile ridicate ale acestor investiții?

⁵⁴ Biroul Național de Statistică, https://statistica.gov.md/ro/activitatea-sistemelor-publice-de-alimentare-cu-apa-si-de-9780_61263.html

⁵⁵ EU4Moldova, <https://eu4moldova.eu/ro/eficienta-energetica-pentru-moldova-rurala-primii-proprietari-au-semnat-contractele-pentru-modernizarea-locuintelor-lor/>

⁵⁶ Biroul Național de Statistică, https://statistica.gov.md/index.php/ro/activitatea-sistemelor-publice-de-alimentare-cu-apa-si-de-9780_61263.html

S9.

Acces limitat la educație de calitate

Subiectul

Accesul limitat la educație de calitate reprezintă una dintre provocările majore pentru dezvoltarea Republicii Moldova, afectând oportunitățile individuale, creșterea economică și integrarea socială. Conform Strategiei „Educație relevantă și de calitate pe tot parcursul vieții”⁵⁷ a Ministerului Educației,⁵⁸ sistemul educațional actual nu reușește să ofere oportunități egale tuturor copiilor și tinerilor, iar decalajele dintre mediul rural și urban rămân accentuate.

Descrierea

Sistemul educațional din Republica Moldova, în prezent, se confruntă cu o serie de provocări care împiedică accesul elevilor, preponderent a celor din mediul rural la o educație de calitate. Conform datelor Ministerului Educației,⁵⁹ rata generală de abandon școlar în semestrul II al anului de studii 2023-2024 a fost de 0,084%, echivalentă cu 250 de elevi care au părăsit școala din numărul total de 294629 elevi cu vârsta de 7-16 ani școlarizați. Dintre aceștia, 59 de elevi provin din clasele I-IV (0,02%) și 191 din clasele V-IX (0,064%). În total, numărul de romi cu vârsta 7-16 ani integrați în procesul educațional obligatoriu în instituții de învățământ primar și secundar general constituie 1114 elevi, dintre care 44 din ei au abandonat școala.

În zonele rurale, rata abandonului a fost relativ mai mare decât în mediul urban, subliniind necesitatea unor intervenții adaptate contextului local. În mediul rural, rata abandonului constituie 0,047% (140 elevi), comparativ cu 0,037% în mediul urban (110 elevi).

Elevii din familii dezavantajate economic sunt cei mai expuși riscului de a părăsi școala, în special în clasele V-IX, unde cerințele academice devin mai exigente. Condițiile economice precare ale familiei sunt un factor major ce contribuie la abandonul școlar, datele statistice arătând că 16,8% din cazurile de abandon sunt direct legate de dificultățile economice ale familiilor. Nereușita școlară reprezintă un alt factor semnificativ, în special în clasele V-IX, aproximativ 6,0% din cazuri fiind atribuite dificultăților academice, inclusiv imposibilitatea de a face față cerințelor curriculare și lipsa suportului academic din partea școlii și a familiei.

Grupul țintă

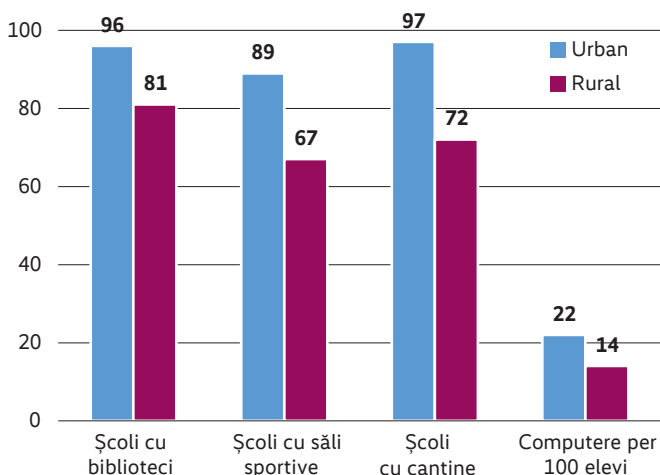
- Elevii și studenții din mediul rural, care au nevoie de mai mult sprijin pentru a accesa educația de calitate;
- Familiile cu venituri mici, care se confruntă cu dificultăți în a susține educația copiilor lor;
- Guvernul și autoritățile din domeniul educației, care trebuie să implementeze politici pentru a reduce inegalitățile;
- ONG-urile și organizațiile internaționale, care pot sprijini proiecte pentru îmbunătățirea accesului la educație în mediile defavorizate.

Impactul

Accesul limitat la o educație de calitate influențează profund dezvoltarea economică și socială a țării. În primul rând, lipsa accesului egal la educație contribuie la perpetuarea ciclului sărăciei și reduce considerabil oportunitățile profesionale și economice ale tinerilor proveniți din familii dezavantajate, în special din mediul rural.

Accesul la educație urban vs rural în Republica Moldova (%)

Fig. 37

Sursa: Biroul Național de Statistică

⁵⁷ Strategia Națională de Dezvoltare Moldova 2030, https://particip.gov.md/ro/strategy_articles/557

⁵⁸ Strategia Națională de Dezvoltare Moldova 2030, https://particip.gov.md/ro/strategy_category/educatie-relevanta-si-de-calitate-pe-tot-parcursul-vietii/26

⁵⁹ Raport privind abandonul școlar în instituțiile de învățământ general, Ministerului Educației și Cercetări, https://mecc.gov.md/sites/default/files/mec_raport_cu_privire_la_abandonul_scolar_sem_ii_2023-2024.pdf

Această situație are consecințe directe asupra pieței muncii și a structurii demografice. Migrația tinerilor și a specialiștilor reprezintă o problemă majoră pentru Republica Moldova, fiind alimentată tocmai de lipsa oportunităților educaționale și profesionale. În căutarea unor condiții mai bune de viață, tot mai mulți tineri aleg să plece peste hotare, ceea ce amplifică exodul capitalului uman calificat și agravează deficitul de forță de muncă la nivel național.

Pe termen lung, acest fenomen are un impact negativ semnificativ asupra economiei. Performanța educațională scăzută a elevilor, în special în zonele rurale, reduce competitivitatea viitoare a forței de muncă și afectează capacitatea țării de a atrage investiții și de a susține o creștere economică durabilă.

Dinamica

Datele din ultimii ani arată o scădere a numărului de elevi și studenți din sistemul educațional. În 2017/2018, numărul total al elevilor și studenților era de 447,7 mii, iar în 2023/2024 acesta a scăzut la 437,0 mii.⁶⁰ Această tendință reflectă atât declinul demografic, cât și creșterea numărului de elevi care renunță la studii. De asemenea, în perioada 2017-2023, numărul instituțiilor de învățământ superior a scăzut de la 29 la 21, ceea ce limitează opțiunile pentru tinerii care doresc să urmeze studii universitare.

Factorii

- Sărăcia – multe familii din mediul rural nu își permit să susțină educația copiilor.
- Infrastructura deficitară – școlile din mediul rural sunt mai slab dotate și au mai puține resurse didactice.
- Lipsa cadrelor didactice – în 2023, numărul cadrelor didactice a fost de 33,2 mii, în scădere de la 37,6 mii în 2017, ceea ce afectează calitatea educației.

- Costurile ridicate ale educației – chiar dacă învățământul este gratuit, cheltuielile pentru rechizite, transport și cazare pot fi prohibitive pentru elevii din familii sărace.

Anticipări

Dacă nu sunt implementate reforme eficiente, disparitățile educaționale între mediul urban și rural vor continua să crească. Pe termen lung, acest lucru va contribui la creșterea numărului de tineri care părăsesc școala timpuriu, scăderea nivelului de educație al forței de muncă, ceea ce poate afecta dezvoltarea economică a țării și continuarea depopulării zonelor rurale, deoarece tinerii vor migra către orașe sau în străinătate în căutarea unor oportunități mai bune. Acest lucru este confirmat de date Ministerului Educației. În semestrul II al anului școlar 2023-2024, rata abandonului școlar în mediul rural a fost de 0,047% (140 elevi), comparativ cu 0,037% (110 elevi) în mediul urban.

Pentru a preveni aceste efecte negative, Guvernul ar trebui să investească în modernizarea școlilor rurale, să asigure accesul la tehnologie și să ofere mai multe burse pentru elevii din familii defavorizate. Or, digitalizarea instituțiilor de învățământ este crucială pentru a oferi elevilor competențele necesare în era digitală. În Republica Moldova, aproximativ 80% dintre școli sunt conectate la rețelele digitale, iar inițiative recente, precum donațiile de echipamente IT de către UNICEF, contribuie la reducerea decalajului digital dintre mediul urban și rural.⁶¹

Întrebări

1. Ce acțiuni intenționează Guvernul să întreprindă pentru a reduce abandonul școlar, în special în mediul rural?
2. Cum intenționează autoritățile să sprijine financiar și logistic elevii din familii defavorizate, pentru a preveni abandonul școlar și pentru a promova continuarea studiilor în mediul rural?
3. Ce strategii există pentru îmbunătățirea calității pregătirii cadrelor didactice din mediul rural, în condițiile deficitului semnificativ de profesori calificați în aceste zone?

⁶⁰ Biroul Național de Statistică, Educația în Republica Moldova, https://statistica.gov.md/files/files/Educatia_editia_2024.pdf

⁶¹ UNHCR Moldova, <https://www.unhcr.org/md/29005-unhcrxorange.html>

S10.

Lipsa unei politici sociale coerente

Subiectul

În Republica Moldova, lipsa unei politici sociale bine coordonate afectează familiile vulnerabile și contribuie la creșterea inegalităților economice. În lipsa unui sistem de asistență socială eficient, problemele legate de sărăcie și excluziune socială persistă, afectând în mod direct categoriile cele mai defavorizate, inclusiv persoanele în vârstă, copiii și persoanele cu dizabilități.

Descrierea

În ciuda încercărilor autorităților de a implementa reforme în domeniul asistenței sociale, lipsa unei strategii clare și a unei finanțări adecvate menține vulnerabilitățile economice în rândul populației. Sistemul actual de protecție socială este fragmentat și insuficient dezvoltat pentru a acoperi nevoile reale ale cetățenilor.

Datele Ministerului Muncii și Protecției Sociale arată că în 2023 doar 2,8% dintre moldoveni au beneficiat de ajutor social, deși rata sărăciei depășește 31%. În același timp, 11,7% dintre gospodăriile primesc ajutor pentru perioada rece a anului, ceea ce indică faptul că statul nu reușește să sprijine în mod eficient populația vulnerabilă.

Un alt aspect problematic este finanțarea inadecvată a serviciilor sociale. În ultimii ani, cheltuielile pentru protecție socială au crescut ca procent din Bugetul Public Național (BPN), însă fondurile sunt direcționate preponderent către compensații temporare, în loc să fie investite în servicii sustenabile. De exemplu, ponderea asistenței sociale în PNB a scăzut de la 3,6% în 2021 la 3,1% în 2023, ceea ce indică o subfinanțare continuă a sectorului.

În Republica Moldova, administrațiile locale se confruntă adesea cu resurse limitate pentru dezvoltarea unor servicii sociale eficiente, ceea ce conduce la inegalități regionale semnificative. Aceste discrepanțe afectează în mod direct persoanele cu dizabilități, care întâmpină dificultăți în accesarea serviciilor necesare. În raportul „*Reforma sistemului de asistență socială*” publicat de Ministerul Muncii și Protecției Sociale din Republica Moldova în martie 2023, sunt prezentate date privind numărul de persoane cu dizabilități severe care au beneficiat de asistență personală în anul 2021,⁶² la nivelul unor raioane specifice. De exemplu, în raionul Orhei,

doar 186 de persoane cu dizabilități au beneficiat de asistență personală dintr-un total de 503 persoane cu dizabilități severe înregistrate. În același an, în raionul Cahul, 67 de persoane cu dizabilități severe au primit asistență personală dintr-un total de 962 de persoane cu dizabilități severe. De asemenea, în raionul Soroca, doar 68 de beneficiari au avut acces la asistență personală din 594 de persoane cu dizabilități severe înregistrate.

Aceste date evidențiază discrepanțe semnificative în accesul la servicii de asistență personală pentru persoanele cu dizabilități severe în diferite raioane ale țării. Pentru o interpretare corectă, este important să se menționeze explicit raioanele la care se referă fiecare set de date.

Grupul țintă

- Familiile cu venituri mici, care depind de ajutor social pentru supraviețuire;
- Persoanele vârstnice, pentru care pensiile nu acoperă costurile de trai;
- Copiii din medii vulnerabile, care nu beneficiază de servicii de protecție socială suficiente;
- Persoanele cu dizabilități, care nu au acces la servicii adecvate de îngrijire;
- Administrațiile publice locale, care trebuie să gestioneze asistența socială fără resurse adecvate.

Impactul

Lipsa unei politici sociale coerente în Republica Moldova afectează negativ diverse categorii vulnerabile, inclusiv pensionarii, copiii, persoanele cu dizabilități și familiile cu venituri mici. Deși guvernul a implementat indexări ale pensiilor, acestea nu reușesc întotdeauna să acopere costurile de trai în creștere. De exemplu, la 1 aprilie 2024, pensiile au fost indexate cu 6%,⁶³ ceea ce a dus la o creștere medie de 262 de lei. Totuși, rata inflației la sfârșitul anului 2023 a fost de 4,2%, ceea ce a influențat negativ puterea de cumpărare a pensionarilor. Pentru copii, accesul la servicii sociale și educaționale este inegal, mai ales

⁶² Reforma sistemului de asistență socială RESTART, <https://social.gov.md/wp-content/uploads/2023/03/Reforma-sistemului-de-asistenta-sociala-1.pdf>

⁶³ Ministerul Muncii și Protecției Sociale, <https://social.gov.md/comunicare/din-1-aprilie-pensiile-vor-fi-indexate-cu-6/>

în mediul rural. Lipsa specialiștilor în protecția copilului determină întârzieri în intervențiile sociale necesare.

Pentru persoanele cu dizabilități,⁶⁴ sprijinul de stat este adesea insuficient pentru a asigura integrarea lor în societate. La 1 ianuarie 2024, numărul persoanelor recunoscute cu dizabilități în Republica Moldova era de 161,9 mii, reprezentând 6,7% din populația cu reședință obișnuită. Serviciul de asistență personală acoperă doar 66% dintre cereri, iar în unele raioane acest procent este și mai scăzut, ceea ce limitează accesul la servicii esențiale

În plus, lipsa sprijinului social adecvat determină o creștere a migrației economice, în special în rândul tinerilor. Mulți dintre aceștia aleg să plece din țară în căutarea unor condiții mai bune de trai, ceea ce agravează problemele legate de îmbătrânirea populației și deficitul de forță de muncă.

Dinamica

Problema lipsei unei politici sociale coerente nu este una nouă, însă în ultimii ani, situația s-a agravat din cauza crizelor economice și sociale. Începând cu 2020, pandemia de COVID-19 a evidențiat deficiențele sistemului de protecție socială,⁶⁵ iar criza energetică din 2022-2023 a arătat cât de vulnerabilă este populația în fața șocurilor economice. Persoanele din mediul rural și grupurile vulnerabile, precum vârstnicii,⁶⁶ persoanele cu dizabilități și copiii, au întâmpinat dificultăți majore în accesarea serviciilor medicale și sociale în timpul pandemiei. Lipsa infrastructurii adecvate și a personalului specializat a agravat aceste inegalități. Conform unui raport al UNFPA Moldova, pandemia a afectat disproporționat categoriile vulnerabile de populație, accentuând inegalitățile existente și punând presiune suplimentară pe sistemul de protecție socială. Totodată, sistemul de protecție socială s-a dovedit inflexibil⁶⁷, incapabil să răspundă rapid nevoilor urgente apărute. Procedurile birocratice și lentoarea în distribuirea ajutoarelor sociale au lăsat multe persoane fără sprijin imediat. Un raport al Băncii Mondiale evidențiază că pandemia a impus necesitatea unor intervenții de politici imediate pentru a depăși criza de sănătate și a susține veniturile gospodăriilor, subliniind provocările întâmpinate de sistemul de protecție socială în asigurarea unui sprijin prompt și eficient. Pandemia⁶⁸ a relevat lipsa de personal calificat și subfinanțarea serviciilor sociale. Angajații din sistemul social au fost suprasolicitați și insuficient sprijiniți logistic și financiar pentru a face față crizei. Conform unui manual elaborat de Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale cu suportul UNICEF

Moldova, pandemia a crescut impactul socio-economic asupra familiilor, afectând capacitatea părinților de a avea grijă de copii și punând presiune suplimentară pe sistemul de protecție a copilului.

În 2023, autoritățile au lansat reforma RESTART, însă aceasta se confruntă cu dificultăți în implementare. De exemplu, la nivel local, raional și central, există o lipsă de viziune clară privind crearea și dezvoltarea serviciilor sociale. Această deficiență managerială afectează coordonarea și eficiența implementării reformei. Accesul la servicii și prestații sociale variază semnificativ între diferite regiuni ale țării, ceea ce duce la discrepanțe în furnizarea serviciilor sociale și la inechități în rândul beneficiarilor. Deși ponderea cheltuielilor pentru protecție socială în Bugetul Public Național a crescut în ultimii ani, această creștere s-a datorat în principal compensațiilor pentru creșterea prețurilor la energie, iar bugetul alocat asistenței sociale a crescut într-un ritm mai lent, ceea ce limitează capacitatea de a extinde și îmbunătăți serviciile sociale. Astfel, problemele legate de distribuția inegală a serviciilor și de accesul redus la sprijin social rămân actuale.

Factorii

- Subfinanțarea sistemului de asistență socială;
- Distribuția inegală a serviciilor sociale între regiuni;
- Lipsa unei strategii integrate de sprijin pentru grupurile vulnerabile;
- Ineficiența administrativă și fragmentarea responsabilităților între instituții;
- Creșterea costului vieții, care depășește ritmul de ajustare a sprijinului social.

Anticipări

Dacă nu sunt implementate reforme structurale în domeniul asistenței sociale, inegalitățile economice vor continua să se adâncească, iar grupurile vulnerabile vor deveni și mai expuse riscurilor. În absența unei politici coerente, rata sărăciei va crește, afectând în special categoriile defavorizate. Pensionarii vor rămâne vulnerabili, întrucât pensiile nu vor putea compensa ritmul accelerat al inflației. De asemenea, tinerii vor continua să migreze în căutarea unor oportunități mai bune în afara țării, iar regiunile rurale se vor confrunta

64 Biroul Național de Statistică, https://statistica.gov.md/ro/persoanele-cu-dizabilitati-in-republica-moldova-in-anul-2023-9460_61550.html

65 Raport Global Privind Protecția Socială, Organizația Internațională a Muncii, https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/%40europe/%40ro-geneva/%40sro-budapest/documents/publication/wcms_831030.pdf

66 UNFPA Moldova, <https://moldova.unfpa.org/ro/news/covid-19-afecteaza-cele-mai-vulnerabile-categorii-de-populatie-si-sectoarele-economiei-care>

67 Banca Mondială, Evaluarea Impactului COVID-19 asupra Economiei, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/776781642409588522/txt/Moldova-Assessment-of-COVID-19-Impact-on-Economy.txt>

68 UNICEF Moldova, <https://www.unicef.org/moldova/documents/protecția-copilului-in-pandemia-de-covid-19>

cu un proces accentuat de depopulare, cauzat de lipsa serviciilor de bază și a perspectivelor economice. Pentru a evita aceste scenarii, autoritățile trebuie să prioritizeze investițiile în sistemul de protecție socială și să implementeze politici sustenabile care să reducă sărăcia și să sprijine categoriile vulnerabile.

Întrebări

1. Cum se intenționează să se reducă disparitățile regionale privind accesul copiilor și persoanelor cu dizabilități la servicii sociale și educaționale, mai ales în mediul rural?
2. Care sunt acțiunile concrete pentru a îmbunătăți finanțarea și eficiența sistemului de asistență socială, având în vedere dificultățile întâmpinate în implementarea reformei „RESTART”?
3. Ce soluții aveți în vedere pentru a crește rapid numărul specialiștilor în protecția copilului și asistență socială, având în vedere deficitul critic de personal calificat în raioane?

S11.

Dificultăți în menținerea identității culturale

Subiectul

În contextul unei societăți marcate de tranziții politice, sociale și economice, identitatea culturală a Republicii Moldova se confruntă cu o serie de provocări profunde ce țin atât de fragmentarea memoriei colective, cât și de ambiguitatea reperelor identitare. Lipsa unui consens larg asupra valorilor naționale și a narativului istoric comun conduce la o polarizare culturală, alimentată de influențe externe divergente și de lipsa unor politici coerente de promovare a patrimoniului autohton. Această criză identitară este accentuată în mediul educațional, unde curricula adesea evită teme esențiale pentru formarea unei conștiințe culturale solide, iar accesul limitat la manifestări culturale autentice contribuie la o deconectare a noii generații de rădăcinile proprii.

Descrierea

Menținerea identității culturale într-un spațiu pluriethnic și geopolitic vulnerabil, cum este Republica Moldova, presupune o luptă complexă între păstrarea specificului național și adaptarea la tendințele globalizante. Această luptă este amplificată de factori interni, precum instabilitatea politică, migrația masivă a populației și declinul demografic, dar și de factori externi, precum influențele contradictorii ale spațiului estic și vestic. Potrivit antropologului Alexei Yurchak, în societățile post-sovietice se observă un fenomen de „ambivalență culturală”, în care moștenirea identitară este simultan revendicată și contestată, deseori fără o viziune unificatoare asupra propriei istorii și apartenențe culturale.⁶⁹

În Republica Moldova, această ambivalență se manifestă prin existența mai multor narațiuni istorice concurente, fapt ce generează confuzie și dezorientare identitară, mai ales în rândul tinerilor. Lipsa unei politici culturale coerente, susținute financiar și strategic de către stat, duce la marginalizarea valorilor tradiționale și la pierderea interesului pentru limbă, obiceiurile și folclorul local. Conform Strategiei Naționale pentru Cultură „Cultura 2030”, aprobată de Ministerul Culturii al Republicii Moldova, „educația culturală în rândul copiilor și tinerilor este insuficient integrată în sistemul de învățământ, iar patrimoniul cultural este puțin valorificat în formarea identității naționale”.⁷⁰

Mai mult decât atât, migrația externă, care afectează aproximativ o treime din populație, provoacă ruperea legăturii directe cu spațiul cultural de origine și contribuie la apariția unui vid identitar în comunitățile moldovenești din diaspora. Studiile sociologice arată că tinerii din familiile de migranți prezintă un nivel scăzut de atașament față de simbolurile naționale și o orientare culturală predominant occidentală.⁷¹

Astfel, dificultățile în menținerea identității culturale în Republica Moldova nu sunt rezultatul exclusiv al presiunilor externe, ci și al absenței unui consens intern privind reperele identitare. În lipsa unei strategii educaționale și culturale integrate, bazată pe valorificarea istoriei autentice, a patrimoniului și a limbii materne, societatea riscă să își piardă coerența simbolică și unitatea spirituală.

Grupul țintă

- Elevi, studenți și tineri din diaspora moldovenească
- Cadre didactice din învățământul general și superior
- Instituții culturale și educaționale (muzee, biblioteci, centre comunitare)
- Ministerul Culturii și Ministerul Educației și Cercetării din Republica Moldova
- Organizații non-guvernamentale axate pe promovarea culturii și educației
- Mass-media și instituțiile de presă cu rol formator în spațiul public
- Lideri comunitari și autorități locale din mediul rural și urban

Impactul

Impactul dificultăților în menținerea identității culturale constă în erodarea treptată a reperelor simbolice care stau la baza coeziunii unei comunități. Aceste dificultăți reflectă o tensiune tot mai accentuată între valorile tradiționale și

69 Yurchak, *Everything Was Forever, Until It Was No More*, 2005.

70 Ministerul Culturii, 2021.

71 Ghencea & Gudumac, *Migrația și impactul asupra coeziunii sociale*, 2018.

dinamica accelerată a modernizării și globalizării. Ele afectează nu doar spațiul cultural propriu-zis, ci și modul în care este perceput și valorizat patrimoniul național în conștiința colectivă. Pe fundalul acestor fricțiuni, se dezvoltă un sentiment de incertitudine identitară, cu impact asupra discursului public, asupra educației și asupra capacității societății de a-și articula memoria culturală într-un mod coerent și adaptat realităților actuale. Procesul este amplificat de migrație, digitalizare și expunerea constantă la modele culturale externe, ceea ce face ca granițele identitare să devină tot mai fluide, iar atașamentul față de valorile locale – tot mai relativ.

Dinamica

În ultimele două decenii, Republica Moldova a traversat un proces accentuat de transformare socio-culturală, influențat de factori precum migrația, globalizarea și instabilitatea sistemului educațional. Potrivit Biroului Național de Statistică,⁷² în 2023, peste 1 milion de cetățeni moldoveni (aproximativ 33% din populație) se aflau în afara țării, majoritatea fiind tineri activi din punct de vedere social și profesional. Acest exod masiv a contribuit la slăbirea transmiterii intergeneraționale a valorilor culturale și a redus considerabil participarea la viața culturală tradițională.

Un sondaj realizat de Institutul pentru Politici și Reforme Europene (IPRE)⁷³ în 2022 a arătat că doar 24% dintre tinerii cu vârste între 18 și 25 de ani se consideră „foarte atașați” de tradițiile naționale, în timp ce peste 40% declară că nu

cunosc în mod detaliat istoria propriei țări. Aceste date relevă un proces lent, dar constant, de erodare a identității culturale în rândul noii generații.

De asemenea, conform Strategiei Culturale a Republicii Moldova 2021–2030, doar 12% dintre licee și 8% dintre universități includ cursuri opționale care abordează teme legate de patrimoniul cultural național, iar finanțarea pentru activitățile extracurriculare cu profil etno-cultural a scăzut cu 35% între 2015 și 2020.⁷⁴

Comparând datele din 2015 și 2023, se observă că, deși în unele cazuri există o ușoară îmbunătățire, nivelul general de participare rămâne scăzut. De exemplu, proporția persoanelor care nu au fost deloc la teatru a scăzut de la 79,9% la 70,3%, iar în cazul muzeelor de la 78,9% la 58,1%, dar valorile continuă să fie alarmant de mari. Aceasta indică o ruptură evidentă între public și formele tradiționale de expresie culturală, care au un rol esențial în transmiterea valorilor identitare. Accesul redus la biblioteci, cu 54,8% dintre respondenți declarând că nu le-au frecventat deloc în 2023, sugerează o diminuare a interesului pentru cultura scrisă și pentru spațiile unde identitatea colectivă se formează prin lectură, dialog și educație. De asemenea, doar un procent nesemnificativ al populației participă lunar sau săptămânal la activități culturale, ceea ce demonstrează că apropierea de patrimoniul cultural nu este un obicei integrat în viața cotidiană.

Acest comportament are implicații serioase asupra păstrării identității culturale, în special într-un context în care

Frecvența participării respondenților la activități culturale pe parcursul unui an

Tabel 5

Activități culturale	Deloc		O singură dată pe an		De 2-3 ori pe an		În medie, o dată pe lună		În medie, o dată pe săptămână	
	2015	2023	2015	2023	2015	2023	2015	2023	2015	2023
Ați fost la teatru	79.9%	70.3%	9.7%	14.6%	6%	11.0%	2.4%	2.3%	0.1%	1.9%
Ați fost la cinema	80.5%	68.1%	6.5%	13.6%	8.4%	11.3%	2.3%	3.2%	0.2%	1.0%
Ați fost la concert	57.1%	35.3%	17.7%	20.2%	20.0%	29.1%	3.6%	8.0%	1.6%	3.3%
Ați fost la muzeu	78.9%	58.8%	10.1%	28.8%	6.7%	10.4%	2.0%	1.2%	2.3%	0.8%
Ați fost la bibliotecă	75.9%	54.8%	4.7%	14.1%	6.7%	16.8%	5.2%	7.4%	4.3%	6.8%
Ați participat la evenimente culturale comunitare	54.1%	40.2%	17.6%	20.0%	22.8%	26.2%	3.0%	6.8%	—	6.8%

Sursa: BNS, Evaluarea Sectorului Cultural din RM

⁷² Biroul Național de Statistică, <https://statistica.gov.md/>

⁷³ Institutul pentru Politici și Reforme Europene, <https://ipre.md/>

⁷⁴ Ministerul Culturii, <https://mc.gov.md/>

influențele externe, migrația și digitalizarea modelează tot mai mult valorile și comportamentele sociale. Participarea rară sau inexistentă la activități culturale limitează expunerea indivizilor la patrimoniul cultural, la tradiții și la formele autentice de expresie artistică, toate fiind elemente esențiale în construirea și consolidarea sentimentului de apartenență culturală. Lipsa de contact direct cu instituțiile culturale și lipsa implicării active în evenimentele locale reduc posibilitatea transmiterii intergeneraționale a valorilor culturale, slăbind astfel coeziunea socială și identitatea colectivă.

Prin urmare, dinamica evidențiată în acest tabel nu reprezintă doar o simplă statistică, ci un semnal clar al necesității unei intervenții urgente în politicile culturale și educaționale. Creșterea accesului la cultură, susținerea activităților culturale locale și integrarea educației culturale în sistemul de învățământ sunt măsuri esențiale pentru a stopa procesul de erodare a identității culturale și pentru a stimula re-conectarea cetățenilor cu valorile și tradițiile proprii.

Factorii

- Globalizarea și presiunea culturilor dominante contribuie la diminuarea interesului față de valorile și tradițiile autohtone;
- Migrația externă masivă duce la întreruperea transmiterii identității culturale între generații;
- Participarea scăzută la activități culturale și accesul limitat la infrastructura culturală afectează păstrarea și promovarea identității naționale.

Anticipări

Anticipările privind menținerea identității culturale în Republica Moldova indică un risc crescut de erodare a valorilor tradiționale, în special în rândul generațiilor tinere, dacă nu vor fi implementate măsuri urgente de consolidare a educației culturale. În absența unor politici coerente de sprijin pentru sectorul cultural și a stimulării participării active la viața culturală, tendința de diminuare a interesului față de patrimoniul național ar putea continua. Totodată, dacă fenomenul migrației nu este corelat cu programe de reintegrare culturală pentru diaspora, există posibilitatea pierderii continue a legăturii identitare cu spațiul național. În schimb, o reformă educațională cu accent pe valorile culturale autohtone, alături de digitalizarea și democratizarea accesului la cultură, ar putea contribui la revitalizarea identității culturale în contextul provocărilor contemporane.

Întrebări

1. Care sunt principalele cauze ale slăbirii identității culturale în rândul tinerilor din Republica Moldova?
2. În ce măsură influențele externe și migrația afectează transmiterea valorilor culturale autohtone între generații?
3. Ce rol joacă instituțiile educaționale și culturale în conservarea și promovarea identității naționale?
4. Cum pot fi adaptate politicile publice pentru a stimula participarea activă a populației la viața culturală și consolidarea sentimentului de apartenență?

Agricultura

A1.

Acces limitat la tehnologii agricole moderne

Subiectul

Mulți fermieri din Republica Moldova nu au acces la tehnologii agricole moderne, cum ar fi sistemele de irigații eficiente și echipamentele performante, ceea ce limitează productivitatea și competitivitatea acestora pe piața internațională.

Descrierea

Sectorul agricol este unul dintre cele mai importante și dinamice sectoare ale economiei naționale a Republicii Moldova, întrucât o parte importantă a populației din mediul rural este angajată în agricultură. Mai mult, dezvoltarea și evoluția acestui sector depind și alte ramuri ale economiei naționale: transporturile, industria prelucrătoare, exporturile, comerțul intern, prestările de servicii în agricultură, HORECA etc. Prin urmare, modernizarea sectorului agricol devine un imperativ pentru a asigura funcționarea eficientă a acestuia, creșterea competitivității și productivității, îmbunătățirea nivelului de trai al populației și, nu în ultimul rând, pentru a face față provocărilor tot mai accentuate generate de schimbările climatice.

Astfel, implementarea noilor tehnologii în agricultură contribuie semnificativ la creșterea productivității prin optimizarea fiecărui aspect al procesului de producție. Potrivit unui articol din revista BusinessClass,⁷⁵ care citează studii ale Organizației pentru Alimentație și Agricultură (FAO), fermierii care adoptă soluții de automatizare și digitalizare înregistrează o creștere a randamentului cu până la 25–30%. În plus, digitalizarea înlocuiește metodele tradiționale, cum ar fi notițele scrise de mână, iar instrumentele digitale moderne pot economisi până la 40% din timp și resurse. Această tranziție reduce gradul de solicitare a angajaților, oferă expertiză tehnologică avansată, minimizează erorile umane și crește capacitatea de adaptare la schimbările climatice.

Cu toate că tehnologiile agricole oferă beneficii semnificative, Republica Moldova întâmpină dificultăți serioase în adoptarea acestora. Tehnica agricolă este folosită mult peste durata sa de viață, ceea ce afectează eficiența, crește riscul de defecțiuni și limitează productivitatea. Conform datelor Agroexpert,⁷⁶ vârsta medie a echipamentelor agricole în Moldova este de 20–25 de ani. Prin comparație, România are o medie de 10 ani, Polonia – 8 ani, iar Germania – doar 7 ani.

Acest lucru este rezultatul unei industrii agricole extrem de avansate, unde modernizarea continuă a echipamentelor este o prioritate.

Vârsta medie a tehnicii agricole în diferite țări în 2020

Tabel 6

Țara	Vârsta medie a tehnicii agricole (în ani)
Republica Moldova	20-25
România	10
Polonia	8
Germania	7

Sursa: Agroexpert.
Analiză, Agricultura moldovenească suferă din cauza utilajelor vechi.

Astfel, devine esențială investiția în modernizarea parcului de utilaje agricole pentru a spori productivitatea, a reduce costurile de întreținere și a îmbunătăți performanța sectorului, făcând agricultura moldovenească mai competitivă pe plan internațional și mai rezilientă în fața schimbărilor climatice.

Grupul țintă

- Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare
- Agricultorii
- Populația din mediu rural
- Ministerul Economiei și Digitalizării
- Agenția de Intervenție și Plăți pentru Agricultură

⁷⁵ BusinessClass Moldova, <https://businessclass.md/Companies/Index/agricultura-autohtona-intre-seceta-datorii-si-necesitatea-unor-reforme-structurale>

⁷⁶ AGROEXPERT, <https://agroexpert.md/rus/blogi/expert-agricultura-moldoveneasca-sufera-din-cauza-utilajelor-vechi>

Impactul

Potrivit unui articol publicat de Agrotv⁷⁷ la sfârșitul anului 2024, în Republica Moldova erau înregistrate peste 109.600 de echipamente agricole aflate în stare de funcționare, însă o mare parte dintre acestea sunt învechite, subliniind necesitatea urgentă de modernizare. Aproximativ 25% dintre echipamente sunt din 1998, iar vârsta medie a utilajelor este ridicată, cu o mediană situată în anul 2016, ceea ce înseamnă că jumătate dintre utilaje sunt mai vechi decât acest an. Accesul limitat la tehnologii moderne și utilizarea echipamentelor învechite determină o productivitate scăzută în agricultură. Conform revistei BusinessClass,⁷⁸ productivitatea muncii în agricultură în Moldova este semnificativ mai mică decât în alte țări europene. Astfel, un lucrător agricol din Moldova produce bunuri și servicii agricole în valoare de aproximativ 2.300 euro pe an, comparativ cu 5.800 euro pe an în România.

Dinamica

Cu toate că în agricultură persistă probleme legate de accesul limitat la tehnică agricolă, în ultimii ani agricultorii din Republica Moldova manifestă un interes tot mai mare față de procesul de inovare. Astfel, conform ultimului raport AIPA, în 2024 fermierii au declarat investiții în agricultură și în ramurile conexe în valoare de 4.657,5 milioane lei, cu 37% mai mult decât în anul 2023, ceea ce reflectă o tendință clară spre modernizarea activităților agricole. Acest interes se regăsește și în tot mai multe istorii de succes, în care agricultorii utilizează echipamente care până recent erau foarte rar folosite în agricultură, cum ar fi mașini autonome sau roboți de câmp capabili să se deplaseze prin livezi și să ofere informații detaliate despre zonele de lucru, acționând ca pulverizatori, cartografi, estimatori de randament sau chiar consilieri. Totodată, sunt adoptate și noi sisteme de pulverizare. Deși astfel de tehnologii nu sunt încă folosite la scară largă, ele câștigă tot mai mult teren în practica agricolă.

Factorii

- Lipsa unei politici clare privind dezvoltarea unei agriculturi moderne;
- Sprijin guvernamental insuficient;
- Costuri ridicate ale echipamentelor moderne;
- Nivel redus de digitalizare și instruire tehnică, ceea ce limitează adoptarea inovațiilor.

Anticipări

În contextul în care schimbările climatice afectează tot mai puternic agricultura, iar lipsa personalului calificat persistă, modernizarea sectorului devine inevitabilă. În acest sens, agricultorii vor pune tot mai mult accent pe procurarea de utilaje noi pentru a spori eficiența și productivitatea. Totuși, este necesar un sprijin consistent din partea statului, prin programe care să faciliteze creșterea investițiilor, deoarece, chiar dacă interesul agricultorilor pentru tehnologii moderne este în creștere, capacitatea lor financiară rămâne limitată.

Întrebări

1. Ce tipuri de echipamente sunt prioritare pentru modernizarea agriculturii moldovenești în următorii ani?
2. Care sunt exemplele de bune practici din alte țări care ar putea fi adaptate în Moldova pentru reînnoirea parcului tehnic agricol?
3. Cum influențează schimbările climatice decizia fermierilor de a adopta tehnologii noi?
4. Care sunt riscurile economice pe termen lung dacă nu se investește în reînnoirea parcului tehnic agricol?

⁷⁷ AGRO TV Moldova, <https://agrotv.md/25-la-suta-din-tractoarele-utilizate-sunt-mai-vechi-de-anii-90/>

⁷⁸ BusinessClass Moldova, <https://businessclass.md/Companies/Index/agricultura-autohtona-intre-seceta-datorii-si-necesitatea-unor-reforme-structurale>

A2.

Lipsa infrastructurii de irigații

Subiectul

Infrastructura de irigații din Moldova este subdezvoltată, ceea ce împiedică fermierii să irige terenurile în perioadele de secetă. Aceasta afectează în special culturile care necesită un aport constant de apă. Astfel, de la an la an secetele afectează culturile agricole tot mai mult.

Descrierea

Republica Moldova înregistrează tot mai frecvent fenomene climatice nefavorabile, în special temperaturi ridicate și scăderea cantității de precipitații. Potrivit datelor Serviciului Hidrometeorologic de Stat,⁷⁹ temperatura medie anuală a aerului în 2024 a fost cuprinsă între +11,6 și +13,7°C, depășind norma climatologică cu 2,4–3,4°C, o valoare record pentru întreaga perioadă de observație. Comparativ cu anul 2023, temperaturile au fost mai mari cu 0,2–0,7°C. Totodată, potrivit datelor economistului Veaceslav Ioniță,⁸⁰ în ultimii zece ani, cantitatea de precipitații a scăzut cu 10% față de acum douăzeci de ani, cea mai afectată fiind regiunea de sud, unde precipitațiile sunt cu 20% mai reduse față de restul țării.

În contextul înrăutățirii condițiilor climatice de la an la an, investițiile în sisteme de irigare devin esențiale pentru dezvoltarea unei agriculturi moderne. Cu toate acestea, suprafețele irigate au scăzut treptat. Conform aceeași analize a economistului Veaceslav Ioniță, dacă în anul 2000 existau 302 mii de hectare dotate cu sisteme de irigare, în 2023 această suprafață s-a redus la 216,1 mii de hectare. Deși terenurile agricole dispun de sisteme de irigare, ultimele nu sunt utilizate integral. Estimările pentru 2023 arată că doar 25 mii de hectare, adică 10% dintre suprafețele echipate cu astfel de sisteme, sunt efectiv irigate, ceea ce reprezintă aproximativ 1% din suprafața agricolă totală a țării.

În ceea ce privește cantitatea de apă folosită pentru irigații, datele IDIS „Viitorul”⁸¹ indică o subutilizare accentuată a infrastructurii existente. În anii 1990, consumul anual de apă pentru irigații era de 898 milioane m³, iar în 1995 a

scăzut la 402 milioane m³. Din anii 2000, situația s-a deteriorat drastic, astfel că în 2020 consumul anual a fost de doar 50 milioane m³, iar în 2023 a ajuns la 18 milioane m³.

De asemenea, analizând în context regional cantitatea de apă utilizată per hectar și luând ca an de referință 2021 (pentru care sunt disponibile date comparabile), se observă că în România s-au utilizat 276 m³/ha, în Ucraina 90 m³/ha, iar în Republica Moldova doar 28 m³/ha. Astfel, în ciuda provocărilor climatice mai severe decât în România și Ucraina, Republica Moldova utilizează mult mai puțină apă pentru irigații. Comparativ cu Ucraina, consumul de apă pentru irigații este de trei ori mai scăzut, iar față de România, utilizarea apei pentru irigații este de zece ori mai mică. Acest lucru subliniază o eficiență mult mai redusă în gestionarea resurselor de apă disponibile, ceea ce pune în evidență nevoia urgentă de modernizare și optimizare a sistemelor de irigare în Moldova.

Grupul țintă

- Agricultorii
- Ministerul Mediului
- Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare
- Agenția de Intervenție și Plăți pentru Agricultură

Impactul

Subutilizarea infrastructurii de irigație în Republica Moldova face ca producția agricolă să devină tot mai vulnerabilă la condițiile climatice extreme. Temperaturile ridicate și precipitațiile insuficiente afectează grav dezvoltarea culturilor importante pentru economia RM, precum porumbul, floarea-soarelui, sfecla de zahăr, fructele și legumele. Astfel în 2024, conform articolului „Agricultura Moldovei. Caracteristicile de bază”⁸², pierderile din cauza secetei au crescut, ajungând la 20-30%, comparativ cu anii anteriori, când pierderile erau de 15-20% în perioada 2021-2022 și de 10-15% în 2023.

⁷⁹ Caracterizarea condițiilor meteorologice și agrometeorologice create în anul 2024, https://www.meteo.md/images/uploads/clima/anual/anul_2024_ro.pdf

⁸⁰ Analize Economice: Irigarea terenurilor agricole în Republica Moldova, <https://ionita.md/2024/09/27/170-analize-economice-irigarea-terenurilor-agricole-in-republica-moldova/>

⁸¹ Comunicat IDIS Viitorul, <http://www.viitorul.org/ro/content/%C3%AEn-prezent-republica-moldova-realizeaz%C4%83-de-dou%C4%83-ori-mai-mult%C4%83-produc%C8%9Bie-agricol%C4%83-dec%C3%A2t-%C3%AEn>

⁸² Moldova în Progres, <https://moldovainprogres.eu/agricultura-moldovei-caracteristicile-de-baza/>

Pierderile de recoltă cauzate de secetă

An	Tipul de secetă	Pierderi de recoltă (%)	Principalele culturi afectate
2012	Secetă extremă	40-50	Grâu, porumb, legume
2015	An secetos	30-40	Grâu, porumb, struguri
2020	Secetă în regiunile sudice	20-30	Struguri, mere, legume
2021	Perioada secetoasă de vară	15-20	Porumb, floarea-soarelui, legume
2022	Perioada secetoasă de vară	15-20	Porumb, floarea-soarelui
2023	Perioada secetoasă de vară	10-15%	Porumb, floarea-soarelui
2024	Perioada secetoasă de vară	20-30	Porumb, floarea-soarelui

Sursa: Agricultură Moldovei. Caracteristicile de bază. Disponibil: www.moldovainprogres.eu

Dinamica

Deși infrastructura de irigare în Republica Moldova rămâne subdezvoltată, interesul agricultorilor pentru investiții în sisteme de irigare a fost, la un moment dat, ridicat. Potrivit rapoartelor AIPA,⁸³ în 2015 agricultorii au solicitat finanțare de 13,1 milioane lei, însă autoritățile au aprobat doar 8,2 milioane lei. În 2017, cererile au crescut la 37,5 milioane lei, iar sumele autorizate au fost de 34,8 milioane lei. Începând cu anul 2020, secetele repetate au generat solicitări semnificativ mai mari decât capacitatea Guvernului de a le acoperi. Astfel, în 2020 s-au solicitat 70,1 milioane lei, aprobându-se doar 32,9 milioane lei. În 2022, solicitările au ajuns la 73,8 milioane lei, însă suma aprobată a fost de numai 20,2 milioane lei.

În 2023, cererile de finanțare au scăzut, posibil ca urmare a capacităților financiare reduse ale Guvernului din anii precedenți, ceea ce i-a descurajat pe agricultori să mai aplice. Suma solicitată a fost de 52,7 milioane lei, însă suma aprobată a crescut la 48,5 milioane lei.

Deși existau așteptări privind o majorare a fondurilor în 2024, suma aprobată pentru subvenționarea agricultorilor care au investit în sisteme și echipamente de irigare, inclusiv în bazine de acumulare a apei, a scăzut la 36,49 milioane de lei.

Totuși, din cauza lipsei informațiilor despre suma solicitată în raportul AIPA,⁸⁴ nu este clar dacă scăderea fondurilor aprobate se datorează unei reduceri a cererilor agricultorilor sau limitărilor bugetare ale Guvernului.

Numărul dosarelor și sumelor autorizate din mijloacele FNDAMR pe parcursul anului 2024, pentru infrastructura de irigație

Măsurile de subvenționare	Nr. de dosare autorizate	Suma aprobată, mil. lei
SP_2.1 Investiții în producere pe teren protejat	18	5,98
SP_2.2 Investiții în sisteme și echipament pentru irigare	65	32,51
SP_2.3 Investiții în bazine de acumulare a apei pentru irigare	10	3,98
SP_2.4 Investiții în exploatații din sectorul vegetal	143	49,45
SP_2.5 Investiții în exploatații din sectorul viticol	71	31,46
SP_2.6 Investiții în exploatații zootehnice	212	130,47

Sursa: AIPA. Raport privind gestionarea Fondului Național de Dezvoltare a Agriculturii și Mediului Rural și a mijloacelor financiare provenite de la partenerii de dezvoltare

⁸³ Agenția de Intervenție și Plăți în Agricultură, <https://aipa.gov.md/ro/rapoarte>

⁸⁴ Agenția de Intervenție și Plăți în Agricultură, <https://aipa.gov.md/sites/default/files/rapoarte/Raport%20gestionare%20FNDAMR%20pentru%20anul%202024.pdf>

Factorii

- Capacitățile financiare ale guvernului pentru acordarea de subvenții;
- Capacitățile limitate ale agricultorilor;
- Lipsa de programe destinate dezvoltării infrastructurii de irigare;
- Acces limitat la credite și granturi pentru investiții.

Anticipări

Înrăutățirea condițiilor climatice, care afectează tot mai puternic producția agricolă, va determina ca agricultorii să investească mai intens în dezvoltarea infrastructurii de irigare. Totuși, pe fondul creșterii continue a cheltuielilor în sectorul agricol, investițiile necesare pentru reabilitarea completă a sistemelor de irigație vor crește iar conform estimării economistului Veaceslav Ioniță,⁸⁵ acestea sunt estimate la aproximativ 2 miliarde de euro. Din această sumă, 1,4 miliarde ar

urma să fie suportate de agricultori (persoane fizice), iar 600 de milioane – de către autorități. Până în 2023, statul a alocat doar 20 de milioane de euro, ceea ce arată că este nevoie de un efort financiar de 30 de ori mai mare pentru a răspunde nevoilor reale din agricultură. Astfel, capacitățile limitate de finanțare rămân un obstacol major în dezvoltarea infrastructurii de irigație din Republica Moldova.

Întrebări

1. Ce măsuri poate întreprinde statul pentru a crește contribuția publică la modernizarea sistemelor de irigare?
2. În ce măsură condițiile climatice tot mai severe afectează decizia agricultorilor de a investi în sisteme de irigare?
3. Ce rol ar putea juca partenerii de dezvoltare sau fondurile externe în susținerea investițiilor în irigare?
4. Care ar fi impactul economic pe termen mediu și lung dacă nu se intervine în reabilitarea infrastructurii de irigare?

⁸⁵ Analize Economice: Irigarea terenurilor agricole în Republica Moldova, <https://ionita.md/2024/09/27/170-analize-economice-irigarea-terenurilor-agricole-in-republica-moldova/>

A3.

Accesul limitat la finanțare pentru fermieri

Subiectul

Fermierii din Moldova întâmpină dificultăți în obținerea de finanțare pentru modernizarea fermelor sau extinderea producției. Băncile impun condiții stricte, iar fondurile disponibile sunt limitate.

Descrierea

Accesul limitat la credite și instrumente financiare reprezintă o provocare majoră pentru fermierii din Republica Moldova, mai ales în contextul creșterii semnificative a costurilor din agricultură. Potrivit Agrobiznes,⁸⁶ în 2022, aceste costuri au fost puternic influențate de majorarea prețurilor la gaze și carburanți, factori esențiali în producția de îngrășăminte și pesticide. De asemenea, inflația galopantă și creșterea salariilor într-un ritm mai rapid decât productivitatea muncii au contribuit la dificultățile financiare ale fermierilor. Deși reducerea prețurilor la îngrășăminte și pesticide cu aproximativ 30% în perioada 2023-2024 a contribuit parțial la ameliorarea situației, costurile în agricultură rămân ridicate, acestea fiind însoțite de o scădere a recoltei.

În acest context, pentru ca agricultorii să poată face față provocărilor actuale, devine important să dispună de acces la credite accesibile, care sunt necesare pentru modernizarea producției și dezvoltarea afacerilor agricole. Cu toate acestea, în 2024, accesul agricultorilor la aceste facilități financiare a fost limitat, agravându-le și mai mult situația. Deși Republica Moldova dispune de un sistem bancar bine capitalizat și de resurse financiare tot mai mari alocate de către Guvern, deficitul de finanțare semnalat de către fermieri rămâne o problemă majoră. În plus, băncile comerciale din Republica Moldova devin tot mai reticente în acordarea de credite cu un nivel mai ridicat de risc, acordând prioritate companiilor cu istorii de creditare solide și suficiente garanții, precum și valorilor mobiliare de stat și altor instrumente de politică monetară.

Grupul țintă

→ Agricultorii

→ Banca Națională a Moldovei

→ Guvernul

Impactul

În urma dificultăților întâmpinate în perioada de criză, agricultorii se confruntă cu o problemă majoră care le îngreunează obținerea de credite noi. Această problemă constă în lipsa garanțiilor gajabile din partea fermierilor. Mulți dintre aceștia nu dispun de active imobiliare sau alte bunuri, ceea ce le face dificilă obținerea creditelor. În plus, în urma crizei, mulți și-au redus capacitățile financiare, ceea ce complică și mai mult accesul lor la finanțare.

Deși în 2025 Ministerul Agriculturii a lansat un program⁸⁷ care oferă credite cu o rată preferențială de 5,1%, o componentă de grant de până la 30% din valoarea finanțării, termeni flexibili de rambursare de până la cinci ani și posibilitatea de accesare a garanțiilor financiare prin intermediul Fondului de Garantare al Organizației pentru Dezvoltarea Antreprenoriatului (ODA), mulți agricultori nu pot beneficia de aceste credite. Motivul principal este că băncile preferă să limiteze riscurile și impun condiții stricte, iar fermierii care nu pot oferi gajuri solide sunt adesea excluși din procesul de creditare.

Dinamica

Rata dobânzilor la creditele pentru agricultori din Republica Moldova a înregistrat fluctuații în ultimii ani. Conform datelor BNM,⁸⁸ în 2022 și la începutul anului 2023, dobânzile variau între 15% și 18%. În 2024, deși dobânzile la creditele acordate de băncile comerciale au scăzut la 8–10%, acestea rămân în continuare ridicate pentru agricultori, ceea ce îngreunează accesul extins la finanțare. De asemenea, împrumuturile de la instituțiile de microfinanțare continuă să fie costisitoare, cu dobânzi anuale de până la 15–20%. Comparativ, agricultorii din țările Uniunii Europene beneficiază de condiții mult mai avantajoase, cu dobânzi între 4% și 6%, conform unei analize realizate de BusinessClass.⁸⁹

⁸⁶ Agrobiznes.md, <https://agrobiznes.md/preturile-ingrasamintelor-in-2022-cum-s-au-schimbato-prognozele.html>

⁸⁷ Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare, <https://www.madrm.gov.md/ro/content/5955>

⁸⁸ Banca Națională a Moldovei, <https://www.bnm.md/bdi/pages/reports/dpmc/DPMC10.xhtml>

⁸⁹ BusinessClass, <https://businessclass.md/Companies/Index/agricultura-autohtona-intre-seceta-datorii-si-necesitatea-unor-reforme-structurale>

Factorii

- Absența unui suport adecvat din partea statului;
- Cerințe mai riguroase impuse de băncile comerciale;
- Lipsa activelor gajabile din partea fermierilor.

Anticipări

Cu toate că a fost creat un program care oferă dobânzi mai mici pentru agricultori, problema principală constă în faptul că fermierii, din cauza secetelor și a lipsei suportului financiar la timp, nu dispun de bunuri gajabile consistente pentru a accesa credite, chiar și atunci când există programe ce le oferă resurse financiare la costuri reduse. Astfel, având în vedere că băncile au politici mai stricte în acest domeniu, este nece-

sar o implicare mai activă a statului pentru a soluționa această problemă sau dezvoltarea unor noi programe care să ofere condiții mai accesibile pentru agricultori.

Întrebări

1. De ce sunt băncile mai reticente în acordarea creditelor pentru agricultură?
2. Care ar fi impactul unei politici financiare mai flexibile asupra agriculturii din Republica Moldova?
3. Cum ar putea statul să sprijine mai eficient agricultorii în accesarea de credite?
4. Cum ar putea fi adaptate programele de creditare pentru a răspunde mai bine nevoilor agricultorilor?

A4.

Dependența de exporturile de produse agricole brute

Subiectul

Economia agricolă a Republicii Moldova este puternic dependentă de exportul de produse brute, ceea ce o face vulnerabilă la fluctuațiile prețurilor internaționale. Lipsa valorificării produselor agricole prin prelucrare reduce valoarea adăugată în sector.

Descrierea

Structura culturilor anuale rămâne dominată de porumb, grâu și floarea-soarelui, culturi cu valoare adăugată redusă, reprezentând aproximativ 78,8% din suprafața totală însemănată. Această proporție se menține constant de la an la an, fără deviații notabile. De asemenea, producția agricolă are o pondere semnificativă în exporturile Republicii Moldova, de aproximativ 40-45% din total, totuși performanța acestui sector este afectată de faptul că majoritatea produselor exportate sunt brute, cu valoare adăugată scăzută.

Astfel, conform datelor Biroului Național de Statistică,⁹⁰ în anul 2024, principalele categorii de bunuri agricole exportate au fost semințele și fructele oleaginoase, în valoare de 364,2 mil. USD, urmate de cereale, în valoare de 291 mil. USD, și fructe, în valoare de 282,4 mil. USD.

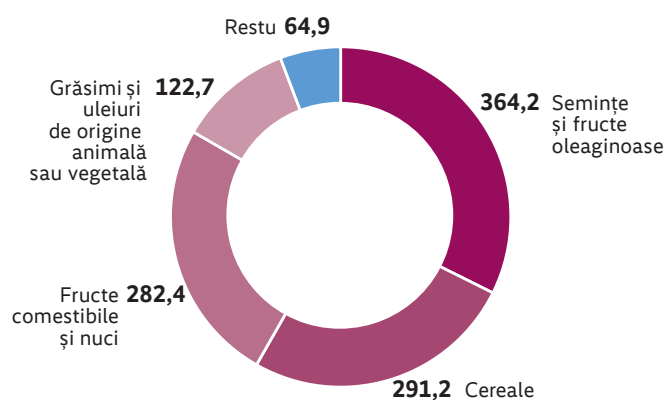
Totuși, dacă analizăm exporturile de produse agricole cu valoare adăugată ridicată, observăm că valoarea acestora este încă redusă comparativ cu cea a cerealelor sau a produselor oleaginoase. De exemplu, exportul de produse din industria morăritului a însumat doar 11,4 mil. USD, chiar dacă s-a înregistrat o creștere de 2 mil. USD față de perioada anterioară. Astfel, devine tot mai evidentă necesitatea de a investi în procesare, pentru a crește valoarea adăugată a produselor agricole exportate. Pentru a schimba structura exporturilor și a majora ponderea produselor vegetale cu valoare adăugată înaltă, statul trebuie să transforme subvențiile acordate agriculturii din simple ajutoare de supraviețuire în investiții strategice în cercetare, inovație și modernizare.

Grupul țintă

- Agricultorii
- Ministerul Agriculturii
- Traderii agricoli
- Ministerul Economiei și a Digitalizării

Principalele categorii de produse agricole exportate în 2024, mil. USD

Fig. 38

Sursa: Biroul Național de Statistică.
Exportul pe principalele țări-partenere și trimestre, 2005-2024

Impactul

Ponderea ridicată a produselor agricole cu valoare adăugată redusă face ca agricultura Republicii Moldova să fie vulnerabilă la fluctuațiile prețurilor internaționale. Un exemplu relevant este a doua jumătate a anului 2022, când condițiile de piață au devenit nefavorabile. Conform datelor din cadrul unui studiu realizat de Expert-Grup,⁹¹ aceste evoluții s-au reflectat în rezultatele financiare ale întreprinderilor agricole, care în 2023 au înregistrat o scădere a vânzărilor cu 8,6%, în timp ce costul vânzărilor a crescut cu 9,6%.

Chiar dacă în anul următor fermierii au beneficiat de o reducere a costurilor la pesticide și îngrășăminte cu aproximativ 30% și de o scădere a costurilor de finanțare, situația economică a rămas dificilă din cauza reducerii continue a prețurilor de vânzare. De exemplu, conform datelor aceleiași

⁹⁰ Biroul Național de Statistică, https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/40%20Statistica%20economica/40%20Statistica%20economica__21%20EXT__EXT010__serii%20trimestriale/EXT013000.px/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774

⁹¹ Raport de Stare a Țării 2024, <https://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/2879-raportul-de-stare-a-%C8%9B%C4%83rii-2024&category=182>

studiu, în trimestrul al doilea al anului 2024, fermierii care gestionează peste 50 de hectare au raportat scăderi semnificative ale prețurilor medii: cu 16% la cereale, cu 8% la floarea-soarelui și cu 33,5% la legume, ceea ce a afectat negativ veniturile și performanța generală a sectorului agricol.

Dinamica

Cu toate că în anul 2022 și la începutul anului 2024 prețurile produselor agricole au fost în scădere, sezonul agricol 2024/2025 a adus schimbări notabile. Potrivit articolului publicat în revista agromedia.md,⁹² deși producția globală de grâu a crescut, exporturile la nivel internațional au scăzut ca urmare a reducerii cotelor de export din partea Rusiei și Ucrainei, principalii furnizori din Bazinul Mării Negre. Acest context a generat o creștere a prețurilor regionale. Astfel, în Republica Moldova, prețul grâului a crescut până la 4,09 lei/kg în luna decembrie 2024, iar prețul mediu de export a atins 4,23 lei/kg, ceea ce reprezintă o majorare de 22% față de anul precedent. La floarea-soarelui, prețul mediu de export a înregistrat o creștere și mai accentuată, de 43%, ajungând la 11,63 lei/kg. Și porumbul a cunoscut o evoluție ascendentă, influențată de o recoltă modestă și o cerere externă puternică, cu un preț mediu de export de 3,72 lei/kg, comparativ cu 2,85 lei/kg în 2023.

Deși situația s-a redresat parțial, prețurile cerealelor și oleaginuoaselor din Republica Moldova continuă să fie influențate de factori externi, precum evoluțiile de pe piața globală, condițiile meteorologice și tensiunile geopolitice. Instabilitatea generată de noile politici comerciale internaționale poate duce la modificări imprevizibile ale fluxurilor comerciale și cererii globale. În acest context, actorii din sectorul agricol trebuie să fie pregătiți să navigheze într-un mediu volatil, adaptându-și strategiile în funcție de schimbările economice și geopolitice.

Factorii

- Dependența de produse cu valoare adăugată scăzută;
- Fluctuațiile imprevizibile ale prețurilor internaționale;

- Accent redus pe procesarea și prelucrarea produselor agricole;
- Investiții reduse în cercetare și inovație.

Anticipări

Având în vedere caracterul imprevizibil al prețurilor pe piața internațională a produselor agricole și impactul direct asupra veniturilor fermierilor și companiilor din sector, este tot mai clar că Republica Moldova are nevoie de politici orientate spre creșterea valorii adăugate. Întrucât exporturile noastre se bazează în mare parte pe materii prime, agricultura rămâne vulnerabilă la șocurile externe. Este necesar ca statul să îndrepte mai mult sprijinul spre industria de procesare și prelucrare, pentru a crește competitivitatea exporturilor și a reduce dependența de prețurile volatile. Deși au fost făcuți pași în această direcție, efectele sunt încă limitate, iar fără intervenții și politici mai clare, vulnerabilitatea agriculturii la șocurile externe riscă să se prelungească și în perioada următoare.

Întrebări

1. Ce rol joacă subvențiile în sprijinul fermierilor și procesatorilor agricoli și cum pot fi acestea direcționate mai eficient?
2. Ce politici ar putea sprijini diversificarea culturilor agricole și creșterea valorii adăugate în sectorul agricol?
3. Care sunt barierele întâmpinate de sectorul agricol în dezvoltarea capacităților de prelucrare și cum pot fi acestea depășite?
4. De ce nu s-a pus suficient accent pe inovație și cercetare în agricultura din Moldova?

⁹² Agromedia, <https://agromedia.md/agricultura-moderna/cereale/cum-influenteaza-piata-internationala-preturile-cerealelor-din-moldova>

A5.

Suportul insuficient din partea statului

Subiectul

Fermierii din Republica Moldova nu primesc suficient suport din partea statului sub formă de subvenții sau politici agricole eficiente. Aceasta afectează capacitatea lor de a face față provocărilor economice și climatice.

Descrierea

În contextul în care sectorul agricol în ultimii ani înregistrează dificultăți determinate de fluctuațiile prețurilor pe piața internațională, secetă, nivelul scăzut de tehnologizare și accesul limitat la resurse financiare, intervenția statului este o măsură necesară pentru a redresa situația și a oferi suportul necesar pentru ca agricultorii să reziste în astfel de momente instabile.

Una dintre problemele majore cu care se confruntă agricultorii este accesul limitat la surse financiare, mai ales în condițiile în care culturile de porumb și floarea-soarelui din 2023 au fost afectate de secetă. Aceștia întâmpină dificultăți în a accesa credite, în special din cauza lipsei unui gaj adecvat. Nu cer suport financiar direct din bugetul statului, ci doresc facilități care să le permită accesul la credite, în special pentru cei afectați de secetă, cu termene mai mari de rambursare.

În acest context, statul a implementat măsuri precum creditul de urgență pentru agricultură,⁹³ cu o valoare totală de 500.000 lei și o garanție de 90%, precum și alocarea a 50 milioane de lei din Fondul de intervenție pentru agricultorii afectați de calamități în vara anului 2023. Peste 45 de milioane de lei vor fi destinate celor care au pierdut mai mult de 60% din recoltă. Totuși, aceste măsuri sunt soluții de moment și nu rezolvă problema pe termen lung. Pentru o abordare sustenabilă, Republica Moldova trebuie să învețe din bunele practici ale Uniunii Europene, întreprinzând acțiuni pe termen lung. Astfel, conform unei analize publicate în revista BusinessClass,⁹⁴ în Uniunea Europeană fermierii pot beneficia de diverse stimulente pentru accesarea creditelor. Printre acestea se numără garanțiile guvernamentale, care le permit să obțină împrumuturi cu dobânzi reduse, compensând riscurile pentru instituțiile financiare și reducând cerințele de garanție, ceea ce sporește accesibilitatea la finanțare. De asemenea, fermierii au la dispoziție credite

pentru investiții pe termen lung, destinate modernizării fermelor, achiziționării de echipamente sau implementării tehnologiilor inovatoare. În paralel, sunt disponibile și credite pe termen scurt, de regulă acordate pe o perioadă de până la un an, care vizează acoperirea cheltuielilor curente, precum achiziționarea de semințe sau îngrășăminte. Totodată, spațiul comunitar sprijină activ tinerii fermieri prin programe speciale care oferă condiții preferențiale de creditare.

Pe lângă beneficiile date, în unele țări ale Uniunii Europene, statul oferă fermierilor diverse stimulente pentru credite. De exemplu, în România, în 2024, fermierii afectați de secetă au beneficiat de o amânare excepțională a plății sumelor împrumutate, nu doar a dobânzilor. În Franța și Germania, fermierii care au obținut credite pentru modernizarea fermelor în cadrul programelor UE beneficiază adesea de o perioadă de grație de doi ani pentru plata ratelor, în funcție de condițiile programului. În Polonia și România, fermierii pot obține credite de la băncile comerciale care participă în programele guvernamentale, având dobânzi mai mici și amânarea plății dobânzilor pentru primii doi ani. În Grecia și Spania, băncile private sunt implicate în programe precum Programul de Dezvoltare a Zonelor Rurale (RDP), oferind credite cu dobânzi subvenționate

De asemenea, băncile comerciale pot participa în programele finanțate de Banca Europeană de Investiții (BEI), unde sunt oferite credite preferențiale, inclusiv perioade de grație pentru dobânzi. În plus, băncile private oferă microcredite fermierilor, în special celor din afaceri mici, cu dobânzi reduse sau nule în primele luni, pentru a sprijini începuturile sau activitățile acestora.

Grupul țintă

- Fermierii din Republica Moldova
- Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare
- Guvernul Republicii Moldova
- Băncile comerciale și instituțiile financiare
- Organizațiile de sprijin rural și asociațiile agricole

⁹³ Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare, <https://www.madrm.gov.md/ro/content/5282>

⁹⁴ BusinessClass, <https://businessclass.md/Companies/Index/agricultura-autohtona-intre-seceta-datorii-si-necesitatea-unor-reforme-structurale>

- Uniunea Europeană și instituțiile de finanțare internațională
- Tinerii și micii producători agricoli

Impactul

Ca urmare a măsurilor cu impact limitat în gestionarea crizei din agricultură, nemulțumirea fermierilor a crescut semnificativ, culminând cu proteste în fața Guvernului. Aceste acțiuni au generat dezbateri ample în societate, împărțind opiniile între susținătorii agricultorilor și cei care consideră că intervențiile statului au fost suficiente. Indiferent de poziționare, este clar că situația din agricultură rămâne dificilă și afectează negativ perspectivele de creștere economică, cum s-a văzut în evoluția PIB-ului din 2025.

Dinamica

În perioada 2022–2023, guvernul a debursat aproximativ patru miliarde de lei prin diverse programe de sprijin. Cu toate acestea, impactul economic a fost limitat, deoarece o mare parte din fonduri a fost direcționată către acoperirea pierderilor provocate de secetă, fără a fi însoțită de recomandări tehnologice sau măsuri pentru creșterea rezilienței la schimbările climatice. De asemenea, fondurile pentru 2025 de 1,9 miliarde lei alocate acoperă doar datoriile restante din 2024. Astfel, în absența unei abordări strategice în acordarea subvențiilor, riscul ca agricultura să întâmpine dificultăți tot mai mari rămâne ridicat. De aceea, devine vitală schimbarea de abordare și elaborarea unor politici clare pentru creșterea performanței agriculturii.

Factorii

- Seceta din anul 2023;
- Măsuri insuficiente din partea statului;
- Lipsa unui dialog constructiv între minister și agricultori;
- Alocarea inefficientă a fondurilor.

Anticipări

În contextul în care secetele devin tot mai frecvente de la un an la altul și afectează producția agricolă, aspect reflectat și în statisticile actuale, o nouă intervenție din partea statului devine imperativă. Totodată, creșterea sprijinului financiar din partea Uniunii Europene și implementarea noii politici de subvenționare, aliniată cerințelor europene, va modifica structura fondurilor alocate ceea ce ar putea îmbunătăți situația și crește performanța agriculturii.

Întrebări

1. În ce mod poate sprijinul financiar european va contribui la creșterea performanței agriculturii moldovenești?
2. În ce mod pot fi orientate subvențiile astfel încât să contribuie la prevenirea pierderilor, nu doar la compensarea lor?
3. De ce, până în prezent, nu au fost utilizate metode de sprijin pentru agricultori asemănătoare celor din Uniunea Europeană?

A6.

Fragmentarea excesivă a terenurilor agricole

Subiectul

Terenurile agricole din Moldova sunt extrem de fragmentate, ca urmare a reformei funciare și a privatizării din anii '90. Exploatațiile agricole mici generează aproximativ 70% din producția agricolă totală. Din cauza fragmentării excesive, productivitatea culturilor agricole este relativ scăzută în comparație cu țările UE, iar structura actuală a suprafețelor agricole este caracterizată de ponderea mare a terenurilor lucrate manual.

Descrierea

Structura actuală fragmentată a suprafețelor agricole din Republica Moldova este rezultatul concepției axată pe echitate a procesului de privatizare de la începutul anilor '90. În procesul de privatizare, membrilor și pensionarilor fostelor gospodării colective li s-au oferit cote egale de terenuri de diferite tipuri, inclusiv o cotă de teren arabil, una de livezi și una de vii (unde acestea existau).

Suprafețele acestor cote constituiau în jur de 1-2 ha pentru fiecare persoană eligibilă, în funcție de terenurile disponibile ale fostei gospodării colective. Pe lângă aceste cote, familiile din localitățile rurale dețin terenuri în jurul casei. Mărimea acestor terenuri din jurul casei variază în funcție de sat – de regulă între 0,05 și 0,5 ha. În plus, o mare parte din locuitorii satelor au primit așa-numita „cotă mică”, de obicei un teren cu suprafața mai mică de un hectar per gospodărie, pentru a-și satisface nevoile de consum. Ca rezultat, conform ultimului recensământ agricol (2011), mai mult de jumătate din totalul gospodăriilor agricole cultivă mai puțin de 0,5 ha, în timp ce aproximativ 95% din totalul gospodăriilor utilizează o suprafață mai mică de 3 ha (tabelul 9).

Grupul țintă

- Proprietarii de terenuri agricole
- Asociațiile de fermieri și producători agricoli

Gospodăriile agricole și suprafețele deținute (2022)

Tabel 9

Mărimea	Suprafața		Gospodăriile agricole	
	ha	%	numărul	%
TOTAL	2,243,540.02	100.00	902,214	100.00
0-<0,5 ha	122,287.12	5.45	459,909	50.98
0.5-<1 ha	123,326.86	5.50	180,529	20.01
1-<3 ha	355,773.94	15.86	203,644	22.57
3-<10 ha	224,951.66	10.03	52,023	5.77
10-<50 ha	63,434.04	2.83	3,080	0.34
50-<100 ha	44,425.41	1.98	617	0.07
100-<200 ha	89,859.58	4.01	621	0.07
200-<500 ha	314,416.18	14.01	963	0.11
500-<1000 ha	378,418.83	16.87	550	0.06
1000-<2500 ha	338,692.99	15.10	229	0.03
≥2500 ha	187,953.41	8.38	49	0.01

Sursa: Judith Möllers, Thomas Herzfeld, Lucia Batereanu, Arjola Arapi-Gjini: "O analiză a măsurilor de sprijin pentru ferme în Republica Moldova", Leibniz Institute of Agricultural Development in Transition Economies, 2022

- IMM-urile și întreprinderile mari agricole
- Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare
- Instituțiile și agențiile specializate în subordinea MAIA
- Autoritățile publice locale
- Parlamentul RM

Impactul

Fragmentarea excesivă a terenurilor agricole conduce la faptul că majoritatea gospodăriilor agricole practică o agricultură ineficientă, orientându-se nu spre producerea competitivă a producției pe piață, dar spre satisfacerea necesităților de consum. În plus, micii fermieri sau persoanele fizice care practică agricultura nu au suficiente resurse pentru a investi în tehnologii moderne, irigare și îngrășă-minte. Pe terenurile parcelate nu este posibilă aplicarea tehnologiilor avansate și utilizarea tehnicii performante, iar majoritatea proprietarilor nu dispun de pregătirea profesională necesară pentru o agricultură eficientă. În consecință, fragmentarea mare și suprafețele mici ale terenurilor cu destinație agricolă au dus la scăderea productivității agricole, nerespectarea tehnologiilor de cultivare și asolament, degradarea solurilor și alte efecte negative asupra sectorului agricol, cu un impact negativ major asupra veniturilor populației rurale. La rândul lor, veniturile mici în sectorul rural provoacă migrarea populației de la sate spre zone urbane, în special Chișinău, precum și în afara țării.

Dinamica

Din cauza fragmentării mari a terenurilor agricole, consolidarea acestora este considerată drept o prioritate. Doar în primul deceniu al anilor 2000, pentru a atinge acest obiectiv, nouă proiecte, majoritatea cu sprijinul donatorilor, au fost implementate, în principal în sud. Cu toate acestea, marea majoritate a fermierilor nu au fost dispuși să își schimbe parcelele de teren, iar în multe localități a existat o lipsă de cumpărători. Într-adevăr, datele statistice arată că vânzările de terenuri reprezintă doar o treime din tranzacțiile de pe piața funciară, аренда fiind cea mai răspândită formă de consolidare a terenurilor. Majoritatea contractelor de arendă au însă o durată de 1-3 ani, limitând posibilitatea chirieșului de a planifica pe termen mai lung. Conform Strategiei naționale de dezvoltare agricolă și rurală pentru anii 2023-2030, către anul 2020 nivelul de fragmentare a terenurilor cu destinație agricolă a suferit schimbări nesemnificative. Suprafața medie a unei parcele de teren a constituit 0,85 ha.

Factorii

- Lipsa unei piețe funciare suficient de dezvoltate pentru tranzacțiile cu terenuri agricole;
- Lipsa infrastructurii de irigare, care face o mare parte din terenuri puțin atractive pentru cumpărători;
- Prevalența contractelor de arendă a terenurilor pe termen scurt și mediu, ceea ce diminuează din capacitatea de planificare a chirieșilor;
- Interdicția procurării terenurilor cu destinație agricolă pentru investitorii străini;
- Procesul lent de acumulare a capitalurilor în agricultură, din cauza ratei de profitabilitate relativ reduse și a fluctuației puternice a veniturilor.

Anticipări

Consolidarea terenurilor agricole reprezintă singura modalitate viabilă de a trece de la o agricultură de subzistență la o agricultură performantă. Pe parcursul anilor, autoritățile Republicii Moldova au adoptat numeroase modificări legislative în acest sens, printre care Regulamentul privind consolidarea terenurilor agricole (HG nr. 1075 din 01.10.2007, cu mai multe modificări), Codul funciar nr. 22/2024 și HG nr. 598 din 28.08.2024 cu privire la modificarea unor HG (pentru implementarea Codului funciar nr. 22/2024), au elaborat proiectul Instrucțiunii privind modul de consolidare a terenurilor cu destinație agricolă în cadrul unui proiect de consolidare. Toate acestea reprezintă măsuri necesare și utile, însă factorii fundamentali țin de dezvoltarea pieței funciare și de condițiile economice, care ar face atractive pentru proprietarii de terenuri agricole mici vânzarea acestora sau darea în locațiune pe termen lung. Un alt factor îl reprezintă și interdicția pentru investitorii străini să procure teren cu destinație agricolă. Respectiv, avansarea pe toate aceste 3 dimensiuni ar putea impulsiunea consolidarea terenurilor, însă toate sunt procese cu orizonturi lungi de materializare.

Întrebări

1. Ce măsuri ar trebui să întreprindă autoritățile pentru a stimula în continuare procesul de consolidare a terenurilor agricole?
2. Ar trebui oare ridicată interdicția pentru investitorii străini să procure terenuri agricole?
3. Care ar fi măsurile ce ar putea fi întreprinse pentru a stimula dezvoltarea pieței funciare și tranzacțiile cu terenuri agricole?

A7.

Schimbările climatice adverse și secetele frecvente

Subiectul

Datorită dependenței semnificative de condițiile climatice, agricultura este cel mai vulnerabil sector al economiei la schimbările climatice. Mai mult, riscul ca culturile agricole să fie expuse unei secete severe sau fenomene climatice adverse în perioada de vegetație este în creștere. Aceasta reprezintă pentru Republica Moldova o problemă stringentă, cu caracter fundamental, datorită ponderii majore a populației rurale care își asigură, într-o proporție mare, mijloacele de subsistență din agricultură. Volatilitatea condițiilor climatice este una dintre principalele cauze ale recoltelor instabile, productivității reduse și reprezintă un risc inerent nu doar pentru sector, ci și pentru evoluția economiei în ansamblu.

Descrierea

Schimbările climaterice, manifestate sub forma temperaturilor prea ridicate sau înghețurilor în perioada de vegetație, variațiilor termice excesive în perioada rece, lipsei învelișului suficient de zăpadă, scăderii volumului de precipitații, ploilor abundente care distrug stratul fertil, grindinei, lipsei apei pentru irigare au transformat sectorul agricol într-o afacere

plină de provocări. Instabilitatea condițiilor climatice a condus la scăderea nivelului de productivitate a principalelor culturi agricole, ceea ce se reflectă negativ și în indicatorii macroeconomici ai țării, în special prin reducerea exporturilor, producției industriei agroalimentare și ponderii sectorului în PIB. Pe parcursul ultimilor 25 de ani, Republica Moldova s-a confruntat cu nouă secete severe (2000, 2003, 2007, 2012, 2015, 2019, 2020, 2022 și 2024) care au avut un impact negativ semnificativ atât asupra agriculturii, cât și asupra economiei. De exemplu, pagubele provocate de seceta din 2007 – calificat drept cel mai secetos an din ultimii 200 ani din istoria Republicii Moldova – au fost estimate la circa un miliard de dolari sau aproape 23% din PIB din acel an.⁹⁵ Secetele din 2020 și 2022 au determinat o diminuare a producției cu mai mult de 50% la principalele produse agricole – cele cerealiere, dar și la fructe și legume.⁹⁶ În același timp, datele publice arată că în ultimii ani frecvența secetelor severe s-a întesit, iar vara anului 2024 a fost una dintre cele mai toride din istoria contemporană. Potrivit observațiilor, în partea de nord a țării, seceta are loc o dată la fiecare 7-10 ani, în zona centrală – o dată la fiecare 5-6 ani, iar în cea de sud – o dată la 3-4 ani. Conform datelor Inspectoratului General pentru Situații de Urgență pentru perioada 2011-2022 (tabelul 10), în Republica Moldova au avut loc anual în medie 60 de

Situații de urgență cauzate de factorii climatici, produse în Republica Moldova între 2011-2022

Tabel 10

Situații de urgență cauzate de factorii climatici	Anul / Numărul situațiilor de urgență												Total
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
Ploi torențiale cu grindină	25	51	71	62	28	40	23	33	31	18	22	6	410
Ploi torențiale cu vânt puternic	22	15	19	13	5	8	14	6	8	9	14	3	136
Inundații								1	3	4	2		10
Secete		1			1				4	1		2	9
Înghețuri, gheață		1		1	-		23	1	2	12	3	6	49
Furtuni, căderi abundente de zăpadă/ viscole		1	2	3	15	5	1	3	9		1		40
Total	47	69	92	79	49	53	61	44	57	44	42	17	654

Sursa: „Republica Moldova: Programul național privind adaptarea la schimbările climatice până în anul 2030”, Convenția Cadru a Națiunilor Unite privind Schimbările Climatice

95 Veridica, <https://www.veridica.md/opinii/este-sau-nu-situatia-din-agricultura-republicii-moldova-catastrofala>
96 Radio Moldova, <https://radiomoldova.md/p/33704/jumatate-din-terenurile-agricole-din-republica-moldova-ar-putea-fi-afectate-de-seceta-in-urmatorii-ani-recomandarile-specialistilor>

situații de urgență cauzate de factori climatici, care au provocat pierderi economice considerabile, în special în sectorul agricol. Cele mai frecvente au fost ploile torențiale, grindina, vânturile puternice, înghețurile și căderile abundente de zăpadă.

Grupul țintă

- Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare
- Instituțiile și agențiile specializate în subordinea MAIA
- IMM-urile și gospodăriile agricole
- Companiile de asigurări

Impactul

Conform estimărilor Băncii Mondiale, costul total actual al inactivității în materie de adaptare la schimbările climatice în Republica Moldova se ridică la aproximativ 600 de milioane de dolari anual (echivalentul a 6,5% din PIB). Se preconizează că această cifră va fi mai mult decât dublă până în 2050 (1,3 miliarde dolari SUA). Această cifră ar include costurile directe ale schimbărilor climatice și anume scăderea producției cauzată de acestea, plus creșterea pagubelor și a costurilor de prevenire. Se estimează că din cei aproximativ 1,3 miliarde dolari SUA, circa 70% vor fi suportate de sectorul agricol.⁹⁷

Dinamica

Severitatea și frecvența fenomenelor meteorologice extreme au crescut în Republica Moldova, iar această tendință va continua și în anii următori, implicând un risc major pentru sectorul agricol. Se prognozează că, până la mijlocul secolului, temperatura aerului în țară va fi cu 1,7-2,0°C mai mare decât în perioada 1961-1990. Conform bazei de date a Organizației Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură (FAO), suprafața totală echipată pentru irigații a fost estimată, în 2014, la 228 300 ha, din care doar 11,4% (26 100 ha) erau irigate de facto. La 1 ianuarie 2022, această suprafață constituia 214,22 mii ha din care doar aproximativ 20 mii ha erau irigate. Astfel, în ultima perioadă a existat o reducere atât a suprafețelor amenajate pentru irigații, cât și a celor irigate efectiv. Dacă în anul 1990 cantitatea de apă utilizată pentru irigare a fost de 898 de milioane m³, în 1995 aceasta a coborât la 402 milioane m³, apoi s-a redus dramatic la 50 milioane m³ în 2000 și la 40 milioane m³ în perioada 2005-2015.

A urcat la 50 milioane m³ în 2020 și a coborât iarăși la 18 milioane m³ în 2023. În acest sens, Republica Moldova este unica țară din sudul Europei, care consumă mai puțin de 0,4% din apa pe care o are. În Republica Moldova se folosesc pentru irigare doar 28 m³/ha, pe când în România – 276 m³/ha, iar Ucraina – 90 m³/ha.

Factorii

- Încălzirea globală;
- Lipsa sau subutilizarea infrastructurii de irigare;
- Neadaptarea tehnologiilor agricole la schimbările climatice;
- Lipsa de infrastructură și instrumente adecvate pentru asigurările agricole.

Anticipări

Un studiu al Băncii Mondiale a constatat că schimbările climatice vor induce variații ale nivelelor termice și regimului de precipitații, iar în decursul următorilor 40 de ani, efectele schimbărilor climatice vor deveni mai severe în Republica Moldova.⁹⁸ Până la sfârșitul secolului, temperatura medie va crește cu 4-5°C, cu excepția cazului în care emisiile de gaze cu efect de seră vor fi reduse semnificativ la nivel global.⁹⁹ Conform acestui scenariu, Republica Moldova va înregistra o reducere semnificativă a productivității majorității culturilor agricole și va fi afectată de fenomene climatice extreme mai frecvente, cum ar fi seceta, ploile torențiale cu grindină, înghețurile la sfârșitul primăverii și începutul toamnei. Efectele directe asupra producției agricole se vor materializa în fluctuații ale prețurilor, schimbarea culturilor, creșterea incidenței bolilor și răspândirea dăunătorilor. Pentru diminuarea efectelor acestor schimbări, este nevoie de strategii decisive de adaptare și instrumente eficiente de gestionare a riscurilor, cum ar fi adoptarea unor soiuri de plante și semințe care sunt mai rezistente la secetă, diversificarea culturilor, investițiile în reabilitarea infrastructurii de irigare etc.

Întrebări

1. Care este practica altor state în materie de combatere a efectelor negative ale schimbărilor climatice?
2. Cum pot fi IMM-urile din agricultură asistate pentru a se putea adapta într-un mod cât mai eficient la schimbările climatice?

⁹⁷ Strategia națională de dezvoltare agricolă și rurală pentru anii 2023-2030

⁹⁸ Susținerea stabilității și revitalizarea creșterii. Note de politici Moldova, Banca Mondială, 2019.

⁹⁹ Republica Moldova: Programul național privind adaptarea la schimbările climatice până în anul 2030, Convenția Cadru a Națiunilor Unite privind Schimbările Climatice

A8.

Concurența neloială și concentrația mare a piețelor

Subiectul

Principalele provocări în materie de concurență cu care se confruntă companiile din sectoarele agricol și agroalimentar din Republica Moldova sunt concentrarea pieței și integrarea verticală, lipsa de transparență în relațiile economice din sectorul agricol, inegalitatea în puterea de negociere între diferiți jucători pe piețe agricole și problemele de acces la lanțurile de distribuție pentru producători agricoli.¹⁰⁰

Descrierea

Producția agricolă și exporturile agroalimentare ale Republicii Moldovei pot fi împărțite în mai multe categorii în care întreprinderile agricole au randamente de aproape 1,5 ori mai mari decât randamentele micilor fermieri/gospodăriilor țărănești.¹⁰¹

O primă categorie este constituită din sectoarele în care activează un număr mare de producători care au un impact social important pe lângă impactul economic puternic. În această categorie se încadrează fructele, legumele, nucile și produsele din acestea (de ex., gemuri, conserve, sucuri de fructe și legume), care reprezentau aproximativ 22% din exporturile agroalimentare în 2024.

O a doua categorie cuprinde sectoarele dominate de câteva întreprinderi mari. Aici se încadrează culturile de semințe de floarea-soarelui, cereale, zahăr și uleiuri (derivate din floarea-soarelui), care alcătuiau circa 55% din exporturile agroalimentare în 2024.

O categorie aparte o constituie vinurile și băuturile spirtoase, un sector tradițional al exportului moldovenesc, care a contribuit cu 13% la totalul exporturilor agroalimentare în 2024.

Există, de asemenea, sectoare agricole cu o producție mai redusă, dar care rămân relevante din punct de vedere al diversificării ofertei: mierea, produsele lactate și carnea au însumat aproximativ 2% din exporturile agroalimentare. Alte produse alimentare, care nu intră în categoriile menționate anterior, au reprezentat aproximativ 7% din exporturile din acest domeniu în anul 2024.

Piața cerealelor, culturilor oleaginoase și uleiului, în special a grâului, floarea-soarelui și uleiului din floarea-soarelui este considerată una extrem de concentrată, fiind dominată de un grup de companii, care deține aproximativ 60% din piața cerealelor și controlează piața uleiului din Republica Moldova prin intermediul unei fabrici de producere a uleiului și a altor facilități de producție și logistică.¹⁰² În același timp, aproximativ 40% din terenurile agricole din țară ar fi deținute de două holdinguri mari, controlate de același grup.¹⁰³ Concentrația mare a acestor piețe face posibil controlul prețurilor de către un număr limitat de companii care dețin infrastructura necesară de producție, păstrare, prelucrare și logistică. În același timp, politicile protecționiste și barierele tarifare/non-tarifare în domenii precum comercializarea îngrășămintelor, produselor fitosanitare și materialului săditor, produselor farmaceutice veterinare, ridică alte obstacole în activitatea producătorilor agricoli, în special legate de prețurile ridicate la aceste inputuri.

Grupul țintă

- Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare (MAIA)
- Instituțiile și agențiile specializate în subordinea MAIA
- Consiliul Concurenței
- Asociațiile de afaceri și IMM-urile din domeniul agroalimentar

Impactul

Concentrația mare a piețelor exportului anumitor grupe de produse agricole ridică probleme de acces la piețele de desfacere pentru fermierii mai mici, precum și de randament scăzut al producției acestora, ceea ce le limitează posibilitățile de investiții și creștere. La rândul lor, procedurile lungi, vagi și complexe pentru importul de soiuri noi au un impact negativ asupra capacității producătorilor de a importa mai multe soiuri rezistente la boli și dăunători, ceea ce, la rândul său, ar îmbunătăți randamentele și calitatea. În privința produselor fitosanitare, în plus față de costurile ridicate de testare și

¹⁰⁰ Consiliul Concurenței RM, <https://www.competition.md/noutati/consiliul-concurenze-ei-a-n-cadrul-conferintei-ei-anoare-2024-a-ree-elei-interne-ionale-de-concurenze-a-icn/>

¹⁰¹ Moldova trade study note 3: Competitiveness in Moldova's Agricultural Sector, the World Bank

¹⁰² Bani.md, <https://bani.md/regele-cerealelor-poate-sta-linistit-consiliul-concurenței-nu-investigheaza-monopolul-din-piata/>

¹⁰³ Bani.md, <https://bani.md/acuzatii-grave-in-adresa-prietenului-lui-plahotniuc-slusari-40-din-terenurile-agricole-controlate-de-vaja-jhashi/>

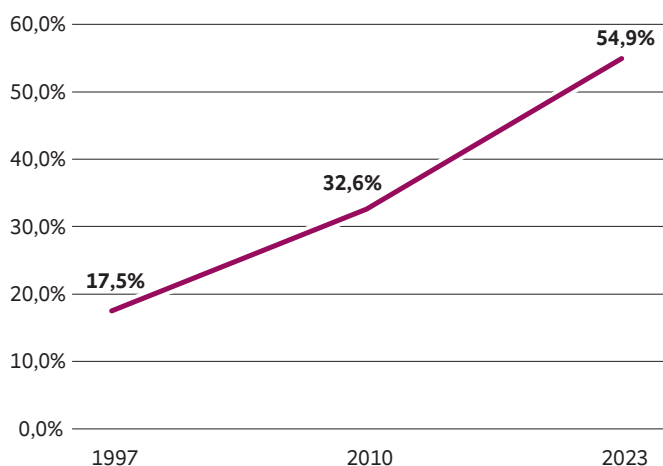
înregistrare, există cerințe de evaluare a conformității, care se adaugă la costurile totale suportate de utilizatorii finali ai acestor inputuri (fermierii). Cu cât este mai mică gospodăria agricolă, cu atât aceste costuri sunt mai împovărătoare, ceea ce nu contribuie la de-concentrarea și diversificarea piețelor.

Dinamica

Problemele menționate mai sus împiedică activitățile IMM-urilor din sector și creează un mediu concurențial neloial și puțin încurajator pentru dezvoltarea acestora. În timp, concentrația sectoarelor dominate de câteva întreprinderi mari doar a crescut (figura 39), odată cu integrarea pe verticală a acestor întreprinderi. La rândul lor, cauzele costurilor ridicate ale inputurilor rezidă, în primul rând, în faptul că importatorii impun marje excesive datorită costurilor mari de intrare și operare pe aceste piețe și, în al doilea rând, în faptul că dimensiunea redusă a pieței din Republica Moldova împiedică economiile de scară și, prin urmare, costurile unitare ale importurilor sunt ridicate. În plus, există probleme de înregistrare și acces legate de îngrășăminte și produse fitosanitare, precum și de semințe și material săditor.

Fig. 39

Ponderea sectoarelor dominate de câteva întreprinderi mari în totalul exportului de produse agroalimentare (cereale, semințe oleaginoase, grăsimi și uleiuri de origine vegetală, zahăr)

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor BNS

Factorii

- Investițiile mari necesare pentru consolidarea terenurilor, crearea infrastructurii de logistică, a capacităților de păstrare și prelucrare;
- Inegalitatea în puterea de negociere între diferiți jucători pe piețe agricole;
- Transparența redusă în relațiile economice din sectorul agricol;
- Accesul limitat la lanțurile de distribuție pentru producători agricoli.

Anticipări

Problemele de concentrație excesivă a piețelor pot fi abordate prin asigurarea unor condiții echitabile de concurență pe piețele agricole respective. În același timp, barierele în domeniile comercializării îngrășămintelor, produselor fitosanitare și materialului săditor pot fi înlăturate prin alinierea la registrele, certificările și procedurile respective ale UE, ceea ce ar elimina necesitatea repetării acestora de către autoritățile naționale, precum și prin valorificarea de către agricultori a oportunității de a-și importa propriile inputuri – fie individual, fie în grup. Autoritățile RM au depus eforturi pentru a soluționa aceste probleme, inclusiv prin adoptarea de amendamente la legile privind semințele, protecția plantelor, viticultura și livezile, care să permită adoptarea Catalogului comun al UE pentru o gamă de culturi în catalogul național și desființarea Consiliului național pentru soiuri de plante, cu atribuirea funcțiilor acestuia instituției de testare. Cu toate acestea, aspecte importante rămân încă nerezolvate și necesită abordare în continuare.

Întrebări

1. Cum poate fi asigurată în mod natural o concurență cât mai echitabilă în condițiile concentrării mari a unor piețe de produse?
2. Poate oare Consiliul Concurenței să asigure, prin metode administrative, o concurență loială în sector?
3. Cum poate fi asigurat un acces mai bun al fermierilor la inputuri agricole în condițiile dimensiunii mici a piețelor din Republica Moldova?

A9.

Lipsa sprijinului pentru marketing și acces pe piețele externe

Subiectul

Un acces mai bun la piețele internaționale și promovarea exporturilor pot impulsiona productivitatea IMM-urilor și contribuția acestora în economie. IMM-urile sunt, de regulă, mai flexibile și mai receptive la schimbările cererii – de exemplu, prin diferențierea și personalizarea produselor – decât întreprinderile mari. Activitatea IMM-urilor internaționalizate ar putea avea efecte de propagare pozitive pe piețele interne prin introducerea unei concurențe sporite, răspândirea cunoștințelor către firmele locale și stimularea competitivității acestora.¹⁰⁴

Descrierea

În sectorul agricol și de prelucrare a produselor alimentare din Republica Moldova, participarea la lanțurile valorice globale (LVG) ia de obicei forma unor legături comerciale directe, prin exporturi de bunuri, sau a unor legături interne directe, prin integrarea în lanțurile de aprovizionare a marilor comercianți cu amănuntul. Integrarea întreprinderilor agricole moldovenești în LVG este împiedicată, în principal, de trei obstacole diferite. În primul rând, competitivitatea acestora este limitată din cauza investițiilor reduse și a activităților de inovare limitate a producătorilor locali, respectării slabe a standardelor de siguranță alimentară recunoscute la nivel internațional și lipsei generale de competențe atât la nivel managerial, cât și la nivelul angajaților. În al doilea rând, sprijinul disponibil din partea agențiilor guvernamentale în domeniul marketingului și promovării exporturilor este limitat. În al treilea rând, micii producători nu întotdeauna pot să îndeplinească cerințele comercianților cu amănuntul, mai ales în ceea ce privește cantitatea și calitatea produselor livrate. Aceste trei seturi de bariere joacă un rol important în împiedicarea unei integrări mai profunde a producătorilor și prelucrătorilor de produse alimentare moldoveni în LVG.

Grupul țintă

- Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare
- Instituțiile și agențiile specializate în subordinea MAIA
- Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării

→ Agenția de Investiții

→ ODA

→ Asociațiile de afaceri din sector și IMM-urile

Impactul

O mai bună participare în LVG prin exporturi sau legături în lanțul de aprovizionare cu întreprinderi mari permite IMM-urilor să majoreze volumele de producție, să extindă competențele și să beneficieze de creșteri de productivitate, îmbunătățiri organizaționale, inovare și propagare a tehnologiei. Datorită poziției sale centrale în economia moldovenească și a potențialului său de creștere viitoare, sectorul agricol și de prelucrare a alimentelor poate servi drept piatră de temelie pentru consolidarea rezilienței economiei și impulsionează creșterii acesteia. Stimularea cererii locale și a legăturilor lanțului de aprovizionare între producătorii de alimente și marii comercianți cu amănuntul de produse alimentare care operează în Republica Moldova este esențială pentru creșterea competitivității sectorului. La rândul lor, creșterea volumelor de producție și a cifrei de afaceri, creșterea calității precum și îmbunătățirea inovării și a eficienței sunt toate efecte secundare pozitive ale accesului pe piețele externe și la lanțurile mari ale comercianților cu amănuntul.

Dinamica

Deși în ultimii 20 de ani exportul de produse agricole și alimentare din RM a crescut de aproape 3 ori (figura 4.1), IMM-urile au avut o contribuție relativ limitată la acest lucru. Circa 60% din exporturile respective revin producției vegetale (în special cerealelor și culturilor oleaginoase), sectoare care, după cum am menționat mai sus, sunt dominate de câteva companii mari. Conform studiului OECD privind IMM-urile din sectorul agroalimentar, 60% din IMM-uri care își desfășoară activitatea în domeniul prelucrării produselor alimentare din RM fie nu exportă, fie exportă mai puțin de 10% din cifra lor de afaceri totală.¹⁰⁵ Același studiu a evidențiat faptul că producătorii locali identifică lipsa contactelor în rețelele internaționale drept o barieră în calea exportului: 59% spun că cumpărătorii internaționali nu sunt la curent cu firma lor; 54% consideră că este dificil să găsească cumpărători internaționali;

¹⁰⁴ Promoting exports and supply-chain linkages in the food industry in the Republic of Moldova, OECD, 2020

¹⁰⁵ Ibid

36% întâmpină complicații atunci când îi contactează; iar 28% consideră că nu dispun de competențele adecvate pentru a menține relații cu cumpărătorii internaționali. Pe de altă parte, chiar dacă lanțurile de vânzare cu amănuntul din RM au înregistrat o creștere puternică în ultimii ani, mai puțin de jumătate (47,5%) dintre producătorii de produse alimentare livrează către acestea. Același studiu sugerează că problema este una de marketing și comunicare: 31,5% dintre IMM-uri consideră că este dificil să contacteze cumpărătorii, iar 27,9% afirmă că cumpărătorii nu știu despre producția lor. Cu toate acestea, atunci când, în cele din urmă, intră în contact cu cumpărătorii, 55,0% consideră că condițiile economice nu sunt atractive, 60,7% – că marjele sunt prea mici, iar 45,9% – costurile de conformitate sunt ridicate.

- Lipsa generală de competențe la nivel managerial și al angajaților;
- Sprijinul limitat din partea agențiilor guvernamentale pentru promovarea exporturilor și integrarea în LVG;
- Asocierea slabă a producătorilor în cooperative pentru a putea face față cerințelor comercianților cu amănuntul;
- Lipsa infrastructurii de logistică, păstrare, sortare și prelucrare.

Anticipări

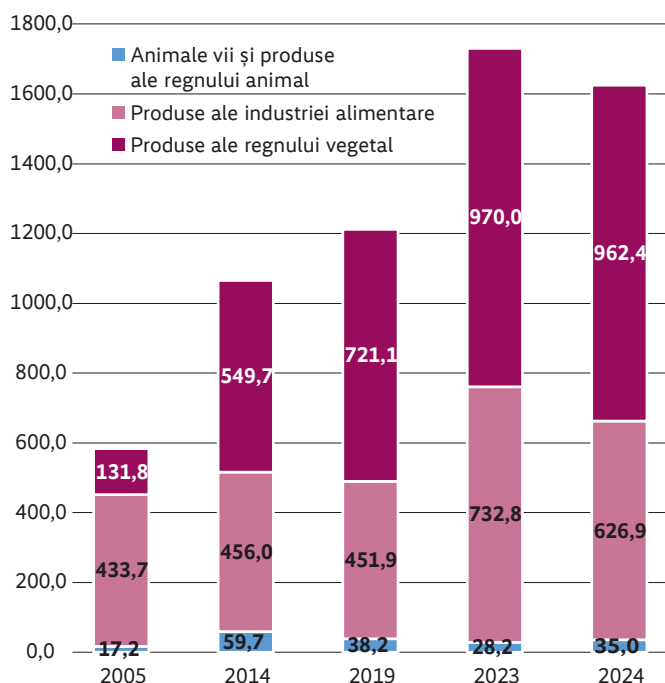
În special pentru IMM-uri, care își desfășoară activitatea pe piețe interne mici, precum Republica Moldova, integrarea pe piețele externe poate oferi oportunități de creștere. Pentru a realiza astfel de ambiții, este important să se faciliteze integrarea IMM-urilor pe piețele globale prin eliminarea barierelor din calea comerțului, reducerea costurilor și a timpului necesar pentru îndeplinirea procedurilor comerciale, investiții în activități de promovare a exporturilor și furnizarea de instrumente financiare pentru sprijinirea IMM-urilor exportatoare. În ciuda interesului ridicat al întreprinderilor pentru export, mai multe aspecte ar putea explica slaba activitate generală de export. Unii factori pot fi atribuiți lipsei unui sprijin adecvat din partea Agenției de Investiții din Moldova, Organizației pentru Dezvoltarea Antreprenoriatului și altor instituții relevante pe mai multe dimensiuni: îmbunătățirea percepției cumpărătorilor străini cu privire la producătorii moldoveni; conectarea producătorilor locali cu potențialii clienți internaționali; crearea unei rețele strategice de IMM-uri locale și instituții străine; creșterea pregătirii pentru export a IMM-urilor prin furnizarea de competențe și oportunități de consolidare a capacităților.

Întrebări

1. De ce standardele de siguranță alimentară internaționale nu sunt foarte răspândite printre producătorii locali?
2. Ce măsuri de sprijin ar trebui implementate de către agențiile guvernamentale specializate pentru a susține promovarea exporturilor și integrarea producătorilor locali în LVG?
3. Ce alte măsuri ar trebui întreprinse de către producători și autorități pentru a face mai cunoscută producția locală peste hotare?

Exportul de produse agricole și alimentare din Republica Moldova, milioane USD

Fig. 40

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor BNS

Factorii

- Competitivitatea limitată a producătorilor locali din cauza investițiilor reduse și a activităților de inovare limitate;
- Respectarea slabă a standardelor de siguranță alimentară recunoscute la nivel internațional;

A10.

Insuficiența pregătirii profesionale a agricultorilor

Subiectul

Deși unul dintre avantajele comparative ale Republicii Moldova este costul relativ scăzut al forței de muncă, disponibilitatea și calificarea forței de muncă în agricultură și sectoarele conexe este o problemă. Agricultorii se confruntă cu problema găsirii forței de muncă suficiente, în special în perioada recoltării. Identificarea forței de muncă calificate este, de asemenea, o problemă importantă în agronomie, tehnologii de producție, inginerie, precum și pentru fabricile de prelucrare. În plus, lipsa competențelor profesionale afectează negativ calitatea rețelelor naționale de cercetare, educație și extindere.

Descrierea

Un factor major al competitivității scăzute din sectorul agricol este lipsa unui management competent și a cunoștințelor de aplicare a unor tehnici de producție îmbunătățite. În general, agricultorii nu dispun de tehnicile sau echipamentele adecvate pentru a atinge standardele de calitate așteptate pe piețele cu valoare mai mare. Aproape 30% din livezile de fructe sunt cultivate de gospodării cu mai puțin de 2 hectare de teren, care se ocupă în mare parte cu agricultura de subsistență. Acești producători au capacități financiare și cunoștințe limitate pentru a investi în tehnologii care ar spori randamentul și calitatea. Cu toate acestea, unii producători din Republica Moldova, inclusiv mulți care au primit sprijin prin proiecte ale donatorilor, au capacitatea de a atinge cele mai bune randamente internaționale. Provocarea constă în reducerea decalajului dintre sectoarele cu productivitate ridicată și cele cu productivitate scăzută, inclusiv prin îmbunătățirea tehnicilor de producție, a alegerii soiurilor, a aplicării îngrășămintelor și pesticidelor, precum și a fluxului de informații privind cerințele pieței și tehnicile de realizare a acestora.¹⁰⁶ Multe dintre eforturile necesare pentru a îmbunătăți productivitatea și calitatea nu necesită un grad ridicat de investiții, ci mai degrabă o sensibilizare și capacități sporite. Un factor care stă la baza provocărilor privind capacitatea de gestionare și tehnicile de producție discutate mai sus este calitatea și disponibilitatea învățământului agricol. Moldova are 6 colegii agricole și 2 centre de excelență care asigură învățământul profesional tehnic, toate situate în afara Chișinăului. Programele lor de studii sunt învechite și nu reflectă cerințele industriei agroalimentare moderne, care necesită mai multe cunoștințe de marketing și de afaceri decât în trecut. Curricula este axată pe tehnologii relativ învechite și se concentrează pe aspectele tehnice și

nu pe afaceri sau marketing. De asemenea, aceste colegii nu au interacțiuni puternice cu sectorul privat, care ar putea constitui baza transferului de cunoștințe și ar stimula inovarea.

Grupul țintă

- Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare
- Ministerul Muncii și Protecției sociale
- Ministerul Educației și Cercetării
- Instituțiile de învățământ cu profil agricol
- Companiile agricole, inclusiv IMM-urile

Impactul

Deficitul de forță de muncă, în special calificată, are drept consecință directă reducerea randamentelor, volumelor de producție și a calității acestora. În aceste condiții, integrarea agricultorilor în lanțurile valorice globale și regionale, dar și conectarea la rețelele marilor comercianți cu amănuntul devine o sarcină și mai dificilă. În plus, acest fenomen a crescut și mai mult ponderea culturilor cerealiere și tehnice în structura suprafețelor însămânțate (până la 92,3%) și scăderea suprafeței totale de teren ocupată de culturile horticole, ceea ce conduce la scăderea valorii adăugate generate de agricultură. Pentru angajatori, lipsa forței de muncă pune o presiune suplimentară pe cheltuielile cu salarizarea și investițiile în mecanizare/automatizare, pentru a compensa deficitul de forță de muncă.

Dinamica

O bună gestionare a exploatațiilor agricole necesită tehnici de producție adecvate pentru a crește competitivitatea și randamentele. Mulți fermieri din Republica Moldova cultivă soiuri vechi, fără irigații sau protecție împotriva grindinei sau înghețului. Deși tehnologiile pentru o producție de înaltă calitate sunt disponibile și sunt utilizate de unii dintre cei mai avansați producători de pe piață, întreprinderile care sunt cele mai competitive și capabile să exporte direct sunt de regulă marii producători care dispun de capacități

¹⁰⁶ Moldova trade study note 3: Competitiveness in Moldova's Agricultural Sector, the World Bank

Evoluția populației ocupate în agricultură după statutul profesional, 2024 vs. 2014

Statutul profesional	Număr persoane		2024 vs. 2014	
	2014	2024	Pers.	%
Total	206.5	154.6	-51.9	-25%
Demnitari și funcționari administrativi	2.9	4.4	1.5	52%
Specialiști	1.9	2.4	0.5	26%
Tehnicienii/specialiști calificare medie	3.0	1.2	-1.8	-60%
Lucrători și muncitori calificați	93.0	99.7	6.7	7%
Muncitori necalificați	95.5	36.0	-59.5	-62%
Alte ocupații	10.2	10.9	0.7	7%

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor BNS

tehnice și de gestionare și care sunt complet integrați de la producție la depozitare și ambalare. În exploatarea mai mică tehnicile avansate sunt utilizate în măsură mai mică nu doar din cauza posibilităților financiare limitate de a efectua investiții, ci și din cauza lipsei cunoștințelor specializate. Dar chiar și întreprinderile mari întâmpină dificultăți în identificarea personalului cu calificările necesare, în timp ce personalul existent este, în cea mai mare parte, cu vârstă înaintată.

În perioada 2014-2024 populația ocupată în agricultură s-a redus cu aproape 52 mii persoane sau cu 25%. Cel mai mult a scăzut numărul muncitorilor necalificați (-59,5 mii sau -62%), urmat de cel al tehnicienilor și specialiștilor cu calificare medie (-1,8 mii sau -60%). Creșterea numărului lucrătorilor și muncitorilor calificați (+6,7 mii sau +7%) și a specialiștilor (+0,5 mii sau +26%) nu a putut inversa tendința generală de diminuare a forței de muncă în agricultură și nu compensează deficitul existent pe anumite poziții de specialiști.

Factorii

- Reducerea numărului populației rurale din cauza migrației peste hotare și în orașe;
- Reducerea numărului populației din cauza mișcării naturale negative;
- Nivelul redus de salarizare în agricultură;
- Neconcordanța calitativă a ofertei instituțiilor de învățământ cu cererea pieței muncii;
- Înzestrarea slabă a instituțiilor de învățământ cu echipament performant și legătura slabă cu sectorul real.

Anticipări

Sunt necesare eforturi consolidate pentru a îmbunătăți competențele de business, marketing și management ale producătorilor locali, în special ale tinerilor fermieri. Guvernul ar putea conlucra cu instituțiile de învățământ, serviciile de consultanță și sectorul privat pentru a veni cu un plan clar de acțiuni pentru a îmbunătăți gestionarea afacerilor în agricultură. În plus, regândirea învățământului în domeniul agricol și ajustarea curriculumului pentru a întruni necesitățile reale ale businessului trebuie să devină o prioritate. Colegiile agricole și școlile profesionale din domeniu ar putea adăuga cursuri de instruire privind administrarea afacerilor, care să fie specializate pentru instruirea managementului de nivel mediu și supervisorilor pentru sectorul agricol. Acestea ar putea să ofere și programe de formare la exploatarea agricolă pentru a obține certificarea solicitată de comercianții cu amănuntul din UE, cum ar fi Global GAP și alte standarde, care de asemenea vor servi drept o bună modalitate de a stabili o legătură mai strânsă cu sectorul privat. Trebuie să fie ajustat și curriculumul universităților de specialitate pentru a se potrivi cerințelor economiei de piață și stabili legături mai strânse cu mediul de afaceri pentru organizarea plasării studenților în companii pentru a acumula experiență practică. O prioritate urgentă ține și de transformarea serviciilor de consultanță într-un canal efektiv de oferire a cunoștințelor fermierilor.

Întrebări

1. Cum poate fi redus impactul negativ al reducerii numărului populației asupra pieței muncii din sector?
2. Cum poate fi asigurată o concordanță mai bună a ofertei instituțiilor de învățământ cu profil agricol, cu necesitățile companiilor din sector?

Justiție

Proasta administrare a dosarelor judiciare

Subiectul

Proasta administrare a dosarelor în Republica Moldova reprezintă o problemă a sistemului juridic și administrativ, care afectează transparența, eficiența și accesul la justiție. Aceasta se manifestă prin întârzieri nejustificate, pierderea sau manipularea documentelor, lipsa unui sistem digitalizat eficient și corupția în procesul de gestionare a dosarelor. Consecințele includ procese tergiversate, încălcarea drepturilor justițiabililor și o încredere scăzută în instituțiile statului. Reformele în acest domeniu trebuie să vizeze digitalizarea completă a dosarelor, responsabilizarea funcționarilor și asigurarea unui mecanism de monitorizare independent.

Descrierea

Problema proastei administrări a dosarelor în sistemul judiciar din Republica Moldova este una complexă și multifacetată, așa cum reiese din analiza datelor oficiale oferite de instanțele judecătorești pentru anul 2024. Aceste date oferă o imagine detaliată asupra stării actuale a sistemului, evidențiind atât realizări, cât și deficiențe semnificative. În primul rând, rata de soluționare a dosarelor variază semnificativ între instanțe, ceea ce indică o lipsă de uniformitate în eficiența proceselor judiciare. De exemplu, Judecătoria Soroca înregistrează o rată de soluționare impresionantă de 84,5%, în timp ce Curtea Supremă de Justiție (CSJ) se situează la doar 40,24%.¹⁰⁷ Această discrepanță este cauzată în mare parte de faptul că la CSJ activează doar 8 judecători din totalul de 20, patru dintre ei fiind transferați temporar la această instanță.

Un alt aspect preocupant îl constituie numărul mare de dosare restante la începutul perioadei analizate (ianuarie-decembrie 2024). Instanțe precum Judecătoria Chișinău, cu 41.660 de dosare restante, sau Curtea de Apel Centru, cu 12.677 de dosare,¹⁰⁸ evidențiază o acumulare masivă de cauze nerezolvate. Această situație nu doar că întârzie accesul la justiție, dar pune și o presiune suplimentară asupra sistemului, afectând calitatea deciziilor și creând un mediu propice pentru erori sau chiar corupție. Datele oficiale arată că, în ciuda eforturilor depuse, instanțele continuă să se confrunte cu un volum imens de dosare – vorbim despre Curtea de Apel Centru (12.677 dosare restante), Judecătoria Chișinău (41.660 dosare restante), Curtea Supremă de Justiție (5195 dosare

restante), Judecătoria Bălți (5152 dosare restante), Judecătoria Hîncești (4352 dosare restante), Judecătoria Cahul (4238 dosare restante) și Judecătoria Căușeni (4056 dosare restante). Prin urmare, este nevoie de o intervenție urgentă pentru a descongiona sistemul.

Cheltuielile per cauză oferă, de asemenea, o perspectivă interesantă asupra eficienței resurselor alocate. Deși unele instanțe, precum Judecătoria Bălți, gestionează dosarele cu o cheltuială relativ scăzută (1.635,54 lei per cauză), altele, cum ar fi Curtea Supremă de Justiție, au costuri semnificativ mai mari (12.115,11 lei per cauză).¹⁰⁹ Această discrepanță este cauzată de faptul că CSJ are pe rol dosare cu o complexitate mai ridicată, care necesită analize juridice detaliate, audieri suplimentare și expertize externe. De asemenea, salariile angajaților acestei instanțe depășesc retribuția celor ce activează în cadrul judecătoriilor. Însă o diferență de 8-10 ori mai mare este exagerată, iar în acest caz ar putea fi vorba despre o gestionare ineficientă a resurselor financiare și lipsa unor mecanisme clare de optimizare a costurilor. Este evident că există o nevoie stringentă de optimizare a resurselor financiare și umane pentru a se asigura o administrare mai echilibrată și eficientă a dosarelor.

Grupul țintă

- Justițiabili (persoane fizice și juridice afectate)
- Avocați și juriști
- Judecători și grefieri
- Procurori
- Ministerul Justiției
- Consiliul Superior al Magistraturii
- Agenția de Administrare a Instanțelor Judecătorești

Impactul

Pierderea încrederii în sistemul judiciar îi determină pe cetățeni să perceapă instanțele drept ineficiente, ceea ce contribuie la

¹⁰⁷ <https://statistica.instante.justice.md/> Rata de soluționare a dosarelor pentru anul 2024

¹⁰⁸ <https://statistica.instante.justice.md/> Rata de soluționare a dosarelor pentru anul 2024

¹⁰⁹ <https://statistica.instante.justice.md/#Chart12> Cheltuieli per cauza (CPC, Cost Per Case) 2024

slăbirea statului de drept într-un context în care justiția este adesea văzută ca lentă și coruptă. Această neîncredere generalizată alimentează fenomenul corupției, întrucât funcționarii și demnitarii publici corupți sunt încurajați de un sistem judecătoresc ineficient, perpetuând-se un cerc vicios de instabilitate. Într-un asemenea mediu, cetățenii ajung să caute soluții alternative pentru rezolvarea conflictelor, inclusiv recurgerea la justiția proprie, care, dincolo de faptul că scapă oricărei forme de control instituțional, poate conduce la acte de violență și la încălcări grave ale drepturilor omului. Situația afectează în mod disproporționat grupurile vulnerabile, care nu dispun de resursele necesare pentru a face față unui sistem corupt, ceea ce accentuează inechitățile sociale. Întârzierile frecvente în soluționarea cauzelor nu doar că prelungesc procesele și creează frustrări pentru justițiabili, dar generează și încălcări ale dreptului la un proces echitabil, în special prin gestionarea defectuoasă a dosarelor. Aceste deficiențe expun Republica Moldova riscului unor condamnări la Curtea Europeană a Drepturilor Omului pentru nerespectarea termenelor rezonabile. În plus, supraîncărcarea instanțelor agravează problema, deoarece dosarele restante se acumulează, iar cele noi vin să sporească volumul de muncă al judecătorilor, afectând grav eficiența actului de justiție. În mod inevitabil, această situație influențează negativ și domeniul economic: întârzierile în soluționarea litigiilor comerciale afectează climatul investițional, determinând companiile să evite desfășurarea afacerilor într-un mediu juridic nesigur și ineficient.

Dinamica

Analizând datele din 2014, putem observa o serie de diferențe și tendințe interesante în comparație cu situația din 2024, ceea ce oferă o perspectivă asupra dinamicii sistemului judiciar din Republica Moldova pe parcursul unui deceniu. Aceste date ne permit să înțelegem cum au evoluat instanțele judecătorești în ceea ce privește eficiența, volumul de muncă și gestionarea dosarelor.

În 2014, rata de soluționare a dosarelor varia semnificativ între instanțe, asemănător cu situația din 2024. Cu toate acestea, unele instanțe au înregistrat o creștere a eficienței pe parcursul acestor 10 ani. De exemplu, Judecătoria Soroca a avut o rată de soluționare de 60,16% în 2014,¹¹⁰ comparativ cu 84,5% în 2024, ceea ce indică o îmbunătățire substanțială a eficienței. Judecătoria Chișinău a avut o rată de soluționare decentă de 59,77% în 2014,¹¹¹ reușind să ridice nivelul în 2024 (71,64%), cu un volum mult mai mare de dosare gestionate. Pe de altă parte, Curtea Supremă de Justiție a avut o rată de soluționare de 86,54% în 2014,¹¹² comparativ cu 40,24% în 2024, ceea ce sugerează o scădere remarcabilă a performanței, criză cauzată în special de evenimentele din februarie 2023, atunci când 80 la

sută din judecătorii CSJ și-au dat demisia pentru a nu fi supuși vettingului, proces care presupune verificarea averii și integrității magistraților. De aici putem deduce faptul că până la reforma justiției, care și ea la rândul ei se confruntă cu probleme semnificative, unii magistrați au obținut venituri nejustificate și au fost implicați în acte de corupție, facilitând reținerea unor dosare sau rezolvarea în favoarea grupurilor de influență a altora, ceea ce a condus la un nivel scăzut de încredere în sistemul judiciar. De menționat este faptul că în acest deceniu (mai ales perioada 2016-2019), politicul moldovenesc a cunoscut personaje care s-au remarcat prin influențe în sistemul judecătoresc, sfidarea legii și corupție de proporții.

Un imbold semnificativ pentru demisia a fost și modul în care a avut loc pre-vettingul,¹¹³ inaccesibilitatea probelor și termenele nerezonabile de prezentare a lor în fața Comisiei, deși Legea spune că membrii comisiei pre-vetting au acces la toate bazele de date oficiale,¹¹⁴ procedură inițială de contestare a evaluării irațională în care CSJ decidea doar admiterea sau respingerea contestației, dar și caracterul personal al evaluării, candidații fiind obligați să prezinte situația nu doar personală dar și a persoanelor apropiate (concubini, unchi, mătuși, gineri, socri și bunici).

Un alt aspect important îl reprezintă numărul de dosare restante la începutul perioadei (decembrie 2014). În 2014, Judecătoria Chișinău avea 62.994 de dosare restante, o cifră enormă care reflectă o acumulare cronică de cazuri. În 2024, acest număr a scăzut la 41.660, ceea ce indică o îmbunătățire, dar volumul rămâne în continuare foarte mare. Pe de altă parte, Judecătoria Soroca a avut 6.479 de dosare restante în 2014, comparativ cu 2.108 în 2024, ceea ce demonstrează o gestionare mai eficientă a dosarelor și o reducere semnificativă a acumulării de cazuri.

Cheltuielile per cauză nu sunt disponibile pentru 2014, dar putem observa că în 2024, Judecătoria Soroca a avut o cheltuială moderată de 2.475,81 lei per cauză, comparativ cu alte instanțe precum Judecătoria Cimișlia, care a cheltuit 3.938,11 lei per cauză. Aceasta sugerează că, de-a lungul timpului, unele instanțe au reușit să-și optimizeze resursele financiare, prin digitalizarea proceselor administrative, planificarea eficientă a bugetului și gestionarea resurselor umane, în timp ce altele continuă să se confrunte cu costuri mai mari, din cauza lipsei de investiții în tehnologii moderne, birocratizării excesive, deficitului de personal calificat și infrastructurii învechite.

Factorii

→ Volumul mare de dosare este unul dintre principalii factori care contribuie la acumularea cazurilor restante, în special în instanțele mari precum Judecătoria Chișinău;

¹¹⁰ <https://statistica.instante.justice.md/#Chart1> Rata de soluționare a dosarelor 2014

¹¹¹ <https://statistica.instante.justice.md/#Chart1> Rata de soluționare a dosarelor 2014

¹¹² <https://statistica.instante.justice.md/#Chart1> Rata de soluționare a dosarelor 2014

¹¹³ <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/moldau/21924.pdf> Fazele Pre-Vettingului: Fața Nevăzută A Reformei Justiției – Analiză realizată de Fundația „Friedrich Ebert” (FES) și Asociația Juriștilor Administrativi din Moldova

¹¹⁴ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=145443&lang=ro# LEGE Nr. 26 din 10-03-2022 privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor Art.6

- Distribuția inegală a dosarelor între instanțe duce la suprasolicitarea unora, în timp ce altele funcționează sub potențialul lor;
- Presiunile politice și corupția pot influența deciziile instanțelor, afectând independența sistemului judiciar. Dosarele ce vizează persoane cu resurse financiare limitate sunt adesea soluționate mai ineficient și cu mai puține șanse de succes în comparație cu cele ale indivizilor influenți sau ale cauzelor de mare importanță, unde resursele financiare și relațiile decid rezultatul procesului;
- Lipsa personalului suficient este o problemă majoră, multe instanțe neavând suficienți judecători și angajați pentru a gestiona volumul de muncă;
- Procedurile birocratice învechite creează blocaje în sistem, întârziind soluționarea dosarelor și reducând eficiența instanțelor.

Anticipări

Pe baza datelor din 2014 și 2024, precum și a tendințelor actuale, putem anticipa o evoluție mixtă a problemei administrării dosarelor în sistemul judiciar din Republica Moldova. O evoluție pozitivă nu se aplică uniform, în special în cazul dosarelor de corupție care vizează judecători, procurori și alți funcționari ai sistemului. Multe astfel de dosare fie sunt tergiversate ani la rând, fie se finalizează fără condamnări definitive, ceea ce ridică semne de întrebare cu privire la imparțialitatea și eficiența justiției. Printre acestea se numără dosarele ce îl învinuiesc pe ex-deputatul Vladimir Andronachi, fostul director al Agenției Servicii Publice (ASP), Vladislav Zara, ex-directorului SIS, Vasile Botnari, politicianul și omul de afaceri, Veaceslav Platon, fosta notară, Olga Bondarciuc, implicată în autentificarea mai multor contracte emise de firme afiliate lui Platon, Șor și Plahotniuc. Implementarea Sistemului Informațional „e-Dosar” va avea un impact important în reducerea timpului de procesare a dosarelor și în creșterea transparenței. Acest lucru va contribui la scăderea numărului de dosare restante, în special în instanțele cu volume mari de cazuri, precum Judecătoria Chișinău.

Totuși, experiența altor țări demonstrează că vettingul, deși necesar, poate duce la un blocaj major în sistem. După implementarea acestuia, de exemplu, Ucraina¹¹⁵ și Albania¹¹⁶ s-au confruntat cu un deficit sever de judecători, ceea ce a dus la întârzieri și acumularea unui număr mare de dosare nesoluționate. În Moldova, unde lipsa specialiștilor este deja o problemă, un astfel de scenariu este nu doar posibil, ci chiar probabil.

Ratele de soluționare au perspectivă de creștere, în special în instanțele care au demonstrat deja progrese semnificative,

precum Soroca și Cahul. Cu toate acestea, instanțele cu performanțe slabe, cum ar fi Curtea Supremă de Justiție, unde așteaptă decizia dosare importante precum cel al fostului președinte al Republicii Moldova, Igor Dodon, vor avea nevoie de reforme structurale și de resurse suplimentare pentru a-și îmbunătăți eficiența.

Digitalizarea poate contribui la reducerea acumulării dosarelor restante, însă, fără investiții adecvate în personal și infrastructură, impactul său va fi limitat. În lipsa acestor măsuri, unele instanțe riscă să rămână suprasolicitate, ceea ce va accentua întârzierile și ineficiența sistemului. Pe termen lung, perspectivele justiției din Republica Moldova rămân nesigure, iar îmbunătățirea reală va depinde nu doar de implementarea reformelor, ci și de disponibilitatea resurselor necesare pentru a asigura un sistem funcțional și echitabil.

Întrebări

1. Cum pot fi redistribuite dosarele între instanțe pentru a echilibra volumul de muncă și a reduce presiunea asupra unor instanțe suprasolicitate? Cât de eficient ar fi acest proces?
2. Cum pot fi îmbunătățite procedurile judiciare pentru a reduce timpul necesar soluționării dosarelor?
3. Ce măsuri pot fi luate pentru a atrage și a păstra personal în sistemul judiciar, în condițiile salariilor mici și a volumului mare de muncă?
4. Cum poate fi soluționată problema justiției selective, justiției care se aplica celor săraci, dar nu și celor bogați?
5. Cum poate fi soluționată problema modului inadecvat în care se administrează justiția pentru oamenii din sistem: judecători, procurori, etc?
6. Cum poate fi prevenită influența politică și economică asupra actului de justiție, astfel încât deciziile să fie luate exclusiv pe baza legii și nu a intereselor unor grupuri de putere?
7. Ce mecanisme pot fi implementate pentru a proteja judecătorii și procurorii de presiuni externe, inclusiv de amenințări și intimidări?
8. Cum poate fi îmbunătățit accesul la justiție pentru persoanele vulnerabile, astfel încât să beneficieze de apărare adecvată și de un proces echitabil?
9. Ce măsuri pot fi luate pentru a încuraja raportarea actelor de corupție din sistemul judiciar, fără teama de represalii?

¹¹⁵ <https://www.ibanet.org/ukraine-takes-steps-to-cement-rule-of-law-framework>, International Bar Association

¹¹⁶ <https://www.journal-uamd.org/index.php/IJRD/article/download/285/246>, International Bar Association

J2.

Încălările drepturilor omului în procesele judiciare

Subiectul

În Republica Moldova, încălcările drepturilor omului în procesele judiciare rămâne o problemă semnificativă, reflectată în numărul mare de cereri depuse la Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CtEDO). Deși în 2024 s-a înregistrat cel mai mic număr de cereri din ultimii zece ani, RM rămâne printre țările cu cele mai multe plângeri raportate la populație, de patru ori peste media europeană. Această situație indică deficiențe sistemice în justiție, inclusiv procese inechitabile, tergiversări, influențe politice și lipsa unei protecții eficiente a drepturilor cetățenilor. Condamnările frecvente la CtEDO au impus statului obligația de a plăti despăgubiri considerabile, ceea ce subliniază necesitatea unor reforme profunde în sistemul judiciar.

Descrierea

Situația drepturilor omului în procesele judiciare din Republica Moldova poate fi analizată prin prisma datelor furnizate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CtEDO). În 2024, au fost înregistrate 363 de cereri îndreptate împotriva statului moldovean,¹¹⁷ cel mai mic număr din ultimul deceniu, dar totuși unul semnificativ raportat la populația țării. Republica Moldova ocupă locul 11 în rândul celor 46 de state membre ale Consiliului Europei în privința numărului de plângeri per capita, iar cetățenii săi se adresează CtEDO de patru ori mai frecvent decât media europeană. De la aderarea la Convenția Europeană a Drepturilor Omului în 1997, împotriva Moldovei au fost depuse peste 17.700 de cereri,¹¹⁸ dintre care 1.144 erau încă pendinte la finele anului 2024.¹¹⁹

În cele 17 hotărâri pronunțate în 2024, CtEDO a constatat 26 de violări ale Convenției Europene a Drepturilor Omului (CEDO). Din acestea, 7 violări au vizat art. 3 CEDO, ce prevede interzicerea tratamentului degradant, inuman și a torturii. Dreptul la un proces echitabil (art. 6 CEDO) a fost încălcat de șase ori, cu probleme legate de admiterea apelurilor și recursurilor tardive, și neexecutarea hotărârilor judecătorești naționale. Interzicerea discriminării (art. 14 CEDO) a fost încălcat

de cinci ori ca urmare a discriminării pe criterii de gen sau dizabilitate.¹²⁰ Printre cauzele notabile examinate de CtEDO în 2024 se numără cazul „V. I. împotriva Moldovei”, unde s-au constatat încălcări grave ale drepturilor fundamentale prin internarea forțată a unui adolescent într-un spital de psihiatrie, sub pretextul unei tabere de vară. Fără investigații medicale prealabile, i-au fost administrate medicamente psihotrope, iar perioada inițială de trei săptămâni a fost prelungită cu încă o lună din cauza neglijenței tutorelui. Ancheta procurorilor nu s-a finalizat cu tragerea la răspundere a celor implicați, iar Curtea Supremă de Justiție nu a identificat un responsabil. CtEDO a obligat Republica Moldova să reformeze legislația privind internarea și tratamentul psihiatric forțat.

În altă cauză – „Vieru împotriva Moldovei” –, autoritățile au eșuat în protejarea unei victime a violenței domestice, deși aceasta a obținut mai multe ordine de protecție împotriva fostului soț. Lipsa unei intervenții eficiente a permis agresorului să continue încălcarea restricțiilor impuse. Ancheta desfășurată în urma decesului victimei nu a stabilit clar dacă moartea acesteia a fost cauzată de suicid, omor sau o tentativă de omor, iar prejudecățile autorităților au afectat obiectivitatea procesului.

Instanțele naționale au eșuat și în protejarea vieții private a fostului Ministru al Afacerilor Interne, după ce un politician a publicat informații compromițătoare neverificate despre acesta, vorbim despre dosarul „Oleg Balan împotriva Moldovei”. Documentul utilizat ca probă a fost atribuit Serviciului de Informații și Securitate, deși instituția a negat că l-ar fi emis. Instanțele naționale au tratat superficial verificarea veridicității informațiilor, permițând prejudicierea reputației reclamantului.

În plus, condamnările repetate au generat un impact financiar semnificativ asupra bugetului de stat. Guvernul Republicii Moldova a fost obligat să plătească aproape 23 milioane de euro ca despăgubiri pentru încălcarea drepturilor omului, inclusiv 144.950 de euro doar în 2024,¹²¹ ca urmare a hotărârilor judecătorești. Aceste cifre reflectă deficiențele sistemului judiciar, precum lipsa independenței instanțelor, durata excesivă a proceselor, utilizarea abuzivă a măsurilor

¹¹⁷ <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/annual-report-2024-eng> Raportul de activitate al CtEDO 2024 p. 37 Allocated applications by State and by population 2022-24

¹¹⁸ <https://crjm.org/republica-moldova-la-curtea-europeana-a-drepturilor-omului-in-anul-2024/25070/> Republica Moldova la Curtea Europeană a Drepturilor Omului în anul 2024. Notă analitică

¹¹⁹ https://public.tableau.com/app/profile/echr/viz/Analysis_statistics/Overview Analiza statisticilor de CtEDO

¹²⁰ <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/stats-violation-2024-eng> Încălări pe articole și state 2024

¹²¹ <https://crjm.org/republica-moldova-la-curtea-europeana-a-drepturilor-omului-in-anul-2024/25070/> Republica Moldova la Curtea Europeană a Drepturilor Omului în anul 2024 p.4

preventive și neexecutarea hotărârilor judecătorești. Deși numărul cererilor la CtEDO este în scădere, problemele de fond persistă, demonstrând necesitatea unor reforme judiciare substanțiale.

Grupul țintă

- Cetățenii cărora le-au fost lezate drepturile
- Judecătorii, avocații și procurorii
- Consiliul Superior al Magistraturii
- Institutul Național de Justiție
- Consiliul Superior al Procurorilor
- Ministerul Justiției

Impactul

Impactul disfuncționalităților din sistemul judiciar al Republicii Moldova este profund și multidimensional. Se constată o creștere constantă a numărului de condamnări la Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CtEDO), ceea ce a generat obligații financiare semnificative pentru stat. Aceste sume, direcționate către despăgubiri pentru încălcarea drepturilor omului, ar fi putut fi utilizate pentru susținerea reformelor în domeniul justiției. În același timp, tergiversarea dosarelor, condamnările nedrepte și influențele politice asupra instanțelor contribuie la adâncirea neîncrederii cetățenilor în justiție și subminează autoritatea instituțiilor statului. Imaginea internațională a Republicii Moldova este afectată, iar acest context are consecințe directe asupra parcursului european al țării. Îndeplinirea anevoioasă a criteriilor privind statul de drept întârzie procesul de aderare la Uniunea Europeană, în special în ceea ce privește angajamentele asumate în cadrul Clusterului 1 „Valori fundamentale” și capitolele 23 „Sistem judiciar și drepturi fundamentale” și 24 „Justiție, libertate și securitate”. În plus, persoanele afectate de acte de injustiție suportă costuri ridicate, perioade îndelungate de așteptare și un stres emoțional considerabil, ceea ce reflectă dimensiunea profund umană a crizei din justiție.

Dinamica

Dinamica încălcărilor drepturilor omului în procesele judiciare din Republica Moldova, reflectată prin numărul cererilor depuse la Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CtEDO), indică o tendință de scădere semnificativă în ultimul

deceniu. Dacă în 2014 erau înregistrate 1.105 cereri,¹²² numărul acestora s-a diminuat treptat, ajungând la 653 în 2023¹²³ și la 363 în 2024,¹²⁴ marcând o reducere de 44% față de anul anterior. Această evoluție poate fi interpretată în mai multe moduri: fie ca rezultat al unor reforme în justiție și al unei îmbunătățiri a protecției drepturilor fundamentale, fie ca o consecință a descurajării cetățenilor de a mai recurge la CtEDO din cauza obstacolelor administrative sau juridice.

În pofida acestei scăderi a cererilor, Moldova continuă să se claseze printre țările cu cele mai multe plângeri raportate la numărul de locuitori, fiind de patru ori peste media europeană în 2024. Totodată, suma totală pe care Guvernul a fost obligat să o achite drept despăgubiri rămâne considerabilă, depășind 22,9 milioane de euro în total, dintre care 144.950 de euro doar în 2024. Această realitate subliniază faptul că, deși numărul cererilor a scăzut, gravitatea încălcărilor și impactul lor financiar rămân semnificative.

În ceea ce privește cererile pendinte, acestea s-au menținut relativ constante, oscilând între 1.038 și 1.223 în perioada 2014-2024. La sfârșitul anului 2024, numărul cererilor aflate în așteptare era de 1.144, ceea ce arată că, deși numărul de cazuri noi este în scădere, durata soluționării acestora continuă să fie o problemă.

Astfel, deși tendința generală indică o reducere a cazurilor care ajung la CtEDO, acest lucru nu înseamnă neapărat o ameliorare substanțială a sistemului judiciar. Persistența unui număr ridicat de cereri per capita și a unui quantum ridicat al despăgubirilor arată că problemele sistemice din justiție nu au fost pe deplin soluționate, iar accesul la o justiție echitabilă rămâne o provocare majoră pentru Republica Moldova.

Factorii

- Influențele politice și economice asupra instanțelor, ce afectează imparțialitatea actului de justiție;
- Lacunele și ambiguitățile din legislație, care permit interpretări arbitrare și aplicări inegale ale legii;
- Deciziile instanțelor nu sunt mereu puse în aplicare, ceea ce reprezintă o încălcare a drepturilor omului și subminează încrederea în sistemul de justiție.

Anticipări

În viitorul apropiat, situația drepturilor omului în procesele judiciare din Republica Moldova va depinde de eficiența reformelor și de voința politică de a combate problemele

¹²² https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/annual_report_2014_eng Raportul anual al CtEDO 2014 p. 173 Allocated applications by State and by population (2011-14)

¹²³ <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/annual-report-2023-eng> Raportul anual al CtEDO 2023 p. 111 Allocated applications by State and by population (2021-23)

¹²⁴ <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/annual-report-2024-eng> Raportul de activitate al CtEDO 2024 p. 37 Allocated applications by State and by population 2022-24

sistemice. Dacă măsurile adoptate pentru asigurarea independenței justiției și reducerea corupției vor fi implementate corespunzător, este de așteptat ca numărul cazurilor de încălcare a drepturilor omului să scadă treptat, iar încrederea cetățenilor în sistemul de justiție să crească.

Totuși, având în vedere obstacolele persistente, cum ar fi influențele politice și lipsa resurselor suficiente pentru reforma profundă și eficientă a justiției, există riscul ca schimbările să fie lente, iar efectele să nu fie resimțite imediat. Dacă reformele vor fi aplicate superficial sau vor întâmpina rezistență din partea anumitor grupuri de interese, problemele actuale ar putea continua, menținând un nivel ridicat al plângerilor depuse la instanțele internaționale.

Pe termen lung, parcursul european al Republicii Moldova va juca un rol decisiv. Presiunea externă și necesitatea de a respecta standardele europene ar putea forța accelerarea reformelor și îmbunătățirea calității actului de justiție. Cu toate

acestea, rezultatele depind de stabilitatea politică și de disponibilitatea autorităților de a implementa schimbări reale, nu doar formale.

Întrebări

1. Ar putea sancționarea judecătorilor cu dosare pierdute la CtEDO să soluționeze această problemă?
2. Va putea noul penitenciar de lângă Bubuieci, care este proiectat pentru 1050 de locuri de detenție, să rezolve numărul de plângeri privind detenția în condiții degradante, luând în considerare faptul că în Republica Moldova avem circa 5800 de persoane deținute?
3. Cum poate fi evaluată eficiența reformelor judiciare actuale în raport cu obiectivul de reducere a încălcărilor drepturilor omului?

J3.

Corupția în sistemul judiciar

Subiectul

Corupția în sistemul judiciar reprezintă una dintre cele mai grave probleme cu care se confruntă statul de drept. În Republica Moldova, percepția publică asupra justiției este profund afectată de fenomenul corupției, ceea ce subminează încrederea cetățenilor în actul de justiție. Potrivit sondajului național de opinie publică privind integritatea în sectorul justiției, realizat de IPRE în 2024, 53% dintre respondenți consideră corupția drept principala problemă a sistemului judiciar. Această statistică reflectă o realitate îngrijorătoare, în care mita, influențele politice și lipsa transparenței afectează corectitudinea actului de justiție. În aceste condiții, reformele eficiente în justiție sunt stringente, iar crearea mecanismelor de prevenire și sancționare a corupției sunt o prioritate pentru asigurarea unei justiții echitabile.

Descrierea

Corupția în sistemul judiciar al Republicii Moldova rămâne o problemă care afectează încrederea cetățenilor în justiție și subminează statul de drept. Conform sondajului realizat de IPRE în cooperare cu Magenta Consulting, 53% dintre respondenți consideră corupția și mita drept cea mai gravă problemă a sistemului judiciar. Pe lângă aceasta, 12% dintre participanți au menționat „cumătrismul” – practica favorizării rudelor și apropiaților, iar 9% au evidențiat incompetența specialiștilor din sistem.¹²⁵

Percepția generală a cetățenilor asupra justiției este marcată de neîncredere. Doar 22% dintre respondenți au declarat că au multă sau foarte multă încredere în instanțele judecătorești și procuratură, în timp ce nivelul de încredere este mai ridicat în rândul avocaților (35%) și al poliției (30%).¹²⁶

Transparența și eficiența instanțelor de judecată sunt, de asemenea, aspecte problematice, 61% dintre participanți consideră că instanțele nu sunt rapide în soluționarea cauzelor, iar 60% le percep drept lipsite de transparență.¹²⁷

În ceea ce privește independența judecătorilor și procurorilor, părerile sunt împărțite. 42% dintre respondenți cred că aceștia sunt independenți, în timp ce 53% afirmă contrariul pentru judecători și 51% pentru procurori. În plus, doar 40% dintre cetățeni au încredere în procesul de vetting și pre-vetting al judecătorilor și procurorilor, în timp ce 42% îl privesc cu scepticism.¹²⁸

Totuși, există și un interes crescut pentru reforme, 75% dintre respondenți susținând necesitatea înființării unei Curți Anti-corupție și a unui nou sistem de instanțe specializate.¹²⁹

Grupul țintă

- Judecători și procurori
- Ministerul Justiției și Ministerul Afacerilor Interne
- Avocați și juriști
- Cetățenii care interacționează cu sistemul judiciar
- Decidenții politici și factorii de putere
- Instituțiile de control și anticorupție
- Mass-media și jurnaliștii de investigație

Impactul

Corupția în sistemul judiciar subminează profund independența și integritatea instituțiilor de justiție, compromițând principiile fundamentale ale statului de drept, precum egalitatea în fața legii și dreptul la un proces echitabil. Aceasta generează o scădere semnificativă a încrederii publice în justiție, afectând percepția cetățenilor asupra corectitudinii și imparțialității actului judiciar. Practicile corupte distorsionează grav procesele judiciare, conducând la decizii

¹²⁵ https://ipre.md/wp-content/uploads/2024/02/Raport_Sondaj_Justitie4Moldova_05.02.2024_RO_Final.pdf Primul Sondaj Național De Opinie Publică Privind Integritatea În Sectorul Justiției; Figura 1.2

¹²⁶ https://ipre.md/wp-content/uploads/2024/02/Raport_Sondaj_Justitie4Moldova_05.02.2024_RO_Final.pdf Primul Sondaj Național De Opinie Publică Privind Integritatea În Sectorul Justiției; Figura 1.3.1

¹²⁷ https://ipre.md/wp-content/uploads/2024/02/Raport_Sondaj_Justitie4Moldova_05.02.2024_RO_Final.pdf Primul Sondaj Național De Opinie Publică Privind Integritatea În Sectorul Justiției; Figura 1.6.1

¹²⁸ https://ipre.md/wp-content/uploads/2024/02/Raport_Sondaj_Justitie4Moldova_05.02.2024_RO_Final.pdf Primul Sondaj Național De Opinie Publică Privind Integritatea În Sectorul Justiției; Figura 3.3.2

¹²⁹ https://ipre.md/wp-content/uploads/2024/02/Raport_Sondaj_Justitie4Moldova_05.02.2024_RO_Final.pdf Primul Sondaj Național De Opinie Publică Privind Integritatea În Sectorul Justiției; Figura 3.4.2

inevitabile și la întârzieri în soluționarea cauzelor, ceea ce afectează direct drepturile justițiabililor și reduce eficiența generală a sistemului. În plan economic, riscul perceput de corupție descurajează investițiile, iar resursele publice sunt deturnate de la obiective esențiale, precum îmbunătățirea infrastructurii judiciare, spre alimentarea unor practici ilegale. Pe plan social, corupția din justiție contribuie la adâncirea inechităților, favorizând grupurile cu influență sau resurse financiare în detrimentul celor fără acces la astfel de mijloace, ceea ce erodează coeziunea socială. În contextul procesului de integrare europeană, corupția judiciară constituie un obstacol major. Reforma justiției reprezintă una dintre prioritățile esențiale pentru Republica Moldova, în condițiile în care Capitolul 23 – „Justiție și drepturi fundamentale” – este în mod obișnuit primul deschis și ultimul închis în cadrul negocierilor de aderare. Persistența corupției îngreunează acest parcurs și compromite credibilitatea angajamentelor asumate de stat. Pe plan instituțional, corupția slăbește capacitatea sistemului de justiție de a funcționa eficient; judecătorii și procurorii care cedează presiunilor externe sau se implică activ în fapte de corupție compromit integritatea sistemului și duc la creșterea numărului de decizii contestate. Mai mult, corupția din justiție generează un efect de domino asupra altor sectoare-cheie, cum ar fi economia, educația sau sănătatea, întrucât perpetuează impunitatea și blochează mecanismele de corectare instituțională în întregul sistem public.

Dinamica

Corupția în sistemul judecătoresc din Republica Moldova a fost o problemă persistentă între 2012 și 2024, reflectată atât în sondaje, cât și în realitatea funcționării instituțiilor de justiție. În 2012, Transparency International Moldova constata că justiția era percepută drept cea mai coruptă ramură a puterii, cu 45,7% dintre gospodăriile casnice și 51,8% dintre oamenii de afaceri semnalând acest aspect. În 2024, fenomenul rămâne la fel de actual, 48% dintre respondenți evaluând corupția din sistem ca fiind „foarte mult” sau „oarecum mult” prezentă, potrivit sondajului realizat de IPRE.

Cauzele corupției au rămas în esență aceleași pe parcursul acestui interval: impunitatea celor vinovați, lipsa unor pedepse eficiente și influențele politice asupra sistemului. Totuși, în 2024 apar nuanțe suplimentare, precum „cumătrismul” (12%) și lipsa de competență profesională a unor magistrați (9%). Această schimbare indică o informare mai profundă a cauzelor structurale care facilitează fenomenul corupției, o îmbunătățire cauzată atât de apariția și continuarea noilor investigații jurnalistice, informarea cetățenilor de către diferite instituții, cât și de publicitatea cazurilor, care contribuie la creșterea transparenței și responsabilizării

autorităților.

De-a lungul anilor, percepția asupra dinamicii corupției în justiție a variat. În 2012, aproape jumătate dintre cetățeni considerau că fenomenul s-a intensificat, iar în 2024, 30% cred că justiția s-a îmbunătățit, în timp ce 25% susțin contrariul.¹³⁰

Un factor determinant în evaluarea percepției corupției este gradul de informare a populației. Cei care cunosc reformele recente sunt mai predispuși să considere că sistemul judiciar s-a îmbunătățit (39%), comparativ cu cei mai puțin informați (25%). Această discrepanță relevă o problemă: transparența și comunicarea insuficientă a progreselor în domeniul justiției.¹³¹

Pe partea soluțiilor, atât în 2012, cât și în 2024, cetățenii consideră că sancțiunile mai dure, promovarea pe criterii meritocratice și sporirea transparenței ar contribui la reducerea corupției. Cu toate acestea, deși s-au inițiat reforme menite să întărească independența justiției, impactul acestora asupra percepției publice rămâne limitat.

Factorii

- Lipsa unei transparențe adecvate în activitatea instanțelor și a autorităților judiciare;
- Influențe politice asupra sistemului;
- Corupția poate fi favorizată și de lipsa unor cadre judiciare competente sau de o formare profesională insuficientă. Judecători și procurori care nu sunt bine pregătiți pot fi mai ușor de manipulat sau influențat în luarea deciziilor;
- În Republica Moldova, corupția este adesea considerată un fenomen „normalizat”, iar în anumite cercuri, mituitorii și cei care recurg la corupție nu sunt întotdeauna priviți negativ.

Anticipări

Corupția în sistemul judiciar rămâne una dintre cele mai serioase piedici în calea statului de drept și a integrării europene. De la decizii motivate de influențe obscure până la rețele de interese care subminează actul justiției, fenomenul a fost documentat atât de instituțiile naționale, cât și de organizațiile internaționale. Reforma justiției, deși lansată cu ambiții mari, s-a împotmolit atât în rezistența internă a sistemului unde vechile practici se îmbină cu noile măști ale integrității afișate doar de fațadă, dar în mare

¹³⁰ https://ipre.md/wp-content/uploads/2024/02/Raport_Sondaj_Justitie4Moldova_05.02.2024_RO_Final.pdf Primul Sondaj Național De Opinie Publică Privind Integritatea În Sectorul Justiției; Figura 1.1.1

¹³¹ https://ipre.md/wp-content/uploads/2024/02/Raport_Sondaj_Justitie4Moldova_05.02.2024_RO_Final.pdf Primul Sondaj Național De Opinie Publică Privind Integritatea În Sectorul Justiției; Figura 1.1.2

parte în propriile mecanisme, proceduri și funcționare. Totuși, presiunea publică și angajamentele internaționale par să fisureze acest sistem, forțându-l să dea primele semne de schimbare.

Dinamica acestui fenomen este determinată de doi factori-cheie: presiunea externă și voința internă. Pe de o parte, Uniunea Europeană condiționează sprijinul financiar și negocierile de aderare de existența unei justiții independente, ceea ce obligă autoritățile să întreprindă măsuri concrete. Pe de altă parte, însă, sistemul judiciar din Republica Moldova demonstrează o capacitate remarcabilă de autoregenerare, adaptând corupția la noile circumstanțe și mecanisme de control. În acest context, evaluarea extraordinară a judecătorilor și procurorilor, deși concepută cu proceduri și instrumente considerate eficiente, nu a fost încă validată pe deplin ca funcționale de reforma actuală a justiției în Republica Moldova, care rămâne parțial contestată.¹³² Cu toate acestea, se creează precedente relevante ce deschid calea spre o justiție mai curată, chiar dacă procesul este lent, complicat și adesea conflictual.

În viitor, ne putem aștepta la un proces anevoios de curățare a justiției, unde fiecare pas înainte va fi întâmpinat cu rezistență, dar și cu determinare din partea celor care își doresc un sistem funcțional.

Pare că există o presiune mai mare din partea societății civile, jurnaliștilor de investigație și tinerilor profesioniști care refuză să accepte vechile practici. Lupta împotriva corupției nu mai este doar un slogan politic, ci o cerință reală a generațiilor care vor să trăiască într-un stat de drept autentic. Poate că schimbarea nu va fi rapidă, dar este, totuși, inevitabilă.

Întrebări

1. În ce măsură reformele structurale recente din Republica Moldova au avut un impact real asupra reducerii corupției din sistemul judiciar?
2. Care sunt mecanismele de control intern și extern care ar putea preveni actele de corupție la nivelul instanțelor de judecată?
3. Cum influențează lipsa unui sistem eficient de protecție a avertizorilor de integritate corupția în justiție și ce măsuri ar putea fi adoptate pentru protejarea celor care semnalează acte de corupție în instanțele de judecată?
4. Cum se face că în sistemul judecătoresc au rămas judecători în prezent cercetați penal pentru corupție, deși anterior au promovat cu brio evaluarea extraordinară?¹³³

¹³² <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/moldau/21924.pdf> Studiul „Fazele pre-vettingului – fața nevăzută a reformei justiției” realizat de Fundația „Friedrich Ebert” (FES) și Asociația Juriștilor Administrativi din Moldova (AJAM)

¹³³ <https://www.zdg.md/stiri/numele-celor-patru-judecatori-cercetati-penal-pentru-coruptie-si-traffic-de-influenta-unul-dintre-ei-a-trecut-vettingul/>, Ziarul de Gardă

J4.

Protecția insuficientă a martorilor și victimelor

Subiectul

Un indicator al eficienței justiției penale îl reprezintă capacitatea instanțelor de judecată de a trage la răspundere persoana vinovată de comiterea unei infracțiuni și de a asigura, în același timp, restabilirea dreptății pentru persoana vătămată. Pe parcursul procesului penal, stabilirea corectă a încadrării juridice a faptelor și a responsabilității inculpatului se bazează pe administrarea riguroasă a probelor – fie că este vorba despre documente, declarații ori expertize. Dintre aceste mijloace de probă, declarațiile martorilor joacă un rol deosebit, oferind elemente-cheie care pot orienta ancheta și pot influența hotărârea finală. Cu toate acestea, în practică, martorii sunt adesea priviți ca simple piese într-un mecanism judiciar, fără a se acorda suficientă atenție protejării intereselor și securității lor.

În mod similar, victimele infracțiunilor nu primesc întotdeauna recunoașterea cuvenită în cadrul procesului penal, deși sunt direct afectate de fapta comisă. Respectarea drepturilor acestora, sprijinul psihologic și accesul la justiție sunt elemente de bază în asigurarea unei justiții echitabile. Așadar, eficiența sistemului penal nu se reduce doar la condamnarea făptuitorului, ci implică și garantarea unei protecții adecvate pentru toți participanții, atât victime, cât și martori.

Descrierea

Cazul *Vieru vs. Republica Moldova*,¹³⁴ soluționat de Curtea Europeană a Drepturilor Omului în noiembrie 2024, a scos la iveală eșecul autorităților moldovenești de a proteja eficient o victimă a violenței domestice, ceea ce a condus la decesul acesteia. CtEDO a constatat încălcarea obligației statului de a desfășura o anchetă efectivă, de a evalua riscurile și de a preveni escaladarea abuzurilor repetate. Deși existau semnale clare și constante privind pericolul la care era expusă victima, autoritățile nu au acționat cu diligența necesară, ignorând inclusiv formele de violență psihologică și faptele considerate „minore”, dar recurente. Cazul ilustrează nu doar o deficiență procedurală, ci și o lipsă de

înțelegere instituțională privind gravitatea și natura progresivă a violenței în bază de gen. Acest precedent confirmă că protecția victimelor în Republica Moldova este mai curând formală decât efectivă, cu urmări directe asupra vieții și demnității umane.

Aceste constatări se înscriu într-un context mai larg de ineficiență a mecanismelor de protecție instituțională atât a victimelor, cât și martorilor în Republica Moldova. În pofida existenței unui cadru legal considerat compatibil cu standardele internaționale (*Legea nr.105 cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal*), aplicarea acestuia rămâne selectivă și neuniformă. Sistemul de protecție este activat într-un număr redus de cazuri – doar 14 persoane incluse în programul de protecție în anul 2024,¹³⁵ o aplicare limitată a mecanismului de protecție. Această situație indică o posibilă lipsă de resurse, o informare insuficientă a persoanelor vizate sau obstacole instituționale în procesul de includere în program. Lipsa unui buget propriu pentru Direcția protecția martorilor,¹³⁶ precum și opacitatea privind fondurile alocate și măsurile dispuse, indică o subordonare administrativă care limitează autonomia și eficiența acestui mecanism.

Deși legislația din 2008 oferă un spectru larg de măsuri – de la modificarea actelor de identitate până la relocare și schimbarea înfățișării–,¹³⁷ aplicarea acestor dispoziții este dominată de un secret instituționalizat care, în absența unui control democratic, reduce responsabilitatea autorităților. Justificarea invocată – protejarea securității beneficiarilor –, nu poate substitui lipsa unor indicatori de performanță publici, lipsa unui sistem de monitorizare externă și a unei evaluări periodice a eficienței acestor măsuri. În lipsa acestor elemente, nu poate fi exclus riscul ca programul să fie mai degrabă simbolic decât funcțional.

Un caz extrem de grav, care subliniază ineficiența sistemului de protecție a martorilor, este crima comisă în noaptea de 28 noiembrie 2024 în raionul Călărași.¹³⁸ Un bărbat de 31 de ani, eliberat recent din detenție, a ucis în bătaie un bărbat de 58 de ani cu dizabilități, care fusese martor în dosarul său anterior. Fapta a fost comisă din răzbunare, iar

¹³⁴ [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-193876%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-193876%22]}) Decizia CtEDO Vieru vs. Republica Moldova

¹³⁵ https://www.vreauinfo.md/ro/request/1092/response/1412/attach/3/IMG%200001.jpg?cookie_passthrough=1

¹³⁶ https://vreauinfo.md/ro/request/931/response/1183/attach/3/Raspuns%20IGP%20Mija%20Viorica.pdf?cookie_passthrough=1

¹³⁷ Legea nr.105 cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal, Articolul 14

¹³⁸ <https://www.ziarulnational.md/calorasi-a-iesit-din-inchisoare-si-l-a-ucis-in-bataie-pe-un-martor-din-dosarul-in-care-a-fost-invinuit-antior-tot-de-omor/>, Ziarul Național

victimă a decedat la spital. Această omisiune instituțională arată că protecția martorilor în Republica Moldova este tratată ca o măsură punctuală și temporară, în loc să fie parte a unui sistem coerent de garantare a siguranței în întregul proces de justiție penală.

Grupul țintă

- Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova
- Direcția protecția martorilor din cadrul Inspectoratului General al Poliției
- Inspectoratului General al Poliției
- Ministerul Muncii și Protecției Sociale, în special serviciile de asistență a victimelor violenței
- Martorii și victimele
- Comisia parlamentară pentru drepturile omului și relații interetnice

Impactul

Lipsa unui sistem eficient de protecție a victimelor și martorilor are consecințe grave asupra funcționării justiției și a încrederii în instituțiile statului. În absența unor măsuri adecvate, victimele și martorii se tem să furnizeze informații esențiale în cadrul anchetelor, ceea ce afectează negativ desfășurarea acestora și îngreunează obținerea de probe concludente. Protecția insuficientă permite adesea infractorilor să rămână în libertate, ceea ce nu doar încurajează recidiva, ci și compromite percepția publică asupra eficienței și echității sistemului judiciar. Persoanele vulnerabile devin astfel expuse riscurilor de represalii, inclusiv agresiuni fizice, vătămări grave sau, în cazuri extreme, omor, ceea ce le pune în pericol viața și integritatea. Aceste eșecuri ale statului în garantarea protecției creează o imagine negativă asupra instituțiilor responsabile, care ajung să fie percepute ca fiind incapabile să asigure siguranța cetățenilor și respectarea drepturilor fundamentale. Temerea de represalii determină victimele să evite raportarea infracțiunilor, iar martorii să refuze implicarea, ceea ce permite perpetuarea fenomenelor de violență și criminalitate la nivel comunitar. În cele din urmă, protecția inadecvată compromite dreptul victimelor la justiție și securitate, subminând principiile fundamentale ale statului de drept și contribuind la instaurarea unui climat general de insecuritate.

Dinamica

Deși Republica Moldova dispune de un cadru legal privind protecția martorilor, dinamica aplicării acestuia reflectă o disfuncționalitate profundă. În anul 2023, doar 13 persoane¹³⁹ au beneficiat de protecție specială, iar în 2024-14 persoane.¹⁴⁰ Această creștere nesemnificativă devine cu atât mai alarmantă în contextul în care, în 2024, au fost înregistrate 24.600 de infracțiuni la nivel național.¹⁴¹ Raportul este disproporționat: pentru fiecare 1.000 de infracțiuni, doar aproximativ 0,57 martori au fost protejați, o cifră care trădează o posibilă aplicare extrem de restrictivă, o incapacitate instituțională de a asigura protecția necesară sau o reticență din partea martorilor în privința eficienței acestui sistem.

Analizând dinamica victimelor infracțiunilor în Republica Moldova în ultimii trei ani, se poate observa o fluctuație ușoară, dar constantă a numărului acestora, indicând o lipsă de progres semnificativ în abordarea problemelor legate de securitate și protecție a cetățenilor. În 2022, au fost înregistrate 13.500 de victime ale infracțiunilor, ceea ce reprezenta 51,9 victime la 10.000 de locuitori.¹⁴² În 2023, numărul a scăzut ușor la 11.500 victime, echivalând cu 45,7 victime la 10.000 de locuitori.¹⁴³ Totuși, în 2024, numărul victimelor a crescut din nou la 12.900, ceea ce reprezenta 53 de victime la 10.000 de locuitori,¹⁴⁴ depășind astfel nivelul din 2022.

Această oscilare a cifrelor sugerează că sistemul de protecție al victimelor și eficiența intervenției autorităților rămân sub așteptări. Creșterea numărului de victime în 2024 este un semnal al faptului că infracționalitatea nu a fost încă redusă, iar măsurile actuale nu sunt suficient de eficiente pentru a preveni recidiva și a asigura siguranța cetățenilor.

Factorii

- Deși cadrul legal este aliniat la standarde internaționale, în practică, implementarea rămâne deficitară și inconsecventă;
- Persoanele afectate ezită să colaboreze cu sistemul de justiție din cauza temerii că vor fi expuse sau ignorate;
- Organele de drept nu beneficiază suficient de formări specifice pentru recunoașterea și gestionarea cazurilor de risc crescut;
- Nu există o structură externă care să supravegheze aplicarea măsurilor de protecție, ceea ce duce la lipsa responsabilității și a corectării erorilor sistemice.

¹³⁹ https://vreauiinfo.md/ro/request/931/response/1183/attach/3/Raspuns%20IGP%20Mija%20Viorica.pdf?cookie_passthrough=1

¹⁴⁰ https://www.vreauiinfo.md/ro/request/1092/response/1412/attach/3/IMG%200001.jpg?cookie_passthrough=1

¹⁴¹ https://statistica.gov.md/ro/nivelul-infracționalității-in-republica-moldova-in-anul-2024-9478_61676.html Figura 1

¹⁴² https://statistica.gov.md/ro/nivelul-infracționalității-in-anul-2022-9478_60321.html Nivelul infracționalității în Republica Moldova în anul 2024

¹⁴³ https://statistica.gov.md/ro/nivelul-infracționalității-in-republica-moldova-in-anul-2023-9478_60977.html Nivelul infracționalității în Republica Moldova în anul 2023

¹⁴⁴ https://statistica.gov.md/ro/nivelul-infracționalității-in-republica-moldova-in-anul-2024-9478_61676.html Nivelul infracționalității în Republica Moldova în anul 2024

Anticipări

Dacă deficiențele actuale ale sistemului de protecție nu vor fi corectate, Republica Moldova riscă să mențină o justiție penală dezechilibrată, în care victimele și martorii rămân expuși pericolelor, iar inculpații beneficiază indirect de pasivitatea instituțiilor. Frica de represalii va continua să reducă disponibilitatea de a coopera cu organele de anchetă, afectând colectarea probelor și compromițând actul de justiție.

În plan instituțional, lipsa unui cadru operațional eficient menține programul de protecție într-o stare latentă, aproape simbolică. Orice funcționare reală a sistemului depinde de profesionalizarea acestui segment și de asumarea răspunderii pentru eșecuri.

O intervenție bine direcționată – prin prioritizarea riscurilor, tratarea violenței psihologice cu aceeași seriozitate ca și a celei fizice, și extinderea protecției dincolo de etapele formale ale procesului – ar putea redresa situația. Fără aceste schimbări, vulnerabilitatea participanților cheie din procesul penal se va accentua, iar justiția va continua să opereze cu lacune grave de siguranță și echitate.

Întrebări

1. Ce factori determină discrepanța dintre cadrul legal și aplicarea deficitară a măsurilor de protecție în practică?
2. Care sunt riscurile reale generate de lipsa unei evaluări pro-active a pericolului în cazurile de violență repetitivă și cum ar putea fi acestea diminuate?
3. De ce autoritățile nu iau în considerare semnele timpurii și cazurile de „violență aparent neînsemnată” în evaluarea riscurilor, și ce instrumente practice ar putea fi introduse în acest sens?
4. În ce măsură lipsa unui buget dedicat¹⁴⁵ afectează eficiența programului de protecție a martorilor în Republica Moldova și ce mecanisme alternative ar putea fi instituite pentru a asigura finanțare sustenabilă?
5. Cum sunt gestionate măsurile de protecție pentru martori în cazul în care agresorul sau deținutul este eliberat din detenție, și ce măsuri suplimentare sunt implementate pentru a preveni răzbunarea sau intimidarea acestora după eliberare?

¹⁴⁵ https://vreauiinfo.md/ro/request/931/response/1183/attach/3/Raspuns%20IGP%20Mija%20Viorica.pdf?cookie_passthrough=1

Subfinanțarea reformei justiției

Subiectul

Justiția este coloana vertebrală a unei societăți democratice, iar modernizarea acestui sistem nu este un lux, ci o necesitate. Lipsa resurselor alocate pentru modernizarea justiției în Republica Moldova reprezintă o piedică majoră în calea unei reforme autentice și durabile. Instanțele își duc activitatea în condiții precare, infrastructura este învechită, iar digitalizarea – mai mult un ideal decât o realitate funcțională.

Această problemă nu se limitează doar la aspectele financiare. În fond, este vorba despre încrederea cetățeanului într-un sistem capabil să-i protejeze drepturile, despre eficiența actului de justiție și despre capacitatea statului de a răspunde provocărilor unui context internațional tot mai dinamic.

Modernizarea nu înseamnă doar tehnologie, ci o transformare de fond, instituțională, umană și logistică, pentru ca justiția să nu mai fie percepută ca o frână în calea progresului.

Descrierea

În ultimii ani, e de apreciat faptul că Republica Moldova a făcut pași semnificativi în digitalizarea și modernizarea sistemului său judiciar. Implementarea Programului Integrat de Gestionare a Dosarelor (PIGD)¹⁴⁶ și a sistemului e-Dosar Judiciar¹⁴⁷ a permis o mai bună organizare a activităților instanțelor, a facilitat depunerea online a cererilor și gestionarea documentelor prin semnătura electronică. Procesul de înregistrare audio a ședințelor și utilizarea videoconferințelor în procesele penale a reprezentat un progres important în direcția creșterii accesibilității și transparenței actului de justiție, cea din urmă măsură fiind implementată neplanificat, dar necesar în contextul pandemiei COVID-19.¹⁴⁸

Cu toate acestea, sistemul judiciar al Republicii Moldova se

mai încă confruntă cu numeroase provocări din cauza lipsei unor resurse financiare și tehnologice avansate care sunt deja implementate în alte țări, dar și din cauza unei acute lipse de personal. Spre deosebire de jurisdicțiile din China, unde instanțele virtuale sunt o practică uzuală pentru litigii minore,¹⁴⁹ în Republica Moldova instanțele virtuale sunt absente. Aceasta înseamnă că cetățenii se confruntă cu obstacole majore în accesarea eficientă a justiției. Este de remarcat că o astfel de modernizare a justiției ar necesita și o infrastructură dezvoltată, astfel încât fiecare cetățean să aibă acces la internet de înaltă viteză și să posede cunoștințe digitale de bază.

Tehnologiile de automatizare a proceselor judiciare, analiză a datelor judiciare, inclusiv cu ajutorul Inteligenței Artificiale utilizate deja în țări precum Austria,¹⁵⁰ pentru a gestiona sarcinile repetitive, sunt aproape inexistente în Republica Moldova. Aceasta afectează nu doar eficiența, dar și costurile proceselor judiciare. Aceste instrumente pot îmbunătăți considerabil precizia și rapiditatea proceselor, dar și reducerea riscurilor de fraudă și corupție în sistemul judiciar.

Pe lângă provocările legate de infrastructura tehnică și digitalizare, sistemul judiciar din Republica Moldova se confruntă și cu o gravă criză de personal calificat, în special la nivelul instanțelor superioare. Situația este ilustrată cel mai bine la Curtea Supremă de Justiție (CSJ), unde în februarie 2025 activau doar 8 judecători dintr-un total necesar de 20, dintre care 4 au fost transferați temporar din alte instanțe.¹⁵¹ Restul posturilor au rămas vacante în urma demisiilor în lanț și a eliminărilor din sistem determinate de procesul de vetting.

Grupul țintă

→ Ministerul Justiției

→ Avocații și justițiabili

¹⁴⁶ <https://www.justitiatransparenta.md/integrirrovannaya-programma-upravleniya-sudebnymi-delami-ipud/> Programul Integrat de Gestionare a Dosarelor (PIGD)

¹⁴⁷ <https://gov.md/ro/content/sistemul-informatiional-e-dosar-aprobat-de-executiv-cauzele-penale-si-contravenionale-vor-fi> Sistemul Informațional „e-Dosar”, aprobat de Executiv

¹⁴⁸ <https://juridicimoldova.md/10764/proba-declaratiilor-in-cauzele-penale-examinate-prin-intermediul-videoconferintei.html> Proba declarațiilor în cauzele penale examinate prin intermediul videoconferinței

¹⁴⁹ <https://www.lexisnexis.ca/en-ca/ihc/2020-02/robot-justice-chinas-use-of-internet-courts.page#:~:text=China's%20first%20Internet%20court%20was,from%20March%20through%20to%20October.> Robot justice: China's use of Internet courts / „Justiția roboților: utilizarea instanțelor online în China”

¹⁵⁰ <https://rm.coe.int/how-is-austria-approaching-ai-integration-into-judicial-policies-/16808e4d81> How is Austria approaching AI integration into judicial policies / „Cum abordează Austria integrarea inteligenței artificiale în politicile judiciare?”

¹⁵¹ <https://protv.md/social/csj-se-confrunta-cu-un-deficit-de-judecatori-iar-din-acest-motiv-dosarele-au-fost-prioritizate-iar-unele-chiar-puse-pe-pauza-video---2713054.html>, Pro TV

- Procurorii și judecătorii
- Grefierii și asistenții judiciari
- Guvernul Republicii Moldova

Impactul

Lipsa resurselor interne adecvate face ca Republica Moldova să depindă aproape exclusiv de finanțarea externă pentru orice progres real în domeniul justiției. Această dependență afectează capacitatea de planificare strategică pe termen lung și reduce autonomia instituțională. În plus, persistența unor sisteme neautomatizate și absența tehnologiilor moderne de monitorizare și trasabilitate a deciziilor favorizează manipularea proceselor, dispariția documentelor și adoptarea unor decizii arbitrare. În contrast, în statele în care instanțele au trecut printr-un proces avansat de digitalizare¹⁵², durata medie de examinare a dosarelor a fost redusă semnificativ datorită automatizării fluxurilor de lucru, notificărilor electronice și repartizării inteligente a cauzelor. Republica Moldova, neavând aceste mecanisme implementate la scară largă, pierde timp valoros și suprasolicită sistemul cu activități repetitive și ineficiente. În plus, digitalizarea are potențialul de a genera economii bugetare considerabile, prin eliminarea costurilor legate de hârtie, logistică fizică sau deplasări inutile ale părților implicate. Cu toate acestea, autoritățile moldovene continuă să consume resurse importante într-un cadru birocratic învechit, menținut artificial. Situația este agravată de utilizarea unor programe software neadaptate, învechite sau slab dezvoltate, care se blochează frecvent, nu fac față volumului de muncă și sunt adesea incompatibile între ele, limitând astfel orice progres real în digitalizarea sistemului judiciar.

Dinamica

În ultimii zece ani, modernizarea justiției din Republica Moldova, cu mijloace proprii, a înregistrat progrese modeste, schimbarea fiind susținută în mare parte de finanțări externe. Proiectele finanțate de UE și Consiliul Europei, precum „Sprijin pentru coordonarea reformei sectorului justiției în Moldova” (2014-2016, 2.23 milioane euro)¹⁵³, „Sprijin pentru reformele justiției penale în Republica Moldova”¹⁵⁴ (2015-2018), au pus bazele unor reforme legislative și

instituționale. Ulterior, inițiativele „Consolidarea eficienței și accesului la justiție în Moldova”¹⁵⁵ (2019-2025, 3.63 milioane dolari din Suedia) au vizat digitalizarea sistemului medico-legal și îmbunătățirea accesului, proiectele curente „Sprijin pentru reforma justiției în Republica Moldova”¹⁵⁶ și „Vetting și reforma justiției în Republica Moldova”,¹⁵⁷ (ambele începând din 2023) continuă eforturile de reformă, inclusiv digitalizarea și vetting-ul. La nivel național, deși cifrele exacte sunt greu de găsit, au existat alocări bugetare pentru achiziționarea de echipamente IT și renovări, iar implementarea parțială a sistemului e-Dosar, introducerea ședințelor online (pilot) și dezvoltarea portalurilor web ale instanțelor reprezintă schimbări concrete, dar limitate de constrângerile financiare interne persistente.

Factorii

- Criza de cadre (cum e cazul CSJ sau a Curții de Apel Chișinău¹⁵⁸), suprasolicitarea personalului și lipsa formării continue fac ca procesul de modernizare să fie blocat la nivel operațional;
- Bugetele sunt alocate mai degrabă pentru funcționare decât pentru transformare;
- O parte a personalului auxiliar din instanțe, inclusiv grefieri, arhivari și chiar unii judecători, nu au competențe digitale suficiente pentru a utiliza sisteme avansate.

Anticipări

Deși Republica Moldova beneficiază de sprijin financiar substanțial din partea Uniunii Europene pentru reformarea justiției, rezultatele rămân inegale. Din cauza capacităților instituționale limitate și a prioritizării bugetare deficitare, modernizarea se desfășoară lent și neuniform. Dacă statul nu va consolida mecanismele de absorbție și utilizare eficientă a resurselor, există riscul ca reformele să rămână la nivel declarativ. O abordare strategică, centrată pe consolidarea infrastructurii tehnice și a resurselor umane, poate transforma justiția într-un domeniu funcțional, eficient și predictibil.

¹⁵² <https://blogs.worldbank.org/en/developmenttalk/undeniable-benefits-court-automation> The undeniable benefits of court automation / „Avantajele incontestabile ale digitalizării justiției”

¹⁵³ https://www.eeas.europa.eu/node/5377_en Support to coordination of the Justice Sector reform in Moldova / „Sprijin pentru coordonarea reformei sectorului justiției în Republica Moldova”

¹⁵⁴ <https://www.coe.int/en/web/chisinau/criminal-justice-reforms/pps> Support to Criminal Justice Reforms / „Sprijin pentru reformele justiției penale”

¹⁵⁵ <https://www.undp.org/moldova/projects/strengthening-efficiency-and-access-justice-moldova> Strengthening efficiency and access to justice in Moldova / „Consolidarea eficienței și a accesului la justiție în Republica Moldova”

¹⁵⁶ <https://www.coe.int/en/web/chisinau/support-to-the-justice-reform-in-the-republic-of-moldova> Support to the Justice Reform in the Republic of Moldova / „Sprijin pentru coordonarea reformei sectorului justiției în Republica Moldova”

¹⁵⁷ <https://www.cilc.nl/projects/vetting-and-justice-reform-in-the-republic-of-moldova/> Vetting and Justice Reform in the Republic of Moldova / „Vettingul și reforma justiției în Republica Moldova”

¹⁵⁸ <https://tv8.md/2024/02/04/curtea-de-apel-chisinau-se-plange-de-lipsa-acuta-de-judecatori-pest-43-000-de-dosare-in-gestiunea-celor-35-de-magistrati/250596>, TV8

Întrebări

1. În ce măsură sunt pregătiți angajații din sistemul judiciar de o modernizare semnificativă pe viitor?
2. Cât de sustenabil este ca implementarea modernizării să depindă preponderent de granturi externe? Ce riscuri implică această dependență?¹⁵⁹
3. Poate digitalizarea justiției reduce fenomenul corupției sau doar îl mută într-o altă formă, mai sofisticată?

¹⁵⁹<https://radiochisinau.md/republica-moldova-va-avea-acces-la-fonduri-europene-pentru-consolidarea-democratiei-si-reformarea-justitiei---207646.html> , Radio Chișinău

J6.

Recidiva – consecința ineficienței mecanismelor de reintegrare socială

Subiectul

Recidiva este definită în Codul Penal al Republicii Moldova, art. 4 alin. (1), drept „comiterea cu intenție a uneia sau mai multor infracțiuni de o persoană cu antecedente penale pentru o infracțiune săvârșită cu intenție”.¹⁶⁰ Datele statistice publicate în anul 2024 de Administrația Națională a Penitenciarelor relevă o realitate îngrijorătoare: 6 din 10 condamnați nu se află la prima abatere,¹⁶¹ aceștia având anterior o pedeapsă ispășită. Această statistică reflectă, în mare măsură, ineficiența mecanismelor de reintegrare socială aplicate în sistemul penitenciar și în comunitate.

Descrierea

În anul 2024, în Republica Moldova erau condamnate 4.716 persoane, dintre care 4.460 bărbați (94,6%), 256 femei (5,4%) și 16 minori (0,3%). Din totalul condamnaților, 1.838 (39%) au fost condamnați pentru prima dată, iar 61% dintre condamnați au antecedente penale, dintre care 1.397 (29,6%) au fost condamnați de două ori, iar 1.481 (31,4%) de trei sau mai multe ori. Se observă faptul că un procent semnificativ din populația penitenciară este compus din recidiviști, adică persoane care au săvârșit infracțiuni repetate. De asemenea, un număr considerabil de persoane nu doar că revin în sistemul de justiție penală după prima condamnare, ci comit infracțiuni repetate în mod frecvent. Bărbații domină statisticile atât la prima condamnare (1.645 din 1.838), cât și în cazul recidivei (1.362 de două ori, 1.453 de trei ori sau mai mult). Aceasta confirmă tendința generală conform căreia bărbații sunt mult mai predispuși la comportamente infracționale recurente. Femeile, pe de altă parte, reprezintă 193 de condamnări prima dată, 35 de recidive de două ori și 28 de recidive multiple, observându-se o criminalitate repetată mai redusă. Minorii au o prezență mică, dar notabilă în statistici, cu 7 condamnări prima dată și 9 recidive, astfel infracționalitatea juvenilă deși mică la număr, păstrează tendința majoră de recidivă.¹⁶²

Una dintre cauzele majore ale acestui fenomen este lipsa unor mecanisme eficiente de reintegrare socială. După eliberare, multe persoane condamnate nu beneficiază de sprijin specializat pentru a reveni la o viață normală. Programele de

consiliere psihologică, formare profesională, sprijin pentru găsirea unui loc de muncă sau servicii de asistență socială sunt fie insuficiente, fie ineficiente. În lipsa unor alternative legale și sustenabile, mulți dintre aceștia revin în mediul infracțional cunoscut. Persoanele care provin din medii vulnerabile, afectate de lipsa educației, șomaj sau instabilitate familială, se confruntă cu un risc crescut de a comite infracțiuni repetate. Este îngrijorătoare tendința recidivei în rândul minorilor și tinerilor, deși aflați într-o perioadă în care dezvoltarea personală, educația și integrarea socială ar trebui să primeze. Această realitate sugerează că sistemul actual de prevenire și reabilitare a delincvenței juvenile este insuficient, iar măsurile punitive aplicate nu reușesc să corecteze comportamentul deviant. În lipsa unor programe eficiente de reeducare, comportamentul infracțional adoptat în adolescență riscă să se perpetueze pe întreg parcursul vieții, transformându-se într-un mod de existență. Astfel, tinerii care nu beneficiază de sprijin și reabilitare devin, cu timpul, adulți recidiviști, creându-se un cerc vicios al criminalității și excluziunii sociale.

Grupul țintă

- Ministerul Justiției
- Administrația Națională a Penitenciarelor
- Inspectoratul Național de Probațiune
- Persoanele condamnate pentru infracțiuni

Impactul

Numărul mare de recidiviști contribuie direct la supraaglomerarea instituțiilor penitenciare din Republica Moldova. Această aglomerare are efecte negative nu doar asupra condițiilor de detenție, care devin inumane și improprie reabilitării, ci și asupra activității personalului penitenciar, al cărui efort este diluat în fața unui număr prea mare de deținuți. Astfel, devine tot mai dificilă aplicarea eficientă a măsurilor de reintegrare socială.

O altă consecință gravă a recidivei este faptul că foștii

¹⁶⁰ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=149385&lang=ro# Codul Penal al Republicii Moldova

¹⁶¹ https://drive.google.com/file/d/1rL47ySa2_1ZxPHa7uYYgP64UxnzAFZuz/view?usp=sharing ANP Date statistice anul 2024 ANP

¹⁶² https://drive.google.com/file/d/1rL47ySa2_1ZxPHa7uYYgP64UxnzAFZuz/view?usp=sharing ANP Date statistice privind persoanele condamnate care execută pedeapsa cu închisoare în penitenciare la 01.01.2023

condamnați, revenind frecvent în penitenciar, ajung să se identifice cu viața infracțională. În loc să vadă libertatea ca pe o oportunitate de reconstrucție, aceștia se adaptează la normele lumii infracționale, unde se simt acceptați sau chiar respectați. Această autoidentificare cu statutul de infractor slăbește considerabil șansele lor de reintegrare și de abandonare a comportamentelor deviate.

De asemenea, repetarea condamnărilor conduce la stigmatizarea socială a persoanelor cu antecedente penale. Aceștia sunt priviți cu suspiciune de angajatori, dar și de propria familie sau comunitate. Astfel, li se închid ușile către o viață decentă, iar lipsa sprijinului social favorizează recăderea în infracționalitate. Cercul vicios al recidivei este astfel perpetuat.

Nu în ultimul rând, prezența unui număr mare de recidiviști constituie un semn clar al unui grad înalt de pericol pentru societate. Această realitate afectează percepția publicului asupra siguranței, iar încrederea în capacitatea instituțiilor statului de a asigura ordinea și de a preveni infracționalitatea este subminată.

Dinamica

Analiza dinamicii recidivei în Republica Moldova în perioada 2010–2024 evidențiază o prezență constantă îngrijorătoare a acestui fenomen, în ciuda scăderii treptate a numărului total de persoane condamnate. Este de menționat că nu există statistici oficiale detaliate privind recidiva înainte de anul 2018, cu excepția unei estimări generale de la începutul anului 2011, potrivit căreia 58% dintre condamnați erau recidiviști.¹⁶³ Această valoare indică faptul că problema era deja prezentă și relevantă încă de atunci.

În 2018, din totalul de 5.725 persoane condamnate, 3.036 erau recidiviști, adică 53%. Dintre aceștia, 1.458 comiseseră fapte penale de două ori, iar 1.578 de trei ori sau mai mult. Persoanele aflate la prima condamnare reprezentau 47% din total.¹⁶⁴

În 2022, datele arată o creștere a recidivei la 60%, dintr-un total de 5.042 de condamnați. Mai exact, 3.029 de persoane aveau antecedente penale, dintre care 1.505 au fost condamnate de două ori, iar 1.524 de trei ori sau mai mult. Numărul celor condamnați pentru prima dată a scăzut la 2.013 (40%).¹⁶⁵ Această evoluție confirmă tendința de consolidare a comportamentului infracțional repetat și accentuează dificultatea sistemului de a reintegra eficient persoanele eliberate.

În 2024, recidiva atinge cel mai ridicat nivel procentual

analizat: 61% dintre condamnați aveau antecedente penale, într-un context în care numărul total de condamnați a scăzut la 4.716. Dintre aceștia, 1.397 au fost condamnați de două ori, iar 1.481 de trei ori sau mai mult. Numărul celor condamnați pentru prima dată a coborât la doar 1.838 (39%).¹⁶⁶ Această distribuție evidențiază nu doar persistența fenomenului, ci și faptul că sistemul de justiție penală funcționează în mare parte cu aceeași populație infracțională, fără să reușească să rupă ciclul recidivei.

Factorii

- Lipsa unui sprijin social eficient după eliberarea din detenție face ca foștii condamnați să se confrunte cu marginalizare și dificultăți de reintegrare în comunitate.
- Șomajul și lipsa calificărilor profesionale limitează considerabil oportunitățile de angajare ale persoanelor cu antecedente penale.
- Absența unor programe eficiente de reabilitare în penitenciare, inclusiv educaționale, psihologice și ocupaționale, lasă deținuții nepregătiți pentru viața în libertate.
- Controlul post detenție slab sau inexistent, în special din partea instituțiilor de probațiune, face ca persoanele eliberate să nu beneficieze de monitorizare și îndrumare adecvată.
- Mediul infracțional persistent din care provin mulți recidiviști, familii sau cercuri sociale implicate în activități ilegale favorizează revenirea la comportamente deviate.
- Sărăcia și excluziunea socială contribuie la recidivă. Întrucât mulți eliberați nu au resurse pentru un trai decent ei se întorc la infracțiuni ca mijloc de supraviețuire.

Anticipări

Evoluția recidivei în Republica Moldova riscă să continue constant sau chiar ascendent, dacă nu vor fi implementate transformări structurale în abordarea politicilor penale și sociale. În primul rând, persistența unui model preponderent punitiv, bazat pe privarea de libertate ca soluție primară, favorizează consolidarea identității infracționale. Fără programe de reeducare, formare profesională și consiliere psihologică eficiente în penitenciare, deținuții își întăresc rețelele și deprinderile infracționale, revenind după eliberare cu un risc sporit de recidivă.

¹⁶³ https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/258-262_11.pdf PREVENIREA CRIMINALITĂȚII PRIN DIMINUAREA RATEI RECIDIVEI Natașa DIMIN Vladimir COJOCARU

¹⁶⁴ <https://drive.google.com/file/d/1bTgQ4V3XojUaGHj7cZViuYj1p1Miw2ts/view?usp=sharing> ANP Date statistice privind persoanele condamnate care execută pedeapsa cu închisoare în penitenciare la 1 ianuarie 2019

¹⁶⁵ <https://drive.google.com/file/d/1vhk5DVN86OffMSi5Ivk1BPgk7ryevR1l/view?usp=sharing> ANP Date statistice privind persoanele condamnate care execută pedeapsa cu închisoare în penitenciare la 01.01.2023

¹⁶⁶ https://drive.google.com/file/d/1rL47ySa2_1ZxPHa7uYYgP64UxnzAFZuz/view?usp=sharing ANP Date statistice privind persoanele condamnate care execută pedeapsa cu închisoare în penitenciare la 31.12.2024

În al doilea rând, sistemul actual de probațiune și serviciile post detenție rămân subdezvoltate, ceea ce generează o reintegrare socială inefficientă. În absența unor intervenții personalizate și a unei urmăriri sociale constante, probațiunea nu servește decât drept etapă tranzitorie, nu ca mecanism de reducere și evaluare reală a riscului.

Factorii economici și sociali vor avea, de asemenea, un rol determinant în perpetuarea recidivei. Sărăcia, rata ridicată a șomajului și excluziunea socială prelungită pot transforma infracționalitatea într-o opțiune de subzistență.

O rată ridicată a recidivei va alimenta percepția generală deja existentă că sistemul penal nu funcționează. Singura cale de a inversa această tendință este tranziția către o politică penală echilibrată, care să combine sancțiunea cu programe reale de reabilitare și reintegrare, sprijinite de finanțare adecvată și coordonare interinstituțională.

Întrebări

1. Este legislația penală actuală mai mult represivă decât reabilitativă? Dacă da, ce reforme ar fi necesare?
2. Ce explică discrepanța semnificativă între rata de recidivă a bărbaților (extrem de ridicată) și cea a femeilor (relativ de redusă)? Este vorba doar de factori biologici și sociali, sau și de diferențe în programe de incluziune socială?
3. Cum poate fi explicată lipsa unui efect de descurajare după prima sau a doua condamnare, în rândul a peste 1.400 de persoane care ajung să fie condamnate de 3 ori sau mai mult?
4. De ce măsurile actuale de prevenire și reabilitare nu reușesc să reducă recidiva, în special în rândul celor cu condamnări multiple?

Starea deplorabilă a penitenciarelor și condițiile inumane de detenție

Subiectul

Privarea de libertate nu trebuie să însemne privarea de demnitate. Cu toate acestea, în Republica Moldova, realitatea sistemului penitenciar conturează un tablou alarmant, în care degradarea condițiilor de detenție nu mai poate fi considerată un simplu efect colateral al unei justiții punitive, ci devine ea însăși o formă de abuz instituționalizat. Penitenciarele supraaglomerate, spațiile insalubre, lipsa tratamentului medical corespunzător și tratamentele umilitoare aplicate deținuților vorbesc despre o criză profundă a sistemului, dar și despre o erodare ale statului de drept.

Statistica nu lasă loc de echivoc. În anul 2024, la exact 27 de ani de la aderarea Republicii Moldova la Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Curtea de la Strasbourg a constatat 812 încălcări ale drepturilor omului. Dintre acestea, 24% privesc direct cazuri de tortură, tratamente inumane sau condiții degradante de detenție,¹⁶⁷ un procent care situează această problemă pe locul al doilea în clasamentul gravității.

Descrierea

În anul 2024, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat șapte violări ale articolului 3 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului (interzicerea torturii, tratamentelor inumane sau degradante) în cazul Moldovei.¹⁶⁸

Raportul Oficiului Avocatului Poporului arată că, în pofida unor inițiative declarative de reformă, realitatea din teren este marcată de supraaglomerare, lipsă de personal specializat, condiții precare de trai și tratamente inumane.

Condițiile materiale din instituțiile de detenție continuă să fie sub orice standard acceptabil. Raportul arată că în majoritatea penitenciarelor accesul la apă caldă este limitat la o singură zi pe săptămână, iar igiena este profund afectată de lipsa produselor de bază precum săpunul, hârtia igienică sau detergenții. Celulele suferă de ventilație slabă, igrasie și iluminat insuficient, aspecte care, pe termen lung, dăunează

sănătății fizice și mintale a deținuților. Printre abaterile grave sesizate în penitenciarele din țară în anul 2024 se numără:

- Celulele infestate cu gândaci, prost aerisite și insalubre în Penitenciarul nr.11 Bălți.
- Celule deteriorate, fără apă, lumină sau mobilier,, deținuți expuși violenței și neglijenței în cadrul Penitenciarului nr.10 Goian.
- Igrasie, mucegai, lipsa sistemelor de aerisire și reparații necalitative în Penitenciarul nr.17 Rezina.
- Pericol din partea altor deținuți, lipsa siguranței pe timp de zi sau noapte și riscul aplicării violenței fizice și psihice din partea altor deținuți, în special celor cu probleme de sănătate mentală, temperaturi insuportabile în celule pe timp de caniculă și lipsa asistenței medicale la Penitenciarul nr.7 Rusca.
- Lipsa energiei electrice pe timp de zi, condiții de frig extrem iarna din cauza lipsei conectării la agent termic, coridoare și încăperi auxiliare neîncălzite, sobele insuficiente pentru încălzirea celulelor spațioase, risc crescut de sufocare cu fum, toaletă aflată în exterior în stare deplorabilă, discriminarea deținuților umiliți care nu au acces direct la apa potabilă, butelii de gaz instalate contrar normelor antiincendiarie, expunerea frecventă la infecții respiratorii, atitudine inechitabilă din partea personalului, favorizarea subculturii criminale, nereguli sesizate în cadrul Penitenciarului nr.8 Bender.¹⁶⁹

În ciuda numărului mare de persoane cu afecțiuni psihiatrice, mulți deținuți rămân fără sprijin, ceea ce se reflectă în comportamente distructive și episoade acute de criză. Avem un șir de cazuri în care deținuții se automutilează, aplică violența față de alți deținuți sau față de angajații penitenciarelor. De asemenea, în anul 2024, s-au înregistrat 4 cazuri de suicid și 12 tentative.¹⁷⁰

¹⁶⁷ Europa Liberă, <https://moldova.europalibera.org/a/in-2024-cetatenii-r-moldova-au-depus-cele-mai-putine-plangeri-la-cedo-din-ultimii-10-ani-/33301349.html>

¹⁶⁸ Violations by Article and by State 2024 <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/stats-violation-2024-eng> Violations by Article and by State 2024

¹⁶⁹ INFORMAȚII GENERALE DESPRE INSTITUȚIILE VIZITATE <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2025/01/raport-tematic-siguranța-si-securitatea-deținutului-in-sistemul-penitenciar-al-republicii-moldova-realități-si-perspective.pdf> INFORMAȚII GENERALE DESPRE INSTITUȚIILE VIZITATE

¹⁷⁰ Siguranța în instituțiile penitenciare Raport anual, 2024 https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2025/01/raport-tematic_anual_penitenciare_2024.pdf Siguranța în instituțiile penitenciare Raport anual, 2024

Un caz notoriu în acest sens, care confirmă cele constatate este „Nițu c. Moldovei”,¹⁷¹ în care CtEDO a constatat lipsa unui tratament psihiatric adecvat pentru un deținut cu tulburări psihiatrice diagnosticate. Vasiliu Nițu, aflat în detenție în Penitenciarul nr. 13 din Chișinău, fusese recunoscut încă de la internare ca suferind de tulburări grave de comportament, însă în perioada 2012–2016 nu a beneficiat decât sporadic de consultații psihiatrice. Absența unui program coerent de tratament, monitorizare și sprijin psihologic a dus la deteriorarea stării sale și la episoade repetate de agresivitate. Reacția administrației penitenciare a fost deseori una represivă, caracterizată prin recurgerea la forță, inclusiv încătușarea și izolarea în celule disciplinare. În locul intervențiilor terapeutice, autoritățile au aplicat măsuri punitive care au agravat situația. Incidentul din 26 august 2014, când deținutul a fost trezit, agresat fizic de gardieni și ulterior izolat, arată modul în care tratamentele inumane continuă să fie practicate, în ciuda obligațiilor internaționale ale statului.

CtEDO a subliniat importanța asigurării unui tratament medical adecvat pentru persoanele cu afecțiuni psihice în detenție. Nu este suficientă doar supravegherea pasivă sau administrarea de medicamente, e necesar să se ofere sprijin psihologic constant, consiliere și intervenții terapeutice specializate.

Grupul țintă

- Ministerul Justiției
- Administrația Națională a Penitenciarelor
- Avocatul Poporului
- Persoanele condamnate
- Organizațiile internaționale de profil (Comitetul pentru Prevenirea Torturii al Consiliului Europei, Comitetul ONU împotriva torturii)

Impactul

Condițiile degradante din penitenciare afectează direct sănătatea fizică și psihică a deținuților, cresc mortalitatea în rândul acestora, inclusiv prin suicid și boli netratate corespunzător. Lipsa unui cadru uman și medical corespunzător generează un climat de insecuritate și frică, care alimentează violența internă și agresivitatea între deținuți, dar și față de personalul penitenciar. Republica Moldova este condamnată repetat la CtEDO, fapt care implică nu doar costuri financiare sub formă de despăgubiri, ci subminează credibilitatea

statului în relațiile externe și în procesul de aderare la standarde europene. Când persoanele private de libertate sunt supuse unor tratamente degradante și lipsite de umanitate, întregul sistem judiciar este pus sub semnul întrebării. Societatea riscă să perceapă pedeapsa privativă de libertate nu ca pe o măsură menită să reabiliteze și să protejeze, ci ca pe o formă de răzbunare socială și umilire.

Dinamica

Situația penitenciarelor din Republica Moldova, privită într-o perspectivă de zece ani, între 2014 și 2024, dezvăluie o realitate încremenită, aproape imună la schimbare. În ciuda promisiunilor declarative, a reformelor anunțate și a presiunilor venite din partea organizațiilor internaționale, condițiile de detenție au rămas practic neschimbate semnificativ.

Aceleași celule supraaglomerate, aceleași spații insalubre, aceleași lipsuri cronice în ceea ce privește igiena, hrana, apa potabilă sau asistența medicală. În 2014, se vorbea despre deținuți înghesuiți în încăperi de 33 de metri pătrați, cărora le reveneau mai puțin de 2 metri pătrați de spațiu personal.¹⁷² Zece ani mai târziu, în 2024, se vorbește despre celule infestate cu gândaci, igrasie care urcă pe pereți, iluminat slab, lipsă de aer și frig extrem în plină iarnă. Este același peisaj, poate doar cu alte nuanțe ale degradării.

Penitenciarul nr. 13 din Chișinău continuă să fie simbolul acestor eșecuri. Acolo unde în trecut se cerea închiderea sa din cauza supraaglomerării și a încălcării repetate a drepturilor omului, astăzi realitatea nu este cu nimic mai blândă. Alte instituții, precum cele din Bender, Goian, Rezina, Rusca sau Bălți, completează tabloul sumbru al unui sistem penitenciar care își trăiește rutina între improvizații, umilințe și absența oricărei perspective de modernizare reală.

Condamnările la Curtea Europeană a Drepturilor Omului au devenit, între timp, o constantă rușinoasă, care confirmă eșecul sistemic. Rapoartele Avocatului Poporului au continuat să tragă semnale de alarmă, să facă vizite, să emită recomandări. Dar efectele se pierd într-un mecanism birocratic inert, în lipsa voinței politice și a unei finanțări corespunzătoare.

Este de apreciat renovarea unor penitenciare, precum Penitenciarul nr.10 din Goian, unde în 2022 un bloc nou pentru deținuții minori a fost renovat în totalitate,¹⁷³ însă nici aici nu s-a trecut fără impedimente, deși renovat, la momentul dării în exploatare nu era posibilă detenția minorilor, întrucât nu erau suficienți angajați care să supravegheze deținuții în noul bloc. Astfel cei 38 de milioane de lei cheltuiți pentru renovare s-au lovit de o nouă realitate – penitenciarele din Republica Moldova duc o lipsă acută de personal.

¹⁷¹ CASE OF NIȚU v. THE REPUBLIC OF MOLDOVA <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-234124%22%7D>

¹⁷² Condițiile de detenție din penitenciarele din Moldova <https://old.ombudsman.md/ro/content/conditiile-de-detentie-din-penitenciarele-din-moldova> Condițiile de detenție din penitenciarele din Moldova

¹⁷³ Jurnal TV, <https://www.jurnaltv.md/news/4303333904b39894/un-bloc-nou-pentru-detinutii-minori-a-fost-renovat-in-totalitate-insa-nu-sunt-gardieni-care-sa-lucreze-acolo.html>

Penitenciarele din Republica Moldova rămân locuri în care demnitatea umană este o noțiune relativă, iar statul, deși obligat prin lege și tratate internaționale, nu poate să își asume responsabilitatea de a trata cu umanitate persoanele private de libertate. Această stagnare nu este doar un semn de neputință, ci o realitate a indiferenței instituționale care a devenit normă.

Factorii

- Subfinanțarea sistemului penitenciar ce limitează capacitatea autorităților de a asigura condiții minime de trai, întreținere adecvată a infrastructurii și dotarea cu echipamente și resurse necesare.
- Supraaglomerare cronică, care afectează atât igiena, securitatea și sănătatea deținuților, cât și starea penitenciarelor.
- Sistemul actual nu reușește să reducă criminalitatea recurentă. Aproximativ 60% dintre deținuți sunt recidiviști,¹⁷⁴ ceea ce arată că detenția nu are un efect disuasiv și nici rol corectiv. Asta duce la o presiune continuă asupra infrastructurii penitenciare.
- Penitenciarele suferă de lipsă de personal medical calificat și de dotări medicale de bază. Deținuții cu afecțiuni cronice, boli psihice sau infecțioase nu primesc îngrijirea necesară, ceea ce duce la deteriorarea gravă a stării de sănătate și, uneori, la decese evitabile.
- Majoritatea penitenciarelor au fost construite în perioada sovietică și nu au beneficiat de renovări semnificative. Clădirile sunt deteriorate, neizolate termic, cu instalații sanitare și electrice uzate, afectând siguranța și confortul minim necesar. Astfel condițiile de detenție devin inumane, iar Republica Moldova pierde constant dosare la CtEDO.

Anticipări

Angajată în parcursul său pentru aderarea la UE, Republica Moldova va trebui să revizuiască abordarea acestei probleme. Construcția noului penitenciar, planificat cu o capacitate de 1050 de locuri, reprezintă o măsură necesară și binevenită, însă impactul său va fi limitat dacă nu va fi însoțit de reforme ample în întregul sistem penitenciar. Noul edificiu va înlocui Penitenciarul nr. 13 din Chișinău, recunoscut de-a lungul anilor pentru condițiile de detenție degradante și pentru condamnările repetate pronunțate împotriva Republicii Moldova de către CtEDO.

Totuși, celelalte instituții penitenciare din țară, construite în perioada sovietică, se confruntă cu probleme la fel de grave: supraaglomerare, infrastructură insalubră, lipsă de asistență medicală adecvată, deficiențe în securitate și absența unor programe eficiente de reabilitare. Evoluția problemei depinde de gradul de angajament al autorităților și de disponibilitatea acestora de a finanța transformarea profundă a sistemului penitenciar.

Întrebări

1. În ce măsură supraaglomerarea afectează sănătatea fizică și psihică a deținuților?
2. Cum se explică faptul că, după aproape trei decenii de apartenență la Convenția Europeană a Drepturilor Omului, condițiile din penitenciarele moldovenești continuă să genereze condamnări repetate la CtEDO?
3. Cum sunt formate și motivate cadrele penitenciare pentru a respecta drepturile deținuților și a evita recurgerea la tratamente degradante?
4. În ce măsură va putea noul penitenciar de lângă Bubuieci, care este proiectat pentru 1050 de locuri de detenție, să rezolve în numărul de plângeri privind detenția în condiții degradante?

¹⁷⁴ Date statistice anul 2024 ANP. https://drive.google.com/file/d/1rL47ySa2_1ZxPha7uYYgP64UxnzAFZuz/view?usp=sharingrive.google.com/drive/folders/1Y44JXTqeN5zcA-BIMym1PuPQ9yJpIofMM Date statistice anul 2024 ANP

J8.

Criză de personal în penitenciare

Subiectul

Criza de personal din sistemul penitenciar al Republicii Moldova este în continuare o problemă care afectează capacitatea instituțiilor de a funcționa în condiții optime. În anul 2024, peste 300 de posturi rămân vacante,¹⁷⁵ un indicator care ne arată clar că avem o criză a resurselor umane responsabile de gestionarea corectă și sigură a detenției. O lipsă de personal de acest nivel nu doar că pune presiune suplimentară pe angajații existenți, ci dar ridică riscuri majore în ceea ce privește siguranța penitenciarelor, calitatea supravegherii și implementarea programelor de reintegrare. Pe lângă deficitul numeric, fenomenul demisiilor, în special al tinerilor specialiști cu experiență redusă, ne indică o problemă de retenție a personalului. Aceste aspecte reflectă nevoia unor strategii axate pe atragerea, motivarea și păstrarea cadrelor, necesare pentru stabilitatea și securitatea sistemului penitenciar.

Descrierea

În anul 2024, sistemul penitenciar din Republica Moldova se confruntă cu un deficit semnificativ de personal, cu 303 posturi vacante dintr-un total planificat de aproximativ 2940.¹⁷⁶ Această lipsă de angajați afectează capacitatea instituțiilor penitenciare de a funcționa în mod eficient și sigur, cu un impact direct asupra supravegherii deținuților și asupra respectării standardelor de detenție.

Personalul angajat este format în principal din ofițeri și agenți de penitenciare, care reprezintă peste 90% din efectiv. Aceștia sunt cei care asigură zi de zi ordinea și controlul în penitenciare, iar deficitul în aceste categorii este deosebit de problematic. Angajații contractuali reprezintă o parte mai mică, însă contribuie la buna funcționare a sistemului.

Deși în 2024 au fost înregistrate aproape 400 de angajări, numărul celor care au demisionat rămâne ridicat, cu 338 de plecări.¹⁷⁷ O parte semnificativă – 118 persoane, sunt tineri specialiști, cu o experiență de până în trei ani,¹⁷⁸ cifră ce indică

faptul că sistemul întâmpină dificultăți serioase în a păstra personalul nou angajat. Acest lucru ridică semne de întrebare asupra condițiilor de muncă, motivării și perspectivelor oferite celor care aleg să lucreze în acest domeniu.

În privința motivelor demisiilor, majoritatea angajaților menționează condiții de muncă dificile, salarii insuficiente și un climat organizațional nefavorabil.¹⁷⁹ Sunt necesare schimbări serioase pentru a crea un mediu de lucru mai atractiv și mai susținător. De asemenea, un sfert dintre demisii sunt cauzate de pensionare, pe viitor fiind clară nevoia de reînnoire și de planificare a resursei umane.¹⁸⁰ Un procent mic dintre motivele plecărilor sunt transferurile către alte ministere și sancțiunile disciplinare.

Problema este agravată de instituirea unui moratoriu temporar asupra angajărilor în sectorul bugetar, prin care, la sfârșitul anului 2024, a fost suspendată ocuparea a încă 205 posturi din cadrul administrației penitenciare. Acest blocaj administrativ a limitat suplimentar posibilitatea de a angaja personal nou, chiar și în condițiile unei nevoi evidente și urgente.

Grupul țintă

- Ministerul Justiției
- Administrația Națională a Penitenciarelor
- Sindicatele din sistemul penitenciar
- Oficiul Avocatului Poporului

Impactul

Criza acută de personal cu care se confruntă sistemul penitenciar al Republicii Moldova afectează în mod direct

¹⁷⁵ https://drive.google.com/file/d/1Wts0cQZBtujuUyXuzlprS_4BjVQnLPU8/view RAPORT privind activitatea sistemului administrației penitenciare pentru anul 2024, ANALIZA CANTITATIVĂ A PERSONALULUI p.39

¹⁷⁶ https://drive.google.com/file/d/1Wts0cQZBtujuUyXuzlprS_4BjVQnLPU8/view RAPORT privind activitatea sistemului administrației penitenciare pentru anul 2024, Managementul resurselor umane p.39

¹⁷⁷ https://drive.google.com/file/d/1Wts0cQZBtujuUyXuzlprS_4BjVQnLPU8/view RAPORT privind activitatea sistemului administrației penitenciare pentru anul 2024, Fluctuația personalului în cadrul SAP p.40

¹⁷⁸ https://drive.google.com/file/d/1Wts0cQZBtujuUyXuzlprS_4BjVQnLPU8/view RAPORT privind activitatea sistemului administrației penitenciare pentru anul 2024 p.40

¹⁷⁹ https://drive.google.com/file/d/1Wts0cQZBtujuUyXuzlprS_4BjVQnLPU8/view RAPORT privind activitatea sistemului administrației penitenciare pentru anul 2024 p.41

¹⁸⁰ https://drive.google.com/file/d/1Wts0cQZBtujuUyXuzlprS_4BjVQnLPU8/view RAPORT privind activitatea sistemului administrației penitenciare pentru anul 2024 MOTIVELOR DEMISIILOR p.41

capacitatea instituțiilor de detenție de a-și îndeplini atribuțiile de bază. În primul rând, suprasolicitarea personalului existent generează un impact negativ major asupra eficienței operaționale și a stării de sănătate a angajaților. Aceștia sunt nevoiți să acopere și posturile vacante, ceea ce duce la epuizare fizică și emoțională, afectând calitatea muncii prestate și crescând riscul producerii unor incidente grave, cum ar fi agresiuni între deținuți, automutilări sau chiar evadări, un singur angajat ajungând să supravegheze pe timp de noapte peste 50 de deținuți.¹⁸¹

În al doilea rând, deficitul de cadre limitează capacitatea instituțiilor de a asigura un nivel adecvat de securitate. Un număr insuficient de angajați de pază și supraveghere face dificilă monitorizarea permanentă a persoanelor private de libertate, mai ales în penitenciarele supraaglomerate sau în cele care găzduiesc deținuți cu risc sporit.

Un alt aspect grav este afectarea programelor de reabilitare și reintegrare socială. În lipsa personalului de specialitate, inclusiv psihologi, asistenți sociali și consilieri, deținuții nu beneficiază de sprijinul necesar pentru a fi pregătiți pentru reintegrarea socială. Acest lucru reduce semnificativ șansele de diminuare a recidivei și compromite obiectivul fundamental al pedepsei privative de libertate: reeducarea.

Din punct de vedere administrativ, lipsa resurselor umane afectează buna funcționare a întregului sistem. Procesele interne se desfășoară cu întârziere, documentele nu sunt procesate la timp, iar lipsa personalului de conducere la anumite niveluri determină slăbirea capacității decizionale. Mai mult decât atât, condițiile de muncă dificile și instabilitatea organizațională conduc la plecări suplimentare din sistem.

Această situație are implicații directe și asupra respectării drepturilor omului. Lipsa personalului duce la întârzieri în acordarea asistenței medicale, în procesarea cererilor și reclamațiilor sau în organizarea activităților recreative. În acest context, se poate vorbi despre riscul real ca statul să fie acuzat de tratament inuman sau degradant, cu posibile consecințe juridice la nivel internațional.

Nu în ultimul rând, în contextul angajamentelor asumate de Republica Moldova în procesul de aderare la Uniunea Europeană, această criză reprezintă un obstacol serios în calea alinierii la standardele europene privind condițiile de detenție și funcționarea sistemului penitenciar.

Dinamica

Pe parcursul ultimilor opt ani, sistemul penitenciar din Republica Moldova s-a confruntat cu o criză de personal

persistentă, reflectată clar prin numărul constant ridicat de funcții vacante. Statistica ne demonstrează o problemă de durată în atragerea și reținerea personalului pentru acoperirea tuturor posturilor prevăzute în statele de personal. Putem observa evoluția problemei pe parcursul celor 8 ani de zile:

- 2017: Din 2960 de funcții prevăzute, 243,25 au fost vacante.¹⁸²
- 2018: Numărul funcțiilor vacante a crescut la 298,25, dintr-un total de 2951 funcții.
- 2019: Se înregistrează o ușoară îmbunătățire, cu 239 funcții vacante din 2951.
- 2020: Din 2940 de funcții, 200,25 au rămas neocupate.
- 2021: Deficitul crește din nou la 315 funcții vacante.
- 2022: Se atinge un vârf al crizei, cu 435 funcții vacante din totalul de 2940, cel mai ridicat număr din perioada analizată.
- 2023: Situația se ameliorează parțial, dar rămâne gravă – 386,25 funcții vacante.
- 2024: Se constată o scădere ușoară a deficitului, cu 303,25 posturi vacante.¹⁸³

Această evoluție arată că, în pofida unei ușoare redresări recente, sistemul penitenciar nu reușește să stabilească un echilibru durabil între necesarul de personal și personalul efectiv angajat. Nivelul mare al deficitului influențează negativ activitatea zilnică a instituțiilor de detenție, securitatea acestora, precum și calitatea procesului de reintegrare socială a deținuților.

Factorii

- Salariile oferite angajaților din sistemul penitenciar nu reflectă complexitatea și riscurile muncii desfășurate. Lipsa unor sporuri atractive și a unor politici de bonificare eficientă determină un nivel scăzut de retenție și face ca profesia să fie puțin atractivă, în special pentru tineri.
- Lucrul în mediul penitenciar presupune interacțiune constantă cu persoane private de libertate, uneori cu grad sporit de pericolozitate. În plus, infrastructura învechită, lipsa dotărilor moderne și suprasolicitarea angajaților creează un mediu profesional dificil.

¹⁸¹ <https://moldova.europalibera.org/a/criza-de-personal-in-penitenciare/33188779.html> , Europa Liberă

¹⁸² <https://anp.gov.md/sites/default/files/DPAM/Bilant%2C%20rapoarte%20analitice/BILAN%C8%9A%202018.pdf> Raport de bilanț al activității sistemului administrației penitenciare pentru anul 2018

¹⁸³ https://drive.google.com/file/d/1Wts0cQZBtujuUyXuzlprS_4BjVQnLPU8/view RAPORT privind activitatea sistemului administrației penitenciare pentru anul 2024, ANALIZA CANTITATIVĂ A PERSONALULUI p.39

- Sistemul penitenciar pierde frecvent angajați în favoarea altor instituții din domeniul securității sau ordinii publice (poliție, carabinieri, MAI), care oferă condiții mai bune, atât din punct de vedere salarial, cât și profesional.
- Plecărilor frecvente ale angajaților din sistem fie prin demisie, pensionare anticipată, sau transfer către alte structuri dezechilibrează echipele și creează un deficit continuu. Sistemul nu reușește să formeze și să mențină un corp profesional stabil.

Anticipări

Dacă nu vor fi implementate politici eficiente de recrutare și retenție a personalului, criza de personal în sistemul penitenciar din Republica Moldova riscă să fie de lungă durată. Lipsa de atractivitate a profesiei, salariile necompetitive, condițiile dificile de muncă și perspectiva limitată de dezvoltare profesională vor continua să descurajeze tinerii să opteze pentru o carieră în acest domeniu. În același timp, angajații existenți, expuși la suprasolicitare fizică și psihologică, vor căuta alternative în alte sectoare ale administrației publice sau în mediul privat, accentuându-se și mai mult deficitul de personal.

Dacă ritmul de ocupare a funcțiilor vacante rămâne scăzut, este probabil ca în următorii ani numărul posturilor neacoperite să depășească 350-400, afectându-se grav capacitatea

instituțiilor de a asigura securitatea, disciplina și respectarea standardelor minime de detenție. În paralel, se pot intensifica incidentele în interiorul penitenciarelor, conflicte, agresiuni între deținuți sau față de personal, iar supravegherea și aplicarea măsurilor de reabilitare vor fi diminuate.

Pe termen mediu, în lipsa unor acțiuni corective, încrederea publică în sistemul penitenciar se va eroda și mai mult, iar Republica Moldova riscă să înregistreze noi condamnări la CtEDO din cauza incapacității de a garanta condiții adecvate de detenție și o administrare profesionistă a penitenciarelor.

Întrebări

1. Ce impact a avut moratoriul privind angajările în sectorul public asupra sistemului penitenciar?
2. Care sunt diferențele între politicile de motivare a personalului în penitenciare și cele din alte structuri ale MAI sau ale Carabinierilor?
3. Cât de des apar incidente (evadări, conflicte între deținuți) în legătură directă cu lipsa de personal?
4. Ce riscuri majore are perpetuarea acestei crize în următorii 3-5 ani?

Suprapopularea penitenciarelor

Subiectul

Supraaglomerarea penitenciarelor din Republica Moldova reflectă o disfuncționalitate gravă a sistemului de justiție penală și a capacităților instituționale ale administrației penitenciare. Unele instituții de detenție, în special cele din marile centre urbane, se confruntă cu un număr de deținuți care depășește constant limita legală de cazare. Această situație creează presiuni asupra infrastructurii, condițiilor de detenție și personalului de supraveghere, . Deseori cauzând probleme legate de siguranță, sănătate și respectarea drepturilor fundamentale ale persoanelor private de libertate.

Descrierea

Problema supraaglomerării penitenciarelor din Republica Moldova a persistat și pe parcursul anului 2024, în ciuda unei capacități legale care, la nivel național, nu este încă depășită în mod generalizat. La 1 ianuarie 2025, în cele 17 instituții penitenciare ale țării erau deținuți 5844 de persoane, pe un plafon total de detenție de 6622 de locuri. Deși aceste cifre indică o aparentă disponibilitate a spațiului la nivel național, analiza detaliată relevă faptul că distribuția deținuților nu este echilibrată, iar anumite penitenciare, Penitenciarul nr. 13-Chișinău și Penitenciarul nr. 11-Bălți, sunt puternic suprasolicitate. Aceste instituții găzduiesc un număr de persoane care depășește capacitatea legală admisă, Penitenciarul nr. 13 găzduiește cu 258 de persoane mai mult decât permite infrastructura sa, iar Penitenciarul nr. 11 cu 76 de persoane peste limita legală.¹⁸⁴

Situația este agravată de faptul că în aceste două instituții, o proporție semnificativă dintre deținuți nu sunt condamnați definitiv, ci se află în detenție preventivă în timp ce procesele lor penale se află în apel sau recurs. Potrivit ANP un număr semnificativ de deținuți din ambele penitenciare (38,8% în Chișinău și 36,6% în Bălți) sunt inculpați ale căror cauze se află încă în proces de apel sau recurs.¹⁸⁵ Întârzierile repetate în examinarea cauzelor penale, alături de menținerea frecvent nejustificată în arest preventiv a inculpaților, chiar și atunci când ședințele de judecată sunt programate la intervale largi, contribuie în mod direct la creșterea artificială a numărului de deținuți în aceste penitenciare.

Prin urmare, se evidențiază faptul că problema supraaglomerării nu este una de capacitate generală, ci de distribuție inegală și de practici judiciare ineficiente, care generează presiune excesivă asupra unor penitenciare strategice.

Grupul țintă

- Ministerul Justiției
- Administrația Națională a Penitenciarelor
- Oficiul Avocatului Poporului
- Comisia parlamentară pentru drepturile omului și relații interetnice

Impactul

În Republica Moldova, numărul deținuților continuă să depășească constant capacitatea oficială a locurilor de detenție, în timp ce investițiile în schimbări reale rămân deseori insuficiente sau pur declarative.

Impactul direct al acestei supraaglomerări este vizibil în condițiile de detenție: lipsa spațiului personal minim, igiena precară, violența între deținuți și accesul limitat la servicii medicale. Aceste realități nu doar că încalcă standardele minime stabilite de organismele internaționale, (precum Comitetul European pentru Prevenirea Torturii (– CPT), dar și cauzează degradarea umană, unde detenția devine un mediu de traumatizare, nu de reabilitare.

În același timp, costurile sociale și economice ale suprapopulării sunt imense. Fiecare deținut implică cheltuieli din bugetul public, fără a exista un randament în termen de reducere a recidivei. Dimpotrivă, lipsa programelor eficiente de reintegrare și stigmatizarea continuă a foștilor deținuți conduc la revenirea acestora în ciclul infracțional. Astfel, penitenciarele devin incubatoare de recidivă (6 din 10 deținuți în anul 2024 fiind condamnați anterior)¹⁸⁶, și nu instrumente de corecție.

¹⁸⁴ <https://anp.gov.md/sites/default/files/DPAM/BILAN%C8%9A%202024.pdf> RAPORT privind activitatea sistemului administrației penitenciare pentru anul 2024 Structura populației penitenciare p.6

¹⁸⁵ <https://anp.gov.md/sites/default/files/DPAM/BILAN%C8%9A%202024.pdf> RAPORT privind activitatea sistemului administrației penitenciare pentru anul 2024 Structura populației penitenciare p.6

¹⁸⁶ https://drive.google.com/file/d/1rL47ySa2_1ZXpHa7uYYgP64UxnzAFZuz/view?usp=sharingrive.google.com/drive/folders/1Y44JXTqeN5zcABIMym1PuPQ9yJpIofMM Date statistice anul 2024 ANP p.6

Pe plan internațional, această situație expune Republica Moldova într-o lumină proastă în dialogul cu partenerii europeni. Repetatele critici din partea organizațiilor internaționale privind tratamentul inuman al deținuților afectează imaginea statului și credibilitatea angajamentelor sale în materie de drepturile omului. Iar într-un context în care integrarea europeană este o prioritate declarată, menținerea unor condiții penitenciare sub standardele minime este nu doar o problemă gravă, ci și o piedică reală în calea reformei.

Dinamica

Problema supraaglomerării penitenciarelor din Republica Moldova, deși recunoscută de mulți ani, rămâne una nerezolvată și chiar agravată în unele perioade. Penitenciarul nr. 13-Chișinău, situat în centrul capitalei, a fost constant în atenția instituțiilor naționale și internaționale ca epicentru al acestei crize.

Cauza „Constantin Modârcă c. Republicii Moldova”, examinată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului în 2012, a reflectat în mod clar această realitate. Reclamantul a fost deținut în Penitenciarul nr. 13 din Chișinău în condiții considerate de CtEDO drept inumane și degradante: celule supraîncălzite, spații insalubre, umiditate excesivă, lipsă de ventilație și acces insuficient la lumină naturală. Deținuții erau obligați să doarmă pe rând din cauza lipsei de paturi.¹⁸⁷ Curtea a constatat încălcarea articolului 3 din Convenție, iar cauza a devenit emblematică pentru problema sistemică a supraaglomerării.

În anul 2015, Comitetul pentru Prevenirea Torturii al Consiliului Europei semnală, în urma unei vizite neanunțate, că penitenciarul găzduia deținuți în condiții inumane. La acel moment, capacitatea era de aproximativ 500 de locuri, însă în realitate erau deținuți peste 1050 de persoane, într-un regim care forța oamenii să doarmă pe rând din lipsă de paturi.¹⁸⁸

Problemele semnalate în 2015 nu au fost doar legate de numărul excesiv de deținuți, ci și de absența condițiilor minime de igienă, iluminare insuficientă, lipsa aerului curat și cazuri frecvente de violență, uneori tolerate sau chiar instigate de personalul instituției. Situația s-a menținut gravă și în anii următori. În 2017, adresările către Oficiul Avocatului Poporului confirmau că deținuții continuau să reclame aceleași condiții degradante, în special supraaglomerarea.¹⁸⁹

Datele pentru anul 2023 arată că problema a fost departe de a fi soluționată. Penitenciarul nr. 13-Chișinău avea un plafon oficial de detenție de 570 de locuri, dar în acel an adăpostea 948 de persoane, ceea ce însemna o suprapopulare de 378 de persoane.¹⁹⁰

La sfârșit de 2024, deși se constată o ușoară diminuare a depășirii plafonului în Penitenciarul nr. 13, acesta rămâne cel mai afectat din țară. Conform datelor oficiale ale Administrației Naționale a Penitenciarelor (ANP), suprapopularea se menține ridicată, cu 258 de persoane peste capacitatea legală. De asemenea, Penitenciarul nr. 11-Bălți înregistrează un surplus de 76 de deținuți.¹⁹¹

Factorii

- Persoanele condamnate nu beneficiază de suficiente servicii de suport și monitorizare în comunitate, ceea ce face imposibilă aplicarea cu succes a pedepselor neprivative de libertate și determină recidivismul;
- Instanțele de judecată dispun adesea menținerea inculpaților în arest preventiv la solicitarea procurorilor, chiar dacă ședințele de judecată au loc la intervale mari de timp¹⁹²;
- Procesele judiciare se desfășoară lent, ceea ce prelungește perioada de detenție preventivă și întârzie eventuala reabilitare, menținându-se astfel un număr mare de persoane în custodie fără o hotărâre definitivă;
- Chiar și în lipsa unui număr foarte mare de deținuți, penitenciarele din Republica Moldova sunt subdimensionate, depășite moral și fizic, iar lipsa investițiilor în modernizare face ca orice creștere numerică a populației carcerale să provoace dezechilibre grave;
- Societatea moldovenească este puțin pregătită să accepte reintegrarea persoanelor eliberate, iar refuzul de a le oferi o a doua șansă le împinge din nou spre infracțiuni și detenție.

Anticipări

Dacă tendințele actuale se mențin, problema suprapopulării penitenciarelor din Republica Moldova riscă să se perinde sau, în cel mai rău caz, să se agraveze. În absența unor

¹⁸⁷ <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-124599&filename=CASE%20OF%20CONSTANTIN%20MODARCA%20v.%20THE%20REPUBLIC%20OF%20MOLDOVA%20-%20%5BRomanian%20Translation%5D%20by%20the%20P.A.%20%22Lawyers%20for%20Human%20Rights%22.pdf&logEvent=False> CAUZA CONSTANTIN MODÂRCĂ c. REPUBLICII MOLDOVA

¹⁸⁸ <https://www.dw.com/ro/starea-de-com%C4%83-a-justi%C8%9Biei-moldovene%C8%99ti/a-41125993> Starea de comă a justiției moldovenești

¹⁸⁹ <https://www.dw.com/ro/starea-de-com%C4%83-a-justi%C8%9Biei-moldovene%C8%99ti/a-41125993> Starea de comă a justiției moldovenești

¹⁹⁰ <https://promolex.md/promo-lex-problema-suprapopularii-penitenciarelor-din-republica-moldova-necesita-solutii-imediate/> Promo-LEX: problema suprapopulării penitenciarelor din Republica Moldova necesită soluții imediate

¹⁹¹ <https://anp.gov.md/sites/default/files/DPAM/BILAN%C8%9A%202024.pdf> RAPORT privind activitatea sistemului administrației penitenciare pentru anul 2024 Structura populației penitenciare p.6

¹⁹² <https://anp.gov.md/sites/default/files/DPAM/BILAN%C8%9A%202024.pdf> RAPORT privind activitatea sistemului administrației penitenciare pentru anul 2024 Structura populației penitenciare p.6

intervenții majore, sistemul penitenciar se va confrunta cu o presiune constantă, care va compromite și mai mult funcția sa corectivă și umanitară. Chiar dacă statisticile indică o ușoară scădere a numărului deținuților în ultimii ani, această tendință nu este neapărat rezultatul unei politici penale eficiente, ci mai degrabă al unor factori temporari.

În paralel, autoritățile se vor confrunta cu tot mai multe presiuni din partea instituțiilor internaționale și a organizațiilor pentru drepturile omului, ceea ce va afecta negativ imaginea Republicii Moldova pe plan extern.

Pe termen mediu, stagnarea reformelor vor aduce cu sine o creștere a recidivei. Lipsa programelor eficiente de reintegrare și absența unei rețele funcționale de probațiune vor alimenta ciclul infracțiune-detenție-recidivă.

În cel mai pesimist scenariu, puțin probabil datorită presiunilor externe, autoritățile vor continua să ignore problema sau să o trateze doar formal, prin construcția unor spații suplimentare de detenție, fără să schimbe nimic în esență.

Un scenariu realist și optimist ar presupune recunoașterea publică a gravității fenomenului și asumarea politică a unei reforme penale autentice. Acest lucru ar include reducerea utilizării detenției, dezvoltarea sistemului de probațiune, implementarea măsurilor alternative la închisoare în cazurile relevante și crearea unor noi locuri de detenție, și

reabilitarea celor existente. Totodată, e nevoie de formare continuă a actorilor din justiție, de campanii de conștientizare publică și de o colaborare mai strânsă între stat și societatea civilă.

Evoluția fenomenului depinde în mod direct de voința politică și de capacitatea administrativă de a genera schimbare. Alegerea între stagnare și reformă este, până la urmă, o alegere între degradare socială și construcție democratică.

Întrebări

1. În ce măsură supraaglomerarea afectează sănătatea fizică și psihică a deținuților?
2. În ce măsură viitorul penitenciar din Chișinău, care este proiectat pentru 1050 de locuri de detenție, va rezolva problema supraaglomerării?
3. Ce rol joacă instanțele de judecată și procurorii în menținerea deținuților în arest preventiv pentru perioade îndelungate?
4. Cum poate fi accelerată examinarea cauzelor penale aflate în apel sau recurs, pentru a reduce presiunea asupra penitenciarelor?

Mass-media

MM1.

Dezinformare

Subiectul

În Republica Moldova, spațiul informațional este profund influențat de instituțiile mediatice autohtone și străine, iar în contextul electoral din 2024, dezinformarea reprezintă o amenințare majoră pentru securitatea națională. Reglementările media și aplicarea acestora sunt insuficiente, iar autoritățile trebuie să garanteze un climat informațional sănătos și să combată influențele externe dăunătoare.

Descrierea

Într-un context geopolitic tensionat și într-un an electoral sensibil, spațiul informațional al Republicii Moldova este profund influențat de instituțiile mediatice autohtone și străine, acestea având un impact direct asupra securității informaționale a statului.¹⁹³

Instituțiile mediatice autohtone contribuie esențial la crearea unui climat informațional sănătos. Proiecte precum „Alo, TV8” sau „Checkathon-ul” organizat de „StopFals” și difuzat de televiziunea publică¹⁹⁴ în 2024 promovează gândirea critică și combat dezinformarea. De asemenea, majoritatea posturilor media și distribuitorilor (cabliști) respectă cerințele Codului Serviciilor Media Audiovizuale, inclusiv interdicția de retransmitere a conținutului informativ din Federația Rusă (art. 17). Totuși, aplicarea acestor reguli este adesea formală. De exemplu, cerința privind difuzarea a 50% conținut în limba română este respectată mecanic, fără a stimula identitatea media națională. Posturile continuă să difuzeze divertisment dublat în rusă, necontribuind la educația media a publicului. Consiliul Audiovizualului (CA) joacă un rol central în asigurarea pluralismului media, acordând licențe și frecvențe conform legii. Totuși, controalele efectuate¹⁹⁵ la sfârșitul anului 2024 au relevat că unele televiziuni nu difuzează deloc conținut local sau în limba română. În plus, serviciile media neliniare rămân slab supravegheate din cauza golurilor legislative și a lipsei unui cadru coerent. În 2024, autoritățile au introdus un nou mecanism de suspendare și retragere a licențelor

posturilor vizate anterior de Comisia pentru Situații Excepționale. Măsurile au fost interpretate diferit – ca necesare sau ca acțiuni selective cu motivație politică.

Republica Moldova este, de asemenea, ținta unor rețele de conturi inautentice legate de oligarhi. În primul trimestru al anului 2024, Meta a eliminat peste 1.326 de conturi de Facebook, 80 de pagini, un grup și un cont de Instagram care vizau utilizatori din Republica Moldova și Madagascar, în baza politicii companiei privind comportamentul inautentic coordonat. Persoanele din spatele acestei operațiuni au folosit conturi false și au distribuit informații despre evenimentele curente din Moldova, criticând guvernarea actuală. Aproximativ 42.000 de dolari au fost cheltuiți pentru promovarea postărilor pe Facebook.¹⁹⁶ Asociația Watchdog, care a analizat mii de postări sponsorizate împotriva integrării europene, precum și sute de pagini anonime, a concluzionat că oligarhii fugari Ilan Șor și Veaceslav Platon sunt principalii finanțatori ai acestor campanii de dezinformare pe Facebook.¹⁹⁷

Pe plan extern, impactul instituțiilor străine este ambivalent. Radio Europa Liberă, RFI și TVR oferă modele de jurnalism profesionist. În contrast, Sputnik, Комсомольская Правда și Аргументы и Факты promovează narațiuni pro-Kremlin. Chiar dacă peste 70 de site-uri au fost blocate în timpul stării de urgență, conținutul acestora continuă să circule în format tipărit.¹⁹⁸ Barometrul Opiniei Publice din 2024 arată efectele acestor influențe: 18,6% dintre respondenți au încredere în Vladimir Putin, iar 11,4% au încredere deplină în el – un semnal clar al eficienței dezinformării și al vulnerabilității spațiului media.¹⁹⁹

În UTA Găgăuzia, controlul politic asupra Televiziunii publice găgăuze GRT face ca agenda editorială să evite subiecte incomode pentru administrația locală. În 2024, CA a sancționat posturile TV Găgăuzia și ATV pentru dezinformare. Un studiu Mediacritica a identificat în GRT tehnici de manipulare precum „salvatorul național” (Evghenia Guțul) și „dușmanul extern/intern” (Maia Sandu și autoritățile centrale).²⁰⁰ În Transnistria, doar instituțiile media finanțate de regimul separatist

¹⁹³ Indicele privind Situația Presei din Republica Moldova în anul 2024, CJI, <https://cji.md/indicele-privind-situatia-presei-din-republica-moldova-in-anul-2024/>

¹⁹⁴ Radio Moldova, <https://radiomoldova.md/p/42036/live-stop-fake-experts-check-the-statements-of-maia-sandu-and-alexandr-stoianoglo-during-the-debate>

¹⁹⁵ Centrul pentru Jurnalism Independent, <https://cji.md/en/cji-a-lansat-cel-de-al-treilea-raport-de-monitorizare-a-zece-televiziuni-in-campania-electorala-constatarile-perioadei-4-10-octombrie-2024>

¹⁹⁶ Internet Freedom Moldova, <https://freedomhouse.org/sites/default/files/2024-11/Moldova-Internet-Freedom-2024-Eng.pdf>

¹⁹⁷ Șor și Platon, principalii finanțatori ai campaniilor de dezinformare pe Facebook, Watchdog Raport-WD_„Sor-si-Platon-principalii-finantatori-ai-dezinformarii-pe-FB_compressed.pdf

¹⁹⁸ Indicele privind Situația Presei din Republica Moldova în anul 2024, CJI, <https://cji.md/indicele-privind-situatia-presei-din-republica-moldova-in-anul-2024/>

¹⁹⁹ Barometrul Opiniei Publice, 2024, <https://ipp.md/2024-10/barometrul-opinii-publice-2024/>

²⁰⁰ MediaCritica, <https://mediacritica.md/ru/%d1%82%d0%b5%d0%bc%d0%b0%d1%82%d0%b8%d1%87%d0%b5%d1%81%d0%ba%d0%be%d0%b5-%d0%b8%d1%81%d1%81%d0%bb%d0%b5%d0%b4%d0%be%d0%b2%d0%b0%d0%bd%d0%b8%d0%b5-grt-%d0%bc%d0%b5%d0%b6%d0%b4%d1%83-%d0%bf%d0%be/>

au stabilitate economică. Acestea urmează modelul propagandistic rusesc, promovând mesaje pro-Rusia și ostile față de România, UE, SUA, NATO și Chișinău.

Astfel, alfabetizarea media, susținerea presei independente și reglementarea echitabilă a pieței devin vitale pentru consolidarea rezilienței democratice a Republicii Moldova.

Grupul țintă

- Cetățenii Republicii Moldova, în special consumatorii de produse media;
- Tinerii care sunt mai activi online și expuși la fluxuri informaționale variate;
- Locuitorii din regiunile vulnerabile informațional (precum Găgăuzia și Transnistria);
- Jurnaliștii și lucrătorii din domeniul mass-media;
- Activiștii implicați în educație civică și combaterea dezinformării;
- Autoritățile naționale și locale responsabile de reglementarea spațiului media.

Impactul

Dezinformarea reprezintă o amenințare majoră la adresa funcționării sănatoase a unui stat democratic, întrucât subminează încrederea cetățenilor în instituțiile statului și distorsionează percepțiile acestora asupra realităților politice, sociale și economice. Această deformare a realității favorizează polarizarea societății și contribuie la erodarea coeziunii sociale, slăbind capacitatea colectivă de a răspunde coerent provocărilor interne și externe. Totodată, dezinformarea poate influența orientarea geopolitică a cetățenilor, deschizând terenul pentru consolidarea narațiunilor pro-Kremlin și pentru diminuarea rezilienței naționale în fața ingerințelor externe.

Această vulnerabilitate este agravată de lipsa unui conținut media de calitate în limba română, mai ales în regiunile expuse sau defavorizate, unde accesul la informații obiective și bine documentate este limitat. În lipsa unor surse credibile și accesibile, publicul este mai expus manipulării și propagării de mesaje distorsionate.

În același timp, insuficiența unui cadru eficient de supraveghere și reglementare a canalelor media facilitează răspândirea propagandei și a informațiilor false, afectând direct securitatea informațională a statului. Această slăbiciune

structurală permite actorilor ostili să exploateze spațiul informațional, consolidând influențe externe nocive și subminând stabilitatea democratică.

Dinamica

Pe parcursul anului 2024, autoritățile au introdus mecanisme noi de reglementare și sancționare a instituțiilor media, în timp ce propaganda străină a continuat să pătrundă prin canale online sau tipărite. Consiliul Audiovizualului a crescut eforturile de monitorizare, dar regiunile autonome sau separatiste rămân surse de conținut manipulator.

În perioada preelectorală, autoritățile din Republica Moldova pregătesc măsuri de control sporit asupra rețelelor sociale și aplicațiilor de mesagerie pentru a combate dezinformarea, iar utilizatorii care publică informații false riscă sancțiuni financiare de peste 200 de euro pentru persoane individuale și de peste 500 de euro pentru entități. De asemenea, Parlamentul, controlat de Partidul Acțiune și Solidaritate (PAS), intenționează să acorde Serviciului de Informații și Securitate (SIS) noi competențe, inclusiv monitorizarea comportamentului online al cetățenilor fără a necesita autorizație judiciară prealabilă.²⁰¹ În paralel, Codul Contravențional urmează să fie revizuit pentru a include sancțiuni mai severe pentru dezinformarea online. Aceste măsuri sunt prezentate ca necesare pentru protejarea securității naționale și combaterea interferențelor externe, însă ele au stârnit critici din partea forțelor de opoziție, care le consideră o formă de cenzură.

În prezent, autoritățile pregătesc lansarea unui nou post de televiziune, Moldova 3, care va difuza exclusiv în limba rusă. Acesta va viza în mod special populația vorbitoare de rusă din Republica Moldova, cu scopul de a combate dezinformarea și de a promova un conținut echilibrat.²⁰² Lansarea acestui canal face parte dintr-o serie de măsuri de reglementare a spațiului media, inclusiv controlul mai strict al rețelelor sociale și al aplicațiilor de mesagerie, pentru a proteja securitatea națională și a combate narațiunile pro-Kremlin. Totuși, acest proiect a stârnit controverse, fiind comparat cu un act de cenzură de către opoziție, iar viitorul său rămâne incert în contextul unei dezbateri politice intense.

Factorii

- lacune legislative și lipsa de reglementare coerentă;
- aplicarea formală a normelor existente;
- influența geopolitică a Federației Ruse;
- lipsa conținutului media de calitate în limba română;

²⁰¹ Evenimentul Zile, https://evz.ro/protejarea-spatiului-media-din-moldova-inainte-de-alegeri-cenzura-online-sau-combaterea-dezinformatiei-rusesti.html?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR1-jeYWyXJ1nFMk7YmkanmkfF02t64IRo_VPc5h15aBcW6qvymiyT_II_aem_kmMARjccAnCb7Fw3Ja_slw

²⁰² Radio Chișinău, <https://radiochisinau.md/daniel-voda-despre-lansarea-postului-tv-moldova-3-ar-putea-deveni-cel-mai-bun-instrument-de-promovare-a-limbii-romane-prim-tre-vorbitorii-de-rusa---207880.html>

→ controlul politic asupra media regională.

Anticipări

Este de așteptat ca, în perioada electorală, volumul de dezinformare să crească. De asemenea, vor fi intensificate eforturile autorităților de reglementare și ale societății civile pentru promovarea alfabetizării media și sprijinirea presei independente. Rămâne însă incert dacă aceste măsuri vor fi suficiente pentru contracararea influenței externe și a slăbiciunilor sistemice. Măsurile întreprinse de guvernare privind proiectul de lege pentru combaterea dezinformării sunt foarte criticate, iar efectele lor pozitive pe termen lung sunt greu de anticipat. Deși intenția autorităților este de a proteja securitatea națională și de a combate influențele externe, aceste măsuri pot duce la restrângerea libertății presei și la riscuri de cenzură. Cu toate acestea, unele inițiative, precum încercările de a crea noi surse de informații pentru populația vulnerabilă, cum

ar fi Moldova 3, ar putea aduce beneficii pe termen scurt prin furnizarea unui conținut echilibrat și informativ pentru grupuri vulnerabile.

Întrebări

1. Vor reuși autoritățile să reglementeze eficient și echitabil piața media până la alegeri?
2. Cum pot fi protejate regiunile vulnerabile precum UTA Găgăuzia și regiunea transnistreană de influența propagandei externe?
3. Poate alfabetizarea media compensa slaba calitate a conținutului local?
4. Care este rolul societății civile în combaterea dezinformării și ce mecanisme pot fi dezvoltate pentru a implica mai activ cetățenii?

Hărțuirea și intimidarea jurnaliștilor

Subiectul

Hărțuirea și intimidarea jurnaliștilor a devenit o problemă tot mai gravă în Republica Moldova, mai ales în anul 2024. În context electoral, numeroși jurnaliști și instituții media independente au fost ținta unor atacuri verbale, campanii de denigrare și presiuni directe din partea politicienilor și autorităților.

Descrierea

În perioada de referință, condițiile de securitate pentru instituțiile media din Republica Moldova au rămas relativ stabile, fără a fi înregistrate cazuri grave de agresiune sau atacuri fizice asupra acestora. Totuși, un incident izolat care poate fi considerat o agresiune asupra unei instituții media a fost vandalizarea sediului Companiei „Teleradio-Moldova”²⁰³ de către indivizi care, conform autorităților, au fost recrutați pentru a destabiliza mai multe instituții publice.

În ceea ce privește amenințările la adresa instituțiilor mass-media, 2024 a fost marcat de mai multe evenimente negative. Un exemplu semnificativ a fost tentativa Primăriei municipiului Bălți²⁰⁴ de a reglementa comportamentul presei printr-un regulament, care a fost ulterior anulat de primarul Alexandr Petkov.

Ion Ceban, primarul Chișinăului, a făcut declarații jignitoare la adresa mai multor jurnaliști și creatori de conținut, numindu-i „alcoolic” și „măscărici”. Aceste afirmații au fost condamnate de organizațiile neguvernamentale din domeniul mass-media, care au cerut un comportament adecvat din partea oficialilor.²⁰⁵ Ceban a explicat că atacurile sale au fost îndreptate doar împotriva celor care, în opinia sa, susțin interesele PAS și nu reflectă realitatea din țară. De asemenea, au existat comportamente impropriet din partea unor reprezentanți ai Primăriei capitalei, împotriva reporterei Felicia Ganev, în contextul eforturilor acesteia de a obține informații de interes public. Aceasta a fost o situație de intimidare, similară cu altele din trecut.

O altă problemă semnificativă a fost reprezentată de campaniile de hărțuire a presei în mediul online, intensificate în special în contextul campaniei electorale din 2024.²⁰⁶ În această perioadă, mai mulți jurnaliști au fost ținta atacurilor verbale, etichetărilor jignitoare și unor campanii de discreditare lansate de concurenții electorali. Aceasta a dus la o atmosferă de ostilitate față de presa independentă, afectând grav condițiile de securitate pentru jurnaliști și instituțiile media.

În UTA Găgăuzia, condițiile de activitate a presei au fost complicate de încercările autorităților locale de a reglementa presa online și de a implementa un mecanism „paralel” de licențiere a mass-media audiovizuale.²⁰⁷ Aceste inițiative au fost considerate ca o formă de cenzură, iar presiunile asupra presei incomode din regiune au fost semnificative. De asemenea, autoritățile din Găgăuzia au aplicat un mecanism juridic prin care licențele furnizorilor de servicii media audiovizuale puteau fi suspendate, iar acest lucru a fost criticat de organizațiile neguvernamentale pentru impactul său negativ asupra libertății presei.

În ciuda acestor provocări, evaluările CJI²⁰⁸ au arătat că nu au existat dovezi concludente care să indice faptul că aceste măsuri s-ar fi materializat în practici dăunătoare pentru presa independentă. Totuși, a fost subliniat faptul că aceste mecanisme juridice ar putea crea un climat de nesiguranță pentru jurnaliști și redacții în viitor.

Referitor la activitatea profesională a jurnaliștilor, în 2024 nu au fost raportate consecințe grave, însă au existat unele cazuri izolate de agresiuni fizice, cum ar fi agresiunea reporterelor de către participanții la „Marșul Victoriei”, precum și mai multe amenințări verbale, în special în mediul online. Jurnalistul Vasile Botnaru a fost amenințat cu moartea pe o rețea socială²⁰⁹, iar în regiunea din stânga Nistrului au fost raportate trei cazuri de rețineri ilegale de către forțele separatiste de la Tiraspol, care au vizat jurnaliștii Studio-L, Timofei Iliusin și Viorica Tătaru.²¹⁰

²⁰³ Moldova 1, <https://moldova1.md/p/36251/cladirea-companiei-teleradio-moldova-a-fost-vandalizata-de-persoane-necunoscute#:~:text=Noaptea%20trecut%C4%83%2C%20a%20fost%20vandalizat%C4%83,Ministerului%20Muncii%20%C8%99i%20Protec%C8%9Biei%20Sociale.>

²⁰⁴ NewsMaker, <https://newsmaker.md/ro/imi-cer-scuze-fata-de-toti-jurnalistii-primarul-de-balti-si-a-anulat-regulamentul-care-viza-activitatea-presei>

²⁰⁵ Veridica, <https://www.veridica.md/stiri/organizatiile-de-media-condamna-discursul-primarului-ion-ceban-care-a-insultat-jurnalistii-la-sedinta-primariei>

²⁰⁶ Centrul pentru Jurnalism Independent, <https://cji.md/declaratia-cji-cu-privire-la-campaniile-de-denigrare-si-hartuire-a-presei-independente-din-republica-moldova/>

²⁰⁷ Europa Liberă, <https://moldova.europalibera.org/a/autoritatile-din-gagauzia-vor-sa-licentieze-de-sine-statator-posturi-tv-si-radio-consiliul-audiovizualului-critica-initiativa/33012861.html>

²⁰⁸ Indicele privind Situația Presei din Republica Moldova în anul 2024, CJI, <https://cji.md/indicele-privind-situatia-presei-din-republica-moldova-in-anul-2024/>

²⁰⁹ Mapping Media Freedom, <https://www.mapmf.org/alert/32143>

²¹⁰ Ziarul de Gardă, <https://www.zdg.md/video/video-cine-v-a-trimis-cine-sta-in-spatele-vostru-cine-va-plateste-jurnalistii-rapiti-la-tiraspol-viorica-tataru-si-andrei-captarenco-la-podcast-zdce/>

Grupul țintă

- Jurnaliștii care reflectă informații incomode pentru autoritățile locale sau politicieni;
- Instituțiile media care investighează sau raportează subiecte sensibile;
- Jurnaliștii care încearcă să obțină informații de interes public;
- Presa locală din Găgăuzia, în special cea de limbă rusă.

Impactul

Acțiunile îndreptate împotriva presei contribuie la crearea unei atmosfere ostile pentru activitatea jurnalistică liberă și obiectivă, afectând direct funcționarea unui ecosistem mediatic sănătos. În acest climat, capacitatea mass-mediei de a raporta critic și independent este serios inhibată, ceea ce reduce diversitatea de opinii și limitează spațiul pentru dezbatere publică informată.

Această presiune constantă are ca efect subminarea încrederii publicului în jurnaliști și în instituțiile media, alimentând percepții negative și slăbind legătura dintre cetățeni și sursele de informare credibile. Concomitent, campaniile de discreditare și atacurile verbale la adresa jurnaliștilor contribuie la polarizarea opiniei publice, consolidând tabere antagonice și diminuând spațiul pentru dialog rațional.

În regiuni precum Găgăuzia, presiunile exercitate de autoritățile locale limitează accesul la informații obiective, creând un mediu informațional controlat și parțial. Acest context favorizează apariția autocenzurii în rândul jurnaliștilor, care, în fața intimidărilor și a reglementărilor abuzive, evită subiectele sensibile sau criticarea autorităților, fapt ce reduce semnificativ calitatea actului jurnalistic și pluralismul informațional.

Dinamica

Dinamica hărțuirii și intimidării jurnaliștilor în 2024 a fost influențată de contextul electoral, când rivalitățile politice și luptele pentru putere au amplificat atacurile asupra mass-mediei. În acest context, jurnaliștii care au reflectat sau investigat subiecte sensibile au fost supuși unor atacuri verbale și campanii de discreditare din partea concurenților politici. În Găgăuzia, reglementările restrictive au intensificat cenzura și au îngrădit activitatea presei independente.

De asemenea, Declarația CJI din 4 noiembrie 2024 condamnă campaniile de denigrare și hărțuire la adresa presei independente din Republica Moldova, accentuate în contextul electoral. Organizația subliniază că aceste acțiuni afectează

grav libertatea presei și dreptul publicului la informare corectă. CJI îndeamnă jurnaliștii să recurgă la mijloace legale și oferă sprijin juridic pentru protejarea demnității și a activității acestora.

Factorii

- Polarizarea politică în perioada campaniilor electorale;
- Comportamentele inadecvate ale unor autorități locale și politicieni față de criticile din partea presei;
- Reglementările restrictive aplicate în UTA Găgăuzia;
- Utilizarea rețelelor sociale pentru atacuri verbale și campanii de discreditare.

Anticipări

Se preconizează că hărțuirea și intimidarea jurnaliștilor vor continua să crească, în special în perioadele electorale sau în contextul unor conflicte politice. Reglementările restrictive și atacurile online ar putea duce la o auto-cenzură mai accentuată și la o înrăutățire a condițiilor de activitate pentru mass-media independentă. În plus, autoritățile locale ar putea implementa măsuri suplimentare pentru a controla și limita activitatea presei în regiunile vulnerabile, controlate de grupări criminale.

Totodată, se anticipează o creștere a agresiunilor verbale, inclusiv a înjurăturilor și a altor forme de violență față de jurnaliști, mai ales înainte de alegeri. Cu toate acestea, autoritățile dau semne că ar putea adopta măsuri mai ferme pentru a pedepsi și neutraliza aceste atacuri, în încercarea de a proteja libertatea presei în Republica Moldova.

Întrebări

1. Cum pot organizațiile neguvernamentale și structurile internaționale să protejeze mai eficient jurnaliștii din Republica Moldova împotriva hărțuirii și intimidării?
2. Ce măsuri pot lua autoritățile moldovene pentru a preveni reglementările abuzive asupra presei, în special în regiunile mai vulnerabile precum UTA Găgăuzia?
3. Cum pot jurnaliștii să răspundă și să se apere în fața atacurilor verbale și a campaniilor de discreditare, mai ales în mediul online?
4. Care sunt efectele pe termen lung ale hărțuirii și intimidării jurnaliștilor asupra climatului media și a percepției publicului despre mass-media din Republica Moldova?

Finanțarea insuficientă a mass-mediei

Subiectul

În 2024, mass-media independentă din Republica Moldova a continuat să se confrunte cu dificultăți economice majore, în special din cauza crizei publicitare și a dependenței de finanțările externe. Aceste condiții au limitat capacitatea redacțiilor de a recruta personal calificat și au împiedicat dezvoltarea unui mediu mediatic echilibrat și sustenabil.

Descrierea

În 2024, mass-media independentă din Republica Moldova s-a confruntat cu dificultăți financiare semnificative. Indicele Libertății Presei 2024, publicat de Reporteri Fără Frontiere²¹¹, evidențiază că instituțiile media independente au fost afectate de lipsa resurselor și de prăbușirea pieței de publicitate, cauzată de războiul din Ucraina. Aceste condiții au îngreunat recrutarea de personal calificat și au determinat mai multe instituții să caute sprijin financiar de la donatori externi.

Pentru a sprijini sectorul mass-media, în mai 2024, Republica Moldova a instituit Fondul de subvenționare în domeniul mass-media.²¹² Acest fond are ca scop dezvoltarea pluralismului mediatic și fortificarea independenței editoriale și economice a instituțiilor media. Finanțarea este alocată anual prin legea bugetului de stat și poate fi completată cu donații și sponsorizări. Instituțiile eligibile trebuie să respecte anumite criterii, inclusiv înregistrarea oficială, respectarea Codului deontologic și lipsa restanțelor fiscale.

Cu toate acestea, Indicele privind Situația Presei în Moldova, lansat de Centrul pentru Jurnalism Independent în februarie 2025,²¹³ arată că situația mass-mediei a fost marcată de probleme grave. Scorul raportului a scăzut cu două puncte la 31,6 puncte, indicând că legislația existentă, inclusiv Legea privind Fondul pentru subvenționarea mass-mediei, nu este suficientă pentru a asigura un sistem mediatic echilibrat și transparent.

Modelul de finanțare al instituțiilor media rămâne fragmentat, existând trei surse principale: bugetul de stat (pentru instituțiile publice precum Teleradio-Moldova sau Moldova

Suverană), investițiile comerciale private și granturile externe – acestea din urmă reprezentând principala sursă de supraviețuire pentru majoritatea redacțiilor independente. Un al patrulea model, „neconvențional”, implică finanțarea din surse obscure legate de politicieni controversați. Chiar dacă autoritățile au retras licențele unor posturi TV afiliate grupării Plahotniuc-Șor, problema nu a fost pe deplin soluționată.²¹⁴

În 2024, unele instituții media au încercat să își diversifice veniturile prin producerea de conținut propriu, publicitate sau crowdfunding. Însă aceste metode aduc rezultate limitate: veniturile din publicitate sunt greu de obținut într-o piață dominată de giganți tehnologici, iar crowdfundingul acoperă doar 5–10% din necesarul financiar al unei redacții. În plus, lipsa unui sistem eficient de măsurare a audienței TV compromise un mediu concurențial echitabil.

Din cauza acestor constrângeri, multe instituții nu își pot permite să plătească salarii motivante, ceea ce duce la o criză de resurse umane. Unele redacții, precum BAS TV²¹⁵, și-au încetat activitatea, iar televiziunile regionale au informat Consiliul Audiovizualului că nu pot produce conținut electoral sau dezbateri din lipsă de fonduri.

Presa scrisă a fost deosebit de afectată de majorarea cu 341% a costurilor de distribuție, ceea ce a dus la o scădere semnificativă a abonamentelor. Unele publicații, precum „Observatorul de Nord”, au încetat tipărirea edițiilor în 2024, iar viitorul rămâne incert.

Ca urmare, Rezoluția Forumului Media 2024²¹⁶ a evidențiat necesitatea implementării unor măsuri urgente pentru alinierea la standardele europene și protejarea jurnalismului de calitate. Participanții au solicitat adoptarea unei noi legi a mass-mediei și crearea unor politici publice adecvate pentru susținerea presei independente.

În regiunea transnistreană, doar presa controlată de autoritățile separatiste beneficiază de stabilitate economică, dar în lipsa oricărei independențe editoriale. În ansamblu, scorul privind mediul economic al presei a scăzut în 2024, reflectând o înrăutățire generală a condițiilor de activitate.

²¹¹ World Press Freedom Index – journalism under political pressure, <https://rsf.org/en/2024-world-press-freedom-index-journalism-under-political-pressure>

²¹² Parlamentul Republicii Moldova, <https://parlament.md/ns-newsarticle-Votat-n-Republica-Moldova-va-fi-creat-Fondul-de-subvenionare-n-domeniul-massmedia.nspx>

²¹³ Indicele privind Situația Presei din Republica Moldova în anul 2024, CJI, <https://cji.md/indicele-privind-situatia-presei-din-republica-moldova-in-anul-2024/>

²¹⁴ NewsMaker, <https://newsmaker.md/ro/cinci-dintre-televiziunile-afiliate-lui-sor-si-plahotniuc-au-ramas-fara-acte-permisiive-pentru-emisie>

²¹⁵ INFOTAG, <https://www.infotag.md/populis-ru/316612/>

²¹⁶ Media Azi, <https://media-azi.md/rezolutia-forumului-media-2024-cere-autoritatilor-masuri-urgente-pentru-alinierea-la-standardele-europene-si-protejarea-jurnalismului-de-calitate/>

Grupul țintă

- Instituții media independente
- Jurnaliști și personal media
- Publicul larg
- Autoritățile de reglementare media
- Organizațiile internaționale de susținere a presei

Impactul

Scăderea nivelului de pluralism media și diminuarea diversității conținutului jurnalistic au afectat negativ ecosistemul mediatic, reducând accesul publicului la perspective variate și analize independente. Această tendință s-a manifestat în paralel cu o creștere accentuată a dependenței instituțiilor media de granturi externe, care, deși vitale pentru supraviețuirea financiară a multor redacții, nu pot asigura sustenabilitatea pe termen lung.

Lipsa unui model economic viabil pentru mass-media independentă a limitat semnificativ capacitatea acestora de a se dezvolta durabil, iar în unele cazuri a dus la închiderea unor instituții media, precum BAS TV, care nu au reușit să asigure resursele necesare pentru continuarea activității. În acest context financiar precar, s-a înregistrat o scădere a calității jurnalismului, reflectată inclusiv prin reducerea acoperirii electorale, întrucât lipsa fondurilor a restrâns capacitatea redacțiilor de a produce conținut relevant și de interes public.

Dinamica

Media independentă a încercat diversificarea surselor de venit, dar metodele precum publicitatea și crowdfunding-ul s-au dovedit insuficiente pentru a susține activitatea redacțiilor. Creșterea costurilor de distribuție a afectat presa scrisă, iar lipsa unui sistem eficient de măsurare a audienței a compromis concurența pe piața media.

Factorii

- Războiul din Ucraina și criza economică globală;
- Dependența de surse financiare externe;
- Creșterea costurilor de distribuție;
- Lipsa unui cadru legislativ eficient și a unei piețe publicitare competitive;
- Fenomenul partizanatului politic și influențele politice asupra mass-media.

Anticipări

Continuarea dificultăților economice pentru mass-media independentă în 2025 este un scenariu posibil, dar ar putea apărea și noi forme de susținere financiară, inclusiv prin parteneriate internaționale. De asemenea, este de așteptat ca autoritățile să adopte politici publice mai eficiente pentru susținerea presei independente, iar piețele publicitare ar putea fi reglementate mai strict pentru a asigura un mediu echitabil.

Totuși, este foarte probabil ca situația să se înrăutățească, având în vedere că la scară globală mass-media se confruntă cu probleme financiare majore din cauza schimbărilor politice din SUA și închiderii unor programe de susținere a presei de către USAID.²¹⁷ Aceste schimbări globale afectează grav finanțarea mass-media, iar în linii mari nu se așteaptă o îmbunătățire a situației. Astfel, mass-media independentă va continua să se confrunte cu dificultăți financiare și mai mari.

Întrebări

1. Cum poate fi sprijinită mai eficient independența financiară a mass-mediei în Republica Moldova?
2. Care sunt soluțiile viabile pentru dezvoltarea unui mediu concurențial echitabil în mass-media?
3. Ce măsuri suplimentare ar trebui luate pentru a proteja jurnalismul de calitate în contextul economic dificil?

²¹⁷ Politics of Moldova, <https://politics.md/elon-musk-solicita-inchiderea-radio-europa-libera-finantat-de-sua-in-europa/>

MM4.

Cenzura și influența politică asupra mass-media

Subiectul

În 2024, presa din Republica Moldova a continuat să se confrunte cu presiuni constante din partea autorităților și cu atacuri din partea politicienilor, în special în perioada electorală. Reglementările guvernamentale, inclusiv noile mecanisme de suspendare a licențelor de emisie, au fost criticate de organizațiile de protecție a drepturilor jurnalistice, fiind percepute ca o amenințare la adresa libertății presei și a transparenței informațiilor.

Descrierea

La începutul anului au fost ridicate întrebări cu privire la independența companiei naționale de televiziune și radio publică.²¹⁸ În martie 2024, Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei a cerut autorităților moldovene să elimine imediat compania publică Teleradio-Moldova (TRM) de sub control parlamentar.

Consiliul a solicitat Republicii Moldova să „revizuiască de urgență”²¹⁹ legislația audiovizuală, care, în 2021, a readus controlul asupra mass-mediei publice în mâinile Parlamentului, ceea ce a condus la ingerințe în mecanismele ce garantează independența Consiliului Audiovizualului și a TRM.

În anul 2024, contextul politic din UTA Găgăuzia a continuat să fie ostil pentru presa locală, cu multiple tentative de intimidare din partea administrației locale. Instituțiile media din regiune s-au confruntat cu presiuni constante, iar preocupările societății civile cu privire la semnalele de cenzură au crescut semnificativ,²²⁰ în special în legătură cu furnizorul public regional GRT din Comrat. Acesta a fost ținta unor încercări de subminare a libertății presei din partea Comitetului Executiv și Adunării Populare a Găgăuziei, care a încercat să instituie un mecanism „paralel” de licențiere a mass-media din regiune. Astfel, autoritățile locale au încercat să controleze activitatea mass-media și să limiteze independența acesteia, ceea ce a stârnit îngrijorări serioase în

rândul organizațiilor de protecție a drepturilor jurnalistice și a mass-media.

În perioada electorală din 2024, s-a înregistrat o creștere alarmantă a atacurilor publice și a mesajelor calomnioase lansate cu scopul de a submina reputația jurnaliștilor și a instituțiilor media.²²¹ Aceste atacuri au fost susținute de anumite cadre politice, care au folosit subiectul finanțării externe a presei pentru a stigmatiza jurnaliștii. În acest context, jurnaliștii și instituțiile media independente au fost adesea ținta atacurilor din partea candidaților electorali, care au căutat să discrediteze mass-media independentă și să creeze o atmosferă de neîncredere în fața publicului. De pildă, fostul prim-ministru Vlad Filat a afirmat că finanțarea externă a mass-media este ilegală,²²² sugerând că sursele externe de finanțare ar putea fi utilizate în scopuri politice. Subiectele legate de finanțarea externă a presei au fost folosite ca un instrument politic pentru a manipula opinia publică și pentru a afecta activitatea jurnalistică din țară.

În ceea ce privește reglementările guvernamentale, anul 2024 a adus continuarea restricțiilor asupra libertății de exprimare și a libertății de întrunire, impuse anterior prin starea de urgență. Începutul anului a marcat încetarea stării de urgență, dar, pentru a se asigura că posturile TV suspendate pe durata acesteia rămân închise, Guvernul a instituit un nou mecanism pentru suspendarea licențelor de emisie. Acest mecanism a fost aplicat pe parcursul anului 2024 și a fost susținut de unii evaluatori ca fiind necesar pentru protejarea securității informaționale a spațiului audiovizual, în timp ce alții au criticat măsura, considerând-o o restricție asupra libertății presei. De exemplu, mai multe organizații neguvernamentale, inclusiv Centrul pentru Jurnalism Independent și Asociația Promo-LEX,²²³ au criticat lipsa de transparență în procesul de legiferare a acestui mecanism. Ele au subliniat că suspendarea licențelor²²⁴ reprezintă o ingerință în dreptul la libera exprimare și au solicitat autorităților să asigure consultări publice și implicarea societății civile în astfel de decizii.

²¹⁸ Internet Freedom in Moldova, <https://freedomhouse.org/sites/default/files/2024-11/Moldova-Internet-Freedom-2024-Eng.pdf>

²¹⁹ Consiliul Europei, [https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:\[%220900001680aec20f%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:[%220900001680aec20f%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]})

²²⁰ BalkanInsight, <https://balkaninsight.com/2024/02/27/moldovas-gagauzia-urged-to-drop-legislation-to-control-online-media/>

²²¹ Indicele privind Situația Presei din Republica Moldova în anul 2024, CJI, <https://cji.md/indicele-privind-situatia-presei-din-republica-moldova-in-anul-2024/>

²²² Noi.md, <https://noi.md/md/politica/vlad-filat-finantarea-externa-a-mass-media-este-ilegala>

²²³ Centrul pentru Jurnalism Independent, <https://cji.md/ce-presupune-noul-mecanism-de-suspendare-si-revocare-a-licentelor-posturilor-tv/>

²²⁴ Ziua.md, <https://ziua.md/mai-multe-ong-uri-condamna-noul-mecanism-de-suspendare-a-licentelor-posturilor-tv-lipsa-de-transparenta-si-ingerinta-in-dreptul-la-libera-exprimare/>

De asemenea, au fost raportate cazuri de presiuni asupra mass-media din partea unor autorități locale și regionale, în special în perioada electorală.²²⁵ Jurnaliștii care au dezvăluit informații despre interferențele străine și corupția electorală au fost vizați de atacuri din partea unor politicieni și au fost supuși presiunilor pentru a nu publica anumite informații. Aceste atacuri și presiuni politice au avut un impact semnificativ asupra activității presei din Moldova, în special în perioada campaniei electorale.

Totuși, autoritățile au luat unele măsuri pentru a sprijini mass-media independentă, prin crearea unui Fond pentru subvenționarea mass-mediei și prin instituirea unui mecanism de susținere a distribuției publicațiilor periodice. Aceste măsuri au fost considerate de unii ca fiind utile, dar insuficiente pentru a contracara presiunile și abuzurile politice. În ciuda acestor măsuri de sprijin, în 2024 au continuat să fie înregistrate presiuni constante asupra mass-media din partea unor autorități locale și regionale, iar contextul electoral a amplificat atacurile și presiunile asupra jurnaliștilor și instituțiilor media independente.

Grupul țintă

- Jurnaliștii și instituțiile media independente din Moldova
- Autoritățile guvernamentale și locale
- Organizațiile de protecție a drepturilor jurnalistice și societatea civilă
- Publicul general, influențat de atacurile politice asupra mass-media

Impactul

În 2024, încrederea publicului în mass-media independentă a fost serios afectată, pe fondul presiunilor constante asupra jurnaliștilor și a instituțiilor de presă. Campaniile de discreditare, atacurile verbale din partea actorilor politici și retorica ostilă la adresa presei au contribuit la deteriorarea imaginii jurnalismului independent în fața publicului. În acest climat tensionat, fenomenul de autocenzură s-a accentuat, iar tot mai mulți jurnaliști au ales să evite subiectele sensibile, din teama represaliilor sau a sancțiunilor legale.

În același timp, reglementările restrictive și lipsa transparenței în procesele decizionale au fost percepute ca amenințări directe la adresa pluralismului informațional. Această percepție a fost alimentată și de noile mecanisme de suspendare a licențelor, aplicate în 2024, care, deși justificate de autorități prin prisma securității informaționale, au fost criticate de organizațiile de media ca forme de

ingerință în libertatea presei. Astfel, contextul general a consolidat un climat de nesiguranță în rândul profesioniștilor din mass-media și a afectat capacitatea presei independente de a-și îndeplini rolul democratic.

Dinamica

Tensiunile dintre autoritățile locale și mass-media au fost exacerbate de perioada electorală, în care au apărut atacuri mai frecvente asupra jurnaliștilor și instituțiilor media. În plus, subiectele sensibile, cum ar fi finanțarea externă a presei, au fost folosite ca instrumente politice pentru a manipula opinia publică și a discredita mass-media independentă, ceea ce a dus la o scădere semnificativă a încrederii publice în mass-media din țară.

Un sondaj de opinie realizat de Imas, la comanda Bright Communications (Realitatea), a arătat că aproape 80% dintre cetățeni au puțină încredere în mass-media. Doar 11% dintre respondenți consideră că mass-media din Republica Moldova este independentă,²²⁶ iar 75% consideră că emisiunile de știri conțin elemente de propagandă. Aceste date reflectă percepția publicului asupra influenței politice și a cenzurii în mass-media.

Factorii

- Presiunile politice și atacurile publice asupra mass-media;
- Reglementările guvernamentale privind suspendarea licențelor de emisie;
- Interferențele externe și corupția electorală;
- Lipsa de transparență în procesul legislativ privind libertatea presei.

Anticipări

Pe termen scurt, este de așteptat ca presiunile asupra mass-media să continue, având în vedere contextul politic instabil și tendințele de politizare a informației. De asemenea, instituțiile media independente vor rămâne vulnerabile la atacuri și la încercările de discreditare din partea actorilor politici. Pe termen lung, aceste tendințe ar putea conduce la o scădere semnificativă a încrederii publicului în sursele de informare și la o deteriorare a climatului de libertate a presei. Dacă autoritățile nu vor implementa măsuri adecvate pentru protejarea libertății presei și a pluralismului media, există riscul ca manipularea informației și cenzura să devină mai accentuate, subminând astfel democrația și transparența în Republica Moldova.

²²⁵ Asociația Presei Independente, <https://api.md/ro/atacurile-asupra-jurnalistilor-in-anul-2024-prevaleaza-amenintarile-online-si-intimidarea/new/>

²²⁶ INFOTAG, <https://www.infotag.md/politics-ro/310849/>

Întrebări

1. Cum pot autoritățile să protejeze mass-media de presiunile politice și să asigure un climat de libertate a presei?
2. Ce măsuri ar putea fi adoptate pentru a preveni manipularea informațiilor și atacurile politice asupra jurnaliștilor?
3. Care va fi impactul pe termen lung al noilor reglementări asupra pluralismului mediatic în Moldova?

MM5.

Calitatea jurnalismului

Subiectul

În Republica Moldova, calitatea jurnalismului a înregistrat o scădere în 2024, pe fondul pluralismului insuficient, al ingerințelor politice și al precarității financiare a instituțiilor media. Lipsa unui cadru normativ modern și persistența practicilor de favorizare politică afectează grav independența editorială și credibilitatea mass-mediei.

Descrierea

În anul 2024, calitatea jurnalismului din Republica Moldova a continuat să fie marcată de probleme grave, conform Indicelui privind Situația Presei în Moldova (ISPM).²²⁷ Scorul aferent indicatorului de calitate a scăzut cu un punct față de anul precedent, reflectând înrăutățirea pluralismului mediatic extern. Deși există o diversitate aparentă de instituții media – scrise, audiovizuale și online – pluralismul real rămâne deficitar, cu accent majoritar pe actualitatea națională și internațională, în timp ce știrile locale și de nișă sunt neglijate.

Raportul ISPM indică faptul că mass-media regională suferă din lipsa resurselor financiare, ceea ce afectează capacitatea televiziunilor locale de a produce conținut propriu de calitate. De asemenea, pe piață coexistă jurnaliști care respectă standardele profesionale și alții care, din lipsă de profesionalism sau din obediență față de interese politice, afectează imaginea presei independente. Barometrul Opiniei Publice din 2024 confirmă această tendință: 39,8% dintre cetățeni își exprimă o încredere redusă în presă, iar 23,6% declară lipsă totală de încredere.²²⁸

Unul dintre factorii care afectează calitatea jurnalismului în Republica Moldova este nivelul scăzut de specializare a jurnaliștilor. În multe redacții mici, lipsa resurselor îi obligă pe reporteri să acopere teme extrem de diverse, de la politică și economie la educație sau sănătate, fără a avea o pregătire solidă în aceste domenii. Această lipsă de specializare profesională se reflectă într-o abordare superficială a subiectelor complexe și în dificultatea de a oferi publicului analize de

profundime sau explicații bine documentate. În contextul actual, unde dezinformarea și manipularea informației sunt în creștere, lipsa unor jurnaliști specializați agravează vulnerabilitatea publicului la conținut părtinitor sau incorect.

Un alt fenomen îngrijorător este răspândirea practicii de *copy-paste journalism*.²²⁹ Din cauza presiunilor financiare și a deficitului de personal, multe portaluri de știri preiau conținut din alte surse fără a-l verifica sau fără a produce materiale proprii. Această practică subminează credibilitatea mass-mediei și reduce nivelul de încredere al cetățenilor în presa națională.

De asemenea, un articol publicat de Agora²³⁰ în februarie 2025 discută despre incertitudinea finanțării pentru organizațiile neguvernamentale din Republica Moldova, inclusiv pentru instituțiile media, în contextul politicilor externe ale Statelor Unite. Articolul menționează că suspendarea sau diminuarea sprijinului financiar extern, în special din partea Statelor Unite, va agrava situația financiară a redacțiilor independente, ceea ce va duce la o dependență și mai mare de sursele alternative instabile de finanțare.

În paralel, Forumul Mass-Media 2024²³¹ a adoptat o rezoluție prin care solicită ajustarea cadrului legal la standardele europene, consolidarea independenței editoriale și protejarea jurnaliștilor împotriva ingerințelor politice. Participanții au cerut adoptarea unei noi legi a mass-mediei și asigurarea unei piețe media echitabile.

Totodată, Gala „Jurnaliștii Anului 2024”,²³² organizată de CJI și Comitetul pentru Libertatea Presei, a evidențiat eforturile jurnaliștilor independenți care, în pofida provocărilor, au realizat investigații de impact și reportaje de calitate, precum „În slujba Moscovei” (Ziarul de Gardă) sau „Satul unde vin pelicani” (Moldova.org). Aceste recunoașteri arată că, în ciuda climatului ostil și a presiunilor economice și politice, există inițiative jurnalistice de valoare care contribuie la păstrarea unor standarde profesionale ridicate.

Potrivit sondajului anual realizat de Agenția de Guvernare Electronică pentru anul 2023, internetul a devenit principala

²²⁷ Indicele privind Situația Presei din Republica Moldova în anul 2024, CJI, <https://cji.md/indicele-privind-situatia-presei-din-republica-moldova-in-anul-2024/>

²²⁸ Barometrul Opiniei Publice, 2024, <https://ipp.md/2024-10/barometrul-opinii-publice-2024/>

²²⁹ Ziarul de Gardă, <https://www.zdg.md/stiri/agregatoarele-de-stiri-audiente-mari-continut-original-putin/>

²³⁰ Agora, https://agora.md/2025/02/03/ong-urile-din-tara-noastra-intre-incertitudinea-zilei-de-maine-provocata-de-politicile-lui-trump-si-explorarea-noilor-posibilitati-de-finanțare?fbclid=IwY2xjawlOI59leHRuA2FibQIxMQABHfp_AKO5R76DsI3e6JlRNR0IYHDMPNhGXIVBQR3hbGMyyjVuZZ2LiKp4A_aem_sqqcO3LXQGXelPa3ToFdkg

²³¹ Media Az, <https://media-azi.md/rezolutia-forumului-media-2024-cere-autoritatilor-masuri-urgente-pentru-alinarea-la-standardele-europene-si-protejarea-jurnalismului-de-calitate/>

²³² Centrul pentru Jurnalism Independent, <https://cji.md/cji-a-premiat-jurnalistii-anului-2024/>

sursă de informare, depășind televiziunea.²³³ De asemenea, Barometrul Opiniei Publice din noiembrie 2022 a indicat că 45% dintre cetățeni folosesc internetul ca principală sursă de informație.²³⁴

Aceste observații sunt în mare parte confirmate și de datele sondajului realizat de International Republican Institute (IRI)²³⁵ în iunie 2024. La întrebarea privind sursa de știri și informații politice în care au cea mai mare încredere, respondenții au menționat televiziunea (71%), rețelele sociale (61%) și site-urile de știri online (60%). Totuși, în municipiul Chișinău, locuitorii au acordat mai multă încredere site-urilor de știri (71%) decât rețelelor sociale (69%) sau televiziunii (64%). Cetățenii moldoveni preferă să utilizeze Facebook (65%), YouTube (50%) și TikTok (28%) ca surse principale de informare, tendință menținută și în Chișinău, unde utilizatorii preferă Facebook (69%), YouTube (63%), Instagram (38%), Telegram (38%) și Viber (30%). În general, paginile de știri și rețelele sociale (52%) depășesc în popularitate site-urile guvernamentale dedicate (21,6%).

Cu toate acestea, raportul VIBE 2023²³⁶ semnalează că calitatea jurnalismului online este adesea scăzută și nu asigură o diversitate reală a conținutului. Urmărirea clickbait-ului de către portalurile de știri online, dorința de a furniza „materiale exclusive” și reciclarea conținutului contribuie la lipsa de fiabilitate a spațiului informațional.

Grupul țintă

- Jurnaliștii și lucrătorii din domeniul mass-media
- Instituțiile media independente și regionale
- Organizațiile neguvernamentale care apără libertatea presei
- Publicul larg, în special consumatorii de informație online
- Autoritățile publice responsabile de reglementarea domeniului mass-media
- Organizațiile internaționale care monitorizează starea presei și a libertății de exprimare în Moldova.

Impactul

Scăderea calității jurnalismului, observabilă atât în conținutul produs, cât și în profesionalismul editorial, a contribuit semnificativ la diminuarea încrederii publicului în

mass-media din Republica Moldova. Fenomenul *copy-paste journalism* și preluarea superficială a știrilor fără o minimă verificare au favorizat răspândirea dezinformării în spațiul public, afectând percepțiile corecte ale publicului asupra realității.

Totodată, dependența editorială de sursele de finanțare, în special externe și instabile, a afectat obiectivitatea și imparțialitatea unor instituții media, vulnerabilizând astfel independența jurnalistică. Lipsa unui pluralism mediatic autentic a redus diversitatea punctelor de vedere în dezbaterile publice și a limitat capacitatea mass-mediei de a stimula un dialog democratic real.

Subfinanțarea presei independente a dus la închiderea unor redacții regionale și la deteriorarea calității conținutului local, cu un impact negativ direct asupra informării cetățenilor din afara centrelor urbane mari. Presiunile economice și politice persistente au contribuit la instalarea autocenzurii în rândul jurnaliștilor, afectând libertatea de exprimare și reducând capacitatea presei de a acționa ca un instrument de control democratic.

În acest context generalizat de vulnerabilitate, percepția negativă asupra mass-mediei moldovenești a depășit granițele interne, afectând imaginea Republicii Moldova pe plan internațional în domeniul libertății presei și al independenței editoriale.

Dinamica

În anul 2024, calitatea jurnalismului din Republica Moldova a înregistrat un regres nesemnificativ, însă semnificativ din perspectiva tendințelor generale de deteriorare. Această scădere a fost influențată în principal de diminuarea pluralismului mediatic extern. Deși pe piață există o diversitate aparentă de instituții media, aceasta nu reușește să asigure un pluralism veritabil al opiniilor și subiectelor abordate. Presa regională și de nișă rămân slab reprezentate, iar majoritatea instituțiilor media preferă să promoveze conținut generalist sau materiale de proveniență externă, menite mai degrabă să atragă audiență decât să sprijine informarea corectă a cetățenilor. În interiorul redacțiilor, pluralismul intern variază considerabil, fiind influențat de resursele financiare și de politicile editoriale proprii. În multe cazuri, constrângerile economice determină preferința pentru difuzarea de conținut cum-părat sau preluat, în detrimentul producției jurnalistice proprii. Această dinamică negativă a afectat inevitabil percepția publicului, contribuind la scăderea încrederii în mass-media, fenomen reflectat de sondajele de opinie recente.

²³³ Moldova Internet Freedom, <https://freedomhouse.org/sites/default/files/2024-11/Moldova-Internet-Freedom-2024-Eng.pdf>

²³⁴ Barometrul Opiniei Publice, 2024, <https://ipp.md/2022-12/prezentarea-rezultatelor-sondajului-sociologic-barometrul-opinii-publice-noiembrie-2022/>

²³⁵ International Republican Institute, <https://www.iri.org/resources/national-poll-of-moldova-may-june-2024/>

²³⁶ Vibrant Information Barometer, IREX, <https://www.irex.org/files/vibrant-information-barometer-2023-moldova.pdf>

Factorii

- Scăderea pluralismului mediatic extern;
- Lipsa resurselor financiare și umane suficiente;
- Preferința pentru difuzarea conținutului străin;
- Dependența financiară de granturi externe sau sponsori locali;
- Nivelul scăzut de specializare a jurnaliștilor;
- Preluarea necritică a informațiilor („copy-paste journalism”);
- Creșterea autocenzurii din cauza presiunilor politice și economice.

Anticipări

Se anticipează că în următorii ani calitatea jurnalismului din Republica Moldova nu va înregistra îmbunătățiri semnificative. Preferința pentru difuzarea conținutului străin va continua să crească, afectând astfel dezvoltarea conținutului local și reducând diversitatea mediatică. Suspendarea sau diminuarea sprijinului financiar extern, în special din partea Statelor Unite, va agrava situația financiară a redacțiilor

independente, ceea ce va duce la o dependență și mai mare de sursele alternative instabile de finanțare.

Lipsa resurselor va împiedica investițiile în formarea profesională a jurnaliștilor, agravând problema tratării superficiale a subiectelor complexe. În același timp, creșterea presiunilor economice și politice ar putea stimula autocenzura și migrarea profesională a jurnaliștilor către alte domenii, afectând pe termen lung sustenabilitatea unui jurnalism de calitate în Republica Moldova.

Întrebări

1. Ce măsuri concrete pot fi luate pentru a încuraja producția de conținut jurnalistic local de calitate?
2. Cum poate fi redusă dependența redacțiilor independente de finanțarea externă instabilă?
3. Ce politici publice ar putea sprijini formarea profesională a jurnaliștilor și creșterea specializării?
4. Cum poate fi contracarată tendința de creștere a autocenzurii în mass-media?
5. Ce rol poate juca societatea civilă în protejarea pluralismului și a standardelor jurnalistice în Republica Moldova?

Educație

ED1.

Programul școlar învechit

Subiectul

Analiza de față explorează prospectiv posibilitățile de identificare a soluțiilor pentru adaptarea sistemului educațional din Republica Moldova la diversitatea talentelor, aptitudinilor și nevoilor individuale ale elevilor, prin revizuirea curriculumului rigid, reducerea supraîncărcării disciplinare și introducerea unor abordări flexibile și personalizate.

Descrierea

Organizarea programului de învățământ nu ține cont de diversitatea elevilor determinată de o multitudine de factori și care nu țin doar de mediul de proveniență al elevilor, ci și de talentele, înclinațiile, dorințele, pasiunile, obiectivele lor. Astfel, în Republica Moldova, standardizarea și încărcarea curriculumului școlar nu lasă decât foarte puțin timp și spațiu elevilor pentru ca aceștia să-și valorifice potențialul în funcție de diversitatea talentelor și dorințelor lor de a se manifesta. Abia începând cu clasa a zecea elevilor li se oferă posibilitatea de a alege și de a se orienta în funcție de ce-și doresc să învețe reieșind din aptitudinile pe care urmăresc să le dezvolte. Însă divizarea profilurilor liceale de învățământ în „real” și „umanist” este una mai curând formală și care nu oferă nici o șansă reală copiilor să lucreze într-un mod focalizat asupra acelor aptitudini și puncte forte ale lor pe care ar trebui să mizeze în viitor pentru a-și construi viața, cariera și aportul la dezvoltarea societății. Astfel, de pildă, elevii din R. Moldova de la profil umanist au în clasele X-XII câte 102 ore de matematică (față de 170 la profil real) pe an, adică două ore pe săptămână,²³⁷ ore care pentru majoritatea elevilor de la acel profil, dar și pentru profesorii care predau acele ore, reprezintă timp și energie utilizate ineficient. Același lucru se poate spune și despre fizică, chimie, informatică ș.a., obiecte de care elevii care aleg profilul umanist doresc să scape pentru a putea să-și dedice energia acelor obiecte și interese ce li se potrivesc diversității talentelor și aptitudinilor lor.

Argumentarea autorilor acestor curricule și abordări învechite cu privire la necesitatea păstrării obligativității studierii acestor obiecte în programul de studii la profilul umanist este una pur formală²³⁸ și nu are nicio legătură cu realitatea cu care

copii se vor ciocni atât în cadrul învățământului superior, cât și în viață. Același lucru poate fi spus și despre faptul că elevii de la profilul real sunt obligați să studieze, în clasele liceale, discipline precum istoria, limba și literatura română sau geografia, care, în multe cazuri, nu fac altceva decât să le îngreuneze parcursul educațional. De multe ori, elevii de la profilul umanist ajung să nu mai înțeleagă nimic din materiile din sfera științelor exacte, chiar și timp de mai mulți ani, iar profesorii, conștienți de această situație, se văd nevoiți să le acorde note de trecere pentru ca aceștia să poată absolvi liceul. În realitate, atât elevii, cât și profesorii înțeleg că acele ore — de matematică, informatică ș.a. — nu ar trebui să fie obligatorii pentru un profil care, prin definiție, are o altă orientare educațională.

Astfel, sistemul de învățământ preuniversitar funcționează, adesea, într-un mod ostil diversității de talente în loc să le încurajeze de la o vârstă cât mai fragedă, iar divizarea în „real” și „umanist” de la liceu nu este altceva decât o mostră de superficialitate și formalism în abordarea acestei probleme. Această abordare ar trebui revizuită fundamental, într-o direcție în care să le permită elevilor și părinților să se concentreze pe anumite discipline și să renunțe cât mai devreme la alte discipline ce nu corespund aptitudinilor, talentelor sau înclinațiilor copilului. Chiar și în ciclul gimnazial, elevii sunt adesea excesiv de „înregimentați” și suprasolicitați, cu programe încărcate care cuprind 16–17 discipline. Acest model nu face decât să îngreuneze semnificativ procesul de descoperire și valorificare a punctelor forte și a potențialului individual al elevilor.

În Marea Britanie, elevii de clasa VIII nu au decât 11 discipline generale în programul școlar²³⁹, însă elevii britanici de această vârstă au rezultate incomparabil mai bune la testele PISA²⁴⁰ (Programul pentru evaluarea internațională a elevilor la matematică, citire, știință), plasându-se pe locurile 13-15 la nivel global, față de cei din Republica Moldova, care se situează pe locurile 50-51. O altă caracteristică a sistemelor educaționale cu cele mai bune rezultate, așa cum este de exemplu cel din Estonia, este flexibilitatea și autonomia școlilor²⁴¹ în adaptarea curiculei școlare la aptitudinile elevilor. Un sistem educațional preuniversitar competitiv și eficient trebuie să poată veni în întâmpinarea diversității de talente și aptitudini și să sprijine elevii în valorificarea și dezvoltarea lor.

²³⁷ Matematică: Curriculum pentru cl. a 10-a–a 12-a / Min. Educației al Rep. Moldova. – Ch.: Î.E.P. Știința, 2010, Tipografia „Elena V.I.” SRL, p. 3-4.

²³⁸ „Studiul matematicii la profilul umanist își propune, în fond, să asigure pentru elevii de la acest profil formarea competențelor legate de folosirea calculului, algoritmilor și a unor raționamente matematice simple în contexte diverse”: Ibid., p. 6.

²³⁹ https://gillotts.org.uk/wp-content/uploads/2020/07/Year-8-Curriculum-Guide-Final-2020_21-170720-v3.pdf Ghid curricular pentru Clasa a VIII-a, Marea Britanie

²⁴⁰ <https://www.oecd.org/en/about/programmes/pisa.html#publications> Rezultatele programului pentru evaluarea internațională a elevilor la matematică, citire, știință

²⁴¹ <https://www.hm.ee/en/education-research-and-youth-affairs/general-education/general-education-estonia#curricula> Învățământ preșcolar, primar și secundar, Estonia

Grupul țintă

- Elevii, ca beneficiari principali ai unui sistem educațional adaptat;
- Părinții, ca susținători și factori de decizie în educația copiilor lor;
- Profesorii, ca implementatori ai curriculumului și ghiduri în dezvoltarea elevilor;
- Autoritățile educaționale și politicienii, ca factori de decizie și elaboratori de politici;
- Specialiștii în educație și psihologi, ca experți în proiectarea unui sistem centrat pe nevoile individuale;
- Mediul academic, ca furnizor de cercetări și modele educaționale moderne;
- Organizațiile societății civile, ca promotori ai schimbărilor și responsabilității sociale.

Impactul

Impactul organizării „enciclopedice” a învățământului preuniversitar poate fi măsurat în tot timpul pierdut în efortul de căpătare a tuturor acelor cunoștințe care nu vor fi niciodată valorificate prin utilizarea lor în educația superioară și, ulterior, în carieră și viață. Dimpotrivă, acest timp ar fi putut fi folosit pentru a construi o bază de cunoștințe corespunzătoare aptitudinilor și talentelor individuale ce poate fi fundamentul pe viață al întregii dezvoltări personale și profesionale ulterioare a cetățenilor. Ineficiența și chiar inutilitatea organizării „enciclopedice” a învățământului preuniversitar devine vizibilă foarte curând după încheierea liceului, când încep să se piardă ireversibil cea mai mare parte a cunoștințelor căpătate în școală, chiar din momentul în care elevul devine student și intră la facultate, acolo unde el sau ea înțelege că o mare (dacă nu cea mai mare) parte a lucrurilor pe care a fost silit să le învețe la școală, nu-i sunt de nici un folos și că timpul și energia cu care el sau ea a plătit pentru aceasta puteau fi folosite pentru a căpăta sau a avansa în perfecționarea acelor aptitudini și cunoștințe de care are nevoie în specializarea și apoi în cariera pe care și-o dorește.

Dinamica

Sistemul educațional din Republica Moldova este rigid și standardizat, ignorând diversitatea talentelor și intereselor elevilor din cauza unui curriculum supraîncărcat și divizării formale în profile (real/umanist), care nu permit specializarea eficientă, precum și, după cum menționează și Strategia Națională de Educație 2030, din cauza „dominării componentei teoretice asupra celei praxiologice și a excesului abordării disciplinare în defavoarea celei trans disciplinare, interdisciplinare”. Cauzele includ abordări învechite, lipsa flexibilității și

supraîncărcarea cu materii obligatorii nepotrivite, iar efectele sunt pierderea timpului și energiei elevilor, rezultate slabe la teste internaționale și inhibarea dezvoltării potențialului individual. Acest ciclu se perpetuează prin formalism și rezistența la schimbare, menținând sistemul într-un statut quo neadaptat nevoilor moderne.

Factorii

- Abordarea „enciclopedică” a învățământului;
- Curriculum rigid și standardizat;
- Supraîncărcarea cu materii obligatorii neadaptate diversității elevilor;
- Divizarea formală și ineficientă în profile (real/umanist);
- Lipsa flexibilității și autonomiei școlilor;
- Abordări învechite și formalism în elaborarea programelor educative;
- Presiunea asupra elevilor de a studia discipline necorespunzătoare aptitudinilor lor;
- Rezistența sistemului la schimbare și inovare;
- Lipsa unui focus pe dezvoltarea talentelor individuale și a competențelor practice.

Anticipări

Eforturile recente de reformă a educației din Republica Moldova nu au abordat într-un mod cuvenit și nu au propus soluții sustenabile pentru depășirea acestui impas conceptual în care, pe termen lung, sistemul educațional perpetuează un ciclu de ineficiență și inadaptare la nevoile moderne, inhibând dezvoltarea potențialului individual și contribuind la stagnarea progresului științific, social și economic. Prin implementarea unor reforme educaționale care să prioritizeze flexibilitatea, personalizarea și adaptarea la diversitatea talentelor și aptitudinilor elevilor, sistemul educațional din Republica Moldova ar putea cunoaște o transformare semnificativă. Curriculumul ar deveni mai ușor de gestionat, reducând supraîncărcarea disciplinară și oferind elevilor posibilitatea de a se concentra pe disciplinele care corespund aptitudinilor și intereselor lor. Divizarea rigidă între profilele „real” și „umanist” ar fi înlocuită cu un sistem mai fluid, care să permită specializarea eficientă și să sprijine dezvoltarea abilităților practice și a punctelor forte individuale. Școlile ar beneficia de mai multă autonomie în adaptarea programelor educaționale, iar profesorii ar adopta metode de predare moderne și interdisciplinare, centrate pe nevoile elevilor. Ca urmare, elevii ar fi mai motivați și mai implicați în procesul de învățare, iar rezultatele educaționale s-ar îmbunătăți semnificativ. De asemenea, tranziția către învățământul superior și

carieră ar fi mai fluidă, deoarece elevii ar acumula cunoștințe și competențe relevante pentru viitorul lor. În cele din urmă, sistemul educațional ar deveni unul centrat pe elev, care să contribuie la dezvoltarea personală, academică și profesională a fiecărui individ, sprijinind astfel progresul societății în ansamblu.

Întrebări

1. Cum poate fi adaptat curriculumul școlar pentru a reflecta mai bine diversitatea talentelor și aptitudinilor elevilor?
2. Ce măsuri pot fi luate pentru a reduce supraîncărcarea curriculumului și pentru a permite elevilor să se concentreze pe disciplinele care corespund aptitudinilor lor?
3. Cum pot fi introduse mai multe opțiuni de specializare încă din ciclul gimnazial?
4. Ce mecanisme pot fi implementate pentru a oferi școlilor mai multă autonomie în adaptarea curriculumului la nevoile elevilor?
5. Cum pot fi integrate mai bine abordările interdisciplinare și trans disciplinare în curriculumul școlar?
6. Ce impact ar avea reducerea numărului de discipline obligatorii și creșterea opțiunilor de alegere pentru elevii de gimnaziu și liceu?
7. Cum pot fi utilizate evaluările periodice pentru a identifica și sprijini dezvoltarea talentelor elevilor?
8. Ar putea adoptarea unui sistem de promovare bazat pe acumularea unui număr minim de credite să încurajeze flexibilitatea și adaptarea organizării curriculei la aptitudinile și talentele elevilor?
9. Pot instituțiile de cercetare din R. Moldova să studieze posibilitatea și să propună un plan de organizare a curriculei gimnaziale și liceale pe bază de credite pentru a încuraja elevii să aleagă cât mai devreme un număr mai mare de ore la disciplinele ce le sunt mai aproape de aptitudinile și talentele lor, în locul actualei abordări care pornește de la prejudecata că „toți trebuie să știe tot”?
9. Ar putea fi pilotată, în 3-4 localități urbane din Republica. Moldova, cu implicarea voluntară a școlilor de acolo, o astfel de organizare a curriculei gimnaziale și liceale, pe termen mai lung, pentru a putea fi observate și evaluate rezultatele unei astfel de abordări reformatoare?

ED2.

Infrastructura academică învechită

Subiectul

Datele evidențiază o situație sumbră a infrastructurii academice din Republica Moldova, unde infrastructura învechită, finanțarea redusă (doar 0,22% din PIB, comparativ cu 2,2% în UE) și dependența excesivă de cheltuieli curente (77,4% pentru salarii) amplifică decalajul față de standardele europene, în timp ce investițiile capitale (doar 3,46% din buget) sunt insuficiente pentru modernizare, reflectând o prioritizare greșită a resurselor și o lipsă de implicare a sectorului privat.

Descrierea

Strategia Națională de Educație 2030 oferă o imagine sumbră a situației cercetării științifice și a sistemului de învățământ superior din Republica Moldova. Infrastructura depășită este prezentată nu doar ca o barieră tehnică, ci ca un factor care amplifică o serie de probleme structurale și sociale. Ea devine un simbol al decalajului dintre aspirațiile țării și realitatea sa economică și academică. În primul rând, infrastructura învechită reflectă o lipsă cronică de investiții în domeniul cercetării și educației. Finanțarea extrem de redusă, de doar 0,22% din PIB în 2024²⁴² (699,1 mil lei sau aproximativ 35,9 mil EUR), este un indiciu clar al priorităților limitate ale statului în acest domeniu.

Indicatorul mediu la nivelul UE este de 2,2% din PIB²⁴³, ceea ce în termeni absoluți reprezintă o diferență imensă: în 2023, o țară precum Estonia a cheltuit 702 milioane EUR²⁴⁴, iar Letonia (care este una din țările europene cu cele mai scăzute cheltuieli raportate la PIB – 0,72%)²⁴⁵ a cheltuit 118 milioane. De cealaltă parte, statistica arată²⁴⁶ că Republica Moldova a cheltuit 671,1 milioane lei în (34,22 milioane EUR) în 2023 (față de 630,2 milioane MDL în 2022). În același timp, trebuie subliniat faptul că majoritatea cheltuielilor sunt alocate cheltuielilor curente (647,9 milioane MDL în 2023, adică aproximativ 33,04 milioane EUR), iar cheltuielile capitale (investiții în infrastructură și echipamente) au scăzut

semnificativ, de la 31,3 milioane MDL în 2022 (aproximativ 1,60 milioane EUR) la 23,2 milioane MDL în 2023 (aproximativ 1,18 milioane EUR). Cheltuielile capitale reprezintă doar 3,46% din totalul cheltuielilor pentru cercetare-dezvoltare în 2023 (față de 4,97% în 2022), ceea ce este extrem de puțin pentru a acoperi nevoile unei infrastructuri care necesită modernizare urgentă. Cheltuielile curente domină bugetul pentru cercetare-dezvoltare, cu 77,4% alocate salariilor, 12% materialelor și 10,6% altor cheltuieli curente, în timp ce cheltuielile capitale, reprezentând doar o mică parte, sunt concentrate pe utilaje (79,2%), software (9,6%) și alte cheltuieli capitale (9,8%), reflectând o prioritizare insuficientă a investițiilor în infrastructură. Metodologia de finanțare a învățământului superior nu prevede decât un cuantum de 5% pentru „îmbunătățirea condițiilor de cazare în cămine, modernizarea bazei materiale și didactice, dotarea cu calculatoare/softuri/utilaje, finanțarea unor proiecte de dezvoltare instituțională.”²⁴⁷ Mai mult, o analiză mai atentă a datelor arată că cea mai mare parte a cheltuielilor este concentrată în instituțiile publice (551,5 milioane MDL în 2023, adică aproximativ 28,13 milioane EUR, sau 82,2% din total, în scădere cu 1,9% față de 2022), ceea ce sugerează o dependență excesivă de finanțarea publică, în timp ce, de pildă, în S.U.A. investițiile private în cercetare și dezvoltare se ridică la 42,3% din total²⁴⁸. În aceste condiții, nu este surprinzător faptul că Strategia menționată arată că numărul de cercetători raportat la populație este de 4,5 ori mai mic în Republica Moldova decât media europeană.

Grupul țintă

- Guvernul și autoritățile publice
- Instituțiile de învățământ superior, inclusiv institutele de cercetare
- Sectorul privat

²⁴² https://statistica.gov.md/ro/activitatea-de-cercetare-dezvoltare-in-anul-2024-9454_61750.html Activitatea de cercetare-dezvoltare în anul 2024, BNS

²⁴³ EU spent €381.4 billion on R&D in 2023 – News articles – Eurostat Cercetare-Dezvoltare UE, Eurostat

²⁴⁴ <https://investinestonia.com/estonia-hits-a-new-record-in-rd-investment-private-sector-leads-surge/#:~:text=Estonia's%20economy%20is%20showing%20clear,%2C%20representing%201.84%25%20of%20GDP> Estonia atinge un nou record în investițiile în cercetare și dezvoltare, Invest in Estonia

²⁴⁵ <https://eng.lsm.lv/article/society/education/31.01.2025-latvian-rd-spending-tripled-in-a-decade-but-is-still-low.a585273/#:~:text=In%202023%2C%20the%20total%20provisional,spend%20was%20%E2%82%AC118%20million> Cheltuielile Letoniei pentru cercetare și dezvoltare s-au triplat într-un deceniu, LSM

²⁴⁶ https://statistica.gov.md/ro/activitatea-de-cercetare-dezvoltare-in-anul-2023-9454_61196.html Activitatea de cercetare-dezvoltare în anul 2023, BNS

²⁴⁷ <https://mec.gov.md/ro/content/mai-multi-bani-pentru-performanta-guvernul-modificat-metodologia-de-finanțare-bugetara>, Ministerul Educației și Cercetării al RM

²⁴⁸ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_6440 Companiile din UE investesc mai mult în cercetare și dezvoltare decât cele din SUA și China, Comisia Europeană

- Organizațiile internaționale și donatorii
- Studenții și tinerii cercetători
- Societatea civilă

Impactul

Infrastructura depășită este un obstacol major în conectarea cercetării cu piața muncii și sectorul de afaceri. Într-o lume globalizată, unde inovația și tehnologia sunt motoarele creșterii economice, Republica Moldova rămâne în urmă, incapabilă să valorifice potențialul său științific. Lipsa unei infrastructuri moderne face ca rezultatele cercetărilor să rămână adesea neaplicate, iar colaborarea dintre cercetători și sectorul privat să fie dificilă. Acest lucru nu doar împiedică dezvoltarea economică, ci și perpetuează o imagine negativă a carierei în cercetare, făcând-o să pară inutilă sau neprofitabilă pentru tineri. În plus, infrastructura învechită este un semn al unei economii aflate în criză și al unui potențial uman subestimat. Ea reflectă o lipsă de încredere în capacitatea cercetării de a contribui la progresul societății. Astfel, infrastructura nu este doar un set de echipamente și clădiri, ci și un indicator al valorii pe care societatea o acordă cunoașterii și inovației.

Dinamica

Liderii politici care ajung la guvernare nu au nici o motivație, în actualul context social-politic, să canalizeze resursele societății în direcția cercetării și inovării, deoarece aceste investiții se fac pe termen lung și sunt percepute ca neaducând voturi la următoarele alegeri, concentrându-se în schimb pe promisiuni și realizări de mărire ale salariilor bugetare, pensiilor și alocațiilor sociale ca tactică de menținere la putere. Situația prezentă nu face decât să perpetueze un ciclu vicios: fără resurse adecvate, universitățile și institutele de cercetare nu pot moderniza echipamentele și spațiile, ceea ce duce la o scădere a calității cercetării și a atractivității acesteia pentru tineri. Astfel, infrastructura învechită nu este doar o problemă tehnică, ci și una socială, care contribuie la exodul tinerilor talentați către alte domenii sau chiar către alte țări. Problema infrastructurii academice învechite nu poate fi separată de contextul mai larg al unei țări care se luptă cu resurse limitate și o economie subdezvoltată. Ea este atât o cauză, cât și un efect al unei cercetări științifice neglijate și al unei societăți care nu reușește să valorifice pe deplin potențialul său intelectual. Fără o schimbare radicală în abordarea acestei probleme, Republica Moldova riscă să rămână și mai mult în urma altor state, incapabilă să se adapteze la cerințele secolului XXI.

Factorii

- Finanțarea insuficientă a cercetării, reprezentând doar 0,22% din PIB;

- Infrastructura academică învechită și neadaptată la standardele internaționale;
- Dependența excesivă de finanțarea publică și lipsa implicării sectorului privat;
- Cheltuieli curente disproporționate (77,4% pentru salarii) în detrimentul investițiilor capitale;
- Numărul redus de cercetători raportat la populație;
- Conexiunea slabă între cercetare, inovație și piața muncii;
- Lipsa de motivație a tinerilor pentru cariera în cercetare;
- Gestionarea ineficientă a resurselor și a proiectelor de cercetare.

Anticipări

Datele reflectă o prioritarizare greșită a resurselor, în care nevoile imediate (cheltuieli curente) sunt acoperite în detrimentul investițiilor pe termen lung, esențiale pentru modernizarea sistemului de cercetare. Fără o schimbare de abordare și o alocare mai echilibrată a resurselor, infrastructura academică va continua să fie un obstacol major în dezvoltarea cercetării și inovării în Republica Moldova. Investițiile reduse în infrastructură nu fac decât să perpetueze decalajul față de țările mai dezvoltate, limitând oportunitățile de creștere economică și inovație.

Întrebări

1. Care sunt principalele bariere financiare și structurale care împiedică modernizarea infrastructurii academice și cum pot fi depășite?
2. Cum poate fi stimulată implicarea sectorului privat în finanțarea și sprijinirea cercetării științifice?
3. Cum poate fi îmbunătățită conexiunea dintre cercetare, inovație și piața muncii pentru a sprijini dezvoltarea economică?
4. Cheltuielile din care sectoare bugetare ar putea fi reduse pentru a putea fi finanțată cercetarea și dezvoltarea până la un coeficient din PIB corespunzător mediei UE?
5. Cum poate fi concepută o reformă a cercetării și dezvoltării pentru ca, în scopul sporirii performanței și a optimizării resurselor, să rămână în domeniu doar specialiști cu rezultate semnificative?

ED3.

Abandonul universitar

Subiectul

Din datele parțiale disponibile, în Republica Moldova nu există o problemă a abandonului ridicat al studiilor superioare, ci dimpotrivă, este foarte probabil ca rata abandonului studenților să fie semnificativ mai redusă decât în Occident. Întrebarea vizează cauzele acestui fenomen aparent pozitiv.

Descrierea

Biroul Național de Statistică nu colectează și nu furnizează date cu privire la abandonul universitar din Republica Moldova, iar din datele statistice făcute disponibile referitor la studenți și învățământul superior, rata acestuia este imposibil de determinat. Există unele date parțiale, de pildă, cele publicate de USM în 2023²⁴⁹, însă ele sunt greu de înțeles, iar autorii nu arată cum au ajuns la ele: se menționează, în acest sens, că rata abandonului la studiile de licență ar fi fost, în anul de studii 2021-2022, la acea instituție – de 6,23%, iar cea la master – de 4,2%. Aceste date, dacă sunt corecte, sunt foarte greu de interpretat, în condițiile în care ele sunt incomparabil mai mici decât cele din țările UE și OECD.

Deși este de multe ori greu de cuantificat abandonurile universitare – având în vedere că o parte din studenți pot reveni la studii sau își schimbă specializările, studiile de specialitate²⁵⁰ arată că media pe OECD de abandon a studiilor superioare a fost de 20% în 2019, iar datele EUROSTAT din 2020 demonstrează că rata de abandon la nivelul UE este foarte ridicată: Malta, Spania și România având toate un indicator de peste 18%. Mai mult, datele Ministerului educației al Spaniei arată că rata abandonului printre studenții din acea țară poate ajunge și până la 30%. În S.U.A., în 2020, rata de abandon pe o perioadă de 6 ani a studenților care începuseră un program de studii de patru ani în 2014 era calculată la 36%²⁵¹. Raportul Ministerului Educației României privind starea învățământului superior în România în 2022-2023 arată că din cei aproape 416 mii studenți intrați la studii în 2021, 10,7% abandonaseră facultatea chiar în primul an²⁵² ceea ce sugerează o cifră înaltă raportată la cinci ani de studii (licență+master), deși este dificil de oferit o estimare precisă în acest sens.

Problema ratei abandonului ar putea fi privită în strânsă relație cu cea a ratei de promovare a studiilor de licență și master, însă nici în acest caz nu avem date din care să putem deduce precis care este raportul dintre înmatriculați și absolvenți în Republica Moldova în general sau pe domenii de studii. Din datele accesibil public, putem culege doar impresii fragmentare: de exemplu, pagina *usmf.md* indică rata de absolvire la Universitatea de Medicină ca fiind de 99%, ceea ce probabil se consideră a fi un succes instituțional. Însă, din datele parțiale arătate mai sus referitor la Republica Moldova, se poate deduce preliminar că rata de abandon sau de nefinalizare a studiilor superioare în Republica Moldova este semnificativ mai redusă decât în țările cu un învățământ superior mai performant. Dacă aceasta este într-adevăr situația, care pot fi explicațiile ei mai ales reieșind din considerentul că nu avem motive să credem că ea s-ar datorator unor atuuri pe care universitățile sau metodele de predare și evaluare din învățământul superior din Moldova le-ar putea avea în raport cu cele din Occident? Cauzele desigur că pot fi multiple însă, iar în lipsa datelor, ele sunt greu de deslușit. Explicația ar trebui căutată pornind de la constatarea că metodologia de finanțare a învățământului superior din Moldova se face pe criterii ce nu pun decât un accent foarte slab pe competitivitate și performanță, căci 75% din fondurile unei instituții superioare de învățământ sunt alocate din bugetul de stat în funcție de numărul de studenți activi²⁵³, iar 5 % sunt alocate investițiilor în infrastructură. În ceea ce privește cele 20% din fonduri care ar trebui, cel puțin în teorie, să reflecte performanța, chiar și o analiză sumară a indicatorilor incluși în metodologie ridică semne de întrebare privind capacitatea lor reală de a stimula competiția și performanța autentică. Această abordare determină alunecarea învățământului superior pe o pantă a superficialității și ineficienței ce generează un mediu academic anticompetitiv și slab, în care universitățile sunt, indirect, încurajate să adopte standarde cât se poate mai relaxate în ceea ce privește evaluarea cunoștințelor sau aptitudinilor studenților. Astfel, în situația în care promovarea la examene nu solicită decât eforturi minime din partea lor, abandonul studiilor superioare scade în mod corespunzător. Însă această abordare lipsită de orice seriozitate nu poate avea decât consecințe sociale și economice negative pe termen mediu și lung pentru stat și societate.

²⁴⁹ https://usm.md/wp-content/uploads/Raport-USM_ARACIS_Ro.semnat.pdf Raport De Evaluare Internă În Vederea Evaluării Externe La Nivel Instituțional, USM

²⁵⁰ https://www.frontiersin.org/journals/education/articles/10.3389/feduc.2023.1159864/full?utm_factor=care%20contribuie%20la%20abandonul%20universitar

²⁵¹ <https://nces.ed.gov/fastfacts/display.asp?id=40> National Centre for Education Statistics

²⁵² https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99iere/Minister/2023/Transparenta/Rapoarte_sistem/Raport-Starea-invatamantului-superior-2022-2023.pdf Raport privind starea învățământului superior din România 2022-2023, Ministerul Educației, România

²⁵³ <https://mec.gov.md/ro/content/mai-multi-bani-pentru-performanta-guvernul-modificat-metodologia-de-finantare-bugetara> Ministerul Educației și Cercetării al RM

Grupul țintă

- Ministerul Educației și Cercetării
- Guvernul Republicii Moldova
- Universitățile și instituțiile de învățământ superior
- Cadrele didactice și științifico-didactice
- Studenții și asociațiile studențești
- Agențiile de finanțare a cercetării
- Organizațiile internaționale și partenerii de dezvoltare
- Autoritățile de reglementare și control în educație
- Mass-media și societatea civilă.

Impactul

Republica Moldova se confruntă cu o problemă subtilă, dar profundă: absența în spațiul public a unor date clare și fiabile privind abandonul universitar. Pe de o parte, cifrele oficiale parțiale existente par extrem de mici în comparație cu țările din UE sau OECD, ceea ce ar putea sugera un sistem educațional eficient. Pe de altă parte, dacă rata abandonului este într-adevăr atât de scăzută, care sunt cauzele? O posibilă explicație ar putea fi sistemul de finanțare a universităților, care alocă resurse în funcție de numărul de studenți, nu de performanță. Astfel, instituțiile ar fi tentate să mențină studenții în sistem, chiar dacă aceștia nu îndeplinesc cerințele academice riguroase. În loc să promoveze excelența, sistemul ar putea să încurajeze mediocritatea, oferind diplome fără o valoare adecvată pe piața muncii. Consecințele acestui fenomen sunt grave. Pe termen lung, economia suferă prin faptul că angajatorii se confruntă cu absolvenți slab pregătiți, iar tinerii își pierd încrederea în sistemul de educație. Dacă diplomele nu mai sunt sinonime cu competențe reale, se creează un decalaj între cerințele pieței și forța de muncă. Mai mult, societatea devine tot mai tolerantă la superficialitate, iar statul investește în educație fără a obține randament. Fără o evaluare sinceră a situației, Republica Moldova riscă să rămână și mai mult în urma țărilor care își asumă problemele și lucrează la soluții. Dacă abandonul scăzut nu se datorează calității învățământului, ci laxității sistemului, atunci succesul aparent este de fapt un semn al unei crize profunde.

Dinamica

În Republica Moldova, problema abandonului universitar și a calității învățământului superior se află într-un cerc vicios: universitățile primesc finanțare în funcție de numărul de studenți, ceea ce le determină să adopte cerințe academice lax pentru a-i menține în sistem. Rezultatul este o scădere treptată a nivelului de pregătire, diplome care își pierd

valoarea și studenți care nu mai sunt motivați să învețe. Lipsa transparenței în date și absența unor standarde clare ascund adevărata amploare a problemei, în timp ce piața muncii devine tot mai sceptică față de absolvenți.

Anticipări

Dacă situația persistă, se poate anticipa o devalorizare continuă a diplomei universitare moldovenești, atât intern, cât și pe plan internațional. Tinerii ar putea opta din ce în ce mai mult pentru studii în străinătate sau chiar să renunțe la învățământul superior, iar universitățile ar putea deveni încet-încet instituții formale, fără impact real asupra dezvoltării societății. Pe termen lung, economia ar putea suferi din cauza lipsei forței de muncă calificate, iar statul ar putea rămâne blocat într-un sistem educațional ineficient, fără resurse sau voință politică pentru reformă.

Factorii

- Sistem de finanțare bazat pe numărul de studenți, nu pe performanță;
- Lipsa standardelor academice riguroase;
- Cerințe de promovare relaxate;
- Fragmentarea și opacitatea datelor;
- Absența metodologiei unificate de monitorizare;
- Practici administrative de menținere artificială a efectivelor;
- Presiune academică insuficientă;
- Cerere slabă de calitate din partea pieței muncii;
- Mentalitate socială orientată spre diplomă, nu competențe;
- Lipsa mecanismelor clare de responsabilizare a universităților neperformante.

Întrebări

1. Cum poate fi reformat sistemul de finanțare a universităților pentru a stimula calitatea, nu doar cantitatea studenților?
2. Ce mecanisme de monitorizare și transparență ar putea fi implementate pentru a înregistra și analiza corect rata abandonului universitar sau a eșecului de absolvire?
3. Care sunt motivele reale pentru care studenții moldoveni părăsesc studiile, și cum pot universitățile să le

abordeze?

4. Ce măsuri pot lua autoritățile pentru a asigura că standardele academice sunt aplicate consecvent în toate instituțiile de învățământ superior?
5. Cum poate fi stimulată colaborarea dintre universități și sectorul privat pentru a alinia programele de studii cu cerințele pieței muncii?
6. Ce rol ar putea juca studenții și asociațiile lor în promovarea unei culturi a cerințelor academice ridicate?
7. Există modele de succes din alte țări care ar putea fi adaptate în contextul Republicii Moldova pentru a reduce abandonul și îmbunătăți calitatea educației?
8. Cum poate fi evaluată obiectiv performanța universităților, astfel încât resursele să fie alocate pe baza rezultatelor lor și a profesorilor, nu doar a numărului de studenți?
9. Ce politici ar putea fi implementate pentru a motiva studenții să rămână în sistem și să finalizeze studiile, fără a compromite rigoarea academică?
10. Cum poate societatea civilă și mass-media contribui la presiunea pentru reforma învățământului superior?

ED4.

Lipsa profesorilor calificați în învățământul superior

Subiectul

Pregătirea slabă a cadrelor didactice din învățământul superior este cauzată de un număr de factori printre care finanțarea insuficientă a cercetării, sistemul de finanțare bazat pe numărul de studenți care stimulează promovarea artificială, salarii mici ale cadrelor didactice, lipsa motivației pentru excelență academică și cultura formalismului care prioritizează actele birocratice în detrimentul performanței științifice.

Descrierea

Nu se poate afirma că în învățământul superior din Republica Moldova există un deficit de cadre didactice, dimpotrivă, numărul lor este probabil chiar prea mare în raport cu numărul de studenți, care este în continuă scădere, de la 127,997 aflați la studii în 2006/2007 la 58,941 în 2025²⁵⁴. Datele statistice²⁵⁵ arată că învățământul superior din Moldova are 3,699 cadre științifico-didactice cu diverse titluri științifice sau științifico-didactice. Deci raportul general între studenți și cadre didactice este în Republica Moldova de 15,9:1 ceea ce este un indicator mai bun decât în instituțiile publice de învățământ superior din S.U.A. unde rata este de 15:1, sau în cele private – de 12,9:1²⁵⁶. În multe universități din Uniunea Europeană și Regatul Unit, raporturile sunt similare, variind între 16:1 și 19:1. Cu toate acestea, nivelul de calificare al profesorilor se află sub semnul întrebării, situație ilustrată de faptul că învățământul superior din Republica Moldova nu se regăsește nici măcar la coada clasamentelor internaționale precum Shanghai Academic Ranking of World Universities²⁵⁷ sau QS World University Rankings 2024²⁵⁸. Aceste clasamente se bazează în mare parte pe performanțele în cercetare și dezvoltare, ceea ce explică și absența universităților din Moldova, de vreme ce, după cum menționează chiar Strategia Națională de Educație 2030, finanțarea activităților de cercetare însumează 6,6 EUR per capita, de 80 de ori mai puțin decât media UE. Strategia

Națională de Educație 2030 recunoaște că „din cauza performanțelor slabe în cercetare, universitățile din Republica Moldova nu sunt prezente sau ocupă locuri modeste în clasamentele internaționale”, iar respectiva performanță slabă este pusă în acel document programatic pe seama faptului că „majoritatea persoanelor cu funcții științifico-didactice în universități sunt supraaglomerate cu sarcini didactice și nu au timp suficient pentru cercetare de performanță”. Analizând cele expuse anterior, se poate concluziona că sarcinile didactice, în sine, nu justifică nivelul redus de pregătire și performanță științifică al cadrelor universitare, decât dacă se acceptă ideea că povara birocratică asociată acestora este excesivă – o ipoteză care nu poate fi exclusă. Performanța științifică proastă a cadrelor superioare de învățământ ține mai curând de „cultura” formalismului cu accente mai curând pe planuri, rapoarte, indicatori numerici ș.a. decât pe promovarea și remunerarea excelenței în învățământul superior și în cercetare. Standardele învățământului superior din Republica Moldova sunt extrem de reduse nu în ultimul rând din cauza faptului că finanțarea universităților publice se face din bugetul de stat în funcție de numărul studenților în proporție de 75% din suma totală²⁵⁹. În aceste condiții, profesorii sunt „motivați” să dea note de trecere mai tuturor studenților, iar facultățile devin medii anti-competitive, absolvenții cărora au de multe ori grad slab de pregătire, ceea ce la rândul său are repercusiuni, inclusiv pe piața muncii. Alte consecințe grave include faptul că acești absolvenți ajung la rândul lor cadre didactice în instituțiile preuniversitare și universitare. Ministerul Educației și Cercetării prognozează²⁶⁰ că doar o parte foarte mică din cadrele didactice, adică doar unii din cei mai calificați, vor atinge salariul mediu pe economie în 2025 prognozat de Serviciul Fiscal de Stat la 16100 lei. Salariile din cercetare, care sunt sub media pe economie, nu constituie nici ele o motivație deosebită pentru profesorii universitari ca să-și sporească gradul de calificare prin activitate suplimentară, mai ales în condițiile în care legea nu le permite, în calitate de bugetari, să opteze decât pentru o fracțiune de normă salarială.

²⁵⁴https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__07%20INV__INV060/INV060900.px/?rxid=9a62a0d7-86c4-45da-b7e4-fecc26003802 BNS

²⁵⁵ https://statistica.gov.md/files/files/Educatia_editia_2024.pdf Educația în Republica Moldova 2024, BNS

²⁵⁶ https://www.univstats.com/corestats/student-faculty-ratio/?utm_source=chatgpt.com UNIVSTATS

²⁵⁷ <https://www.shanghairanking.com/rankings/arwu/2024>, 2024 Academic Ranking of World Universities

²⁵⁸ <https://www.topuniversities.com/>, QS World University Rankings

²⁵⁹ <https://mec.gov.md/ro/content/mai-multi-bani-pentru-performanta-guvernul-modificat-metodologia-de-finantare-bugetara> Ministerul Educației și Cercetării al RM

²⁶⁰ ibidem

Grupul țintă

- Ministerul Educației și Cercetării;
- Guvernul Republicii Moldova;
- Universitățile și instituțiile de învățământ superior;
- Cadrele didactice și științifico-didactice;
- Studenții și asociațiile studențești;
- Agențiile de finanțare a cercetării;
- Organizațiile internaționale și partenerii de dezvoltare;
- Autoritățile de reglementare și control în educație;
- Asociațiile profesionale și sindicatele cadrelor didactice;
- Mass-media și societatea civilă.

Impactul

Sistemul universitar slab al Moldovei produce absolvenți ne-competitivi, amplificând criza economică și migrația tinerilor. Lipsa cercetării și a universităților de prestigiu perpetuează dependența de remitențe și surse de finanțare de peste hotare (granturi, împrumuturi) și marginalizează țara pe plan internațional, amenințând dezvoltarea pe termen lung, căci aceste tendințe amenință să perpetueze poziția Moldovei ca țară periferică, dependentă de fluxurile externe de cunoștințe și capital uman, cu o capacitate domestică insuficientă pentru a genera dezvoltare inerentă. Fără reforme profunde în educația superioară și cercetare, Republica Moldova riscă să devină un spațiu economic și cultural periferic, incapabil să ofere tinerilor săi perspective viabile, consolidând astfel un climat de criză permanentă a capitalului uman,

Dinamica

Dinamica problemei este una de degradare accelerată: numărul tot mai mic de studenți reduce resursele universităților, forțând profesorii să accepte studenți slab pregătiți, ceea ce scade calitatea absolvenților. Aceștia, la rândul lor, devin profesori sau specialiști cu competențe îndoielnice, perpetuând ciclul. Salariile mici și birocrăția excesivă descurajează cercetarea, iar absența rezultatelor științifice marginalizează universitățile moldovenești în clasamentele internaționale, reducând șansele de atragere a investițiilor străine și a parteneriatelor educaționale. Fără intervenție urgentă, acest declin auto catalitic va transforma învățământul superior într-un sistem inutil pentru economie, accelerând exodul tinerilor și

lăsând țara fără capital uman competitiv.

Factorii

- Calificarea insuficientă a cadrelor didactice (39% dintre aceștia nu au susținut doctoratul²⁶¹);
- Birocrația excesivă în învățământ;
- Finanțarea inadecvată a cercetării;
- Salarii mici pentru profesori;
- Lipsa motivației pentru excelență academică;
- Sistemul de finanțare bazat pe numărul de studenți;
- Nepotrivirea cu cerințele pieței muncii; migrația tinerilor calificați;
- Eșecul sistemului;
- Integrarea insuficientă în spațiul academic european;
- Lipsa de cooperare cu mediul privat; modernizarea lentă a programelor educaționale;
- Lipsa de promovare a meritocrației în universități.

Anticipări

Pe măsură ce numărul studenților continuă să scadă universitățile se vor confrunta cu presiuni financiare crescute, care le vor împinge spre o relaxare și mai mare a standardelor academice pentru a atrage și menține studenții necesari supraviețuirii instituționale. În lipsa reformelor decisive, absența instituțiilor moldovenești din clasamentele internaționale precum *Shanghai ARWU* sau *QS Rankings* va deveni din ce în ce mai pregnantă, întrucât decalajul în domeniul cercetării științifice se va amplifica față de țările din UE. Acest lucru va consolida poziția marginală a Moldovei pe harta educației globale, făcând-o din ce în ce mai puțin atractivă pentru studenții străini sau pentru parteneriatele academice internaționale. Cel mai grav efect anticipat îl constituie ciclul vicios al declinului calității: absolvenții slabi ai universităților care devin la rândul lor profesori vor perpetua un model educațional lipsit de rigoare academică. Această tendință va afecta nu doar învățământul superior, ci se va propaga în lanț către sistemul preuniversitar, unde cadrele didactice formate în acest sistem deficitar vor prelua și multiplica aceleași practici pedagogice inadecvate. Pe termen lung, aceste tendințe vor consolida o economie a cunoașterii subdezvoltată, unde deficitul de specialiști cu adevărat calificați va împiedica atât modernizarea economică, cât și

²⁶¹https://statistica.gov.md/ro/activitatea-institutiilor-de-invatamant-superior-in-anul-de-studii-202425-9454_61586.html Activitatea instituțiilor de învățământ superior în anul de studii 2024/25, BNS

integrarea europeană a țării. Fără intervenții sistematice și reforme profunde, învățământul superior moldovenesc riscă să se transforme dintr-un motor al dezvoltării naționale într-un factor de blocaj structural pentru întreaga societate.

Întrebări

1. Ce reforme birocratice sunt necesare pentru reducerea sarcinilor administrative ale profesorilor universitari?
2. Cum poate fi crescută finanțarea pentru cercetare științifică?
3. Ce mecanisme pot stimula creșterea salariilor profesorilor universitari?
4. Cum poate fi promovată excelența academică în universități?
5. Ce alternative există la sistemul de finanțare bazat pe numărul de studenți?
6. Cum pot fi adaptate programele educaționale la cerințele pieței muncii?
7. Ce strategii pot asigura includerea universităților moldovenești în clasamentele internaționale?
8. Ce modificări legislative sunt necesare pentru o reformă a învățământului superior concentrată nu pe restructurări instituționale, ci pe promovarea cadrelor calificate?
9. Cum poate fi intensificată integrarea în spațiul academic european?
10. Cum pot sprijini parteneriatele cu mediul privat universitățile?
11. Cum pot fi modernizate programele educaționale pentru a răspunde nevoilor contemporane?
12. Ce mecanisme pot asigura promovarea meritocrației în universități, printre profesori, dar și printre studenți?

ED5.

Finanțarea inadecvată a învățământului superior

Subiectul

Salarii mici pentru profesori precum și finanțarea inadecvată a învățământului, bazată pe criterii necompetitive și alocări disproporționate (75% după numărul de studenți, doar 20% pentru performanță și 5% pentru infrastructură), duc la scăderea calității educației, formarea unor absolvenți slab pregătiți, perpetuând astfel deficiențele sistemului educațional.

Descrierea

Conform datelor Ministerului Finanțelor²⁶² din bugetul pentru anul 2024, Guvernul a cheltuit 1337,6 milioane de lei pentru finanțarea educației superioare a 22381 studenți la buget, sau, în mediu, 59,8 mii lei (sau 3327 USD) pe fiecare dintre aceștia, ceea ce este semnificativ mai puțin decât în S.U.A. – 37400 USD/an/student, sau media țărilor OECD – 18400 USD, în 2021²⁶³. Finanțarea învățământului superior din Republica Moldova este inadecvată nu doar reieșind din criteriul insuficienței fondurilor alocate, dar mai ales din cauza nepriorizării criteriilor de performanță și competitivitate. Pe parcursul ultimilor ani, metodologia de finanțare a învățământului superior a prevăzut următoarele criterii generale de finanțare: 75% din fonduri conform costului per student, 20% în funcție de performanță, și cel puțin 5% pentru modernizarea infrastructurii universitare. Atât metodologia pentru 2021²⁶⁴, cât și cea pentru 2024²⁶⁵, prevăd aceleași cote generale. Cele două modele de finanțare complementară a învățământului superior din Republica Moldova reflectă abordări diferite în evaluarea performanței universităților. Față de metodologia din 2021 care are o structură mai simplă, concentrându-se pe câțiva indicatori generali pentru fiecare direcție de activitate, cea din 2024 este mult mai detaliată, definind criterii specifice care permit o măsurare mai precisă a performanței, inclusiv în premieră, atragerea elevilor cu medii mari de promovare la liceu, integritatea profesorilor, atragerea studenților străini, cunoașterea limbii engleze de către profesori, rata de angajare a absolvenților, nivelul de satisfacție al acestora ș.a. Deși această reformă reprezintă un pas spre un sistem educațional mai competitiv, întârzierea adoptării unui astfel de model precum și incapacitatea de a identifica mai

multe criterii pe baza cărora finanțarea ar putea fi acordată, reflectă provocările birocratice și rezistența la schimbare. Pe de altă parte, indicatorii de performanță prevăzuți în formulă nu oferă posibilitatea evaluării reale a performanței studenților în perioada ciclurilor de studiu. Totodată, cota fixă de 75% din fonduri conform costului per student încurajează și astăzi, ca și în trecut, o abordare anticompetitivă a învățământului superior, căci în condițiile în care profesorii înțeleg că volumele financiare sunt direct dependente de numărul studenților, universitățile sunt încurajate să acorde note de trecere aproape tuturor studenților, transformând facultățile în medii lipsite de competitivitate. Acest fenomen duce la formarea unor absolvenți cu un nivel scăzut de pregătire, ceea ce generează efecte negative în lanț, cel mai grav survenind atunci când acești absolvenți devin, la rândul lor, cadre didactice în învățământul preuniversitar și universitar, perpetuând astfel deficiențele din sistemul educațional. Este totodată izbitor faptul că metodologia de finanțare nu prevede, din totalul de fonduri destinate unei instituții publice, decât un quantum de 5% pentru „îmbunătățirea condițiilor de cazare în cămine, modernizarea bazei materiale și didactice, dotarea cu calculatoare/software/utilaje, finanțarea unor proiecte de dezvoltare instituțională.”²⁶⁶ Din perspectiva salarizării cadrelor didactice universitare, este important de menționat că, pentru anul 2025, salariul mediu lunar pe economie în Republica Moldova este prognozat la 16.100 lei, în timp ce salariile maxime ale aproape tuturor cadrelor didactice, inclusiv cele ale profesorilor cu grad didactic superior, vor rămâne sub nivelul salariului mediu prognozat pe economie. În aceste condiții, este evident că lipsa de motivare financiară nu poate decât să se răsfrângă negativ asupra calității educației superioare, cu toate consecințele negative care decurg de aici pentru stat și societate.

Grupul țintă

- Ministerul Educației și Cercetării;
- Guvernul Republicii Moldova, inclusiv Ministerul Finanțelor;

²⁶² Bugetul Public Național, <https://www.mf.gov.md/sites/default/files/BUGET%20cetateni%202024.pdf>

²⁶³ <https://nces.ed.gov/programs/coe/indicator/cmd/education-expenditures-by-country> National Centre for Education Statistics

²⁶⁴ https://mecc.gov.md/sites/default/files/anexa_343_metodologia.pdf, Metodologia de finanțare bugetară a instituțiilor publice de învățământ superior

²⁶⁵ https://mecc.gov.md/sites/default/files/ordinul_1505_din_21.11.2023_regulament_finantare_compensatorie_1.pdf, Ministerul Educației și Cercetării al RM

²⁶⁶ <https://mec.gov.md/ro/content/mai-multi-bani-pentru-performanta-guvernul-modificat-metodologia-de-finantare-bugetara> Ministerul Educației și Cercetării al RM

- Conducerea instituțiilor de învățământ superior;
- Comunitatea academică, inclusiv profesori și cercetători;
- Studenții și asociațiile lor reprezentative;
- Mediul privat, în special companiile care angajează absolvenți;
- Organizațiile internaționale și donatorii care susțin educația;
- Societatea civilă și experții în politici educaționale.

Impactul

Problema finanțării inadecvate a învățământului superior în Republica Moldova are un impact negativ profund asupra întregului sistem educațional și socio-economic. Pe termen scurt, ea duce la o scădere continuă a calității pregătirii academice, deoarece universitățile sunt motivate să mențină un număr cât mai mare de studenți, chiar în detrimentul rigurozității academice. Acest lucru se reflectă direct în competențele absolvenților, care pășesc pe piața muncii, unde întâmpină dificultăți în obținerea unor locuri de muncă bine plătite sau atractive din punct de vedere al carierei profesionale. Pe termen lung, problema finanțării inadecvate a învățământului superior amenință să transforme Republica Moldova într-o țară captivă a propriilor sale deficiențe structurale, cu o populație activă subcalificată, o economie stagnantă și un potențial uman subvalorizat. Fără intervenții urgente și reforme sistematice, aceste tendințe negative vor continua să se amplifice în următoarele decenii.

Dinamica

Dinamica problemei învățământului superior din Republica Moldova se caracterizează printr-o spirală descendentă, în care factorii structurali și conjuncturali se amplifică reciproc. La bază stă un sistem de finanțare profund distorsionat, unde alocarea predominantă a resurselor pe criterii cantitative (75% după numărul de studenți) creează un stimulent pervers pentru universități să relaxeze standardele academice, generând un declin continuu al calității educației. Această tendință este amplificată de salarizarea inadecvată a cadrelor didactice, care, sub presiunea birocratizării excesive și a volumului mare de muncă, devin din ce în ce mai puțin motivați să investească în excelență academică sau în activități de cercetare. Pe măsură ce nivelul de pregătire al absolvenților scade, se creează un efect de domino asupra întregului sistem: piețele de muncă devin tot mai sceptice față de valoarea diplomelor moldovenești, iar încrederea publică în învățământul superior se erodează progresiv. Acest fenomen, combinat cu declinul demografic și migrația tinerilor către universități străine, reduce constant baza de studenți, punând universitățile în situația de a se lupta pentru supraviețuire financiară prin relaxarea și mai mare a standardelor.

Tendința este agravată de faptul că absolvenții slabi care intră în sistemul educațional ca profesori transmit mai departe aceleași deficiențe, creând un ciclu vicios de subdezvoltare academică.

Factorii

- Nivelul actual de finanțare per student comparativ cu standardele internaționale;
- Structura metodologiei de alocare a fondurilor (75% bazat pe număr de studenți, 20% performanță, 5% infrastructură);
- Mecanismele de evaluare a performanței instituțiilor universitare;
- Gradul de transparență și obiectivitate în distribuirea resurselor;
- Presiunea asupra profesorilor de a menține numărul de studenți prin relaxarea standardelor academice;
- Nivelul salarizării cadrelor didactice comparativ cu media economiei;
- Capacitățile de cercetare științifică ale universităților;
- Rata de angajare a absolvenților; condițiile materiale și tehnice ale instituțiilor;
- Nivelul de cooperare dintre universități și mediul de afaceri;
- Impactul declinului demografic asupra numărului de studenți;
- Mecanismele de stimulare a excelenței academice;
- Gradul de implicare a comunității academice în procesul decizional;
- Nivelul de finanțare al activităților de cercetare;
- Impactul birocrăției asupra activității didactice;
- Necesitatea modernizării infrastructurii educaționale;
- Echilibrul dintre sarcina didactică și activitatea științifică a profesorilor;
- Gradul de conectare la rețelele academice internaționale;
- Nivelul de responsabilizare a instituțiilor pentru rezultatele obținute;
- Gradul de flexibilitate în adaptarea la cerințele pieței muncii;

- Necesitatea diversificării surselor de finanțare;
- Impactul politicilor educaționale asupra dezvoltării socio-economice a țării.

Anticipări

Anticipările pentru învățământul superior din Republica Moldova sunt profund alarmante. Dacă tendințele actuale se mențin, universitățile se vor confrunta cu o criză sistemică tot mai adâncă. Scăderea continuă a numărului de studenți, combinată cu finanțarea inadecvată și criteriile de alocare a resurselor deformate, vor duce la o erodare și mai accentuată a calității educației. Absolvenții slabi care pătrund pe piața muncii vor afecta competitivitatea economiei, iar cei care revin în sistem ca profesori vor perpetua un cerc vicios de mediocritate academică. Universitatea moldovenească se va marginaliza progresiv pe plan internațional, rămânând absentă din clasamentele globale și incapabilă să atragă studenți sau parteneriate străine. Salariile mici ale cadrelor didactice vor amplifica exodul profesorilor calificați, lăsând în urmă un sistem tot mai subfinanțat și lipsit de inovație. Fără reforme urgente care să reorienteze finanțarea către performanță și excelență, în loc de simple criterii cantitative, învățământul superior moldovenesc riscă să-și consolideze rolul de sistem izolat, incapabil să deservească nevoile unei economii moderne sau să contribuie la dezvoltarea socială a țării.

Întrebări

1. Cum poate fi restructurat sistemul de finanțare pentru a prioritiza performanța academică și calitatea, reducând dependența excesivă de numărul de studenți?

2. Ce mecanisme concrete pot stimula excelența în rândul cadrelor didactice, atât din punct de vedere al salarizării, cât și al recunoașterii profesionale?
3. Care sunt strategiile optime pentru atragerea și menținerea studenților talentați în sistemul universitar național, inclusiv prin stimulente financiare și programe de excelență, contracte de burse cu obligația de a rămâne în sistem un anumit număr de ani?
4. Cum poate fi sporită relevanța academică prin conectarea mai strânsă a programelor universitare cu cerințele pieței muncii și nevoile economiei naționale?
5. Ce reforme administrative sunt necesare pentru reducerea birocrăției și eliberarea potențialului de inovație al universităților?
6. Cum pot fi atrase resurse financiare suplimentare, atât din surse interne cât și prin parteneriate internaționale, fără a compromite autonomia universitară?
7. Ce mecanisme de responsabilizare pot fi implementate pentru a asigura transparența în utilizarea fondurilor și evaluarea rezultatelor academice?
8. Cum poate fi echilibrată mai bine sarcina didactică cu activitatea de cercetare a profesorilor pentru a stimula productivitatea științifică?
9. Ce măsuri pot stopa exodul academic, atât al studenților cât și al profesorilor, către alte sisteme educaționale?
10. Cum poate fi modernizată infrastructura universitară în condițiile actuale de finanțare limitată, prin prioritizări inteligente și parteneriate publice-private?

ED6.

Deficitul de cadre didactice din sistemul preuniversitar

Subiectul

Republica Moldova se confruntă cu un deficit de peste 7000 de cadre didactice calificate în sistemul preuniversitar,²⁶⁷ conform declarațiilor Ministrului Educației, date statistice oficiale nefiind disponibile în prezent. Această problemă afectează profund funcționarea sistemului educațional, lipsa de cadre didactice fiind resimțită în toate regiunile țării, în special în mediul rural, și influențează direct calitatea procesului de predare și șansele elevilor de a beneficia de o educație adecvată cerințelor actuale.

Descrierea

Deficitul de cadre didactice calificate este o problemă care afectează profund funcționarea și calitatea sistemului educațional din Republica Moldova. Estimările Ministerului Educației și Cercetării arată că peste 7000 de posturi de profesori rămân neocupate,²⁶⁸ ceea ce determină un impact semnificativ asupra procesului de instruire. În lipsa personalului calificat, multe școli sunt nevoite să apeleze la profesori care predau în afara specializării lor sau la suplinitori care nu dispun de pregătirea necesară. Acest lucru afectează în mod direct nivelul de cunoștințe și competențe dobândite de elevi.

Deși autoritățile au încercat să redreseze situația prin oferirea cursurilor de reprofilare gratuite, creșterea numărului de locuri cu finanțare de la bugetul de stat pentru profilul pedagogic, majorarea cuantumului bursei de studii la specialitățile cu profil pedagogic, oferirea indemnizației unice de 200 mii de lei în primii 5 ani de activitate didactică pentru absolvenții facultăților de pedagogie și majorarea salariilor cu până la 15% în funcție de gradul didactic, pedagogia este un domeniu evitat de către tineri.

Problema este mai accentuată în mediul rural, unde atragerea și păstrarea cadrelor didactice este o provocare deosebită. Școlile din aceste zone se confruntă cu dificultăți suplimentare legate de infrastructură, resurse insuficiente și distanțe mari pe care profesorii trebuie să le parcurgă pentru a ajunge la locul de muncă. Lipsa profesorilor calificați în discipline cheie, cum ar fi matematica, fizica sau limba engleză,

contribuie la adâncirea discrepanțelor educaționale dintre mediul rural și cel urban.

Această situație pune o presiune considerabilă pe cadrele didactice existente, care trebuie să acopere ore suplimentare sau să preia responsabilități multiple. În plus, calitatea procesului de predare scade, iar elevii sunt cei care suportă consecințele, fiind limitați în pregătirea pentru examenele naționale sau pentru piața muncii.

Grupul țintă

- Instituțiile de învățământ cu profil pedagogic
- Ministerul Educației și Cercetării
- Tinerii specialiști
- Elevii instituțiilor de învățământ

Impactul

Calitatea scăzută a procesului educațional în Republica Moldova este determinată, în mare măsură, de lipsa cadrelor didactice calificate, în special în mediul rural. Diferențele majore între actul educațional urban și cel rural contribuie la adâncirea inegalităților de șanse între elevi. În acest context, scăderea competențelor tinerelor generații devine tot mai vizibilă, reflectând nu doar lipsa de resurse, ci și supraîncărcarea cadrelor didactice existente, nevoite să acopere ore suplimentare sau să predea în afara specializării. Aceste condiții afectează în mod direct pregătirea elevilor și capacitatea sistemului de a răspunde cerințelor educaționale actuale.

Dinamica

Dinamica deficitului de cadre didactice calificate a evoluat semnificativ în ultimele decenii, iar problema a devenit tot mai acută, afectând întregul sistem educațional din Republica Moldova. Dacă acum 10 ani lipseau circa 1000 de cadre

²⁶⁷ Moldova 1, <https://moldova1.md/p/27267/interviu--dan-perciun-studiile-de-calitate-rezolvaria-deficitului-de-cadre-si-digitalizarea-sistemului-sunt-prioritare-in-educatie>

²⁶⁸ Vocea Basarabiei, <https://voceabasarabiei.md/statistici-pesimiste-ministerul-educatiei-anunta-un-deficit-de-7000-de-cadre-didactice/>

didactice,²⁶⁹ în prezent, se estimează un deficit de peste 7000 de profesori, iar domeniile cele mai afectate sunt matematică, științele exacte și limbile străine. Acest fenomen se datorează, în mare parte, migrației cadrelor didactice către țări cu condiții de muncă mai bune și salarii mai mari, dar și migrației interne către alte domenii economice.

De asemenea, există o îmbătrânire semnificativă a personalului, aproape 50% dintre cadrele didactice având peste 50 de ani²⁷⁰ ceea ce prefigurează o criză și mai profundă pe termen mediu și lung.

Pe măsură ce deficitul de profesori a crescut, autoritățile au încercat să implementeze politici de atragere și retenție a cadrelor didactice, prin creșterea salariilor și îmbunătățirea condițiilor de muncă. Aceste măsuri însă nu au avut un impact semnificativ în reducerea deficitului. Deși au existat creșteri salariale, acestea nu au fost suficiente de atractive pentru a convinge tinerii să urmeze o carieră didactică sau pentru a motiva profesorii existenți să rămână în sistem. În comparație cu alte domenii sau cu oportunitățile din străinătate, salariile din învățământ rămân modeste, nereușind să compenseze volumul de muncă, responsabilitățile și provocările cu care se confruntă cadrele didactice. Toate acestea combinate cu lipsa unor măsuri consistente și pe termen lung au contribuit la perpetuarea crizei.

Tendențele sugerează că, în absența unor intervenții majore și sustenabile, deficitul de cadre didactice va continua să crească, ceea ce va duce la o scădere a calității educației și va crea o breșă tot mai mare între diversele regiuni ale țării, în special între mediul rural și cel urban. Aceasta va afecta în mod direct pregătirea tinerelor generații, limitându-se oportunitățile și șansele de dezvoltare profesională și personală.

Factorii

- Nivelul scăzut al salariilor din sectorul educației. Veniturile insuficiente nu asigură un trai decent, descurajând astfel tinerii să opteze pentru o carieră didactică și determinând migrarea celor deja angajați, fie către alte domenii mai bine remunerate, fie în afara țării;
- Statutul social al profesorilor a scăzut semnificativ, iar această depreciere a imaginii profesiei contribuie la diminuarea interesului tinerilor pentru cariera didactică;
- Birocrația excesivă și volumul mare de sarcini administrative descurajează cadrele didactice, care sunt nevoiți să înlocuiască timpul destinat predării cu activități care nu aduc beneficii directe procesului educațional;
- Declinul demografic și migrarea masivă a populației active din Republica Moldova contribuie la reducerea

numărului de candidați eligibili pentru această meserie. În plus, îmbătrânirea forței de muncă din educație face ca numărul profesorilor care ies la pensie să fie mai mare decât al celor care intră în sistem.

Anticipări

Deficitul de cadre didactice calificate în Republica Moldova va rămâne o provocare semnificativă în următorii ani, având în vedere factorii economici și migrarea continuă a cadrelor didactice. Deși este greu de spus dacă situația se va înrăutăți, lipsa unor măsuri eficiente de atragere și retenție a profesorilor, cum ar fi creșterea salariilor și îmbunătățirea condițiilor de muncă, sugerează că deficitul va persista.

Discrepanțele educaționale între mediul rural și cel urban vor continua să fie un aspect problematic, cu zonele rurale rămânând cele mai afectate din cauza lipsei cadrelor didactice calificate. Totuși, se poate observa o creștere a interesului pentru soluții care ar putea contribui la echilibrarea acestei situații, chiar dacă impactul acestora va depinde mult de angajamentele guvernamentale, iar acest impact este deocamdată redus.

Deficitul de cadre didactice rămâne a fi o problemă cu un impact semnificativ asupra sistemului educațional, evoluția acestuia depinzând de măsurile adoptate de autorități în perioada următoare.

Întrebări

1. În ce măsură reforma salarială ar putea contribui la reducerea deficitului de profesori?
2. Ce rol joacă formarea continuă, perfecționarea cadrelor didactice și recalificarea în combaterea deficitului de personal?
3. Cum poate fi îmbunătățit statutul și respectul social al cadrelor didactice pentru a crește interesul pentru profesie în rândul tinerelor generații?
4. Poate fi explorată posibilitatea privatizării instituțiilor de învățământ ca formă de eficientizare și sporire a competitivității educației, în condițiile în care statul eșuează în gestionarea corespunzătoare a sistemului?
5. Ar putea să fie dată școlilor și altor instituții educaționale care doresc să devină instituții private, posibilitatea de privatizare, prin intermediul unor proceduri transparente de privatizare?
6. Ar putea un sistem educațional privat să devină atractiv pentru tinerii specialiști pedagogi?

²⁶⁹ IPN, https://www.ipn.md/ro/deficitul-de-cadre-pedagogice-este-obiectul-consultarilor-publice-7967_1020966.html

²⁷⁰ Biroul Național de Statistică, https://statistica.gov.md/ro/activitatea-institutii-de-invatare-primar-si-secundar-general-in-9454_61582.html

Lipsa de integrare între cercetare și educație

Subiectul

Unul dintre obstacolele majore în dezvoltarea sustenabilă a sistemului educațional din Republica Moldova este reprezentat de disocierea dintre cercetare și educație. Deși, în mod ideal, aceste două domenii ar trebui să funcționeze într-un cadru sinergic, în realitate, ele rămân adesea paralele și insuficient corelate. Această separare afectează nu doar calitatea procesului de instruire, ci și relevanța și impactul cercetărilor realizate în mediul academic. În multe instituții de învățământ superior, cercetarea continuă să fie percepută ca o activitate complementară sau chiar secundară în raport cu predarea, în loc să fie integrată organic în procesul de formare a studenților. Astfel, rezultatele științifice nu sunt valorificate suficient în conținutul programelor de studii, iar studenții sunt privați de accesul direct la experiențe de cercetare aplicată, care ar putea contribui la dezvoltarea gândirii critice și a abilităților de analiză.

Descrierea

În prezent, sistemul de cercetare și inovare din Republica Moldova se confruntă cu o serie de provocări sistemice care limitează eficiența, sustenabilitatea și impactul său economic și social. Un prim aspect îngrijorător este structura resursei umane implicate în activitatea de cercetare: deși 41,7% dintre salariații din domeniu dețin studii de doctorat sau postdoctorat, iar alți 43,5% au studii superioare, ponderea cercetătorilor tineri (sub 35 de ani) este sub 20%, în timp ce cercetătorii peste 65 de ani depășesc 21%, fapt care sugerează un proces lent de reînnoire generatională.

Finanțarea cercetării este semnificativ sub media europeană, situându-se la doar 0,23% din PIB în 2022, în pofida unei ușoare creșteri față de anul precedent. Această subfinanțare afectează capacitatea de dezvoltare instituțională, susținerea învățământului superior și alinierea cercetării la cerințele economiei. Alocările sunt în principal orientate spre cercetarea aplicativă, cu o finanțare minimală a infrastructurii și a cercetării fundamentale, ceea ce afectează echilibrul și coerența cercetării științifice. Mecanismele actuale de alocare a fondurilor sunt considerate ineficiente, întrucât finanțarea instituțională este condiționată de câștigarea proiectelor naționale, iar salariile în sector sunt sub media națională. Această

instabilitate financiară generează incertitudine și afectează continuitatea cercetării. În plus, sistemul este profund fragmentat: activitățile sunt dispersate în 67 de unități, din care 75% sunt instituții publice, ceea ce separă cercetarea fundamentală de cea aplicativă, slăbind legăturile dintre cercetare, educație și mediul de afaceri.²⁷¹

Lipsa unei strategii naționale privind infrastructura de cercetare și finanțarea inadecvată împiedică dezvoltarea unor centre de excelență competitive la nivel european. De asemenea, sectorul privat de cercetare este marginalizat în statisticile oficiale și insuficient integrat în ecosistemul național de inovare, în pofida nevoii stringente de stimulare a antreprenoriatului inovativ. Indicele Global al Inovației 2022²⁷², clasează Republica Moldova pe locul 56 din 132 de state, dar țara nu este inclusă în *European Innovation Scoreboard*, semn că datele privind performanța în cercetare și inovare sunt incomplete sau insuficient integrate în circuitul european. Indicele global al inovației este unul dintre cele mai importante studii de referință pentru măsurarea performanței țărilor în baza inovării. Indicele Global al Inovației examinează în jur de 80 de indicatori printre care: capitalul uman și de cercetare, infrastructura, creditele, investițiile, interconexiunile, inovarea, rezultatele activității creative etc. Legăturile dintre cercetare și industrie rămân slabe, iar procesul de specializare inteligentă, deși promițător, nu beneficiază de un buget concret pentru implementare.

Grupul țintă

- Studenți și tineri cercetători
- Cadre didactice și profesori universitari
- Instituții de învățământ superior și centre de cercetare
- Factorii de decizie politică și autoritățile guvernamentale
- Sectorul privat și industria

Impactul

Sistemul de cercetare din Republica Moldova se confruntă cu

²⁷¹ Hotărâre pentru aprobarea Programului național în domeniile cercetării și inovării pentru anii 2024-2027, <https://ancd.gov.md/sites/default/files/document/attachments/HG%20nr.1049%20din%2021.12.2023.pdf>

²⁷² Forumul Economic Global, <https://www.weforum.org/>

provocări structurale profunde care afectează capacitatea sa de regenerare, relevanță și contribuție la dezvoltarea economică. Unul dintre cele mai îngrijorătoare fenomene este exodul resurselor umane calificate și îmbătrânirea accentuată a corpului de cercetători. Ponderea tinerilor cercetători este în continuă scădere, situându-se sub pragul de 20%, în timp ce proporția celor cu vârsta de peste 65 de ani depășește 21%. Această dinamică demografică dezechilibrată pune în pericol continuitatea cercetării științifice și amenință formarea noii generații de specialiști.

Pe lângă criza de resurse umane, sistemul de cercetare suferă de o productivitate redusă și o relevanță limitată, cauzate de fragmentarea instituțională, lipsa unei viziuni strategice coerente și subfinanțarea cronică. Aceste deficiențe afectează negativ capacitatea de inovare, restrâng colaborările internaționale și conduc la rezultate științifice cu aplicabilitate economică redusă.

În plus, dezvoltarea economică este serios limitată de lipsa unei conexiuni funcționale între cercetare și mediul privat. Interesul scăzut al întreprinderilor, în special al IMM-urilor, față de inovație, alături de absența unor mecanisme reale de stimulare, frânează transferul tehnologic și reduc potențialul de competitivitate al economiei naționale. Această deconectare structurală slăbește impactul cercetării asupra progresului economic și social.

Dinamica

Deși Guvernul, prin Hotărârea nr. 1049 din 21 decembrie 2023, a aprobat un program ambițios care vizează modernizarea domeniilor cercetării și inovării pentru anii 2024–2027, datele statistice recente indică un declin vizibil în resursa umană implicată în cercetare, precum și o lipsă de tineri specializați care să poată susține un sistem sustenabil de inovare educațională. Cu toate că Programul Național în domeniul cercetării și inovării (PNCI) este corelat cu

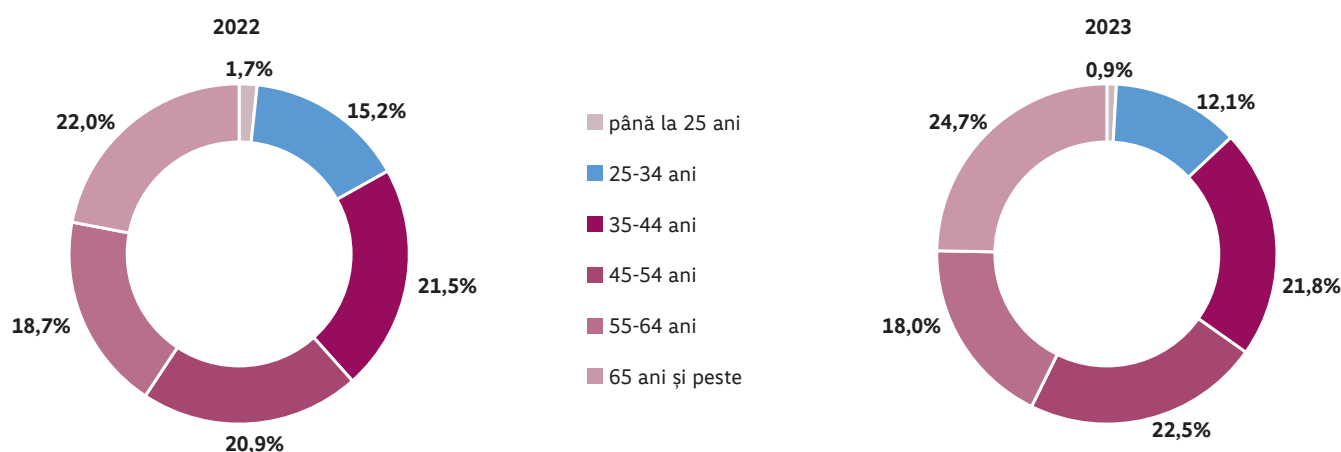
Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova Europeană 2030”, iar obiectivele sale prevăd explicit creșterea fondurilor și consolidarea colaborării între cercetare, afaceri și educație, realitatea demonstrează că acest proces se desfășoară lent și neuniform. Datele oficiale arată o scădere de 6,4% a angajaților în cercetare între 2021 și 2022, iar numărul total al doctoranzilor este în scădere cu 4,7%. De asemenea, cercetătorii sub 35 de ani reprezintă în total aproximativ 33,7% în 2023, în timp ce categoria de vârstă 55–64 ani a crescut semnificativ, ajungând la 24,7% — cea mai mare pondere dintre toate grupele de vârstă, ceea ce denotă îmbătrânirea domeniului și dificultăți în asigurarea unei tranziții generaționale eficiente.²⁷³

Totodată, lipsa unei motivații financiare sau instituționale pentru cadrele didactice de a se implica activ în proiecte de cercetare, precum și insuficiența infrastructurii educaționale moderne capabile să susțină demersuri științifice aplicate, contribuie la perpetuarea acestei rupturi dintre cele două sectoare. Deși PNCI propune integrarea Moldovei în Spațiul European al Cercetării și valorificarea statutului său în Programul „Orizont Europa”, acest obiectiv riscă să rămână doar declarativ dacă nu se realizează o corelare practică între curricula educațională și direcțiile prioritare de cercetare. În lipsa acestei integrări, se pierde oportunitatea de a forma o generație de tineri capabili să răspundă cerințelor pieței europene a muncii și să contribuie activ la dezvoltarea durabilă a țării.

În anul 2023, datele arată o scădere clară a ponderii cercetătorilor foarte tineri: grupa de vârstă până la 25 de ani a scăzut de la 1,7% la 0,9%, iar grupa 25–34 ani, deși a înregistrat o ușoară creștere (de la 31,1% la 32,8%), rămâne insuficientă pentru a compensa îmbătrânirea personalului. În schimb, categoria 55–64 ani a crescut de la 22,0% la 24,7%, devenind cea mai numeroasă, ceea ce reflectă o tendință clară de îmbătrânire a sistemului de cercetare. Aceste cifre subliniază o deconectare între sistemul educațional și cariera științifică,

Structura cercetătorilor pe grupe de vârstă, în 2022-2023

Fig. 41

Sursa: BNS, Activitatea de cercetare-dezvoltare în anul 2023

²⁷³ Hotărâre pentru aprobarea Programului național în domeniile cercetării și inovării pentru anii 2024-2027, <https://ancd.gov.md/sites/default/files/document/attachments/HG%20nr.1049%20din%2021.12.2023.pdf>

unde tinerii nu sunt integrați suficient sau motivați să continue în cercetare.

Factorii

- Subfinanțarea sistemului de cercetare și inovare – Bugetul alocat cercetării rămâne unul dintre cele mai mici din Europa (sub 0,25% din PIB), ceea ce limitează infrastructura, dotările, proiectele și motivația cercetătorilor;
- Politici publice instabile și lipsa unei strategii coerente – Reformele din domeniu au fost deseori discontinue, cu multiple restructurări instituționale, ceea ce a generat incertitudine, fragmentare și dificultăți în implementarea proiectelor pe termen lung;
- Lipsa unei legături funcționale între mediul academic, cercetare și sectorul privat – Colaborările sunt sporadice, iar IMM-urile nu investesc în inovare, din cauza absenței stimulentei, infrastructurii de transfer tehnologic și culturii antreprenoriale orientate spre cercetare.

Anticipări

În perspectivă, se anticipează că sistemul de cercetare și inovare din Republica Moldova va înregistra progrese

modeste, condiționate de sprijinul partenerilor internaționali și alinierea la standardele europene. În următorii ani, se așteaptă consolidarea instituțiilor de cercetare, atragerea tinerilor specialiști prin politici motivaționale și dezvoltarea unor parteneriate mai strânse între mediul academic și sectorul privat. Totodată, digitalizarea și internaționalizarea activității științifice ar putea contribui la creșterea vizibilității și competitivității cercetării moldovenești pe plan extern.

Întrebări

1. De ce scade interesul tinerilor pentru cariere în cercetare, în ciuda existenței instituțiilor educaționale și a programelor de studii avansate?
2. În ce măsură curricula universitară din Republica Moldova este conectată cu nevoile și direcțiile actuale ale cercetării științifice?
3. Ce politici publice ar putea facilita integrarea absolvenților în activitatea de cercetare și reducerea dependenței de cercetători de vârstă înaintată?

ED8.

Subfinanțarea cronică a instituțiilor publice de învățământ superior din Republica Moldova

Subiectul

Finanțarea insuficientă a învățământului superior în Republica Moldova reprezintă o problemă majoră care afectează atât calitatea educației, cât și dezvoltarea științifică și infrastructurală a instituțiilor academice. În ciuda eforturilor guvernamentale de a sprijini educația, bugetul alocat acestui sector rămâne limitat, iar alocările anuale nu sunt suficiente pentru a face față cerințelor din ce în ce mai mari ale sistemului educațional superior.

Descrierea

Potrivit informațiilor oficiale furnizate de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova,²⁷⁴ instituțiile de învățământ superior din țară continuă să funcționeze într-un regim de subfinanțare cronică. Deși educația este declarată o prioritate națională, alocările bugetare pentru universități rămân la un nivel redus, sub media țărilor din regiune. În perioada 2021–2023,²⁷⁵ cheltuielile publice destinate acestui sector au crescut doar marginal, fără a acoperi necesitățile reale de dezvoltare instituțională, modernizare a infrastructurii sau motivare a cadrelor didactice.

Finanțarea insuficientă se reflectă direct în calitatea procesului educațional. Universitățile se confruntă cu dificultăți în menținerea personalului academic calificat, în condițiile în care salariile oferite nu sunt competitive nici măcar la nivel regional. De asemenea, lipsa fondurilor limitează drastic investițiile în cercetare, digitalizare și dotarea tehnico-materială a instituțiilor. În multe cazuri, proiectele internaționale, mobilitățile academice și dezvoltarea profesională a personalului rămân inaccesibile.

Această situație determină nu doar o stagnare în calitatea învățământului superior, ci și un exod constant al tinerilor și al specialiștilor. În lipsa unor măsuri urgente și a unei politici coerente de finanțare, riscul degradării sistemului universitar din Republica Moldova devine tot mai evident.

În ciuda acestor provocări, există soluții care ar putea contribui la îmbunătățirea situației. În primul rând, este necesară diversificarea surselor de finanțare, prin atragerea de fonduri europene, parteneriate public-private și sprijin din partea sectorului privat. De exemplu, universitățile din România și Polonia au reușit să atragă fonduri externe, iar acest lucru a avut un impact pozitiv asupra dezvoltării infrastructurii educaționale și cercetării. În plus, guvernul ar putea implementa politici fiscale care să sprijine investițiile în educație, precum deducerea taxelor pentru companiile care finanțează programe de cercetare sau burse pentru studenți.²⁷⁶

Totodată, este important ca instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova să adopte o gestionare mai eficientă a resurselor existente și să colaboreze mai strâns cu mediul de afaceri și cu instituțiile internaționale pentru a dezvolta programe de formare profesională și de cercetare aplicată, care să răspundă nevoilor economiei naționale.

Grupul țintă

- Studenții
- Cadrele didactice universitare
- Instituțiile de învățământ superior
- Autoritățile guvernamentale
- Organizațiile internaționale și partenerii externi
- Publicul larg și societatea civilă

Impactul

Unul dintre efectele principale ale subfinanțării este scăderea calității educației, deoarece lipsa resurselor financiare se traduce printr-o infrastructură deficitară, echipamente învechite și salarii mici pentru cadrele didactice. Aceste condiții

²⁷⁴ Ministerul Educației și Cercetării al RM, <https://mecc.gov.md/ro/content/finantarea-invatamantului-superior>

²⁷⁵ Ordinul MEC nr. 32/16.01.2024 – Regulamentul privind finanțarea complementară a instituțiilor de învățământ superior.

²⁷⁶ OECD, <https://www.oecd.org/en/about/directorates/directorate-for-education-and-skills.html>

afectează procesul educațional și pregătirea studenților, ceea ce poate duce la scăderea competitivității acestora pe piața muncii.

Cadrele didactice slab remunerate și fără sprijin pentru dezvoltare profesională părăsesc domeniul sau emigrează, ceea ce generează un deficit tot mai mare de specialiști calificați în țară. În același timp, infrastructura universitară învechită, lipsa echipamentelor moderne și fondurile insuficiente pentru cercetare limitează inovația și participarea universităților moldovenești în spațiul academic internațional.

Această situație contribuie la perpetuarea unui sistem educațional vulnerabil, incapabil să susțină transformările necesare pentru integrarea într-o economie bazată pe cunoaștere. În lipsa unei finanțări corespunzătoare, învățământul superior riscă să devină un sector marginalizat, cu efecte directe asupra progresului economic, coeziunii sociale și modernizării Republicii Moldova.

Finanțarea redusă limitează și accesul la resurse educaționale moderne. Universitățile nu își permit să îmbunătățească bibliotecile sau să dezvolte platforme digitale performante, ceea ce reduce calitatea actului de învățare. O parte importantă a bugetului este consumată de cheltuielile curente, cum ar fi salariile și întreținerea minimă a clădirilor, iar sumele rămase sunt insuficiente pentru modernizări sau dotări suplimentare.

Un alt efect al finanțării limitate este accentuarea dependenței universităților de veniturile proprii, mai ales de taxele de studii. Aceasta poate duce la creșterea costurilor pentru studenți și la reducerea accesului la educație pentru tinerii din familii cu venituri mici.

Instituțiile de învățământ nu reușesc să atragă fonduri externe din cauza lipsei unui cadru educațional și de cercetare robust, ceea ce le face mai puțin atractive pentru parteneriate internaționale. Inegalitățile în accesul la educație devin tot mai pronunțate, în special în rândul tinerelor din zonele rurale sau din familii cu venituri reduse, ceea ce limitează oportunitățile educaționale pentru aceștia. Pe termen lung, impactul economic al finanțării insuficiente a educației se va resimți printr-o scădere a capitalului uman și a competențelor necesare dezvoltării economiei naționale. Fără o educație de calitate, tinerii vor avea dificultăți în integrarea pe piața muncii, iar lipsa de cercetare și inovare va afecta competitivitatea sectorului industrial și tehnologic.

Dinamica

Pe parcursul anilor 2021–2023, instituțiile de învățământ superior care funcționează în regim de autogestiune în Republica Moldova au beneficiat de alocări bugetare ușor crescute, dar în mod adesea insuficient în raport cu necesitățile reale ale sistemului educațional. Deși în termeni nominali s-au înregistrat majorări ale sumelor alocate, aceste creșteri nu reflectă un progres real, din cauza inflației galopante, a

deprecierii monedei și a costurilor crescute pentru întreținerea infrastructurii și desfășurarea activităților educaționale și științifice.

Universitatea de Stat din Moldova (USM), una dintre cele mai mari și reprezentative instituții academice ale țării, a înregistrat o creștere a finanțării de la 97,19 milioane lei în 2021 la 144,66 milioane lei în 2023. Deși procentual este vorba de o creștere de circa 48%, această evoluție trebuie analizată în contextul presiunilor economice din perioada post-pandemică, al crizei energetice și al costurilor crescute pentru digitalizarea învățământului. Ajustată la rata inflației, această majorare nu asigură neapărat o creștere a capacității reale de funcționare și dezvoltare a instituției.

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” a înregistrat o creștere de la 51,52 milioane lei în 2021 la 97,17 milioane lei în 2023, adică o dublare a bugetului în trei ani. Totuși, având în vedere cerințele ridicate privind pregătirea cadrelor didactice, modernizarea programelor de formare și integrarea noilor tehnologii educaționale, această finanțare rămâne modestă în raport cu necesitățile reale ale domeniului pedagogic.

Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport (USEFS) a beneficiat de o majorare de la 19,84 milioane lei în 2021 la 33,54 milioane lei în 2023. Chiar dacă este vorba de o creștere relativ semnificativă procentual, suma totală rămâne una dintre cele mai mici din sistemul universitar, ceea ce nu reflectă importanța educației fizice în promovarea sănătății și dezvoltarea unei societăți active.

Academia de Studii Economice a Moldovei (ASEM) a avut un parcurs mai rezervat, cu o creștere de la 33,01 milioane lei în 2021 la 51,13 milioane lei în 2023. Având în vedere rolul acestei instituții în formarea specialiștilor în economie, finanțe și administrație, creșterea pare insuficientă pentru a răspunde cerințelor pieței muncii și modernizării procesului educațional.

Pe de altă parte, Universitatea Tehnică a Moldovei (UTM) a beneficiat de cea mai mare sumă dintre toate instituțiile analizate, cu o creștere de la 147,11 milioane lei în 2021 la 250,81 milioane lei în 2023. Această alocare reflectă o prioritarizare a domeniilor ingineresti și tehnice, însă chiar și aceste sume pot fi considerate limitate în raport cu nevoile de dotare a laboratoarelor, investițiile în infrastructura tehnologică și participarea la proiecte de cercetare aplicată.

Finanțarea de stat a universităților din Republica Moldova a înregistrat o creștere nominală, însă aceasta nu este proporțională cu nevoile reale ale sistemului. De asemenea, distribuția fondurilor nu pare a fi fundamentată pe un model de performanță instituțională sau pe priorități strategice naționale, ci mai degrabă menține status quo-ul tradițional al bugetării lineare.

Factorii

→ Salarii mici pentru cadrele didactice universitare;

- Infrastructură slab dezvoltată în instituțiile de învățământ superior;
- Oportunități limitate de angajare pentru absolvenți;
- Migrarea tinerilor și a specialiștilor calificați;
- Lipsa investițiilor constante în cercetare și inovare;
- Bugete insuficiente alocate din partea statului.

Anticipări

Anticipările pentru tema finanțării insuficiente a învățământului superior în Republica Moldova indică faptul că, dacă problema nu va fi abordată eficient, pot apărea mai multe consecințe pe termen mediu și lung. Se preconizează că lipsa resurselor financiare va continua să afecteze calitatea studiilor, infrastructura universitară și capacitatea instituțiilor de a atrage și menține cadre didactice calificate. În lipsa unor investiții consistente, se poate ajunge la un declin al atractivității învățământului superior național, ceea ce ar putea reduce numărul de studenți și ar contribui la scăderea competitivității acestui sector.

Dacă finanțarea insuficientă persistă, este posibil ca universitățile să fie nevoite să majoreze taxele pentru studii, ceea ce va îngreuna accesul la educație pentru tinerii din familii cu venituri reduse.

În timp, aceasta poate accentua inegalitățile sociale și poate duce la o diminuare a calificării forței de muncă la nivel național. De asemenea, subfinanțarea poate limita dezvoltarea cercetării științifice, afectând inovarea și capacitatea Republicii Moldova de a se adapta la cerințele economiei moderne.

Totuși, dacă statul și partenerii internaționali vor crește investițiile în educație și vor adopta politici eficiente pentru atragerea finanțărilor externe, există șanse ca învățământul superior să se modernizeze treptat. Se anticipează o posibilă extindere a parteneriatelor internaționale, o mai mare digitalizare a procesului educațional și o orientare spre formarea profesională adaptată cerințelor pieței. În condițiile unei strategii bine gestionate, se poate ajunge la îmbunătățirea calității studiilor și la o mai mare integrare a absolvenților pe piața muncii interne și internaționale.

Întrebări

1. Cum poate fi restructurat sistemul de finanțare al învățământului superior pentru a răspunde nevoilor reale ale universităților?
2. Ce politici ar trebui adoptate pentru a opri migrarea tinerilor și a cadrelor universitare?
3. În ce măsură pot parteneriatele public-private contribui la dezvoltarea durabilă a educației superioare?

ED9.

Lipsa resurselor pentru educație în limba maternă

Subiectul

În multe localități din Republica Moldova, elevii care învață în limba maternă – fie ea română, găgăuză, ucraineană sau bulgară – se confruntă cu o realitate dureroasă: lipsa resurselor necesare pentru un proces educațional complet și de calitate. De la manuale învechite sau inexistente, până la lipsa materialelor digitale și a formării profesionale pentru profesori, sistemul pare nepregătit să susțină diversitatea lingvistică pe care o proclamă. În teorie, toți copiii ar trebui să aibă acces egal la educație, indiferent de limba pe care o vorbesc acasă. În practică, însă, elevii din școlile cu predare în limba maternă a minorităților au mai puține instrumente la dispoziție decât colegii lor din instituțiile cu predare în limba română sau rusă.

Descrierea

În ciuda angajamentelor asumate prin legislația națională și prin tratatele internaționale, realitatea educației în limba maternă din Republica Moldova reflectă un decalaj semnificativ între norme și aplicare. Deși Codul Educației al Republicii Moldova (nr. 152 din 17.07.2014)²⁷⁷ garantează în mod explicit dreptul persoanelor aparținând minorităților naționale de a studia în limba maternă (art. 10), în practică, acest drept este adesea compromis din cauza lipsei acute de resurse: manuale, materiale auxiliare, platforme digitale și pregătire profesională a cadrelor didactice.

Această problemă este semnalată și la nivel internațional. Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale, ratificată de Republica Moldova prin Legea nr. 382/2001,²⁷⁸ prevede la art. 14 necesitatea sprijinirii educației în limba maternă, însă aplicarea rămâne selectivă, fragmentară și afectată de constrângeri bugetare. În multe școli, în special cele cu predare în limbi precum găgăuza, bulgara sau ucrainiana, elevii nu dispun de manuale actualizate sau de materiale pedagogice adaptate realităților contemporane.

Conform Raportului OHCHR Moldova 2021,²⁷⁹ lipsa resurselor educaționale este una dintre cauzele principale ale

inegalităților de acces și calitate în educație pentru comunitățile minoritare. În plus, Institutul de Politici Publice (IPP)²⁸⁰ a identificat în cercetările sale (2022) tendințe îngrijorătoare privind pierderea interesului tinerilor pentru limba și cultura proprie, în special acolo unde școala nu oferă suficiente instrumente de învățare în limba maternă. Această realitate nu este doar o problemă administrativă, ci una profund identitară și culturală. Fără investiții strategice în educația multilingvă, valorile diversității și incluziunii riscă să rămână la nivel declarativ, în timp ce comunitățile minoritare se confruntă cu riscul asimilării și al marginalizării educaționale.

Lipsa resurselor educaționale în limba maternă afectează grav performanța academică a elevilor. Studiile internaționale, inclusiv cele realizate de UNESCO,²⁸¹ arată că elevii care învață în limba maternă au șanse mult mai mari să reușească și să participe activ la procesul educațional. În schimb, elevii care nu au acces la educație în limba maternă pot întâmpina dificultăți în înțelegerea noțiunilor și dezvoltarea abilităților de gândire critică.

Totuși, în pofida acestei diversități, multe dintre școlile cu predare în limba minorităților se confruntă cu resurse insuficiente. Manualele școlare, de exemplu, sunt adesea vechi și nu reflectă ultimele progrese ale cercetării și învățământului. În unele cazuri, nu există deloc manuale sau materiale didactice în limba maternă, ceea ce forțează cadrele didactice să utilizeze traduceri din limba română sau rusă, afectând astfel coerența și eficiența procesului educațional.

Grupul țintă

- Elevii din rândul minorităților naționale
- Cadrele didactice
- Părinții și familiile elevilor
- Autoritățile educaționale și decidenții politici
- Organizațiile non-guvernamentale și internaționale

²⁷⁷ Codul Educației, <https://usmf.md/wp-content/uploads/2013/08/Codul-Educatiei.pdf>

²⁷⁸ Convenția-Cadru pentru Protecția Minorităților Naționale, https://www.opportunitatiegale.ro/pdf_files/Conventie%20cadru%20pentru%20protectia%20minoritatilor%20na-tionale.pdf

²⁷⁹ Raportului OHCHR Moldova 2021, <https://www.ohchr.org/en/statements-and-speeches/2022/06/ohchr-2021-annual-report>

²⁸⁰ Institutul de Politici Publice, <https://ipp.md/educatie/>

²⁸¹ UNESCO, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000242736>

Impactul

Lipsa manualelor, materialelor didactice și a resurselor educaționale adaptate limbii materne afectează semnificativ procesul de învățare. Elevii care studiază în limba minorităților naționale întâmpină dificultăți în înțelegerea conținutului lecțiilor și în dezvoltarea competențelor esențiale, ceea ce se reflectă în performanțe academice scăzute și, implicit, în dezvoltarea lor intelectuală și profesională.

Această lipsă de resurse duce la inegalități între elevii din rândul populației majoritare și cei din comunitățile minoritare, care nu beneficiază de aceleași condiții educaționale. În consecință, ultimii au șanse reduse de a accede la învățământul superior și de a se integra în mod competitiv pe piața muncii, ceea ce adâncește decalajele sociale.

Pe lângă dimensiunea educațională, problema afectează și identitatea culturală a minorităților. Educația în limba maternă este esențială pentru conservarea patrimoniului cultural și lingvistic. În absența unor resurse adecvate, copiii nu au posibilitatea de a învăța în mod corespunzător despre propria istorie și tradiții, ceea ce poate duce, în timp, la pierderea limbii și la slăbirea coeziunii comunitare.

Dinamica

Educația în limba maternă reprezintă o componentă importantă a unui sistem educațional incluziv și echitabil, mai ales într-un stat cu o diversitate etnolingvistică precum Republica Moldova. Datele prezentate de Biroul Național de Statistică

în perioada 2016–2022 scot în evidență un proces lent, dar constant, de restrângere a educației timpurii în limba rusă, limbă maternă pentru o parte importantă a minorităților naționale. Majoritatea instituțiilor din țară continuă să predea în limba română, însă pentru minoritățile naționale, cum ar fi găgăuză, ucraineană și rusă, educația în limba maternă este disponibilă doar în anumite școli și regiuni specifice.

Pe parcursul acestor ani, numărul instituțiilor preșcolare care oferă educație exclusiv în limba rusă a scăzut de la 217 la 204. În paralel, instituțiile multilingve, care oferă instruire atât în română, cât și în alte limbi (în special rusă), s-au redus de la 118 la doar 103. Această dinamică sugerează o diminuare treptată a spațiului educațional destinat minorităților lingvistice, afectând în special comunitățile rusofone.

În ceea ce privește numărul copiilor educați în limba rusă, acesta a scăzut de la peste 26.000 în 2016 la aproximativ 21.400 în 2022. Raportat la totalul copiilor din sistemul preșcolar, ponderea celor instruiți în limba rusă a scăzut de la 17,6% la 16,1%. În contrast, ponderea copiilor educați în limba română a crescut ușor, de la 82,4% la 83,9%. Această tendință nu reflectă doar preferințele părinților, ci și impactul indirect al politicilor educaționale, disponibilității resurselor didactice și accesibilității personalului calificat în limba maternă.

Scăderea accesului la educație în limba maternă este influențată de lipsa materialelor educaționale actualizate în limbile minorităților, precum și de dificultatea atragerii și menținerii cadrelor didactice calificate care pot preda în două limbi. Mai mult, diminuarea sprijinului logistic și instituțional pentru

Instituțiile de educație timpurie după limba de educație

Tabel 12

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
<i>Instituțiile în care educația se efectuează într-o limbă</i>	1351	1339	1370	1375	1377	1380	1376
<i>Română</i>	1134	1132	1163	1166	1167	1171	1172
<i>Rusă</i>	217	207	207	209	210	209	204
<i>Instituțiile în care educația se efectuează în mai multe limbi</i>	118	119	114	111	108	103	103
<i>Numărul total de copii</i>	150177	149216	149513	149702	134158	137113	133359
<i>Din care educați în limba:</i>							
<i>Română</i>	123809	123440	123975	124409	111128	115037	111881
<i>Rusă</i>	26368	25776	25538	25293	23030	22076	21478
<i>În procente</i>	100	100	100	100	100	100	100
<i>Din care educați în limba:</i>							
<i>Română</i>	82,4	82,7	82,9	83,1	82,8	83,9	83,9
<i>Rusă</i>	17,6	17,3	17,1	16,9	17,2	16,1	16,1

Sursa: BNS, Educația în RM, 2023

unitățile de învățământ multilingve, în special în regiunile rurale sau mixte, contribuie la consolidarea unei tendințe de uniformizare lingvistică.²⁸²

Deși cadrul legal, inclusiv Legea educației nr. 152/2014, garantează dreptul la instruire în limba maternă, aplicarea acestui principiu rămâne inegală și vulnerabilă în practică. Fără o strategie coerentă și susținută de investiții în resurse umane și materiale, educația în limba maternă riscă să devină un drept formal, dar inaccesibil pentru o mare parte a copiilor aparținând minorităților naționale. Această realitate afectează nu doar calitatea educației, ci și sentimentul de apartenență culturală și lingvistică al noilor generații.

Factorii

- Reducerea treptată a instituțiilor cu instruire în limba maternă. Datele statistice arată o scădere clară a numărului de grădinițe cu instruire exclusiv în limba rusă, dar și a celor multilingve, ceea ce limitează opțiunile pentru părinții care doresc educație în limba maternă pentru copiii lor;
- Insuficiența cadrelor didactice calificate bilingve. În special în localitățile rurale, există o lipsă acută de educatori care să predea profesionist în limba minorităților, ceea ce afectează calitatea educației și descurajează organizarea de grupe în limba maternă;
- Lipsa materialelor didactice și resurselor curriculare adaptate. Programele, manualele și suporturile educaționale în limbi minoritare, precum rusa sau găgăuza, sunt adesea insuficiente, învechite sau greu accesibile, fapt ce reduce eficiența instruirii și contribuie la preferința pentru limba majoritară.

Anticipări

În contextul evoluției sistemului educațional din Republica Moldova, se anticipează că, în lipsa unor intervenții clare și coerente în sprijinul educației în limba maternă, procesul de reducere a ponderii instruirii în alte limbi decât cea română va continua. Această tendință ar putea conduce la o marginalizare treptată a limbilor minoritare în spațiul educațional, limitând accesul copiilor la învățarea în limba maternă și afectând astfel identitatea lor culturală și lingvistică. Totodată, dacă resursele umane și materiale nu vor fi direcționate în mod echitabil, decalajele între centrele urbane și cele rurale vor deveni mai accentuate, ceea ce va contribui la o scădere și mai pronunțată a calității educației în limbi minoritare. În același timp, dacă politicile educaționale vor încuraja diversitatea lingvistică și vor susține dezvoltarea curriculumelor și formarea cadrelor didactice în limbile minorităților, s-ar putea observa o revitalizare a interesului pentru grădinițele cu predare în limba maternă, contribuind astfel la păstrarea patrimoniului lingvistic și cultural al comunităților etnice din Republica Moldova.

Întrebări

1. Cum afectează lipsa resurselor educaționale în limba maternă dezvoltarea personală și profesională a elevilor din aceste comunități?
2. Ce măsuri pot fi adoptate de autoritățile locale și centrale pentru a sprijini educația în limba maternă în școlile din zonele defavorizate?
3. În ce măsură organizațiile internaționale pot contribui la îmbunătățirea accesului la resurse educaționale în limba maternă pentru comunitățile etnice din Moldova?

²⁸² Biroul Național de Statistică, https://statistica.gov.md/files/files/publicatii_electronice/Educatia/Educatia_editia_2023.pdf

**Politică externă,
integrare europeană
și securitate**

Ineficiența actorilor internaționali în soluționarea conflictului transnistrean

Subiectul

Conflictul transnistrean, escaladat în războiul din 1992, rămâne un „conflict înghețat” care subminează suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova. Între 1992 și 1997, negocierile au fost dominate de Rusia, cu implicarea limitată a Ucrainei ca observator, sprijin diplomatic din partea României și o prezență marginală a Belarusului în contextul CSI. Eforturile de soluționare au fost inițiate prin formate precum „3+2” (1997–2002, implicând Rusia, Ucraina și OSCE ca mediatori, alături de Chișinău și Tiraspol ca părți în conflict) și formatul „pentagonal” (2002–2005, incluzând aceiași actori fără observatori occidentali), care au înregistrat progrese minime. Tranziția spre formatul „5+2” în 2005, a adăugat Uniunea Europeană (UE) și Statele Unite ale Americii (SUA) ca observatori și a vizat internaționalizarea negocierilor, dar nu a reușit să depășească blocajele cauzate de interesele geopolitice divergente ale Rusiei.

Descrierea

Conflictul transnistrean a început imediat după destrămarea Uniunii Sovietice, când regiunea transnistreană, cu sprijinul Rusiei, și-a declarat independența față de Republica Moldova. A fost, de fapt, o ultimă încercare a vechii Uniuni Sovietice de a-și păstra teritoriile unite, iar mai târziu, pentru tânăra Federație Rusă, conflictul a devenit un mijloc de a-și păstra zona de influență. De atunci, s-au făcut mai multe încercări de a găsi o soluție, dar fără un rezultat clar până acum.

Platforma principală de negocieri, așa-numitul format „5+2”, a fost creată în 2005 și include Chișinăul, Tiraspol, Rusia, Ucraina, OSCE, cu UE și SUA ca observatori. Cu toate acestea, discuțiile s-au blocat în chestiuni tehnice, cum ar fi circulația oamenilor și mărfurilor, iar problemele politice esențiale, cum ar fi statutul regiunii, au rămas nerezolvate. În 2024, negocierile sunt practic înghețate. Războiul din Ucraina a schimbat complet contextul regional, iar rolul Rusiei și al Ucrainei ca mediatori a devenit problematic. Rusia, în special,

continuă să sprijine Tiraspolul militar, economic și politic. În prezent, în regiune sunt staționați aproximativ 1.500 de militari²⁸³ ruși, iar la Cobasna se află un depozit de 20.000 tone muniții²⁸⁴ învechite. Deși Rusia a promis la summiturile OSCE din 1999 și 2001 că își va retrage trupele până în 2002, nu a făcut acest lucru, demonstrând că nu are intenția de a renunța la influența sa în regiune.

În 2016, a fost lansat formatul²⁸⁵ informal „Berlin+”, menit să impulsioneze măsurile de încredere între Chișinău și Tiraspol. Acesta a adus câteva rezultate notabile: recunoașterea diplomelor din stânga Nistrului, reluarea legăturilor telefonice, accesul la terenuri agricole și regimul de înmatriculare a vehiculelor. Totuși, lipsa de voință politică a administrației de la Tiraspol și dezinteresul tot mai vizibil al Rusiei au dus la blocarea completă a formatului după 2019.

Astăzi, procesul de negociere este practic suspendat. Chișinăul a renunțat oficial la folosirea termenului de „statut special” pentru regiune, iar autoritățile moldovene evită invocarea formatului „5+2”, considerându-l ineficient în condițiile actuale. Rusia continuă să mențină prezența militară în Transnistria, iar OSCE nu dispune de instrumentele necesare pentru a influența evoluția în mod real. OSCE, care conduce formatul de negocieri, este deseori criticată pentru lipsă de fermitate. Deși are un rol formal, nu reușește să contracareze blocajele impuse de Rusia sau de liderii de la Tiraspol. OSCE funcționează pe baza consensului, ceea ce înseamnă că orice decizie, de la lansarea unei anchete până la prelungirea unui mandat, poate fi blocată de un singur stat. Rusia a folosit constant această regulă în avantaj propriu: a închis misiunile OSCE în Georgia (2008) și Ucraina (2022), a împiedicat misiuni de observatori la frontiera sa și a restrâns semnificativ activitatea OSCE în Moldova, unde mandatul misiunii este prelungit doar pe perioade de șase luni.²⁸⁶ Prelungirea este condiționată de așa-zisul „progres” în negocierile din formatul „5+2”, asupra căruia Moscova exercită control indirect. Această abordare reflectă o formă de control politic exercitată asupra OSCE, prin care Rusia limitează capacitatea organizației de a interveni eficient în regiuni sensibile.

²⁸³ <https://realitatea.md/ecoul-din-1992-biroul-politici-de-reintegrare-anunta-care-este-efectivul-militar-al-rusiei-in-transnistria/>, Ecoul din 1992: Biroul Politici de Reintegrare anunță care este efectivul militar al Rusiei în Transnistria.

²⁸⁴ https://gov.md/sites/default/files/alina_gvidiani_-_culegere_de_articole_pe_problematika_transnistreana.pdf, Alin Gvidiani, Unele considerații cu privire la subiectul retragerii de pe teritoriul Republicii Moldova a forțelor și a echipamentelor militare străine fără statut juridic determinat, în „Culegere de articole pe problematica transnistreană”, Chișinău, 6 septembrie 2017, p. 78.

²⁸⁵ <https://www.osce.org/mission-to-moldova/104529>, OSCE Mission to Moldova, Conflict prevention and resolution.

²⁸⁶ <https://www.csce.gov/wp-content/uploads/2024/09/Contesting-Russia-Report-2.pdf> – Contesting Russia: Preparing for the Long-Term Russian Threat, raport al staff-ului Comisiei Helsinki a SUA, octombrie 2024.

În perioada 2022–2025, procesul de negociere privind reglementarea conflictului transnistrean a intrat într-un blocaj profund. Războiul din Ucraina a schimbat radical contextul regional, iar relațiile dintre actorii implicați în formatul de negocieri „5+2” s-au deteriorat semnificativ. Moscova a continuat să impună condiția ca retragerea trupelor sale din regiune să fie posibilă doar după negocierea unui „statut special” pentru regiunea transnistreană – o formulare menită nu să faciliteze pacea, ci să asigure controlul permanent al Rusiei asupra Tiraspolului. OSCE, deși prezentă în procesul de reglementare, a rămas blocată în acest cadru impus de Moscova, acceptând tratarea Rusiei ca mediator, deși aceasta este parte direct implicată în conflict. Funcționând pe baza consensului și sub presiunea dreptului de veto al Federației Ruse, OSCE și-a pierdut în mare parte capacitatea de a acționa eficient sau imparțial în regiune.

Organizația Națiunilor Unite consideră regiunea transnistreană parte a Republicii Moldova. Niciun stat membru al ONU, inclusiv Rusia, nu recunoaște independența regiunii. Deși ONU nu face parte din formatul de negocieri „5+2”, a transmis poziții clare în sprijinul integrității teritoriale a Moldovei. În 22 iunie 2018, Adunarea Generală a ONU a adoptat o rezoluție care cere retragerea completă și necondiționată a trupelor ruse din Moldova, regiunea transnistreană. 64 de țări au votat pentru, 83 s-au abținut, iar 15 au fost împotriva. Documentul condamnă prezența militară rusă neautorizată și reamintește angajamentele nerespectate ale Moscovei. Consiliul de Securitate al ONU nu s-a implicat activ în acest conflict, mai ales din cauza dreptului de veto al Rusiei. Orice tentativă de a adopta o poziție mai fermă ar fi fost blocată de Moscova, care este parte direct implicată în conflict.

În ultimii ani, Uniunea Europeană a devenit un actor tot mai relevant în procesul de reglementare a conflictului transnistrean, chiar dacă, formal, rămâne observator în cadrul formatului de negocieri „5+2”. UE a început să joace un rol economic și administrativ tot mai important. Principalul instrument de influență al Uniunii Europene este integrarea economică progresivă a regiunii transnistrene. Din 2016, companiile din stânga Nistrului pot exporta în UE doar dacă sunt înregistrate oficial la Chișinău, în conformitate cu Acordul de Liber Schimb (DCFTA). Astfel, UE a condiționat accesul regiunii la piața europeană de cooperarea cu autoritățile moldovene, fără a recunoaște instituțiile separatiste. În 2024, 83% din exporturile regiunii²⁸⁷ transnistrene și 54% din importurile acesteia s-au realizat cu țările Uniunii Europene. Pe lângă

dimensiunea comercială, UE sprijină Moldova prin proiecte de dezvoltare regională, reformă instituțională și control vamal, în special prin Misiunea EUBAM,²⁸⁸ care monitorizează segmentul transnistrean al frontierei moldo-ucrainene. Toate aceste acțiuni consolidează autoritatea administrativă a statului moldovean asupra regiunii. În ianuarie 2025, în contextul sistării livrărilor de gaze de către Gazprom, Uniunea Europeană a alocat 30 de milioane²⁸⁹ de euro pentru a susține furnizarea de energie către populația din stânga Nistrului. Uniunea Europeană a propus un pachet de asistență în valoare de 60 de milioane²⁹⁰ de euro pentru regiunea transnistreană. Această ofertă a fost parte a unei strategii mai ample de sprijin energetic pentru Republica Moldova, menită să reducă dependența de gazul rusesc și să sprijine consumatorii vulnerabili. Ajutorul era condiționat de respectarea drepturilor omului, libertăților fundamentale și ajustarea treptată a tarifelor la energie la niveluri de piață. Autoritățile de la Tiraspol au respins oferta. Premierul moldovean Dorin Recean a declarat că Rusia²⁹¹ a împiedicat acceptarea ajutorului european de către regiunea transnistreană, temându-se de pierderea controlului asupra regiunii. În ciuda refuzului, Chișinăul a permis continuarea livrărilor de gaz către regiune prin intermediul companiei maghiare MET Gas and Energy Marketing AG, cu finanțare de la JNX General Trading din Dubai. Această măsură a fost luată pentru a preveni o criză umanitară în regiune.

Totuși, administrația de la Tiraspol a făcut concesii semnificative pentru a asigura continuarea livrărilor de gaze naturale către regiunea transnistreană. Aceste concesii au inclus eliberarea²⁹² unor deținuți politici și permiterea retransmisiei televiziunii publice moldovenești TRM²⁹³ în regiune. Aceste măsuri au fost parte a unui acord cu Chișinăul, care a permis tranzitul gazelor. Aceste noutăți demonstrează că Chișinăul își întărește puterea de negociere în raport cu Tiraspolul.

În prezent, UE pregătește un nou pachet de sprijin, condiționat de măsuri concrete din partea Tiraspolului, marcând un posibil pas înainte în procesul de reintegrare. Pe fundalul invaziei ruse în Ucraina și al procesului de aderare a Moldovei la Uniunea Europeană, Bruxelles-ul are șansa de a deveni principalul motor al reintegrării pașnice a regiunii transnistrene. Aderarea Moldovei va forța o apropiere a regiunii separatiste de normele și instituțiile UE, fie direct prin beneficii economice, fie indirect prin presiuni interne și externe. În lipsa unei soluții politice rapide, strategia UE rămâne una de integrare funcțională, treptată, dar profundă.

²⁸⁷ <https://gov.md/ro/node/55531>, Guvernul Republicii Moldova, Biroul politici de reintegrare – Exports from the Transnistrian region of the Republic of Moldova to the Member States of the European Union reached the 83% threshold in 2024.

²⁸⁸ <https://eubam.org/ro/what-we-do/conflict-resolution/>, Misiunea Uniunii Europene de Asistență la Frontieră în Moldova și Ucraina (EUBAM), Soluționarea conflictului transnistrean.

²⁸⁹ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_329, Comisia Europeană, The EU offers emergency support to tackle the energy crisis in Moldova

²⁹⁰ <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/russia-is-directly-and-indirectly-meddling-in-georgias-upcoming-election>, Atlantic Council, Russia Is Directly and Indirectly Meddling in Georgia's Upcoming Election.

²⁹¹ <https://www.infotag.md/politics-ro/322095>, Infotag, UE condiționează sprijinul pentru regiunea transnistreană de respectarea drepturilor omului.

²⁹² <https://moldova.europalibera.org/a/33311055.html>, Radio Europa Liberă Moldova, Tiraspolul nu acceptă condițiile UE pentru ajutorul energetic destinat regiunii transnistrene.

²⁹³ <https://newsmaker.md/ro/televiziunea-publica-moldova-1-difuzata-si-in-transnistria-reactia-guvernului-si-precizarile-directorului-trm>, NewsMaker, Televiziunea publică Moldova 1, difuzată și în Transnistria: reacția Guvernului și precizările directorului TRM.

Statele Unite ale Americii au susținut constant suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova, implicându-se în reglementarea conflictului transnistrean prin participarea în formatul de negocieri „5+2” ca observator și prin sprijin diplomatic activ. În paralel, SUA au oferit asistență tehnică și financiară pentru consolidarea instituțiilor moldovenești, securizarea frontierelor și combaterea influenței ruse în regiune. După 2022, în contextul invaziei ruse în Ucraina, Washingtonul și-a intensificat eforturile de a sprijini Chișinăul și a încurajat cooperarea regională cu Uniunea Europeană și Ucraina ca mijloc de presiune asupra regimului de la Tiraspol și de creare a unui nou cadru favorabil reintegrării.

Implicarea Ucrainei în reglementarea conflictului transnistrean a fost marcată de o combinație de angajamente oficiale și interese strategice proprii. Deși a participat ca mediator în formatul „5+2” și a susținut integritatea teritorială a Republicii Moldova, Ucraina a avut perioade în care a urmărit obiective proprii, inclusiv menținerea unei influențe asupra regiunii transnistrene. În special după 2014, relațiile s-au complicat, iar Ucraina a luat măsuri pentru a-și securiza frontiera cu regiunea transnistreană și a preveni utilizarea acesteia ca punct de sprijin pentru acțiuni destabilizatoare. Totuși, în anumite momente, Ucraina²⁹⁴ a fost reticentă în a oferi Chișinăului control deplin asupra punctelor vamale de pe segmentul transnistrean, reflectând o abordare precaută în raport cu propriile relații cu Rusia și cu dinamica regională.

Grupul țintă

- Biroul Politici de Reintegrare
- Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene
- Serviciul Vamal și Agenția Servicii Publice
- Uniunea Europeană
- Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE)
- Statele Unite ale Americii
- Consiliul Europei

Impactul

Subminarea permanentă a integrității teritoriale a Republicii Moldova a generat o serie de riscuri complexe și

interconectate. Printre cele mai presante se numără creșterea pericolului de atragere a țării într-un conflict armat, prin posibila implicare a regiunii transnistrene în războiul din Ucraina. Situația este agravată de încălcările sistematice ale drepturilor omului din regiunea transnistreană, inclusiv prin detenții arbitrară și restricționarea libertății de circulație. În același timp, populația din regiune este expusă riscului unei crize umanitare în cazul sistării livrărilor de gaz. Aceste dinamici alimentează frica colectivă privind un potențial atac rusesc asupra teritoriului național și contribuie la manipularea proceselor electorale prin participarea votanților din Transnistria. Activarea grupurilor radicale pro-ruse în acțiuni de protest și destabilizare internă amplifică tensiunile, iar lipsa controlului asupra întregului teritoriu întârzie parcursul de integrare europeană. Drept consecință, societatea moldovenească devine tot mai polarizată, cu efecte negative asupra coeziunii sociale, în timp ce percepția riscului geopolitic descurajează investițiile străine. În plus, cheltuielile financiare semnificative necesare pentru gestionarea consecințelor conflictului deturnează resurse importante care ar putea fi direcționate către dezvoltare.

Dinamica

Din 2022 până în prezent, formatul de negocieri „5+2” privind conflictul transnistrean²⁹⁵ a înregistrat o dinamică regresivă clară, fiind complet blocat ca urmare a deteriorării contextului geopolitic regional, în special din cauza războiului din Ucraina și a relațiilor tensionate dintre părțile implicate, ceea ce reflectă eroziunea funcțională a acestui mecanism multilateral de mediere. În absența unui sprijin concertat din partea statelor occidentale și în condițiile în care Rusia continuă să fie tratată drept mediator, nu parte implicată, OSCE s-a transformat într-un actor pasiv, incapabil să intervină decisiv sau să genereze progrese reale în procesul de reglementare. În ultimii ani, OSCE nu a reușit să propună niciun cadru alternativ de dialog.

Între 2022 și 2025,²⁹⁶ Organizația Națiunilor Unite (ONU) și-a intensificat semnificativ implicarea în regiunea transnistreană, concentrându-se pe promovarea drepturilor omului și sprijinirea grupurilor vulnerabile. Această activitate s-a desfășurat în contextul blocajului formatului de negocieri „5+2” și al conflictului din Ucraina, care a afectat profund dinamica regională. Un exemplu relevant este programul „One UN Joint Action – Cross-river Support for Human Rights”,²⁹⁷ lansat în decembrie 2022 și desfășurat până în decembrie 2025. Programul reunește șapte agenții ale ONU și urmărește reducerea inegalităților, întărirea capacităților comunităților locale și consolidarea protecției drepturilor omului în regiunea transnistreană. Implicarea activă a ONU

²⁹⁴ [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-112760%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-112760%22]}), Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Cauza Catan și alții c. Moldova și Rusia, punctul 29, 2012

²⁹⁵ <https://carnegieendowment.org/russia-eurasia/politika/2024/02/transnistria-ops-the-ante-amid-creeping-pressure-from-moldova>, Vladimir Solovyov, Transnistria Ups the Ante Amid Creeping Pressure From Moldova, Carnegie Politika, februarie 2024.

²⁹⁶ <https://fts.unocha.org/countries/146/summary/2025>, OCHA Financial Tracking Service, Moldova, Republic of – 2025 Summary, 2025.

²⁹⁷ <https://www.undp.org/moldova/projects/one-un-joint-action-cross-river-support-human-rights-phase-4>, UNDP Moldova, One UN Joint Action „Cross-river support for Human Rights” (Phase 4), 2023.

Perioada	Dinamica	Comentariu
2016–2019	Activitate lentă, dar constantă	A avut loc adoptarea așa-numitului „Pachet Berlin-Plus” privind măsuri de încredere între Chișinău și Tiraspol.
2019	Ultima reuniune oficială, la Bratislava	Discuții tensionate, dar încă în format complet.
2020–2021	Încetinire a ritmului	Pandemia COVID-19 a amânat întâlnirile, iar discuțiile au fost mai degrabă tehnice, la nivel bilateral.
2022	Înghețare totală	Invazia Rusiei în Ucraina a blocat complet formatul. Nu mai e posibil ca Rusia și Ucraina să stea la aceeași masă.
2023–2025	Formatul rămâne inactiv	Nicio reuniune oficială; OSCE și UE promovează dialoguri bilaterale punctuale.

contribuie la menținerea unei prezențe internaționale vizibile în regiune, oferă sprijin direct populației afectate și menține atenția comunității internaționale asupra conflictului. Deși nu suplinește absența unui cadru politic de negocieri, această abordare complementară susține procesul de reconstrucție a încrederii între cele două maluri ale Nistrului, favorizând pe termen lung conturarea unor condiții mai stabile pentru o reglementare durabilă. Implicarea Uniunii Europene în conflictul transnistrean până la războiul din Ucraina era limitată, având în principal un rol de observator în formatul „5+2”. După 2022, însă, UE a adoptat o abordare mult mai activă și strategică, devenind un actor cu influență directă asupra dinamicii conflictului. UE a început să ofere sprijin energetic concret pentru regiunea transnistreană, inclusiv ajutoare umanitare și susținere financiară condiționată, stabilind pentru prima dată criterii explicite legate de respectarea drepturilor omului. UE a integrat conflictul transnistrean în agenda sa geopolitică, corelând procesul de reintegrare teritorială cu perspectiva aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană. Astfel, dosarul transnistrean a fost ridicat la nivelul unei condiționalități politice majore.

Factorii

- Interesul Federației Ruse în păstrarea status quo-ului ca instrument de influență regională;
- Atenția limitată acordată de actorii internaționali procesului de soluționare a conflictului;
- Incapacitatea Republicii Moldova de a-și promova consecvent interesele în plan internațional privind reglementarea conflictului.

Anticipări

Contextul geopolitic actual devine tot mai favorabil reintegrării regiunii transnistrene, în condițiile în care Republica Moldova, cu sprijinul Uniunii Europene, reduce progresiv dependența energetică față de infrastructura controlată de

regimul de la Tiraspol. Proiectele de interconectare electrică alternativă, aflate în curs de implementare, permit Chișinăului să evite complet liniile care duc la Cuciurgan, ceea ce inversează raportul de dependență în favoarea autorităților constituționale. Regiunea transnistreană, confruntată cu pierderea accesului direct la resurse energetice și la piețe externe, va fi tot mai nevoită să colaboreze economic cu Chișinăul pentru a-și acoperi necesitățile de import și pentru a menține exporturile legale.

Republica Moldova controlează în prezent toate punctele de acces din și către regiune, ceea ce îi permite să prevină generarea unui buget paralel bazat pe comerțul extern și să condiționeze cooperarea economică de pași concreți în procesul de reglementare politică. Astfel, regimul de la Tiraspol se confruntă cu presiuni crescânde și o autonomie tot mai limitată. Singura garanție reală a menținerii structurii separatiste rămâne prezența trupelor ruse, care asigură de facto existența și securitatea regimului.

În eventualitatea unui acord de pace între Rusia și Ucraina, Republica Moldova ar putea obține retragerea contingentului militar rus din regiune, ceea ce ar deschide calea unei re-integrări pașnice. În acest scenariu, o colaborare coordonată între Republica Moldova, Ucraina și Uniunea Europeană, bazată pe un plan strategic clar și pe convergența intereselor de securitate, ar putea transforma conflictul transnistrean dintr-un obstacol geopolitic într-o problemă gestionabilă, cu perspectivă reală de soluționare în anii următori.

Cu Donald Trump la Casa Albă, este de așteptat ca implicarea SUA în reglementarea conflictului transnistrean să scadă, cu o retragere din inițiativele multilaterale și o relaxare a presiunii asupra Rusiei. Washingtonul ar putea păstra un sprijin tehnic limitat, însă va lăsa în mare parte Uniunii Europene și Ucrainei rolul de principali actori în procesul de reglementare.

Pe termen scurt și mediu, este de așteptat ca Ucraina să urmărească activ retragerea trupelor ruse din regiunea transnistreană, considerând această prezență militară o amenințare directă la adresa securității sale naționale. În cadrul

unor eventuale negocieri de pace cu Rusia, Kievul ar putea folosi dosarul transnistrean ca monedă de schimb pentru propriile teritorii ocupate. Nu este exclus ca Ucraina să solicite, într-un cadru formal sau informal, permisiunea de a interveni în regiunea transnistreană în cazul unei crize militare sau pentru a contribui la înlocuirea contingentului rus cu o misiune internațională. Pe termen lung, Ucraina ar putea revendica un rol activ în procesul de reglementare politică a conflictului, alături de UE, în ideea de a preveni reîntoarcerea influenței ruse în această zonă de frontieră.

Întrebări

1. Este fezabil un scenariu de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană cu excluderea temporară a regiunii transnistrene de la aplicarea acquis-ului?
2. În ce condiții ar putea fi înlocuită prezența militară rusă din regiunea transnistreană cu o misiune civilă internațională sub mandat european sau ONU?
3. Poate funcționa platforma OSCE ca mecanism viabil de reglementare a conflictului transnistrean, având în vedere modelul decizional bazat pe consens unanim?

PE2.

Insuficiența combaterii miturilor legate de integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană

Subiectul

Integrarea europeană a Republicii Moldova reprezintă obiectivul strategic declarat al statului, sprijinit prin reforme instituționale, ajustare legislativă și cooperare internațională. Totuși, procesul este subminat constant de mituri persistente și narative false, alimentate de propagandă anti-europeană și insuficient combătute de autorități. Aceste mituri care vizează teme precum pierderea suveranității, declinul valorilor tradiționale, sau „colonizarea” economică a țării au devenit un obstacol real în consolidarea consensului național pentru aderare. Din cauza lipsei unei reacții strategice coordonate și a investițiilor reduse în alfabetizarea media, societatea moldovenească rămâne vulnerabilă la dezinformare și manipulare geopolitică.

Descrierea

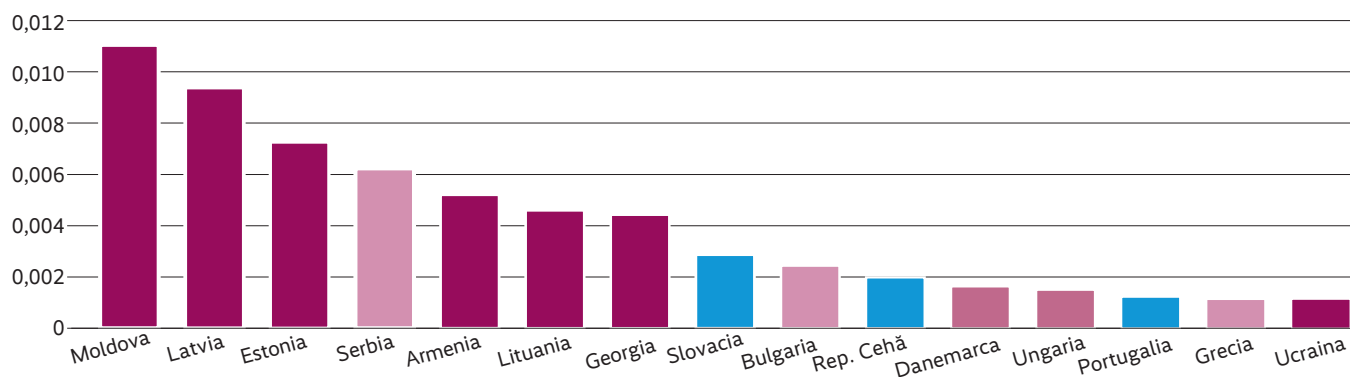
După semnarea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană în 2014, Republica Moldova a făcut progrese în alinierea la standardele UE, însă în paralel s-au amplificat acțiunile actorilor ostili integrării. Dezinformarea s-a manifestat prin mituri precum: „lichidarea” identității moldovenești, distrugerea agriculturii și industriei locale, răpirea minorilor în baza reglementărilor europene sau pierderea controlului asupra legislației. Aceste narațiuni, propagate intens prin intermediul televiziunii, rețelelor sociale și canalelor de Telegram afiliate

Federației Ruse, continuă să influențeze opinia publică. Deși statul a inițiat măsuri precum crearea Centrului pentru Comunicare Strategică și parteneriate cu UE, lipsa unei strategii coerente și proactive limitează impactul acestora, lăsând o parte semnificativă a populației expusă acestor mituri. Un studiu recent lansat de către Universitatea Americană²⁹⁸ din Bulgaria, prin intermediul Centrului pentru Informare, Democrație și Cetățenie (CIDC), relevă că Republica Moldova se află printre principalele ținte ale rețelei de dezinformare „Pravda” a Federației Ruse. Cercetarea s-a bazat pe analiza a peste 640.000 de publicații online între decembrie 2024 și martie 2025 și arată că 52% din conținutul manipulator este direcționat către fostele republici sovietice și statele balcanice, deși aceste regiuni nu reprezintă proporțional o pondere semnificativă din populația vizată la nivel global.

Rețeaua rusă de dezinformare²⁹⁹ Matryoshka a lansat recent o campanie online împotriva Republicii Moldova, difuzând pe Twitter și Bluesky videoclipuri falsificate care susțin, în mod manipulator, că președinta Maia Sandu ar fi câștigat alegerile prin propagandă finanțată cu peste un milion de dolari pe zi, atribuită în mod fals serviciului francez VIGINUM. În calitate de principal promotor al vectorului pro-european, Maia Sandu devine țintă indirectă a acestor acțiuni, ce fac parte din strategia Moscovei de a menține Moldova în sfera sa de influență, aceeași logică ce a stat la baza invadării Ucrainei. După semnarea Acordului de Asociere cu UE, țara a urmat o

Fig. 42

Top 15 țări după numărul de publicații pe cap de locuitor

Sursa: <https://disinfobs.com/index.php/access-pravda-ecosystem-dashboard-report/>

²⁹⁸ <https://disinfobs.com/index.php/access-pravda-ecosystem-dashboard-report/>, DisinfoBS, Access Pravda Ecosystem Dashboard Report, 2025.

²⁹⁹ <https://theins.ru/news/280704>, The Insider, Сеть дезинформации «Матрёшка» впервые проводит кампанию, направленную на Молдову. Боты обвиняют Санду в коррупции и репрессиях, 18 aprilie 2025

Categorie	Mit	Exemplu concret	Sursă
Economic	Producătorii locali vor intra în faliment	Competența cu producătorii europeni va duce la falimente.	Expert-Grup
Economic	Pierderea piețelor tradiționale din CSI și Rusia	Exporturile către Rusia vor scădea.	Expert-Grup
Economic	Europenii vor cumpăra tot pământul	Teama de pierdere a suveranității teritoriale	Expert-Grup
Politic/Militar	Aderarea la UE înseamnă integrare în NATO	Confuzie între UE și NATO	Expert-Grup
Politic/Militar	UE se transformă în bloc militar pentru război cu Rusia	Moldovenii vor fi carne de tun în război.	Veridica
Social/Cultural	Drepturile LGBTQ+ vor fi impuse societății	Teama de legalizare a căsătoriilor LGBT	Expert-Grup
Social/Cultural	Tradițiile naționale vor fi înlocuite cu valori străine	Influența Bisericii Ortodoxe Moldovene	Expert-Grup
Social/Cultural	Migrația va înlocui moldovenii cu străini	Teama de exod masiv și invazie de imigranți	Expert-Grup
Social/Cultural	Integrarea EU duce la căsătoriile între persoane de același sex	Proteste împotriva legii privind drepturile egale în 2013	Prism Ua
Electoral/Dezinformare	Candidați pro-europeni vor aduce influx masiv de refugiați	Fake news despre 30.000 refugiați sirieni	Prism Ua
Suveranitate	Acordul de Asociere UE amenință interesele naționale	Promovat de figuri pro-Kremlin, cum ar fi Dodon	Prism Ua
Suveranitate	UE este dominată de state mari care exploatează țările mici	Narațiune despre dependență și pierderea suveranității	Veridica

direcție clară spre Vest, în timp ce Rusia își păstrează trupele în regiunea transnistreană pentru a controla regiunea. O integrare deplină în UE ar priva Moscova de acest instrument, determinând-o să recurgă la campanii agresive de manipulare. Referendumul privind aderarea la UE a confirmat capacitatea Rusiei de a influența opinia publică, iar experiența Georgiei arată că, chiar și cu vectorul pro-european înscris în Constituție, Moscova poate menține controlul prin haos politic, presiune externă și destabilizare internă. Ineficiența combaterii miturilor cu privire la vectorul extern al Republicii Moldova în fața dezinformării legate de integrarea în Uniunea Europeană a făcut ca o parte semnificativă a populației să creadă sincer în aceste narative false. Guvernul Republicii Moldova a adoptat măsuri de combatere a dezinformării ale căror rezultate fie nu sunt vizibile, fie nu se dovedesc a fi eficace în contracararea propagandei și manipulării informaționale.

Un exemplu elocvent este Centrul pentru Comunicare Strategică și Combateră a Dezinformării (StratCom),³⁰⁰ creat prin Legea nr. 242/2023, care ar trebui să joace un rol-cheie în apărarea spațiului informațional național. Conform legii, Centrul

pentru Comunicare Strategică și Combateră a Dezinformării (StratCom) este obligat să publice rapoarte de activitate și financiare, inclusiv informații despre structură, planuri de acțiune și utilizarea resurselor. Până acum însă, niciun raport nu a fost făcut public, ceea ce împiedică evaluarea impactului real. În sprijinul Centrului, Parlamentul a adoptat Hotărârea nr. 416/2023, prin care a aprobat concepția ce stabilește direcțiile de acțiune pentru combaterea dezinformării, manipulării informației și ingerințelor străine, punând accent pe consolidarea capacităților instituționale și cooperarea interinstituțională.³⁰¹

Un alt exemplu este canalul oficial de Telegram „Prima Sursă”, lansat la 24 februarie 2022, ziua invaziei ruse în Ucraina, și administrat de funcționari ai Președinției, Parlamentului și Guvernului. Acesta verifică informații și combate zvonuri, oferind clarificări pe teme importante, inclusiv securitate regională. Deși 24% dintre cetățenii Republicii Moldova folosesc Telegram³⁰² pentru informare (38% în Chișinău), iar canalul are 49.000 de abonați, reacțiile sunt în medie sub 200 per postare. „Prima Sursă” nu își valorifică pe deplin potențialul, abordând puține cazuri de dezinformare privind Uniunea Europeană.³⁰³

³⁰⁰ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138661&lang=ro, Parlamentul Republicii Moldova, Hotărâre privind aprobarea Planului național de acțiuni pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană pentru anii 2024–2027, februarie 2024.

³⁰¹ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141254&lang=ro, Hotărârea Guvernului nr. 416/2023 privind Concepția de comunicare strategică și contracararea dezinformării, Monitorul Oficial nr. 1–5/18 din 05.01.2024.

³⁰² <https://www.iri.org/resources/national-poll-of-moldova-may-june-2024/>, International Republican Institute (IRI), National Poll of Moldova, mai–iunie 2024.

³⁰³ https://t.me/prima_sursa_md, Canal oficial de verificare a informațiilor al Guvernului Republicii Moldova.

Narativ dezinformator	Date din sondaj %	Temă exploataată
Ajutorul UE de 1,9 miliarde euro va îndatora grav Republica Moldova.	17% nu susțin din cauza îndatorării	Teama de îndatorare economică
Banii din pachetul UE nu vor fi utilizați pentru dezvoltare.	56% cred că nu vor fi folosiți corect	Neîncredere în guvern și gestionare defectuoasă
Fondurile externe sunt folosite pentru a favoriza PAS/Maia Sandu.	60% consideră astfel	Manipulare politică, lipsă de echitate
Fondurile externe nu au adus beneficii vizibile.	52% spun că au simțit „foarte puțin sau deloc”.	Negarea impactului parteneriatelor externe
Majoritatea cere investigații privind fondurile UE și SUA.	87% susțin verificarea.	Suspiciune de corupție și fraudă
Ajutoarele USAID au fost stopate din cauza Republicii Moldova.	17% dau vina pe RM pentru utilizare incorectă.	Discreditarea capacității statului de a gestiona ajutor
Moldovenii nu susțin creșterea capacității de apărare.	48% se opun.	Teama de militarizare, neutralism manipulat
Armata europeană este percepută negativ.	53% consideră că e o „idee greșită”.	Euroscepticism strategic
Neutralitatea constituțională este singura soluție de securitate.	77% ar vota pentru menținerea neutralității.	Narativ anti-NATO, prorus
UE nu este partenerul economic preferat.	Doar 29% aleg UE, 40% preferă Rusia.	Alternative estice, euroscepticism economic

Sursa: IMAS, Barometrul socio-politic, aprilie 2025.

Pe plan legislativ, un pas semnificativ a fost adoptarea în 2022 a modificărilor la Codul serviciilor media audiovizuale (Legea nr. 174/2018),³⁰⁴ care vizează securitatea informațională. „Modificările interzic retransmiterea știrilor și programele analitice din țări care nu au ratificat Convenția Europeană privind televiziunea transfrontalieră, precum Rusia, și permit Consiliului Audiovizualului să suspende publicitatea sau licențele în caz de dezinformare. Astfel, legea delimitează libertatea de exprimare de propaganda periculoasă, inclusiv conținutul ce justifică războiul, incită la ură sau neagă crime împotriva umanității.

În 2022, prin Legea nr. 175 din 21 iulie, Codul contravențional a fost completat cu art. 70¹ – Instigare la discriminare, care sancționează acțiunile și îndemnurile publice discriminatorii, inclusiv prin mass-media sau online, cu amenzi între 1.000–4.000 lei pentru persoane fizice și 6.000–10.500 lei pentru persoane cu funcție de răspundere.³⁰⁵ În anul școlar 2021–2022, disciplina opțională Educație mediatică a fost predată în 103 școli din țară, de 128 de profesori instruiți,

ajungând la peste 4.180 de elevi.³⁰⁶ Obiectivul programului este de a dezvolta gândirea critică și capacitatea tinerilor de a identifica și respinge conținutul manipulator, însă acoperirea sa la nivel național rămâne încă limitată.

De asemenea, guvernul a suspendat³⁰⁷ licențele a 12 posturi de televiziune care difuzau conținut considerat a servi interesele străine, în special rusești. Au fost blocate 31 de site-uri, dintre care 21 administrate din Rusia.

Societatea civilă a devenit un actor important în combaterea dezinformării și discursului instigator la ură, desfășurând proiecte educaționale, de monitorizare și fact-checking. Campania „STOP FALS!” a API a inclus peste 80 de sesiuni publice, buletine informative și laboratoare media pentru tineri. Proiectul transfrontalier „inforMD” al IPIS și „Fact Frontier Coaliția România-Moldova” al Funky Citizens au vizat formarea tinerilor jurnaliști și alegători. IDIS „Viitorul” a derulat inițiative axate pe combaterea dezinformării în context geopolitic sensibil³⁰⁸.

³⁰⁴ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125226&lang=ro, Legea nr. 356/2022 pentru modificarea Codului serviciilor media audiovizuale al Republicii Moldova nr. 174/2018, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 516–518/2022.

³⁰⁵ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=144731&lang=ro#Articolul%20701.%20Instigare%20la%20discriminare, Codul penal al Republicii Moldova, art. 70¹ – Instigare la discriminare.

³⁰⁶ https://freedomhouse.org/sites/default/files/2022-12/fh-pb_18-Society-wide-Battle-Against-Disinformation_Rom-v3.pdf, Freedom House, Contracurarea dezinformării în Republica Moldova, 2022.

³⁰⁷ <https://mediacritica.md/raport-ndi-dezinformarea-straina-in-special-cea-ruseasca-este-o-provocare-majora-pentru-democratie-si-alegerile-din-republica-moldova>, Mediaticritica, RAPORT NDI – Dezinformarea străină, în special cea rusească, este o provocare majoră pentru democrația și alegerile din Republica Moldova, aprilie 2024.

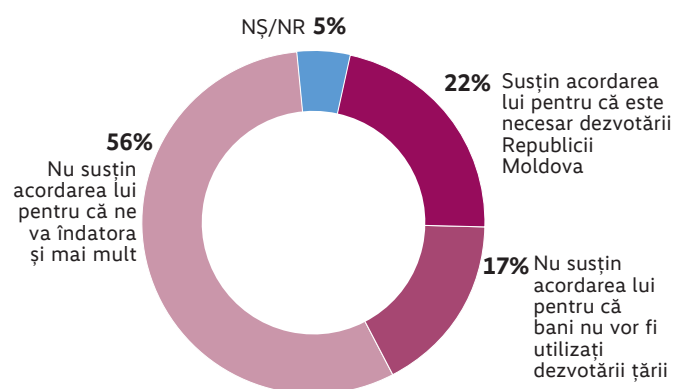
³⁰⁸ <http://www.viitorul.org/ro/content/peste-20-de-tineri-au-%C3%AEnv%C4%83%C8%99Bat-s%C4%83-identifice-%C8%99i-s%C4%83-contracareze-dezinformarea-sus%C8%99Bi->

Propaganda anti-europeană exploatează temerile economice, culturale și de securitate ale populației. Deși UE este principalul susținător economic al Republicii Moldova, ajutorul său este prezentat de dezinformare ca fiind motivat strict de interese strategice. Narativul rus susține că nimic din sprijinul UE nu este gratuit, iar populația va plăti prețuri mai mari, va acumula datorii sau va ceda resurse naturale. Astfel, mulți cetățeni privesc cu reticență creditul de 1,5 miliarde de euro oferit de UE, considerându-l înșelător sau predispus la deturmare, similar percepției legate de fondurile USAID.³⁰⁹

Majoritatea moldovenilor nu înțeleg ce presupune creditul de 1,5 miliarde de euro și de ce este avantajos pentru țară, iar autoritățile nu au comunicat clar beneficiile. Împrumutul UE are o dobândă între 0,125% și 3,375%, iar inflația din zona euro (2,4% în martie 2025) face ca, în varianta minimă, rata dobânzii reale să fie negativă (-2,27%), iar în cea maximă să rămână scăzută (0,975%). Astfel, Moldova rambursează în termeni reali mai puțin decât împrumută, iar investițiile finanțate vor aduce valoare economiei. Aceste date ar trebui comunicate pe toate canalele pentru a contracara dezinformarea.³¹⁰

Fig. 43

Opinii privind creditul de 1,5 miliarde de euro pentru Republica Moldova

Sursa: IMAS

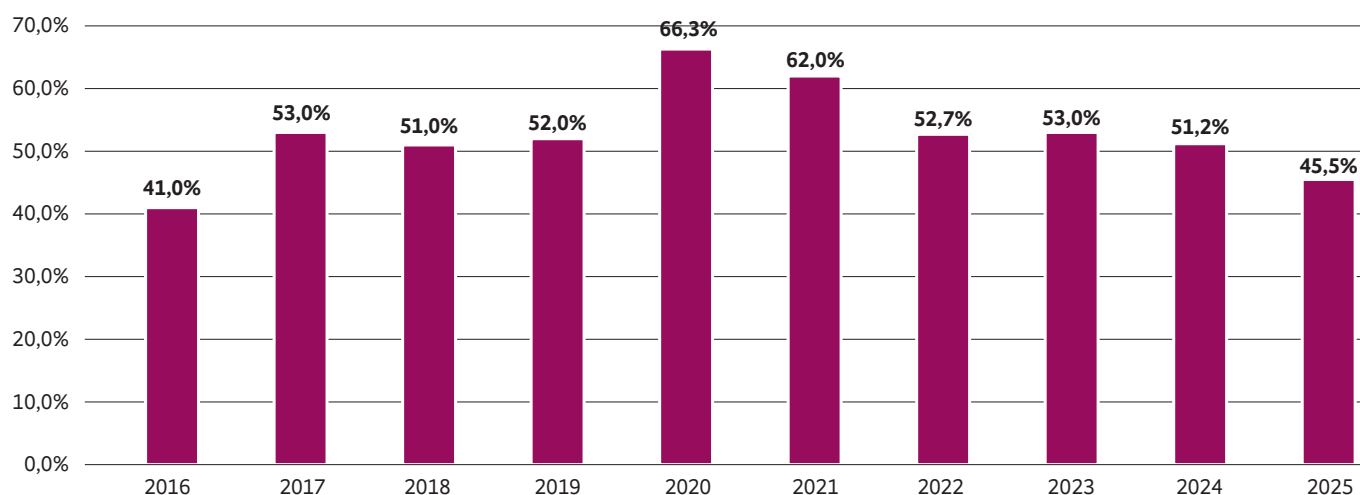
După declanșarea invaziei ruse în Ucraina, Republica Moldova a devenit ținta unor atacuri hibride și informaționale sistematice menite să o mențină în sfera de influență a Moscovei, subminând orientarea pro-europeană și destabilizând pe intern. Pe măsură ce Rusia obține câștiguri în spațiul informațional, își intensifică acțiunile pentru a obține avantaje electorale și politice favorabile intereselor sale

Grupul țintă

- Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene;
- Ministerul Educației și Cercetării;
- Consiliul Audiovizualului și Centrul pentru Comunicare Strategică;
- Organizații media independente și instituții de presă.

Evoluția sprijinului pentru aderarea Republicii Moldova la UE (2016-2025)

Fig. 44

Sursa: IMAS. Grafic realizat de IDIS „Viitorul”

nut%C4%83-%C8%99i, IDIS „Viitorul”, Peste 20 de tineri au învățat să identifice și să contracareze dezinformarea susținută și sponsorizată de Federația Rusă în Republica Moldova, aprilie 2024

³⁰⁹ <https://moldova1.md/p/47747/cum-se-va-imprumuta-republica-moldova-1-5-miliarde-de-euro-de-la-uniunea-europeana-cu-rambursare-dupa-2034>, Moldova 1, Cum se va împrumuta Republica Moldova 1,5 miliarde de euro de la Uniunea Europeană, cu rambursare după 2034, aprilie 2025

³¹⁰ https://www.ecb.europa.eu/stats/macroeconomic_and_sectoral/hicp/html/index.en.html, Banca Centrală Europeană, Harmonised Index of Consumer Prices (HICP)

Impactul

Ineficiența combaterii miturilor privind integrarea europeană afectează direct coeziunea socială, orientarea strategică și încrederea cetățenilor în instituțiile democratice. Deși peste jumătate dintre moldoveni susțin aderarea la UE, dezinformarea persistentă erodează acest consens, transformând obiectivul național într-o sursă de confuzie și scepticism.

Comunicarea publică fragmentară și implicarea redusă a instituțiilor în mediul online permit propagandei ostile să prezinte UE ca o amenințare la identitate, suveranitate sau stabilitate economică. Rezultatul: sprijin electoral diminuat pentru forțele pro-europene, reticență față de reforme și vulnerabilitate crescută în fața narativelor rusești. Pierderea consensului fragilizează ideea de interes național comun, slăbind capacitatea statului de a se mobiliza și de a răspunde provocărilor de securitate, economice și geopolitice.³¹¹

Dinamica

Tabel 16

Perioada	Dinamica	Comentariu
2005–2014	Narațiuni fragmentate, marginale	Miturile erau izolate, fără impact major; focus pe beneficii economice.
2014–2016	Declinul încrederii	Criza furtului miliardului a fost exploatată pentru a asocia UE cu corupția.
2017–2020	Regruparea propagandei	Presa afiliată Kremlinului și rețelele sociale au crescut influența narațiunilor false.
2020–2022	Reacții instituționale slabe	Deși s-au lansat unele campanii, au fost reactive, nu preventive.
2022–2025	Escaladare narativă	Pe fondul războiului din Ucraina, s-a intensificat dezinformarea cu accente religioase și identitare.

Factorii

- Lipsa unei strategii naționale de comunicare privind integrarea europeană;
- Slaba coordonare între instituțiile statului și actorii societății civile;
- Lipsa de reglementare eficientă a rețelilor sociale;

- Reticența unor actori religioși și educaționali de a susține vectorul european;
- Insuficiența comunicării privind interesul strategic al integrării europene;
- Vulnerabilități istorice și culturale, cunoașterea limbii ruse.

Anticipări

În contextul avansării Republicii Moldova pe calea integrării europene, se anticipează o intensificare a campaniilor de dezinformare, în special în preajma alegerilor sau a momentelor-cheie legate de negocierile cu Uniunea Europeană. Federația Rusă va continua să exploateze teme sensibile precum identitatea națională, valorile tradiționale, suveranitatea și securitatea economică pentru a submina sprijinul public pentru vectorul european.

Totodată, este de așteptat ca Federația Rusă să-și rafineze metodele de propagandă, adaptând mesajele la publicuri-țintă tot mai specifice, inclusiv în rândul tinerilor, al minorităților etnice și al comunităților religioase. Rețelele sociale vor rămâne principalul instrument de influență, mai ales în lipsa unui cadru de reglementare internă sau a unei colaborări eficiente cu platformele digitale globale.

Pe de altă parte, creșterea presiunii externe și consolidarea angajamentului internațional față de Moldova ar putea duce la o reacție instituțională mai coerentă și proactivă. Se poate anticipa adoptarea unei Strategii Naționale de Combateră a Dezinformării, dezvoltarea unei rețele naționale de comunicatori strategici și extinderea educației mediatice în sistemul de învățământ.

De asemenea, susținerea din partea Uniunii Europene, inclusiv prin fonduri dedicate rezilienței informaționale și combaterea manipulării, ar putea contribui la o mai bună coordonare între instituțiile publice, media și societatea civilă, ceea ce ar reduce treptat impactul narațiunilor false asupra populației. În următorii ani, lupta dintre informare și dezinformare va deveni una centrală pentru securitatea și direcția strategică a Republicii Moldova, iar capacitatea statului de a anticipa, preveni și contracara aceste riscuri va conta decisiv pentru succesul integrării europene.

Întrebări

1. Este cunoașterea limbii ruse în societatea moldovenească un factor care sporește expunerea la dezinformare?
2. Poate o strategie clară privind identitatea vorbitorilor de limbă română din Republica Moldova reduce capacitatea Rusiei de a exploata această vulnerabilitate?
3. Poate prezența activă a Uniunii Europene și a României în spațiul cultural și mediatic al Republicii Moldova reduce eficiența dezinformării ruse?

³¹¹https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Interesul%20national%20al%20Republicii%20Moldova.pdf, Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale, Interesul național al Republicii Moldova,

PE3.

Provocările regionale în politica externă a Republicii Moldova (Ucraina, Georgia, Armenia)

Subiectul

Rusia, în postura de stat succesor a fostei Uniuni Sovietice, a transformat conflictele separatiste din spațiul postsovietic în mecanisme active de influență geopolitică. Prin susținerea enclavelor nerecunoscute din regiunea transnistreană, Abhazia, Osetia de Sud, Donbas și prin anexarea Crimeei, Moscova a creat un cerc de instabilitate controlată, destinat să limiteze suveranitatea statelor care au încercat să se îndepărteze de orbita sa de influență. Aceste intervenții au avut ca efect blocarea proceselor de integrare europeană și euro-atlantică ale țărilor vizate, reducerea capacității lor de a formula politici externe autonome și crearea unui climat regional dominat de incertitudine și tensiune strategică. În acest context, Republica Moldova nu poate fi analizată în izolare. Similar celorlalte state post-sovietice afectate de conflicte teritoriale, Chișinăul se confruntă cu dileme profunde de securitate și politică externă. Experiențele Ucrainei, Georgiei și Armeniei oferă lecții relevante și avertismente concrete pentru înțelegerea provocărilor regionale, dar și a opțiunilor posibile într-un spațiu în care influența rusă nu s-a limitat la trecut, ci modelează constant prezentul.

Descrierea

Rusia consideră fostele republici sovietice ca parte a „vecinătății apropiate” și urmărește să-și reafirme influența în aceste state. Aceasta include menținerea legăturilor economice, culturale și politice strânse, precum și descurajarea orientării acestora către Occident. Moscova percepe extinderea NATO și a Uniunii Europene în fostul spațiu sovietic ca o limitare a influenței sale. Prin urmare, Rusia se opune ferm aderării statelor post-sovietice la aceste organizații. Prin menținerea bazelor militare și a influenței politice în regiune, Rusia își asigură capacitatea de a interveni în afacerile interne ale statelor vecine și de a-și proteja interesele strategice. Rusia nu a renunțat niciodată la ideea de a controla spațiul care cândva a fost sub influența sa. De la Imperiul Țarist, până la Uniunea Sovietică, și mai departe în Federația Rusă de astăzi, percepția securității statale a fost întotdeauna legată de

conceptul de adâncime strategică.³¹² Nu este vorba doar de granițe, ci de teritorii tampon, influență în state vecine,³¹³ și mai ales de oprirea oricărei apropieri a Occidentului de Moscova.

Pentru Rusia, apărarea nu începe la frontiera internațional recunoscută. Începe mult mai departe – în munții Caucazului, în câmpia ucraineană, în pădurile baltice sau în Kaliningradul militarizat. Toate acestea sunt piese ale aceleiași construcții mentale și strategice, în care fiecare zonă geografică are un rol. În sudul Caucazului, Rusia nu a acceptat niciodată să cedeze controlul. A sprijinit regimurile separatiste din Abhazia și Osetia de Sud, a menținut prezență militară în Armenia, și a utilizat fiecare criză regională pentru a-și reafirma statutul. Turcia, NATO, Iranul – toți sunt percepuți ca potențiali rivali într-un spațiu unde Moscova nu tolerează concurență. La sud-est de Carpați, lucrurile sunt și mai sensibile. Regiunea transnistreană³¹⁴ e doar o fâșie de teritoriu, dar cu o încărcătură simbolică și strategică enormă. În conflictul regional actual, a deveni o verigă-cheie între forțele ruse din Marea Neagră și trupele ruse de invazie din Ucraina. Moldova și sudul Ucrainei sunt esențiale în acest sens – nu doar pentru a limita influența NATO, ci pentru a păstra o deschidere spre Balcani unde mereu a jucat un rol cheie de deschidere la apele calde ale mediteranei.

Kaliningradul, fosta Königsberg, este izolat geografic, dar integrat complet în logica de securitate rusă, nu doar pentru mândrie, ci pentru poziționare militară. De acolo, Rusia poate lansa rachete, poate controla Marea Baltică și poate amenința flancul estic al NATO în orice moment. Între Lituania și Polonia, Kaliningradul e o pană înfiptă în inima alianței nord-atlantice.

Nimic însă nu e mai vital decât Ucraina. Câmpia nord-europeană a fost poarta prin care Rusia a fost invadată de fiecare dată: de suedezi, de francezi, de germani. Fără Ucraina, Rusia e descoperită.³¹⁵ Cu Ucraina, are spațiu, timp și protecție. Nu întâmplător, în perioada sovietică, Ucraina a fost extinsă: Crimeea, Galiția, Bucovina de Nord, Basarabia de Sud – toate au fost adăugate ca să împingă linia strategică a Moscovei cât mai departe spre vest.³¹⁶ În logica sovietică, și astăzi ru-sească, acest teritoriu nu e doar pământ – e scut. Așa s-a

³¹² <https://geopoliticalfutures.com/russian-military-doctrine>, Geopolitical Futures, Russian Military Doctrine.

³¹³ <https://www.geopolitica.info/the-post-soviet-space>, Geopolitica.info, The Post-Soviet Space.

³¹⁴ https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/21-28_21.pdf, Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, Considerații geopolitice privind influența Rusiei în spațiul post-sovietic.

³¹⁵ https://gce.unisg.ch/fileadmin/user_upload/HSG_ROOT/Institut_GCE/Euxeinos/35/Euxeinos_Issue_35_Meinenberger.pdf, Euxeinos, Issue 35 – Russian Influence in the Post-Soviet Space, Universitatea din St. Gallen, 2023.

³¹⁶ https://gce.unisg.ch/fileadmin/user_upload/HSG_ROOT/Institut_GCE/Euxeinos/35/Euxeinos_Issue_35_Meinenberger.pdf, Euxeinos, Issue 35 – Russian Influence in the Post-Soviet Space, Universitatea din St. Gallen, 2023.

conturat o doctrină care nu este una a invaziei de dragul cuceririi, ci a controlului de dragul apărării. Din perspectiva Kremlinului, nu este o ofensivă, ci o prevenție,³¹⁷ o formă de a ține lumea la distanță, o repetiție istorică a aceleiași nevoi de adâncime și zonă-tampon, exprimată acum prin forță, influență și geopolitică dură.

Pentru a înțelege mai clar rolul Federației Ruse în modelarea politicii și securității regionale, este esențială o analiză comparativă a situației din Republica Moldova, Ucraina, Georgia și Armenia. Privite în ansamblu, aceste patru state oferă un tablou concludent al modului în care Rusia exercită o influență agresivă, adesea prin presiuni directe sau indirecte, pentru a impune propria agendă geopolitică. Moscova continuă să

se comporte ca o fostă metropolă imperială, tratând fostele republici sovietice ca pe o zonă de control legitim, unde suveranitatea este relativă și condiționată de loialitatea față de „lumea rusă.” Pentru a înțelege mai clar rolul Federației Ruse în modelarea politicii și securității regionale, este esențială o analiză comparativă a situației din Republica Moldova, Ucraina, Georgia și Armenia. Privite în ansamblu, aceste patru state oferă un tablou concludent al modului în care Rusia exercită o influență agresivă, adesea prin presiuni directe sau indirecte, pentru a impune propria agendă geopolitică. Moscova continuă să se comporte ca o fostă metropolă imperială, tratând fostele republici sovietice ca pe o zonă de control legitim, unde suveranitatea este relativă și condiționată de loialitatea față de „lumea rusă.”

Analiză comparativă a influenței Federației Ruse

Tabel 17

Indicator	R. Moldova	Ucraina	Georgia	Armenia
Prezența trupelor rusești pe teritoriul național	Da – circa 1.500 soldați în regiunea transnistreană	Da – Crimeea și Donbas	Da – Osetia de Sud și Abhazia	Da – prezență militară rusă prin baza de la Gyumri
Regiuni separatiste susținute de Rusia	Regiunea transnistreană	Crimeea, Donbas, Lugansk	Osetia de Sud, Abhazia	Nagorno-Karabakh (până în 2023, susținut indirect)
Dependență energetică de Rusia (până în 2022)	Ridicată până în 2022 (Gazprom)	Foarte ridicată până în 2022	Moderată, în scădere	Foarte ridicată – importuri energetice din Rusia
Interferență în procesele electorale	Documentată ³¹⁸	Documentată ³¹⁹	Documentată ³²⁰	Documentată ³²¹
Campanii de dezinformare ³²² și război informațional	Prezente	Prezente	Prezente	Prezente
Blocarea negocierilor de reglementare (ex. Transnistria, Donbas)	Da – formatul „5+2” blocat de Rusia	Da – Minsk blocat de Rusia	Da – Geneva fără progres	Da – procesul de la Minsk blocat, în acordurile cu Azerbaidjan
Presiuni comerciale și embargouri impuse de Rusia	Embargouri la vinuri, fructe (2006, 2013)	Gaz și produse industriale	Embargouri la vinuri, apă (2006)	³²³ Nu semnificative, dar dependență economică generală
Participare în formate de securitate pro-ruse (ex. CSTO, CSI)	Da – membră a CSI	Nu – s-a retras din CSI	Nu – s-a retras din CSI	Da – membră activă a CSTO și CSI

³¹⁷ <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2019RP01>, Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP), The Russian Understanding of War: Blurring the Lines between War and Peace.

³¹⁸ <https://hansard.parliament.uk/Lords/2025-02-06/debates/7B1E1E81-5EA3-4BB4-BC05-137781A9FB6A/MoldovaRussianInterference>, Hansard – House of Lords, Moldova: Russian Interference.

³¹⁹ <https://www.atlanticcouncil.org/event/monitoring-outside-interference-in-ukraines-2019-presidential-election>, Atlantic Council, Monitoring Outside Interference in Ukraine's 2019

³²⁰ <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/russia-is-directly-and-indirectly-meddling-in-georgias-upcoming-election>, Atlantic Council, Russia Is Directly and Indirectly Meddling in Georgia's Upcoming Election

³²¹ <https://www.themoscowtimes.com/2025/04/30/russia-to-ramp-up-influence-efforts-in-armenia-ahead-of-parliamentary-elections-vedomosti-a88926>, The Moscow Times, Russia to Ramp Up Influence Efforts in Armenia Ahead of Parliamentary Elections – Vedomosti

³²² <https://www.aubg.edu/aubg-today/disinformation-observatory-report-the-data-behind-russian-pravda-disinformation-network>, American University in Bulgaria, Disinformation Observatory Report: The Data Behind Russian Pravda Disinformation Network, 2024.

³²³ <https://jamestown.org/program/armenia-moves-toward-europe-while-still-dependent-on-russia>, The Jamestown Foundation, Armenia Moves Toward Europe While Still Dependent on Russia.

Grupul țintă

- Biroul Politici de Reintegrare
- Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene
- Uniunea Europeană
- Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE)
- Statele Unite ale Americii

Impactul

Politica externă a Federației Ruse, axată pe menținerea controlului asupra fostelor republici sovietice, a generat un impact sistemic asupra stabilității politice și economice din Republica Moldova, Ucraina, Georgia și Armenia. Conflictele teritoriale sprijinite direct sau indirect de Moscova au împiedicat afirmarea suveranității depline a acestor state și au contribuit la o vulnerabilitate strategică prelungită. Prezența trupelor ruse, regimurile separatiste, presiunile energetice și ingerințele în procesele decizionale interne au devenit mecanisme permanente de control politic și blocaj instituțional. Din punct de vedere economic, aceste conflicte au adus stagnare și regres. Investițiile externe s-au redus semnificativ în zonele afectate de insecuritate, iar volatilitatea financiară a crescut. Cheltuielile pentru securitate și apărare au crescut constant, afectând bugetele publice și diminuând resursele disponibile pentru dezvoltare. Migrația masivă³²⁴ a forței de muncă, cauzată de instabilitate și lipsa perspectivelor economice,³²⁵ a slăbit potențialul productiv intern. Embargourile³²⁶ comerciale impuse de Rusia și șocurile energetice au adâncit dependența economică și au forțat guvernele să caute sprijin extern pentru menținerea echilibrului macroeconomic. Reformele structurale au fost fie întârziate,³²⁷ fie blocate, iar procesele de integrare europeană au fost sabotate în mod direct în teritoriile controlate sau influențate de Rusia. Războiul din Ucraina a accentuat toate aceste tendințe, iar utilizarea pe scară largă a instrumentelor hibride (propagandă, destabilizare politică, presiuni comerciale) a consolidat strategia Moscovei de menținere a unei vecinătăți fragile, dependentă și polarizată, iar impactul este unul profund – limitarea suveranității, distorsionarea tranziției democratice și frânarea dezvoltării durabile în întreaga regiune.

Dinamica

Războiul din Ucraina a schimbat profund prioritățile de politică

externă ale Republicii Moldova, forțând o re poziționare fermă către Uniunea Europeană și partenerii occidentali. Pe fondul amenințărilor tot mai vizibile din Est, Chișinăul a întărit colaborarea cu Ucraina, în special în domeniile securității, infrastructurii și energiei. Totuși, relațiile bilaterale rămân sensibile din cauza divergențelor privind regiunea transnistreană. În același timp, Moldova își menține o relație activă cu Georgia, partener cu un parcurs similar în cadrul Parteneriatului Estic, deși nivelul de reformă și integrare europeană diferă semnificativ în cele două state. Cu Armenia, contactele sunt mai limitate și oscilante, influențate de apropierea acesteia de Federația Rusă și de o politică externă mai ambiguă. Contextul regional din zona Mării Negre devine tot mai complex, iar Moldova este obligată să-și redefinească rolul.

Rusia menține o influență destabilizatoare în toate cele trei state analizate – Ucraina, Georgia și Armenia – ceea ce afectează indirect și securitatea Republicii Moldova. În fața acestor provocări, autoritățile de la Chișinău au fost nevoite să echilibreze între neutralitatea constituțională și nevoia tot mai evidentă de a consolida cooperarea cu NATO, în special în domeniul rezilienței și apărării civile. Conflictele înghețate și reacțiile vecinilor la presiunile rusești au pus într-o lumină nefavorabilă ritmul lent al soluționării dosarului transnistrean. Moldova a fost nevoită să-și recalibreze constant politica externă, accelerând diplomația europeană și securitară. Astfel, devine clar că orice escaladare militară în Ucraina sau Caucazul de Sud poate afecta în mod direct stabilitatea Republicii Moldova, într-un spațiu în care interdependența și riscurile regionale sunt din ce în ce mai greu de separat. Statele din spațiul ex-sovietic ar putea dezvolta parteneriate de cooperare și schimb de bune practici pentru a contracara influența Federației Ruse. Slăbirea Rusiei în contextul războiului din Ucraina și concentrarea excesivă a regimului de la Kremlin asupra acestui conflict creează oportunități strategice pentru identificarea unor soluții comune în vederea diminuării influenței ruse, împreună cu toate consecințele sale politice, economice și informaționale.

Factorii

- Interesul geopolitic al Federației Ruse de a menține controlul asupra vecinătății sale apropiate;
- Acțiunile limitate și necoordonate ale actorilor internaționali în rezolvarea conflictelor teritoriale;
- Incapacitatea actorilor internaționali de a exercita presiuni eficiente asupra Rusiei pentru respectarea dreptului internațional;

³²⁴ https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd1461/files/reports/DTM_MDA_Returness%20Report%20Dec%202023.pdf, IOM Moldova, Returnees and Labour Migration Report

³²⁵ https://freedomhouse.org/sites/default/files/2024-04/NIT_2024_Digital_Booklet.pdf, Freedom House, Nations in Transit 2024 – Moldova Country Report,

³²⁶ <https://emerging-europe.com/opinion/russian-sanctions-against-georgia-how-dangerous-are-they-for-countrys-economy>, Emerging Europe, Russian Sanctions Against Georgia: How Dangerous Are They for the Country's Economy?

³²⁷ <https://www.epc.eu/en/publications/Lessons-from-the-Eastern-Partnership-Looking-back-to-move-forward~44d130>, European Policy Centre (EPC), Lessons from the Eastern Partnership: Looking Back to Move Forward,

→ Absența unui mecanism internațional robust și aplicabil pentru soluționarea conflictelor înghețate în spațiul post-sovietic.

Anticipări

În contextul blocajului persistent în reglementarea conflictelor teritoriale din spațiul post-sovietic, războiul din Ucraina a accentuat instabilitatea regională și a reconfigurat prioritățile de securitate. Regiunile separatiste, susținute de Federația Rusă, rămân pârghii de negociere în eventuale acorduri geopolitice, ceea ce poate duce fie la ajustări temporare ale statu-quo-ului, fie la adâncirea conflictelor.

Persistența ostilităților reduce încrederea investitorilor și menține o presiune economică considerabilă asupra statelor vecine, în special asupra celor care își doresc integrarea europeană. Totodată, posibila reconfigurare a priorităților globale ale SUA, prin reorientarea strategică spre Pacific și gestionarea relației cu China, conduce la diminuarea implicării americane în Europa de Est. Această dinamică deschide calea unei implicări mai consistente a Uniunii Europene, care va fi nevoită să folosească instrumentele sale politice, economice și instituționale pentru a asigura stabilitatea în regiune și a preveni extinderea conflictelor.

În eventualitatea unei crize interne în Federația Rusă, capacitatea acesteia de a susține regimuri separatiste ar putea fi serios afectată, generând premise favorabile pentru relansarea unor procese de reglementare. O astfel de oportunitate ar putea fi valorificată printr-o cooperare mai strânsă între Republica Moldova, Ucraina, Georgia și Armenia, toate confruntate cu forme diferite de presiune rusă. Sprijinite de partenerii occidentali, aceste state pot construi o arhitectură de securitate regională mai coerentă, orientată spre stabilitate și autonomie strategică.

Organizațiile regionale dominate de Rusia, precum CSI și CSTO, se confruntă deja cu un declin al legitimității și funcționalității, pe fondul nemulțumirilor tot mai vizibile ale membrilor lor. În paralel, Moscova compensează pierderea terenului militar prin tactici hibride, dezinformare, ingerințe electorale, blocaje comerciale folosite pentru a menține influența politică în vecinătatea sa apropiată. În această ecuație, Ucraina se profilează ca un furnizor emergent de securitate regională, prin

parteneriate bilaterale și cooperare în domeniul apărării.

Turcia și China, deși motivate de interese distincte, își extind influența în Caucaz și Asia Centrală, contribuind la o reechilibrare a forțelor care reduce treptat monopolul rusesc asupra spațiului ex-sovietic.

Aceste transformări creează condițiile unei tranziții lente, dar ireversibile, către un sistem regional în care autonomia statelor afectate de conflicte devine mai greu de blocat. În contextul consolidării accelerate a industriei militare ruse și a doctrinei agresive adoptate de Kremlin, un scenariu de destabilizare a Europei prin acțiuni hibride sau chiar militare devine tot mai plauzibil. Oficiali occidentali avertizează că, până în 2030, Rusia ar putea dobândi capacitatea de a ataca direct flancul estic al NATO, inclusiv statele baltice, pentru a testa solidaritatea alianței.

În paralel, Moscova intensifică infrastructura militară la granițele Europei și utilizează campanii de dezinformare, presiuni economice și sprijin pentru mișcări radicale ca instrumente de subminare a ordinii occidentale. Acest tip de agresiune strategică creează un climat de incertitudine și impune o reevaluare urgentă a posturii de securitate europeană. Previziunile economice pe termen lung indică o stagnare prelungită a economiei ruse, accentuată de sancțiuni, izolare tehnologică și dependența disproporționată de resursele energetice, al căror preț este tot mai volatil. Această degradare economică va eroda treptat legitimitatea regimului, crescând riscul unor tensiuni interne și diminuând capacitatea Rusiei de a proiecta putere în regiune.

Întrebări

1. Va reuși Uniunea Europeană să mențină stabilitatea regională în contextul slăbirii influenței Federației Ruse și al creșterii provocărilor hibride?
2. Vor reuși statele ex-sovietice să valorifice conjunctura geopolitică actuală și slăbirea Rusiei pentru a-și consolida independența și parcursul european?
3. Cum va reacționa Federația Rusă pe termen lung, în condițiile unei economii fragilizate, pentru a menține controlul asupra statelor din vecinătatea sa?

PE4.

Influențele destabilizatoare ale Rusiei în Republica Moldova

Subiectul

Rusia a exercitat constant presiuni asupra Republicii Moldova pentru a limita opțiunile sale de dezvoltare independentă și apropierea de spațiul occidental. De la obținerea independenței, Chișinăul s-a confruntat permanent cu acțiuni destabilizatoare din partea Moscovei, inclusiv susținerea regimului separatist de la Tiraspol, alimentarea mișcărilor separatiste din UTA Găgăuzia, interferențe în alegeri, campanii de dezinformare, utilizarea gazului ca instrument de șantaj politic și impunerea de embargouri comerciale în momente sensibile. Toate aceste acțiuni au urmărit să mențină Republica Moldova în sfera de influență și împiedicarea acesteia să se integreze în structurile occidentale.

Descrierea

Rusia a intervenit constant în procesul de formare identitară al Republicii Moldova, promovând o viziune separată de cea românească și cultivând o „identitate moldovenească” distinctă, menită să slăbească legăturile istorice, culturale și lingvistice cu România. Această strategie a fost începută în perioada sovietică, dar a fost perpetuată și după 1991, prin propagandă oficială, sprijin acordat partidelor pro-ruse, manipulare mediatică și sprijin indirect sau direct pentru Mitropolia Moldovei aflată în subordinea Moscovei.

Rusia a urmărit să exploateze vulnerabilitățile societății moldovenești – lipsa unei culturi civice consolidate, incertitudinea identitară post-sovietică și polarizarea geopolitică, pentru a menține Republica Moldova într-o zonă gri, prinsă între aspirațiile pro-europene și influența rusă. În plan intern, a încurajat existența unei clase politice populiste și nostalgice după Uniunea Sovietică, care a vorbit în numele poporului, dar a blocat modernizarea statului și racordarea lui la valorile occidentale.

În același timp, prin intermediul bisericii, al mass-mediei și al actorilor locali din regiunile autonome sau separatiste, Rusia a menținut vie ideea că Moldova nu trebuie să se integreze în Uniunea Europeană sau să se apropie de România. În paralel, a alimentat confuzia cu privire la neutralitate, a blocat dezvoltarea unei strategii naționale de comunicare și a folosit rețelele sociale pentru a difuza mituri legate de pierderea suveranității, amenințarea războiului și presupusele pericole culturale ale integrării europene.

Lipsa unui discurs identitar clar, absența unor politici educaționale coerente, slăbiciunea instituțiilor statului și

incapacitatea de a ocupa spațiul informațional și simbolic au permis perpetuarea acestei crize, în care Rusia acționează nu doar ca influență externă, ci ca actor intern, infiltrat în conștiința colectivă. Mai jos sunt documentate o parte din interferențele Federației Ruse în politica internă a Republicii Moldova, care demonstrează o consecvență strategică în destabilizarea țării pentru a o menține în zona sa de influență.

Grupul țintă

- Biroul Politici de Reintegrare
- Ministerul Afacerilor Externe
- Biroul pentru Integrare Europeană
- Uniunea Europeană
- Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE)

Impactul

Acțiunile Rusiei au avut efecte directe și vizibile asupra Republicii Moldova. În plan politic, au slăbit încrederea oamenilor în instituțiile statului și au împiedicat formarea unor guverne stabile. Din cauza prezenței militare în regiunea transnistreană, Moldova nu-și poate controla întreg teritoriul și este forțată să negocieze mereu dintr-o poziție de slăbiciune. Blocajele economice impuse de Moscova au afectat direct producătorii moldoveni, în special în agricultură și vinificație, și au făcut economia mai vulnerabilă.

Prin mass-media și rețelele religioase, Rusia a reușit să alimenteze neînțelegerile din societate și să țină vie ideea că Moldova nu trebuie să se apropie de Uniunea Europeană. În același timp, a sprijinit partide și grupări care promovează mesaje pro-ruse, iar în regiunile autonome sau în diaspora din Rusia, influența sa a rămas puternică. Toate acestea au ținut Moldova într-o stare de nesiguranță, fără direcție clară și cu multe blocaje în drumul spre schimbare.

Dinamica

Influența Rusiei asupra Moldovei s-a manifestat în valuri succesive, adaptându-se contextului geopolitic și slăbiciunilor

Anul	Tip de interferență	Descriere succintă	Sursă
1991-1999	Energetică	Sistări repetate ale livrărilor de gaze naturale în anii '90, inclusiv iarna 1998;	Radio Moldova
1992-Prezent	Politic	Influența de facto a Federației Ruse asupra politicii și deciziilor din UTA Găgăuzia;	crisisgroup.org
1992-Prezent	Militară	Menținerea trupelor în regiunea transnistreană prin decretul din 1992 al lui Elțin; nerespectarea suveranității Republicii Moldova;	Central and Eastern European Online Library
1990-Prezent	Identitară	Menținerea și promovarea identității moldovenești diferită de cea română;	Veridica.ro
2006	Embargoul vinurilor	Rusia a interzis importul vinurilor moldovenești, afectând grav economia vinicolă.	Radio Europa Liberă
2007-2009	Diplomatică și comercială	2007-2009 Amenințări directe legate de apropierea de UE/NATO cu „consecințe economice grave”;	IDIS Viitorul
2013-2015	Embargoul vinurilor	Rusia a interzis din nou vinurile moldovenești, ca reacție la apropierea de UE.	Radio Europa Liberă
2014	Embargoul fructelor și cărnii	Interdicții asupra fructelor și cărnii după semnarea Acordului de Asociere;	Adevărul
2015-2019	Migrație	Expulzări selective și interdicții de intrare pentru cetățeni moldoveni în perioade cheie;	IDIS „Viitorul”
2014-2022	Presiuni geopolitice	Suținerea economică și militară a regimului de la Tiraspol și menținerea datoriei energetice;	Radio Europa Liberă
2017-2018	Presiuni comerciale	Restricții comerciale prin cote, refuzuri vamale și controale de calitate.	Veridica.ro
2019	Sprijin politic	Dodon recunoaște finanțarea lunară din Rusia pentru PSRM (700.000 USD).	Rise Moldova
2014-2021	Presiuni energetice	Tarife reduse la gaze condiționate de poziționarea geopolitică a Chișinăului;	Soros.md
2015-2022	Sprijin politic	Sprijin indirect pentru PSRM și Igor Dodon prin media și finanțări externe;	Ziarul de Gardă
2022	Embargoul fructelor	Embargo asupra fructelor sub pretexte fitosanitare;	Radio Europa Liberă
2022	Presiune energetică	Gazprom a redus cu 30% livrările de gaze către Moldova.	Wikipedia
2023	Destabilizare politică	Rusia a antrenat persoane pentru proteste și acte de vandalism.	Digi24
2024	Spionaj	Ion Creangă, acuzat de spionaj în favoarea Rusiei;	Ziarul de Gardă
2024	Interferențe în alegeri	Dezinformare, finanțare ilegală, proteste	Reuters
2024	Acuzații de spionaj	Igor Gorgan, acuzat de spionaj în favoarea Rusiei;	Moldova 1
2025	Presiune energetică	Gazprom a sistat complet livrările către regiunea transnistreană.	Radio Europa Liberă
2025	Presiune comercială	Interdicție pentru transportatorii de mărfuri din Moldova;	Ziarul de Gardă
2025	Presiune politică	Rusia încearcă să influențeze structura Parlamentului.	ProTV
2025	Separatism	Menținerea trupelor în regiunea transnistreană și sprijin pentru mișcări de opoziție;	IPN.md
2025	Influența Bisericii ruse	Rusia pune în scenă un complot cu preoți moldoveni pentru alegerile din Republica Moldova.	TVR Moldova

interne ale statului moldovean. Imediat după destrămarea URSS, Rusia și-a păstrat controlul asupra regiunii transnistrene, transformând-o într-o zonă-tampon și instrument permanent de șantaj politic și militar. Prezența trupelor ruse în stânga Nistrului nu a fost însoțită de un dialog real privind retragerea, ci a fost consolidată prin refuzuri repetate și justificări formale legate de „misiuni de pacificare”.

Odată cu apropierea Moldovei de Uniunea Europeană (semnarea Acordului de Asociere în 2014, aplicarea regimului liberalizat de vize, cooperarea cu NATO), Rusia a schimbat tactica: a început să folosească pâghii economice, embargouri asupra vinurilor, fructelor și altor produse moldovenești, a limitat accesul migranților moldoveni la piața muncii din Rusia și a lansat campanii agresive de propagandă.

După 2020, metodele hibride s-au intensificat: de la susținerea activă a partidelor pro-ruse și finanțarea protestelor antiguvernamentale, până la infiltrarea mediatică, folosirea bisericii ortodoxe ca instrument de mobilizare conservatoare și manipularea discursului despre identitate, „neutralitate” și „pericolele Occidentului”. Criza gazelor din 2021–2022 a fost folosită ca armă strategică pentru a compromite guvernarea pro-europeană și a alimenta nemulțumirea socială.

În paralel, Rusia a cultivat relații directe cu UTA Găgăuzia și a promovat autonomia acesteia ca model de „rezistență la Chișinău”, iar în plan mediatic, a infiltrat spațiul informațional prin canale de știri, influenceri, Telegram și rețele sociale, livrând un flux constant de narative destabilizatoare. După declanșarea invaziei ruse în Ucraina în 2022, nivelul de amenințare s-a amplificat considerabil. Moldova a fost vizată în mod repetat de retorici agresive, de amenințări cu atacuri cu rachete și chiar sugestii privind o eventuală „eliberare” sau cucerire militară. Faptul că resturi de rachete rusești au căzut pe teritoriul Moldovei a adus conflictul în imediata vecinătate și a confirmat vulnerabilitatea statului în fața unui conflict extins. Dinamica interferenței ruse pare să urmeze o linie clară: presiuni economice, instrumente informaționale, provocări regionale (UTA Găgăuzia, regiunea transnistreană), susținerea actorilor interni ostili integrării europene și alimentarea constantă a crizei identitare, cu scopul de a bloca apropierea Moldovei de Occident și de a o menține în sfera de influență a Kremlinului.

Factorii

- Federația Rusă dorește să controleze Moldova, cea mai vestică regiune de influență, pentru a bloca influența occidentală.
- Actorii internaționali arată un interes limitat în contracararea dominației ruse în Republica Moldova.
- Guvernarea globală inefficientă nu reușește să gestioneze conflictele regionale, expunând Moldova la presiuni externe.

Anticipări

Pe măsură ce Republica Moldova se apropie de alegerile parlamentare din 2025 și continuă parcursul integrării europene, este de așteptat o intensificare a presiunilor hibride din partea Federației Ruse, care va utiliza metode testate pentru a-și menține influența. Rusia va escalada tensiunile în UTA Găgăuzia și regiunea transnistreană, va amplifica dezinformarea online, va finanța proteste antiguvernamentale și va recurge la sabotaj economic prin embargouri comerciale sau crize energetice, cum ar fi întreruperea livrărilor de gaze de către Gazprom.

De asemenea, Kremlinul va exploata diviziunile religioase, folosind Biserica Ortodoxă afiliată Moscovei pentru a influența segmentele conservatoare ale populației, și va încerca să atragă o parte a elitelor politice moldovenești cu promisiuni de stabilitate în schimbul loialității.

Situația de securitate a Moldovei este strâns legată de evoluția războiului din Ucraina, care va determina dinamica regională și influența Rusiei. Dacă războiul se prelungește sau stagnează, Rusia va intensifica campania hibridă, combinând dezinformarea masivă, crize sociale fabricate, susținerea partidelor pro-ruse și activarea focarelor de instabilitate din UTA Găgăuzia și regiunea transnistreană. Armele economice, precum embargourile și controlul energetic, vor menține presiunea asupra Chișinăului, transformând Moldova într-o țintă constantă a atacurilor indirecte menite să compromită stabilitatea internă și cursul european.

Un alt scenariu posibil este revenirea unei conduceri pro-ruse la Chișinău, fie prin alegeri, fie printr-o criză politică internă. Acest lucru ar duce la înghețarea reformelor, slăbirea relațiilor cu partenerii occidentali și o reorientare spre Moscova, cu riscuri de recul democratic și izolare internațională. Rusia ar profita pentru a-și recupera influența pierdută, consolidând controlul asupra deciziilor politice și economice. Pe fondul progresului Moldovei spre integrarea europeană, prin reforme și apropierea de negocierile de aderare la UE, Rusia va alterna presiuni dure cu narative anti-europene menite să erodeze încrederea publicului eurosceptic. Crize artificiale, embargouri și retorică anti-UE vor viza încetinirea sau chiar deraierea procesului de integrare.

Dacă Rusia devine slăbită economic și militar, iar prezența occidentală în regiune se întărește, Moscova ar putea adopta o strategie mai subtilă, bazată pe influență indirectă prin investiții culturale, proiecte educaționale și rețele religioase sau media, menținând obiectivul de a păstra Moldova în sfera sa de influență. O victorie clară a Ucrainei sau un acord avantajos ar putea oferi Moldovei o oportunitate istorică de a relansa dosarul reintegrării regiunii transnistrene, dar succesul depinde de o strategie solidă, sprijin extern coerent și capacitate internă de negociere.

Chiar și într-un scenariu favorabil, în care Moldova devine o victorie geopolitică a Occidentului, Rusia nu va renunța complet, ci se va retrage strategic, lăsând în urmă rețele informale și actori locali pentru a destabiliza din umbră, pregătind o revenire când contextul va fi favorabil. Dacă Moldova rezistă presiunilor, Rusia ar putea recurge la măsuri mai agresive, inclusiv provocări militare sau destabilizare economică gravă, pentru a-și păstra controlul.

În lipsa unui consens intern, a unei strategii ferme de securitate și a coeziunii sociale, Moldova rămâne vulnerabilă la tacticile hibride ale Kremlinului, care va exploata orice breșă politică sau socială. Rezultatul războiului din Ucraina rămâne factorul decisiv, fiecare evoluție pe front având consecințe directe asupra securității Moldovei. Pentru a face față acestor provocări pe termen lung, Chișinăul trebuie să își consolideze instituțiile, să cultive unitatea internă și să își întărească parteneriatele externe, pregătindu-se pentru o confruntare complexă și multidimensională.

Întrebări

1. Cât sprijin concret pot oferi partenerii occidentali pentru a asigura reziliența Moldovei?
2. Cât de ireversibilă este orientarea pro-occidentală a Moldovei în contextul scenariului georgian?
3. Cât de pregătită este Moldova să gestioneze pe cont propriu amenințările hibride?
4. Va renunța Rusia la tactici agresive dacă vede că nu funcționează, sau dimpotrivă va escalada?
5. Care va fi soarta conflictului transnistrean într-un context geopolitic în schimbare?
6. Cât de profundă este infiltrarea serviciilor secrete ruse în instituțiile cheie ale Moldovei?
7. Va reuși societatea moldovenească să dezamorseze falciile identitare interne exploatare de Kremlin?

PE5.

Amenințări la adresa securității naționale a Republicii Moldova

Subiectul

Republica Moldova se confruntă cu multiple riscuri la adresa securității naționale, generate atât de factori externi, cât și interni. Contextul regional marcat de conflictul armat din Ucraina, menținerea trupelor ruse în stânga Nistrului și fragilitatea frontierelor estice accentuează presiunile geopolitice asupra Chișinăului. În paralel, tensiunile din UTA Găgăuzia, dependența energetică de importuri nesigure, polarizarea identitară și instrumentalizarea discursurilor religioase sau mediatice contribuie la multiplicarea surselor de instabilitate. Există vulnerabilități structurale care reduc capacitatea de reziliență a statului: nivelul ridicat de corupție, fragilitatea instituțiilor, fluctuațiile politice, deficitul de comunicare strategică și impactul migrației asupra coeziunii sociale. Într-un astfel de context, Republica Moldova devine expusă la interferențe hibride, inclusiv campanii de dezinformare, tentative de influențare electorală și atacuri cibernetice, care vizează erodarea încrederii în autorități și devierea de la parcursul de integrare europeană.

Descrierea

Securitatea națională a Republicii Moldova este supusă unui spectru complex de amenințări, cu origine atât internă, cât și externă, amplificate de conflictul din Ucraina și de poziționarea geopolitică vulnerabilă a țării. Conform Strategiei de Securitate Națională, principala amenințare la adresa securității naționale a Republicii Moldova este Federația Rusă.³²⁸

Corupția sistemică reprezintă o amenințare structurală la adresa securității naționale, subminând statul de drept și capacitatea administrativă. Conform Indicelui Percepției Corupției³²⁹, Moldova se situează pe locul 76 din 180 de state, cu

un scor de 42/100, reflectând o stagnare în reforma justiției. Rapoartele Centrului Național Anticorupție indică prejudicii financiare de aproximativ 1,2 miliarde³³⁰ lei, cauzate de acte de corupție, 70% implicând funcționari publici.³³¹ Această situație erodează încrederea cetățenilor în instituții, facilitează penetrarea influențelor externe și limitează eficiența răspunsului la crize.

O amenințare gravă la adresa securității naționale este și divizarea internă care poate degenera în haos controlat de actori interni sau externi. Diviziunile etno-lingvistice și geopolitice fragmentează coeziunea socială, creând vulnerabilități exploatate de actori ostili. Datele sociologice relevă că 48% din cetățeni susțin integrarea în Uniunea Europeană,³³² 32% preferă Uniunea Eurasiatică, iar 20% sunt indeciși. Rezultatul referendumului constituțional din 2024, cu 50,4% voturi pro-UE, confirmă această polarizare. Aceste clivaje sunt amplificate de campanii de dezinformare, reducând capacitatea statului de a mobiliza un consens național pe teme strategice. Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia, cu o populație de aproximativ 134.000 de locuitori (circa 4,5% din totalul populației Moldovei), conform recensământului³³³ din 2024, reprezintă un focar de instabilitate datorită tendințelor separatiste susținute de lideri pro-ruși, precum bașcanul Evghenia Guțul. Deși bugetul regiunii este finanțat în proporție de 70% de Chișinău,³³⁴ Rusia oferă ajutoare directe estimate la milioane³³⁵ de dolari păturilor vulnerabile, prin mecanisme indirecte, pentru a-și loializa minoritatea găgăuză și pentru a controla în continuare regiunea. Aceste dinamici amenință integritatea teritorială și încetinesc parcursul european al Moldovei, generând riscuri de escaladare în contexte electorale tensionate. Atacurile cibernetice interne, facilitate de infrastructura digitală slab securizată, compromit funcționarea instituțiilor și încrederea publică. Conform Agenției pentru Securitate Cibernetică, Moldova a înregistrat 3.500 de atacuri

³²⁸ <https://moldova.europalibera.org/a/rusia-este-principala-amenintare-la-adresa-securitatii-r-moldova-potrivit-noii-strategii-de-aparare/33253688.html>, Radio Europa Liberă Moldova, Rusia este principala amenințare la adresa securității R. Moldova, potrivit noii Strategii de Apărare.

³²⁹ <https://www.transparency.org/en/cpi/2023>, Transparency International, Corruption Perceptions Index 2023.

³³⁰ <https://www.cna.md/libview.php?l=ro&idc=5&id=4214&t=/Mass-media/Noutati/ARBI-a-aplicat-secheste-pe-bunuri-de-13-miliarde-de-lei-intr-un-an-de-activitate-analiza-CNA-pentru-2023>, CNA, ARBI a aplicat secheste pe bunuri de 1,3 miliarde de lei într-un an de activitate – analiza CNA pentru 2023

³³¹ https://cna.md/public/files/Studiu_Expertiza_Anticorupie_2019_-_2020_web.pdf, Centrul Național Anticorupție, Studiu: Expertiza anticorupție în Republica Moldova 2019–2020.

³³² [https://imas.md/pic/archives/48/\[imas\]%20barometrul%20socio-politic_aprilie%202025.pdf](https://imas.md/pic/archives/48/[imas]%20barometrul%20socio-politic_aprilie%202025.pdf), IMAS, Barometrul socio-politic.

³³³ https://statistica.gov.md/ro/rezultatele-preliminare-ale-recensamantului-populatiei-si-locuintelor-2024-10077_61626.html, Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, Rezultatele preliminare ale Recensământului populației și locuințelor 2024

³³⁴ <https://stiri.md/article/economic/gagauzia-venituri-de-1-56-miliarde-de-lei-prognozate-pentru-2025>, Știri.md, Găgăuzia: venituri de 1,56 miliarde de lei prognozate pentru 2025.

³³⁵ <https://www.dw.com/ro/faz-explic%C4%83-opera%C8%9Biunea-lui-putin-%C3%AEn-g%C4%83g%C4%83uzia/a-69011286>, Deutsche Welle, FAZ explică operațiunea lui Putin în Găgăuzia.

cibernetice³³⁶ majore în 2023, o creștere de peste 300% față de 2021. Pierderile economice asociate s-au ridicat la aproximativ 500 milioane lei.³³⁷ Lipsa resurselor și a personalului calificat exacerbează vulnerabilitățile, afectând securitatea datelor și continuitatea serviciilor publice. Vulnerabilitatea cibernetică este un pericol la adresa întregii infrastructuri de securitate cibernetică a Republicii Moldova.

Tentativele de destabilizare politică, orchestrate de actori interni cu sprijin extern, vizează subminarea ordinii constituționale. În 2022-2023, protestele organizate de Partidul Șor au mobilizat aproximativ 10.000 de participanți, majoritatea remunerați cu 200-400 MDL/zi, finanțarea provenind din surse rusești estimate la 5 milioane EUR.³³⁸ SIS a dejucaut trei comploturi de destabilizare, inclusiv planuri de răsturnare a guvernului. Aceste acțiuni au slăbit capacitatea executivului de a implementa reforme și au accentuat polarizarea socială.

Regiunea separatistă transnistreană continuă să reprezinte o amenințare strategică majoră. Cu o prezență militară rusă de aproximativ 1.500 de soldați și între 5.000 și 7.000 de combatanți locali, regiunea funcționează ca un instrument de presiune geopolitică asupra Chișinăului. Depozitul militar de la Cobasna, care conține circa 20.000 de tone de muniții, constituie un risc grav de securitate.³³⁹ Această prezență militară contravine suveranității Republicii Moldova, frânează procesul de reintegrare și oferă Kremlinului o pârgă de influență permanentă în regiune. Campaniile de dezinformare rusești au devenit o componentă centrală a războiului informațional și reprezintă o amenințare majoră la adresa securității informaționale și naționale a Republicii Moldova. Potrivit Guvernului Republicii Moldova, Federația Rusă a investit deja 200 milioane de euro³⁴⁰ în propagandă și dezinformare, utilizând rețele precum „Matrioșka” și „Pravda”, cu scopul de a influența alegerile și de a diviza societatea. Aceste operațiuni se desfășoară preponderent pe platforme digitale precum Telegram, TikTok, X și Bluesky, canale intens accesate de publicul tânăr.³⁴¹

Un studiu recent realizat de Universitatea Americană din Bulgaria, prin Centrul pentru Informare, Democrație și Cetățenie,³⁴² relevă că Republica Moldova este printre principalele

ținte ale rețelei de dezinformare „Pravda”, cu peste jumătate din conținutul manipulator direcționat către fostele republici sovietice și statele balcanice. Conform rapoartelor Serviciului de Informații și Securitate (SIS), în 2024 au fost blocate peste 2.000 de conturi asociate propagandei rusești, 80% dintre acestea având legături directe cu Federația Rusă.³⁴³ Aceste campanii au influențat și alegerile locale din 2023 și referendumul constituțional din 2024, alimentând diviziunile interne, erodând încrederea în instituțiile statului și diminuând capacitatea autorităților de a construi consens strategic. Specialiști în securitate și experți în comunicare avertizează că dezinformarea rusească subminează în mod direct securitatea națională a Republicii Moldova, afectând stabilitatea democratică, coeziunea socială și capacitatea statului de a răspunde eficient provocărilor interne și externe. „Parlamentul European condamnă ferm campaniile dezinformării și ingerințele externe, în special cele orchestrate de Federația Rusă, care subminează stabilitatea, securitatea și democrația în Republica Moldova. Aceste acțiuni slăbesc încrederea cetățenilor în instituțiile statului și în procesul democratic, reprezentând o amenințare majoră la adresa securității informaționale și naționale a țării.”³⁴⁴ Pe lângă dependența energetică a Republicii Moldova, care a suferit în 2022 o reducere cu peste 50% a livrărilor de gaze din partea Gazprom, provocând o criză severă, creșteri de prețuri și o inflație de peste 34%, costurile suplimentare pentru achiziția de energie au ajuns la circa 1,5 miliarde EUR în perioada 2022-2023. Deși în 2024 dependența de gazul rusesc a scăzut la aproximativ 60%, datorită importurilor din Uniunea Europeană și proiectelor de interconectare energetică, vulnerabilitățile infrastructurale persistă.³⁴⁵

În 2025, Transnistria, dependentă aproape integral de gazul rusesc, se confruntă cu o criză gravă după oprirea livrărilor de către Gazprom și refuzul Ucrainei de a prelungi tranzitul, ceea ce a provocat oprirea parțială a centralei de la Cuciurgan, principala sursă de energie pentru regiune și pentru o parte din teritoriul controlat de Chișinău.³⁴⁶ Situația din regiunea transnistreană este considerată o potențială catastrofă umanitară, cu zeci de mii de locuitori expuși la frig, lipsa apei calde și a energiei electrice, iar alimentarea cu gaze este limitată și intermitentă. Această vulnerabilitate energetică a

³³⁶ <https://stisc.gov.md/ro/comunicate-de-presa/noutati-din-domeniul-securitatii-cibernetice-9022024>, Serviciul Tehnologie Informației și Securitate Cibernetică (STISC), Noutăți din domeniul securității cibernetice, 9 februarie 2024.

³³⁷ <https://pisa.md/wp-content/uploads/2024/07/Dinamica-securitatii-cibernetice-in-Republica-Moldova-raspuns-la-amenintarile-complexe.pdf>, PISA, Dinamica securității cibernetice în Republica Moldova: răspuns la amenințările complexe.

³³⁸ https://sis.md/sites/default/files/comunicate/fisiere/Raport_SIS_Public_Interferenta_in_procesul_electoral.pdf, Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova, Raport public: Interferența în procesul electoral.

³³⁹ <https://www.bbc.com/news/articles/cy8ymx50kz8o>, BBC News, Moldova fears Russian sabotage ahead of elections.

³⁴⁰ <https://radiomoldova.md/p/50688>, Radio Moldova, SIS: Rusia a încercat să influențeze alegerile locale din 2023 prin campanii de dezinformare și sprijinirea unor candidați afiliați.

³⁴¹ <https://pisa.md/wp-content/uploads/2024/11/analiza-dezinformarii-prezente-in-spatiul-online-al-republicii-moldova-privind-activitatea-nato-si-uniunea-europeana-1.pdf>, PISA, Analiza dezinformării prezente în spațiul online al Republicii Moldova privind activitatea NATO și Uniunea Europeană.

³⁴² <https://disinfoBS.com/index.php/access-pravda-ecosystem-dashboard-report/>, DisinfoBS, Access Pravda Ecosystem Dashboard Report, 2025.

³⁴³ https://sis.md/sites/default/files/comunicate/fisiere/Raport_SS_Public_Interferenta_in_procesul_electoral.pdf, Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova, Raport public: Interferența în procesul electoral.

³⁴⁴ https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RC-10-2024-0072_RO.html, Parlamentul European, Rezoluția RC/10/2024 privind ingerințele străine în procesele democratice din Republica Moldova.

³⁴⁵ <https://stiri.md/article/afaceri/securitatea-energetica-a-r-moldova-de-la-dependenta-de-gazul-rusesc-la-solutii-pentru-diversificarea-sectorului>, Știri.md, Securitatea energetică a R. Moldova: de la dependența de gazul rusesc la soluții pentru diversificarea sectorului.

³⁴⁶ <https://adevarul.ro/stiri-externe/republica-moldova/criza-energetica-din-transnistria-urmata-de-2413392.html>, Adevărul, Criza energetică din Transnistria, urmată de un val de nemulțumiri și proteste.

regiunii transnistrene poate fi exploatată ca instrument de presiune geopolitică, Rusia controlând livrările și putând declanșa sau prelungea criza, cu impact direct asupra stabilității și securității Republicii Moldova.³⁴⁷ Operațiunile de influență sunt estimate la zeci de milioane de euro³⁴⁸ anual, vizând în mod direct procesele electorale și acțiuni de stradă. UE a oferit un răspuns prin sprijin financiar și tehnic, inclusiv 8 milioane EUR prin NDICI în 2022 și 60 milioane EUR pentru consolidarea capacităților de apărare în 2025.³⁴⁹

Pe fondul presiunilor externe, fragilități interne precum corupția sistemică, polarizarea ideologică și tendințele separatiste din UTA Găgăuzia slăbesc capacitatea statului de a reacționa unitar. Securitatea națională este amenințată de un mix de riscuri hibride, ce îmbină influența agresivă a Rusiei cu slăbiciunile interne. Sprijinul UE, estimat la 3,5 miliarde EUR în ultimii ani, oferă o oportunitate reală de consolidare.³⁵⁰ Cu toate acestea, progresul depinde de accelerarea reformelor, modernizarea instituțiilor, consolidarea rezilienței cibernetice și energetice și crearea unui consens național durabil pro-european.

Securitatea națională nu mai poate fi definită doar prin amenințări militare sau geopolitice, întrucât provocările ecologice și climatice devin riscuri majore pentru stabilitatea socială, economică și sănătatea populației. Un efect vizibil al schimbărilor climatice în Moldova este creșterea frecvenței și intensității fenomenelor meteorologice extreme. Inundațiile recente, care au afectat zeci de localități și au produs pagube majore, evidențiază vulnerabilitatea infrastructurii și comunităților. Aceste dezastre nu doar distrug proprietăți și vieți, ci și împovărează economia, generând costuri mari pentru refacere și prevenție. Poluarea resurselor de apă, în special a râului Nistru, este o amenințare ecologică majoră, cu impact direct asupra securității naționale. Deversările din agricultură, industrie și aglomerări urbane nesalubrizate degradează constant calitatea apei, afectând sănătatea publică și ecosistemele. Fără un sistem eficient de gestionare a resurselor hidrologice, riscurile cresc, amplificate de schimbările climatice ce alternează seceta cu inundațiile.

Această degradare afectează atât accesul la apă potabilă sigură, cât și capacitatea de irigare a terenurilor agricole, cu impact negativ asupra securității alimentare și sustenabilității economice rurale. Strategia Națională de Securitate a Republicii Moldova include obiective privind reducerea riscurilor de dezastre naturale, adaptarea la schimbările climatice și protejarea biodiversității.

Alături de poluarea apelor, calitatea scăzută a aerului, gestionarea deficitară a deșeurilor și pierderea habitatelor naturale afectează sănătatea publică și coeziunea socială. Riscurile ecologice devin o parte tot mai importantă a spectrului de insecuritate al Republicii Moldova, impunând politici urgente și coordonate între autoritățile centrale și locale.³⁵¹

Grupul țintă

- Biroul politici de reintegrare
- Ministerul Afacerilor Externe
- Biroul pentru Integrarea Europeană
- Ministerul Apărării
- Oficiile teritoriale ale administrației publice din Zona de Securitate
- Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE)
- Consiliul Europei

Impactul

Republica Moldova se află într-un moment critic, în care riscurile interne și externe apasă tot mai puternic asupra securității naționale. Aceste efecte nu se reflectă doar în rapoarte sau statistici, ci sunt resimțite zilnic – prin pierderea încrederii în instituții, instabilitate politică, polarizare socială și temeri legate de viitor. Situația actuală este rezultatul unei suprapuneri de crize interdependente.

Corupția rămâne o amenințare majoră: în 2023, prejudiciile cauzate de acte de corupție au fost estimate la 1,2 miliarde lei, potrivit CNA, 70% implicând direct funcționari publici. Aceste pierderi limitează investițiile în sănătate, educație și infrastructură, reducând reziliența statului. Un sondaj IRI din 2024 arată că 68% dintre cetățeni consideră corupția principalul obstacol în calea dezvoltării.³⁵² Neîncrederea cetățenilor în stat creează un teren fertil pentru influența agenților străini asupra proceselor politice din Republica Moldova. Atunci când oamenii nu mai cred că instituțiile le apără interesele sau că deciziile sunt luate transparent și corect, spațiul public devine vulnerabil la manipulare, dezinformare și campanii de

³⁴⁷ <https://radiochisinau.md/locuitorii-regiunii-transnistrene-intre-stramutare-fortata-si-criza-energetica-oped-de-vadim-vieru---206076.html>, Radio Chișinău, Locuitorii regiunii transnistrene, între strămutare forțată și criză energetică – OpEd de Vadim Vieru.

³⁴⁸ <https://institute.global/insights/geopolitics-and-security/russias-hybrid-threat-insights-from-moldova>, Tony Blair Institute for Global Change, Russia's Hybrid Threat: Insights from Moldova.

³⁴⁹ https://civil-protection-knowledge-network.europa.eu/system/files/2024-07/peer-review_md-report.pdf, European Civil Protection Knowledge Network, Republic of Moldova – Peer Review Report on Disaster Risk Management, 2024.

³⁵⁰ https://www.eeas.europa.eu/moldova/moldova-si-ue_ro?s=223, Serviciul European de Acțiune Externă (EEAS), Relațiile dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană.

³⁵¹ <https://www.energie.gov.md/ro/content/planul-national-integrat-pentru-energie-si-clima-o-foaie-de-parcurs-pentru-economie-si>, Ministerul Energiei al Republicii Moldova, Planul Național Integrat pentru Energie și Climă – o foaie de parcurs pentru economie și mediu.

³⁵² <https://www.iri.org/resources/national-poll-of-moldova-may-june-2024/>, International Republican Institute (IRI), National Poll of Moldova, mai–iunie 2024.

influență orchestrată din exterior. Studiile arată că 42% dintre cetățeni nu mai au încredere în presa națională,³⁵³ iar 35% se informează preponderent de pe rețele sociale, unde sursele neautentificate și manipularea sunt mai frecvente, acestea creând polarizare socială, radicalizarea discursului public și subminarea consensului național.

Criza energetică din 2022–2023 a provocat efecte economice majore, ducând la închiderea a circa 1.200 de IMM-uri și pierderea a peste 30.000 de locuri de muncă. În 2025, în regiunea transnistreană, oprirea parțială a centralei de la Cuciurgan a lăsat peste 300.000 de oameni fără apă caldă și energie electrică timp de săptămâni. Federația Rusă poate exploata politic aceste crize pentru a presa Chișinăul și a crea instabilitate. Nesiguranța economică și socială alimentează migrația masivă a tinerilor: în 2023, aproximativ 48.000 de persoane au emigrat, 60% fiind sub 35 de ani, ceea ce înseamnă pierderi anuale de cel puțin 2 miliarde lei din venituri bugetare și economie reală. Totodată, capacitatea administrației locale se diminuează, iar unele comunități riscă dispariția. În 2023 au fost raportate peste 3.500 de atacuri cibernetice, cu pierderi economice estimate la 500 milioane lei.³⁵⁴ Aceste atacuri au vizat infrastructura digitală a administrației centrale, baze de date sensibile și rețele bancare. Pe plan ecologic, inundațiile din vara lui 2023 au afectat 46 de localități din raioanele Căușeni, Hîncești și Cahul, cu pagube estimate la 210 milioane lei. În 2024, poluarea râului Nistru s-a intensificat, fiind înregistrate 17 depășiri ale limitelor admise de nitrați și fosfați, afectând alimentarea cu apă potabilă a peste 400.000 de locuitori.³⁵⁵ În 2023, bolile digestive cauzate de apă contaminată au crescut cu 28% în sudul țării. Securitatea națională depinde de toate sectoarele – de la sănătate și educație, la energie și ecologie. Fără o abordare integrată și intervenții rapide, crizele vor continua să se suprapună, amplificând efectele asupra populației.

Dinamica

Republica Moldova se confruntă cu un cumul de crize care se alimentează reciproc și erodează treptat securitatea națională. Vulnerabilitățile interne – economice, politice și instituționale – se suprapun cu presiuni externe tot mai agresive, în special din partea Federației Ruse, creând un context de instabilitate permanentă. Degradarea ecologică este amplificată de poluarea constantă a râului Nistru și de lipsa unui sistem eficient de gestionare a resurselor de apă, în timp ce efectele schimbărilor climatice, de la secete severe la inundații frecvente, afectează agricultura, securitatea alimentară și capacitatea statului de a asigura condiții stabile de trai.

Investițiile insuficiente în infrastructura agricolă și energetică lasă comunitățile expuse, iar fiecare fenomen extrem

adâncește fragilitatea generală. Pandemia de COVID-19 a accentuat aceste slăbiciuni, provocând recesiune, inflație ridicată și pierderea locurilor de muncă, în timp ce sistemul de sănătate, deja subfinanțat, s-a confruntat cu lipsuri cronice de echipamente, personal și medicamente. Încrederea populației în instituții a scăzut, iar tensiunile sociale au crescut, oferind teren fertil pentru propagandă și manipulare externă. Moscova a exploatat această vulnerabilitate prin rețele media afiliate, campanii de dezinformare și partide politice pro-ruse, alimentând neîncrederea și polarizarea.

În UTA Găgăuzia, lideri locali promovează o agendă deschis pro-rusă, contestă autoritatea Chișinăului și cer autonomie extinsă, inspirându-se din modelul transnistrean. Războiul din Ucraina a amplificat presiunea, aducând la granițele Moldovei o criză umanitară generată de zeci de mii de refugiați și incidente de securitate, inclusiv resturi de rachete și drone căzute pe teritoriul național. În plan energetic, sistarea livrărilor de gaz de către Gazprom a obligat autoritățile să caute surse alternative mult mai costisitoare, ceea ce a afectat grav bugetul public și a dus la creșterea facturilor pentru populație și economie.

În regiunea transnistreană, centrala termoelectrică de la Cuciurgan a fost utilizată ca instrument de presiune, iar oprirea parțială din 2025 a lăsat sute de mii de oameni fără energie și apă caldă. În paralel, atacurile cibernetice s-au înmulțit semnificativ, vizând nu doar administrația centrală, ci și rețelele bancare, sistemele de sănătate și infrastructura educațională, cu pierderi financiare considerabile și potențial de blocare a unor servicii critice. Această presiune constantă, combinată cu degradarea ecologică, slăbiciunea economică și polarizarea politică, a creat un tip de conflict hibrid care nu urmărește un atac direct, ci o erodare graduală a capacității statului. Rezultatul este un proces lent de uzură strategică, menit să obosească instituțiile, să divizeze societatea și să blocheze progresul Republicii Moldova spre integrarea europeană.

Factorii

- Slăbiciunea instituțională, marcată de reforme întârziate, subfinanțare și instabilitate managerială, reduce capacitatea statului de a reacționa eficient la crize.
- Fragilitatea economică, accentuată de dependența de remitențe, investiții insuficiente și exodul forței de muncă, creează tensiuni sociale și limitează dezvoltarea durabilă.
- Diviziunile identitare și polarizarea geopolitică adâncesc fracturile sociale, facilitând manipularea și influența externă în procesul politic intern.

³⁵³ <https://ipp.md/wp-content/uploads/2024/10/Raport-final-BOP-2024.pdf>, Institutul de Politici Publice (IPP), Barometrul Opiniei Publice – Raport final, 2024.

³⁵⁴ <https://pisa.md/wp-content/uploads/2024/07/Dinamica-securitatii-cibernetice-in-Republica-Moldova-raspuns-la-amenintarile-complexe.pdf>, PISA, Dinamica securității cibernetice în Republica Moldova: răspuns la amenințările complexe.

³⁵⁵ https://statistica.gov.md/ro/nivelul-infractionalitatii-in-republica-moldova-in-anul-2024-9478_61676.html, Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, Nivelul infracționalității în Republica Moldova în anul 2024.

- Dependența energetică rămâne un punct vulnerabil strategic, expunând țara la șantaj și presiuni economice cu efecte destabilizatoare.
- Lipsa unei comunicări strategice coerente și credibile lasă spațiu pentru dezinformare și scade încrederea cetățenilor în instituțiile statului.

Anticipări

Republica Moldova se află într-un moment decisiv, în care direcția dezvoltării sale va fi influențată în mod direct de felul în care vor fi gestionate presiunile interne și externe care se suprapun și se amplifică reciproc. La nivel regional, războiul din Ucraina continuă să genereze incertitudine și instabilitate, iar pe plan intern, problemele economice, migrația masivă și fragilitatea instituțională lasă statul într-o poziție vulnerabilă. Dacă actualele vulnerabilități structurale rămân nerezolvate, creșterea economică va continua să fie lentă, cu o rată anuală cuprinsă între 1 și 1,5 la sută. O astfel de evoluție ar fi insuficientă pentru a susține reforme profunde sau pentru a crea locuri de muncă competitive. Se estimează că în fiecare an, între 12 și 15 mii de tineri sub 35 de ani vor părăsi țara, ceea ce înseamnă o scădere accelerată a forței de muncă și o presiune suplimentară asupra sistemelor publice.

Federația Rusă va intensifica utilizarea instrumentelor hibride de influență. Vor continua atacurile cibernetice, operațiunile de spionaj și propaganda online, menite să submineze încrederea în instituțiile statului și să compromită procesul electoral. Tensiunile din regiuni precum UTA Găgăuzia și regiunea transnistreană vor fi reactivitate și exploatate politic. Lideri locali afiliați Kremlinului vor promova narative separatiste, organizând evenimente cu simbolistică rusă și cerând autonomie extinsă.

Cu toate acestea, există și premise realiste pentru o evoluție pozitivă, cu condiția ca statul să reușească să valorifice sprijinul extern și să mențină o direcție clară de reforme. Uniunea Europeană a oferit deja pachete de asistență importante și intenționează să extindă acest sprijin, condiționându-l de progrese reale în combaterea corupției, reforma justiției și

consolidarea instituțiilor. Dacă aceste condiții vor fi îndeplinite, economia ar putea cunoaște o creștere anuală de 3–4 la sută, susținută de investiții europene în infrastructură, educație și sănătate. Organizațiile non-guvernamentale, mediul academic și presa independentă vor continua să joace un rol-cheie în combaterea dezinformării și promovarea unui climat democratic sănătos. Proiectele energetice planificate până în 2028 ar putea acoperi 40% din necesarul de gaze și energie din surse alternative, reducând semnificativ riscul șantajului energetic. Această diversificare ar putea stabiliza prețurile și ar diminua vulnerabilitatea populației la crize externe. Cooperarea regională cu Ucraina și România va aduce beneficii economice semnificative, mai ales prin dezvoltarea coridoarelor comerciale și modernizarea infrastructurii de transport. Dacă statul reușește să-și întărească instituțiile cu sprijin european, implicare civică și reforme consecutive, există șansa unui parcurs de consolidare care să ducă la o securitate națională mai robustă, o economie mai rezilientă și o societate mai coezivă.

Întrebări

1. Cum poate Republica Moldova să limiteze impactul crizelor fără a compromite libertățile democratice și drepturile fundamentale ale cetățenilor?
2. Care sunt mecanismele concrete prin care statul poate contracara influențele externe în regiuni precum UTA Găgăuzia sau regiunea transnistreană, fără a genera escaladări sau reacții separatiste?
3. În ce măsură corupția sistemică trebuie tratată ca o problemă de securitate națională și nu doar ca o problemă de guvernare?
4. Este sustenabilă dependența Republicii Moldova de sprijinul financiar și tehnic al Uniunii Europene în contracararea amenințărilor hibride?
5. Cum pot fi mobilizate resursele interne umane, instituționale și comunitare, pentru a crește reziliența națională în fața provocărilor complexe cu care se confruntă țara?

PE6.

Întârzierea adoptării și implementării acquis-ului comunitar

Subiectul

Întârzierea adoptării și implementării legislației cerute de Uniunea Europeană reprezintă unul dintre cele mai serioase obstacole în deschiderea efectivă a capitolului de negocieri între Republica Moldova și UE. Deși numeroase proiecte de lege au fost elaborate și unele reforme structurale au fost demarate, aplicarea acestora este fragmentară, iar multe dintre normele secundare lipsesc sau sunt amânate. Domenii esențiale precum justiția (vettingul, independența Procuraturii), achizițiile publice (în special în sectorul apărării), controlul ajutorului de stat și reforma în domeniul energetic continuă să înregistreze blocaje sau implementări incomplete. Această întârziere nu trebuie interpretată ca o stagnare absolută comparativ cu alte state candidate la aderare, ci mai degrabă ca o neconformare față de ritmul accelerat de reformă asumat de autoritățile moldovene începând cu 2022, în contextul unui sprijin politic excepțional acordat de UE. Moldova a beneficiat de o deschidere rapidă a procesului de integrare, în schimbul unui angajament clar privind reforme rapide și eficiente, angajament care este acum evaluat strict de către Comisia Europeană. Astfel, întârzierea raportată de UE reflectă decalajul dintre promisiunile politice interne și aplicarea efectivă a reformelor cerute pentru alinierea la acquis-ul comunitar.

Descrierea

Întârzierea adoptării și implementării legislației cerute de Uniunea Europeană în Republica Moldova reprezintă o provocare majoră în procesul de integrare europeană. Aceasta se manifestă prin blocaje legislative, lipsa unor acte normative secundare esențiale și aplicarea inegală sau parțială a reformelor în sectoare-cheie precum justiția, achizițiile publice, energia și controlul ajutorului de stat. Transpunerea integrală și la timp a normelor europene este indispensabilă pentru deschiderea capitolului de negocieri și avansarea constantă către aderare. Cauzele

acestor întârzieri includ bariere politice interne, capacitatea administrativă limitată, presiuni și campanii de dezinformare din partea unor actori externi, precum și volumul semnificativ de legislație ce trebuie adoptată în termene scurte. Pe lângă impactul negativ asupra percepției și susținerii din partea partenerilor externi,³⁵⁶ aceste întârzieri afectează și încrederea cetățenilor în eficiența și legitimitatea procesului de reformă. În practică, lipsa alinierii rapide la standardele Uniunii Europene expune Republica Moldova riscului de sancțiuni și proceduri de infringement, iar întârzierile legislative reduc predictibilitatea și stabilitatea cadrului legal necesar mediului de afaceri și investitorilor.³⁵⁷ În acest context, societatea civilă și partenerii externi își intensifică monitorizarea și presiunea pentru accelerarea reformelor,³⁵⁸ însă succesul depinde în mod hotărâtor de voința politică reală și de mobilizarea instituțională eficientă. Procesul de integrare europeană al Republicii Moldova a înregistrat progrese notabile, începând cu semnarea Acordului de Asociere și DCFTA în 2014, până la obținerea statutului de candidat în 2022. Deschiderea negocierilor în 2024 a generat așteptări ridicate, însă multe reforme legislative asumate în pactul de stabilitate și alte planuri naționale, precum Codul audiovizual, Codul electoral și legile anticorupție au fost amânate.³⁵⁹ Rapoartele oficiale indică un nivel moderat de pregătire în sectorul public, iar îmbunătățirile realizate în perioada 2022–2023 necesită continuare. De exemplu, Comisia Europeană recomandă adoptarea urgentă a legislației în domeniul achizițiilor publice, finanțarea autorităților locale și combaterea spălării banilor.³⁶⁰ La nivel politic, oficialii de la Bruxelles au apreciat „progresele impresionante” în domeniile justiției și combaterii corupției, dar au subliniat „nevoia de a menține un ritm susținut al reformelor” pentru a asigura un parcurs favorabil al integrării. Guvernul de la Chișinău și-a propus deschiderea primului capitol cât mai curând posibil și finalizarea tuturor celor 33 de capitole până la sfârșitul anului 2025, însă întârzierile în adoptarea actelor europene esențiale pun sub semnul întrebării realizarea acestor obiective ambițioase.

³⁵⁶ <https://humanrights-online.org/the-authorities-of-moldova-roll-back-the-democratisation-process-and-fail-to-fulfill-their-obligations-to-the-eu/>, Human Rights Online, Raport: Autoritățile din Moldova reduc procesul de democratizare și nu își îndeplinesc obligațiile față de UE, 2025.

³⁵⁷ https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/858717b3-f8ef-4514-89fe-54a6aa15ef69_en. Comisia Europeană, Moldova Report 2024.

³⁵⁸ <https://humanrights-online.org/the-authorities-of-moldova-roll-back-the-democratisation-process-and-fail-to-fulfill-their-obligations-to-the-eu/>, Open Dialog Foundation, The authorities of Moldova roll back the democratisation process and fail to fulfill their obligations to the EU, Human Rights Online, 2024.

³⁵⁹ <https://freedomhouse.org/country/moldova/nations-transit/2024>? Freedom House, Raport: Moldova – Nations in Transit 2024, 2024.

³⁶⁰ https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/858717b3-f8ef-4514-89fe-54a6aa15ef69_en?filename=Moldova+Report+2024.pdf, Comisia Europeană, Raport: Republica Moldova 2024, 2024.

Grupul țintă

- Guvernul Republicii Moldova
- Parlamentul Republicii Moldova
- Ministerul Justiției al Republicii Moldova
- Ministerul Finanțelor
- Cancelaria de Stat

Impactul

Întârzierea adoptării și implementării reformelor cerute de Uniunea Europeană generează o serie de riscuri sistemice care afectează atât procesul de modernizare internă a Republicii Moldova, cât și perspectivele reale de integrare în UE. În plan politic și diplomatic, lipsa de progres poate duce la blocarea sau amânarea deschiderii capitolului de negocieri pentru aderare, ceea ce ar transmite un semnal negativ către partenerii europeni și ar reduce încrederea în angajamentul autorităților de la Chișinău. Această lipsă de încredere se poate traduce în diminuarea sprijinului politic și financiar oferit de Uniunea Europeană, afectând inclusiv fluxurile de asistență nerambursabilă și cooperarea instituțională.

Din punct de vedere juridic, stagnarea reformelor poate atrage declanșarea procedurilor de *infringement* sau alte mecanisme punitive, cu consecințe directe asupra imaginii internaționale a Republicii Moldova. În plan intern, neimplementarea reformelor menține active vulnerabilitățile sistemice în justiție și în mecanismele de combatere a corupției, perpetuând impunitatea și slăbind încrederea cetățenilor în instituțiile statului. Aceste deficiențe se reflectă acut în domenii critice precum achizițiile publice și sectorul energetic, unde riscurile de corupție și abuzuri rămân ridicate. De asemenea, climatul investițional devine tot mai fragil în lipsa unui cadru de reglementare predictibil și eficient, ceea ce descurajează investițiile străine și afectează creșterea economică pe termen lung. Toate aceste disfuncționalități se traduc și într-o erodare a sprijinului public intern pentru integrarea europeană, generând o stare de scepticism, dezamăgire și apatie în rândul populației. În paralel, acest context de incertitudine și vulnerabilitate poate fi exploatat de actori externi ostili prin campanii de dezinformare, influență politică sau economică, subminând astfel stabilitatea strategică a Republicii Moldova.

Dinamica

Procesul de integrare a Republicii Moldova a cunoscut mai multe etape: semnarea Acordului de Asociere (2014), campanii de reforme după 2016, candidatură UE (2022) și începerea negocierilor (2024). În 2025, Republica Moldova a aprobat un Program național de aderare 2025–2029³⁶¹ care prevede adoptarea a 3.117 acte UE până în 2029, iar Guvernul și-a fixat ca obiectiv aderarea până în 2030.³⁶²

Totuși, dinamica reală a progresului s-a dovedit oscilantă. Pe de o parte, s-au înregistrat realizări importante, cum ar fi adoptarea legii vettingului, restructurarea Consiliului Superior al Magistraturii și Legea Concurenței din 2023.³⁶³ Pe de altă parte, numeroase acte legislative strategice au fost blocate sau amânate. Oficialii europeni au remarcat că Republica Moldova „avansează cu mare viteză” la nivel declarativ în special prin transmiterea rapoartelor de screening pentru clusterelor fundamentale, de piață internă și relații externe. În schimb, ritmul efectiv al implementării a rămas inconsistent. Această discrepanță este reflectată clar în Agenda de Reforme 2025–2027.

În Clusterul 1 – Fundamente, deși CSM a fost completat în aprilie 2025, procesul de vetting se desfășoară lent, iar legislația privind autonomia procuraturii, combaterea corupției la nivel înalt și transparența mass-media fie nu a fost adoptată, fie are aplicare parțială. Codul penal și legile conexe sunt doar parțial armonizate, în lipsa unui istoric credibil de anchete și condamnări la nivel înalt. Agenția Națională de Integritate funcționează cu capacitate redusă, iar sistemul electronic de verificare a averilor („e-Integritate”) este abia în fază pilot.

În Clusterul 2 – Piața Internă, deși legislația privind concurența a fost actualizată, aplicarea sancțiunilor este inefficientă, iar Consiliul Concurenței continuă să funcționeze sub presiune politică. Ajutoarele de stat sunt slab monitorizate, iar reglementarea cripto-activelor este încă în curs de adoptare. Sistemele electronice necesare – precum registrul ajutoarelor de stat sau sistemul de evidență a cazurilor sunt planificate pentru 2026–2027, dar nu sunt încă operaționale.

Clusterul 3 – Competitivitate și Creștere Incluzivă, reflectă provocări similare. Regimul TVA și accizele nu sunt încă pe deplin aliniate cu Directiva 2006/112/CE, iar Codul Vamal necesită ajustări majore pentru interoperabilitatea cu sistemele UE. Reforma educațională avansează lent: mecanismele de asigurare a calității în învățământul universitar rămân slabe, iar combaterea plagiatului este

³⁶¹ <https://moldova.europalibera.org/a/ue-apreciaza-progresul-r-moldova-pe-calea-aderarii-promite-sprajin-la-fiecare-pas-dar-cere-mentinerea-ritmului-si-calitatii-reformelor/33434153.html>, Radio Europa Liberă, UE apreciază progresul R. Moldova pe calea aderării, promite sprijin la fiecare pas, dar cere menținerea ritmului și calității reformelor.

³⁶² <https://agerpres.ro/politic-extern/2025/07/03/aderarea-r-moldova-la-ue-pana-in-2030-e-un-obiectiv-realizabil-afirma-presedintele-comisiei-afet-a-p--1465236>, AGERPRES, Aderarea R. Moldova la UE până în 2030 e un obiectiv realizabil, afirmă președintele Comisiei AFET a PE.

³⁶³ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138681&lang=ro, Parlamentul Republicii Moldova (2023), Lege privind modificarea termenului „asociație” în „asociere” în întregul conținut al legislației.

abia în fază incipientă. Legea privind protecția muncii este aplicată fragmentar, iar inițiativele privind egalitatea de șanse, incluziunea persoanelor cu dizabilități și combaterea discriminării au implementare parțială sau sunt încă în dezbateri publice.

În Clusterul 4 – Agenda Verde și Conectivitate, deși Moldova a inițiat certificarea operatorilor energetici și elaborarea cadrului de decarbonizare (MRV-A), transpunerea directivelor privind piața energiei, eficiența energetică și protecția mediului este incompletă. Proiectele legislative privind stocurile strategice de petrol, calitatea aerului, apei și solului sau adaptarea la schimbările climatice sunt fie neadoptate, fie în stadii timpurii. Rămâne nerezolvată problema capacității instituționale insuficiente de reglementare și control în domeniul protecției mediului.

În Clusterul 5 – Resurse, Agricultură și Coeziune, s-au făcut pași importanți în consolidarea sistemului de identificare și monitorizare a fermelor (RNF și LPIS), dar lipsesc reglementări coerente în domeniul pescuitului și al condiționalităților ecologice.

În Clusterul 6 – Relații Externe, Republica Moldova trebuie să își alinieze politica privind vizele la Regulamentul UE 2018/1806, un proces prevăzut abia până în 2027 pentru o parte dintre statele terțe vizate. Această situație reflectă o realitate tensionată: deși Moldova menține o traiectorie declarativă ferm pro-europeană și termene ambițioase pentru aderare, capacitatea reală de a adopta și implementa la timp legislația UE este limitată. Factorii structurali, capacitatea administrativă redusă, fluctuațiile în conducerea instituțiilor, suprapunerea crizelor (război în regiune, criză energetică), au contribuit la o redistribuire a resurselor politice și legislative spre măsuri de urgență, în detrimentul reformelor de fond.

Lipsa unui mecanism robust de prioritizare, coordonare și monitorizare interinstituțională a Planului Național de Aderare a dus la blocaje în lanț: întârzierea unui capitol afectează direct pregătirea celorlalte. Multe proiecte legislative depind de norme secundare care nu sunt elaborate la timp, iar implementarea practică a legilor adoptate este superficială sau lipsită de resurse. Dinamica reformelor în Republica Moldova este marcată de ambivalență: pe de o parte, voință politică declarativă și obiective strategice clare; pe de altă parte, blocaje administrative, rezistențe instituționale și vulnerabilități sistemice. Dacă aceste dezechilibre persistă, există riscul ca Moldova să rateze fereastra de oportunitate europeană deschisă în 2022 și să piardă ritmul sincronizat cu alte state candidate. Redresarea acestei dinamici presupune nu doar accelerarea adoptării legislației, ci și un efort susținut de profesionalizare a administrației, depolitizare a justiției și reformare a guvernantei publice. Numai astfel integrarea europeană va deveni un proces real, nu doar o promisiune strategică.

Factorii

- Blocaje politice și lipsa consensului privind reformele cheie (vetting, anticorupție, achiziții publice);
- Capacitate administrativă redusă și instabilitate în instituțiile care transpun legislația UE;
- Volumul foarte mare de legislație de transpus până în 2029 creează blocaje în lanț.
- Persistența influenței oligarhice și a rețelelor informale subminează independența instituțiilor.
- Dezinformare și presiuni geopolitice din partea Rusiei, mai ales în zone vulnerabile ca UTA Găgăuzia;
- Comunicarea deficitară a reformelor reduce sprijinul public și generează rezistență pasivă.

Anticipări

În contextul reformelor întârziate, al blocajelor legislative și al lipsei de capacitate administrativă pe anumite dimensiuni esențiale, este puțin probabil ca Republica Moldova să avanseze rapid spre adoptarea și implementarea legislației cerută de UE și deschiderea-închiderea capitolului de aderare în ritmul preconizat oficial pentru 2025–2026.

Cu toate acestea, direcția strategică a integrării europene va fi menținută, fiind validată politic atât intern, cât și extern. Uniunea Europeană, conștientă de miza geopolitică și de riscurile destabilizării într-o regiune marcată de războiul din Ucraina, va continua să sprijine ferm Republica Moldova – financiar, tehnic și simbolic – pentru a preveni prăbușirea sa în zona de influență rusă. Astfel, țara va rămâne într-o zonă gri extinsă, prea avansată pentru a fi tratată ca stat vecin, dar insuficient reformată pentru a fi tratată ca stat candidat pentru integrarea în UE destul de avansat.

Negocierile de aderare se vor deschide parțial, dar închiderea capitolului va fi lentă și condiționată de rezultate concrete în domeniile cheie (justiție, anticorupție, achiziții publice, concurență). În același timp, riscul de oboseală instituțională și de dezamăgire socială va crește, iar UE va fi nevoită să adapteze mesajul și formele de sprijin pentru a menține speranța și implicarea cetățenilor moldoveni. Pe termen scurt și mediu, Moldova va beneficia în continuare de acces extins la piața UE, de fonduri nerambursabile și de asistență pentru reforme, dar într-un regim condiționat și gradual, fără perspective clare privind calendarul aderării propriu-zise. În paralel, vor continua presiunile hibride și campaniile de dezinformare ale Rusiei, ceea ce va face din spațiul informațional un teren cheie al confruntării geopolitice. Scenariul cel mai realist este cel al unei integrări controlate și temporizate, sub supraveghere constantă a UE și

cu riscul accentuării decalajului între aşteptările interne şi capacitatea reală de reformare a sistemului moldovenesc pe un termen mai lung de 2030.

Întrebări

1. Cum este percepută de către instituţiile europene întârzierea în transpunerea legislaţiei europene în Republica Moldova şi ce efect are aceasta asupra credibilităţii statului în cadrul procesului de aderare?
2. În ce condiţii ar putea neimplementarea la timp a legislaţiei europene conduce la declanşarea unor sancţiuni, inclusiv proceduri de *infringement*, din partea Uniunii Europene?
3. Cum influenţează întârzierile legislative percepţia publicului asupra procesului de integrare europeană şi nivelul de încredere al cetăţenilor în reformele promovate?
4. Ce lecţii pot fi extrase din experienţele altor state candidate care s-au confruntat cu dificultăţi similare în transpunerea şi aplicarea acquis-ului comunitar?

PE7.

Deficiențe în consolidarea diplomației economice

Subiectul

Republica Moldova nu a reușit să construiască o diplomație economică coerentă, profesionistă și proactivă, capabilă să susțină interesele sale comerciale, investiționale și de dezvoltare în raport cu piețele externe. Deși sunt disponibile oportunități multiple – de la Acordul de Asociere și regimul DCFTA cu Uniunea Europeană, până la relațiile strategice cu România, parteneriatele est-europene și piețele emergente din Asia sau Orientul Mijlociu – lipsa unei diplomații economice eficiente limitează sever capacitatea statului de a valorifica aceste deschideri. Deficitul cronic al balanței comerciale de mărfuri, (comerț total 52,9%) din importuri,³⁶⁴ dependența excesivă de câteva piețe tradiționale (România, Rusia, Turcia), exporturile slab diversificate și capacitatea slabă de atragere a investițiilor străine directe sunt simptome directe ale acestui eșec. În loc să acționeze ca un catalizator al modernizării economice, diplomația moldovenească a rămas în mare parte reactivă, subfinanțată și fără o viziune clară sau o rețea globală funcțională. În acest context, inadecvarea instrumentelor de promovare economică externă, lipsa de resurse și personal specializat în ambasade, coordonarea deficitară între MAEIE și ministerele economice, precum și absența unei strategii naționale de internaționalizare a economiei, constituie obstacole fundamentale în drumul Republicii Moldova spre consolidarea statutului său ca partener economic pe arena internațională. Rapoarte ale Comisiei Europene pe procesul de aderare menționează frecvent că capacitatea instituțională slab dezvoltată, resursele limitate și lipsa unei strategii coerente de internaționalizare împiedică dezvoltarea diplomației economice a Republicii Moldova.³⁶⁵

Descrierea

Diplomația economică este un instrument strategic esențial pentru orice stat care urmărește integrarea în lanțurile valorice internaționale, creșterea exporturilor, atragerea de investiții străine și extinderea influenței economice externe. În cazul

Republicii Moldova, această componentă a politicii externe rămâne insuficient dezvoltată, în ciuda nevoilor acute ale economiei și a oportunităților oferite de statutul de stat candidat la aderarea în Uniunea Europeană. Republica Moldova deja dispune de un cadru instituțional extins, format din Acordul de Asociere și DCFTA cu UE, precum și din relațiile comerciale cu China, Turcia, Regatul Unit, EFTA, GUAM, CEFTA și alte state din Orientul Mijlociu. Cu toate acestea, Comisia Europeană constată că „există posibilități de îmbunătățire a cooperării și coordonării instituționale pentru a spori implementarea” acestor acorduri.³⁶⁶ O problemă majoră este fragmentarea responsabilităților în materie de diplomație economică între MAEIE, Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării, Agenția de Investiții și alte structuri relevante. În lipsa unei coordonări eficiente și a unei strategii unitare, acțiunile desfășurate rămân izolate și ineficiente. În plus, inexistența unei rețele funcționale de consilieri economici în cadrul ambasadelor afectează capacitatea țării de a promova exporturile și de a atrage investiții.³⁶⁷ Aceste disfuncționalități structurale au consecințe directe: promovarea exporturilor este dezechilibrată, concentrându-se preponderent în vecinătatea imediată, în timp ce piețele emergente rămân insuficient explorate. Investitorii străini nu beneficiază de asistență diplomatică specializată și constantă, ceea ce reduce atractivitatea Republicii Moldova ca destinație de afaceri. Mai mult, strategiile comerciale existente sunt adesea învechite și slab corelate cu evoluțiile economice globale.³⁶⁸ Lipsa unor mecanisme eficiente de promovare economică precum misiuni comerciale coordonate, participarea strategică la târguri internaționale sau crearea unor pavilioane comerciale naționale reflectă lipsa unei viziuni integrate asupra diplomației economice. Această situație indică nu doar o subutilizare a instrumentelor de politică externă, ci și o lipsă de cultură instituțională orientată spre rezultate și adaptabilitate. Fără o strategie națională de internaționalizare a economiei și fără resurse umane specializate în rețeaua diplomatică, Republica Moldova riscă să rămână periferică în dinamica economică globală, în ciuda avantajelor sale geografice și sectoriale.³⁶⁹

³⁶⁴ https://statistica.gov.md/ro/comertul-international-cu-marfuri-al-republicii-moldova-in-luna-9539_61738.html. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova (2025), Comerțul internațional cu mărfuri al Republicii Moldova în luna [specificați luna], accesat în iulie 2025.

³⁶⁵ https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/858717b3-f8ef-4514-89fe-54a6aa15ef69_en. Comisia Europeană (2024), Moldova Report 2024.

³⁶⁶ https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-02/SWD_2023_32_%20Moldova.pdf. Comisia Europeană (2023), Staff Working Document: Republic of Moldova.

³⁶⁷ https://cdn.ceps.eu/wp-content/uploads/2021/09/EU_Moldova-relations-3rd-edition.pdf. Centre for European Policy Studies (CEPS) (2021), EU–Moldova Relations – 3rd Edition.

³⁶⁸ <https://www.state.gov/reports/2024-investment-climate-statements/moldova/>. “Moldova has relied on a liberalized trade and investment strategy, but FDI flows remain weak, 2024 Investment Climate Statement – Moldova, U.S. Department of State.

³⁶⁹ https://ipre.md/wp-content/uploads/2021/11/Policy-Brief_Economic-Diplomacy_EN_17.11.2021_fin.pdf. Institute for European Policies and Reforms (IPRE) (17 noiembrie 2021), Policy Brief: How to relaunch Moldova's economic diplomacy?

Grupul țintă

- Ministerul Afacerilor Externe
- Biroul pentru Integrare Europeană
- Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării
- Agenția de Investiții a Republicii Moldova
- Oficiul pentru promovarea exporturilor
- Ambasadele și consulatele Republicii Moldova
- Uniunea Europeană
- Banca Mondială
- Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD)
- Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova

Impactul

Eșecul consolidării diplomației economice afectează direct poziționarea Republicii Moldova în rețelele comerciale internaționale, capacitatea sa de a atrage investiții și de a valorifica pe deplin oportunitățile oferite de integrarea europeană. Un prim efect vizibil este menținerea unui deficit comercial structural, care reflectă incapacitatea economiei naționale de a genera un volum suficient de exporturi competitive.³⁷⁰ Lipsa unei politici economice externe coerente împiedică accesul sistematic la piețele emergente, unde Republica Moldova rămâne aproape invizibilă. Această subexploatare a oportunităților internaționale este însoțită de performanțe modeste în atragerea investițiilor străine directe, într-un context în care lipsesc atât misiunile economice bine coordonate, cât și consilierii economici activi în ambasade. În plus, participarea la târguri și forumuri internaționale este sporadică, iar lipsa unei prezențe diplomatice economice profesionale afectează percepția investitorilor asupra Moldovei ca destinație sigură și atractivă.³⁷¹ Mai mult, această situație limitează efectul de multiplicare al relațiilor comerciale asupra dezvoltării interne. IMM-urile moldovenești nu beneficiază de sprijin strategic pentru

internaționalizare, iar inițiativele de promovare economică sunt adesea punctuale, nesustenabile și lipsite de continuitate. Astfel, competitivitatea externă a economiei naționale stagnează, iar integrarea pe piețele europene rămâne superficială.³⁷²

La nivel diplomatic, slăbiciunea diplomației economice consolidate subminează credibilitatea Republicii Moldova ca actor economic regional. În 2013–2014, în contextul semnării Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană, Federația Rusă a impus restricții comerciale asupra unor categorii-cheie de exporturi moldovenești – vinuri, fructe proaspete și produse procesate. Măsurile au vizat până la 31% din exporturile totale ale Republicii Moldova, afectând grav producătorii locali. Criza a evidențiat lipsa unei reacții instituționale coordonate și absența unor mecanisme diplomatice eficiente pentru redirecționarea rapidă a exporturilor către alte piețe.³⁷³ Promovarea pe piețele alternative era inexistentă, iar sprijinul extern insuficient. Incoerența politicilor externe în acest domeniu este percepută de partenerii europeni și internaționali drept un semn de instabilitate instituțională și lipsă de viziune strategică. Acest lucru afectează nu doar încrederea în parteneriatele economice, ci și procesul de preaderare și capacitatea de absorbție a fondurilor externe. Ineficiența diplomației economice adâncește dependența Republicii Moldova de piețele tradiționale, frânează modernizarea și diversificarea economică și devine un obstacol major în realizarea obiectivului strategic de integrare europeană reală și sustenabilă.³⁷⁴

Dinamica

Deși diplomația economică a Republicii Moldova a fost mult timp tratată ca o funcție secundară a politicii externe, în ultimii ani se conturează semne de trecere de la abordări pasive la inițiative structurante, însă procesul rămâne incomplet și fragmentat.³⁷⁵ Începând cu anul 2020, odată cu creșterea presiunii externe generate de apropierea de Uniunea Europeană, a fost recunoscută oficial necesitatea consolidării dimensiunii economice a serviciului diplomatic. Astfel, la nivelul MAEIE a fost creat un Serviciu de Diplomație Economică, care are misiunea de a impulsiunea cooperarea interinstituțională și de a facilita participarea Republicii Moldova la inițiative internaționale comerciale. Totuși, acest serviciu funcționează cu un număr limitat de persoane și fără un buget dedicat, ceea ce reduce impactul său operațional.³⁷⁶ În paralel, începând cu 2022, au fost lansate

³⁷⁰ https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2025/05/08/moldova-s-economic-growth-and-energy-security-to-benefit-from-world-bank-support?utm_source=chatgpt.com. Moldova's Economic Growth and Energy Security to Benefit from World Bank Support, World Bank, 8 mai 2025.

³⁷¹ <https://www.state.gov/reports/2024-investment-climate-statements/moldova/>. "Moldova has relied on a liberalized trade and investment strategy but FDI flows remain weak", 2024 Investment Climate Statement – Moldova, U.S. Department of State.

³⁷² <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/procurement-detail/OP00308428>, MSME Competitiveness Project (Republic of Moldova) – Notice OP00308428: Request for Expression of Interest for consulting services to support supplier development, World Bank, 2024.

³⁷³ https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/05/trade-impacts-of-economic-coercion_044bdb0a/d4ab39b9-en.pdf, OECD, Trade impacts of economic coercion, OECD Trade Policy Paper No. 281, mai 2024.

³⁷⁴ <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099112024082570311/pdf/P179866-9eae92d-1e4f-46ce-9700-c4b409c2e612.pdf>. World Bank (2024), Republic of Moldova: Strengthening Public Financial Management and Procurement (P179866)

³⁷⁵ <https://mded.gov.md/domains/international-economic-cooperation/economic-diplomacy/>. Ministerul Economiei și Infrastructurii al Republicii Moldova (2025), Economic Diplomacy.

³⁷⁶ <https://invest.gov.md/wp-content/uploads/2024/07/Agent%C8%99ia-de-Investi%C8%9Bii-Raport-2024-Semestrul-I.semnat.pdf>. Agenția de Investiții a Republicii Moldova (2024), Raport 2024.

câteva inițiative punctuale de promovare economică externă – participări la expoziții internaționale, deschiderea unor platforme digitale de export (ex: Moldova Export Hub), intensificarea cooperării cu Agenția de Investiții și implicarea misiunilor diplomatice în dialoguri economice sectoriale, în special în relația cu România, Polonia și Franța.³⁷⁷

Un alt element de schimbare observabil este reactivarea misiunilor diplomatice în context economic. Ambasadele din Paris, Berlin, Londra, Tokyo și Abu Dhabi au început să desfășoare evenimente economice tematice, iar în unele cazuri au sprijinit organizarea de forumuri bilaterale de afaceri sau de promovare a produselor moldovenești. Cu toate acestea, lipsa atașatilor economici cu mandat clar și lipsa unei strategii naționale comune blochează transformarea acestor acțiuni în politici sustenabile.³⁷⁸ Începând cu 2023, în cooperare cu UE și BERD, au fost lansate câteva misiuni de evaluare a potențialului de reformă a diplomației economice, iar Comisia Europeană a recomandat în rapoartele sale anuale o consolidare a capacității instituționale pentru promovarea comercială și atragerea de investiții, ca parte a pregătirii pentru deschiderea negocierilor de aderare.³⁷⁹ Deși nu poate fi vorba încă de o transformare profundă, dinamica ultimilor 3–4 ani sugerează o ieșire treptată din faza de inerție instituțională, sub presiunea angajamentelor externe și a crizelor economice recente.³⁸⁰ În lipsa unei arhitecturi strategice și bugetare clare, însă, aceste evoluții rămân fragile, iar riscul revenirii la pasivitate este ridicat.

Factorii

- Lipsa unei strategii naționale coerente face ca diplomația economică să funcționeze fără obiective clare.
- Serviciul diplomatic este cronic subfinanțat, ceea ce limitează acțiunile de promovare economică.
- Ambasadele nu dispun de personal specializat în domeniile economice și comerciale.
- Coordonarea între instituțiile relevante este slabă și duce la acțiuni fragmentate.
- Rețeaua externă nu include atașați economici cu mandate și atribuții clare.
- Numirile diplomatice se fac adesea pe criterii politice, nu pe bază de competență.
- Sectorul privat nu este implicat în mod real în acțiunile de promovare economică.

- Expertiza oferită de partenerii internaționali este puțin valorificată.
- Piețele emergente sunt neglijate în favoarea partenerilor tradiționali.
- Instituțiile nu operează pe baza unor criterii clare de performanță economică.
- Răspunsul la crize economice și geopolitice este lent și lipsit de coerență.

Anticipări

În contextul angajamentelor europene și al necesității de modernizare economică, se prefigurează o presiune crescândă asupra autorităților de la Chișinău pentru a reforma domeniul diplomației economice. Este de așteptat ca partenerii externi, în special Uniunea Europeană și BERD, să condiționeze sprijinul bugetar și tehnic de progrese concrete în profesionalizarea și eficientizarea rețelei externe de promovare economică. Aceasta ar putea include introducerea unor standarde de performanță pentru personalul diplomatic, extinderea rețelei de atașați economici și elaborarea unei strategii naționale coerente de internaționalizare a economiei moldovenești.

Totodată, există șanse reale ca până în 2027, în paralel cu deschiderea negocierilor de aderare la UE, să se cristalizeze o arhitectură instituțională funcțională în domeniul diplomației economice, cu implicarea mai activă a Agenției de Investiții și a sectorului privat. Cooperarea cu state precum România, Polonia, Franța sau Germania poate servi drept catalizator pentru schimb de bune practici și consolidarea capacității instituționale. Pe de altă parte, dacă reformele rămân la stadiul declarativ, iar politizarea și lipsa de coordonare interinstituțională persistă, este foarte probabil ca Moldova să continue să piardă oportunități economice importante. Deficitul comercial riscă să se adâncească, dependența de piețele tradiționale să se accentueze, iar atractivitatea investițională a țării să rămână modestă. Într-un astfel de scenariu, diplomatul economic moldovean ar continua să fie o figură marginală, lipsită de resurse, misiune clară și impact real. Viitorul diplomației economice în Republica Moldova va depinde esențial de voința politică internă, presiunea partenerilor externi și capacitatea administrativă de a susține reformele promise. Direcția este conturată, dar traiectoria rămâne incertă.

³⁷⁷ <https://wei.org.pl/wp-content/uploads/2024/11/Polish-Moldovan-economic-cooperation.pdf>. Warsaw Enterprise Institute (2024), Polish–Moldovan Economic Cooperation.

³⁷⁸ <https://mfa.gov.md/en/content/new-economic-diplomacy>. Ministerul Afacerilor Externe al Republicii Moldova (2025), New Economic Diplomacy.

³⁷⁹ https://www.ebrd.com/content/dam/ebd_dxp/assets/pdfs/country-strategies/moldova/EBRD-Latest-Moldova-Strategy.pdf. European Bank for Reconstruction and Development (adoptată 23 februarie 2023), Moldova Country Strategy 2023–2028.

³⁸⁰ <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/1ec6c88ebadf43eb174efb8bab3d8452-0080012024/original/Moldova-Economic-Update.pdf>. The World Bank (28 octombrie 2024), Moldova Economic Update.

Întrebări

1. Care sunt factorii interni care împiedică crearea unei rețele profesioniste și stabile de diplomați economici în cadrul MAE?
2. Ce modele internaționale de diplomație economică pot fi adaptate realist la condițiile instituționale din Republica Moldova?
3. Cum poate fi valorificată mai eficient expertiza externă oferită de UE, BERD și alți parteneri internaționali?
4. Ce mecanisme concrete pot fi implementate pentru evaluarea performanței oficiilor diplomatice în atragerea investițiilor și promovarea exporturilor?
5. În ce măsură ar putea parteneriatele public–private deveni piloni funcționali ai diplomației economice moldovenești?

PE8.

Gestionarea deficitară a comunicării externe și interne privind integrarea europeană

Subiectul

Gestionarea deficitară a comunicării externe și interne privind integrarea europeană devine o vulnerabilitate majoră a Republicii Moldova în contextul războiului hibrid desfășurat de Federația Rusă în regiune. Deși autoritățile de la Chișinău au obținut progrese semnificative în apropierea de Uniunea Europeană inclusiv statutul de țară candidată și începerea negocierilor de aderare, lipsa unei strategii eficiente și coerente de comunicare publică a acestui parcurs afectează grav susținerea socială internă și imaginea internațională a țării. Această carență este exploatată sistematic de propaganda rusă, care, prin canale media, rețele sociale și vectori locali de influență, diseminează narrative false despre consecințele integrării europene, alimentând euroscepticismul, neîncrederea în autorități și diviziunile sociale. În absența unei narațiuni naționale bine definite, clare și emoțional convingătoare, Republica Moldova riscă nu doar să piardă sprijinul popular pentru proiectul european, ci și să fie percepută extern ca un partener instabil și nepregătit pentru aderare. În acest eșec comunicațional în contextul competiției geopolitice de la granițele Uniunii Europene, Republica Moldova este țintă directă a războiului informațional desfășurat de Rusia, dar și actor cheie în frontul extins al integrării europene din Vecinătatea Estică.

Descrierea

Integrarea europeană a Republicii Moldova este cel mai ambițios proiect național din ultimele două decenii, atât din perspectiva transformării interne, cât și a re poziționării geopolitice a țării. Obținerea statutului de stat candidat în iunie 2022 și lansarea negocierilor de aderare în iunie 2024 au marcat o deschidere istorică din partea Uniunii Europene. Cu toate acestea, comunicarea publică a acestui proces esențial este una dintre cele mai mari slăbiciuni ale statului moldovean în actuala etapă de preaderare. Pe plan intern, autoritățile nu au reușit să formuleze o strategie coerentă, adaptată diversității publicului moldovean.³⁸¹ Discursul pro-european oficial

este dominat de limbaj tehnocratic, deseori inaccesibil cetățeanului de rând, și se concentrează aproape exclusiv pe reformele instituționale și pe legislație, în loc să explice clar beneficiile concrete ale integrării: salarii mai mari, infrastructură mai bună, justiție eficientă, oportunități pentru tineri, servicii publice mai sigure.³⁸²

În același timp, în zonele rurale, în rândul persoanelor în vârstă, al minorităților etnice sau al celor cu o educație precară, această lipsă de comunicare empatică a alimentat scepticismul și confuzia. Conform mai multor sondaje IMAS și date IPP³⁸³, susținerea pentru integrarea europeană fluctuează semnificativ în funcție de regiune, limbă și sursa de informație, în timp ce tinerii sunt tot mai expuși la retorica conspiraționistă online.³⁸⁴ În acest context, propaganda rusă are un teren fertil pentru diseminarea narativelor de tip „UE va distruge valorile tradiționale”, „Integrarea va duce la haos economic” sau „Republica Moldova va fi târâtă în război”.

Pe plan extern, Republica Moldova nu a reușit să își creeze un brand diplomatic convingător care să reflecte progresul real, aspirația europeană autentică și potențialul de transformare. Țara nu beneficiază de o identitate narativă bine definită în spațiul UE, nu are ambasadori de imagine recunoscuți în plan internațional și nici campanii bine targetate în capitalele europene-cheie. Spre deosebire de Ucraina, care și-a consolidat rapid o imagine de stat eroid și democratic sub atac, Republica Moldova rămâne adesea percepută ca o țară mică, vulnerabilă, dar încă incertă în reforme.³⁸⁵

Comunicarea interinstituțională este fragmentată. Ministerele, agențiile și autoritățile independente rareori își coordonează mesajele, iar departamentele de comunicare din cadrul instituțiilor sunt de multe ori subfinanțate, subcalificate sau ignorate în procesul de luare a deciziilor. Acest haos comunicațional a fost sesizat și de partenerii europeni. În raportul Comisiei Europene din 2024, se arată explicit că „autoritățile de la Chișinău trebuie să își întărească capacitatea de a comunica reformele către cetățeni pentru a menține sprijinul public și a combate

³⁸¹ <https://www.wired.com/story/the-disinformation-warning-coming-from-the-edge-of-europe/>. Meaker, Morgan (19 octombrie 2024), The Disinformation Warning Coming From the Edge of Europe, WIRED.

³⁸² <https://www.ft.com/content/a5fc63e8-19a5-413c-8ae2-7acc3d357df0>. “Moldovans back EU accession talks by razor-thin majority”, Financial Times (21 October 2024)

³⁸³ <https://ipp.md/2024-10/barometrul-opinii-publice-2024/>. Institutul pentru Politici Publice (octombrie 2024), Barometrul opiniei publice 2024.

³⁸⁴ <https://mediacritica.md/studiu-cji-o-buna-parte-a-membrilor-unor-grupuri-vulnerabile-precum-batrani-romii-sau-refugiatii-sunt-expusi-la-un-volum-mare-de-dezinformare/>. Centrul pentru Jurnalism Independent – CJI (2024), Studiu: O bună parte a membrilor unor grupuri vulnerabile — precum bătrânii, romii sau refugiații sunt expuși la un volum mare de dezinformare.

³⁸⁵ <https://www.ft.com/content/000b9b72-946c-47c6-ace8-a800fe0eae8b>, Why Moldova's EU membership bid remains tied up with Ukraine's fate, Financial Times 2025.

dezinformarea.³⁸⁶ Această lipsă de viziune strategică a fost exploatată agresiv de Federația Rusă. Moldova este vizată constant de o campanie de dezinformare sistemică, cu scopul de a demobiliza sprijinul popular pentru integrarea europeană și de a alimenta narativele anti-UE. Începând cu 2022, acest război informațional s-a intensificat: canalele Telegram, site-uri obscure și voci publice controlate de Moscova promovează zilnic falsuri despre „sărăcia europeană”, „sexualizarea copiilor în UE” sau „distrugerea statalității prin unirea cu România”.³⁸⁷ În lipsa unei contra-narațiuni bine ancorate în realitățile locale, autoritățile moldovenești pierd teren. Nu există o rețea coerentă de comunicatori – jurnaliști, influenceri, experți, lideri de opinie – care să promoveze constant și profesionist beneficiile aderării. Parteneriatele media sunt slabe, comunicarea vizuală este depășită, iar implicarea tinerilor este limitată.³⁸⁸ Uniunea Europeană oferă asistență politică, financiară și tehnică fără precedent, guvernul moldovean nu a reușit să construiască o arhitectură comunicațională eficientă care să transforme integrarea europeană dintr-un proiect al elitelor într-un proiect național popular. Această slăbiciune structurală nu este doar o vulnerabilitate democratică, ci și o breșă de securitate, într-o epocă în care războiul se duce și prin cuvinte, nu doar prin arme.³⁸⁹

Grupul țintă

- Cancelaria de Stat
- Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene
- Biroul pentru Integrare Europeană
- Agenția de Guvernare Electronică
- Mass-media națională și regională
- Partenerii internaționali
- Populația din zonele rurale și diaspora

Impactul

Deficiențele de comunicare privind integrarea europeană afectează capacitatea Republicii Moldova de a mobiliza coeziunea internă necesară pentru susținerea transformărilor structurale. În lipsa unor mesaje constante și convingătoare,

populația rămâne divizată în percepția asupra direcției strategice a țării, ceea ce reduce implicarea cetățenilor în procesele democratice și diminuează încrederea în stat. Conform Barometrului Opiniei Publice realizat de IPP în 2023, aproape 40% dintre respondenți declară că nu înțeleg clar ce presupune integrarea în UE și ce beneficii directe le poate aduce.³⁹⁰ Percepția societală este că integrarea europeană este un „proiect elitist”, rezervat cercurilor guvernamentale și internaționale, nu un proces care să vizeze întreaga societate.³⁹¹

Lacunele comunicaționale generează disfuncționalități și la nivelul administrației publice. Fără linii clare de comunicare între instituții, prioritățile guvernamentale sunt percepute inconsecvent, iar capacitatea de a implementa politici devine dependentă de inițiative izolate, nu de acțiuni integrate. Lipsa unui feedback sistematic din partea publicului afectează și procesul de ajustare al politicilor în funcție de realitățile din teritoriu. Pe măsură ce încrederea scade și mesajele pro-europene nu reușesc să se ancoreze în realitățile cotidiene, participarea civică se reduce vizibil. Cetățenii nu se regăsesc în discursul oficial despre integrare, iar reformele sunt percepute ca impuse din exterior, nu ca răspunsuri la nevoi interne iar actorii guvernamentali pierd oportunitatea de a transforma cetățenii în parteneri activi ai transformării, proiectele importante (inițiative de infrastructură, reforme de justiție) nu beneficiază de o campanie coerentă care să le explice pentru publicul larg.³⁹²

Ruptura informațională afectează grav și capacitatea de mobilizare a societății civile, a autorităților locale și a altor promotori ai mesajului european. Fără angajarea lor și o rețea funcțională și susținută de comunicare, acești actori nu pot disemina eficient informațiile, iar rolul lor de multiplicatori de narațiune este inefficient. Inițiativele de informare devin punctuale și izolate, lipsite de coerență și impact real. În consecință, o parte semnificativă a fondurilor destinate comunicării strategice rămâne irosită. Fără strategii pe termen lung și fără evaluări obiective de eficiență, campaniile nu schimbă percepții și nu întăresc încrederea publică, ci doar epuizează resurse cu rezultate modeste. Neancorarea discursului european în spațiul public intern slăbește și capacitatea guvernului de a construi un consens politic larg în jurul proiectului de aderare. În loc să unească societatea în jurul unui obiectiv comun, integrarea riscă să devină o temă de polarizare. Această dinamică poate duce la blocaje electorale. Partidele anti-europene pot specula neînțelegerile și temerile populației, transformând integrarea într-un subiect controversat și contestat, în loc de un ideal colectiv susținut de majoritate.

386 https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/858717b3-f8ef-4514-89fe-54a6aa15ef69_en, Comisia Europeană (2024), Moldova Report 2024.

387 https://sis.md/sites/default/files/comunicate/fisiere/Raport_SIS_Public_Interferenta_in_procesul_electoral.pdf, Serviciul de Informații și Securitate (2025), Raport public: Interferența în procesul electoral în Republica Moldova.

388 <https://www.epc.eu/publication/it-is-moldovas-moment-and-europe-must-act-while-there-is-still-time/>, European Policy Centre (2025), “It Is Moldova’s Moment — and Europe Must Act While There Is Still Time”.

389 <https://apnews.com/article/2e36cc5a5bf4d6d2b5c86d7522a60b96>, Associated Press EU leaders reaffirm support for Moldova’s bid to join bloc at landmark summit.

390 https://ipp.md/wp-content/uploads/2023/09/BOP_08.2023.pdf, Institutul pentru Politici Publice, Barometrul opiniei publice 2023.

391 https://www.old.ipn.md/ro/integrarea-europeana-in-moldova-proiect-elitist-sau-nu-op-ed-7978_1036741.html, IPN Moldova (2025), Integrarea europeană în Moldova: proiect elitist sau nu? (Op-Ed).

392 <https://iwpr.net/impact/new-centre-tackle-disinformation-moldova>, Institute for War & Peace Reporting (IWPR) (2024), New centre to tackle disinformation in Moldova.

Moldova, fără un mecanism robust de contra-narativă și fără campanii de „pre-bunking” și „debunking”, rămâne expusă subversiunii mediatice și demobilizării sociale. Un stat care nu își comunică eficient prioritățile și progresele riscă să fie ignorat în competiția pentru finanțare internațională. Brandingul slab afectează percepția investitorilor, descurajează capitalul străin și reduce credibilitatea economică. În rapoartele BERD, Moldova este clasificată drept un „partener potențial” dar cu „vizibilitate limitată și risc de neînțelegere strategică de către donatori”.³⁹³ Republica Moldova este caracterizată în strategia BERD 2023–2028 ca o economie subperformantă, cu un potențial latent important, dar care nu reușește să valorifice avantajele poziției sale geografice și apropierea de Uniunea Europeană. Raportul subliniază necesitatea unor ancore politice stabile și a unei guvernanțe îmbunătățite pentru a asigura credibilitatea reformelor și a mobiliza sprijinul internațional. Totodată, capacitatea limitată de absorbție a investițiilor reduce atractivitatea țării pentru donatori și investitori, indicând un risc real ca Republica Moldova să rămână marginalizată în competiția regională pentru finanțare și parteneriate strategice.

Dinamica

Începând cu anul 2021, odată cu relansarea dialogului politic dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, în urma schimbării de guvern, a devenit tot mai clară nevoia unui sistem eficient de comunicare publică privind integrarea europeană. Deși interesul societății a crescut treptat, comunicarea strategică a rămas haotică și dispersată, lipsindu-i un cadru unitar și o strategie națională coerentă.

Până în 2022, mesajele oficiale despre integrare au fost emise sporadic, de regulă de către Președinție sau Ministerul Afacerilor Externe, fără o implicare consistentă a altor instituții sau fără includerea actorilor locali, ceea ce a menținut o distanță între discursul oficial și percepțiile cetățenilor. Obținerea statutului de țară candidată în 2022 a impulsionat lansarea unor inițiative vizibile precum platforma digitală „Moldova Europeană”, campaniile de promovare susținute de Delegația UE și organizarea de caravane sau panouri de informare. Colaborarea punctuală cu organizații neguvernamentale specializate în combaterea dezinformării, cum ar fi Watchdog.md și CPR Moldova, a adus un plus de expertiză, dar acțiunile s-au limitat la durate scurte, fără finanțare susținabilă și fără o direcție strategică coordonată.

Lipsa unei echipe dedicate la nivelul Cancelariei de Stat și absența unui mecanism central de coordonare între instituții au făcut ca mesajele să fie neomogene, iar impactul campaniilor redus. Această fragmentare a devenit mai evidentă în 2023, când Comisia Europeană și OECD-SIGMA³⁹⁴ au atras atenția asupra capacității slabe a autorităților moldovene în

domeniul comunicării strategice. Deși unele ambasade au început să desfășoare inițiative proprii de promovare a mesajului european, lipsa unei strategii externe coerente a limitat eficiența acestor acțiuni, care au rămas izolate și inegale ca acoperire. Comunicarea a continuat să fie disproporționat concentrată în mediul urban, fără a pătrunde suficient în regiunile vulnerabile informațional, cum sunt UTA Găgăuzia, raioanele din stânga Nistrului sau comunitățile de moldoveni reveniți din străinătate.

În 2024, deschiderea oficială a negocierilor de aderare a relansat nevoia de consolidare a unei structuri de comunicare pro-europeană, dar măsurile întreprinse rămân reactive și neuniforme. Brandingul diplomatic al Republicii Moldova este în continuare slab articulat: țara nu beneficiază de un cadru narativ distinct care să-i susțină poziționarea internațională în comparație cu alți candidați. În lipsa unui mesaj clar și coerent, vizibil în presa europeană și în rețelele de influență, imaginea țării riscă să fie diluată, iar capitalul de încredere slab valorificat. În ciuda pașilor înainte realizați între 2022 și 2024, dinamica generală rămâne una fragilă, iar eforturile de comunicare se confruntă cu lipsa unei strategii transversale, a resurselor recurente și a unui cadru instituțional funcțional. Fără o arhitectură guvernamentală solidă capabilă să gestioneze coerent procesul, comunicarea despre integrarea europeană rămâne simbolică și lipsită de eficiență în a construi sprijin intern și a consolida credibilitatea externă a Republicii Moldova.

Factorii

- Nu există o strategie națională clară și coerentă pentru comunicarea procesului de integrare europeană.
- Lipsește o echipă profesionistă interinstituțională specializată în comunicare strategică despre UE.
- Competențele în materie de comunicare sunt fragmentate între MAEIE, Cancelarie și Biroul pentru Integrare.
- Campaniile de informare sunt subfinanțate și ocazionale.
- Nu există o rețea funcțională de cooperare cu presa locală din zonele rurale sau cu diaspora.
- Resursele oferite de partenerii europeni pentru promovarea externă sunt slab utilizate.

Anticipări

Dacă deficiențele actuale în comunicarea privind integrarea europeană nu sunt abordate sistemic, Republica Moldova riscă o erodare treptată a sprijinului popular pentru aderare.

³⁹³ <https://www.ebrd.com/home/what-we-do/where-we-invest/moldova.html>, European Bank for Reconstruction and Development (2025), What we do in Moldova – EBRD investments and projects.

³⁹⁴ <https://ro.scribd.com/document/690379683/Monitoring-Report-2023-Republic-of-Moldova-ROM>, OCDE, Raport de monitorizare 2023: Republica Moldova, SIGMA, octombrie 2023.

Fără o strategie națională coerentă și adaptată specificului social, cultural și lingvistic al țării, discursul pro-european va continua să fie perceput ca distant, elitist și neconvingător. Într-un context geopolitic fragil și competitiv, această vulnerabilitate comunicațională poate fi exploatată cu ușurință de actori ostili pentru a alimenta euroscepticismul, polarizarea socială și apatia civică.

Pe plan extern, absența unei narațiuni diplomatice coerente și a unui brand național pro-european riscă să diminueze relevanța Moldovei în raport cu alte state candidate mai active și mai articulate. Astfel, Chișinăul poate pierde oportunități de sprijin politic în Consiliul European, acces prioritar la fonduri de preaderare și sprijin public în statele membre. Totuși, dacă autoritățile moldovene vor lansa până în 2026 un program național integrat de comunicare europeană – cu sprijinul Delegației UE, al ambasadelor partenere, al rețelelor civice și al sectorului media – este posibilă o recâștigare treptată a încrederii publice, în special în rândul tinerilor și al comunităților vulnerabile. O astfel de corecție ar putea repositiona Republica Moldova ca un caz pozitiv de transformare democratică în Parteneriatul Estic, consolidându-i imaginea și atractivitatea în cadrul UE.

Întrebări

1. Care sunt principalele deficiențe strategice ale Guvernului Republicii Moldova în comunicarea procesului de integrare europeană, din perspectiva eficienței și adaptării la publicul țintă?
2. Cum este perceput procesul de integrare europeană de către diferite segmente ale populației Republicii Moldova și care sunt factorii determinanți ai acestor percepții?
3. Ce cauze au împiedicat dezvoltarea și consolidarea unui brand diplomatic coerent al Republicii Moldova în contextul aspirațiilor europene?
4. Care bune practici de comunicare strategică din statele membre ale Uniunii Europene pot fi adaptate la specificul socio-politic și cultural al Republicii Moldova?
5. În ce mod pot contribui partenerii internaționali la profesionalizarea și eficientizarea comunicării pro-europene în Republica Moldova?

PE9.

Inacțiune sau reacții slabe la acțiunile ostile ale Federației Ruse

Subiectul

Inacțiunea sau reacțiile slabe la acțiunile ostile ale Federației Ruse definesc un fenomen critic în securitatea națională a Republicii Moldova începând cu 2022, odată cu escaladarea războiului din Ucraina. În fața unui război hibrid intensificat ce combină dezinformarea, propaganda, susținerea actorilor politici pro-Kremlin, manipularea energetică și tentative de destabilizare socială, statul moldovean a demonstrat un răspuns fragmentar, întârziat sau pur simbolic. În lipsa unei strategii consolidate de combatere a amenințărilor hibride, Federația Rusă a reușit să mențină o influență destabilizatoare în regiuni-cheie precum UTA Găgăuzia și regiunea transnistreană și să exploateze vulnerabilitățile instituționale, sociale și informaționale ale Republicii Moldova.

Descrierea

După declanșarea invaziei ruse în Ucraina, Republica Moldova a intrat într-o zonă de presiune hibridă intensificată. Federația Rusă a folosit o gamă largă de instrumente, precum dezinformarea, șantajul energetic, interferența politică, susținerea financiară a forțelor pro-Kremlin, pentru a destabiliza pe intern Moldova și a frâna parcursul său european. Deși această agresiune hibridă a fost documentată de structuri naționale și internaționale, reacțiile autorităților moldovene s-au dovedit adesea lente, fragmentare și reactive.

După 2022, autoritățile Republicii Moldova au reacționat lent și fragmentar la amploarea războiului informațional purtat de Federația Rusă. Deși Serviciul de Informații și Securitate (SIS) a identificat peste 160 de canale de Telegram implicate în dezinformare – dintre care 110 vizau publicul moldovenesc – și a dispus blocarea a 22 de site-uri de propagandă rusească, multe dintre acestea și-au continuat activitatea prin *rebranding* sau migrare pe alte platforme. Posturi de televiziune precum Orizont TV, ITV, Prime, Publika, Canal 2 și Canal 3 au fost interzise temporar pentru difuzarea mesajelor anti-occidentale, dar măsurile au fost deseori contestate în instanță sau eludate prin spațiul online. În plus, rețelele pro-Kremlin au proliferat pe Facebook, prin conturi false și campanii plătite de publicitate politică, iar autoritățile nu au avut

la dispoziție un cadru legal clar și coerent pentru sancționarea ingerințelor externe.

Această reacție slabă a permis păstrarea și adaptarea unor rețele de influență strategică în spațiul public moldovenesc, subminând eforturile de consolidare a rezilienței informaționale.³⁹⁵ În fața interferențelor politice orchestrate de Federația Rusă – inclusiv finanțarea protestelor antiguvernamentale din 2022–2023 și susținerea unor partide pro-Kremlin, precum Partidul ȘOR, autoritățile moldovene au început să reacționeze mai ferm abia după ce amenințarea a devenit evidentă. Liderul formațiunii, Ilan Șor, a fost condamnat definitiv în 2023 la 15 ani de închisoare în dosarul „furtului miliardului”, în timp ce deputata Marina Tauber a fugit din țară, fiind dată în căutare internațională. Evghenia Guțul, aleasă bașcan al Găgăuziei cu susținerea Partidului ȘOR, a fost arestată preventiv pentru finanțarea ilegală a formațiunii și legături cu cercuri de influență rusești. În același dosar, procurorii cer o pedeapsă de 8 ani de închisoare pentru Svetlana Popan, una dintre apropiatele lui Șor, solicitând și confiscarea a peste 9 milioane de lei și interdicția de a ocupa funcții publice. De asemenea, zeci de participanți la protestele organizate de rețeaua ȘOR au fost sancționați cu amenzi pentru implicare în acțiuni finanțate ilegal sau pentru destabilizare.

Cu toate acestea, reacțiile statului au fost în mare parte tardive, iar lipsa unei strategii integrate de prevenire și demantelare a rețelelor de influență a permis extinderea acestor acțiuni până în pragul alegerilor locale din 2023.³⁹⁶ În UTA Găgăuzia, lipsa unei strategii guvernamentale de comunicare adaptate specificului regional a fost exploatată sistematic de către conducerea locală pro-rusă. Televiziunea publică GRT din Comrat, aflată sub influența unor persoane apropiate Partidului ȘOR, a beneficiat în 2023 de un buget de peste 14 milioane de lei (aproximativ 800.000 USD), fiind utilizată intens pentru promovarea narațiunilor anti-europene și anti-guvernamentale. Această infrastructură mediatică a amplificat retorica împotriva integrării în UE, fără ca autoritățile centrale să intervină cu mesaje alternative coerente. Sondajele arată că, deși sprijinul general pentru aderarea la UE se situează între 50–60%, în UTA Găgăuzia acest sprijin este de doar 2-3%, fiind subminat de afirmații false ale guvernatorilor regionali, precum cea a Evgheniei Guțul, care a declarat că

³⁹⁵ <https://theins.ru/en/news/266191>, The Insider (2025), Russia's tactics in manipulating Moldovan public opinion intensify ahead of elections, analiza influenței informaționale ruse asupra procesului electoral din Moldova.

³⁹⁶ <https://www.moldova.europalibera.org/a/procurorii-cer-9-ani-de-inchisoare-pentru-evghenia-gutul/33460741.html>, Radio Europa Liberă Moldova (2025), Procurorii cer 9 ani de închisoare pentru Evghenia Guțul.

„marea majoritate” a populației se opune parcursului european.³⁹⁷

Lipsa de reacție guvernamentală față de aceste afirmații, coroborată cu absența unor campanii de informare localizate (în limba rusă, cu mesaje culturale adaptate și canale de difuzare regionale), a permis perpetuarea narativelor ostile și întărirea influenței Kremlinului. Referendumul organizat în Găgăuzia în 2014, în care 98% dintre votanți au optat împotriva UE, rămâne un simbol al acestei vulnerabilități structurale. În lipsa unor instrumente de comunicare publică adaptate și proactive, loialitățile geopolitice ale regiunii continuă să se orienteze spre Est, în detrimentul coeziunii naționale și al securității strategice a Republicii Moldova. Această absență a fost exploatată, permițând narativelor anti-UE și anti-România să câștige teren.³⁹⁸ În februarie 2023, autoritățile moldovene, conduse de SIS și MAI, au demascat un plan de destabilizare, denumit „puci hibrid” orchestrat de Rusia. Acest complot includea infiltrarea de agenți străini, pregătirea paramilitară și ocuparea aeroportului din Chișinău pentru a prelua puterea. Deși președinta Maia Sandu a avertizat public, detaliile au fost sumare, fără un plan transparent pentru mobilizarea publicului sau emiterea unei legi dedicate combaterii unor astfel de acțiuni. Ca răspuns, Chișinăul a expulzat 45 de diplomați ruși în iulie 2023, invocând „acțiuni ostile” ale ambasadei ruse, însă această reacție diplomatică a venit fără o strategie de criză adaptată și coerentă.³⁹⁹ În plus, în februarie 2023, au fost expulzați doi suspecți străini, acuzați de SIS că vizau destabilizarea țării, aceștia însă au fost reținuți și expulzați discret, fără informare publică amplă. Această abordare tardivă a generat breșe de securitate internă, a subminat încrederea publică în capacitatea statului de protecție și a slăbit reziliența Republicii Moldova într-un context regional extrem de volatil.

Grupul țintă

- Ministerul Afacerilor Interne (MAI)
- Ministerul Apărării
- Cancelaria de Stat
- Comisia Electorală Centrală (CEC)
- Centrul pentru Comunicare Strategică și Combaterea Dezinformării
- Procuratura Generală

Impactul

Inacțiunea sau reacțiile slabe ale autorităților moldovenești la ingerințele ostile ale Federației Ruse au generat un impact sistemic reflectat în instabilitate internă, vulnerabilitate externă și erodarea coeziunii sociale. Pe fondul propagandei agresive și a unei infiltrări persistente, mai multe domenii-cheie ale statului au fost afectate în mod direct.

În plan instituțional, lipsa unor reacții ferme a alimentat neîncrederea cetățenilor în instituțiile statului, în special în justiție, guvern și serviciile de securitate. Această decredibilizare este accentuată de absența rezultatelor vizibile în dosare de corupție, reforma judiciară și combaterea influenței străine.⁴⁰⁰ Lipsa de reacție a Chișinăului a permis capturarea efectivă a UTA Găgăuzia de către forțe politice pro-ruse, în special prin alegerile din 2023 care au propulsat-o pe Evghenia Guțul în funcția de bașcan, cu sprijinul deschis al Partidului Șor.⁴⁰¹ Controlul constituțional asupra acestei regiuni autonome a fost slăbit, iar autoritățile centrale au evitat să intervină eficient, partidul de guvernământ neavând niciun candidat la funcția de bașcan.

Pe dimensiunea justiției, blocajele persistente în funcționarea Consiliului Superior al Magistraturii (CSM) și Consiliului Superior al Procuraturii (CSP), alături de stagnarea în dosarele de corupție de rezonanță, sunt agravate de atacuri coordonate din exterior care vizează delegitimarea sistemului judiciar.⁴⁰² Lipsa contracarării acestor narațiuni subminează eforturile de reformă. Judecătorii și procurorii sfidează reforma justiției și se implică în politică făcând jocurile partidelor paravan ale Rusiei.

Răspunsul slab în fața dezinformării și a finanțărilor ilegale a afectat decisiv rezultatul referendumului privind aderarea la UE. În condițiile în care autoritățile nu au reușit să contracareze eficient propaganda rusă și influența actorilor pro-Kremlin, scorul intern a înclinat în favoarea taberei „NU”, cu 54% din voturi pe teritoriul Republicii Moldova. Acest rezultat a generat incertitudini strategice majore privind traiectoria europeană a țării și a evidențiat vulnerabilitățile structurale ale statului în fața războiului informațional și a finanțărilor externe ilegale.

Tolerarea fluxurilor dezinformative și a manipulării electorale prin surse rusești afectează procesul electoral liber și echitabil. În contextul războiului din Ucraina, autoritățile au eșuat în a contracara în mod eficient narațiunile pro-Kremlin.

³⁹⁷ <https://moldova.europalibera.org/a/cum-s-a-votat-in-uta-gagauzia-la-prezidentiale-si-referendum/33177734.htm> l, Radio Europa Liberă Moldova (2024), Cum s-a votat în UTA Găgăuzia la prezidențiale și referendum.

³⁹⁸ https://freedomhouse.org/sites/default/files/2024-06/FH-Restrictions-on-freedom-of-speech-in-Gagauzia_Eng-06-24.pdf , Freedom House (iunie 2024), Restrictions on Freedom of Speech in Gagauzia.

³⁹⁹ <https://www.theguardian.com/world/2023/jul/27/moldova-expels-45-russia-diplomats-russian-embassy-officials-staff> , The Guardian (27 iulie 2023), Moldova expels 45 Russian diplomats amid diplomatic row.

⁴⁰⁰ https://www.ndi.org/sites/default/files/Final_NDI_Anti-corruption_MD.pdf, National Democratic Institute (NDI) (2024), Anti-Corruption and Civic Integrity in Moldova: Final Report – studiu detaliat privind încrederea în instituții, combaterea corupției și efectele informării publice.

⁴⁰¹ <https://freedomhouse.org/country/moldova/nations-transit>, Freedom House (2024), Nations in Transit – Moldova.

⁴⁰² https://moldova.fes.de/fileadmin/user_upload/2024/Files_and_documents/Fazele_pre-vettingului_-_fata_nevazuta_a_reformei_justitiei.pdf , Friedrich-Ebert-Stiftung Moldova (2024), Fazele pre-vettingului – fața nevăzută a reformei justiției – analiza etapelor nepublice ale procesului de pre-vetting în reforma instituțiilor judiciare.

Sondajele recente arată că 31% dintre cetățeni consideră Rusia un „garant al păcii”, ceea ce evidențiază cât de adânc s-a infiltrat propaganda rusă în percepția publică.⁴⁰³ De asemenea, lipsa unei acțiuni decisive în problema transnistreană perpetuează un regim fiscal paralel și o evaziune economică masivă. Companiile din stânga Nistrului, precum uzina metalurgică, exportă în UE prin Moldova, dar nu contribuie la bugetul național, ceea ce compromite principiul echității economice și statul de drept. Întârzierea proiectelor strategice precum linia Isaccea–Vulcănești–Chișinău menține Moldova vulnerabilă în fața presiunii energetice a Rusiei.⁴⁰⁴ Continuarea dependenței de infrastructura din Transnistria este o consecință directă a inacțiunii instituționale în fața riscurilor geostrategice.

Dinamica

Unul dintre cele mai vizibile simptome ale reacției întârziate în fața amenințărilor hibride a fost modul în care autoritățile au gestionat problema propagandei ruse în spațiul audiovizual. Deși posturile de televiziune afiliate Kremlinului, precum Prime, RTR Moldova și NTV difuzau intens mesaje antioccidentale încă din primele luni ale războiului din Ucraina, suspendarea lor a venit abia spre sfârșitul anului 2022, în plin val de proteste antiguvernamentale finanțate din surse externe. Această măsură, aplicată târziu, a fost lipsită de o campanie explicativă coerentă, ceea ce a permis narativului victimizant („cenzură pro-europeană”) să se răspândească în teritoriu.⁴⁰⁵ Dacă ar fi fost adoptată mai devreme, într-un cadru legal bine comunicat, ea ar fi limitat semnificativ capacitatea Moscovei de a influența opinia publică moldovenească prin intermediul televiziunii, încă principalul canal de informare în zonele rurale.

Un alt exemplu de reacție tardivă a fost legat de reglementarea surselor de finanțare externă pentru partide politice și mișcări asociative. Gruparea Șor a organizat proteste violente și a sprijinit candidați favorabili intereselor ruse în UTA Găgăuzia, într-un climat de aparentă pasivitate instituțională. Finanțarea campaniilor electorale a partidelor filoruse este bine cunoscută încă de la începutul independenței Republicii Moldova. Deși SIS a emis periodic alerte privind implicarea banilor murdari în finanțarea activităților subversive, abia în a doua parte a anului 2023 au fost inițiate reforme privind transparența donațiilor politice. Dacă aceste măsuri de control financiar și sancționare a finanțării externe ilegale ar fi fost aplicate în 2022, ele ar fi redus spațiul de manevră al rețelelor afiliate Kremlinului.⁴⁰⁶

Inclusiv în domeniul securității informaționale, reacțiile autorităților au fost mai curând reactive decât anticipative. De exemplu, colaborarea cu Meta pentru închiderea conturilor false implicate în dezinformare a fost realizată abia în anul 2024, în preajma referendumului privind integrarea europeană. Între timp, sute de rețele coordonate de influență au avut timp să cultive neîncredere în instituții și în procesul de aderare. O intervenție tehnologică și instituțională mai timpurie, susținută de un cadru normativ clar, ar fi putut preveni multiplicarea acestor canale și influența lor asupra opțiunilor de vot.

Chiar și în domeniul instituțional, statul a întârziat să-și consolideze capacitățile. Anunțul privind crearea unui Centru Național pentru Combaterea Dezinformării a fost făcut cu întârziere, iar la începutul anului 2025 acest centru încă nu era funcțional. În tot acest timp, propaganda rusă a continuat nestingherită în UTA Găgăuzia și în alte regiuni-cheie. Dacă această structură ar fi fost operaționalizată la începutul anului 2023, ea ar fi putut acționa preventiv, prin monitorizare, analiză și reacție rapidă. Multe dintre acțiunile statului au venit după ce efectele negative se produsese deja: după scumpiri masive, după manipularea unor alegeri, după proteste violente sau după pierderea controlului narativ într-o regiune. Această logică de reacție întârziată, fără viziune preventivă și fără mobilizare instituțională sincronizată, a permis Federației Ruse să-și extindă influența în spații-cheie ale societății moldovene, fără a întâmpina o rezistență pe măsură.

Factorii

- Capacitate instituțională limitată și fragmentată;
- Teama de reacții externe și interne disproportionale;
- Absența unei culturi strategice de prevenție;
- Permeabilitatea elitei politice și administrației publice;
- Subestimarea gradului de sofisticare al războiului hibrid;
- Lipsa unei comunicări strategice coerente cu populația.

Anticipări

Dacă tendința actuală de reacție întârziată și incoerentă va persista, Republica Moldova riscă să rămână captivă într-un

⁴⁰³ <https://www.usip.org/publications/2024/07/russias-disinformation-targets-moldovas-ties-europe>, United States Institute of Peace (3 iulie 2024), Russia's Disinformation Targets Moldova's Ties with Europe – sondaj NATO Information Center & CSPD: „31 % agreed that ‘the Russian Federation is the guarantor of peace and stability in Moldova’”.

⁴⁰⁴ <https://www.ebrd.com/home/news-and-events/news/2024/supporting-moldovas-energy-security-with-308-million-loan-for-electricity-network-development.html>, European Bank for Reconstruction and Development (2024), Supporting Moldova's energy security with \$308 million loan for electricity network development.

⁴⁰⁵ <https://mediacritica.md/studiu-de-caz-stiri-si-discursuri-de-la-moscova-cu-elemente-de-propaganda-in-favoarea-federației-ruse-retransmise-de-trei-posturi-tv-din-republica-moldova/>, Mediacritica.md (2024), Studiu de caz: Știri și discursuri de la Moscova cu elemente de propagandă în favoarea Federației Ruse, retransmise de trei posturi TV din Republica Moldova.

⁴⁰⁶ <https://soros.md/wp-content/uploads/2024/02/ROM-ENEMO-EOM-Moldova-2023-Local-Elections.pdf>, Soros Foundation Moldova în colaborare cu ENEMO – EOM (2024), Final Report: Moldova 2023 Local Elections Observation Mission – evaluare a procesului electoral local, inclusiv a manipulării media și a influențelor externe.

cerc vicios de vulnerabilitate strategică. Instrumente create pentru a răspunde acestor riscuri, cum este Centrul Național pentru Combaterea Dezinformării, riscă să rămână nefuncționale sau subutilizate, în ciuda presiunilor tot mai mari venite dinspre Est din cauza incapacității instituționale, lipsei de expertiză și instrumente.

Este de așteptat ca statul să repete același tipar de reacție post-factum: să intervină doar după ce o criză s-a manifestat vizibil, fie că este vorba de manipularea alegerilor, de proteste finanțate din surse externe sau de campanii de panică informațională. Lipsa unei mobilizări civice coordonate și absența unei comunicări strategice cu populația vor continua să lase spațiul propagandei ruse, mai ales în regiunile cu grad redus de alfabetizare informațională și în comunitățile periferice. Rețelele de influență politică, religioasă și economică afiliate intereselor Kremlinului vor rămâne, cel mai probabil, tolerate sau doar parțial vizate de anchete, în lipsa unei voințe politice ferme de demascare și sancționare.

În același timp, Rusia își va adapta tacticile, speculând tocmai ezitățile și decalajele decizionale ale autorităților Republicii Moldova. Fără o reacție fermă și anticipativă, Chișinăul riscă să piardă complet inițiativa în lupta pentru controlul spațiului public și al imaginii statului. În context electoral, fie că vorbim despre alegeri locale, prezidențiale sau despre un eventual referendum, aceste slăbiciuni se vor manifesta cu și mai multă acuitate. Manipularea opiniei publice, finanțarea netransparentă a unor candidați, utilizarea rețelelor sociale pentru mobilizarea emoțională și destabilizarea încrederii vor deveni instrumente-cheie

pentru actorii ostili, care vor acționa nestingherit într-un teren apărat insuficient. În lipsa unei consolidări reale a capacităților interne de protecție, Moldova va continua să se bazeze în mod disproporționat pe sprijinul partenerilor externi. Această dependență riscă să alimenteze, paradoxal, narativele antioccidentale și să slăbească și mai mult suveranitatea decizională a unui stat expus sistematic și metodic influenței ostile a Federației Ruse.

Întrebări

1. Care sunt cele mai eficiente instrumente pentru dezamorsarea rețelelor de influență pro-Kremlin din interiorul Republicii Moldova?
2. Cum poate fi calibrat raportul între combaterea propagandei și respectarea libertății de exprimare?
3. Ce strategii sunt viabile pentru reintegrarea informațională și civică a regiunilor vulnerabile, precum UTA Găgăuzia și regiunea transnistreană?
4. Vor menține partenerii occidentali un nivel susținut de sprijin pentru reziliența democratică a Republicii Moldova?
5. În ce măsură este sustenabil efortul de contracarare a propagandei în cazul unui regres politic intern?
6. Ce lecții oferă experiența Moldovei altor state din regiune (ex. Georgia, Ucraina, Balcanii de Vest)?

PE10.

Valorificarea insuficientă a sprijinului oferit de România

Subiectul

Sprijinul acordat de România Republicii Moldova este amplu și profund strategic, depășind simbolismul istoric și manifestându-se printr-un parteneriat orientat spre integrarea europeană și modernizarea durabilă a statului vecin. România susține Republica Moldova pe multiple dimensiuni: prin asistență financiară nerambursabilă, prin burse și cetățenie care facilitează mobilitatea și transferul de remitențe, prin investiții în infrastructura educațională, energetică și de transport, dar și prin sprijin instituțional direct, de la experți în funcții-cheie (ex. INJ, BNM) la formarea de funcționari în domeniul integrării europene.

România joacă totodată un rol esențial în procesul de aderare la UE al Republicii Moldova, facilitând dialogul cu instituțiile europene, susținând procesul de screening și oferind vizibilitate diplomatică prin „Platformei de Sprijin pentru Republica Moldova”, împreună cu Franța și Germania. Pe dimensiunea de securitate, sprijinul se extinde la cooperarea cibernetică și la exerciții comune menite să sporească reziliența statului. Acest sprijin coerent și consecvent contribuie semnificativ la apropierea Republicii Moldova de standardele europene. Cu toate acestea, absorbția inegală a fondurilor, capacitatea administrativă limitată și birocrația excesivă continuă să frâneze impactul pe deplin al acestui parteneriat. Valorificarea deplină a sprijinului românesc depinde de mobilizarea instituțională și de asumarea unei viziuni strategice integrate la nivel național.

Descrierea

Relația bilaterală dintre România și Republica Moldova a evoluat semnificativ începând cu 2009, când Republica Moldova a adoptat o orientare pro-europeană clară, susținută cu fermitate de România. Această schimbare de orientare a fost răspunsul la o serie de factori geopolitici, dar și la aspirațiile interne ale Republicii Moldova de a se apropia mai mult de Uniunea Europeană. România a devenit astfel principalul partener strategic al Chișinăului, nu doar în cadrul procesului de integrare europeană, ci și în procesul de reformă și modernizare a statului moldovean.

Sprijinul României a fost evident pe multiple fronturi. În primul rând, România a jucat rolul de avocat internațional al

Republicii Moldova pe scena europeană, fiind un susținător activ al procesului de aderare a Moldovei la Uniunea Europeană. Acest rol a fost dublat de o susținere financiară considerabilă, care a inclus nu doar fonduri nerambursabile, ci și credite și asistență tehnică. Un exemplu semnificativ al acestui sprijin este acordul de grant nerambursabil de 100 milioane EUR, semnat între guvernele celor două țări, care a constituit un pilon esențial în relațiile bilaterale. Pe lângă aceasta, România a oferit asistență financiară directă sau indirectă, inclusiv prin intermediul fondurilor europene gestionate cu implicarea sa activă. Aceste fonduri au fost destinate unor domenii cheie precum infrastructura, educația, sănătatea și sectorul public. Un alt domeniu semnificativ al sprijinului românesc a fost investiția în infrastructura Republicii Moldova. România a contribuit activ la modernizarea infrastructurii educaționale, reabilitând peste 1.000 de școli și grădinițe, dotând instituțiile cu autobuze școlare și facilitând implementarea unor programe educaționale. De asemenea, investițiile românești în infrastructura universitară au avut un impact semnificativ, consolidând legăturile educaționale și cercetarea bilaterale. Sprijinul românesc a inclus programe culturale și sociale, având ca scop întărirea legăturilor identitare și culturale dintre cele două state.

Cu toate acestea, în ciuda acestui sprijin substanțial, multe dintre inițiativele financiare și investițiile realizate de România în Republica Moldova au fost parțial valorificate. Problemele sistemice din Moldova, cum ar fi capacitatea administrativă scăzută, instabilitatea politică, corupția și lipsa de viziune strategică la nivel guvernamental, au dus la implementarea deficitară a multor proiecte.⁴⁰⁷ Unele dintre acestea au fost finalizate cu mari întârzieri, în timp ce altele nu au fost nici măcar demarate din cauza unor blocaje instituționale sau din cauza lipsei de cofinanțare. De asemenea, lipsa unui mecanism coerent de comunicare publică a sprijinului românesc a dus la o vizibilitate scăzută a acestuia, iar multe dintre proiecte nu au fost etichetate în mod clar ca fiind finanțate de România. Acest lucru a dus la o percepție eronată a sprijinului românesc, care a fost deseori atribuit Uniunii Europene sau altor surse externe. Astfel, sprijinul României a fost perceput mai mult ca un sprijin „simbolic” decât unul „structural”, ceea ce a redus considerabil potențialul său de influență geopolitică, identitară și democratică. Această invizibilitate a sprijinului românesc este o problemă semnificativă. În loc să fie un instrument puternic de consolidare a legăturilor bilaterale și de integrare a Republicii

⁴⁰⁷ https://soros.md/wp-content/uploads/2024/04/Monitorul-Asistentei-Externe_editia-2.pdf, Fundația Soros Moldova, Monitorul asistenței externe, ediția a II-a, aprilie 2024.

Moldova în Uniunea Europeană, sprijinul românesc a fost, în multe cazuri, subutilizat, iar impactul său nu a fost maximizat.

În ciuda voinței politice puternice a Bucureștiului de a sprijini Moldova, deficiențele de guvernanta și de coordonare bilaterală au dus la stagnarea sau chiar eșecul unor proiecte importante.⁴⁰⁸ Sprijinul românesc a inclus nu doar investiții financiare, ci și asistență tehnică, expertiză administrativă și sprijin politic pentru implementarea reformelor necesare în domenii precum justiția, guvernanta, transparența instituțională și economia. România a fost implicată activ în negocierea și implementarea acordurilor de asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană, în special în cadrul Parteneriatului Estic, având rolul de a facilita dialogul și de a sprijini integrarea economică și politică a Moldovei în structurile europene.⁴⁰⁹ Studiul *Territorial Analysis*⁴¹⁰ arată că programele bilaterale, precum ENI CBC 2014–2020, au fost implementate deficitar din cauza capacității administrative slabe, a lipsei de indicatori de monitorizare și a participării reduse a autorităților moldovene. Dat fiind instabilitatea de implementare și comunicarea insuficientă, sprijinul românesc a devenit invizibil pentru publicul larg și ineficient în rezultate.

Un alt exemplu relevant al nevalorificării sprijinului extern este proiectul autostrăzii Ungheni–Chișinău–Odesa.⁴¹¹ Deși susținut strategic de România și partenerii europeni, implementarea sa a fost blocată de mai mulți factori: studiul de fezabilitate este programat să fie finalizat abia la sfârșitul anului 2025, traseul oficial nu a fost încă stabilit, iar partea moldovenească nu a asigurat cofinanțarea necesară. Din aceste motive, proiectul a rămas la stadiul de planificare, fără pași concreți de execuție – o dovadă clară că sprijinul extern nu poate compensa lipsa de capacitate administrativă și angajament instituțional ferm.

Un alt exemplu de întârzieri administrative se referă la proiectele de renovare a școlilor și dispensarelor, unde executarea lucrărilor a fost amânată cu 1–2 ani din cauza blocajelor în licitații și numeroaselor contestații. Rapoartele de audit întocmite de Curtea de Conturi a Republicii Moldova⁴¹² confirmă aceste întârzieri semnificative și evidențiază deficiențe în procesul de implementare a investițiilor publice. Alt exemplu elocvent de nevalorificare a

sprijinului românesc este gestionarea proiectelor locale susținute de acordul grant de 100 mil. €. Chiar dacă România a oferit finanțare nerambursabilă prin intermediul Guvernului României, primăriile din raioanele Leova, Basarabeasca și Cantemir au fost incapabile să deruleze efectiv lucrările planificate. Din rapoartele Curții de Conturi a Republicii Moldova⁴¹³ reiese că neregulile în achiziții și absența capacității administrative au dus la întârzieri sau chiar la abandonarea proiectelor finanțate din grantul românesc.

Conform studiului „Citizens’ Perceptions on the Implementation of Romania–Moldova Joint Operational Cooperation Programme”, sprijinul oferit de România prin mecanismele europene este perceput, în general, pozitiv de către cetățenii din Republica Moldova. Proiectele finanțate sunt văzute ca relevante și necesare pentru dezvoltarea locală, iar cooperarea româno-moldovenească este asociată cu apropierea de standardele europene. Cu toate acestea, analiza relevă o serie de probleme care indică o nevalorificare reală a acestui sprijin. Lipsa unei comunicări clare despre proiectele realizate, capacitatea administrativă scăzută a partenerilor din Republica Moldova, implicarea redusă a societății civile și absența unor mecanisme eficiente de monitorizare și evaluare afectează impactul programului. În multe cazuri, proiectele sunt implementate izolat, fără o integrare strategică sau continuitate, iar beneficiile nu sunt suficient de vizibile sau durabile în comunități.⁴¹⁴

Prin urmare, nevalorificarea sprijinului românesc nu este doar o problemă legată de voința politică a României, ci este și rezultatul unui cumul de vulnerabilități interne în Republica Moldova. Aceste vulnerabilități, împreună cu lipsa unui cadru de comunicare clar și eficient, au redus considerabil impactul potențial al asistenței financiare și politice oferite. În acest context, este necesar ca viitorul sprijin românesc să se concentreze nu doar pe alocarea de fonduri, ci și pe consolidarea capacității administrative a Republicii Moldova, îmbunătățirea proceselor de implementare și crearea unor mecanisme de comunicare publică eficiente care să permită o vizibilitate mai mare a acestui sprijin.⁴¹⁵ De asemenea, este esențial ca România să continue să sprijine reformele fundamentale în Republica Moldova, pentru a crea un cadru solid care să permită absorbția completă a fondurilor și maximizarea impactului acestora.

⁴⁰⁸ https://www.idr.ro/publicatii/Politica_Externa_a_Republicii_Moldova.pdf, Institutul pentru Drepturile Omului din Republica Moldova, Politica Externă a Republicii Moldova

⁴⁰⁹ <https://www.research.gov.ro/romania-si-republica-moldova-un-parteneriat-strategic-in-cercetare-reconfirmat-la-chisinau-24285/>, Ministerul Educației și Cercetării (Autoritatea Națională pentru Cercetare), România și Republica Moldova – un parteneriat strategic în cercetare, reconfirmat la Chișinău, 8 iunie 2025.

⁴¹⁰ https://ro-md.net/images/Territorial_analysis_Public_consultation.pdf, Analiza teritorială pentru Programul Interreg NEXT România–Republica Moldova 2021–2027.

⁴¹¹ <https://www.moldpres.md/eng/economy/feasibility-study-for-chisinau-ungheni-segment-of-iasi-ungheni-chisinau-highway-to-be-ready-by-late-2025>, Moldpres, Studiul de fezabilitate pentru tronsonul Chișinău–Ungheni al autostrăzii Iași–Ungheni–Chișinău va fi gata până la sfârșitul anului 2025.

⁴¹² https://www.ccrm.md/index.php/ro/clarificari-privind-auditul-ministerului-educatiei-si-cercetarii-combaterea-dezi-80_93544.html, Curtea de Conturi a Republicii Moldova, Clarificări privind auditul Ministerului Educației și Cercetării: Combaterea dezinformării prin informații oficiale, 18 februarie 2025.

⁴¹³ https://midr.gov.md/files/shares/HCC_30_2024_Raport.pdf, Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale, Raport privind auditul performanței implementării Strategiei Naționale de Dezvoltare Regională 2016–2020, Hotărârea Curții de Conturi nr. 30 din 19 iunie 2024.

⁴¹⁴ https://www.researchgate.net/publication/389494958_Citizens'_Perceptions_on_the_Implementation_of_Romania-Moldova_Joint_Operational_Cooperation_Programme, Profiroiu, Alina; Nastacă, Corina Cristiana; Brișcariu, Roxana, Percepțiile cetățenilor privind implementarea Programului Operațional Comun România–Moldova 2025.

⁴¹⁵ https://www.researchgate.net/publication/338435761_Regional_Democracy_Promotion_-_Romania_in_Relation_to_the_Western_Balkans_and_Eastern_Partnership_States, Iordan Bărbulescu (coord.), Clara Volintiru, Miruna Troncotă & Nicolae Toderas, Regional Democracy Promotion – Romania in Relation to the Western Balkans and Eastern Partnership States, Tritonic (București), 2018.

Grupul țintă

- Guvernul Republicii Moldova
- Ministerul Educației și Cercetării
- Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale
- Ministerul Energiei
- Ministerul Culturii
- Ministerul Finanțelor
- Ministerul Afacerilor Externe
- Biroul pentru Integrare Europeană
- Autoritățile publice locale (APL)
- Organizații non-guvernamentale (ONG-uri)

Impactul

Nevalorificarea sprijinului oferit de România generează efecte structurale negative asupra dezvoltării Republicii Moldova și asupra parcursului său de integrare europeană. Deși România este principalul partener strategic și donator bilateral al Chișinăului, iar experiența sa de aderare la Uniunea Europeană este neprețuită, autoritățile moldovene au eșuat, în mod sistemic, să mobilizeze acest sprijin în mod eficient, coerent și coordonat.

În plan extern, această incapacitate afectează direct calitatea și viteza negocierilor cu UE. România ca stat membru care a parcurs toate etapele integrării ar putea furniza expertiză valoroasă în structurarea capitolelor de negociere, armonizarea legislației, coordonarea instituțională și pregătirea tehnică a echipelor de negociatori. Cu toate acestea, Republica Moldova nu a instituit un mecanism funcțional de transfer de expertiză românească, nu a valorificat experiența ministerelor omoloage din București și nici nu a implicat suficient Reprezentanța României la UE în Bruxelles ca sprijin politic în dosarele sensibile.⁴¹⁶

În plan intern, resursele financiare și tehnice puse la dispoziție de România prin granturi, proiecte transfrontaliere, fonduri europene de tip Interreg, asistență pentru dezvoltare și inițiative educaționale – au fost absorbite parțial sau deloc, din cauza: lipsei cofinanțării din partea autorităților moldovene, blocajelor birocratice și instabilității instituționale,

absenței unei viziuni strategice comune pe termen lung. Această nevalorificare reduce capacitatea Republicii Moldova de a construi instituții funcționale, conforme cu standardele UE, afectează direct credibilitatea reformelor, încetinește progresul pe deschiderea și închiderea capitolelor și compromite oportunitatea istorică oferită prin sprijinul politic fără precedent din partea Bruxellesului și Bucureștiului.⁴¹⁷

Dinamica

În perioada 2023–2025, România a oferit Republicii Moldova un sprijin constant în procesul de integrare europeană, prin expertiză în armonizarea legislației, formare a funcționarilor publici și pregătirea negocierilor pentru deschiderea capitolelor UE. Totuși, acest sprijin nu a fost valorificat sistematic. Autoritățile de la Chișinău nu au instituit un mecanism formal de preluare a expertizei românești, nici la nivelul Cancelariei de Stat, nici la nivelul ministerelor de linie, deși asemenea instrumente au fost oferite prin MAE, ANFP și Reprezentanța României la Chișinău.⁴¹⁸

În sectorul energetic, România a propus extinderea cooperării prin realizarea liniei de înaltă tensiune Bălți–Suceava, dar proiectul este în faza de avizare pe partea moldovenească. De asemenea, în domeniul reformei justiției, România a pus la dispoziție consultanță din partea fostelor echipe de negociere, însă colaborarea a rămas punctuală și informală, fără o structură instituțională bilaterală de tip grup mixt de lucru.⁴¹⁹ În domeniul digitalizării și administrației publice, România a facilitat accesul Moldovei la modele funcționale (RO eID, ghiseul.ro, SICAP), dar replicarea acestora este lentă din cauza lipsei unei strategii clare de preluare și adaptare. Mai mult, fondurile disponibile prin Programul Interreg NEXT România–Republica Moldova 2021–2027, în valoare de peste 77 milioane euro, deși au fost lansate apeluri și aprobate proiecte, până în iunie 2025 nu există rapoarte oficiale privind nivelul de utilizare sau implementare. În perspectivă apropiată (2025–2027), fără stabilirea unei celule guvernamentale dedicate exclusiv cooperării strategice cu România incluzând experți tehnici, coordonatori pe domenii și un sistem digital de urmărire a proiectelor comune dinamica cooperării pe dimensiunea europeană va rămâne fragmentară. Oportunitățile de sincronizare a reformelor cu sprijinul românesc, în special în contextul pregătirii capitolelor UE, riscă să fie pierdute sau amânate, în ciuda disponibilității din partea Bucureștiului.

Factorii

- Lipsa unui mecanism bilateral de coordonare instituțională;

⁴¹⁶ https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/858717b3-f8ef-4514-89fe-54a6aa15ef69_en. „Capacity building remains a critical need. While external partners offer extensive support, coordination and absorption mechanisms on the Moldovan side are insufficient.”, Comisia Europeană, Moldova Report 2024.

⁴¹⁷ <https://freedomhouse.org/country/moldova/nations-transit/2024>. „Despite increased EU alignment, Moldova lacks administrative capacity to implement EU-aligned reforms. Technical assistance is available but underutilized.”, Freedom House, Nations in Transit – Moldova 2024.

⁴¹⁸ https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/858717b3-f8ef-4514-89fe-54a6aa15ef69_en. Moldova Report 2024, Comisia Europeană.

⁴¹⁹ <https://freedomhouse.org/country/moldova/nations-transit/2024>. Nations in Transit – Moldova 2024, Freedom House.

- Capacitate administrativă scăzută;
- Instabilitate politică și schimbări frecvente la nivel decizional;
- Lipsa prioritizării strategice a sprijinului românesc în planificarea guvernamentală;
- Subutilizarea fondurilor disponibile și a canalelor oficiale de cooperare.

Anticipări

Pe măsură ce procesul de integrare europeană a Republicii Moldova avansează, se conturează o tendință tot mai clară de diversificare a relațiilor externe și de re poziționare strategică a parteneriatelor tehnice și politice. În ciuda faptului că România a fost și rămâne principalul avocat european al Moldovei și un furnizor constant de sprijin politic, financiar și instituțional, percepția dinspre Chișinău este adesea nuanțată, uneori ambivalentă.

O parte a elitei politice moldovene, inclusiv segmente influente din administrația centrală și din zona diplomatică, exprimă o preferință tacită pentru apropierea directă de centrele de putere occidentale – în special Bruxelles, Berlin, Haga și Paris – în detrimentul unei cooperări profunde și structurate cu Bucureștiul. Această alegere nu este motivată de lipsa de încredere în România ca stat, ci de o serie de factori mai subtili. România este privită adesea ca „fratele mai mare” care, deși bine intenționat, este perceput ca excesiv de prezent în spațiul public și politic moldovenesc, uneori confundând sprijinul cu tutela. Pentru a-și păstra marja de autonomie în negocierile externe și pentru a evita instrumentalizarea relației cu România în bătăliile politice interne, autoritățile moldovene optează frecvent pentru antrenarea unor capitale mai neutre, care nu comportă aceleași conotații simbolice și identitare.

Presiunea percepută din partea unor cercuri românești atunci când sprijinul este însoțit de mesaje publice imperative sau de așteptări explicite, reacția instinctivă a Chișinăului este de distanțare tactică. Această dinamică a produs un paradox: cu cât România oferă mai mult sprijin, inclusiv în termeni de expertiză, infrastructură, educație sau securitate, cu atât relația bilaterală este gestionată mai prudent, mai opac și mai fragmentar de către partea moldovenească. De cele mai multe ori, sprijinul este preluat punctual și pe canale paralele, fără un mecanism de coordonare instituțională formală, ceea ce duce la ineficiență și lipsă de vizibilitate a rezultatelor.

Pe acest fond, este probabil ca în anii următori Republica Moldova să continue alinierea tehnică și politică la standardele UE cu sprijin preponderent din partea instituțiilor europene și a țărilor fondatoare ale Uniunii, marginalizând

progresiv rolul României la nivel operațional, deși menținând parteneriatul la nivel declarativ și simbolic. România, în acest scenariu, ar putea fi percepută ca necesară dar incomodă o sursă vitală de sprijin, dar și un actor care incomodează prin apropierea excesivă, prin memorie istorică și prin așteptări identitare implicite. Astfel, fără o recalibrare strategică a discursului public și fără instituționalizarea unor canale de colaborare tehnică reciproc avantajoase și discrete, există riscul ca România să rămână la marginea deciziilor esențiale privind procesul de aderare al Moldovei, chiar dacă este cel mai apropiat și mai loial partener. În România ar putea apărea o uzură politică și societală a solidarității necondiționate, mai ales dacă sprijinul oferit nu este valorificat vizibil sau dacă se constată o preferință clară a Chișinăului pentru alte capitale europene. Această schimbare subtilă de paradigmă ar putea influența atât comportamentul politic al decidenților români, cât și agenda publică în ceea ce privește finanțarea proiectelor comune sau prioritizarea Republicii Moldova în politica externă românească.

Întrebări

7. Care sunt principalele cauze instituționale și politice ale absorbției reduse a sprijinului românesc în Republica Moldova?
8. În ce măsură percepția României ca „actor intruziv” afectează colaborarea bilaterală în domenii cheie pentru integrarea europeană?
9. Există diferențe semnificative între modul în care Republica Moldova valorifică sprijinul oferit de România și cel oferit de alte state membre UE?
10. Ce mecanisme bilaterale concrete lipsesc pentru a asigura o preluare eficientă a expertizei românești în procesul de aderare?
11. Cum influențează lipsa unei structuri instituționalizate România–Republica Moldova eficiența cooperării tehnice în contextul deschiderii capitolului de negociere?
12. Care sunt domeniile în care sprijinul românesc a fost cel mai slab valorificat?
13. Ce rol are voința politică a autorităților moldovene în cadrul cooperării profunde cu România?
14. Cum este perceput sprijinul românesc în rândul funcționarilor moldoveni implicați în coordonarea integrării europene?
15. Cum poate fi redefinit parteneriatul strategic România–Republica Moldova pentru a-l adapta la noile realități ale integrării europene și la sensibilitățile identitare?

Mediu

ME1.

Poluarea aerului în zonele urbane

Subiectul

Calitatea aerului este un indicator esențial al sănătății mediului și al bunăstării populației. La nivel global, poluarea aerului este considerată una dintre cele mai grave amenințări la adresa sănătății umane, depășind chiar și riscurile generate de unele boli infecțioase. Organizația Mondială a Sănătății (OMS) estimează că, anual, aproximativ 7 milioane de decese premature sunt cauzate de expunerea la aer poluat. La nivel regional și local, acest fenomen are efecte semnificative asupra sănătății populației urbane, asupra ecosistemelor și asupra schimbărilor climatice.

Descrierea

În Republica Moldova, calitatea aerului este determinată de emisiile provenite din următoarele surse de poluare:

- Sursele staționare, care includ centralele electrotermice (CET-urile), cazangeriile și întreprinderile industriale active;
- Sursele mobile, care includ transportul auto, feroviar, aerian, fluvial și tehnica agricolă;
- Transferul transfrontalier de poluanți, prin care noxele atmosferice emise într-o țară sunt transportate de masele de aer, contribuind astfel la scăderea calității în alte regiuni.

Distribuția poluării aerului nu este uniformă pe întreg teritoriul Republicii Moldova. Nivelul contaminării aerului în zonele urbane este mai ridicat decât în mediul rural, din cauza prezenței întreprinderilor industriale, a centralelor termoelectrice și a traficului intens de autovehicule. Emisiile generate de transporturi devin tot mai intense, pe măsură ce numărul automobilelor crește constant de la an la an. Astfel, motoarele cu ardere internă emit cantități semnificative de hidrocarburi, oxizi de carbon, oxizi de azot, particulele în suspensie și benzo(a)piren, în funcție de mai mulți factori: *calitatea combustibilului utilizat, starea tehnică a vehiculelor, numărul unităților de transport aflate în exploatare, etc.*

Statistica arată că, în centrele urbane mari, precum municipiile Chișinău, Bălți, Tighina și Tiraspol, calitatea aerului atmosferic este influențată preponderent de emisiile gazelor de eșapament provenite din transport, de centralele termoelectrice și de întreprinderile industriale aflate în funcțiune. În același timp, în centrele raionale și localitățile rurale,

calitatea aerului este afectată în principal de activitatea întreprinderilor mici, a cazangeriilor și a surselor casnice. Conform datelor publicate de Agenția de Mediu din Republica Moldova în anul 2021, numărul total de zile cu depășiri ale concentrațiilor maxime admise (CMA) în mediul urban a fost următorul:

- aldehida formică: municipiul Bender – 191, municipiul Bălți – 188, municipiul Chișinău – 172, municipiul Tiraspol – 20;
- fenol: municipiul Tiraspol – 190, municipiul Chișinău – 143, municipiul Bălți – 17;
- dioxid de azot: municipiul Bălți – 288, municipiul Chișinău – 270, municipiul Tiraspol – 127, municipiul Bender – 60, or. Rîbnița – 48;
- suspensii solide: municipiul Bălți – 234, or. Rîbnița – 27, municipiul Tiraspol – 15, municipiul Chișinău – 4.

Grupul țintă

- Autoritățile publice centrale și locale
- Comunitățile din mediul urban și rural
- Angajatorii și angajații
- Grupurile de risc (copii, vârstnici, persoane afectate de maladii cronice).

Impactul

Conform indicilor de calitate a aerului (măsurați de către Laboratorul de referință al Agenției de Mediu din Republica Moldova), sunt monitorizați următorii poluanți atmosferici cu impact asupra mediului:

- **Particulele de materie (PM):** particule solide mici și picături de lichid prezente în aer, precum PM₁₀ și PM_{2,5}. Acestea au origine în emisiile provenite de la autovehicule, arderea lemnului și cărbunelui în sobe, activitățile industriale, precum și, în anumite cazuri, incendiile și furtunile de praf. Particulele PM au un impact semnificativ asupra sănătății plămânilor și inimii, provocând tuse, dificultăți respiratorii, crize de astm și contribuind la dez-

voltarea bolilor respiratorii cronice. De asemenea, ele pot irita ochii și gâtul și pot slăbi sistemul imunitar.

→ **Dioxidul de azot (NO₂):** o componentă majoră a poluării aerului în centrele urbane, se ridică din coșurile vehiculelor și, într-o măsură mai mică, din emisiile industriale. Acest gaz invizibil, dar periculos, pătrunde adânc în plămâni, iar inhalarea unor concentrații ridicate de dioxid de azot crește semnificativ riscul apariției problemelor respiratorii. Manifestările includ tusea persistentă și dificultățile de respirație, iar expunerea prelungită poate agrava afecțiuni cronice și slăbi capacitatea naturală a organismului de a se apăra.

→ **Ozonul (O₃):** este un gaz benefic prezent în stratosferă, unde ne protejează de radiațiile ultraviolete nocive ale soarelui. Totuși, ozonul format în troposfera inferioară reprezintă un poluant periculos. Acesta rezultă din reacțiile chimice dintre oxizii de azot, monoxidul de carbon și alte gaze emise de autovehicule, centrale electrice și alte surse, sub acțiunea radiației solare. Ozonul troposferic poate diminua imunitatea organismului, agrava afecțiunile respiratorii existente și provoca iritații ale gâtului, dureri de cap și senzații de disconfort în piept.

→ **dioxidul de sulf (SO₂):** este un gaz toxic, cu un miros înțepător și iritant, emis în principal de industria energetică, ca rezultat al arderii combustibililor fosili, dar și de alte activități industriale, precum producerea cimentului. Expunerea prelungită la acest poluant poate provoca iritații ale gâtului și ochilor și poate agrava afecțiuni respiratorii precum astmul și bronșita cronică.

→ **monoxidul de carbon (CO):** este un gaz incolor și inodor, rezultat în principal din arderea incompletă a combustibililor în motoarele vehiculelor sau în utilajele ali-

mentate cu benzină și motorină. Inhalarea acestuia în concentrații ridicate poate provoca dureri de cap, greață, amețeli, vărsături și, în cazuri grave, asfixiere. Expunerea repetată pe termen lung este asociată cu un risc crescut de apariție a afecțiunilor cardiovasculare.

Dinamica

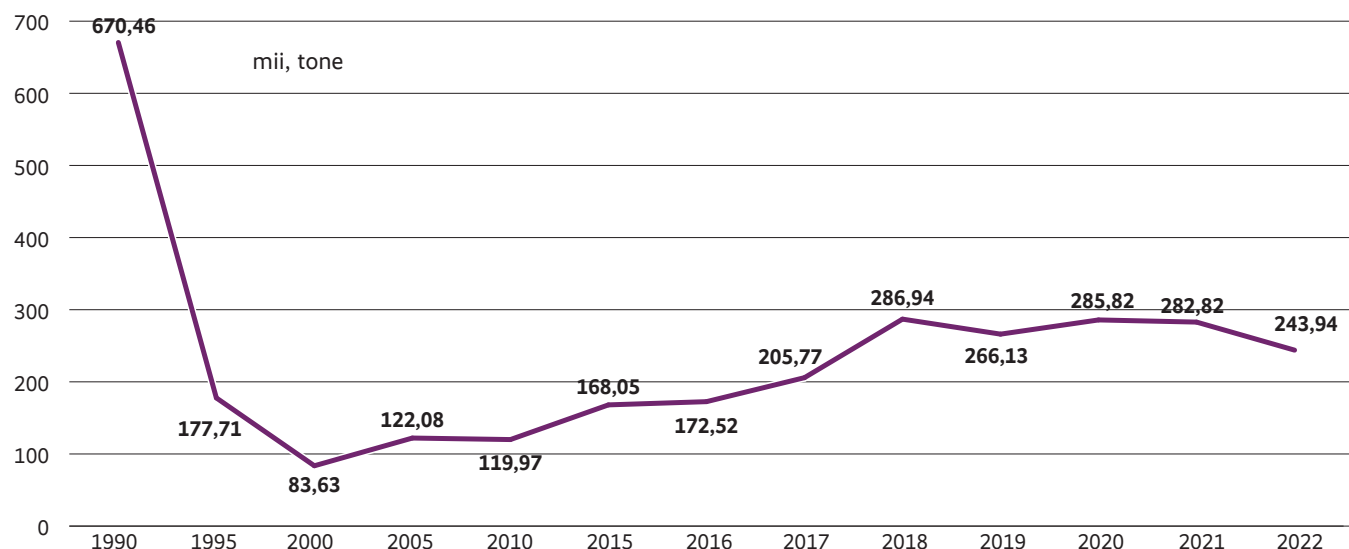
Analiza dinamicii emisiilor de poluanți în aerul atmosferic din Republica Moldova relevă o evoluție fluctuantă, marcată de variații semnificative de la un an la altul. (Fig. 45). În anul 1990, emisiile totale erau de 670,46 mii tone, iar până în anul 2000 acestea au scăzut la 83,63 mii tone. Începând cu anul 2001, emisiile de poluanți au înregistrat o tendință de creștere, atingând un maxim de 286,94 mii tone în anul 2018. Perioada ulterioară anului 2018 este caracterizată de un trend negativ lent, emisiile scăzând la 243,94 mii tone în anul 2022. Scăderea inițială a fost mai abruptă decât trendul descrescător observat după 2018, ceea ce sugerează schimbări atât în factorii economici, cât și un declin industrial.

Factorii

- Parcul de automobile învechit;
- Aglomerația mare a unităților de transport în mediile urbane;
- Tehnologizarea slabă a întreprinderilor industriale;
- Nerespectarea legislației cu privire la protecția aerului;
- Conștientizarea redusă a comunităților cu privire la respectarea măsurilor de protecție a aerului.

Evoluția emisiilor de poluanți în atmosfera din Republica Moldova pentru perioada 1990-2022

Fig. 45

Sursa: Extrase din datele proiectului Raportului Național de Inventariere: 1990-2022

Anticipări

În viitorul apropiat, calitatea aerului din Republica Moldova — mai ales în zonele urbane — va depinde nu doar de armonizarea legislației de mediu la standardele Uniunii Europene, ci și de aplicarea riguroasă a unor mecanisme eficiente de monitorizare și respectare a acestora. Îndeplinirea obiectivelor de mediu va necesita o implicare activă din partea autorităților, la toate nivelurile, dar și a comunităților locale. Un rol esențial îl va avea educația ecologică și conștientizarea publicului, fără de care nu poate exista o relație echilibrată și responsabilă între om și natură.

Pe termen scurt și lung, în mediul urban, o prioritate strategică trebuie să fie modernizarea infrastructurii de transport, cu scopul de a reduce traficul în centrul orașelor, de a construi parcări în zonele periferice fără a afecta peisajul, de a spori rolul transportului electric și de a crește suprafața spațiilor verzi. Totodată, este importantă susținerea mediului de afaceri prin instrumente economice care să stimuleze investițiile

în tehnologizarea modernă a întreprinderilor industriale, pentru a minimiza emisiile de gaze în aer.

Întrebări

1. Ce importanță are calitatea aerului pentru sănătatea publică?
2. De unde provine poluarea aerului în mediul urban?
3. Care sunt indicii de calitate a aerului, caracteristicile și impactul acestora?
4. Ce situații reflectă analiza comparativă a poluanților, raportați la mediul urban din Republica Moldova?
5. Care sunt tendințele actuale cu privire la poluarea aerului în mediul urban, factorii și măsurile recomandate pentru un viitor durabil în spațiul European?

ME2.

Deșeurile și gestionarea deficitară a acestora

Subiectul

Consumul uman de diverse produse conduce la o creștere constantă a volumului de deșeuri (solide, lichide și gazoase). Managementul deșeurilor reprezintă o provocare majoră în societatea modernă, iar prevenirea generării și reducerea cantităților mari de deșeuri sunt, deocamdată, probleme în curs de rezolvare. Metodele tradiționale de tratare nu mai fac față volumelor tot mai mari de deșeuri, ceea ce complică gestionarea acestora și generează efecte negative semnificative asupra mediului și sănătății oamenilor.

Cetățenii Republicii Moldova produc o gamă largă de deșeuri: menajere, alimentare, provenite din grădinarit, construcții și demolări, activități miniere și industriale, nămoluri, echipamente electrice și electronice uzate, baterii, ambalaje din plastic, hârtie, deșeuri medicale, haine și textile uzate etc. Volumul acestora este determinat de modelele de consum și producție, dar și de factori demografici precum urbanizarea și creșterea numărului gospodăriilor formate dintr-o singură persoană – ceea ce stimulează, de exemplu, utilizarea ambalajelor de mici dimensiuni. Diversitatea tipurilor de deșeuri și complexitatea traseelor lor de gestionare, inclusiv cele ilegale, fac dificilă obținerea unei imagini complete asupra volumului de deșeuri generate și asupra modului în care acestea sunt gestionate.

Descrierea

Gestionarea deșeurilor reprezintă una dintre problemele complexe ce necesită soluționare urgentă în Republica Moldova. Etapele esențiale ale gestionării deșeurilor – colectarea, transportul, tratarea, valorificarea și eliminarea – sunt adesea realizate ineficient sau cu resurse insuficiente.

Pe măsură ce veniturile populației cresc, se majorează și rata de generare a deșeurilor pe cap de locuitor, aceasta fiind în zonele rurale de obicei cuprinsă între 0,3 – 0,4 kg/zi, respectiv 0,9 kg/zi sau mai mult în mediul urban. Anual, în Republica Moldova sunt generate peste 3 milioane m³ de deșeuri, dintre care aproximativ 2 milioane provin din sectorul rezidențial. Municipiul Chișinău este responsabil pentru circa 1,2 milioane m³, adică mai mult de o treime din totalul național.

În 2023, doar 50,3% din populație a avut acces la servicii de colectare centralizată a deșeurilor menajere. În mediul rural, acest procent a fost de 19,1%, ceea ce indică un decalaj semnificativ între urban și rural. Cele mai bune rezultate privind

colectarea centralizată au fost înregistrate în municipiile Chișinău, Cahul, Ungheni, Orhei și Comrat.

Eliminarea deșeurilor municipale continuă să se realizeze, preponderent, prin depozitarea la sol. Conform datelor disponibile, în anul 2023 funcționau 1.130 de depozite de deșeuri municipale, cu o suprafață totală de 1.271,84 hectare. Totuși, o mare parte dintre aceste depozite corespund cerințelor de mediu: deșeurile nu sunt compactate sau acoperite periodic cu materiale inerte, lipsesc măsurile de prevenire a incendiilor și a răspândirii mirosurilor neplăcute; nu sunt instalate facilități pentru captarea și utilizarea biogazului. În unele localități, depozitele sunt amplasate în zonele de protecție a obiectivelor acvatice, ceea ce cauzează poluarea acestora. Multe localități rurale nu au întreprinderi specializate în gestionarea deșeurilor. Transportul acestora către locurile de depozitare este realizat, în mare parte, individual de către generatorii de deșeuri, iar amenajarea depozitelor municipale este responsabilitatea autorităților publice locale. Astfel, 527 de depozite din localitățile rurale sunt întreținute și amenajate ad-hoc de APL-uri, în cadrul campaniilor de salubritate.

Producătorii și deținătorii de deșeuri au obligația de a le valorifica prin metode și procedee care să nu polueze mediul și să nu pună în pericol sănătatea populației. Astfel:

- În anul 2023, în Republica Moldova au activat 32 de agenți economici autorizați pentru colectarea deșeurilor din mase plastice, dintre care 20 în municipiul Chișinău. O parte a deșeurilor este procesată în granule și exportată în UE.
- De colectarea deșeurilor de hârtie și carton se ocupă 28 agenți economici autorizați, iar numărul celor care asigură reciclarea finală este semnificativ mai mic. Astfel, reciclarea deșeurilor de hârtie și carton este asigurată de către S.A. „Combinatul de articole de carton” și S.R.L. „Candelux-Com” din municipiul Chișinău.
- Reciclarea deșeurilor din sticlă este asigurată de două companii specializate în fabricarea articolelor din acest material, care sunt totodată și reciclatori finali: Î.S. „Fabrica de sticlă din Chișinău” și S.R.L. „Vetropack Chișinău”.
- Activitățile de colectare și transportare a deșeurilor de metale feroase și neferoase sunt realizate de 140 de agenți economici autorizați, care gestionează 162 de puncte de colectare, amplasate în localități urbane și rurale din Republica Moldova. După colectare, deșeurile de

metale feroase sunt fie transmise spre tratare la Uzina Metalurgică Moldovenească din orașul Rîbnița, fie exportate în alte țări, cu respectarea procedurii de notificare și aprobare din partea autorităților competente ale statelor importatoare.

Potențialul energetic al deșeurilor biodegradabile din sectorul agricol și industrial poate juca un rol important în abordarea crizei energetice. În anul 2023, au activat sezonier mai mulți agenți economici specializați în producerea de peleți și brichete, utilizând în procesul tehnologic materii prime precum paie de cereale, rumegușul de lemn, cojile de semințe de floarea-soarelui, cojile de nuci și alte resturi vegetale. Deșeurile de grajd, provenite din sectorul zootehnic, reprezintă o sursă majoră de poluare a mediului, însă, în același timp, dețin un potențial semnificativ pentru producerea de îngrășăminte organice și biogaz prin fermentare anaerobă – o tehnologie încă insuficient valorificată în Republica Moldova.

Stații de obținere a biogazului din deșeuri provenite de la creșterea animalelor funcționează în satul Fîrlădeni, raionul Hîncești (S.R.L. „Garma Grup”); satul Târnova, raionul Dondușeni (S.R.L. „Rom-Cris”); satul Zăbriceni, raionul Edineț (Mănăstirea Zăbriceni); satul Bulboacă, raionul Anenii Noi (SRL „Agronatura”).

Grupul țintă

- Autoritățile publice centrale și locale
- Comunitățile din mediul urban și rural
- Producătorii și întreprinderile implicate în gestionarea deșeurilor
- Grupurile de risc (copii, vârstnicii, persoanele afectați de maladii cornice)

Impactul

Gestionarea ineficientă a deșeurilor contribuie semnificativ la poluarea mediului, afectând direct diverse habitate și numeroase specii de plante și animale. Depozitarea deșeurilor pe terenuri deschise, o practică aplicată de mulți ani, favorizează eliberarea metanului — un gaz cu efect de seră extrem de puternic, responsabil pentru intensificarea schimbărilor climatice. Acest gaz este produs de microorganisme care descompun deșeuri biodegradabile precum resturi alimentare, hârtie și vegetație provenită din grădini.

După colectare, deșeurile sunt transportate și supuse tratării. În timpul transportului, se emit în atmosferă dioxid de carbon — principalul gaz cu efect de seră — precum și alți poluanți atmosferici, inclusiv particule fine. Atât direct, cât și indirect, deșeurile afectează sănătatea și bunăstarea noastră în multiple moduri: sursele de apă potabilă, de suprafață sau subterane, pot fi contaminate; culturile agricole pot crește pe soluri

poluate; iar peștii pot ingera substanțe chimice toxice, care ajung ulterior în lanțul alimentar și în comerț.

Principalele forme de impact și risc determinate de depozitele de deșeuri menajere și industriale sunt: modificări de peisaj și disconfort vizual, poluarea aerului, a apelor de suprafață și a solurilor, afectarea negativă a compoziției biocenozelor de pe terenurile învecinate. Actualele practici de colectare, transport și depozitare a deșeurilor facilitează înmulțirea și diseminarea agenților patogeni, purtătorii principali ai infecțiilor fiind insectele, șobolanii, păsările, pisicile și câinii.

Deșeurile industriale constituie, de asemenea, o sursă majoră de risc pentru sănătate, din cauza conținutului de substanțe toxice precum metale grele (plumb, cadmiu), pesticide, solvenți, uleiuri uzate și altele. Un impact considerabil îl au și alte materiale periculoase, cum ar fi nămolurile toxice, produsele petroliere, reziduurile de vopsea sau zgura, care sunt adesea depozitate împreună cu deșeurile solide.

Majoritatea depozitelor de deșeuri existente nu sunt gestionate corespunzător: terenurile nu sunt compactate și nu se acoperă periodic cu materiale inerte pentru a preveni incendiile și răspândirea mirosurilor neplăcute; nu există un control riguros asupra calității și cantității de deșeuri depozitate; lipsesc facilitățile pentru recuperarea biogazului și tratarea filtratului; drumurile de acces și cele din interiorul depozitelor sunt neîntreținute, iar mijloacele de transport nu sunt spălate la ieșirea din incintă. În plus, majoritatea depozitelor nu sunt împrejmuite corespunzător și nu dispun de panouri de avertizare sau de un sistem adecvat de acces.

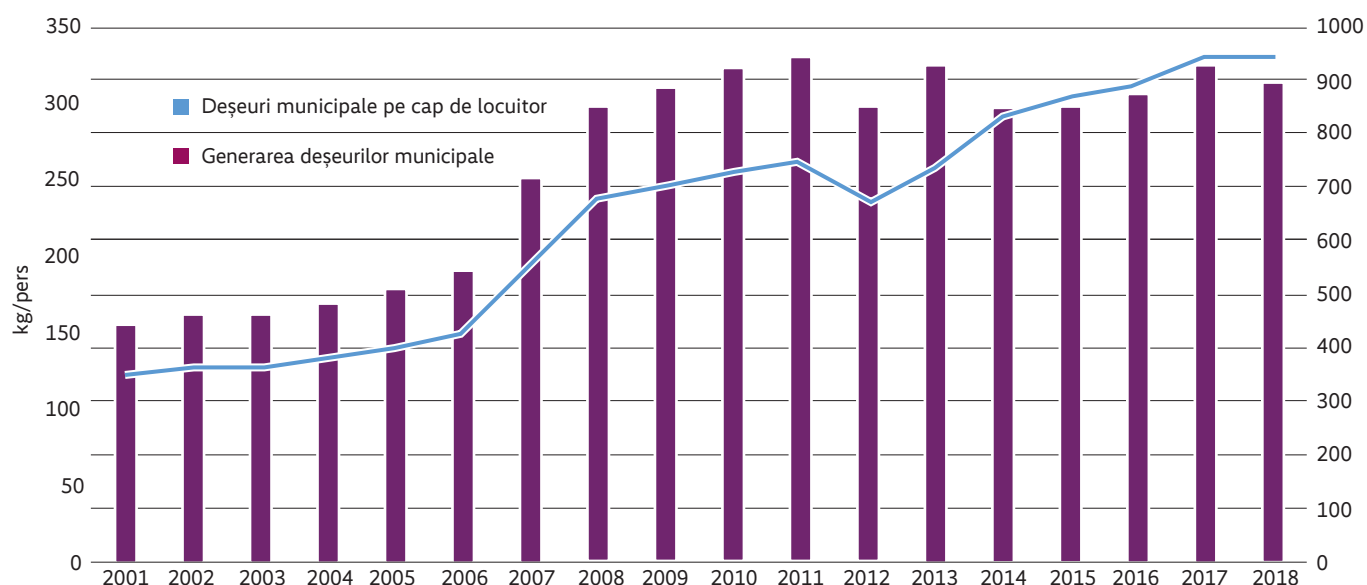
Dinamica

Cantitatea de deșeuri (de producție și consum, fără deșeurile municipale) pentru perioada 2000 – 2018 a scăzut cu 28.5%. În comparație, între anii 2017 și 2018, a fost raportată o creștere anuală de 0.5%.

De fapt cantitatea cea mai mare de deșeuri este produsă de municipii, care în perioada anilor 2001 – 2018 a crescut cu 50.5%. În 2018, cantitatea de deșeuri municipale a crescut cu aproximativ 5% față de anul precedent, și acest trend se menține în continuare (fig.46). În ultimele două decenii s-a înregistrat și o tendință de creștere anuală a cantității de deșeuri municipale formate pe cap de locuitor, de la 122 kg/persoană în 2001 la 329.6 kg/persoană în 2018, ceea ce înseamnă o creștere de 67%. Această situație se menține în continuare.

Eforturile pentru implementarea Responsabilității Extinse a Producătorului (REP) încep să dea roade, în special în ceea ce privește colectarea separată a unor categorii de deșeuri. De exemplu, colectarea deșeurilor din sticlă a crescut de la 42,1 mii tone în 2022 la 45,5 mii tone în 2023. În aceeași perioadă, deșeurile din hârtie și carton au fost colectate de la 27,7 mii tone la 32,7 mii tone, iar colectarea deșeurilor din plastic aproape s-a dublat: de la 3,8 mii tone în 2022 la 6,8 mii tone

Generarea deșeurilor municipale pe cap de locuitor în perioada anilor 2001-2018

Sursa: Biroul Național de Statistică

în 2023. De asemenea, colectarea deșeurilor din lemn a crescut semnificativ, de la 1,3 mii tone în 2022 la 2,8 mii tone în 2023. O cantitate anumită din aceste deșeuri a fost colectată prin intermediul platformelor de colectare și, ulterior, valorificate sau exportate.

Factorii

- Producția mare de deșeuri, inclusiv solide, lichide și gazoase;
- Managementul defectuos al deșeurilor;
- Lipsa sistemelor de gestionare a deșeurilor în majoritatea localităților rurale, în contrast cu funcționarea acestora în municipii și orașe. Nerespectarea legislației cu privire la deșeuri;
- Nivel scăzut de conștientizare în rândul comunităților privind gestionarea corectă a deșeurilor.

Anticipări

În viitorul apropiat, situația managementului deșeurilor în Republica Moldova va depinde de ajustarea legislației naționale la standardele europene, încurajarea respectării acestora prin mecanisme economice și juridice, investițiile agenților economici naționali și internaționali în crearea unor sisteme eficiente de gestionare a deșeurilor la nivel regional sau intercomunitar, precum și respectarea principiului „poluatorul plătește”. O prioritate trebuie acordată localităților rurale unde nu există depozite autorizate și sisteme eficiente de

management al deșeurilor. De asemenea, este importantă înființarea unor centre regionale de sortare și crearea stocurilor de mase plastice, hârtie, sticlă și metale, pentru reciclarea și reintegrarea lor în circuitul economic. Încurajarea agenților economici să investească în tehnologii de reciclare și să producă bunuri pentru piața internă și externă poate spori competitivitatea față de producătorii din străinătate.

Un rol important revine educației și conștientizării comunităților pentru o gestionare corectă a deșeurilor, prin sortarea separată chiar din gospodăriile individuale și blocurile locative. Pentru a respecta aceste cerințe, se recomandă instalarea tomberoanelor speciale și dezvoltarea infrastructurii necesare pentru a asigura colectarea separată încă de la sursă.

Întrebări

1. De ce este important să separăm deșeurile menajere și să le depozităm doar în locuri autorizate?
2. Cum să cerem autorităților publice locale să implementeze proiecte de management al deșeurilor la nivel local?
3. Care sunt sursele principale de producere a deșeurilor și tipurile de deșeuri?
4. Ce trebuie să facă autoritățile statului pentru a încuraja investițiile în domeniul gestionării deșeurilor?
5. Cum să provocăm comunitățile să respecte legislația cu privire la deșeuri, să participe la evenimente de salubritate, să păstreze mediul curat, să creștem considerabil cultura în acest domeniu?

ME3.

Defrișările și degradarea pădurilor

Subiectul

Pădurile Republicii Moldova reprezintă un patrimoniu strategic național, un element esențial pentru echilibrul mediului și o sursă importantă de subzistență pentru populație. Lemnul — folosit atât ca sursă indispensabilă de energie (lemn de foc), cât și în construcții sau agricultură — împreună cu alte resurse forestiere, precum fructele, pomușoarele și apele, satisfac nevoi directe ale oamenilor. Ecosistemele forestiere oferă habitate pentru o mare parte din biodiversitate, contribuind la securitatea alimentară, nutrițională și energetică, și susțin astfel sănătatea populației.

Republica Moldova se confruntă cu un deficit de resurse forestiere, în special în ceea ce privește lemnul, esențial pentru încălzire și gătit, mai ales în zonele cu lipsă de păduri. Această problemă se accentuează pe fondul intensificării fenomenelor climatice și în perioadele de criză, fie energetice, fie economice. Fluctuațiile prețurilor la sursele de energie cresc presiunea asupra pădurilor, făcându-le mai vulnerabile în fața exploatărilor abuzive și nesustenabile, în special prin defrișările ilegale. Astfel, gestionarea pădurilor rămâne o provocare majoră pentru Republica Moldova.

Descrierea

Conform datelor Biroului Național de Statistică, în anul 2020, fondul forestier era de 4254 mii ha, reprezentând 11,4% din teritoriul țării, în timp ce gradul mediu de împădurire în Uniunea Europeană este de 37,7%. Republica Moldova mai dispune de 50,8 mii ha vegetație forestieră situată în afara fondului forestier, dintre care 30,3 mii ha perdele forestiere de protecție a câmpurilor agricole, drumurilor, râurilor și bazinelor acvatice etc., iar 20,5 mii ha – alte tipuri de vegetație forestieră din categoria spații verzi, plantații de arbori și arbuști etc.

În perioada 1990-2020, suprafața vegetației forestiere din afara fondului forestier a fost relativ constantă, înregistrându-se o creștere ușoară de 8,1%. Majoritatea acestor terenuri acoperite cu vegetație forestieră nu sunt amenajate și gestionate în baza unor proiecte și/sau planuri justificate și argumentate. Gospodărirea se face adesea cu încălcarea tehnologiilor silvice și fără respectarea cerințelor ecologice și silvice.

Pădurile Republicii Moldova sunt de foioase în proporție de 97,8%, inclusiv cvercinee -140,6 mii ha (40,3%), frâsinete

– 16,6 mii ha (4,8%), cărpinete – 9,4 mii ha (2,7%), salcâmete – 124,0 mii ha (35,5%), plopișuri – 5,7 mii ha (1,6%), iar rășinoasele alcătuiesc 7,7 mii ha (2,2%). Flora pădurilor din țara noastră include 1008 specii de plante vasculare, dintre care în Cartea Roșie a Republicii Moldova (ediția a 3-a) au fost incluse 60 de specii forestiere.

Etajul arborescent al pădurilor din Republica Moldova este format dintr-o varietate destul de largă a speciilor de arbori. În cadrul lucrărilor de amenajament silvic au fost identificate și descrise peste 65 specii de arbori, inclusiv: stejar pedunculat (*Quercus robur*), gorun (*Quercus petraea*), stejar pufos (*Quercus pubescens*), fag (*Fagus sylvatica*), plop alb (*Populus alba*), plop negru (*Populus nigra*), salcia albă (*Salix alba*), salcâm (*Robinia pseudoacacia*), frasin comun (*Fraxinus excelsior*), mojdrean (*Fraxinus ornus*), tei cu frunza mare (*Tilia platyphyllos*), tei argintiu (*Tilia tomentosa*), tei pucios (*Tilia cordata*), carpen (*Carpinus betulus*), paltin de câmp (*Acer platanoides*), paltin de munte (*Acer pseudoplatanus*), jugastru (*Acer campestre*), nuc comun (*Juglans regia*), ulm de câmp (*Ulmus minor*), pin de pădure (*Pinus sylvestris*), pin negru (*Pinus nigra*) etc.

Etajul arbustiv este constituit din peste 20 de specii de arbuști, inclusiv: alun (*Corylus avellana*), lemn câinesc (*Ligustrum vulgare*), măceș (*Rosa canina*), dârmox (*Viburnum lantana*), păducel (*Crataegus monogyna*), sânțer (*Cornus sanguinea*), cătină roșie (*Tamarix ramosissima*), scumpie (*Cotinus coggygria*), soc negru (*Sambucus nigra*), porumbar (*Prunus spinosa*), corn (*Cornus mas*) etc.

Grupul țintă

- Autoritățile publice centrale și locale
- Ministerul Mediului, Agenția de Mediu, Agenția „Moldsilva”, ICAS, Gospodăriile silvice de toate nivelurile
- Comunitățile care trăiesc în apropierea corpurilor de pădure
- Instituțiile de învățământ generale și de profil

Impactul

Funcțiile ecoprotective ale pădurilor se manifestă semnificativ doar atunci când gradul de împădurire al teritoriului depășește 15%. În prezent, nivelul de împădurire din Republica

Moldova este insuficient pentru a asigura un echilibru ecologic stabil, ceea ce poate conduce la intensificarea efectelor schimbărilor climatice, creșterea frecvenței secetelor, un grad ridicat de eroziune a solurilor, degradarea resurselor acvatice — în special a râurilor mici — periclitarea biodiversității, precum și pierderi în producția agricolă și în economia națională în ansamblu.

Evoluția condițiilor climaterice, marcată de aridizare și fenomene extreme precum secetele și poleiul, a avut un impact negativ asupra stării silvopatologice și fitosanitare a pădurilor. Analiza acestor fenomene evidențiază că perioadele secetoase sunt extinse și intense. Astfel, în intervalul 2010–2020, pe teritoriul Republicii Moldova au fost înregistrate secete severe în anii 2011, 2012, 2015 și 2017. Aceste secete au fost clasificate printre cele mai grave, atât din punctul de vedere al intensității, cât și al suprafeței afectate și al pagubelor produse. Ele au determinat modificări în regimul hidrologic al solului și au redus nivelul apelor freatice, afectând astfel condițiile de creștere și dezvoltare ale principalelor specii de arbori și arbuști. Ca urmare, ecosistemele forestiere s-au slăbit brusc, rezistența biologică a arborilor la factorii nocivi s-a redus, ceea ce a dus la degradarea arboretelor, intensificarea proceselor de uscare pe suprafețe extinse și crearea condițiilor favorabile pentru răspândirea masivă a dăunătorilor fitofagi și xilofagi.

Datorită predominanței speciilor de foioase în compoziția pădurilor din Republica Moldova, amplasarea izbucnirilor de foc în păduri este relativ redusă. Totuși, în anii secetoși, suprafața afectată de aceste evenimente crește semnificativ. Majoritatea arderilor au fost înregistrate în culturi silvice sau arborete tinere, în special în apropierea terenurilor agricole sau a căilor de acces către acestea. Cauza principală a acestor incendii o reprezintă aprinderea miștilor sau a resturilor vegetale de pe terenurile agricole situate la limita masivelor forestiere. De asemenea, focarele de incendiu apar frecvent și în zonele de agrement și turism.

Dinamica

Pădurile Republicii Moldova au fost supuse, de-a lungul timpului, unui proces complex de degradare, caracterizat atât prin reducerea semnificativă a suprafețelor forestiere, cât și prin deteriorarea calității ecosistemelor. Aceste transformări au avut un impact negativ major asupra speciilor autohtone de arbori, în special asupra stejarului și gorunului.

Principalele cauze ale despăduririi includ tăierile abuzive în scopuri economice și pentru asigurarea necesarului de lemn de foc. În multe zone, speciile native au fost înlocuite cu salcâm, o specie exotică invazivă, cu rezistență redusă la temperaturi extreme și cu un aport limitat la menținerea biodiversității forestiere. Extinderea salcâmului în majoritatea habitatelor a dus la simplificarea compoziției speciilor și la scăderea valorii ecologice a pădurilor.

Schimbările climatice din a doua jumătate a secolului XX au determinat degradarea și uscarea masivă și a altor specii de arbori, de exemplu celor de frasin. În prezent, resursele forestiere sunt distribuite neuniform în regiunile și raioanele administrative ale țării.

Începând cu anul 1992, în Republica Moldova a fost pusă temelia formării unui corp tehnico-ingineresc specializat în amenajarea pădurilor, în colaborare cu specialiștii în domeniu din România. În perioada 2000-2005, au fost realizate lucrări de amenajare a pădurilor pe suprafețe semnificative în diverse fonduri forestiere gestionate de întreprinderi silvice din Moldova, în special în sudul țării. În anul 2000 au fost amenajate 40.747 ha, în 2001 – 15.927 ha, în 2002 – 29.200 ha, iar în 2003 – 60.144,2 ha. În anii 2004-2005 lucrările de reamenajare s-au desfășurat în nordul țării, pe suprafețe de 24.526 ha și 26.858 ha, respectiv. Începând din 2015, Agenția „Moldsilva” a desfășurat lucrări de reamenajare pe 298,6 mii ha, incluzând entități silvice subordonate, rezervații naturale și păduri gestionate de autoritățile locale (24 mii ha).

Situația precară a pădurilor a determinat Guvernul Republicii Moldova să aprobe la 17 februarie 2023, *Programul național de extindere și reabilitare a pădurilor pentru perioada anilor 2023 – 2032*. Inițiat de către Președintele Republicii Moldova, acest program prevede ca în următorii 10 ani suprafețele de teren împădurit să fie extinse cu circa 145 mii de ha, atât pe terenuri noi, cât și pe terenuri forestiere puternic degradate, proprietate publică sau, în premieră, pe terenuri din proprietate privată. Programul își propune atenuarea schimbărilor climatice și a emisiilor de carbon, reducerea degradării solului, conservarea solurilor prețioase și asigurarea unei dinamici pozitive a sedimentelor în rețeaua hidrografică.

Factorii

- Moștenirea unui sector silvic redus și parțial degradat;
- Suprafețele reduse de pădure, ca urmare a valorificării iraționale de-a lungul secolelor;
- Managementul defectuos și investițiile insuficiente în domeniul silviculturii;
- Nerespectarea legislației privind protecția pădurilor;
- Conștientizarea redusă a comunităților cu privire la respectarea măsurilor de protecție a pădurilor.

Anticipări

În viitorul apropiat, situația privind suprafețele și calitatea pădurilor din Republica Moldova va depinde nu doar de armonizarea legislației din domeniu la normele Uniunii Europene, ci și de implementarea unui mecanism eficient de

gestionare a sectorului silvic. Îndeplinirea obiectivelor va necesita implicarea activă a autorităților la toate nivelurile, precum și a comunităților locale, în punerea în aplicare a Programului Național de Extindere și Reabilitare a Pădurilor pentru perioada 2023-2032. Un rol esențial revine educației și conștientizării comunităților din apropierea pădurilor, pentru a promova o conviețuire armonioasă și un comportament responsabil atât în exploatarea economică a resurselor forestiere, cât și în activitățile de agrement și turism. Accentul trebuie pus pe responsabilizarea populației în protejarea și gestionarea durabilă a pădurilor.

Extinderea suprafețelor de pădure din Republica Moldova până la standardele europene, îmbunătățirea spectrului floristic și sanitar al pădurilor, profesionalizarea managementului silvic vor oferi pe termen lung o serie de beneficii economice semnificative, va echilibra considerabil dezvoltarea societății în cadrul unui mediu sănătos.

Întrebări

1. Care este importanța pădurilor pentru mediul natural și pentru mediul antropic?
2. Care sunt tendințele evolutive ale suprafețelor de pădure în Republica Moldova?
3. Care sunt riscurile naturale și antropice care afectează negativ pădurile?
4. Ce măsuri sunt întreprinse pentru sporirea suprafețelor de pădure și de îmbunătățire a spectrului floristic?
5. Ce măsuri trebuie luate pentru a crește educația și conștientizarea populației, în vederea promovării unui comportament responsabil față de păduri?

ME4.

Poluarea apei și lipsa accesului la apă potabilă de calitate

Subiectul

Apa este o resursă naturală regenerabilă, dar vulnerabilă și limitată, un factor esențial pentru menținerea echilibrului ecologic, indispensabilă vieții și societății. Este, de asemenea, materie primă pentru activități productive, sursă de energie și mijloc de transport.

Asigurarea accesului populației din Republica Moldova la apă de calitate are o importanță majoră în contextul dezvoltării durabile. Apa de calitate slabă afectează sănătatea oamenilor și generează costuri ridicate pentru activitățile economice. Presiunea tot mai mare exercitată de activitățile umane impune tratamente mai avansate și costisitoare pentru apa potabilă.

Obiectivul strategic al Republicii Moldova în domeniul gestionării durabile a resurselor de apă este alinierea la principiile și standardele Uniunii Europene, ceea ce presupune armonizarea și implementarea legislației privind protecția și calitatea resurselor acvatice, conform recomandărilor Directivei-Cadru 2000/60/CE. Aceasta promovează o politică integrată în domeniul apei, vizând prevenirea degradării corpurilor de apă de suprafață și subterane, precum și refacerea acestora, inclusiv a corpurilor artificiale de apă.

Descrierea

Poluarea apelor reprezintă fenomenul prin care proprietățile naturale ale apei sunt alterate calitativ în mod negativ, ceea ce duce la reducerea sau pierderea totală a utilizabilității acesteia. În funcție de sursa contaminării, poluarea poate fi de origine naturală sau artificială.

În Republica Moldova, calitatea apei potabile, atât din sursele centralizate, cât și din cele descentralizate, rămâne constant la un nivel scăzut. Ponderea probelor neconforme a rămas ridicată în ultimii ani, însă rezultatele investigațiilor arată că apele provenite din sursele centralizate sunt, totuși, mai sigure din punct de vedere al calității.

În perioada 2009–2024, autoritățile publice de toate nivelurile au întreprins diverse măsuri pentru îmbunătățirea calității apei și a accesului la infrastructura de alimentare cu apă. Monitorizarea calității apei potabile în cele 3.042 de sonde arteziene cu utilizare publică (din care 515 sunt autorizate) indică însă un nivel ridicat de neconformitate în ceea ce privește parametrii chimici.

Rezultatele rapoartelor investigațiilor de laborator efectuate de către laboratoarele Centrelor de Sănătate Publică teritoriale ale Agenției Naționale pentru Sănătate Publică relevă că ponderea probelor neconforme normelor sanitare la **parametrii chimici** prelevate și examinate **din sondele arteziene** a constituit în anul 2024 – 61%, în raport cu 72% în anul 2022. Cota-parte a probelor ce nu corespund **parametrilor microbiologici** din sonde a constituit în 2023 24,2%, în raport cu 26,2% în 2021. Această stare de calitate este determinată de prezența excesului de fluor în straturile de roci, de conținutul ridicat de nitrați și fier în sol și nivelul hidrostatic, inclusiv ca urmare a managementului dezastruos al deșeurilor menajere și al dejecțiilor de la animale domestice în localități.

Calitatea apei potabile din sistemul centralizat de alimentare cu apă **din apeductele urbane** alimentate din sursele de suprafață se caracterizează prin valori mai reduse comparativ cu cele din localitățile rurale, dar și cu tendințe de descreștere. Astfel, **la parametrii chimici**, proporția probelor neconforme a constituit în anul 2024 – 2,5%, în raport cu 17,6% din anul 2022, iar **la parametrii microbiologici**, în anul 2023 – 12% în raport cu 10% în anul 2022.

În anul 2024, ponderea probelor de apă din fântânile publice neconforme din punct de vedere chimic a constituit 72%, comparativ cu 74% în anul 2021, menținându-se astfel la un nivel relativ constant. Dintre parametrii chimici analizați în anul 2024, 52% din probe au prezentat depășiri ale concentrației de nitrați, 5% ale fluorului și 0,1 ale fierului. În ceea ce privește parametrii microbiologici, 61% dintre probele prelevate în 2024 au fost neconforme, în creștere față de 53% înregistrat în anul 2021.

Grupul țintă

- Autoritățile publice centrale și locale
- Comunitățile din mediul urban și rural
- Instituțiile/Agențiile responsabile de monitorizarea calității apei potabile
- Grupurile de risc (copii, vârstnicii, persoanele afectați de maladii cronice).

Impactul

Monitorizarea calității apei potabile în Republica Moldova are ca scop asigurarea eficacității măsurilor de control al

riscurilor care pot afecta sănătatea umană pe întregul lanț de aprovizionare cu apă.

Legea Nr. 182 din 19-12-2019 definește cadrul juridic privind calitatea apei potabile, precum și măsurile obligatorii ale autorităților responsabile pentru asigurarea conformității calității apei potabile.

Cea mai nefavorabilă situație privind parametrii chimici și microbiologici ai apelor din sonde este înregistrată în raioanele Anenii-Noi, Căușeni, Fălești, Rîșcani, Ungheni, Ștefan-Vodă, Taraclia, Hîncești și Orhei. În raioanele Hîncești, Ștefan-Vodă, Căușeni, Ungheni, UTA Găgăuzia – concentrațiile fluorului în apă variază de la 2,5 mg/l până la 5,0 mg/l, iar în raioanele Cahul, Glodeni, Criuleni, Fălești valorile fluorului în apă se situează între 2,5 mg/l și 3,5 mg/l. Totodată, din cauza lipsei consultărilor stomatologice organizate pentru copii și elevi în instituțiile de învățământ din Republica Moldova, datele privind incidența fluoroziei dentare și a cariilor dentare în rândul acestora nu sunt reflectate în statisticile medicale.

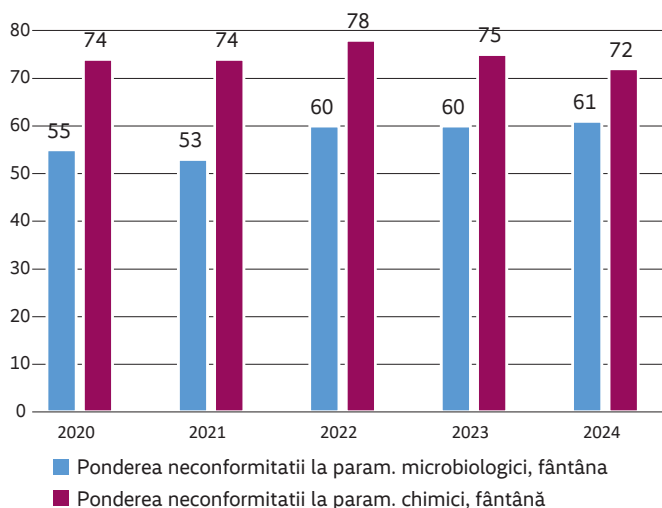
Apa utilizată în scopuri potabile în Republica Moldova este un factor care determină până la 15-20% din cazurile de boli diareice acute și hepatită virală A (preponderent în zonele rurale), 20-25% din bolile somatice, iar în cazul fluoroziei dentare – 100%. Depășirea concentrației medii admisibile a indicilor care determină mineralizarea (calciu, sodiu, magneziu, hidrogenocarbonate) poate duce la creșterea nivelurilor de glucoză și acid uric în sânge. De asemenea, apa cu o duritate mai mare de 15 mg/dm³ favorizează apariția osteoartritelor, osteopatiilor, litiazei renale și coleditiazei.

Dinamica

Cea mai gravă problemă legată de asigurarea populației cu apă potabilă se manifestă în localitățile rurale, unde majoritatea consumă în continuare apă din fântânile publice.

Ponderea neconformității probelor de apă potabilă prelevate la parametrii microbiologici și chimici din fântânile publice pentru perioada anilor 2020-2024

Fig. 47

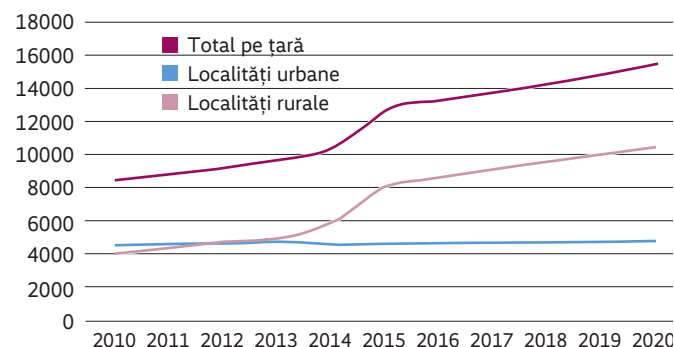
Sursa: Biroul Național de Statistică

Conform datelor Agenției Naționale pentru Sănătate Publică, investigațiile de laborator arată că apa din aceste surse prezintă o calitate foarte scăzută, atât din punct de vedere chimic, cât și microbiologic. (Fig.47).

Între anii 2010 și 2020, în Republica Moldova, sistemul public de alimentare cu apă s-a extins, iar lungimea rețelor a crescut de la 8509,9 km până la 15 436,1 km. Această „creștere” a fost determinată, în cea mai mare parte, de extinderea sistemelor publice de aprovizionare cu apă în mediile rurale. Prin urmare, în această perioadă de timp, lungimea rețelor publice de alimentare cu apă în localitățile rurale s-a majorat de 2,6 ori: de la 4047,5 mii km până la 10613,7 mii km. În mediile urbane, extinderea rețelor publice de alimentare cu apă a fost mult mai lentă. Lungimea rețelor s-a extins doar cu 8%: de la 4462,6 km până la 4822,4 km (Fig.48).

Evoluția lungimii rețelor publice de alimentare cu apă în Republica Moldova, km

Fig. 48

Sursa: Biroul Național de Statistică

Între anii 2014 și 2020, ponderea populației cu acces la servicii de livrare a apei gestionate în condiții de siguranță a crescut de la 72,2% la 74,1%, dar a rămas semnificativ sub media altor state europene. De exemplu, în 2020, ponderea populației cu acces la servicii de livrare a apei gestionate în condiții sigure în Uniunea Europeană constituia 97,8%, ceea ce este cu 23,7% mai mult decât indicatorul similar atestat în Republica Moldova.

Factorii

- Calitatea scăzută a apelor potabile din fântânile publice;
- Calitatea relativ scăzută din sondele arteziene;
- Managementul necorespunzător al surselor de poluare a apelor de suprafață și subterane;
- Nerespectarea legislației cu privire la protecția apelor potabile;

→ Conștientizarea redusă a comunităților cu privire la respectarea măsurilor de protecție a apelor.

Anticipări

În viitorul apropiat, situația privind calitatea apei potabile în Republica Moldova, în special în mediul rural, nu va suferi schimbări majore. Evoluția acesteia va depinde de respectarea legislației naționale, precum și a normelor și standardelor în domeniul protecției și utilizării raționale a resurselor de apă potabilă. Un rol esențial îl vor avea în continuare instituțiile statului responsabile de monitorizarea și evaluarea periodică a calității apei.

Autoritățile publice locale ar trebui să identifice surse de finanțare pentru proiecte de extindere a rețelelor centralizate de alimentare a comunităților cu apă potabilă, mai sigură, care va influența calitatea vieții și menținerea sănătății publice. Un rol important revine educației și conștientizării populației, cu implicarea cât mai largă a membrilor comunității în măsurile de protecție a mediului la nivel local, una dintre acestea fiind abordările referitoare la consumul rațional al apei.

Pe termen scurt și lung, este necesară implementarea unor proiecte mai eficiente de purificare a apei din sondele cu calitate scăzută a apelor subterane, construirea de sisteme

moderne de canalizare și stații de epurare a apelor uzate, precum și salubritatea constantă a suprafețelor contaminate. De asemenea, extinderea suprafețelor împădurite este esențială, deoarece pădurile acționează ca filtre naturale pentru apele de suprafață care alimentează acviferele subterane. Totodată, este important să fie menținut un control strict asupra corpurilor mari de apă, pentru a asigura o furnizare continuă și sigură de apă de calitate atât în localitățile urbane, cât și în cele rurale.

Întrebări

1. Care este importanța calității apei potabile pentru sănătatea publică?
2. Din ce surse provin poluanții apelor de suprafață și subterane?
3. Ce parametri sunt utilizați pentru evaluarea calității apei potabile și cum evoluează aceștia în timp?
4. Cum poate fi crescută atenția oamenilor față de protecția apelor în Moldova?
5. Care sunt tendințele cu privire la indicii de calitate a apei potabile în mediile rurale și cele urbane?

ME5.

Eroziunea solului și deșertificarea

Subiectul.

Solul, alături de apa, aerul și organismele vii, reprezintă o componentă esențială a mediului natural, indispensabilă pentru menținerea și dezvoltarea vieții pe Pământ. Intensificarea utilizării resurselor naturale, în special în agricultură, a dus la degradarea treptată a calității solului. Eroziunea – procesul prin care particulele de sol sunt desprinse, transportate și depozitate departe de sursa inițială – este una dintre problemele majore cu care se confruntă solurile noastre. Acest proces este adesea agravat de intervențiile umane, în special prin gestionarea necorespunzătoare a terenurilor agricole, ceea ce cauzează pierderea graduală a fertilității solului.

Pe lângă eroziune, Republica Moldova se confruntă tot mai frecvent cu deșertificarea, un proces complex de degradare progresivă a terenurilor fertile, cauzat atât de schimbările climatice – în special perioadele prelungite de secetă –, cât și de activitățile umane, cum ar fi supraexploatarea terenurilor. Acest fenomen implică transformarea treptată a zonelor productive în terenuri aride și sterile, afectând grav potențialul agricol și echilibrul ecologic al regiunii.

Descrierea

Circa 3/4 din suprafața terenurilor agricole din Republica Moldova sunt acoperite de cernoziomuri, considerate cele mai fertile tipuri de sol. Totuși, procesele de degradare afectează potențialul productiv al acestora. Circa 80% din fondul agricol este situat pe terenuri în pantă, lipsesc măsurile antierozionale, iar incidența tot mai frecventă a ploilor torențiale agravează eroziunea solului.

În anul 2018, 49% (10.158.998 ha) din suprafața totală a terenurilor cu destinație agricolă erau afectate de eroziune. Potențialul productiv al solurilor se reduce în medie cu 20% în cazul terenurilor slab afectate, cu 40% al celor moderat afectate și cu 60-80% pe terenurile puternic afectate. Nivelul cel mai înalt de erodare a terenurilor agricole este înregistrat în raioanele Călărași (56,1%), Cahul (44,4%), Hâncești (43,7%), Ungheni (43,4%), Nisporeni (43,4%). Pierderile anuale de sol fertil de pe terenurile agricole cauzate de eroziune constituie, după unele date, 26 mln. tone, inclusiv humus – 700 mii tone, azot – 50 mii, fosfor – 34 mii, potasiu – 597 mii tone.

Calitatea solurilor fondului agricol este diferită, fiind apreciată convențional prin notele de bonitate (cu 100 de puncte fiind apreciat cernoziomul tipic moderat humifer). Nota medie

de bonitate la nivel național este de 63 puncte și scade anual drept urmare a activităților care provoacă degradarea solului. Bonitatea scade odată cu creșterea gradelor de eroziune.

Grupul țintă

- Autoritățile publice centrale și locale;
- Fermierii și toate categoriile proprietarilor de terenuri;
- Comunitățile locale, în special din mediul rural;
- Instituțiile de învățământ care pregătesc specialiști în domeniul agriculturii și utilizării terenurilor;
- Alte categorii de utilizatori de terenuri, precum cei din domeniile de construcții, drumuri, industrie etc.

Impactul

Parcelarea excesivă a fondului funciar și lipsa sistemelor antierozionale regionale afectează calitatea terenurilor, în condițiile în care practicile de conservare sunt aproape inexistente. Cantitățile de îngrășăminte organice aplicate sunt insuficiente pentru a menține fertilitatea solului. La acestea se adaugă lipsa rotației culturilor (asolamentelor), absența ierburilor perene și cultivarea frecventă a culturilor prășitoare pe terenuri în pantă, ceea ce accelerează eroziunea și degradează treptat solurile.

Eroziunea solurilor este amplificată și de extinderea rețelei de ravene, iar suprafața terenurilor afectate se întinde pe 12.049 ha. Anual, din cauza eroziunii, ies din circuitul agricol aproximativ 100 ha de teren, iar volumul de sol scos din circuitul agricol este de 10-15 mln. m³. Prejudiciul cauzat economiei naționale se estimează la circa 83 mln. lei.

Degradarea resurselor funciare este cauzată și de alunecările de teren – conform cadastrului funciar acestea se extind pe 24.184 ha. Cele mai mari suprafețe afectate de alunecări sunt în raioanele Călărași – 3588 ha, Ungheni – 1863 ha, Hâncești – 1055 ha, Strășeni – 629 ha, Telenești – 516 ha.

În solurile exploatate, conținutul de humus scade anual cu 0,5-0,7 t/ha, drept urmare a reducerii materiei organice. Totodată, rezervele de elemente nutritive ale solului scad constant cu 150–180 kg/ha, dezechilibrând bilanțul azotului, fosforului și potasiului.

Dinamica

Creșterea suprafețelor erodate arată că resursele de sol ale Republicii Moldova au fost valorificate necorespunzător pe parcursul anilor. Exploatarea preponderent extensivă a terenurilor agricole, fără respectarea asolamentelor și măsurilor agrotehnice, fără administrarea îngrășămintelor organice și predominarea culturilor anuale prășitoare au accelerat procesul de eroziune.

Numai în perioada 2015-2018, în Republica Moldova s-a înregistrat o majorare a suprafeței terenurilor cu destinație agricolă cu 44771,658 ha, a terenurilor destinate industriei, transportului, telecomunicațiilor și cu alte destinații speciale cu 759,807 ha, terenurilor destinate fondului silvic cu 559,953 ha și terenurilor destinate fondului apelor cu 1506,34 ha. Aceste modificări s-au produs în mare parte din contul terenurilor fondului de rezervă, suprafața căruia s-a micșorat cu 47006,6059 ha în perioada de raportare. Fondul de rezervă este alcătuit din terenuri destinate dezvoltării sociale a localităților, terenuri de uz comun (pășuni, fâșii forestiere de protecție, drumuri, construcții etc.), alte terenuri.

Factorii

- Practicarea îndelungată a agriculturii extensive;
- Existența unui număr mare de terenuri/parcele mici, pe care este dificil de respectat măsuri agrotehnice care să diminueze eroziunea solurilor;
- Investițiile reduse în modernizarea parcului agrotehnic;
- Instruirea insuficientă a fermierilor pentru eficientizarea utilizării și protecției solurilor;
- Nerespectarea legislației privind protecția solului.

Anticipări

Starea actuală a învelișului de sol al Republicii Moldova este

îngrijorătoare. Este necesară realizarea urgentă a unui sistem de măsuri menite să asigure utilizarea eficientă, protejarea, conservarea calității și diversității.

Având în vedere situația actuală, pentru a stopa procesele de eroziune, a asigura exploatarea durabilă a terenurilor și conservarea resurselor pedologice, sunt necesare măsuri urgente și bine coordonate. Este esențială aplicarea intervențiilor silvoameliorative, în special pe terenurile agricole slab productive sau afectate de alunecări de teren, pe ravene și soluri grav erodate, inclusiv prin crearea unei carcase verzi alcătuite din perdele și plantații forestiere. Totodată, trebuie promovate măsuri fitotehnice, precum introducerea asolamentelor antierozionale, cultivarea în fâșii alternative și înierbarea spațiilor dintre rânduri în plantațiile pomicole și viticole. O altă direcție esențială este utilizarea procedeelor agrotehnice adecvate, cum ar fi efectuarea lucrărilor solului transversal pe pantă sau de-a lungul curbilor de nivel, pentru a preveni pierderea de sol. În plus, conservarea solului trebuie susținută prin practici agricole care mențin reziduurile vegetale la suprafață, contribuind astfel la menținerea structurii și fertilității terenurilor agricole.

Întrebări

1. Cum favorizează calitatea și fertilitatea solurilor dezvoltarea economică și socială a Republicii Moldova?
2. Cum schimbările climatice contribuie la degradarea solurilor?
3. Care este impactul proceselor de eroziune (hidrică, eoliană) asupra solurilor?
4. Ce procese intensifică tendințele de degradare a solurilor în Republica Moldova, în special prin eroziune și alunecări de teren, și care sunt cauzele acestor fenomene?
5. Ce măsuri de utilizare eficientă și de protecție pot fi aplicate pentru a menține fertilitatea și potențialul natural al solurilor din Republica Moldova?

ME6.

Utilizarea pesticidelor și a îngrășămintelor chimice

Subiectul

Solul reprezintă baza agriculturii și este o resursă esențială pentru dezvoltarea economică și socială a Republicii Moldova. Menținerea fertilității solului este esențială pentru obținerea unor recolte stabile și competitive. În acest scop, fermierii utilizează îngrășăminte chimice și produse de protecție a plantelor (pesticide), care contribuie la sporirea randamentelor agricole.

Cu toate acestea, aplicarea necontrolată sau excesivă a îngrășămintelor și pesticidelor are efecte negative semnificative asupra structurii, compoziției chimice și activității biologice a solului, conducând la degradare, pierderea fertilității naturale și poluare.

În ultimele decenii, atât la nivel european, cât și în Republica Moldova, este promovată o tranziție spre practici agricole mai sustenabile, cu obiective ambițioase de reducere a cantităților de substanțe chimice utilizate în agricultură, în paralel cu dezvoltarea alternativelor ecologice.

Pentru a asigura un echilibru între productivitatea agricolă, protecția mediului și sănătatea umană, este esențială adoptarea unor metode moderne și eficiente de gestionare a produselor chimice agricole.

Descrierea

Pentru a menține sănătatea și fertilitatea solului, este esențial ca pierderile de humus și nutrienți să fie compensate prin aportul adecvat de îngrășăminte. Fără o astfel de gestionare corectă, echilibrul natural al solului este afectat și productivitatea scade. Dacă în anul 2000 s-au aplicat 8,97 mii tone de îngrășăminte chimice, în 2022 cantitatea utilizată a crescut la 60 mii tone, cu 51,03 mii tone mai mult. În același timp, îngrășămintele organice au fost folosite într-un volum de 73 mii tone.

Poluarea cu pesticide reprezintă o problemă de mediu cu impact negativ semnificativ. Pesticidele sunt, în general, compuși organici, care se descompun în sol prin procese precum hidroliza, levigarea, oxidoreducerea, volatilizarea și descompunerea biologică. Substanțe precum DDT și HCH, care fac parte din categoria Poluanților Organici Persistenti și sunt active timp îndelungat, sunt interzise pentru utilizare în Republica Moldova. Contaminarea cu pesticid persistente pune în pericol nu doar calitatea solului, ci și a apei freatică și sănătatea populației – regăsindu-se în sol și corpuri de apă.

Deși suprafețele și solurile poluate cu pesticide au fost redus considerabil, există încă un număr semnificativ de terenuri contaminate cu aceste substanțe periculoase, estimat la aproximativ 390 hectare. În urma studiilor efectuate, aceste terenuri au fost clasificate în cinci categorii de risc. Terenurile din prima categorie, cu risc foarte înalt (5% din total), și cele din a doua categorie, cu risc înalt (30% din total), necesită intervenții urgente pentru remediere.

Grupul țintă

- Autoritățile publice centrale și locale;
- Fermierii și toate categoriile proprietarilor de terenuri;
- Comunitățile locale, în special din mediul rural;
- Instituțiile de învățământ care pregătesc specialiști în domeniul agriculturii și utilizării terenurilor;
- Comercianții și consumatorii de produse agricole.

Impactul

Utilizarea îngrășămintelor minerale și organice în agricultură, deși considerată importantă pentru creșterea productivității culturilor, implică și riscuri semnificative pentru mediu. Aplicarea excesivă sau necorespunzătoare poate duce la poluarea solului și a apei, afectând echilibrul natural al microflorei solului și calitatea resurselor de apă. Concentrațiile ridicate de nitrați și nitriți în apa dulce reprezintă un pericol pentru sănătatea umană. Monitorizarea atentă a utilizării îngrășămintelor este esențială pentru a înțelege impactul asupra mediului și pentru a elabora strategii de reducere a efectelor negative, contribuind astfel la o agricultură durabilă și responsabilă.

Pesticidele pot contribui la poluarea solului, a apei și a aerului, având efecte dăunătoare asupra biodiversității și sănătății umane. Multe dintre aceste substanțe sunt persistente, mobile și toxice, ceea ce le permite să se răspândească în ecosisteme și să se acumuleze în lanțul trofic. Impactul poate fi resimțit atât imediat, în momentul aplicării, cât și pe termen lung, prin contaminarea resurselor naturale și afectarea speciilor non-țintă, inclusiv a polenizatorilor și a altor organisme benefice.

Unele pesticide au capacitatea de a se acumula în sol și în

organismele vii, iar reziduurile acestora pot contamina apele de suprafață și subterane prin procese precum levigarea. Evaluarea corectă a riscurilor pe care le implică utilizarea pesticidelor asupra mediului necesită colectarea și analiza detaliată a datelor, în funcție de regiune, tip de cultură, condiții geografice, perioada aplicării și tipul substanțelor utilizate. Pe baza acestor informații pot fi dezvoltate strategii eficiente pentru reducerea și compensarea impactului negativ al pesticidelor asupra ecosistemelor.

Utilizarea produselor fitosanitare este tot mai contestată, pe fondul preocupărilor legate de efectele lor asupra mediului și

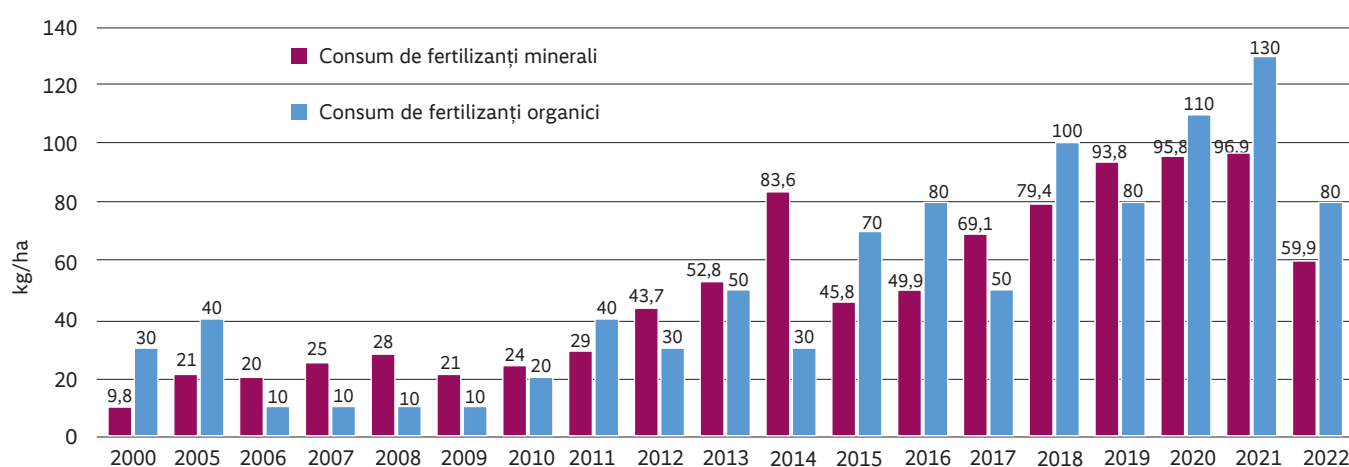
sănătății umane. În acest context, pesticidele biologice cu risc redus reprezintă o alternativă viabilă la produsele convenționale. Acestea pot fi utilizate atât în agricultura convențională, cât și în cea ecologică, contribuind la practicarea unei agriculturi mai sustenabile și mai prietenoase cu mediul.

Dinamica

Evoluția utilizării îngrășămintelor minerale și organice în agricultura Republicii Moldova reflectă transformările semnificative din sectorul agricol în ultimele decenii.

Evoluția utilizării îngrășămintelor minerale și organice în kg/ha de teren agricol în perioada 2005-2022

Fig. 49

Sursa: Biroul Național de Statistică

În perioada 2005-2021, consumul de îngrășămintă minerală a crescut de aproximativ 6,3 ori, marcând cea mai accentuată majorare din ultimele două decenii. În această perioadă, volumul total a urcat de la 16,5 mii tone (2005) la 104,7 mii tone (2021), potrivit datelor Biroului Național de Statistică – ceea ce reprezintă o creștere absolută de 88,2 mii tone.

Anul 2021 a înregistrat aproape cel mai ridicat nivel al consumului, urmat de o scădere abruptă în 2022, când utilizarea îngrășămintelor minerale a scăzut cu 54,2%, până la 67,9 mii tone.

Utilizarea produselor de uz fitosanitar și gestionarea necorespunzătoare a fertilizanților continuă să reprezinte factori majori de degradare a solurilor agricole din Republica Moldova.

În ceea ce privește utilizarea îngrășămintelor organice, datele relevă o tendință pozitivă. În perioada 2018-2022, cantitatea medie anuală aplicată a fost de 89,06 mii tone, cu un vârf semnificativ înregistrat în 2021, când volumul a fost cu 35,09 mii tone mai mare decât în 2018. Această evoluție sugerează o creștere a interesului pentru practici agricole mai sustenabile și orientate spre menținerea fertilității solului.

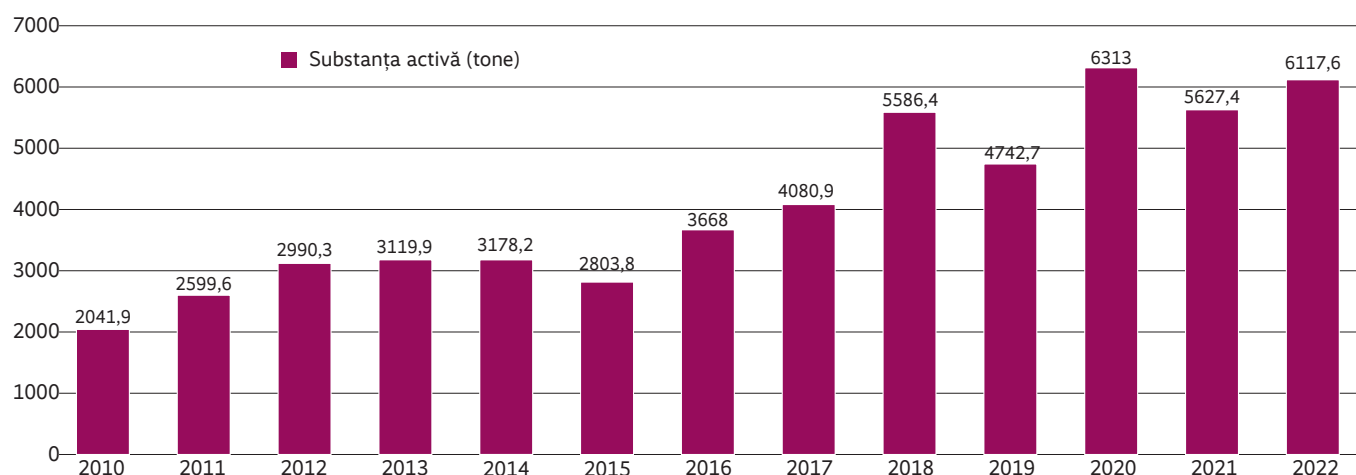
Totodată, suprafețele pe care sunt aplicate îngrășămintă rămân relativ reduse, ceea ce contribuie la scăderea fertilității și, implicit, a productivității solului.

Cantitatea totală de pesticide (*produse biologice, insecticide, erbicide, fungicide și altele*) utilizate în Republica Moldova a crescut de la 2041,9 tone în anul 2010 la 6117,6 tone în anul 2022. Produsele biologice reprezintă categoria cu cea mai mare pondere în structura produselor de uz fitosanitar utilizate. Acestea au înregistrat o evoluție pozitivă, de la 3,3 kg/ha în 2010 la 35,95 kg/ha în 2021, cu un volum aplicat de 915,2 tone pe o suprafață de 55,9 mii hectare.

Factorii

- Dependența ridicată de importuri, fapt ce face volatil prețul la îngrășămintele chimice și pesticide;
- Procesele ecologice și efectele cumulative ale utilizării excesive de fertilizanți și pesticide asupra componentelor mediului (sol, apă, aer) și sănătății umane nu sunt suficient documentate sau monitorizate;

Variația anuală a aconsumului total de pesticide în perioada 2010-2022

Sursa: Biroul Național de Statistică

- Investiții limitate în modernizarea agrotehnică, în special în tehnologii care susțin utilizarea și valorificarea eficientă a îngrășămintelor organice;
- Nivelul scăzut de instruire al fermierilor reduce capacitatea fermierilor de a aplica în mod rațional și sustenabil produsele agrochimice;
- Lipsa unor politici coerente pentru tranziția ecologică a agriculturii.

Anticipări

Pentru a menține un nivel ridicat de fertilitate a solurilor, în condițiile cererii crescânde pentru produse agricole de calitate superioară, este necesară o adaptare continuă a practicilor agricole. În acest sens, se preconizează dezvoltarea și cultivarea de noi soiuri de plante agricole, adaptate schimbărilor climatice și cerințelor pieței. Această evoluție va antrena, inevitabil, modificări în spectrul bolilor și dăunătorilor, ceea ce impune o abordare integrată a protecției fitosanitare. De asemenea, intensificarea recoltelor pe unitate de suprafață va exercita o presiune asupra calității solului, generând tendințe de degradare a potențialului său mineral și biologic, în lipsa unor măsuri preventive.

Într-o perspectivă de tranziție către o agricultură durabilă, utilizarea îngrășămintelor minerale va rămâne necesară, însă aceasta trebuie să respecte principiile unei fertilizări raționale, conform recomandărilor științifice privind: alegerea tipului de substanță; dozajul pe unitatea de suprafață; perioada optimă de aplicare; compatibilitatea cu tipul de cultură și cu caracteristicile solului.

Uniunea Europeană are un rol strategic în sprijinirea țărilor cu venituri mici și medii, facilitând tranziția de la agricultura

intensivă bazată pe inputuri chimice către practici agroecologice mai durabile. Conform Strategiei europene „De la fermă la consumator”, parte integrantă a Pactului Verde, un obiectiv-cheie este reducerea cu 50% a utilizării și riscului pesticidelor chimice până în 2030.

În acest context, Republica Moldova trebuie să se alinieze tendințelor europene, promovând utilizarea fertilizanților biologici, în special gunoiul de grajd și compostul, în paralel cu investiții în tehnologii moderne de prelucrare. O bună practică este fermentarea anaerobă a dejecțiilor animale pentru producerea de biogaz, urmată de utilizarea masei uscate ca îngrășământ organic valoros. Această abordare contribuie atât la eficiența energetică, cât și la utilizarea substanțelor nutritive în sol.

Asolamentul riguros rămâne o măsură-cheie pentru menținerea echilibrului chimic și biologic al solurilor, adaptat cerințelor specifice ale fiecărui tip de cultură și în concordanță cu rotația culturilor recomandată pentru regenerarea naturală a solului.

Totodată, este necesar ca formarea continuă a fermierilor să fie orientată spre principiile agriculturii ecologice și agroecologice, cu accent pe: reducerea treptată a utilizării pesticidelor; alegerea soiurilor rezistente la boli, secetă și dăunători; promovarea tehnicilor de combatere biologică și a metodelor naturale de protecție a plantelor.

Totuși, în situații de risc excepțional, precum invaziile de insecte sau apariția rapidă a bolilor, utilizarea tratamentelor chimice poate fi justificată. În astfel de cazuri, aplicarea produselor fitosanitare trebuie să respecte legislația națională și normele internaționale privind dozele admise, intervalul de așteptare, condițiile meteorologice și protecția sănătății umane și a mediului.

Întrebări

1. Care este rolul îngrășămintelor minerale și organice în menținerea fertilității solurilor și creșterea productivității agricole?
2. Care sunt principalele argumente ale utilizării pesticidelor chimice în culturile agricole până în prezent?
3. Ce impact are utilizarea excesivă a îngrășămintelor chimice și a pesticidelor asupra sănătății populației și asupra componentelor de mediu (sol, apă, biodiversitate)?
4. Ce măsuri sunt recomandate pentru a reduce la minimum efectele negative ale substanțelor chimice în agricultură asupra solului și mediului?
5. Ce politici sunt necesare pentru a promova educația profesională și creșterea gradului de conștientizare privind menținerea fertilității solurilor, cu utilizare redusă sau nulă a substanțelor chimice?

ME7.

Biodiversitatea în pericol

Subiectul

Biodiversitatea sau diversitatea biologică reprezintă totalitatea formelor de viață, de la cele inferioare, precum microorganisme și fungii, până la cele superioare, cum sunt plantele și animalele. Aceasta include și diversitatea ecosistemelor, fiecare susținând un număr de organisme interconectate, care depind unele de altele. Împreună, ele îndeplinesc funcții esențiale, precum purificarea apei, polenizarea plantelor, reciclarea nutrienților și reglarea climei.

În Republica Moldova, ecosistemele agricole și urbane acoperă aproape 85% din suprafața țării, în timp ce ecosistemele naturale și seminaturale – doar 15%. Printre principalele ecosisteme naturale, exprimate procentual din teritoriul național, se numără: pădurile (11,4%), luncile (10%), stepa (1,9%) și habitatele stâncoase sau pietrofite (0,68%).

Republica Moldova este parte la zece Convenții și Acorduri Internaționale și Regionale în domeniul biodiversității. Un document de referință este Convenția privind diversitatea biologică, adoptată la Rio de Janeiro în iunie 1992. Angajamentele asumate prin aceste instrumente sunt reflectate în strategiile și planurile naționale, precum și în rapoartele periodice transmise secretariatelor convențiilor ratificate.

Descrierea

Diversitatea florei și faunei din Republica Moldova este determinată de varietatea peisajelor și formelor de relief, care la distanțe relativ mici, generează condiții ecologice diferite. Pe teritoriul țării se întâlnesc ecosisteme silvice, acvatică, de stepă, de luncă, stâncoase, alături de forme de relief precum hârtoape, terase sau vâlcele. Situată la intersecția regiunii balcanice și a spațiului est-european, Moldova reprezintă o zonă de tranziție între elementele faunistice ale stepei continentale asiatice și cele ale silvostepii europene.

Republica Moldova este o țară bogată în specii, iar biodiversitatea agroforestieră este dominantă. Sunt înregistrate 1.842 de specii de plante vasculare și aproximativ 4.600 de specii de plante inferioare și fungi. Printre acestea se numără 13 specii relict, 4 specii aflate la limita arealului natural de răspândire și 208 specii de plante și fungi incluse în ediția a III-a a Cărții Roșii (2015). Diversitatea floristică este deosebit de pronunțată în păduri (peste 850 de specii), pășuni (circa 650 de specii) și în zonele de stepă (peste 600 de specii).

Fauna Republicii Moldova cuprinde aproximativ 16.540 de specii de animale, dintre care 461 sunt vertebrate și peste 16.000 – nevertebrate. Se remarcă 55 de specii relict pontocaspice, dintre care circa 10% sunt endemice pentru bazinele Mării Negre, precum și 219 specii incluse în Cartea Roșie (2015).

Cele mai diverse comunități de vertebrate sunt asociate pădurilor, unde se regăsesc 172 de specii, dintre care 153 (aproximativ 89%) trăiesc în păduri aflate în apropierea râurilor sau în zonele de luncă. Coridoarele riverane și zonele umede joacă un rol esențial pentru păsările migratoare, oferindu-le locuri de popas, hrănire și reproducere.

Ariile naturale protejate au un rol crucial în conservarea speciilor și habitatelor reprezentative. În anul 2020, fondul ariilor naturale protejate de stat cuprindea 313 obiecte și complexe, însumând 194.974 hectare, ceea ce constituie 5,76% din suprafața totală a Republicii Moldova.

Resursele naturale ale Republicii Moldova – flora, fauna, produsele forestiere, terenurile, apele și potențialul ecoturist – susțin sectoare economice importante precum agricultura, silvicultura și turismul. Totodată, ele oferă materie primă pentru industrii mai mici, inclusiv farmaceutică, parfumerie, apicultură și vânătoare. Cu toate acestea, lipsesc statisticile centralizate privind folosirea biodiversității, în special din cauza dispersiei mari a utilizatorilor și dificultății colectării datelor de la gospodării și agenți economici.

Grupul țintă

- Autoritățile publice centrale și locale;
- Instituțiile din domeniul cercetării și inovării;
- Gestionarii fondului silvic și ariilor protejate, cinegetic și piscicol, inspecțiile de mediu;
- Comunitățile din mediul urban și rural;
- Utilizatorii de terenuri.

Impactul

Republica Moldova nu dispune de o listă și un registru național al habitatelor naturale, iar legislația nu este suficient

dezvoltată pentru a asigura protecția eficientă a biodiversității și conservarea habitatelor.

Degradarea și fragmentarea acestora sunt determinate de o combinație de factori abiotici (precum schimbările climatice, seceta, inundațiile, eroziunea solului), biotici (dăunători, boli ale plantelor și animalelor, specii invazive), dar mai ales antropici – cum ar fi defrișările, vânătoarea excesivă, extinderea infrastructurii, poluarea, agricultura intensivă și urbanizarea.

Habitatele forestiere, împreună cu cele de stepă și petrofite, sunt considerate printre cele mai sensibile la schimbările climatice în regiune, din cauza capacității reduse de regenerare în condiții de stres accentuat.

Degradarea rapidă a biodiversității din Republica Moldova se produce din cauza a numeroși factori: conversia nesustenabilă a terenurilor naturale în terenuri agricole sau urbane; eroziunea solului și poluarea mediului; introducerea și extinderea speciilor invazive; pășunatul excesiv și nereglementat; fragmentarea habitatelor prin dezvoltarea infrastructurii de transport și construcții; tăierile ilegale de pădure și exploatarea necontrolată a resurselor naturale; recoltarea plantelor rare, vânătoarea și pescuitul ilegal; efectele cumulate ale schimbărilor climatice.

Având în vedere că între 80 și 85% din teritoriul Republicii Moldova este utilizat în mod activ de către om, protecția biodiversității devine o prioritate critică. Degradarea habitatelor naturale – păduri, stepă, lunci și ecosisteme acvatice – afectează grav supraviețuirea multor specii de floră și faună. Iată câteva exemple:

- Pădurile din Republica Moldova au suferit o reducere drastică a suprafeței: de la aproximativ 25% în perioada medievală, la 11,4% în prezent. În plus, calitatea acestora s-a deteriorat considerabil, în special din cauza schimbărilor climatice intensificate în a doua jumătate a secolului XX, care au contribuit la uscarea masivă a arborilor autohtoni;
- Zăvoaiele – arborete de pe malurile râurilor, dominate de plop și sălcii – au fost defrișate, ceea ce a dus la pierderea habitatelor pentru numeroase specii de mamifere (*jderul de pădure*, *pisica sălbatică*, *hermelina* etc.) și păsări (*egrete*, *stârci*, *lăcari* etc.), afectând ciclurile lor de reproducere și regenerare;
- Colmatarea și poluarea bazinelor acvatice au redus drastic habitatele pentru amfibieni (precum tritonii) și au dus la scăderea biodiversității piscicole. Specii valoroase precum *morunul*, *nisetrul*, *păstruga*, *păstrăvul* sunt extrem de rar întâlnite, iar altele, precum *plătica*, *carasul*, *babușca*, *cleanul*, etc. – sursă de hrană pentru păsările acvatice (*rațe*, *cormorani*, *pelicani*, etc.) și mamifere semiacvatice (*vidra*, *nurca europeană*) – înregistrează scăderi ale populațiilor;
- Pășunatul excesiv, poluarea solurilor, agricultura intensivă și braconajul au contribuit la scăderea populațiilor

de păsări care cuibăresc pe terenurile deschise (*ciocârlia*, *potârnichea*, *mărăcinarul* etc.), a reptilelor (*vipera de stepă*, *vipera comună*, *șarpele rău*, *balaurul dobrogean*, *șerpi*, *șopârle*), a mamiferelor (*popândăul*, *dihorul de stepă*, *iepurele de câmp*, etc.).

Dinamica

Protecția biodiversității și conservarea habitatelor naturale prin crearea ariilor naturale protejate a fost inițiată în Republica Moldova în anul 1971. La acel moment, doar o mică parte a teritoriului național fusese inclusă în rețeaua de arii protejate. Ulterior, începând cu 1998, protejarea biodiversității și utilizarea durabilă a resurselor naturale au devenit obiective strategice ale politicii naționale de mediu, prin adoptarea unui cadru legal adecvat pentru instituirea, extinderea și gestionarea ariilor protejate.

Evoluția în timp a numărului de specii protejate pentru toate unitățile taxonomice demonstrează o creștere de 440% a acestora în anul 2001, comparativ cu 1978, și o creștere de 176% în anul 2015 față de 2001. O situație alarmantă se înregistrează în rândul amfibienilor și al reptilelor, unde 64% din speciile existente sunt amenințate cu dispariția, urmate de mamifere (40%), pești (27%) și păsări (22%).

Din punct de vedere cinegetic, situația animalelor de interes vânătoresc, gestionate de Agenția „Moldsilva”, arată că în perioada 2008–2020, au fost evaluați anual, în medie, 507 cerbi, 4845 de căpriori, 2009 mistreți, 8184 de iepuri, 5105 fazani, 5102 vulpi, 1024 de bursuci, 525 de bizami, 785 de găște, 1676 de rațe și 1765 de potârnicși. Începând cu anul 2011, a fost semnalată apariția lupului în fondurile de vânătoare. Chiar dacă vânătoarea la căprior este interzisă din anul 1995, creșterea efectivului acestuia este sub sporul anual.

Datele recente evidențiază faptul că speciile critic periclitare predomină în proporție de 41% la plante și de 48% la animale.

Un instrument-cheie pentru documentarea stării speciilor amenințate este Cartea Roșie a Republicii Moldova. Dacă prima ediție a Cărții Roșii (1978) a Republicii Moldova includea 26 specii de plante superioare și 29 specii de animale vertebrate, atunci a doua ediție (2001) includea 126 specii de plante și 116 specii de animale, iar a treia ediție (2015) include 208 specii de plante și ciuperci, inclusiv 219 specii de animale protejate. În perspectivă, se prevede publicarea în anul 2026 a unei ediții noi a Cărții Roșii.

Factorii

- Valorificarea excesivă a terenurilor și conversia suprafețelor naturale în terenuri agricole, în detrimentul habitatelor naturale;

- Extinderea insuficientă a fondului forestier și a ariilor naturale protejate, aflate sub protecția statului;
- Aplicarea deficitară a legislației în domeniul conservării biodiversității și lipsa unui control eficient al respectării normelor de protecție;
- Nivelul redus de conștientizare în rândul comunităților locale privind importanța și necesitatea măsurilor de protecție a biodiversității;
- Lipsa conectivității ecologice între habitate, prin absența sau discontinuitatea coridoarelor ecologice;
- Poluarea apei, aerului și solului, cu efecte directe și indirecte asupra ecosistemelor și speciilor.

Anticipări

Pentru a reduce presiunea antropică asupra ecosistemelor și a contribui la protecția și conservarea biodiversității, se impune implementarea unor măsuri strategice la nivel național, aliniate cu angajamentele internaționale și bunele practici europene. Printre acțiunile prioritare se numără:

- armonizarea cadrului legislativ și normativ cu cerințele și standardele UE privind conservarea habitatelor naturale și a speciilor de faună și floră sălbatică;
- elaborarea și implementarea planurilor de conservare pentru speciile incluse în Cartea Roșie a Republicii Moldova;
- restabilirea speciilor critic periclitate în habitatele lor naturale;
- cartografierea și analiza spațio-temporală a habitatelor speciilor rare, prin utilizarea sistemelor informaționale geografice (GIS);
- elaborarea și aplicarea de măsuri de restabilire a habitatelor degradate, inclusiv extinderea arealelor favorabile biodiversității naturale;
- monitorizarea continuă a stării populațiilor existente, identificarea și protejarea noilor zone favorabile creșterii

biodiversității;

Pentru a corecta deficiențele cadrului normativ național în domeniu, precum și a eficientiza sistemul instituțional în domeniul protecției ariilor protejate, sunt necesare următoarele acțiuni:

- revizuirea, actualizarea și alinierea politicilor naționale privind conservarea biodiversității la standardele europene și angajamentele internaționale asumate;
- reglementarea cadrului normativ și a responsabilităților autorităților implicate în managementul ariilor protejate de stat;
- elaborarea și aplicarea planurilor de management în scopul asigurării bunei guvernări a zonelor protejate, prin consolidarea eforturilor autorităților responsabile și sporirea gradului de conștientizare a societății, cu implicarea acestora în procesele decizionale;
- asigurarea integrității patrimoniului natural prin delimitarea exactă protejarea și utilizarea rațională a terenurilor aferente ariilor naturale protejate de stat.

Întrebări

1. Care este rolul și importanța biodiversității în menținerea echilibrului ecologic și a funcționării durabile a mediului natural din Republica Moldova?
2. Care sunt principalele cauze care au determinat degradarea biodiversității în Republica Moldova și ce efecte majore se resimt asupra ecosistemelor naturale?
3. Ce măsuri concrete ar trebui întreprinse de către autoritățile publice centrale și locale pentru a asigura respectarea legislației și alinierea la standardele naționale și internaționale privind protecția și conservarea biodiversității?
4. În ce tipuri de acțiuni și activități pot fi implicate comunitățile locale pentru a contribui activ la protejarea biodiversității și pentru creșterea gradului de conștientizare publică în acest domeniu?

ME8.

Efectele schimbărilor climatice asupra agriculturii

Subiectul

Diverse regiuni ale lumii, Europei, inclusiv Republica Moldova, se confruntă deja cu efectele tot mai vizibile ale crizei climatice: valuri de căldură persistente, secete severe, furtuni frecvente și de o intensitate tot mai mare. Agricultură, un sector vulnerabil la factorii climatici, este puternic afectată – prin reducerea randamentelor, schimbarea calendarului agricol și creșterea riscurilor pentru securitatea alimentară.

La Conferința ONU privind schimbările climatice (COP27), desfășurată în perioada 6-18 noiembrie 2022 la Sharm El-Sheikh, Egipt, comunitatea internațională și-a reafirmat angajamentul de a menține creșterea temperaturii medii globale sub 1,5°C față de nivelurile preindustriale. Acest prag este considerat critic pentru prevenirea efectelor ireversibile ale schimbărilor climatice. Potrivit Organizației Meteorologice Mondiale, în perioada 2013-2022, temperatura medie globală a fost deja cu aproximativ 1,14°C mai ridicată decât nivelul de referință (1850-1900).

Depășirea acestei limite ar putea declanșa procese climatice periculoase la scară planetară, unele dintre ele fiind deja observabile: intensificarea secetelor, modificări semnificative ale regimului termic și al distribuției precipitațiilor, creșterea frecvenței și severității fenomenelor meteo extreme.

În acest context, este esențial ca Republica Moldova să adopte politici coerente de adaptare și atenuare a schimbărilor climatice, cu accent pe sprijinirea agriculturii durabile și reziliente, protecția resurselor naturale și reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră.

Descrierea

Fenomenele meteo-climatice de risc, generate de schimbările climatice, reprezintă abateri semnificative de la normele climatologice multianuale și au un impact negativ asupra populației, economiei și mediului. Intensificarea acestor fenomene – precum secetele prelungite, valurile de căldură, ploile torențiale sau înghețurile târzii – poate duce la situații excepționale și dezastre naturale, cu efecte grave asupra dezvoltării durabile.

Economia Republicii Moldova, puternic dependentă de agricultură, este direct expusă riscurilor climatice. Schimbările climatice afectează din ce în ce mai mult performanța

sectorului agrar, reducând productivitatea, compromițând recoltele și afectând veniturile populației, în special în mediul rural.

Sectorul agricol are o importanță esențială în Republica Moldova, contribuind cu aproximativ 12% la Produsul Intern Brut (PIB) și asigurând locuri de muncă pentru peste 30% din populația activă. Aproximativ 60% din populație trăiește în mediul rural, iar bunăstarea acestor comunități depinde în mare măsură de rezultatele obținute în agricultură.

Terenurile agricole acoperă 74,9% din suprafața țării, ceea ce reprezintă circa 2,1 milioane hectare. Dintre acestea, aproximativ 1,5 milioane hectare sunt terenuri arabile, utilizate în principal pentru culturi de câmp. Cerealele și leguminoasele ocupă aproximativ 63,7% din această suprafață, dintre care 42,8% revin culturilor de primăvară. Printre acestea, cele mai extinse suprafețe sunt destinate porumbului, florii-soarelui, tutunului și sfeclii de zahăr. Împreună, aceste culturi reprezintă 20,6% din structura totală a culturilor agricole. Pondere plantelor boboase și leguminoase este de 6,1%, a culturilor furajere – 8,2%, iar a altor culturi – 1,4%.

Pe fondul schimbărilor climatice accentuate din ultimele decenii, devine tot mai urgentă adaptarea soiurilor și hibrizilor de culturi agricole autohtone la noile condiții agroclimatice. Sprijinirea producătorilor prin subvenționarea semințelor de înaltă calitate biologică, produse la nivel național, poate juca un rol esențial în creșterea rezilienței sectorului agricol și eficientizarea sistemului național de producere a semințelor.

Grupul țintă

- Autoritățile publice centrale și locale;
- Instituțiile din domeniul cercetării și inovării;
- Fermierii și toate categoriile deținătorilor de terenuri agricole;
- Instituțiile care pregătesc specialiști pentru domeniul cercetării și producerii agricole.

Impactul

Republica Moldova este expusă în mod deosebit la trei tipuri majore de impact generate de schimbările climatice. În

primul rând, creșterea constantă a temperaturilor medii anuale, însoțită de o frecvență tot mai mare a valurilor de căldură. În al doilea rând, modificarea semnificativă a regimului precipitațiilor, manifestat printr-o tendință de aridizare. În al treilea rând, se constată o intensificare atât în frecvență, cât și în severitate a fenomenelor meteorologice extreme, precum episoade de căldură excesivă, înghețuri târzii, inundații, furtuni cu precipitații abundente, grindină și secete severe.

Dintre aceste fenomene, seceta are cel mai puternic impact economic, în special asupra agriculturii – principalul sector economic vulnerabil la schimbările climatice. Cele mai severe secete din ultimele decenii au fost înregistrate în 2007 și 2012, afectând peste 70% din teritoriul țării. Seceta din 2012 a generat pierderi economice estimate la aproximativ 0,4 miliarde dolari USD.

Modificările climatice anuale și sezoniere afectează în special sectorul vegetal, cu un impact puternic în regiunile centrale și sudice ale țării. Totuși, măsurile de stat privind reducerea riscurilor climatice în agricultură rămân limitate și nu generează încă rezultatele așteptate. În consecință, performanța sectorului agricol este extrem de instabilă. De exemplu, în urma secetei din 2012, volumul producției agricole a scăzut cu 22%, iar în 2013 a crescut cu 39% ca urmare a condițiilor meteorologice favorabile.

Un exemplu elocvent al declinului capacității de adaptare este sistemul de irigare: dacă până în 1990 potențialul irigabil depășea 310 mii hectare, în 2011 erau funcționale doar circa 16,3 mii hectare, o scădere dramatică în contextul încălzirii globale.

În plus, agricultura este afectată de scăderea fertilității solului – estimată la o reducere anuală de aproximativ 0,5%, de

degradarea fondului forestier și de poluarea apelor subterane, toate acestea cumulându-se în pierderi ecologice și economice tot mai mari.

Dinamica

Schimbările climatice își fac simțită prezența tot mai acut pe teritoriul Republicii Moldova, prin creșterea frecvenței și intensității fenomenelor meteo-climatice de risc, cum ar fi secetele prelungite, ploile torențiale, valurile de căldură, grindina sau iernile fără zăpadă.

Potrivit datelor Inspectoratului General pentru Situații de Urgență (IGSU), în perioada 2000–2021 au fost înregistrate 1433 de situații excepționale, soldate cu pierderi economice totale de peste 17,1 miliarde lei.

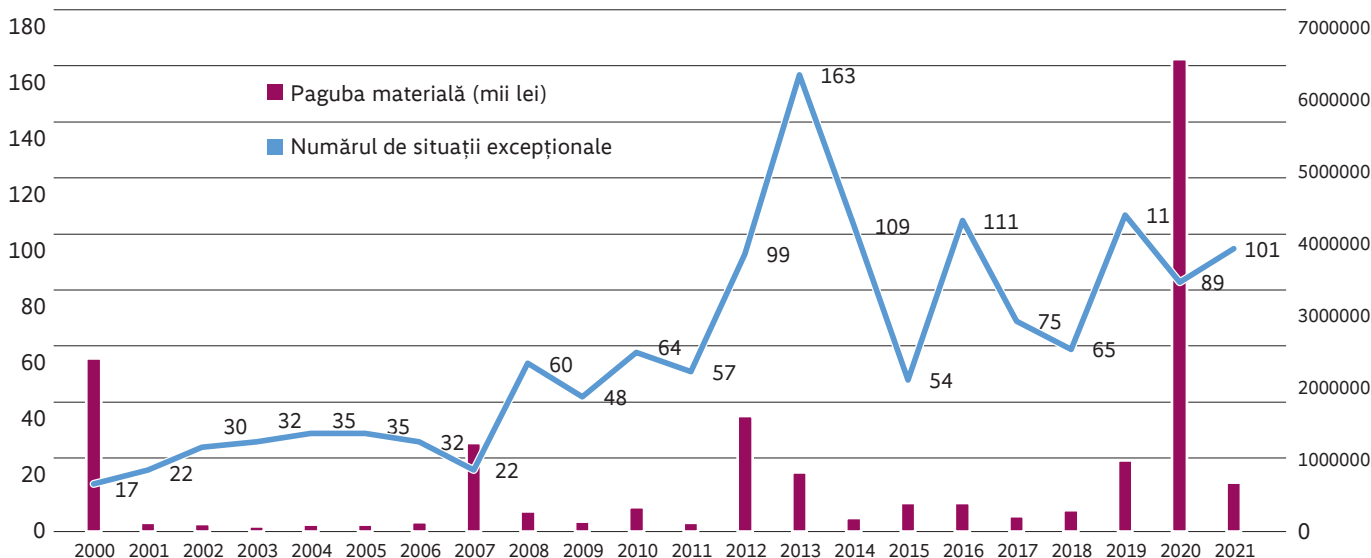
Analiza grafică (Fig.51) evidențiază că anul 2013 a fost cel cu cel mai mare număr de situații excepționale cauzate de factori meteo-climatici, înregistrându-se aproximativ 163 de cazuri. Cu toate acestea, paguba materială aferentă a fost de 816,9 milioane lei, mult mai redusă comparativ cu alți ani, precum 2020. În 2020, numărul situațiilor excepționale a fost de 89, cu 45% mai puține decât în 2013, însă pierderile materiale au fost cele mai mari, atingând 6,5 miliarde lei.

Factorii

- Interacțiunea sistemului climatic terestru cu factorii astronomici, precum activitatea solară și influențele gravitaționale ale Lunii;
- Creșterea presiunii exercitate de activitățile umane asu-

Paguba materială și numărul de situații excepționale înregistrate în perioada anilor 2000-2021

Fig. 51

Sursa: Cazac V., 2024- în baza datelor IGSU

pra mediului la nivel global, regional și local, – inclusiv prin emisii de gaze cu efect de seră, defrișări, poluare și gestionarea ineficientă a resurselor naturale;

- Lipsa unor politici coerente îndreptate spre dezvoltarea agriculturii naționale în contextul schimbărilor climatice;
- Nivelul scăzut de pregătire al agricultorilor în domeniul adaptării și atenuării efectelor schimbărilor climatice.

Anticipări

Impactul schimbărilor climatice asupra mediului și economiei naționale a evidențiat faptul că, în prezent, Republica Moldova nu dispune de un cadru de politici publice dedicat exclusiv gestionării situațiilor de urgență și excepționale cauzate de schimbările climatice. De asemenea, lipsesc metodologii clare și specialiști calificați pentru evaluarea impactului fenomenelor meteo-climatice de risc, pe baza cercetărilor științifice aplicate, aspect confirmat și în Programul de prevenire și gestionare a situațiilor de urgență și excepționale pentru perioada 2022–2025 (HG nr. 846/2022).

Pentru a anticipa și a gestiona efectele tot mai evidente ale schimbărilor climatice asupra agriculturii, autoritățile centrale și instituțiile specializate din domeniul mediului și agriculturii au obligația de a elabora politici, mecanisme și măsuri complexe de adaptare. Acestea trebuie să includă: dezvoltarea unui mecanism de pregătire și formare continuă a agricultorilor; implementarea măsurilor de prevenire, reducere și atenuare a riscurilor climatice; facilitarea

accesului la tehnologii moderne și soiuri adaptate la noile condiții climatice.

Adaptarea economiei naționale, în special a sectorului agricol, la schimbările climatice impune intensificarea cercetărilor științifice privind originea, frecvența și severitatea fenomenelor meteo-climatice, cu accent pe riscurile specifice Republicii Moldova. Este esențială o analiză aprofundată a vulnerabilității agricole, pentru a orienta măsurile de sprijin în mod eficient și adaptat realităților climatice locale.

Întrebări

1. Care sunt principalele tendințe ale schimbărilor climatice la nivel global și cum se manifestă acestea?
2. Ce tipuri de fenomene meteo-climatice de risc se înregistrează pe teritoriul Republicii Moldova și care este evoluția acestora în ultimele decenii?
3. Cum afectează fenomenele meteo-climatice de risc sectorul agricol al Republicii Moldova din perspectiva producției, veniturilor și sustenabilității?
4. Ce categorii de culturi agricole sunt cele mai sensibile la efectele schimbărilor climatice?
5. Ce măsuri pot fi implementate pentru adaptarea și reducerea impactului schimbărilor climatice asupra agriculturii?

ME9.

Lipsa educației și a conștientizării de mediu

Subiectul

Societatea contemporană se confruntă cu multiple crize de mediu care amenință însăși existența umană. Încălzirea globală, poluarea pe scară largă, pierderea accelerată a biodiversității, degradarea ecosistemelor, inundațiile și incendiile devastatoare sunt doar câteva dintre manifestările acestor dezechilibre profunde. Aceste fenomene nu mai pot fi considerate evenimente izolate sau naturale în întregime, ci sunt tot mai des recunoscute ca fiind amplificate de activitatea umană și de lipsa unei relații armonioase cu natura..

În fața acestor riscuri, educația ecologică nu se poate reduce doar la furnizarea de informații despre mediu. Ea trebuie să aibă un rol transformator esențial: acela de a cultiva valori, atitudini și comportamente responsabile față de natură. Este vorba despre formarea unor cetățeni conștienți, critici și activi, capabili să adopte decizii durabile și să contribuie la protejarea mediului în care trăiesc.

Avem nevoie de o educație orientată spre sustenabilitate, care încurajează spiritul civic, responsabilitatea și respectul față de natură. De asemenea, este necesară o abordare sistemică, care să integreze educația de mediu în toate formele de învățământ, formal și non-formal, precum și în viața comunităților, cu implicarea activă a autorităților, educatorilor, mass-media și societății civile.

Descrierea

De-a lungul timpului, omul s-a considerat stăpânul absolut al naturii, abordând mediul înconjurător ca pe o resursă inepuizabilă, aflată exclusiv în serviciul progresului economic. Această viziune antropocentrică a condus la exploatarea irațională a resurselor naturale, la degradarea ecosistemelor și la dezechilibre ecologice tot mai grave. Din păcate, această mentalitate persistă și astăzi, fiind întreținută, în mare parte, de lipsa educației ecologice autentice și accesibile.

Deși există interes pentru activități-pilot dedicate mediului, sprijinite de parteneri de dezvoltare, educația ecologică este abordată fragmentar în învățământul general, fiind propusă ca disciplină opțională, la dorința elevilor. Această abordare nu permite formarea unei culturi ecologice solide și nici dezvoltarea competențelor necesare pentru o tranziție către sustenabilitate.

Consecințele acestui deficit educațional sunt evidente: nivelul redus de conștientizare privind impactul activităților umane asupra mediului, perpetuarea unor comportamente dăunătoare – cum ar fi poluarea, risipa, distrugerea spațiilor verzi – și lipsa de implicare civică în protejarea ecosistemelor locale. De asemenea, lipsa educației ecologice se răsfrânge în slabă integrare a principiilor de mediu în politicile publice, în activitatea instituțiilor și în sistemul de luare a deciziilor.

În lipsa unei viziuni strategice, educația ecologică nu produce schimbări reale de comportament și nu pregătește cetățenii pentru provocările unei lumi afectate de crize climatice, pierdere de biodiversitate, poluare și riscuri de mediu tot mai mari.

Grupul țintă

- Autoritățile publice centrale și locale;
- Instituțiile de învățământ de toate nivelurile și de variată formare profesională;
- Comunitățile și populația indiferent de studii, religie, activitate;
- Instituțiile media din Republica Moldova.

Impactul

Lipsa unei educații ecologice veritabile se reflectă atât în degradarea vizibilă a mediului înconjurător – de la păduri tăiate ilegal, ape poluate și deșeuri abandonate în natură, până la calitatea tot mai scăzută a aerului și pierderea biodiversității – cât și în deciziile greșite luate la toate nivelurile societății, inclusiv la nivel de conducere. Prioritizarea sau neprioritizarea mediului o vedem în modul în care oamenii gândesc și acționează: fie că este vorba despre inițierea unei activități economice, despre comportamentul de consum, despre gestionarea deșeurilor sau despre elaborarea unei politici publice.

La nivel individual, lipsa cunoștințelor ecologice duce la comportamente iresponsabile – risipa apei, poluarea solului, arderea deșeurilor, utilizarea excesivă a plasticului, neglijarea sortării deșeurilor la sursă etc. Aceasta denotă faptul că mediul nu este perceput ca parte esențială a binelui comun.

La nivel comunitar și instituțional, această carență educațională se traduce printr-un angajament slab față de politiciile de mediu, prin dificultăți în aplicarea reglementărilor ecologice.

La nivel decizional, lipsa unei viziuni ecologice se reflectă în planuri de dezvoltare economică care ignoră principiile sustenabilității, în subfinanțarea inițiativelor de mediu și în tratarea protecției naturii ca o prioritate secundară, temporară sau decorativă. În contextul crizelor globale – climă, apă, biodiversitate – o asemenea abordare pune în pericol nu doar mediul, ci și siguranța economică și socială a cetățenilor.

Mediatizarea largă în mass-media este esențială pentru creșterea gradului de conștientizare a cetățenilor cu privire la problemele de mediu și pentru implicarea acestora în activitățile de protecție a mediului.

Dinamica

În Republica Moldova, interesul pentru dezvoltarea durabilă este în creștere și tot mai mulți actori sociali – instituții publice, organizații neguvernamentale, comunități locale, mass-media și mediul academic – includ principiile protecției mediului în activitățile sociale, economice și administrative.

Conform Planului-cadru propus de Ministerul Educației și Cercetării (MEC), elevii din ciclul gimnazial și liceal vor desfășura minimum 6 ore/an de discipline opționale, una dintre acestea putând fi din lista disciplinelor opționale aprobate de MEC, care include educația ecologică. În cadrul decadei tematice „STEAM”, programată în octombrie 2025, școlile pot organiza activități în jurul liniei valorice „Mediul și dezvoltarea durabilă”, dar și a tematicii „Educație pentru energie și climă”.

La nivel legislativ, Comisia parlamentară pentru mediu, climă și tranziție verde, asigură promovarea legislației de mediu, în timp ce Ministerul Mediului elaborează politicile publice, strategiile și reglementările specifice, constituind autoritatea centrală în domeniu. La nivel de implementare, Inspectoratul pentru Protecția Mediului, Agenția de Mediu, Agenția Moldsilva, Agenția Apele Moldovei, AGRM etc. sunt instituțiile responsabile de punerea în aplicare a legilor. Instituții academice și de cercetare, precum și organizații neguvernamentale, au un rol crucial în promovarea educației ecologice prin campanii publice, proiecte educaționale și activități de advocacy. Totuși, capacitatea acestora de a influența politici publice rămâne limitată, în lipsa unor mecanisme de dialog instituțional stabil.

În același timp, mass-media deși un canal esențial pentru formarea atitudinilor și comportamentelor ecologice, nu acordă în mod constant atenție subiectelor de mediu. Inițiativele de nișă – cum ar fi Ecopresa.md și rețelele create de

Asociația Jurnaliștilor de Mediu și Turism Ecologic din Moldova (AJMTEM) sau EcoFM – contribuie la informarea publicului, însă audiența lor rămâne restrânsă, iar protecția mediului nu ocupă un loc prioritar în agenda mass-mediei generaliste. Nu în toate administrațiile publice locale există persoane sau structuri responsabile de mediu, iar în întreprinderi persoanele desemnate să gestioneze responsabilitatea ecologică nu dispun, în majoritatea cazurilor, de formare profesională adecvată.

Factorii

- Lipsa unui control parlamentar eficient privind respectarea legislației de mediu;
- Lipsa unei politici coerente și unei viziuni strategice privind educația și conștientizarea ecologică a populației la toate nivelurile de dezvoltare;
- Statutul opțional și promovarea insuficientă a disciplinei „Educație ecologică” în sistemul educațional;
- Mediatizarea cazurilor de încălcare grosolană a legislației de mediu de către persoane juridice și cu funcții publice importante, fără finalitate juridică sau sancțiuni dure, ceea ce subminează încrederea publicului în statul de drept și demotivează cetățenii care respectă principiile de protecție a mediului;
- Capacități limitate ale Autorităților Publice Locale de implicare în activități de ecologizare și protecția mediului la nivel comunitar, din cauza resurselor financiare, umane și tehnice insuficiente, precum și a lipsei de instruire și coordonare interinstituțională.

Anticipări

Educația ecologică și conștientizarea publicului privind protecția mediului ar trebui să constituie o componentă esențială a politicilor și acțiunilor de conservare a mediului în Republica Moldova. Este imperativ ca autoritățile publice centrale și locale, comunitățile și fiecare cetățean să contribuie activ la respectarea legislației de mediu, să evite comportamentele care conduc la degradarea ecosistemelor și să se implice în activități de regenerare ecologică – precum acțiunile de salubritate, plantare sau conservare a resurselor naturale. În același timp, este esențială înțelegerea relațiilor cauză-efect ale proceselor de mediu și integrarea principiilor dezvoltării durabile în viața de zi cu zi.

Aplicarea consecventă a sancțiunilor pentru încălcarea legislației de mediu este o condiție esențială pentru întărirea disciplinei ecologice și prevenirea abuzurilor, pentru asigurarea accesului fiecărei persoane la un mediu curat și sănătos.

Întrebări

1. Care este rolul educației și al conștientizării ecologice în promovarea dezvoltării durabile a Republicii Moldova?
2. Care sunt principalele lacune în sistemul educațional și ce măsuri sunt necesare pentru a crește nivelul educației de mediu în rândul tinerilor?
3. Ce măsuri concrete ar trebui să întreprindă Autoritățile Centrale, regionale și locale pentru a responsabiliza întreaga comunitate să respecte legislația de mediu și adopte o relație armonioasă cu natura?
4. Ce programe de mediu considerați că ar trebui implementate în Republica Moldova pentru a îmbunătăți calitatea mediului?

ME10.

Lipsa unui sistem de alertă timpurie (SAT) la schimbările climatice

Subiectul

Sistemele de alertă timpurie (SAT) reprezintă un element fundamental al adaptării la schimbările climatice și al reducerii riscului de dezastre, având ca scop principal prevenirea sau diminuarea daunelor cauzate de fenomene periculoase. Eficiența acestor sisteme depinde de implicarea activă a persoanelor și comunităților expuse riscurilor, de promovarea educației și conștientizării publicului, de transmiterea rapidă și eficientă a mesajelor de avertizare, precum și de asigurarea unui nivel ridicat de pregătire și capacitate de reacție timpurie.

SAT-urile dedicate riscurilor climatice pun accent pe fundamente științifice riguroase și vizează în mod prioritar persoanele, regiunile sau sectoarele cele mai vulnerabile. Aceste sisteme sunt implementate în numeroase țări pentru monitorizarea, prognozarea și avertizarea populației în fața unor fenomene extreme, precum cicloane tropicale, inundații, furtuni violente, tsunami, avalanșe, tornade, erupții vulcanice, valuri de căldură sau de frig extrem, incendii de vegetație și secetă.

În Uniunea Europeană, există o vastă experiență în dezvoltarea și aplicarea SAT-urilor, în special pentru riscuri precum inundațiile (inclusiv cele rapide), furtunile, incendiile forestiere, valurile de căldură și secetele. Aceste sisteme contribuie direct la protejarea unor sectoare sensibile precum sănătatea publică, agricultura, silvicultura, infrastructura, clădirile, zonele urbane și de coastă. În plus, domenii precum transporturile sau turismul beneficiază indirect de funcționarea acestor sisteme, prin reducerea impactului negativ al evenimentelor climatice extreme asupra activităților economice și mobilității.

Descrierea

Conform metodologiei de evaluare a vulnerabilității, Republica Moldova este clasificată drept cea mai vulnerabilă țară din Europa din punct de vedere climatic. Se prognozează o intensificare a impactului schimbărilor climatice, în următoarele decenii, asupra dimensiunilor sociale, economice și de mediu. Acest fapt va avea efecte devastatoare asupra agriculturii – principalul sector economic al țării – și asupra populației rurale, pentru care aceasta reprezintă o sursă majoră de venituri și hrană. Se estimează că, până în anul 2030, debitele apelor de suprafață vor scădea cu 16–20%, ceea ce va afecta direct agricultura, aprovizionarea cu apă

și ecosistemele. Totodată, în perioada 2010–2040 se prognozează o creștere a temperaturii medii anuale cu aproximativ 2°C, ceea ce va accentua și mai mult riscurile climatice.

Republica Moldova este predispusă, în special, la inundații și secete. Conform unui studiu al Biroului ONU pentru Reducerea Riscului de Dezastre, țara noastră se clasează în top zece la nivel global cu cea mai mare proporție de persoane afectate de dezastre climatice. În acest sens, un exemplu elocvent este perioada 2008–2010, când țara a fost grav afectată de inundații. În 2008, viiturile au depășit albiile râurilor Nistru și Prut, generând pagube de 120 de milioane de dolari. Au fost afectate peste 40 de localități, 6525 hectare de teren agricol, 667 de locuințe și 471 de clădiri publice. În Tiraspol, 800 de case au fost inundate, iar locuitorii au fost evacuați. În 2010, alte inundații severe au lovit 60 de sate și au afectat peste 13.000 de persoane, provocând pagube estimate la peste 75 de milioane de dolari.

Economia Republicii Moldova suportă deja costuri semnificative cauzate de fenomenele climatice extreme și ratează beneficiile potențiale ale măsurilor de adaptare la schimbările climatice implementate la timp. Atât costurile directe, cât și cele indirecte vor crește în viitor, în special din cauza daunelor provocate de inundații și secete, a efectelor asupra agriculturii, precum și asupra sănătății (de exemplu, creșterea mortalității în timpul valurilor de căldură, a bolilor transmise prin alimente și apă, sau apariția unor maladii tropicale).

Prin urmare, elaborarea și implementarea unui SAT pentru diferite riscuri și fenomene extreme devine o prioritate pentru autorități și pentru dezvoltarea durabilă a economiei naționale.

Grupul țintă

- Autoritățile publice centrale și locale;
- Instituțiile din domeniul cercetării și inovării;
- Serviciul Hidrometeorologic de Stat, Agenția Mediului, Inspectoratul General pentru Situații de Urgență, Serviciul 112 etc;
- Populația, comunitățile, agenții economici.

Impactul

Potrivit Hotărârii Guvernului nr. 624/2023 privind aprobarea Programului național de adaptare la schimbările climatice până în anul 2030, cele mai recente evaluări confirmă faptul că schimbările climatice vor intensifica atât frecvența, cât și intensitatea fenomenelor meteorologice extreme și a hazardelor naturale, cum ar fi: secetele și inundațiile, furtunile cu grindină, ploile torențiale, înghețurile târzii de primăvară și vânturile puternice.

Aceste fenomene vor afecta semnificativ creșterea economică, în special în mediul rural, unde populația este mai dependentă de resursele naturale, mai expusă la șocuri climatice și are acces limitat la resurse financiare și instituționale pentru gestionarea riscurilor. Agricultură, resursele de apă, silvicultură, precum și sănătatea umană se numără printre sectoarele cele mai expuse riscurilor generate de impactul schimbărilor climatice.

Productivitatea agricolă se va reduce semnificativ din cauza intensificării stresului hidric asupra culturilor, chiar și fără a lua în considerare impactul ascendent al fenomenelor climatice extreme. În viitorul apropiat, disponibilitatea apei va scădea sub nivelul cererii totale, ceea ce va compromite capacitatea de irigare – un factor esențial pentru creșterea rezilienței competitivității agriculturii. Productivitatea pădurilor din Republica Moldova, estimată la o valoare economică totală de 66.77 milioane de dolari, va scădea semnificativ. Se preconizează o accentuare a presiunii patologice asupra ecosistemelor forestiere (inclusiv răspândirea bolilor și a dăunătorilor), conform Băncii Mondiale (2016). Schimbările climatice vor accentua vulnerabilitatea grupurilor sociale sensibile, inclusiv a femeilor, persoanelor cu dizabilități, persoanelor strămutate și refugiaților, care sunt afectate disproporționat de efectele dezastrelor. În același timp, va crește și vulnerabilitatea bunurilor în fața impactului hazardurilor naturale, generând provocări semnificative privind capacitatea țării de a se pregăti și a răspunde eficient la dezastrele naturale.

Conform estimărilor Băncii Mondiale, costul total actual al inacțiunii privind adaptarea la schimbările climatice în Republica Moldova se ridică la circa 600 de milioane de dolari (echivalentul a 6,5% din PIB). Această valoare este estimată să se dubleze până în anul 2050, ajungând la 1,3 miliarde de dolari. Din totalul costurilor directe provocate de schimbările climatice până în 2050 – aproximativ 1 miliard de dolari – circa 70% vor fi suportate de sectorul agricol, ceea ce evidențiază urgența investițiilor în măsuri de adaptare specifice, sustenabile și eficiente din punct de vedere economic.

Dinamica

Conform estimărilor, până în anul 2050, randamentele agricole sunt așteptate să scadă cu până la 25% în regiunile centrale și sudice ale Republicii Moldova. Variabilitatea

climatică tot mai accentuată – manifestată prin repetarea evenimentelor meteorologice extreme, a inundațiilor și a incendiilor de vegetație – este așteptată să genereze consecințe dramatice asupra economiei naționale și asupra mediului natural.

Întrucât riscul nu poate fi niciodată complet eliminat sau redus, pregătirea prin intermediul SAT-urilor este una dintre cele mai eficiente modalități de reducere a impactului dezastrelor.

Ca răspuns la aceste provocări, începând cu 2024, Republica Moldova implementează proiectul „Consolidarea gestionării riscurilor de dezastre și reziliență climatică”, finanțat de Banca Mondială și desfășurat în parteneriat cu Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Mediului, Ministerul Infrastructurii și Ministerul Finanțelor. Scopul proiectului este de a întări capacitatea Guvernului de a preveni și gestiona dezastrele naturale, precum și de a crește reziliența la schimbările climatice. Activitățile vizează întreg teritoriul țării, cu prioritate în zonele expuse riscurilor hidrometeorologice, și includ: consolidarea instituțională pentru răspunsul în situații de urgență, protejarea infrastructurii critice, asigurarea protecției financiare, intervenția rapidă în caz de urgență și un management eficient al proiectului.

Factorii

- Interacțiunea sistemului climatic global cu factori astromici, precum activitatea solară și influențele gravitaționale lunare, contribuie la variații naturale ale climei;
- Tendințele schimbărilor climatice la nivel global și regional;
- Creșterea presiunii antropice asupra mediului;
- Lipsa unui sistem de alertă timpurie și reacție eficientă la hazardele naturale emergente.

Anticipări

În lipsa implementării unui sistem de alertă timpurie eficient, Republica Moldova se va confrunta cu un cumul de riscuri sistemice, în special în sectoarele vulnerabile: disponibilitatea apei va scădea sub cererea necesară în următorul deceniu; va crește incidența bolilor legate de căldură (valuri de căldură, deshidratare), a afecțiunilor gastrointestinale cauzate de apă contaminată și a traumelor din dezastre naturale; productivitatea agricolă va continua să scadă din cauza secetei, furtunilor, înghețurilor tardive, invaziei dăunătorilor și a altor fenomene extreme; se va atesta degradarea pădurilor prin scăderea sănătății fitosanitare și creșterea incendiilor de vegetație; se vor accentua variațiile sezoniere în consumul energetic care vor pune presiune pe infrastructura energetică și vor limita utilizarea eficientă a surselor regenerabile; va fi afectată infrastructura rutieră prin poi torențiale, inundații, alunecări de teren etc.

Întrebări

1. Ce este un sistem de alertă timpurie (SAT) pentru fenomene climatice extreme și hazarde naturale?
2. De ce este importantă implementarea unui SAT pentru hazardele climatice/naturale în Republica Moldova?
3. Ce acțiuni au fost deja întreprinse de autoritățile din Republica Moldova pentru a preveni populația și agenții economici în privința manifestării unor hazarde naturale?
4. Ce experiențe internaționale pot servi drept model pentru implementarea și gestionarea sistemelor de alertă timpurie?

Guvernanta

G1.

Capacitatea redusă de absorbție a fondurilor europene

Subiectul

Capacitatea redusă de absorbție a fondurilor europene în Republica Moldova este cauzată de lipsa de specialiști calificați (cunoscători de limba engleză, familiarizați cu tehnologiile informaționale și cu experiență în gestionarea proiectelor), scăderea demografică și emigrația forței de muncă tinere, precum și de dificultățile autorităților publice locale și ale altor beneficiari în accesarea și utilizarea eficientă a acestor resurse, dificultăți exacerbate de impedimente de ordin birocratico-legal.

Descrierea

Republica Moldova beneficiază de susținere financiară semnificativă din partea UE, esențială pentru menținerea funcționalității statului în serviciul cetățenilor. Aceasta include sprijin macrofinanciar și programe de finanțare precum EU4Moldova, Horizon, Erasmus+, Interreg NEXT Bazinul Mării Negre, și Interreg NEXT România-Republica Moldova. Fondurile europene cofinanțează și programe de granturi de stat, cum ar fi cele ale Organizației pentru Dezvoltarea Antreprenoriatului (ODA). Aceste oportunități permit agenților economici, organizațiilor neguvernamentale, instituțiilor de educație și cultură, precum și autorităților publice locale, să acceseze fonduri europene pentru proiecte de dezvoltare locală, investiții, educație, cultură și ecologie. Totuși, valorificarea acestor fonduri necesită specialiști capabili să conceapă, scrie și implementeze proiecte conform cerințelor tehnice ale programelor de finanțare.

Republica Moldova se confruntă cu o scădere demografică accentuată, cauzată de emigrație (63,6 mii în 2022, 59,6 mii în 2023⁴²⁰) și un spor demografic redus (8,1 copii la 1.000 de locuitori⁴²¹). Emigrația afectează în special categoriile de vârstă apte de muncă (71% dintre emigranți au până la 39 ani⁴²²) și zonele rurale, care au nevoie de investiții semnificative. Însă pe lângă factorii demografici, există și cauze de natură sistemică. Printre acestea se numără lipsa unui efort susținut de educare și formare continuă a specialiștilor implicați în gestionarea fondurilor — atât a celor care urmează să intre în administrație, cât și a celor deja

angajați. De asemenea, atractivitatea scăzută a posturilor din sectorul public, în special în ceea ce privește remunerația, limitează capacitatea statului de a atrage și reține personal calificat. Un alt obstacol major este lipsa unor mecanisme standardizate de sprijin, cum ar fi platforme unice și transparente de informare privind oportunitățile de finanțare, ghiduri operative sau servicii de consultanță accesibile beneficiarilor locali.

Totodată, autoritățile publice locale și mediul de afaceri se confruntă cu o lipsă de specialiști cunoscători de limba engleză, familiarizați cu tehnologiile informaționale și cu experiență în implementarea proiectelor. Un proiect de evaluare din 2023 realizat de IDIS Viitorul a arătat că nu sunt depuse suficiente aplicații la ODA pentru a epuiza fondurile disponibile, inclusiv cele europene. Deși au apărut organizații specializate în consultanță pentru accesarea și gestionarea fondurilor europene, în special pentru APL de nivelul I, și se organizează sporadic programe de instruire, este nevoie de sprijin și eforturi sistematice pentru a ajuta autoritățile publice locale cu capacități reduse să beneficieze de aceste oportunități și să nu rămână în urmă în dezvoltarea viitoare. Actualmente, nu pare să existe o înțelegere clară, bazată pe date, a acestei probleme la nivel național și din care să se vadă care primării sunt cele mai expuse acestui risc și care sunt efortul și resursele necesare pentru a înlătura aceste lacune în cadrul unui plan național bine pus la punct. De asemenea, nu există evaluări, la nivel național, care să arate rata de absorbție raportată la oportunitățile existente. Datele cu privire la executarea bugetelor locale arată că, APL-urile se confruntă și cu probleme de absorbție a fondurilor deja accesate — din 286,8 milioane lei precizați pentru 2023 sub formă de granturi primite de la guvernele altor state și de la organizații internaționale, au fost executați 210 milioane. O situație asemănătoare se atestă și la nivel central: din 6820,3 mil lei precizați pentru 2023 ca granturi, au fost executați 5137 mil lei.

Grupul țintă

→ Autoritățile Publice Locale (APL), în special cele din zonele rurale

⁴²⁰ Numărul populației cu reședință obișnuită pe sexe, grupe de vârstă și în profil teritorial la 1 ianuarie 2024 — https://statistica.gov.md/ro/numarul-populatiei-cu-resedin-ta-obisnuita-pe-sexe-grupe-de-varsta-si-in-profil-t-9578_61297.html

⁴²¹ Biroul Național de Statistică — https://statistica.gov.md/files/files/publicatii_electronice/Copiii_Moldovei/Infografice/2024/Demografia.pdf

⁴²² Biroul Național de Statistică — https://statistica.gov.md/ro/situatia-demografica-in-anul-2023-9696_61323.html

- Comunitățile locale, în special cele rurale
- Agenții economici și mediul de afaceri
- Organizațiile neguvernamentale (ONG)
- Instituțiile de educație și cultură
- Specialiștii în gestionarea proiectelor
- Comisia Europeană
- Guvernul Republicii Moldova și instituțiile naționale

Impactul

Impactul negativ al problemelor ce țin de asimilarea fondurilor europene poate genera și perpetua un ciclu de subdezvoltare, limitând progresul economic și social pe termen lung. Dacă capacitățile reduse de absorbție a fondurilor europene vor persista, țara riscă să nu valorifice integral resursele financiare disponibile, pierzând oportunități cruciale pentru modernizarea infrastructurii, îmbunătățirea serviciilor sociale și stimularea investițiilor, ceea ce va accentua decalajele dintre zonele urbane și rurale, unde nevoile sunt mari, dar capacitățile de accesare a fondurilor sunt slabe. Autoritățile publice locale, cu resurse deja limitate, ar putea rămâne în urmă în implementarea proiectelor, exacerbând inegalitățile regionale și reducând încrederea cetățenilor. Fără un plan național bine structurat care să includă educarea specialiștilor, îmbunătățirea condițiilor salariale și eliminarea barierelor legale, Moldova riscă să rateze șansa de a se alinia la standardele europene, ceea ce va reduce încrederea partenerilor europeni în capacitatea țării de a gestiona fondurile, afectând viitoarele oportunități de finanțare, dar și încrederea cetățenilor în procesul de integrare europeană.

Dinamica

Deși Republica Moldova este de mai mulți ani beneficiară a susținerii financiare din partea UE, aceasta din urmă s-a amplificat și accelerat mai ales după depunerea cererii de aderare și deschiderea negocierilor, în contextul agresiunii ruse contra Ucrainei. Ultimul pachet oferit a fost în valoare de aproape 300 milioane de euro⁴²³ (75 milioane grant, restul împrumuturi preferențiale). În martie 2025, Parlamentul European a aprobat Planul de reformă și creștere pentru Republica Moldova, care prevede alocații financiare de 1,9 miliarde EUR (500 milioane granturi, restul împrumuturi cu dobândă scăzută). În exercițiul financiar european

2028-2034, Moldova va beneficia de fonduri nerambursabile de preaderare⁴²⁴ pentru reabilitarea și modernizarea infrastructurii publice. Dinamica problemei poate fi rezumată în constatarea că în timp ce oportunitățile de accesare a fondurilor cresc și vor continua să crească, capacitățile de absorbție rămân scăzute ceea ce va influența valorificarea în mod corespunzător a fondurilor.

Factorii

- Lipsa de specialiști calificați în gestionarea proiectelor europene;
- Scăderea demografică și emigrația forței de muncă tineră și bine-educată;
- Capacități reduse ale autorităților publice locale (APL), în special în zonele rurale;
- Insuficiența programelor de instruire și educare a specialiștilor;
- Atractivitatea financiară scăzută a posturilor din sectorul public, mai ales în primării, și bariere legale în salarizarea suplimentară a funcționarilor publici implicați în proiecte europene;
- Nevoia de parteneriate și sprijin din partea ONG-urilor pentru consolidarea capacităților APL;
- Lipsa unui plan național coordonat pentru gestionarea eficientă a fondurilor europene.
- Lipsa mecanismelor standardizate sau a platformelor unice de informare a cetățenilor în privința tuturor oportunităților existente.

Anticipări

Guvernul Republicii Moldova nu va fi capabil să facă față de unul singur problemei absorbției fondurilor europene deși ar putea ameliora situația prin anularea plafonului la sporul salarial prevăzut de Legea salarizării din 2018, astfel încât funcționarii publici să poată fi mai bine motivați financiar să acceseze și să gestioneze fonduri. Ei ar putea organiza sesiuni de instruire în accesarea și gestionarea fondurilor europene pentru primării. Guvernul ar trebui să apeleze la sprijinul asociațiilor obștești în acest sens, iar programele europene ar trebui să prevadă posibilitatea ca OSC-urile să sprijine APL-urile prin servicii de consultanță în vederea aplicării la și gestionării proiectelor europene.

⁴²³ Moldova – Economy and Finance – European Commission – https://economy-finance.ec.europa.eu/international-economic-relations/candidate-and-neighbouring-countries/neighbouring-countries-eu/neighbourhood-countries/moldova_en#macro-financial-assistance

⁴²⁴ Fonduri europene pentru Republica Moldova: Pregătiri și provocări până în 2028 – <https://radiomoldova.md/p/36843/fonduri-europene-pentru-republica-moldova-pregatiri-si-provocari-pana-in-2028>

Întrebări

1. Pot fi prevăzute în programele europene mecanisme eficiente de mobilizare a suportului organizațiilor neguvernamentale (ONG) în sprijinul primăriilor pentru accesarea și gestionarea fondurilor europene, dar fără a distra atenția de la obiectivul dezvoltării locale prin proiecte de infrastructură?
2. Poate guvernul, eventual sprijinit de Comisia Europeană, să evalueze necesitățile în vederea consolidării capacităților de accesare și gestionare a fondurilor europene?
3. Poate guvernul să asigure instruirea personalului APL în vederea gestionării fondurilor europene?
4. Poate sistemul național de educație să pregătească specialiști suficienți în acest domeniu?

G2.

Corupția și reformele anticorupție

Subiectul

Problema corupției în Republica Moldova este una sistemică în sensul în care nici factorul politic și nici justiția nu sunt interesate în rezolvarea ei. Politicienilor care vin la putere situația le este convenabilă întrucât în cadrul ei rămâne întotdeauna suficient spațiu de manevră pentru satisfacerea „intereselor personale”, de aceea ei nu sunt cointeresați în reforma justiției și condamnarea judecătorilor corupți pe care ei de multe ori îi văd ca potențial factor de sprijin. La rândul lor, judecătorii tergiversează la nesfârșit procesele sau pur și simplu achită alți judecători corupți sau politicieni (cu excepția notabilă generată de presiune și frică a celor sancționați internațional), întrucât nu vor „să-și taie creanga de sub picioare”, creând precedente care ulterior ar putea să se aplice și în cazurile lor, contribuind la slăbirea corupției în celelalte două ramuri ale puterii în stat și care asigură rolul de paravan de protecție al corupției în ramura justiției.

Descrierea

În 2024, Republica Moldova și-a îmbunătățit, față de 2023, scorul Indicelui Transparency International cu privire la percepția asupra corupției. De fapt, conform acestui indice, situația în privința corupției se îmbunătățește în Republica Moldova în mod constant, începând cu 2020, deși Moldova continuă⁴²⁵ să se situeze printre ultimele poziții din Europa. Deși acest indice nu reflectă decât percepții asupra problemei, totuși el pare a fi într-o anumită măsură justificat de datele pe care le cunoaștem. Raportul de activitate pe 2024⁴²⁶ al Procuraturii Anticorupție arată că în acel an valoarea sancțiunilor a crescut cu 600% față de anul precedent, totalizând 74.987.225 MDL, ceea ce reprezintă o sumă mai mare decât

totalul precedentilor patru ani. Procuratura a inițiat multiple investigații privind partide precum fostul Partid Politic Șor și Partidul Politic Șansa. Au avut loc peste 650 de percheziții și 250 de măsuri speciale de investigație în cadrul cărora s-a obținut și prima condamnare pe finanțare ilegală a unui partid politic. În colaborare cu autoritățile internaționale, s-au efectuat percheziții în Franța, vizând bunuri deținute de Vladimir Plahotniuc. Curtea Supremă de Justiție a pronunțat o sentință definitivă de 15 ani de închisoare pentru Ilan Șor. În cazul „Laundromat” de spălare de bani, s-au identificat bunuri în valoare de 190 milioane USD, iar colaborarea cu autoritățile internaționale a dus la condamnarea a doi judecători⁴²⁷. Deși aceștia nu vor face nicio zi de detenție întrucât termenul prescripției tragerii la răspundere penală a expirat, această evoluție ar putea fi considerată relativ pozitivă dacă avem în vedere faptul că în 2020, în cadrul aceluiași dosar, Consiliul Superior al Magistraturii le-a reatribuit judecătorilor implicați în schema rusească de spălare de bani „Laundromat” locurile de muncă și salariile pe patru ani⁴²⁸. Tot în 2024 procurorii au reușit să obțină o sentință parțial suspendată pentru un fost judecător⁴²⁹ pentru trafic de influență, au înaintat dosare penale altor trei actuali judecători⁴³⁰ și au reușit să obțină o condamnare la 10 ani de închisoare pentru un judecător pentru fapte de corupție⁴³¹. Această din urmă realizare poate fi considerată practic o premieră în condițiile în care, conform investigațiilor jurnalistice⁴³², între 2014 și 2024, 77 de judecători au fost urmăriți penal și nimeni nu a fost condamnat la închisoare. Faptul că la ora actuală în calea eliminării corupției stă chiar sistemul de justiție și, în primul rând, foarte mulți judecători, este subliniat de efortul comisiilor de evaluare („vetting” și „prevetting”) și a întregului efort în acest sens în baza Legilor 65 și 252 din 2023. Unele rezultate⁴³³ sunt notabile: la Curtea Supremă de Justiție (CSJ) din Moldova, procesul de verificare a condus la demisii pe scară largă, 22 din 25 de judecători

⁴²⁵ 2024 Corruption Perceptions Index – <https://www.transparency.org/en/cpi/2024/index/mda>

⁴²⁶ Raportul de activitate a Procuraturii Anticorupție <https://www.procuratura.md/anticoruptie/sites/procuratura.md.anticoruptie/files/2025-01/raportul-procuraturii-anticoruptie-2024.pdf>

⁴²⁷ Procuratura Anticorupție a Republicii Moldova – <https://procuratura.md/anticoruptie/sentinte-de-rezonanta/pronuntarea-cu-buna-stiinta-unei-hotarari-contrare-legii-dosarul-laundromat-1>

⁴²⁸ Ziarul de Gardă – <https://www.zdg.md/stiri/stiri-justitie/cinci-judecatori-vizati-in-spalatoria-ruseasca-repusi-in-functie-li-se-va-achita-salariul-pentru-cei-4-ani-perioada-in-care-au-fost-suspendati-din-functie/>

⁴²⁹ Procuratura Anticorupție a Republicii Moldova – <https://procuratura.md/anticoruptie/comunicate/comunicate-de-presa/un-fost-judecator-si-un-intermediar-condamnat-pentru-comiterea>

⁴³⁰ Procuratura Anticorupție a Republicii Moldova – <https://procuratura.md/anticoruptie/comunicate/comunicate-de-presa/coruptia-din-justitie-doi-magistrati-de-la-judecatoria-chisinau-si>

⁴³¹ Procuratura Anticorupție a Republicii Moldova – <https://procuratura.md/anticoruptie/comunicate/comunicate-de-presa/un-fost-judecator-si-un-intermediar-condamnat-pentru-comiterea>

⁴³² TV8.md – <https://tv8.md/2024/12/29/video-cutia-neagra-plus-investigatiile-anului-2024-analizam-provocările-jurnalistilor-si-in-actiunile-autoritatilor/272595>

⁴³³ Rezultatele Vettingului judecătorilor în 2024 și obiectivele pentru 2025 – <https://stiri.md/article/social/rezultatele-vettingului-judecatorilor-in-2024-si-obiectivele-pentru-2025>

alegând să își părăsească posturile înainte de a fi supuși evaluării. Dintre cei trei judecători care au rămas, doar unul a trecut evaluarea. În 2024, au fost evaluați peste 30 de candidați pentru CSJ, iar 12 au fost aprobați, fiind deja numiți patru noi judecători. Cu toate acestea, Curtea Supremă mai are nevoie de încă 15 membri pentru a avea personal complet. Procesul de evaluare la Curțile de Apel a dus, de asemenea, la schimbări semnificative. Mai mult de jumătate dintre judecătorii de la aceste instanțe au demisionat, inclusiv 21 din 40 la Curtea de Apel Chișinău, 12 din 17 la Tribunalul Bălți, 3 din 6 la Cahul și 1 din 4 la Comrat. Procesul de evaluare este încă în desfășurare. Cu toate acestea, procesul s-a confruntat cu bariere semnificative și cu tactici de tergiversare din partea judecătorilor ce se împotrivesc schimbării⁴³⁴. De exemplu, în martie 2023, selecția noilor membri ai CSM a fost amânată din cauza plângerilor din partea candidaților care nu au trecut verificarea și a lipsei de cvorum în cadrul CSM. Acest lucru a împiedicat funcționarea CSM-ului și a generat preocupări cu privire la eficacitatea reformei și la capacitatea sistemului judiciar de a funcționa independent. Faptul că, până în prezent, nu sunt luate contra judecătorilor corupți măsuri disciplinare semnificative în vederea descurajării corupției din justiție și că ședințele de audiere în toate cazurile juridice în care sunt implicați judecători sunt prelungite până la expirarea termenului de prescripție, subliniază ineficiența măsurilor luate.

Grupul țintă

- politicienii, judecătorii, procurorii și autoritățile anticorupție;
- Consiliul Superior al Magistraturii;
- societatea civilă;
- mass-media;
- autoritățile internaționale;
- Comisia Europeană.

Impactul

Corupția în Republica Moldova rămâne o problemă profundă și sistemică, cu un impact major asupra societății, economiei și încrederii în instituțiile statului. Sistemul de justiție, în loc să fie un pilon al dreptății, funcționează adesea ca un mecanism de auto-protejare, unde judecătorii și politicienii se sprijină reciproc pentru a evita consecințele legale. Aceasta duce la o impunitate generalizată, tergiversarea proceselor și achitarea celor implicați în fapte de corupție, ceea ce subminează încrederea publică și perpetuează un ciclu vicios. Deși nu

există analize care să evalueze, la general, impactul corupției asupra societății moldovenești, studiile sociologice⁴³⁵ confirmă indirect faptul că este unul semnificativ, întrucât moldovenii menționează corupția atât printre cele mai mari probleme ale țării, cât și printre cele mai mari îngrijorări personale ale lor. Corupția din Republica Moldova afectează profund toate aspectele societății: din punct de vedere economic, acest fenomen descurajează investițiile, favorizează economia subterană și încetinește dezvoltarea durabilă, amplificând inegalitățile și sărăcia; studiile⁴³⁶ arată că o creștere cu 1% a nivelului corupției în sistemul socio-economic provoacă o scădere a indicelui de dezvoltare durabilă a capitalului uman cu peste 1%. La nivel social, corupția erodează încrederea cetățenilor în instituții și creează bariere în accesul echitabil la resurse și oportunități, accentuând polarizarea societății. În actualul context internațional, judecătorii și politicienii corupți generează riscuri pentru securitatea națională, subminând prin acțiunile lor încrederea cetățenilor în statul de drept și în sistemul democratic.

Dinamica

Dinamica problemei corupției în Republica Moldova este una de luptă între tendințele schimbării și inerția sistemului. Deși există progrese, acestea sunt încă fragile, iar rezistența la reforme menține corupția ca o problemă sistemică. În pofida unor rezultate incipiente, corupția rămâne profund înrădăcinată, iar sistemul de justiție funcționează ca un mecanism de auto-protejare. Judecătorii și politicienii continuă să se sprijine reciproc, tergiversează procesele și evită condamnări, menținând un climat de impunitate. Fără măsuri decisive și susținute, impactul negativ al corupției va continua să împiedice dezvoltarea țării.

Factorii

- lipsa de voință politică;
- tergiversarea proceselor judiciare;
- imunitatea judecătorească;
- sistemul de protecție reciprocă;
- lipsa de transparență;
- insuficiența implicării și a presiunii din partea Uniunii Europene;
- legislația ineficientă;
- cultura corupției.

⁴³⁴ <https://newsmaker.md/ro/vetting-in-moldova-la-ce-etapa-este-reforma-justitiei-si-de-ce-rezultatele-intarzie-sa-apara-cronologie-nm/>

⁴³⁵ Institutul de Politici Publice | Barometrul Opiniei Publice – <http://bop.ipp.md/>

⁴³⁶ Revista Institutului Național al Justiției – https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/14-18_59.pdf?utm_

Anticipări

După alegerile generale din 2025, eforturile de luptă contra corupției, mai ales în interiorul ramurii judiciare, vor fi reduse de factorul politic, iar acest pas va fi primit cu recunoștință de sistemul judecătoresc. Fără implicarea UE prin condiționarea acordării suportului macrofinanciar și a fondurilor de preaderare de îndeplinirea condiției stipulate în raportul Comisiei Europene „Moldova 2024”⁴³⁷ (ca urmând să fie îndeplinită în 2025), și anume că Moldova trebuie „să asigure investigații anticorupție proactive și eficiente care să conducă la un istoric pozitiv de urmăriri penale și condamnări la toate nivelurile”, lupta anticorupție va suferi eșecuri după eșecuri în următorii ani.

Întrebări

1. Pot fi sancționați de UE judecătorii corupți și/sau care împiedică și tergiversează condamnările pe cazuri de corupție?
2. Cum se poate implica UE mai activ în procedurile de vetting și pre-vetting din Republica Moldova în scopul aprofundării, accelerării și eficientizării acestui proces?
3. Cum ar putea fi continuată procedura de „triere” a actorilor din sfera justiției în condițiile unei potențiale accederi la putere a unei guvernări interesată de zădărnicierea acestui efort?
4. Cum poate fi consolidat procesul de evaluare (vetting) al judecătorilor pentru a asigura o selecție mai transparentă și imparțială, reducând rezistența internă și tergiversarea?
5. Ce măsuri suplimentare pot fi implementate pentru a spori responsabilitatea și transparența în sistemul de justiție, în special în cazurile de corupție care implică judecători și politicieni?
6. Ce mecanisme pot fi puse în practică pentru a reduce impunitatea și a asigura că termenele de prescripție nu sunt folosite pentru a evita pedepsele?
7. Ce rol pot juca mass-media și societatea civilă în monitorizarea și denunțarea cazurilor de corupție, susținând presiunea publică pentru reforme? Cum pot fi îmbunătățite legile și procedurile existente (cum ar fi Legile 65 și 252 din 2023) pentru a asigura o aplicare mai eficientă și mai rapidă a măsurilor anticorupție?
8. Ce strategii pot fi adoptate pentru a descuraja practicile de sprijin reciproc între judecători și politicieni, care mențin corupția în sistem?
9. Ce măsuri pot fi luate pentru a preveni recidiva corupției și pentru a asigura că reformele au un impact durabil, nu doar un succes pe termen scurt?

⁴³⁷ Raportul Comisiei Europene – <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2024/Moldova%20Report%202024.pdf>

G3.

Divergențele politice între partide

Subiectul

Divergențele politice dintre partidele din Republica Moldova se caracterizează prin absența dihotomiei politice tradiționale „stânga-dreapta” și prin predominanța orientării externe (pro-occidentale vs. pro-ruse) ca principal motiv de conflict, alături de lupta pentru accesul la resursele și oportunitățile oferite de sistemul politic, în detrimentul unor diferențe ideologice sau pragmatice reale.

Descrierea

Având în vedere lipsa experienței statalității, precum și nivelul scăzut al tradiției culturii politice a populației, în contextul mai larg al deficitului de educație și cultură al societății, ceea ce, la rândul său, determină o circumstanță foarte importantă – sentimentul confuz al identității etnico-lingvistice a majorității cetățenilor – viața politică din Republica Moldova se deosebește în foarte multe privințe de cea din alte societăți, mai ales de cele cu o tradiție mai îndelungată în acest sens. În primul rând, dihotomia „stânga-dreapta” practic nu are nicio corespondență în realitatea politică a Republicii Moldova. Deși partidele sunt adesea etichetate drept „de dreapta” sau „de stânga”, aceste desemnări se referă aproape invariabil la orientarea pro-occidentală (inclusiv pro-românească) și, respectiv, pro-rusă a acestora, și nu au aproape niciodată legătură cu prioritățile și obiectivele social-economice ale formațiunilor politice. Orientarea externă reprezintă principalul și adevăratul motiv de divergență politică și deosebire între partide, în timp ce partidele numite „de dreapta” sunt adeseori, de fapt, „de stânga”, iar în practică nu se deosebesc prea mult din punct de vedere ideologic. Majoritatea partidelor din Republica Moldova tind să manifeste o abordare excesiv de birocratică în actul de guvernare și o reticență față de reformele profunde ale administrației publice, educației, sănătății sau sistemului de asigurări sociale. Deși aceste trăsături nu derivă neapărat din convingeri ideologice explicite, ele reflectă adesea o moștenire instituțională și o gândire administrativă de tip centralist, formată în perioada sovietică. În peisajul politic moldovenesc, distincțiile doctrinare sunt adesea vagi, iar factorii practici și clientelari joacă un rol mai pregnant decât ideologia propriu-zisă.

Datele sociologice cele mai recente⁴³⁸ arată că marea

majoritate a celor mai importante forțe politice din Moldova au o orientare ideologică mai curând de stânga (în sensul tradițional al expresiei), în ceea ce privește subvențiile, salariile, pensiile, impozitele ș.a., decât alegătorul statistic median. Acest fapt se explică parțial prin constatarea precedentă, dar și prin aceea că, în lipsa unor viziuni originale și inovatoare, acesta este singurul teren pe care partidele politice moldovenești sunt capabile să se angajeze în competiție. Un alt criteriu esențial după care partidele moldovenești nu se deosebesc în percepția generală este acela că niciunul nu-și dorește modificarea esențială a status quo-ului în privința modului în care este administrată justiția – mod actualmente foarte prielnic satisfacerii intereselor politice și personale pe toate căile posibile. Divergențele politice între partide sunt, mai curând, o manifestare a luptei pentru putere în vederea accesului la resursele și posibilitățile oferite de sistem și nu rezultă din diferențe de perspectivă ce ar motiva viziuni distincte de reformă și schimbare a sistemului de stat, iar opțiunea externă deja discutată este de multe ori strâns legată de acest considerent.

În aceste condiții se poate explica de ce Barometrul Opiniei Publice⁴³⁹ relevă faptul că, în privința tuturor partidelor importante, majoritatea absolută a respondenților manifestă lipsă de încredere. Aceleași constatări pot explica și de ce, în Republica Moldova, nu există forțe politice consacrate, cu tradiție, aproape toate cele care au fost la putere în cei 34 de ani de independență stingându-se fără urmă sau fiind pe cale să dispară – rezultat al autodiscreditării lor în actul de guvernare și ca actori pe arena politică națională.

Grupul țintă

- cercetători și analiști politici;
- decidenți politici și lideri de partide;
- reprezentanți ai societății civile și ai organizațiilor neguvernamentale;
- jurnaliști și reprezentanți ai mass-mediei;
- comunitatea internațională și observatorii externi interesați de evoluția politică a țării.

⁴³⁸ Pavel Vintilă, Mapping Moldova's Political Landscape: Ideologies, Voter Preferences, and Party Dynamics, Chișinău, 2025.

⁴³⁹ Barometrul Opiniei Publice, <http://bop.ipp.md/ro>

Impactul

Impactul problemei analizate se manifestă prin erodarea încrederii cetățenilor în partidele politice și în sistemul politic în general, ca urmare a lipsei reformelor reale și a concentrării partidelor asupra luptei pentru resurse și putere. Acest fenomen conduce la polarizarea societății pe baza orientării externe (pro-occidentale vs. pro-ruse), ceea ce împiedică formarea unui consens național privind prioritățile interne. Irelevanța dihotomiei politice tradiționale „stânga-dreapta” și lipsa diferențelor ideologice clare între partide contribuie la o competiție politică superficială, care nu se traduce în schimbări structurale în administrație, educație, sănătate sau justiție. În acest context, se perpetuează un sistem birocratizat și ineficient, în care interesele politice și personale primesc prioritate în fața nevoilor cetățenilor, consolidând astfel un cerc vicios al lipsei de încredere și al stagnării dezvoltării societății.

Dinamica

Conform datelor Agenției Servicii Publice⁴⁴⁰, în Republica Moldova sunt în prezent înregistrate 66 de partide politice, număr aflat într-o creștere constantă din 2009, când erau doar 28. În prezent, numărul partidelor înregistrate a atins un nivel istoric maxim, însă rata lor de activitate politică este, în general, mult sub această cifră. De exemplu, în 2021 erau înregistrate 54 de partide, dar la alegerile parlamentare din același an au participat doar 20⁴⁴¹. Dinamica problemei descrise în analiză este marcată de o creștere continuă a numărului de partide politice înregistrate, în timp ce activitatea lor reală și implicarea în procesele politice esențiale rămân scăzute, reflectând mai degrabă o competiție pentru accesul la resurse și putere (inclusiv prin afirmarea unei opțiuni externe), decât o voință reală de promovare a reformelor sau a unor viziuni politice clare și distincte.

Factorii

→ lipsa unei definiții ideologice clare a partidelor moldovenești;

- predominanța orientării externe (pro-occidentale vs. pro-ruse) ca principal motiv de divergență, corelată cu concentrarea partidelor asupra luptei pentru resurse și putere, în detrimentul unor reforme reale;
- birocratizarea excesivă a guvernării;
- lipsa unor viziuni politice inovatoare;
- absența diferențelor ideologice clare între partide;
- confuzia identitară și deficitul de educație și cultură politică din societate.

Anticipări

În eventualitatea continuării situației actuale, poate fi anticipată menținerea polarizării societății pe baza orientării externe, continuarea lipsei de încredere a cetățenilor în partide și instituții politice, perpetuarea birocratizării și a lipsei de reforme structurale în administrație, educație, sănătate și justiție, precum și consolidarea unui sistem politic dominat de lupta pentru resurse și putere, în detrimentul dezvoltării unor viziuni politice clare și inovatoare.

De asemenea, se anticipează o posibilă creștere a numărului de partide politice, fără o îmbunătățire corespunzătoare a calității activității acestora, ceea ce ar putea amplifica stagnarea și fragmentarea vieții politice din Republica Moldova, precum și menținerea lipsei forțelor politice bine ancorate și capabile să reziste și să rămână influente pe arena politică națională.

Întrebări

1. Cum poate fi îmbunătățită și accelerată educația politică sau civică a moldovenilor?
2. Cum pot fi contracarate, într-un sistem democratic, tacticile populiste de întrecere în promisiuni și implementare de politici „de stânga” în detrimentul alocării resurselor pentru apărare, cercetare științifică și inovare și dezvoltare?

⁴⁴⁰ Lista partidelor politice din Republica Moldova | ASP <https://www.asp.gov.md/ro/date-deschise/lista-partidelor-politice-din-republica-moldova>

⁴⁴¹ Evoluția partidelor politice din Republica Moldova – https://alegeri.md/w/Evolu%C8%9Bia_partidelor_politice_din_Republica_Moldova

G4.

Securitatea cibernetică și dezinformarea

Subiectul

Analiza explorează rolul crucial al securității cibernetică prin instituții precum CERT Gov MD, și eforturile ample de combatere a dezinformării, în contextul campaniilor de propagandă susținute de regimul de la Kremlin, care vizează destabilizarea Republicii Moldova și abaterea sa de la integrarea europeană.

Descrierea

Prevenirea și combaterea incidentelor de securitate cibernetică este sarcina principală a Instituției Publice „Serviciul Tehnologie Informației și Securitate Cibernetică” (STISC), numită oficial ca Centru guvernamental de reacție la incidente de securitate cibernetică (CERT Gov MD), conform HG 482 din 8 iulie 2020. Această decizie a introdus măsuri pentru îmbunătățirea securității cibernetică la nivel guvernamental și a adus modificări la HG Nr. 414/2018, care vizează consolidarea centrelor de date din sectorul public și eficientizarea gestionării sistemelor informaționale. În plus, crearea CERT Gov MD respectă dispozițiile HG Nr. 746 din 18 august 2010, care a aprobat versiunea actualizată a Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO. CERT Gov MD-STISC funcționează ca punct central de contact și raportare pentru incidentele de securitate cibernetică în cadrul Guvernului Republicii Moldova. Instituția beneficiază de competențe și resurse specializate necesare pentru prevenirea, investigarea, detectarea și rezolvarea incidentelor cibernetică la nivel guvernamental.

Sarcina principală a combaterii dezinformării (la posturile de televiziune și radio) cade actualmente în sarcina Consiliului Audiovizual ce funcționează în baza Codului serviciilor media audiovizuale al Republicii Moldova nr. 174/2018 și a unei serii de decizii ale Consiliului – în calitate de acte normative. Alte instituții cu competențe în domeniul combaterii dezinformării, inclusiv în mediul online, sunt Serviciul de Informații și Securitate (SIS) și Centrul pentru Comunicare Strategică și Combaterea Dezinformării înființat prin Lega nr. 42/2023. În octombrie 2023, Serviciul de Informații și Securitate al Moldovei (SIS) a blocat accesul în țară a zeci de posturi de televiziuni și a cerut anularea licenței mai multor posturi de televiziune, iar ulterior și a canalurilor rusești de propagandă pe rețele sociale, motivând că acestea „promovează constant

narațiuni manipulative care, împreună cu agresiunea informațională externă, generează o sursă suplimentară de instabilitate în vecinătatea Ucrainei, NATO și UE”.

În prezent, regimul de la Moscova și agenții săi din Republica Moldova sunt implicați activ în campanii de propagandă și dezinformare, ca parte a efortului de destabilizare a Republicii Moldova și de abatere a țării de pe calea integrării în UE. Atingerii acestui obiectiv pe termen mediu este esențială pentru regimul de la Moscova în ceea ce privește Republica Moldova și, în acest scop, sunt o serie de tactici hibride susținute de campanii puternice de dezinformare și manipulare informațională sponsorizate de regimul de la Kremlin. Aceste campanii urmăresc: discreditarea procesului de reforme democratice esențiale pentru integrarea europeană; prezentarea aspirațiilor europene ale Moldovei ca fiind rezultatul unor manipulări occidentale și în contradicție cu voința populară, în special în contextul denunțării de către Chișinău a acordurilor CSI; atribuirea dificultăților economice post-COVID și a efectelor agresiunii ruse împotriva Ucrainei (inflația, creșterea prețurilor la energie) aprofundării relațiilor dintre UE și Moldova; acuzarea falsă a conducerii moldovenești că ar încerca integrarea țării în NATO și crearea unei agende false prin promovarea unui referendum privind neutralitatea, deși aceasta este deja consfințită în Constituția Republicii Moldova; insinuarea că modernizarea armatei ar reprezenta o tentativă de a implica Moldova într-un conflict militar cu Rusia; acuzarea nefondată a autorităților moldovenești de persecutare a minorităților naționale, după un model similar utilizat anterior împotriva Ucrainei; promovarea imaginii publice a unor politicieni corupți și pro-ruși. Un studiu recent al IDIS „Viitorul”⁴⁴² privind practicile celor mai mari 10 posturi TV din Moldova a demonstrat că patru dintre acestea au promovat în mod părtinitor narațiunile dezinformării rusești despre Republica Moldova.

În pofida eforturilor depuse de autoritățile moldovenești pentru a combate avalanșa dezinformării rusești, imixtiunea propagandei ruse în referendumul constituțional din 2024 și consecințele acesteia demonstrează necesitatea de intensificare a acțiunilor pentru atenuarea impactului asupra societății. Necesitatea unor măsuri suplimentare este susținută de sondaje recente: în octombrie 2024, conform Barometrului Opiniei Publice, 42% dintre moldoveni ar fi votat pentru aderarea la Uniunea Economică Eurasiatică condusă de Rusia, față de 32,5% în 2023 și 22,6% în octombrie 2021, în timp ce susținerea

⁴⁴² Studiu_Politica informațională a televiziunilor. – http://viitorul.org/files/library/Studiu_Politica%20informa%C8%9Bional%C4%83%20a%20televiziunilor.pdf

pentru aderarea la UE a scăzut de la 56,8% în iunie 2021 la 47% în august 2023. De asemenea, conform aceluiași sondaj, în octombrie 2023, 35,1% dintre respondenți cred că războiul Rusiei împotriva Ucrainei este fie o „apărare a republicilor populare Donețk și Luhansk”, fie o „operațiune de eliberare a Ucrainei de naziști”, iar 28,3% nu au o opinie sau au refuzat să răspundă.

Grupul țintă

- alegătorii indeciși, expuși narativelor anti-europene;
- minoritățile etnice vizate de mesaje de divizare socială;
- tinerii, influențați de rețelele sociale și mass-media digitală;
- pensionarii, predispuși să consume televiziune tradițională și surse de propagandă;
- funcționarii publici și liderii locali, expuși presiunilor și manipulării politice.

Impactul

Dezinformarea promovată de regimul de la Moscova și agenții săi din Republica Moldova a generat un climat de instabilitate și polarizare socială. Propaganda influențează percepția publicului asupra proceselor democratice, reducând încrederea în instituțiile statului și în parcursul european al țării. De asemenea, contribuie la fragmentarea opiniei publice privind războiul din Ucraina și relațiile externe ale Republicii Moldova. În acest context, sprijinul pentru integrarea europeană a scăzut, în timp ce tot mai mulți cetățeni sunt favorabili Uniunii Economice Eurasiatice. Totodată, campaniile de dezinformare pot afecta coeziunea socială, amplificând tensiunile etnice și politice, și pot influența negativ rezultatul referendumului constituțional din 2024.

Dinamica

Dezinformarea în Republica Moldova se desfășoară printr-o combinație de tactici hibride, inclusiv propaganda mediatică la posturile de televiziune și radio, manipularea online și interferența politică. Instituțiile statului, precum Consiliul Audiovizual și Serviciul de Informații și Securitate, au luat măsuri pentru a limita accesul la canalele de propagandă, dar răspândirea dezinformării continuă prin platforme alternative. Creșterea influenței narativelor pro-ruse este alimentată de factori socio-economici, de lipsa unei educații media eficiente și de contextul geopolitic. Dezinformarea se intensifică în perioadele preelectorale și în momentele-cheie ale politicii externe, cum ar fi denunțarea acordurilor CSI și consolidarea relațiilor cu UE și NATO.

Factorii

- **Factorii geopolitici:** războiul Rusiei împotriva Ucrainei; relațiile tensionate dintre Rusia și Occident; statutul Republicii Moldova ca stat vecin cu Ucraina.
- **Factorii politici:** influența partidelor pro-ruse; campaniile de propagandă sprijinite de Kremlin; fragilitatea instituțiilor democratice.
- **Factorii economici:** inflația ridicată; criza energetică; dificultățile economice post-COVID.
- **Factorii sociali:** polarizarea societății; lipsa educației media; existența unor comunități vulnerabile la dezinformare.
- **Factorii tehnologici:** proliferarea rețelelor sociale; expansiunea platformelor de știri online necontrolate.
- **Factorii juridici și instituționali:** capacitatea limitată a autorităților de reglementare în combaterea propagandei; cadrul legislativ aflat în curs de adaptare.

Anticipări

În viitorul apropiat, problema dezinformării în Republica Moldova este de așteptat să se intensifice, pe fondul apropiării alegerilor și al referendumului constituțional din 2024. Regimul de la Moscova și agenții săi din țară vor continua să folosească tactici hibride pentru a influența opinia publică, încercând să slăbească sprijinul pentru integrarea europeană și să alimenteze narative care subminează stabilitatea politică. Campaniile de propagandă vor deveni mai sofisticate, adaptându-se la măsurile de contracarare luate de autorități și găsind noi canale de distribuție, în special în mediul online. Un alt factor esențial în evoluția problemei este impactul contextului geopolitic. În funcție de dinamica războiului ruso-ucrainean și de relațiile dintre Rusia și Occident, strategia dezinformării ar putea deveni și mai agresivă, iar Moldova ar putea deveni un teren de testare pentru noi metode de manipulare informațională.

Creșterea utilizării inteligenței artificiale pentru generarea și răspândirea de conținut falsificat va complica și mai mult eforturile de combatere a propagandei, făcând mai dificilă distingerea dintre informațiile reale și cele fabricate. În perspectivă, dacă măsurile de contracarare nu vor fi intensificate, Republica Moldova riscă o polarizare socială tot mai profundă, o scădere și mai mare a sprijinului pentru integrarea europeană și o vulnerabilitate sporită în fața influențelor externe.

Pe de altă parte, o mobilizare eficientă a instituțiilor, sprijinită de partenerii occidentali, ar putea contribui la diminuarea impactului propagandei, consolidând reziliența democratică a țării și orientarea sa pro-europeană. Implementarea unor programe educaționale pentru creșterea alfabetizării media,

promovarea gândirii critice și rezistența la narațiuni false trebuie să completeze eforturile statului prin dezvoltarea și aplicarea unor soluții noi de monitorizare și combatere a dezinformării online. În acest context, este imperativ ca toți actorii relevanți să își intensifice eforturile pentru a expune și contracara campaniile de dezinformare sprijinite de regimul rus, iar în acest sens vor fi cruciale campaniile de producere de conținut în vederea promovării mesajului european ce pune în evidență avantajele integrării europene și inevitabilitatea realizării acestui obiectiv. Aceste acțiuni vor fi esențiale pentru a asigura continuitatea reformelor democratice necesare integrării europene a Republicii Moldova și pentru aprofundarea cooperării cu comunitatea euro-atlantică, singura opțiune viabilă în actualul context regional și internațional pentru garantarea securității țării și a cetățenilor săi.

Întrebări

1. Care sunt cele mai eficiente mecanisme pentru a detecta și contracara dezinformarea fără a încălca libertatea de exprimare?
2. Cum poate fi consolidată coordonarea între instituțiile statului (Consiliul Audiovizual, SIS, Centrul pentru Comunicare Strategică) în combaterea propagandei?
3. Ce lecții pot fi învățate din experiența altor state care s-au confruntat cu probleme similare?
4. Ce rol pot avea școlile, universitățile și organizațiile societății civile în creșterea gradului de conștientizare asupra dezinformării?
5. Cum pot fi sprijiniți jurnaliștii independenți și mass-media de calitate pentru a contracara propaganda printr-un jurnalism obiectiv?
6. Cum pot fi reglementate și monitorizate platformele online pentru a reduce propagarea dezinformării?
7. Ce măsuri pot fi luate pentru a responsabiliza platformele de social media în gestionarea conținutului manipulator?
8. Care sunt instrumentele tehnologice care pot fi utilizate pentru a identifica și combate propaganda online?
9. Cum poate Moldova să colaboreze cu partenerii internaționali pentru a reduce vulnerabilitatea la propaganda străină?

G5.

Criza politică și instabilitatea guvernamentală

Subiectul

Criza politică și instabilitatea guvernamentală în Republica Moldova, rezultată din lipsa unei tradiții de statalitate și a unei culturi politice consolidate, sunt agravate de un nivel scăzut de educație și de eficiența redusă a actului de guvernare, indiferent de orientarea politică (pro-europeană sau pro-rusă), ceea ce duce la dezamăgirea populației, instabilitate cronică (22 de guverne în 33 de ani) și dependență de asistență externă, afectând serios perspectiva integrării în UE.

Descrierea

Înainte de independență, Republica Moldova nu a avut statut de stat și, prin urmare, nici experiență de guvernare, deoarece a fost întotdeauna o provincie periferică a altor state. Lipsa de cultură politică rezultată din realitatea menționată mai sus, combinată cu un nivel scăzut de educație a populației (locul 108 în clasamentul educației WT20 2024)⁴⁴³, a făcut ca democrația și edificarea statului Republicii Moldova să fie dureroase și dezamăgitoare pentru populație. Teza că Republica Moldova a eșuat până acum ca stat este susținută de faptul că este foarte puțin probabil ca sistemul socio-politic și economic să reziste fără sprijinul extern, sprijin de care beneficiază de mult timp, fie sub forma remitențelor diasporei, a „asistenței macro-financiare” din partea UE sau a prețurilor la energie mult sub valoarea de piață, cum ar fi cea oferită de Rusia și care ascunde o formă de control. Faptul că forțele pro-europene și pro-democratice nu s-au dovedit niciodată mai capabile în actul de guvernare decât cele antidemocratice și pro-ruse este unul dintre cele mai puternice argumente, dacă nu cel mai puternic, al celor care fac tot posibilul să împiedice calea de aderare a Moldovei la UE. Este un fapt bine cunoscut al vieții politice moldovenești că, indiferent de forțele care guvernează, consecința cea mai vizibilă a actului lor de guvernare este discreditarea ideii centrale pe care își construiesc imaginea și efortul politic – fie vectorul pro-UE (și pro-democratic), fie cel pro-rus (pro-autoritar). Efectul asocierii eficacității extrem de scăzute a actului de guvernare cu aceste idei sau orientări fundamentale este consecință directă a calității actului de guvernare și principala cauză a instabilității politice. În prezent, ~71% dintre moldoveni consideră că incapacitatea guvernului de a face față provocărilor existente este un obstacol în calea integrării în UE.⁴⁴⁴ Nivelul eficacității guvernării în Republica Moldova este atât de scăzut, indiferent

de cine asigură actul de guvernare, încât opoziția, pentru a-și asigura avantaje politice, nici măcar nu este obligată să fie activă pentru a convinge alegătorii de ineficiența guvernării. Această situație este evidentă prin faptul că în Republica Moldova nu există și nu au existat niciodată forțe politice consacrate: partidele apar, intră în parlament, formează guverne, iar apoi pur și simplu dispar din viața publică ca o consecință directă a dezamăgirii pe care o provoacă eficiența de care sunt capabile. Instabilitatea politică mare în Republica Moldova este rezultatul incapacității și al ineficienței actului de guvernare manifestat în crize politice și își găsește reflectarea inclusiv în observația că în 33 de ani de independență țara a avut 22 de guverne și, cu excepția Maiei Sandu, niciun președinte nu a fost reales prin vot direct de popor, deși valoarea acestui caz în calitate de excepție este îndoielnică reieșind din constatarea că în interiorul hotarelor țării Sandu a pierdut alegerile.

Grupul țintă

- Clasa politică și partidele politice.
- Cetățenii și OSC-urile.
- Sistemul educațional.
- Comunitatea internațională și partenerii externi (UE, SUA etc.).
- Diaspora moldovenească.

Impactul

Problema crizei politice și instabilității guvernamentale în Republica Moldova poate compromite iremediabil ideea de integrare europeană, deoarece ineficiența cronică a actului de guvernare și incapacitatea de a gestiona provocările interne sunt asociate de populație cu vectorul pro-european. Acest lucru poate duce la o pierdere de încredere în procesul de integrare europeană, asociat greșit cu incapacitatea generării îmbunătățirilor tangibile în procesul de administrare a treburilor publice. Instabilitatea politică și polarizarea cresc riscul de deraiere a procesului de integrare, întârziind sau chiar blocând implementarea reformelor necesare, ceea ce sporește ineficiența

⁴⁴³ Education Rankings by Country 2025 – <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/education-rankings-by-country>

⁴⁴⁴ Institutul de Politici Publice | Barometrul Opiniei Publice – <http://bop.ipp.md/>

guvernării, deoarece partidele se concentrează pe lupta pentru putere în loc să promoveze reforme esențiale. Actorii străini ostili, precum Rusia, vor profita de aceste dificultăți, amplificând instabilitatea prin manipulare și propagandă, subminând suveranitatea Republicii Moldova și compromițând eforturile de integrare europeană pentru ca țara să rămână blocată într-un ciclu de instabilitate și dependență externă, îndepărtându-se de obiectivele europene.

Dinamica

Dinamica problemei crizei politice și instabilității guvernamentale în Republica Moldova este una circulară și autoperpetuă, alimentată de mai mulți factori interdependenți. Lipsa unei tradiții de statalitate și a unei culturi politice consolidate, combinate cu un nivel scăzut de educație, creează un mediu în care actul de guvernare este în mod constant inefficient, indiferent de orientarea politică (pro-europeană sau pro-rusă). Această ineficiență duce la dezamăgirea populației, care își pierde încrederea atât în guvern, cât și în procesul democratic, fapt evidențiat de rata ridicată de schimbare a guvernelor și de absența unor partide politice stabile și consacrate. Instabilitatea este amplificată de faptul că opoziția nu are nevoie să fie activă pentru a profita de ineficiența guvernării, deoarece aceasta este deja evidentă pentru alegători. Acest lucru creează un ciclu vicios în care partidele apar, guvernează, dezamăgesc și apoi dispar, fără a lăsa în urmă o bază solidă pentru reforme sau dezvoltare. Asocierea ineficienței guvernării cu ideile politice centrale duce la discreditarea acestor idei, afectând în special perspectiva integrării europene. Dependența de asistență externă (remitențe, fonduri europene, energie subvenționată) menține sistemul pe linia de plutire, dar nu rezolvă cauzele profunde ale instabilității. În același timp, actorii externi ostili exploatează această instabilitate pentru a o perpetua și a submina suveranitatea țării și a împiedica integrarea europeană.

Factorii

- Lipsa unei tradiții de statalitate și a unei culturi politice consolidate.
- Nivel scăzut de educație al populației.
- Eficiență redusă a actului de guvernare, indiferent de orientarea politică.
- Instabilitate.
- Dezamăgirea populației față de guvernare și procesul democratic.
- Absența partidelor politice stabile și consacrate.
- Dependență de asistență externă (remitențe, fonduri europene, energie subvenționată).
- Discreditarea ideii europene din cauza ineficienței guvernării.

- Exploatarea instabilității de către actori externi ostili.
- Riscul de blocare a procesului de integrare europeană.

Anticipări

În absența unor reforme profunde, Republica Moldova va continua să se confrunte cu instabilitate politică cronică. Această situație va duce la o scădere și mai accentuată a încrederii populației în procesul democratic. Integrarea europeană ar putea fi încetinită sau chiar blocată, deoarece ineficiența guvernării și polarizarea politică vor îngreuna implementarea reformelor necesare, ceea ce va crea premisele unui „scenariu georgian”. Dependența de asistență externă, inclusiv de remitențe, fonduri europene și sprijin energetic, va persista, menținând țara într-un ciclu de fragilitate economică și politică. În același timp, actorii externi ostili, precum Rusia, vor exploata această instabilitate pentru a submina independența politică și parcursul european al țării. „Competiția” de discreditare a ideilor politice, atât pro-europene, cât și pro-ruse, va continua, deoarece ambele orientări vor fi asociate cu eșecul actului de guvernare. Partidele politice vor continua să apară și să dispară, fără consolidarea unor forțe stabile, iar problemele economice și sociale se vor agrava din cauza lipsei de reforme. În cele din urmă, instabilitatea cronică poate duce la o criză constituțională sau instituțională, punând sub semnul întrebării funcționarea normală a statului și perpetuând un climat de incertitudine și subdezvoltare.

Întrebări

1. Prin ce reforme pot forțele pro-europene asigura eficiența și eficacitatea actului de guvernare pentru a întrerupe ciclul de criză politică și instabilitate guvernamentală?
2. Ce asistență poate să ofere UE unor forțe politice motivate în acest sens?
3. Ca reformă în acest sens, ar trebui guvernările pro-europene să se asigure că cheltuielile guvernamentale sunt aliniate priorităților de eficacitate și eficiență și că fondurile sunt direcționate către domenii de dezvoltare cum ar fi tehnologia modernă pentru automatizarea proceselor, îmbunătățirea gestionării datelor și nu spre cheltuieli îndreptate către sprijinul social al indivizilor?
4. Ca măsură de eficientizare a actului de guvernare, ar putea guvernul să elimine programele și inițiativele neprofitabile gestionate de diferite agenții guvernamentale pentru a economisi costurile și a le redirecționa către cercetare și dezvoltare?
5. Ce măsuri inedite pot fi luate de guvern pentru reducerea corupției în rândul aparatului de stat și pentru reforma exhaustivă a ramurii judiciare, și cum se poate, în această din urmă privință, proceda eficient în condițiile statului de drept?

Percepția corupției în Republica Moldova

Subiectul

Corupția reprezintă una dintre cele mai grave probleme structurale ale Republicii Moldova, afectând toate nivelurile de guvernare și principalele domenii ale vieții economice și sociale. De-a lungul anilor, au fost promovate numeroase reforme anticorupție, însă rezultatele acestora rămân adesea modeste în raport cu amploarea fenomenului. Combaterea eficientă a corupției necesită nu doar voință politică, ci și mecanisme instituționale funcționale, o justiție independentă și o implicare activă a societății civile.

Descrierea

Corupția în Republica Moldova s-a manifestat intens încă din perioada post-independență, reprezentând una dintre cele mai mari provocări pentru consolidarea instituțiilor democratice și dezvoltarea economică a țării. Un moment de cotitură l-a constituit anul 2014, când a avut loc celebrul „jaf al secolului”⁴⁴⁵, în urma căruia aproximativ un miliard de dolari au fost delapidați din sistemul bancar moldovenesc. Acest eveniment a afectat profund încrederea populației în instituțiile statului și a demonstrat caracterul sistemic al corupției, care se extindea la niveluri înalte ale administrației publice și ale justiției.

Fenomenul corupției s-a amplificat în special în sectoarele vulnerabile, precum sistemul judiciar, administrația publică centrală și locală, domeniul achizițiilor publice, sănătatea și educația. În timp, corupția a devenit un factor major care frânează investițiile, afectează dezvoltarea regională și accentuează migrația forței de muncă calificate. Totodată, s-a perpetuat un climat general de neîncredere în instituțiile statului și în capacitatea acestora de a proteja interesul public.

În pofida acestor provocări, autoritățile moldovenești au inițiat, în ultimii ani, o serie de reforme menite să reducă amploarea corupției și să consolideze mecanismele de control. Unul dintre pașii importanți a fost crearea Autorității Naționale de Integritate (ANI), instituție cu atribuții privind verificarea averilor, a intereselor personale și a incompatibilităților în rândul funcționarilor publici. În paralel, a fost demarat un amplu proces de reformă a justiției pentru perioada

2021–2025⁴⁴⁶, care include evaluarea externă a integrității și competențelor judecătorilor și procurorilor prin mecanismul de vetting. Agenția de Recuperare a Bunurilor Infractionale (ARBI), aflată sub egida Centrului Național Anticorupție (CNA), a fost consolidată cu scopul de a identifica, sechestra și valorifica bunurile dobândite ilicit. De asemenea, a fost adoptată Strategia Națională de Integritate și Anticorupție (SNIA) pentru perioada 2021–2025, care promovează o abordare sistemică a prevenirii corupției și a reducerii riscurilor instituționale.

Cu toate acestea, eficiența acestor măsuri este adesea diminuată de persistența politizării instituțiilor, de influențele externe asupra sistemului judiciar și de lipsa unei voințe politice autentice. Deși Republica Moldova a înregistrat o îmbunătățire în clasamentul Transparency International, urcând în 2023 pe locul 76 din 180 de state, cu un scor CPI de 42 din 100, nivelul percepției corupției rămâne ridicat. Conform datelor organizației, acest scor reprezintă o îmbunătățire față de anul 2021, când Moldova ocupa locul 105 cu un scor de 36, dar reflectă în continuare provocări majore în ceea ce privește integritatea instituțiilor.

În 2024, accentul reformelor anticorupție s-a mutat tot mai mult asupra independenței sistemului judecătoresc, reformării⁴⁴⁷ procuraturii și digitalizării serviciilor publice, ca mijloace de reducere a contactului direct dintre cetățeni și funcționari. De asemenea, presiunea exercitată de partenerii internaționali, în special de Uniunea Europeană, a constituit un factor determinant în accelerarea reformelor structurale.

Grupul țintă

- Instituțiile statului (Parlament, Guvern, Justiție)
- Autoritățile de aplicare a legii (CNA, ANI, ARBI)
- Societatea civilă și presa independentă

Impactul

Corupția continuă să afecteze negativ Republica Moldova,

⁴⁴⁵ Centrul de Investigații Jurnalistice, <https://investigatii.md/ro/>

⁴⁴⁶ ...prin adoptarea Strategiei Naționale de Integritate și Anticorupție.

⁴⁴⁷ Centrul Național Anticorupție, Raport de activitate 2022–2023, Chișinău, 2023

diminuând eficiența instituțiilor publice și erodând încrederea cetățenilor în stat. Conform unui sondaj realizat în 2023 de Institutul pentru Politici și Reforme Europene (IPRE), 74% dintre respondenți consideră că justiția este cel mai corupt domeniu din Republica Moldova, urmat de poliție (57%), sistemul medical (39%) și administrația publică locală (36%). În 2024, percepția publică privind corupția rămâne alarmantă: potrivit unui sondaj realizat tot de IPRE, peste 70% dintre respondenți consideră că nivelul corupției s-a menținut sau chiar a crescut comparativ cu anul precedent. Sectoarele justiției, poliției și sănătății sunt în continuare percepute drept cele mai vulnerabile. Pe lângă costurile sociale și economice, corupția stimulează migrația – în special în rândul tinerilor calificați – și descurajează investițiile externe. Deși reformele anticorupție continuă, lipsa aplicării riguroase a legii și politizarea instituțiilor compromit eficiența acestora.

Dinamica

Analizând dinamica scorului Indicele Percepției Corupției (CPI) în Republica Moldova între 2012 și 2024, se observă, că scorul CPI a fost în mod constant sub 50, semnalând o percepție continuă a corupției ridicate în rândul cetățenilor, cu o ușoară îmbunătățire în 2023 și 2024 (43 și 42, respectiv), comparativ cu scorul mai scăzut din 2021 (36).

Aceasta sugerează că, deși au existat reforme anticorupție și inițiative pentru îmbunătățirea transparenței guvernamentale, corupția rămâne un fenomen larg răspândit, iar percepția publică nu reflectă o schimbare drastică în structurile de guvernare. Totuși, îmbunătățirea scorului începând cu 2022 este un semnal pozitiv al progreselor în combaterea corupției, în special în contextul reformelor judiciare și al agențiilor anticorupție.

Factorii

- Politizarea instituțiilor;
- Lipsa transparenței în cheltuirea fondurilor publice;
- Cultura toleranței față de corupție;

→ Impunitatea în rândul funcționarilor de rang înalt.

Anticipări

Analizând dinamica Indicelui Percepției Corupției (CPI) în Republica Moldova între 2012 și 2024, se observă că scorul CPI s-a menținut constant sub nivelul de 50, semnalând o percepție persistentă a unui grad ridicat de corupție în rândul cetățenilor. Totuși, se remarcă o ușoară îmbunătățire în anii 2023 și 2024 (43 și 42, respectiv), comparativ cu scorul mai scăzut din 2021 (36). Această evoluție sugerează că, deși au fost implementate reforme anticorupție și inițiative pentru creșterea transparenței guvernamentale, corupția rămâne un fenomen larg răspândit, iar percepția publică nu indică o schimbare semnificativă în funcționarea instituțiilor statului. Cu toate acestea, îmbunătățirea scorului începând cu 2022 reprezintă un semnal pozitiv al progreselor înregistrate în combaterea corupției, în special în contextul reformelor judiciare și al consolidării agențiilor anticorupție.

Întrebări

1. Care sunt principalele cauze sistemice ale corupției în Republica Moldova în perioada post-independentă?
2. Cum a influențat „jaful secolului” din 2014 percepția publică asupra instituțiilor statului?
3. În ce măsură au fost eficiente reformele anticorupție implementate între 2021 și 2024?
4. Ce rol joacă vettingul în reforma justiției și cum poate contribui la reducerea corupției?
5. Cum percep cetățenii Republicii Moldova fenomenul corupției și eforturile autorităților de combatere a acestuia?
6. Ce impact are sprijinul Uniunii Europene asupra reformelor anticorupție din Republica Moldova?
7. Ce obstacole persistă în calea unei reforme anticorupție eficiente și durabile?

G7.

Lipsa unui mecanism de profesionalizare și certificare a specialiștilor în achiziții publice

Subiectul

Lipsa unui mecanism de profesionalizare și certificare a specialiștilor în achiziții publice este o provocare majoră pentru întregul sistem al administrației publice din Republica Moldova. Orice autoritate publică procură bunuri, servicii și lucrări prin intermediul procedurilor de achiziție publică reglementate printr-o serie de acte normative și proceduri specifice. Respectiv, aplicarea cadrului legal, desfășurarea procedurilor de achiziție, atribuirea și gestionarea contractelor de achiziție necesită capacități și specialiști calificați.

Descrierea

Achizițiile publice reprezintă o componentă importantă în sistemul finanțelor publice și în activitatea oricărei autorități publice. Autoritățile publice din Republica Moldova procură de la sectorul privat anual bunuri, servicii și lucrări în valoare de peste 13 miliarde lei. Iar dacă luăm în considerare și valoarea achizițiilor de valoare mică, conform datelor publice, această sumă depășește 15 miliarde de lei. În anul 2024, autoritățile publice din Republica Moldova au desfășurat 7988 de proceduri de achiziție publică și, drept urmare, au atribuit 33802 contracte de achiziții publice pentru procurarea bunurilor, serviciilor și lucrărilor.

Sistemul național de achiziții publice are o capacitate redusă de a furniza valoare pentru banii publici care este generată inclusiv de lipsa specialiștilor pregătiți, certificați și instruiți permanent. Problema resurselor umane în sectorul achizițiilor publice este unanim recunoscută, atât în rapoartele autorităților naționale și internaționale, cât și rapoartele de monitorizare ale societății civile. Una dintre constatările Raportului MAPS de evaluare a sistemului de achiziții publice în 2021⁴⁴⁸ este lipsa unui sistem de profesionalizare și certificare a specialiștilor în achizițiile publice. De asemenea, Raportul de monitorizare SIGMA „Administrația publică în Republica Moldova” (OECD), publicat în octombrie 2023,⁴⁴⁹ constată lipsa de progres privind implementarea

mechanismului de certificare a specialiștilor în domeniul achizițiilor publice și a furnizorilor de servicii de achiziție. Conform celui mai recent Raport al Comisiei Europene privind extinderea UE, publicat în octombrie 2024,⁴⁵⁰ Republica Moldova deține un nivel mediu de pregătire în domeniul achizițiilor publice și a înregistrat progrese notabile în acest sens. Cu toate acestea, capacitatea administrativă de a planifica, gestiona și implementa integral procesele de achiziții publice rămâne insuficient dezvoltată și necesită îmbunătățiri substanțiale.

Grupul țintă

- Autoritățile publice centrale și locale din Republica Moldova
- Specialiștii în achiziții publice
- Factorii de decizie cu atribuții în domeniul achizițiilor publice (Ministerul Finanțelor, Agenția Achiziții Publice, Agenția Națională de Soluționare a Contestațiilor)
- Cetățenii în calitate de beneficiari ai achizițiilor publice

Impactul

Limitările de personal, atât în cantitate (lipsa specialiștilor), cât și calitate (lipsa competențelor profesionale și a instruirii permanente), la nivelul autorităților contractante, subminează calitatea și eficiența procesului de achiziție publică. Potrivit cercetării „Active and Passive Waste in Government Spending: Evidence from a Policy Experiment”,⁴⁵¹ lipsa competențelor profesionale în achiziții se consideră a fi o problemă mai importantă decât corupția. Astfel, 83% din resursele irosite în achizițiile publice sunt din cauza lipsei profesionalizării și doar 17% – a corupției.

Rezultatele activității de monitorizare a achizițiilor publice de către Agenția Achiziții Publice⁴⁵² denotă că încălcările

⁴⁴⁸ Assessment of Moldova's Public Procurement System, https://www.mapsinitiative.org/content/dam/maps-initiative/en/assessments/moldova/maps-assessment-moldova-main-report.pdf/_jcr_content/renditions/original/maps-assessment-moldova-main-report.pdf

⁴⁴⁹ SIGMA Monitoring Reports | SIGMA

⁴⁵⁰ Moldova Report 2024 – European Commission

⁴⁵¹ American Economic Association, <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/aer.99.4.1278>

⁴⁵² Agenția Achiziții Publice, <https://tender.gov.md/ro/content/raport-privind-exercitarea-atribu%C8%9Biilor-de-monitorizare-de-c%C4%83tre-agen%C8%9Bia-achizi%C8%9Bii-publice-8>

admise de autoritățile contractante în procesul de achiziție publică se mențin de la o perioadă la alta și sunt, în mare parte, generate de capacitățile limitate și lipsa specialiștilor în achiziții publice. Iar, în rezultatul monitorizării, ca urmare a faptului că nu toate autoritățile remediază încălcările, circa 2/3 dintre achizițiile desfășurate cu abateri de la legislației se finalizează cu atribuirea unor contracte contrar prevederilor legale. În consecință, lipsa de profesionalizare și certificare a specialiștilor în achiziții are un impact negativ major asupra utilizării eficiente a bugetelor publice, a calității serviciilor publice și a infrastructurii publice, având repercursiuni negative asupra activității sectorului public.

Dinamica

După două tentative care nu au avut succes și o stagnare de câțiva ani, certificarea specialiștilor în achiziții publice a ajuns pe agenda autorităților publice. Conceptul mecanismului de certificare a fost abordat și consultat public cu toți stakeholderii în cadrul unei ședințe a Platformei Naționale a Achizițiilor Publice din aprilie 2025.⁴⁵³ Societatea civilă a propus o serie de recomandări de politici pentru mecanismul de profesionalizare și certificare. Recent, Ministerul Finanțelor a elaborat proiectul HG cu privire la aprobarea Regulamentului privind certificarea specialiștilor în domeniul achizițiilor publice/sectoriale care a fost publicat pentru consultări pe 23 iulie curent.⁴⁵⁴

Factorii

- Lipsa unei viziuni și a unor politici publice coerente în ceea ce privește dezvoltarea și capacitatea personalului responsabil de procesul de achiziție publică;
- Lipsa unui cadru legal secundar care să reglementeze procesul de profesionalizare și certificare a specialiștilor în achiziții publice;

- Date insuficiente privind numărul și gradul de pregătire a specialiștilor în achiziții din Republica Moldova, precum și a necesităților acestora de dezvoltare, instruire și capacitate.

Anticipări

Anticipăm în perioada imediat următoare ca Guvernul să aprobe Regulamentul privind certificarea specialiștilor în domeniul achizițiilor publice/sectoriale, iar ulterior – punerea în aplicare nemijlocit a mecanismului de certificare a persoanelor din cadrul autorităților contractante și furnizorilor serviciilor de achiziții responsabili de organizarea, desfășurarea achizițiilor publice și atribuirea contractelor.

Este important ca profesia de achizitor public să fie recunoscută și inclusă în Clasificatorul unic al funcției publice (cu descrierile de post corespunzătoare, cerințele privind aptitudinile și competențele necesare, precum și criterii clare de evaluare și promovare).

Întrebări

1. Care este numărul și care sunt necesitățile de profesionalizare ale specialiștilor în achiziții publice și furnizorilor de servicii de achiziții?
2. În ce măsură specialiștii în achiziții vor obține setul de competențe conform Cadrului de competențe european pentru profesioniștii în achiziții publice „ProcurCompEU”?
3. Cum ne asigurăm că mecanismul de certificare a specialiștilor în achiziții va fi corelat cu sistemul de recrutare, evaluare și promovare în sectorul public?

⁴⁵³ Ministerul Finanțelor, <https://mf.gov.md/ro/content/certificarea-speciali%C8%99tilor-%C3%AEn-domeniul-achizi%C8%99biilor-publicesectoriale%E2%80%93prioritate-%C3%AEn>

⁴⁵⁴ Ministerul Finanțelor, <https://mf.gov.md/ro/content/proiectul-hg-cu-privire-la-aprobarea-regulamentului-privind-certificarea-speciali%C8%99tilor-%C3%AEn-0>

G8.

Sistem electronic de achiziții publice deficient

Subiectul

Sistemul electronic de achiziții publice (SIA RSAP MTender) deficient, deși în vigoare din octombrie 2018, nu a fost dezvoltat integral pentru a permite digitalizarea întregului ciclu al unei achiziții publice și reprezintă o problemă majoră pentru avansarea reformei achizițiilor publice. În pofida unui cadru legal care se îmbunătățește și se aliniază treptat la acquis-ul UE, digitalizarea rămâne elementul cheie în asigurarea unui proces de achiziție transparent, accesibil și care să asigure valoare pentru banii publici.

Descrierea

Prin sistemul achizițiilor publice se cheltuie anual peste 15 miliarde lei. Achizițiile reglementate de Legea achizițiilor publice nr. 131/2015 integral și cele de mică valoare parțial sunt desfășurate prin sistemul electronic de achiziții MTender. Sistemul electronic actual a devenit obligatoriu în octombrie 2018, dar nici până în prezent nu a fost dezvoltat tehnic pentru a asigura un proces de achiziție integral digital. Conform celui mai recent Raport al Comisiei Europene privind extinderea UE, din octombrie 2024,⁴⁵⁵ unul dintre principalele blocaje în realizarea proceselor de achiziții publice este sistemul electronic de achiziții (MTender), care nu susține progresele înregistrate în procesul de aliniere legislativă la acquis-ul UE și nu permite utilizarea tuturor instrumentelor prevăzute de legislația în vigoare.

În pofida faptului că sistemul MTender a contribuit în general la creșterea transparenței proceselor de achiziții publice, acesta are o serie de deficiențe tehnice, care nu permit un proces de achiziție electronic integral, standardizat și nu asigură generarea automată a documentelor sau colectarea de date privind achizițiile. Raportul de monitorizare SIGMA „Administrația publică în Republica Moldova” (OECD) din octombrie 2023,⁴⁵⁶ constată aceleași deficiențe în funcționarea și utilizarea sistemului MTender. Sistemul MTender a sporit transparența achizițiilor publice, dar deficiențele sale tehnice nu permit colectarea ușoară a datelor și, în schimb, creează sarcini suplimentare pentru AAP și autoritățile contractante.

Deficiențele sistemului MTender sunt confirmate și în Programul Național de Dezvoltare a Sistemului de Achiziții Publice pentru anul 2023.⁴⁵⁷ În ciuda eforturilor de îmbunătățire a sistemului de achiziții electronice MTender de a acoperi întregul ciclu de achiziții, de la planificare până la gestionarea contractelor, permițând autorităților contractante să desfășoare orice activitate sau procedură de achiziție reglementată de legea achizițiilor publice, sistemul nu asigură încă pe deplin aceste cerințe. Cadrul legal în materie de achiziții nu poate fi aplicat corespunzător, întrucât funcționalitățile infrastructurii electronice (MTender) sunt doar parțial dezvoltate. Lipsa unor funcționalități tehnice nu permite autorităților aplicarea tuturor procedurilor sau metodelor de achiziție prevăzute de cadrul legal.

Grupul țintă

- Autoritățile publice centrale și locale din Republica Moldova
- Sectorul privat și în particular companiile care participă cu oferte la procedurile de achiziții
- Companiile private care gestionează actualmente cele două platforme ale sistemului MTender – achiziții.md și e-licitație – prin care autoritățile publică achizițiile și operatorii economici depun ofertele;
- Guvernul prin instituțiile cu atribuții în domeniul achizițiilor publice, inclusiv Ministerul Finanțelor, Agenția Achiziții Publice (AAP), Centrul de Tehnologii Informaționale în Finanțe (CTIF), Agenția Națională de Soluționare a Contestațiilor (ANSC)
- Cetățenii în calitate de beneficiari ai sistemului de achizițiilor publice

Impactul

În lipsa unui sistem electronic care să acopere toate etapele ciclului unei achiziții publice și interoperabilitatea cu alte sisteme electronice guvernamentale, autoritățile

⁴⁵⁵ Moldova Report 2024 – European Commission

⁴⁵⁶ Public administration in the Republic of Moldova | SIGMA

⁴⁵⁷ Hotărâre de Guvern nr. 625 din 30.08.2023, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=139302&lang=ro

contractante depun eforturi mai mari pentru a publica, desfășura și raporta pe platforme diferite. În plus, lipsa funcționalităților de generare automatizată a documentelor aferente unei achiziții (anunțuri, decizie de atribuire, rapoarte, dare de seamă etc.), povara administrativă crește și eficiența scade. Astfel, eforturile autorităților publice sunt focusate pe procese repetitive și nu pe metode de eficientizare a proceselor de achiziții, pe aspecte de calitate, durabilitate și respectiv obținerea de valoare pentru banii publici. Iar, un sistem electronic incomplet dezvoltat și care nu asigură digitalizarea întregului proces și transparența la toate etapele proceselor de achiziții generează riscuri de fraudă și corupție în sectorul public.

Sistemul actual nu asigură un mecanism automat de detectare a riscurilor de fraudă și de corupție care să analizeze sistemic ofertele și să genereze rapoarte statistice. În consecință, un sistem electronic care nu asigură accesul la date deschise, de la planificare până la executarea contractelor, subminează transparența procesului de achiziție. Procesele de monitorizare, atât din partea autorităților publice, cât și din partea societății civile, devin dificile și implică eforturi mai mari. Planurile de achiziții sunt publicate pe paginile oficiale ale autorităților contractante, anunțul de participare și documentația de tender este publicată în MTender, iar datele privind contractele sunt disponibile pe portalul *tender.gov.md*. Și lipsa de date de calitate privind achizițiile este generată de deficiențele sistemului electronic al cărui funcționalități permit publicarea preponderent a documentelor scanate (care nu sunt machine-readable) și nu permit colectarea de date pentru analiză ulterioară și, respectiv, elaborarea politicilor bazate pe evidențe.

Dinamica

Sistemul actual electronic de achiziții publice MTender a devenit obligatoriu pentru toate autoritățile contractante în octombrie 2018. Conceptul tehnic aprobat prin HG nr.705/2018 prevedea că acesta va automatiza procesele de desfășurare a procedurilor de achiziții publice, dar și a proceselor pre-procedură (planificare) și a celor post-procedură (monitorizare). Cu toate acestea, nici până în prezent sistemul nu a fost dezvoltat pentru a asigura un proces de achiziție publică integral digital, de la planificare la managementul contractelor.

În perioada ultimilor ani, Guvernul a avut mai multe tentative de a reanima sau dezvolta un nou sistem electronic, dar niciuna cu succes, MTender fiind în continuare funcțional dar cu deficiențe tehnice. În 2022, CTIF a dezvoltat și lansat o nouă platformă în cadrul MTender, care a avut drept scop extinderea numărului de platforme care până la acel mo-

ment erau doar private (achiziții.md și e-licitatie.md).⁴⁵⁸

Mai recent, a fost inițiată dezvoltarea și implementarea unui nou sistem electronic de achiziții publice. Guvernul beneficiază de suport financiar sub formă de grant oferit de Banca Mondială în valoare de 3,6 mil. USD pentru implementarea proiectului „Sprijinirea Eficienței și Valorii pentru Bani în Achizițiile Publice din Moldova” (aprobat în mai 2025).⁴⁵⁹ Grantul este oferit de către Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare și Asociația Internațională pentru Dezvoltare, în cadrul Programului Fondului fiduciar multidonator „Creștere, Reziliență și Oportunități pentru Bunăstare în Moldova” (M-GROW).

Factorii

- Lipsa unei viziuni clare a autorităților în ceea ce privește modul de funcționare a sistemului electronic de achiziții care să acopere întreg ciclul unei achiziții și să se integreze în arhitectura sistemelor informaționale;
- Comunicare deficientă între actorii din sectorul achizițiilor publice și instituțiile care au fost implicate în ingineria și dezvoltarea sistemului electronic actual;
- Lipsa de resurse pentru dezvoltarea continuă a funcționalităților actualului sistem care să asigure aplicarea prevederilor legale și un proces integral electronic.

Anticipări

Conform Programului de Dezvoltare a achizițiilor publice, re-ingineria sistemului electronic de achiziții cu realizarea a minimum 80% din valoarea achizițiilor inițiate anual electronic pentru întreg ciclul de achiziții a fost prevăzut a fi dezvoltat integral până la finele anului curent, fiind pe deplin funcțional începând cu ianuarie 2026. Deși cu depășirea termenelor inițial prevăzute în Program, dezvoltarea noului sistem electronic de achiziții a fost inițiată, fiind la etapa de cartografiere și re-inginerie a business-proceselor cheie, care acoperă toate etapele ciclului de achiziții incluzând planificarea, licitația, atribuirea contractelor, gestionarea și monitorizarea contractelor, susținând atât achizițiile clasice, cât și cele centralizate.

Proiectul prevede că noul sistem de achiziții va include, cel puțin, toate funcționalitățile necesare pentru a respecta pe deplin cerințele legii privind achizițiile publice și Standardele de Date pentru Contractare Deschisă (OCDS).⁴⁶⁰ Sistemul de e-achiziții va include și funcționalități pentru monitorizarea și raportarea criteriilor de sustenabilitate (verde,

⁴⁵⁸ Instituția Publică Centrul de Tehnologii Informaționale în Finanțe, <https://ctif.gov.md/ro/platforma-gratuita-de-achizitii-publice-electronice-mtender-digitizarea-si-unificarea-achizitiilor>

⁴⁵⁹ Oficiul de Gestionare a Programelor de Asistență Externă, <https://ogpae.gov.md/proiectul-sprrijinirea-eficientei-si-valorii-pentru-bani-in-achizitiile-publice-din-moldova/>

⁴⁶⁰ Open Contracting Data Standard, <https://standard.open-contracting.org/latest/en/>

social, inovare) și accesul diferitelor grupuri la achizițiile publice (IMM-uri, întreprinderi sociale etc.). Având în vedere termenul stabilit pentru implementare (2025-2026), coroborat cu eforturile necesare pentru dezvoltarea unui sistem atât de complex din punct de vedere tehnic dar și prin prisma multitudinii de actori implicați, anticipăm depășirea termenilor stabiliți. Există riscul ca în ianuarie 2027, atunci când va intra în vigoare legea nouă a achizițiilor publice, sistemul electronic să nu fie integral dezvoltat și funcțional pentru lansarea proceselor de achiziții publice.

Întrebări

1. Sunt termenii stabiliți pentru implementarea proiectului (2025-2026) rezonabili, astfel încât odată cu intrarea în vigoare a legii noi privind achizițiile publice prevăzută pentru ianuarie 2027, noul sistem electronic să devină funcțional?
2. În ce măsură lecțiile învățate din procesul de implementare a MTender vor fi analizate în scopul evitării riscurilor care s-au manifestat anterior și asigurării că sistemul nou va corespunde integral cu conceptul aprobat și termenii de referință?
3. Cum noul sistem electronic de achiziții va asigura că datele privind achizițiile publice corespund standardelor OCDS și, respectiv, va permite accesul la date și documente la toate etapele procesului de atribuire a contractelor?
4. Este prevăzută utilizarea în continuare a sistemului actual MTender, în particular pentru a asigura păstrarea datelor istorice în materie de achiziții publice?

G9.

Încredere scăzută în instituțiile publice

Subiectul

Descreșterea încrederii populației în instituțiile publice reprezintă un fenomen tot mai vizibil și cu implicații profunde asupra funcționării statului și a coeziunii sociale. În Republica Moldova, tot mai mulți cetățeni manifestă scepticism față de autoritățile care, în mod ideal, ar trebui să le protejeze interesele și să asigure transparență, corectitudine și siguranță instituțională. Promisiunile electorale rămân frecvent nerealizate, reformele administrative sau judiciare avansează lent sau se confruntă cu blocaje sistemice, iar dialogul dintre stat și societate devine tot mai formalizat și lipsit de substanță. Lipsa de încredere în instituțiile publice nu poate fi tratată drept o simplă percepție subiectivă, întrucât generează efecte concrete, precum diminuarea implicării civice, erodarea capitalului social și consolidarea unei stări generalizate de deziluzie și neputință în rândul populației.

Descrierea

În Republica Moldova, încrederea populației în instituțiile publice se diminuează constant, reflectând o ruptură tot mai vizibilă între stat și societate. Această criză este alimentată de politizarea accentuată a unor instituții fundamentale, precum justiția, procuratura și serviciile de control, care sunt percepute tot mai mult ca fiind influențate de interese politice, nu de normele legii. În loc să servească interesul cetățeanului, aceste structuri par a fi captive agendelor partizane, afectând astfel legitimitatea lor democratică.

Un alt factor major îl constituie birocrăția rigidă și ineficiența serviciilor publice. Cetățenii se confruntă zilnic cu proceduri complicate, lipsă de transparență, comunicare formală și lipsa unei orientări reale către soluționarea problemelor lor. În ciuda discursului constant despre modernizare și reforme, interacțiunile directe cu statul rămân adesea frustrante, lente și impersonale.

De asemenea, actul legislativ și cel executiv suferă de lipsă de transparență. Legile sunt adesea adoptate în regim de urgență, fără consultări publice reale, iar inițiativele legislative sunt slab motivate și prost comunicate.⁴⁶¹ Această lipsă de deschidere contribuie la percepția că deciziile importante se iau în spatele ușilor închise, fără implicarea sau informarea cetățeanului.

Conform Barometrului Opiniei Publice din 2024, doar 14% dintre moldoveni mai au încredere în Parlament, 13% în Guvern și mai puțin de 10% în partidele politice.⁴⁶² Aceste cifre confirmă prăbușirea încrederii și arată că este nevoie urgentă de reforme reale, care să apropie instituțiile de cetățeni și să redea sens implicării civice.

Grupul țintă

- Societatea civilă și activiștii
- Jurnaliști și formatori de opinie
- Funcționari publici și angajați ai instituțiilor de stat
- Decidenți politici și autorități centrale și locale

Impactul

Scăderea încrederii cetățenilor în instituțiile publice are consecințe profunde și de durată asupra funcționării statului și a coeziunii sociale. Atunci când oamenii nu mai cred în corectitudinea și eficiența autorităților, participarea civică scade evocativ. Oamenii devin mai puțin interesați de alegeri, de viața politică sau de implicarea în deciziile care le afectează direct viața. Votul este perceput ca inutil, protestul ca ineficient, iar inițiativa ca lipsită de sens.

Această neîncredere afectează, în mod inevitabil, legitimitatea instituțiilor. Un stat în care cetățenii nu mai au încredere în parlament, guvern, justiție sau poliție riscă să piardă controlul democratic și să alunece spre forme de autoritate informală sau paralelă. Spațiul pentru dialog se îngustează, iar polarizarea socială se adâncește.

Pe plan economic, lipsa încrederii are efecte directe asupra stabilității și dezvoltării. Investitorii locali și externi privesc cu rezervă un mediu în care instituțiile sunt slabe, corupte sau imprevizibile. La rândul lor, cetățenii sunt mai puțin înclinați să plătească impozite sau să respecte legile, ceea ce subminează sustenabilitatea bugetară și funcționarea serviciilor publice.

⁴⁶¹ Expert Grup, <https://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/2440-transparenta-procesului-legislativ-in-republica-moldova>

⁴⁶² Barometrul Opiniei Publice, 2024, <https://ipp.md/2024/05/15/barometrul-opinii-publice-mai-2024/>

Tinerii sunt printre cei mai afectați. Mulți dintre ei aleg să emigreze, nu doar din motive economice, ci și pentru că nu se mai simt reprezentați sau protejați de propriul stat. Această pierdere de capital uman agravează și mai mult problemele demografice și frânează modernizarea societății.

În același timp, societatea civilă este adesea pusă în dificultate – între nevoia de a veghea la buna funcționare a statului și dificultatea de a coopera cu instituții în care nici ea nu mai are încredere. Această tensiune reduce eficiența inițiativelor civice și slăbește dialogul public.

Dinamica

În ultimii ani, încrederea publică în instituțiile din Republica Moldova a cunoscut instabilitate, reflectând schimbări în percepția cetățenilor asupra eficienței și transparenței acestora. Datele recente evidențiază o tendință generală de scădere a încrederii, cu câteva excepții notabile.

Între anii 2021⁴⁶³ și 2024⁴⁶⁴, datele privind încrederea cetățenilor în instituțiile publice relevă o tendință constantă de polarizare și eroziune a capitalului instituțional. Anumite instituții, precum Biserica și Primăriile, și-au păstrat statutul de instituții cu cea mai mare credibilitate, în timp ce Parlamentul și partidele politice rămân, în mod constant, la baza clasamentului încrederii publice.

Biserica a înregistrat cel mai înalt nivel de încredere în 2021, iar această poziție s-a menținut în anii următori, atingând aproximativ 70% încredere combinată („foarte multă” + „oarecare” încredere) în 2024. Aceeași tendință stabilă se observă și în cazul administrației publice locale (Primăriile), care se bucură de un nivel de încredere relativ constant, în jurul valorii de 60–65%.

La polul opus, Parlamentul și partidele politice au înregistrat permanent cele mai scăzute niveluri de încredere. În 2021, doar aproximativ 15–17% dintre respondenți declarau că au încredere în aceste instituții, iar până în 2024 această valoare a scăzut chiar sub 12%, cu o majoritate declarând că nu au „deloc” sau „foarte puțină” încredere.

Instituțiile de justiție, precum sistemul judecătoresc, Procuratura Generală și Procuratura Anticorupție, au înregistrat o scădere treptată a încrederii între 2021 și 2024, rămânând în zona gri a percepției publice, cu o încredere combinată de sub 25%. Această scădere poate fi corelată cu percepția privind politizarea și ineficiența reformelor structurale din domeniu.

Mass-media tradițională și digitală au oscilat în jurul unei încrederi moderate, între 35–45%, reflectând o diviziune tot mai accentuată între consumatorii de informație și sursele de știri, în special pe fondul polarizării mediatice din anii electorali.

Această dinamică sugerează nu doar o preferință pentru forme instituționale percepute ca fiind apropiate cetățeanului sau non-politizate, ci reflectă și o criză de legitimitate sistemică în raport cu instituțiile asociate guvernării centrale și procesului decizional. Persistența nivelurilor reduse de încredere în structurile parlamentare și partinice indică o formă de alienare politică și democratică ce nu poate fi explicată exclusiv prin performanțele instituționale punctuale, ci prin deficite de reprezentativitate, transparență și responsabilitate democratică.

Stagnarea sau regresul înregistrat de instituțiile din sectorul justiției semnalează o criză de credibilitate în capacitatea statului de a garanta echitatea și statul de drept, cu implicații directe asupra consolidării democrației și funcționalității instituțiilor. În acest sens, evoluția încrederii instituționale trebuie interpretată ca un indicator complex al calității guvernării și al coeziunii dintre societate și stat.

Astfel, pentru depășirea acestei fragmentări a încrederii, este necesară o abordare integrată care să combine reforme administrative reale, de-politizarea instituțiilor, transparența decizională și revitalizarea participării civice, într-un cadru de reconstrucție a contractului social între cetățeni și stat.

Factorii

- Lipsa transparenței și accesului la informație
- Ineficiența și incapacitatea instituțională
- Comunicarea deficitară și lipsa dialogului cu cetățenii
- Corupția și practicile lipsite de etică

Anticipări

Pe fondul tendințelor actuale, anticipările referitoare la evoluția încrederii în instituțiile publice indică posibile scenarii îngrijorătoare dacă nu se va interveni cu măsuri concrete și coerente. În absența unor reforme eficiente și a unei schimbări reale în modul în care instituțiile comunică, gestionează resursele și se raportează la cetățeni, se estimează că nivelul neîncrederii va continua să crească. Această tendință ar putea conduce la o diminuare și mai accentuată a participării civice, în special în rândul tinerilor, al căror dezinteres pentru viața

⁴⁶³ Barometrul Opiniei Publice 2021, https://ipp.md/wp-content/uploads/2021/07/Raport-BOP-2021_.pdf

⁴⁶⁴ Barometrul Opiniei Publice 2024, <https://ipp.md/2024-10/barometrul-opinii-publice-2024/>

publică poate deveni o constantă. Pe termen lung, acest fenomen riscă să afecteze stabilitatea democratică și să amplifice polarizările sociale, creând un climat de instabilitate politică și socială. Fără o implicare activă a autorităților și a societății civile în restabilirea încrederii, percepțiile negative vor continua să influențeze negativ relația dintre cetățeni și stat, afectând nu doar imaginea instituțiilor, ci și capacitatea acestora de a implementa politici publice eficiente.

Întrebări

1. Care sunt principalele motive pentru care considerați că încrederea în instituțiile publice din Republica Moldova a scăzut în ultimii ani?
2. Cum credeți că ar putea autoritățile să recâștige încrederea cetățenilor în instituțiile publice?
3. În ce măsură lipsa de încredere în instituții influențează decizia dumneavoastră de a participa la alegeri sau alte forme de implicare civică?

G10.

Transparența redusă în procesul decizional și realitatea aplicării ei în Republica Moldova

Subiectul

Transparența în procesul decizional este un pilon fundamental al guvernării democratice, permițând cetățenilor să participe activ la elaborarea și monitorizarea politicilor publice. Deși Republica Moldova dispune de un cadru normativ solid, implementarea practică a principiilor transparenței rămâne fragmentară și inegală. Lipsa aplicării coerente a Legii nr. 239/2008, a Hotărârii Guvernului nr. 967/2016 și a altor reglementări conexe generează efecte structurale negative, afectând încrederea publică, calitatea deciziilor și legitimitatea instituțiilor.

Descrierea

În ciuda unui cadru legal complex și relativ bine elaborat (Legea nr. 239/2008 privind transparența în procesul decizional; Hotărârea Guvernului nr. 967/ 2016 privind mecanismul de consultare publică a societății civile în procesul decizional; Legea privind accesul la informațiile de interes public nr. 148/2023 care are ca scop asigurarea transparenței și promovarea accesului la informațiile deținute de autoritățile și instituțiile publice; Hotărârea Guvernului nr. 728/2023 cu privire la paginile web instituționale ale autorităților și instituțiilor publice și cerințele minime privind profilurile de pe rețelele de socializare ale acestora etc.), transparența procesului decizional în Republica Moldova rămâne limitată și aplicată inegal, atât la nivelul autorităților publice centrale, cât și locale. Cadrul legal din Republica Moldova pune la dispoziție diverse mecanisme și instrumente de cooperare între autoritățile publice și organizațiile societății civile/ cetățeni, însă implementarea acestora în practică este lacunară, iar multe dintre aceste prevederi sunt implementate superficial sau deloc.

Acțiuni care ar redresa anumite deficiențe legate de transparența în procesul decizional sunt incluse și în al cincilea Plan de acțiuni privind guvernarea deschisă aprobat prin Dispoziția Guvernului nr. 158/2023, la Programul Național de Dezvoltare a Organizațiilor Societății Civile pentru 2024 – 2027 și Recomandările Grupului de State împotriva Corupției (GRECO) pentru Republica Moldova, adoptate în decembrie 2023. De asemenea, este nevoie de a fi luați în considerare indicatorii de monitorizare din Principiile Administrației Publice SIGMA precum Principiul 5: Toți actorii-cheie externi și interni, precum și publicul în general, sunt consultați activ în timpul dezvoltării de politici și Principiului 15: Administrația publică este transparentă și deschisă.

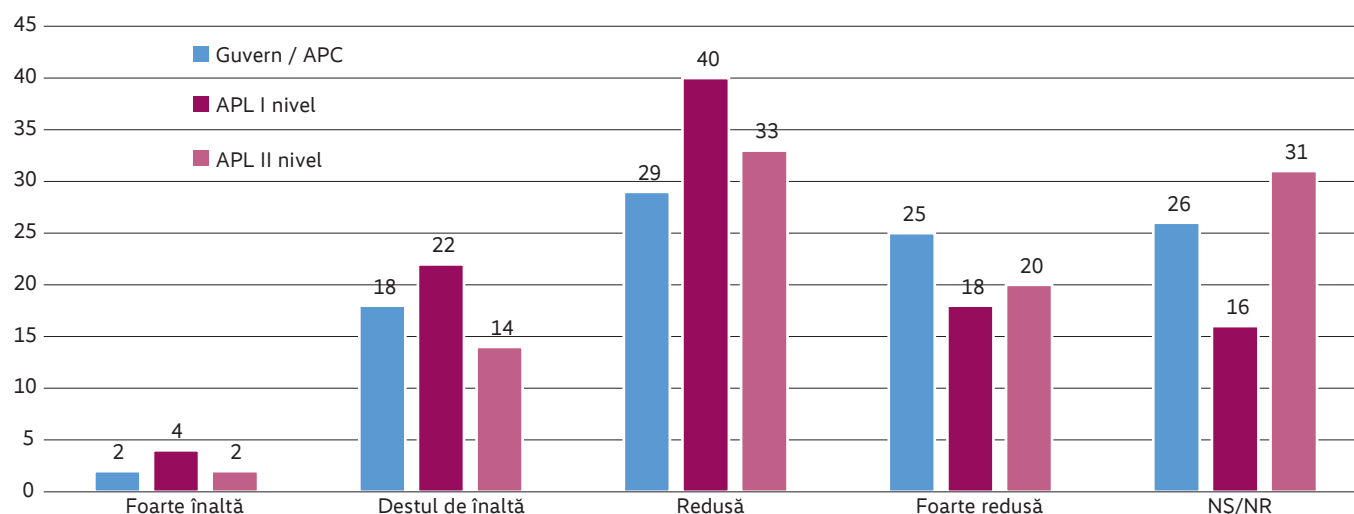
Evaluarea realizată de Freedom House în decembrie 2023 „Accesul la informație și transparența decizională în Republica Moldova” relevă faptul că instituțiile publice manifestă o înclinație puternică spre respectarea formală a procedurilor, dar evită deschiderea reală către participarea cetățenilor. De exemplu, publicarea proiectelor de decizii fără consultări reale sau lipsa răspunsurilor oficiale la propunerile primite sunt practici curente. Studiul subliniază că „transparența este privită de multe autorități ca o cerință birocratică, nu ca un drept fundamental”. Situație care a rămas la fel atât pe parcursul anului 2024 cât și în anul 2025.

Conform sondajului efectuat în perioada septembrie – octombrie 2024 în cadrul “Raportului privind aspectele practice ale asigurării transparenței în procesele decizionale ale autorităților publice centrale și locale”, realizat de experții IDIS “Viitorul” cu sprijinul Consiliului Europei, în 2024, putem vedea percepția cetățenilor asupra transparenței în procesul decizional. La întrebarea cum apreciați transparența procesului decizional din cadrul autorității publice (pe trei nivele: APL I, APL nivelul II și Guvern/ APC) putem cu ușurință vedea că o parte semnificativă a respondenților evaluează transparența ca fiind „redusă”, în special la nivelul APL I (40%) și nivelul APL II (33%). Acest lucru sugerează că majoritatea consideră că procesul de luare a deciziilor este lipsit de deschidere la nivel local. Categoria „foarte redusă” este și ea substanțială, 25% dintre respondenți percepând o transparență scăzută la nivelul Guvernului/ APC. Există, de asemenea, o parte considerabilă a răspunsurilor „Nu știu/nu răspunde”, în special la nivelul APL II (31%), indicând incertitudine sau lipsă de vizibilitate asupra proceselor de luare a deciziilor. (figura 41)

Aceste date sunt în concordanță și cu scorurile CSO Meter Moldova 2024, participarea la procesul decizional fiind criticată de mai mulți ani, deoarece nu este pe deplin inclusivă și transparentă, în ciuda deschiderii demonstrate de Guvern în ultimii ani. Există o discrepanță semnificativă între scorul Legislației (5,4) și cel al Practicii (4,5) pentru domeniul „Dreptul de a participa la procesul decizional”, ceea ce indică asupra unor deficiențe în implementarea legislației existente. La nivel de Guvern există probleme legate de respectarea procedurilor de participare, în timp ce activitatea Parlamentului este marcată de un nivel extrem de scăzut de transparență (de exemplu, doar 16% din proiectele de lege au fost consultate în ultima sesiune parlamentară), iar la nivelul administrației publice locale există deficiențe similare în materie de transparență și participare.

Cum apreciați transparența procesului decizional din cadrul autorității publice? (%)

Fig. 52

Sursa: Sondaj privind percepțiile cetățenilor asupra transparenței în luarea deciziilor la nivel central și local (19 septembrie 2024 – 11 octombrie 2024), IDIS "Viitorul".

Problema transparenței decizionale se manifestă la mai multe nivele. La nivel instituțional, există discrepanțe semnificative între autorități în ceea ce privește disponibilitatea, calitatea și actualitatea informațiilor publicate. Multe autorități centrale și locale nu respectă cerințele minime privind publicarea anunțurilor de inițiere a procesului decizional, a proiectelor de decizii și a materialelor aferente. În numeroase cazuri, site-urile instituționale nu oferă rubrici distincte pentru transparență sau sunt slab structurate, ceea ce îngreunează accesul cetățenilor la informații relevante. Mai mult, portalul guvernamental *particip.gov.md*, deși este conceput ca instrument central pentru consultarea publică, este utilizat în mod neregulat și mai degrabă formal.

O altă dimensiune a problemei o constituie consultarea publică inefficientă. Multe autorități confundă publicarea unui proiect pe site-ul instituției cu procesul de consultare propriu-zis. În plus, lipsa unor metode interactive și adaptate diverselor categorii sociale duce la excluderea cetățenilor din procesul decizional. Această excludere este accentuată de insuficiența capacităților administrative, în special la nivel local, unde resursele umane și tehnice sunt limitate.

Sursele care mențin problema în actualitate sunt multiple. În primul rând, cadrul legislativ, deși generos în intenții, este dispersat, ambiguu în unele prevederi și lipsit de mecanisme clare de sancționare. Legea nu oferă instrumente eficiente de monitorizare și control, iar responsabilitățile sunt împărțite între mai multe instituții fără o coordonare clară. În al doilea rând, cultura instituțională față de transparență este una formalistă și defensivă – autoritățile tind să aplice doar acele măsuri minime care evită conflictele juridice, dar nu facilitează participarea reală. În al treilea rând, lipsa de presiune publică constantă și insuficiența inițiativelor de educație civică mențin un nivel scăzut de exigență față de administrație, iar cetățenii, slab informați, rămân pasivi.

Această problemă este agravată de absența unui mecanism coerent de raportare și verificare a respectării obligațiilor legale. În prezent, datele raportate de instituții nu pot fi verificate cu ușurință, iar rapoartele anuale privind transparența sunt rareori publicate integral și nu includ suficiente dovezi care să demonstreze respectarea cerințelor legale.

Prin urmare, problema transparenței decizionale nu constă doar în lipsa accesului la informații sau a consultării publice, ci în disfuncționalitatea sistemică a întregului mecanism instituțional, juridic și civic care ar trebui să o asigure. Această realitate perpetuează o guvernare slab conectată la nevoile și opiniile cetățenilor, afectând direct calitatea politicilor publice și încrederea în administrația publică.

Grupul țintă

Problema transparenței în procesul decizional afectează un spectru larg de actori, direcționându-și impactul în mod diferit asupra diverselor grupuri sociale și instituționale. Printre grupurile țintă se pot enumera:

- *Cetățenii activi sau interesați de implicare civică*, care doresc să participe la viața publică, dar nu dispun de acces suficient la informații relevante pentru a-și exercita acest drept.
- *Organizațiile societății civile (OSC)*, care promovează participarea publică și monitorizează activitatea autorităților, dar sunt frecvent excluse din procesele reale de consultare și confruntate cu întârzieri sau lipsă de răspunsuri la recomandările transmise.
- *Autoritățile publice locale (în special APL de nivelul I)*, care au dificultăți în implementarea cerințelor legale pri-

vind transparența din cauza lipsei de personal calificat, a infrastructurii digitale insuficiente și a absenței unui sprijin metodologic clar din partea nivelului central.

- *Tinerii*, care sunt rareori incluși în consultările publice, nu sunt suficient informați despre drepturile lor civice și nu beneficiază de mecanisme care să le faciliteze participarea activă.
- *Persoanele din mediul rural*, care au acces limitat la platforme digitale și la informații publice, fiind astfel slab reprezentate în procesele de consultare și decizie.
- *Persoanele cu dizabilități*, care întâmpină bariere de acces la informațiile publice (fizice, digitale sau de conținut), fiind excluse de facto din participarea la procesul decizional.
- *Grupurile marginalizate (inclusiv minorități etnice, persoane cu venituri mici etc.)*, care nu dispun de resurse și mecanisme pentru a se implica eficient în procesele decizionale și sunt rareori țintite de politici incluzive.
- *Elitele administrative și decidenții politici*, care sunt în mod privilegiat beneficiari ai lipsei de transparență, profitând de absența controlului civic pentru a lua decizii discreționare, fără opoziție publică.

Grupurile ținută afectate de problema transparenței decizionale sunt numeroase și diverse, fiecare fiind atins în mod diferit în funcție de poziția, resursele și capacitatea de a interacționa cu administrația publică. Identificarea acestor grupuri este esențială pentru proiectarea unor soluții care să răspundă specific nevoilor lor și să contribuie la construirea unei guvernări deschise și incluzive

Impactul

Impactul lipsei unei transparențe reale în procesul decizional este profund și multiplu, resimțindu-se la nivelul întregii societăți, afectând funcționarea instituțiilor publice, calitatea democrației și încrederea cetățenilor în administrație.

În primul rând, costul democratic al unei transparențe deficitare este extrem de ridicat. Atunci când cetățenii nu au acces la informațiile legate de deciziile care le afectează viața, iar participarea lor în procesul decizional este redusă sau pur formală, încrederea în autoritățile publice scade semnificativ.

Conform sondajului efectuat în perioada septembrie – octombrie 2024 în cadrul “Raportului privind aspectele practice ale asigurării transparenței în procesele decizionale ale autorităților publice centrale și locale”⁴⁶⁵, realizat de experții IDIS “Viitorul” cu sprijinul Consiliului Europei, în 2024, la întrebarea „Cât de informat (ă) vă simțiți cu privire la deciziile luate

de autoritățile publice?”, majoritatea respondenților se simt fie „puțin informați”, fie „deloc informați” cu privire la deciziile autorităților publice. Categoria „puțin informați” este cea mai mare la nivelul APL I (42%), urmată de APL II (36%) și Guvern/APC (33%). În ceea ce privește categoria „deloc informați”, aceasta este cea mai semnificativă la nivelul APL II, unde 43% dintre respondenți declară acest nivel de percepție.

Foarte puțini respondenți se consideră „foarte informați” cu privire la deciziile autorităților publice: doar 4% în cazul Guvernului/APC, 7% pentru APL nivelul I și 3% pentru APL nivelul II. Acest fapt sugerează o lipsă a transparenței ridicate sau a unei comunicări eficiente în ceea ce privește deciziile autorităților publice la toate nivelurile.

O parte relativ mică dintre respondenți se simte „destul de informată”: 23% în cazul Guvernului/APC, 21% pentru APL nivelul I și 12% pentru APL nivelul II. Deși această categorie este minoritară, ea sugerează că unii respondenți percep un nivel intermediar de acces la informații, chiar dacă acesta nu reprezintă norma. Un număr minim de respondenți au selectat „Nu știu/ nu răspund”, sugerând că majoritatea oamenilor au o percepție clară, chiar dacă negativă, cu privire la nivelul lor de informare.

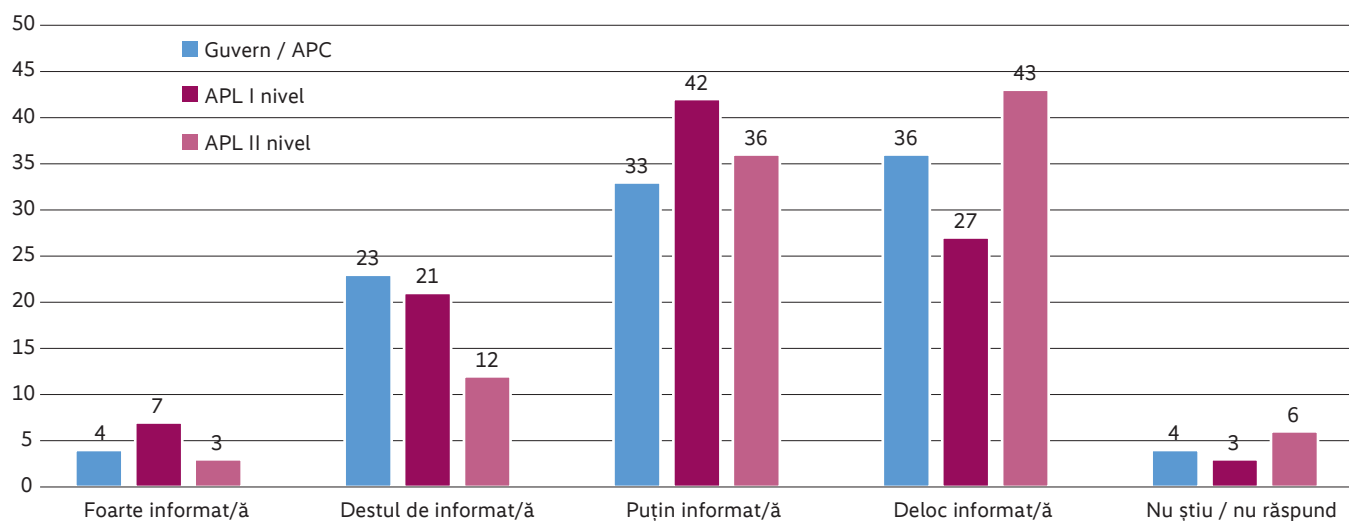
Graficul evidențiază percepția generală a respondenților cu privire la nivelul de informare despre deciziile luate de autoritățile publice, evidențiind o tendință semnificativă spre „puțin informați” sau „deloc informați”. Acest lucru sugerează existența unor posibile lacune în comunicare și transparență, în special la nivelul APL II, unde lipsa de informații este cea mai pronunțată. Îmbunătățirea strategiilor de comunicare și creșterea accesibilității informațiilor referitoare la decizii ar putea contribui la soluționarea acestor probleme și la sporirea gradului de conștientizare a publicului.

Lipsa transparenței în procesul decizional generează atât costuri sociale cât și instituționale. Lipsa transparenței limitează controlul public și favorizează practici abuzive, decizii nefundamentate și, în unele cazuri, chiar corupție. Absența unui mecanism eficient de consultare a părților interesate duce la formularea de politici publice slab fundamentate, care nu reflectă nevoile reale ale populației și, prin urmare, eșuează în implementare sau provoacă rezistență socială. Acest lucru afectează în mod direct legitimitatea și eficiența deciziilor administrative, conducând la instabilitate și la creșterea tensiunilor între stat și cetățeni.

Pe plan economic, lipsa transparenței poate avea efecte indirecte semnificative. Investitorii, partenerii internaționali și donatorii internaționali se bazează pe indicatorii de guvernare deschisă și responsabilă pentru a evalua riscurile de implicare într-o țară. Un sistem decizional netransparent reduce atractivitatea Republicii Moldova ca partener pentru proiecte de dezvoltare sau investiții și generează suspiciuni privind utilizarea eficientă a resurselor publice.

⁴⁶⁵ http://viitorul.org/files/library/IDIS_CoE_RO_STUDIU%20TRANSPARENȚA_04.12.24.pdf

Cât de informat/ă vă simțiți în legătură cu deciziile luate de autoritățile publice? (%)

Sursa: „Sondaj privind percepțiile cetățenilor asupra transparenței în luarea deciziilor la nivel central și local (19 septembrie 2024 – 11 octombrie 2024). Raportului privind aspectele practice ale asigurării transparenței în procesele decizionale ale autorităților publice centrale și locale”, realizat de expertii IDIS „Viitorul” cu sprijinul Consiliului Europei în 2024. http://viitorul.org/files/library/IDIS_CoE_RO_STUDIU%20TRANSPARENTA_04.12.24.pdf.

De asemenea, lipsa de transparență afectează grav calitatea guvernării locale. În condițiile în care autoritățile publice locale, în special cele de nivelul I, nu publică proiectele de decizie și nu organizează consultări autentice, cetățenii sunt excluși din viața comunitară, iar deciziile adoptate nu reflectă interesele majorității. Aceasta duce la o slăbire a coeziunii sociale și la adâncirea distanței dintre administrație și populație.

Un alt efect important este demobilizarea civică. Atunci când cetățenii observă că opiniile lor nu sunt luate în considerare, că procesele decizionale sunt opace și greu de înțeles, apare o formă de resemnare și dezangajare de la viața publică. Acest fenomen este deosebit de periculos în rândul tinerilor, care își formează percepțiile despre stat și democrație în aceste condiții și riscă să rămână pasivi în fața deciziilor care le afectează viitorul.

Impactul unei transparențe insuficiente este de natură sistemică, generând un cerc vicios între inacțiunea instituțională, neîncrederea cetățenilor și scăderea calității actului de guvernare. Fără măsuri concrete și coordonate de remediere, aceste efecte riscă să se amplifice, afectând dezvoltarea democratică, stabilitatea socială și perspectivele de integrare europeană ale Republicii Moldova.

Dinamica

Evoluția transparenței în procesul decizional din Republica Moldova reflectă o dinamică fragmentată și lipsită de coerență instituțională. Deși reglementările juridice fundamentale privind transparența decizională – precum Legea nr. 239/2008 și Hotărârea Guvernului nr. 967/2016 – au fost adoptate cu mai bine de un deceniu în urmă, aplicarea lor a

cunoscut o traiectorie oscilantă, influențată de factori politici, instituționali și culturali.

Inițial, adoptarea Legii nr. 239/2008 a reprezentat un pas esențial în instituționalizarea principiului transparenței, introducând obligații clare de informare și consultare publică. Totuși, absența unor mecanisme eficiente de monitorizare și sancționare a condus, în timp, la o aplicare inegală și adesea formalistă a prevederilor. Hotărârea Guvernului nr. 967/2016 a încercat să standardizeze procesul de consultare publică, însă fără o corelare suficientă cu realitățile administrative și capacitățile autorităților, în special la nivel local.

Un moment de relansare a discuțiilor privind transparența a avut loc odată cu angajamentele Republicii Moldova în cadrul Parteneriatului pentru o Guvernare Deschisă (OGP) și adoptarea succesivă a planurilor naționale aferente. Totodată, presiunea din partea organizațiilor societății civile și recomandările internaționale, inclusiv cele emise de Grupul de State împotriva Corupției (GRECO) și OCDE/SIGMA, au contribuit la menținerea temei în agenda publică. Cu toate acestea, implementarea a rămas lentă și adesea superficială.

Un alt moment semnificativ a fost în anul 2023, când au fost adoptate două acte normative relevante: Legea nr. 148/2023 privind accesul la informațiile de interes public și Hotărârea Guvernului nr. 728/2023 privind cerințele minime pentru site-urile web și profilurile de socializare ale instituțiilor publice. Acestea au adus îmbunătățiri importante privind transparența proactivă și accesibilitatea digitală, însă și în acest caz, efectele au fost limitate din cauza întârzierii în aplicare și a lipsei de ghidaj tehnic și resurse.

Pe termen mediu, această dinamică tensionată între angajamentele normative și realitatea aplicării a generat o tendință

dominantă: formalizarea excesivă a transparenței, în paralel cu slăbirea participării cetățenilor. Deși se înregistrează progrese punctuale (ex. utilizarea portalului particip.gov.md de unele ministere, existența unor platforme consultative funcționale), acestea nu reușesc să schimbe tendința generală.

În ianuarie 2025, Cancelaria de Stat a inițiat un proces de reformare a cadrului legal privind transparența și consultările publice. Această inițiativă este susținută de recomandările formulate în Studiul privind aspectele practice ale transparenței, realizat de experții IDIS “Viitorul” în 2024. Studiul a făcut parte din Planul de acțiune pentru o guvernare deschisă 2023-2025 și din Programul de dezvoltare a organizațiilor societății civile 2024-2027, realizat cu sprijinul Congresului autorităților locale și regionale al Consiliului Europei. Printre propuneri se numără clarificarea etapelor consultării, introducerea unor termene minime de participare (ex. 30 de zile pentru politici complexe), impunerea obligativității de feedback și extinderea participării la toate ciclurile de politici (formulare, implementare, evaluare), modificarea/simplificarea sau actualizarea procedurilor din cadrul de reglementare actual; adaptarea capacităților autorităților la nevoile reale de asigurare a transparenței etc.

Totodată, organizațiile societății civile, inclusiv CPR Moldova, propun un cadru juridic extins, care să includă participarea ca principiu de sine stătător, alături de transparență, și care să vizeze toate ramurile administrației, inclusiv Parlamentul, întreprinderile de stat și entitățile subordonate autorităților centrale.

Factorii

Transparența deficitară în procesul decizional din Republica Moldova este rezultatul interacțiunii complexe dintre mai mulți factori instituționali, politici, culturali și tehnici. Acești factori nu doar întrețin problema, ci contribuie și la perpetuarea unui climat de neîncredere și excludere din viața publică. Factori care contribuie la transparența deficitară în procesul decizional sunt:

- *Instituțiile publice centrale și locale*, care, deși prevăzute de legislație cu responsabilități clare privind transparența, aplică aceste prevederi în mod inegal. Ministerele, agențiile centrale, consiliile raionale și primăriile au obligația de a informa publicul, de a consulta cetățenii și de a publica deciziile adoptate, însă doar o parte dintre ele respectă aceste cerințe într-un mod sistematic. Autoritățile publice locale de nivelul I sunt în special afectate de lipsa resurselor umane calificate, a capacității tehnice și a unei culturi instituționale deschise dialogului.
- *Cancelaria de Stat*, instituție-cheie în coordonarea politicilor de transparență, care joacă un rol important în promovarea reformelor (ex. gestionarea portalului particip.gov.md și monitorizarea rapoartelor de transparență), dar care nu dispune de mecanisme eficiente de control și nu exercită un rol suficient de

proactiv în asigurarea respectării legii de către toate autoritățile.

- *Organizațiile societății civile (OSC)*, care acționează ca factori de presiune și monitorizare, dar care se confruntă cu acces limitat la informații și cu implicare doar formală din partea unor instituții. Lipsa unui cadru funcțional pentru platformele consultative permanente restrânge colaborarea constantă între autorități și OSC-uri, iar contribuțiile acestora sunt adesea subvalorificate.
- *Platformele digitale guvernamentale*, cum ar fi particip.gov.md și Registrul de Stat al Actelor Locale (www.acte-locale.gov.md), care, deși utile în teorie, sunt subtilizate, insuficient promovate și slab integrate în fluxurile administrative. Deficiențele tehnice, lipsa automatizării, interfețele neintuitive și lipsa personalului calificat pentru gestionarea conținutului afectează grav eficiența acestor instrumente.
- *Factorii culturali și sistemici*, precum formalismul birocratic, lipsa unei culturi organizaționale orientate spre participare și neîncrederea reciprocă dintre cetățeni și autorități. Aceste elemente mențin un status quo în care consultările publice sunt adesea organizate doar pentru a respecta cerințe formale, fără intenția reală de integrare a recomandărilor primite.

Anticipări

Analizând dinamica actuală și reacția instituțională față de cerințele privind transparența decizională, se pot contura câteva posibile evoluții în viitorul apropiat, atât în sens pozitiv, cât și negativ.

Pe de o parte, există premise pentru progrese graduale, în special datorită presiunii externe și angajamentelor asumate de Republica Moldova în cadrul procesului de integrare europeană. Recomandările formulate de OCDE/SIGMA, Consiliul Europei și GRECO, precum și condiționalitățile asociate asistenței financiare externe, vor continua să joace un rol catalizator în stimularea reformelor. De asemenea, adoptarea unor acte normative noi, precum Legea nr. 148/2023 privind accesul la informațiile de interes public și Hotărârea Guvernului nr. 728/2023 privind paginile web instituționale, creează cadrul legal necesar pentru îmbunătățirea accesului la informații și a comunicării digitale cu publicul. Dacă aceste reglementări vor fi aplicate în mod consecvent, iar instituțiile vor fi sprijinite tehnic și metodologic, Republica Moldova ar putea înregistra progrese semnificative în următorii 2-3 ani în materie de transparență proactivă și participare publică reală.

Pe de altă parte, în lipsa unei intervenții strategice și coordonate, este foarte posibil ca problemele existente să se adâncească. Fără clarificarea obligațiilor instituționale, profesionalizarea responsabililor de transparență, modernizarea instrumentelor digitale și implicarea reală a cetățenilor în procesele decizionale, se va perpetua modelul actual de

transparență formală, lipsită de conținut. Există riscul ca autoritățile să continue să trateze consultările publice ca pe o obligație procedurală, iar cetățenii să rămână pasivi, dezamăgiți de lipsa de reacție la contribuțiile lor. Această stare de fapt poate conduce la creșterea apatiei civice, la o scădere suplimentară a încrederii în instituțiile statului și la consolidarea unei guvernări opace, lipsită de legitimitate democratică.

Pe termen mediu, un scenariu probabil este cel al unei transparențe „în două viteze”: autoritățile publice centrale, sprijinite de partenerii internaționali, vor face progrese mai rapide în ceea ce privește digitalizarea și comunicarea publică, în timp ce autoritățile locale – în special cele din mediul rural – vor rămâne în urmă, din cauza constrângerilor bugetare, lipsei de personal și a unei culturi instituționale slab dezvoltate în ceea ce privește participarea cetățenilor.

În același timp, presiunea din partea societății civile va continua să fie un factor de influență, mai ales dacă vor fi susținute inițiative de monitorizare civică, granturi pentru OSC-uri și programe de educație civică. Astfel de acțiuni pot contribui la profesionalizarea dialogului dintre autorități și public și la introducerea unor practici participative sustenabile.

Evoluțiile viitoare vor depinde în mod direct de voința politică, de capacitatea instituțională și de modul în care

transparența va fi înțeleasă: ca un principiu fundamental al bunei guvernări sau ca o obligație birocratică de bifat. În funcție de această alegere strategică, Republica Moldova se poate orienta fie spre o administrație deschisă și responsabilă, fie spre perpetuarea unui sistem decizional închis și ineficient.

Întrebări

1. De ce autoritățile continuă să trateze transparența ca pe o formalitate și nu ca pe un drept constituțional al cetățenilor?
2. Care sunt mecanismele eficiente pentru a asigura responsabilizarea autorităților în lipsa unor sancțiuni clare și aplicabile?
3. Cum poate fi transformat portalul *particip.gov.md* într-o veritabilă platformă de dialog și coparticipare?
4. Ce reforme legislative și instituționale pot garanta aplicarea reală și uniformă a principiilor transparenței în toată administrația publică?
5. În ce măsură cetățenii, în special tinerii, pot fi transformați în actori activi ai guvernării deschise, în loc de simpli observatori?

100 cele mai presante probleme

Republica Moldova 2024

Această lucrare oferă o imagine cuprinzătoare asupra celor mai urgente și complexe provocări cu care s-a confruntat Republica Moldova în anul 2024. Elaborată cu scopul de a informa politicile publice și dezbaterile sociale, publicația identifică, clasifică și analizează 100 de probleme critice din domenii-cheie printre care: economia, sectorul întreprinderilor mici și mijlocii, sectorul energetic, agricultura, mediul, educația, sectorul social, mass-media, cultura, guvernanta, administrația publică locală, justiția, politica externă și integrarea europeană. Prin cercetare bazată pe date, contribuții ale experților și analiza percepției publice, studiul servește drept instrument strategic pentru factorii de decizie, mediul academic, experți și toți cei care urmăresc soluții durabile și incluzive la cele mai presante probleme ale țării.